

σκευάζει, καὶ δοξάζειν τὰ γινόμενα ταῦτα. Τὸν μὲν οὖν δρόμον ὁ μακάριος οὗτος μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς θεολέκτου καὶ καρτερᾶς ἐτέλεσε φάλαγγος, τῇ ἑννεακαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ ταύτῃ τῶν ἡμερῶν τῇ κυρίᾳ, ὥρα δευτέρα.

II'. Πέτρος δὲ ὁ τῆς Ταρσέων ἐπίσκοπος ὁ καὶ τὸ θεῖον αὐτῷ κεράσας λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος, καὶ Νόννος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βερέοίων, Θεόδουλος τε καὶ Συνέσιος διάκονοι, Μαρίνος τε καὶ Νικόλαος, Εὐσέβειός τε καὶ Λαμυρίων ἀναγνώσται, ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ τὸν ἀγῶνα πληροῦν τῆς ἀθλήσεως, μακρόθεν ἐπηκολούθουν ἐπιποθεῦντες τὸ πέρας ἰδεῖν· καὶ γὰρ καὶ εἶδον τὴν κοινὴν πάντων ἐν Κυρίῳ τελείωσιν καὶ τὰ τίμια τούτων ἐκείσε κατέθεντο λείψανα μετὰ τοῦ προσφόρου σεβάσματος. Ἐθεάσαντο δὲ καὶ τὴν πηγὴν ἐκείνην τὴν σεβάσμιον τε καὶ πολυθαύμαστον τῷ σιαγόνι τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου μεγαλομάρτυρος ὑπακούσασαν παραχρῆμα καὶ μετὰ τῆς τῶν ἱαμάτων ἀθρόων ἀναδίψασαν χάριτος· εὐθὺς γοῦν ἐν πρώτοις τὸν ἕνα τῶν εἰρημένων ἀναγνωστῶν Λαμυρίωνα ὑπὸ πνεύματος κρυφαίου παρενοχλούμενον ἀκαθάρτου, καὶ μήπω μέχρι τότε φανερωθέντα ἴασατο, καὶ σὺν αὐτοῖς ὄχετο γενόμενος ὑγιής. Ἐφ' οἷς ὑμνήσαντες τὸν ὡς ἀληθῶς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ εὐδοξαζόμενον Θεόν, τὴν Κηλικίας ὁδὸν παρετήσαντο· διότι Πέτρον τὸν τῆς Ταρσέων ἐπίσκοπον τὸν ἅγιον, ὡς εἴρηται, βαπτίσαντα μάρτυρα, συλλαβεῖν ὁ Σέλευκος ἐπεζήτησε. Ὁδουσαν δὲ μετ' εἰρήνης τὴν Ἰσαυρίαν, αἰνοῦντες ἅμα καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(14) De hac temporis nota disputat Commentarius, § 2.

(15) Magis mihi placeret auctor, si diceret. *Sequebantur ac comitabantur Sanctum ejusque socios, ut illos in fide confirmarent, et ad martyrium compararent, quam ut eorum linem cognoscerent. Cui enim bono subserviebat, e longinquo illos se-*

A et miracula, quæ illic fiunt, gloriose celebrent. Cursum igitur martyrii sui beatissimus Andreas cum tota sua forti et a Deo electa phalange perfecit decimo nono die mensis Augusti, die Dominico (14), hora secunda.

XIII. Petrus vero, Tarsensis urbis episcopus, qui divino baptismatis lavacro eum purgavit, Nonnus episcopus Beræensium, Theodulus et Synesius diaconi, Marinus et Nicolaus, Eusebius et Lamyrion lectores, cum Andreas ipse, et ii qui cum eo erant, certamen perpessuri essent, e longinquo sequebantur, cupientes eorum linem cognoscere (15), quem et cognoverunt, communem, inquam, illorum omnium in Domino consummationem quorum et venerandas reliquias reposuerunt, congruentem venerationem adhibentes. Viderunt et fontem illum venerandum, et multorum miraculorum effectorem ex justis et magni martyris defluente sanguine scaturientem, qui fons cum primum scaturiit, repente curationum gratiam emisit: statim enim unum ex lectoribus, quos diximus, Lamyrionem, a spiritu quodam pravo et impuro perturbatum, neque ad illum usque diem liberatum, imprimis curavit, qui cum aliis lectoribus sanus rediit. Idecirco illi Deum hymnis celebrarunt, qui vere in sanctis suis gloriosus efficitur. Cæterum in Ciliciam amplius redire noluerunt, quoniam Petrum Tarsensis urbis episcopum, qui martyrem Andream cum sociis, ut dictum est, baptismate purgaverat, Seleucus capere studebat. Abierunt igitur, divina providentia ducti in Isauriam (16), laudantes simul et benedicentes Domino Jesu Christo: cum quo Patri simul et sancto Spiritui sit gloria nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

qui ea de causa?

(16) Esto, Petrus aliquam rationem habuerit, quia nempe Seleucus eum capere studebat, si Actis credimus, abeundi in In Isauriam; verum cur idem fecerunt Nonnus episcopus Beræensis, alii-que ecclesiastici, et cur non potius redire ad propria?

DE SANCTO ROMULO

MARTYRE IN GRÆCIA

ITEM

DE SS. MARTYRIBUS EUDOXIO, ZENONE, MACARIO ET MCIV MILITIBUS MELITINÆ IN ARMENIA MINORI.

(Acta sanctorum Bolland. ad diem 5 Septembris, tom. II.)

§ 1. *Cultus apud Latinos Græcos; intricata et non coherens Menologii Basiliani narratio.*

Martyrologium Romanum sanctos hosce Pugiles ad 5 Septembris ita annuntiat: «Eodem die sancti

D Romuli, aulæ Trajani præfecti, qui cum sævitiam imperatoris in Christianos detestaretur, cæsus virgis capite truncatus est. Melitinæ in Armenia passio sanctorum militum Eudoxii, Zenonis, Macarii, et

sociorum mille centum et quatuor, qui abjicientes militiæ cingulum, in persecutione Diocletiani pro confessione Christi necati sunt. Patet hic Romulum sejungi a reliquis; et recte, uti Acta inferius danda ostendent. Fallitur tamen Baronius, dum in Notationibus ad Martyrologium ait, « Græci de eodem (Romulo) item hac die in Menologio agunt: » nam Menologium Latine versum a Sirleto cardinale, quod ipse Baronius ad 3 Januarii profitetur se Menologii nomine semper intelligere, alique Græcorum fasti ecclesiastici nihil prorsus hac die de Romulo habent; sed cum una cum cæteris martyribus celebrant 6 Septembris.

2. Accipe verba laudati Menologii Sirletani ab Henrico Cantio editi: « Eodem die [6] certamen sanctorum martyrum Eudoxii, Zenonis, Romuli, Macarii et reliquorum. Sanctus Romulus capite obtruncatus est a Trajano imperatore, qui Christianos plurimos in diversas regiones exsules misit, set in Christianæ fidei confessione permanentes mortis supplicio subiecit. Eudoxius vero comes sub Diocletiano defensus a præside Melitinæ obtruncatus est cumque eo milites numero 1104. Paucis post diebus B. Zeno cum reliquis S. Eudoxii sociis, martyrii coronam accepit. » Clara hæc et distincta sunt: at Menologium jussu Basilii imperatoris Porphyrogenetæ sæculo x collectum, et Urbini anno 1727 impressum Græco-Latine, certamen SS. MM. Eudoxii, Romuli, et sociorum ad dictum diem valde intricate et confuse narrat hoc modo: « Eudoxius Christi martyr, Trajano Romanorum imperatore, comes ordine fuit, multisque militum millibus (Græce *μυρίους καὶ χιλίους*, id est, xi mille) in Gallia imperavit. Romulus autem aulæ imperatoriæ præpositus, auctor fuit eidem Trajano, ut in Galliam mitteret, qui Christianos milites diis immolare compellerent. Quo peracto, cum milites ad id faciendum induci nequirent, in Melitinam Armeniæ urbem relegati sunt. Post hæc Romulus pœnitentia ductus, cum in Christum credidisset, Trajanumque objurgasset, capite plexus est. Deinde cum imperio potitus esset Maximianus, edixissetque Christianos interfici, mandavit per litteras et Melitinæ præfecto, ut Christi cultores occideret. Quare Eudoxium comitem, ejusque socios milites comprehensos, quod idola adorare nollent, primum quidem multis suppliciis vexavit, demum capite obtruncavit. »

3. Versio Arcudii col. 250 inter Anecdota Ughelliana tomo X *Italiae sacrae* Venetiis recusæ, quoad sensum eadem fere est, qualem et Galesinius ante dederat in suo Martyrologio: nostrum quoque ms. exemplar Græcum Menologii Basiliani statuit Eudoxium comitem sub Trajano, martyrem sub Maximiniano. Conciliari hæc forsau utcumque possent, si per Trajanum significetur Decius, utpote Trajanus prænomine; at si Eudoxius, imperante Trajano proximo Nervæ successore, initio sæculi ii comes fuit, quis credat illum vitam produxisse

ad tempora Maximiani? Vidit haud dubie Molanus ista non cohærere; ideoque in additionibus ad Usnardum 5 Septembris scripserit: « Eodem die SS. MM. Eudoxii, qui et Marianus, Romuli, Zenonis, et Macarii, qui sub Trajano martyrio coronantur. » Sed Metaphrastes, quem allegat, diserte tradit Romulum jussu Trajani necatum, Eudoxium vero aliosque diu post martyrio affectos esse sub Diocletiano. Ferrarius in Catalogo generalis sanctorum ad 6 Septembris videtur martyres velle geminare: præmissa enim hac annuntiatione, « Melitenæ in Armenia SS. Martyrum Eudoxii, Romuli, et sociorum sub Trajano, » quam notat ex Galesinio desumptam esse, subdit: « De Eudoxio et soc. Melitenæ passis agitur in Martyrol. Rom. die præced. ; sed sub Diocletiano: hi vero sub Trajano passi traduntur. De Romulo duntaxat agit Martyrol. Rom. præcedenti die. » Nicolao Antonio infra citando videntur omnes ejusdem agonis triumphatores esse; at non edisserit sub quo imperatore.

4. Festum S. Eudoxii et sociorum in Typico seu Rituali S. Sabæ colendum præscribitur 6 Septembris his verbis: *Καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Εὐδοξίου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀθλησάντων ἁγίων Μαρτύρων*, id est, *Et S. M. Eudoxii, ac SS. Martyrum cum ipso passorum*. Menæa magna impressa ad eundem diem Græce sic habent: « Certamen SS. MM. Eudoxii, Zenonis, Romuli et Macarii, » et sequentibus eos ornant versiculis:

*Τμηθέντες Εὐδόξιος, Ῥωμύλος, Ζήνων
Καὶ Μακάριος, μικαριστοὶ τοῦ τέλους.
Capite μινυτὶ Εὐδοξίος, Ρωμύλος, Ζήνων
Ἀε Μακάριος σινεμ βεατὸν obtinent.*

Μακάριος, et μακαριστὸς sonant beatus; in quo lusit poeta, significatum nominis proprii unius martyris per appellativum omnibus attribuens. Subditur elogium satis prolixum, cujus hoc initium est: *Ὁὗτος ἅγιος Ῥωμύλος ἐπὶ Τραϊανῷ τὴν κεφαλὴν ἀσπρήθη. Hic S. Romulus sub Trajano capite truncatus est*. Dein agitur de Eudoxio a iisque tempore Diocletiani coronatis. Panca illa idcirco huc transtuli, ne quis solos versiculos ac titulum legens existimaret, in Menæis conjungi hosce Martyres tanquam in eadem persecutione passos: quod sane primum esset opinari ex titulo, Romulum aliis intermiscente.

5. Post memoratum elogium sequitur alia annuntiatio: *Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἑκατὸν τέσσαρες καὶ χίλιοι στρατιῶται. . . ξίφει τελειοῦνται*. Id est, *eodem die centum quatuor ac mille milites. . . gladio cæsi consummant martyrium*. His deinde bini accinuntur versiculi:

*Δεκάς δεκαπλῆ καὶ χιλιάς μαρτύρων
Καὶ τετράς ἀπλῆ συντελευτῶσι ξίφει.*

Quos Latine sic vertas:

*Decus decupla et chillas Martyrum,
Quaternioque simul ense vitam finiunt.*

Istis versiculis addunt Menæa distichon aliud,

exprimens simile martyrium S. Calodotes, quam et in annuntiatione mox data conjungunt laudatis militibus, sed perperam: nam sancta illa martyr ad hanc classem non pertinet. Dabitur cum sociis suis die 6 Septembris. Martyres autem 1104, de quibus hic separate agitur, haud dubie sunt illi milites, quos elogium citatum narrat projecisse balteos coram præsidente exemplo S. Eudoxii; utrobique enim, etiam in Actis et ms. Menologio Slavico-Russico, ac Synaxario Ruthenio infra memorando idem est numerus 1104, nec ullum apparet distinctionis fundamentum.

6. Desiderantur sancti nostri in duobus Armenorum Menologiis ab Assemano editis tomo III Bibliothecæ Orientalis Clementino-Vaticanae, pag. 645 et 649; at in ms. Catalogo sanctorum Armenis celebratorum, quem Papebrochio misit D. Ludovicus Picques doctor Sorbonicus, hæc num. 50 leguntur: « Testimonium S. Eudoxii (Εὐδοξίου) qui Marinus vocatus est. Item Romuli et Macarii, qui martyres tempore Trajani, Septembris sexto. » Clemens Galanus, qui multos annos in Armenia missionarius fuit, parte I Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana in Annotatione ad caput 2 pag. 16, inter martyres ibidem passos recenset Eudoxium, Zenonem, Macarium sociosque sub Diocletiano; at Romuli nusquam meminit. Porro eximius Picquesius monet, prædictum Catalogum Latine versum esse ex ingenti regiae bibliothecæ codice Armenio N° 514, uncialibus litteris scripto ante annos ab hoc 1687 circiter sexcentos; sed interpretem, Oscanum archiepiscopum Armenum, haud satis peritum titulos incondite dictasse amanuensi, imo et nonnullos omisisse. Addit in litteris posterioribus ejusdem anni 1687, se dumtaxat usque numerum 35 inclusive Latinam versionem cum textu Armeno contulisse: quod utinam vir eruditus et humanissimus reliquis 111 numeris fecisset, simulque omissa ab Oscano supplevisset. Meminit quoque ad eandem diem S. M. Eudoxii Synaxarium Ruthenicum ms, quod anno 1688 Moscu submisit noster illic missionarius P. Georgius David, addens in fine Synaxarium istud esse commune toti ecclesiæ Ruthenicæ. Aliud peculiare diocesis Kioviensis, eodem interprete, ita habet: « Et S. M. Eudoxii, et cum eo 1104. »

7. Mss. Menæa Græca bibliothecæ Ambrosianæ et PP. Dominicanorum conventus S. Marci Florentiæ, ac supplementum ad Menæa excusa collectum ex Ms. Synaxario membranaceo antiquo P. Sirmondi, S. Romulum ante alios annuntiant, prima quidem hoc modo: « Romyli, Eudoxii, Zenonis, Macarii M. », altera titulum addunt, « Romulus præpositus, Eudoxius, Zenon, Macarius; » tertium vero Græce ita habet; « Passio SS. MM. Romuli, Eudoxii, Zenonis et Macarii. » Elogium subiectum quædam ab Actis diversa continet, proinde in pauca id contraho. « Ex hisce sanctis Romulus præpositus sub Trajano imperatore decollatus est.

est. Post Trajanum autem et reliquos imperatores non paucis annis elapsis, cum Diocletianus imperium adeptus esset, Eudoxius comes capite plexus est cum Zenone et Macario, ἀμα σὺν τοῖς ὑπ' αὐτῶν στρατιώταις, τὸν ἀριθμὸν οὖσι χιλίοις ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρσιν id est. una cum militibus, qui eis parebant, numero mille centum triginta quatuor. Ἡ δὲ αὐτῶν εὐναξὶς τελεῖται ἐν τῷ μαρτυρείῳ τοῦ ἁγ. Προκοπίου ἔνδον τοῦ ἁγ. μ. Μηνᾶ. Celebratur autem ipsorum memoria in oratorio S. Procopii, quod est in templo S. M. Menæ. » De sacra a de a Constantino Magno dicata sancto Menæ martyri potest videri Cangius, libro IV *Constantinopolis Christianæ*, sect. 6, num. 62; ibidem num. 58, templum S. Eudoxii consecratum fuisse sæculo IV vel V, narrat his verbis: « S. Eudoxio ædes exstructa patrio et præfecto, Constantino M. imperante, si qua fides Codino pag. 594 certe Eudoxium præfectum prætorio sub Theodosio juniore vixisse indicant leges aliquot in Cod. Th.

§ II. An sanatio Justiniani imperatoris martyribus hisce ascribenda sit. 1 Numerus S. Eudoxii sociorum; fragmenta de S. Romulo; ejus cultus in Hispania, quando et ubi martyres passi. Acta Græca, et Baronii conjectura de mille militibus.

Baronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum hac die scribit sequentia: « Ex horum militum numero, qui Melitiæ in Armenia coronati sunt, quatuor sacra corpora delata Constantinopolim, reperta sunt temporibus Justiniani imp., quorum beneficio imperator lethali morbo curatus est. Rem gestam perpetuis dignam monumentis conscripsit Procopius, lib. I *De ædificiis Justiniani imperatoris*. » Inventionem harum reliquiarum in templo S. Irenes M., et beneficium sanationis per eas Justiniano præstitum ex eodem Procopio Cæsariensi refert ad annum Christi 500 num. 2 Verum Procopius, anno 1663 cum interpretatione nostri Claudii Maltreti Parisiis editus, libro I, cap. 7 non habet quatuor, sed οὐχ ἧσσον ἢ τεσσαράκοντα, id est, non minus quam quadraginta; et licet subdat hos fuisse Romanos milites legionis duodecimæ, quam olim stationariam habuit urbs Armeniæ Melitene; non tamen dicit in ea urbe martyrium esse passos. Hinc dubium est, an corpora illa fuerint aliquorum ex hodiernis militibus, et consequenter an ipsis ascribi debeat patratum miraculum. Tillemontius, tomo II *Monumentorum ecclesiasticorum* secundæ editionis, pag. 574 suspicatur fuisse reliquias celebrium 40 Martyrum Sebastenorum, quæ prope Constantinopolim sub Theodosio II inventæ sunt, de quibus ad diem X Martii.

9. Tillemontius citatus numerum S. Eudoxii sociorum auget trecentis. Scribit enim 1404, pro 1104, idque bis reperit, allegans Menæa magna Græcorum editionis Venetæ anni 1528. Editio illa mihi ad manum non est; sed quoniam in Menæis, quæ anno 1595 Venetiis prodierunt, in Menologio cardinalis Sireleti, Actis a Metaphraste conscriptis

et alibi computantur duntaxat 1104 ; existimo Tillemontium perperam Græca vertisse. Unde autem in Supplemento ad Menæa excusa, cujus verba dedi num. 7, ad prædictos 1104 accesserint triginta, compertum non habeo : neque ob solam Synaxarii Sirmondiani auctoritatem numerum in Martyrologio Romano descriptum augere volui. Ad S. Romulum quod attinet, eum Pseudo Dexter in Chronico ad annum Christi 100 num. 2 Hispanum facit ac Trajano homopolum, ita scribens : « S. Romulus Trajani Cæsaris præfectus, patria Italicus, Hispanus in Hispaniam ab eodem relegatus in Celtiberia patitur. » Nempe innumeri martyres ad Orientem passi, quorum duntaxat meminit ex antiquis Græcorum Menologium, Pseudo-Archimedis hujus (Dextri) opera in hos tractus terrarumque suam, Gades transferunt, inquit vir spectatæ eruditionis D. Nicolaus Antonius in litteris ad Bollandum datis anno 1658. Quid vero speciatim de S. Romulo senserit, accipe ex inss. ipsius posthumis, quæ Cuperus noster anno 1721 Madriti magna ex parte descripsit.

10. « Romulum oportet quidem apud Græcos martyrio sublatum : quomodo enim homo Hispanus, et in Hispania pro vera fide occisus, omnem sui memoriam ad Græcos transportaverit, nullam domi et apud suos reliquerit ? De hoc docere non debuerunt gravi propugnatores mendacissimi Chronici. Et referunt hoc sermone Græci occisionem martyris, nullum ut relinquat locum relegationi. Romulus dicitur, postquam suasisset Traiano militum Christianorum cædem, in se conversus credidisse in Christum, imperatoremque impietatis accusasse. » Tum subdit verba quædam ex Menologio Basilii et ex Metaphraste, dein sic prosequens : « Nullum hic fateri opus est Hispaniensi relegationis, Celtiberique martyrii vestigium ; siquidem Trajanum in Hispaniam venisse nunquam, ex Dione et aliis compertissimum est. » Hactenus de adducto Chronici loco ; quod sequitur ferit potissimum Joannem Tamayum Salazar martyrologum Hispanum, qui in Notis ad 5 Septembris alia falsa ex Bivario superaddidit.

11. « Non autem contenti Romulo cive et martyre Dextri vindices Bivarius et Tamajus progressi sunt ulterius, et quod in Actis Onesimi a Simone scriptum fuerit Metaphraste (Februario 16 apud Surium tom. I,) oblatum eum Tertullo præsidi una cum sociis Romulo et Papiæ ; statim, quasi revelatum sibi divinitus fuisset, Bivarius non dubitanter affirmare ausus est, eundem hunc esse cum nostro Romulo ; cui temerario ausui obstringere nil veritus Joannes Tamajus, in Acta ipsa Romuli, quæ ad obruzam veri et comperti non alias formari fas et æquum fuit, vanissimam admisit Bivarii conjecturam ; Romulumque Trajani hunc præfectum Onesimi socium illum constituit. Sed quænam, ais, injecerunt hanc mentem Bivario ? An solam nominis rationem secutus fuit ? Nam

huic tot adversantur argumenta, quot Romulo ævo illo pares esse potuerunt, nedum pares vixerunt. Habemus Aetorum verba pro mille testibus : *Tunc adductum (Onesimum) ad tribunal Tertulli cum Romulo adjutore et Papiæ spirituali commilitone, interrogavit Tertullus, dicens : Quis es ?*

12. « Plane vel hic Onesimus ille Philemonis Collossensis servus, de quo agit Paulus Apostolus Epistola ad Philem, atque idem Ephesinus postea episcopus, ut apparet ex Epistola S. Ignatii ad Ephesios ; vel martyr alius SS. Alphii Philadelphii et Cyrini præceptor, Puteolis aut in Sicilia una cum iis passus, quod magis placet Ferrario in Catal. Sanctorum 16 Februarii et 51 Julii, et Henschenio tom. II Februarii pag. 858, num. 15, confudisseque Metaphrastem utriusque res gestas. Si primum dixeris, fateri oportet consequenter, Romulum, quem appellant adjutorem episcopi Acta Onesimi, alium prorsus ab eo fuisse, qui propter opprobratam Trajano impietatem, cujus aule magister erat, causam coram eo dixit. Qui enim simul esse poterat prætorii Augusti præfectus et Ephesini episcopi coadjutor ? Neque item sic jejune Acta de Romulo tantæ in sæculo dignitatis viro agerent, ut quærendi locum relinquerent, quis ille esset. Si vere Puteolanum martyrem hunc dixeris, nihil ad eum pertinere qui sub ultimis ethnicis imperatoribus, hoc est, vel Decio vel Licinio triumphavit, Romulum Trajani martyrem fateri compellamur. Porro quid mirum in has angustias deveniri, quando undique corrasis etiam levissimis argumentis tam sacræ res tractantur ? Quæ falsa sunt, certe nequeunt comprobari aliis nisi inepte ; et movere aliquid oportet, ut nihil fiat. » Hæc contra fabulatores illos eruditus Hispanus.

13. Cæterum ista persuasio de patria S. Romuli occasionem dedit solemnii ejus cultui hoc die in diœcesi Hispalensi, prout narrat Tamajus, pag. 61 his verbis : « Denique cum archipræsul D. D. Petrus de Castro et Quinones, Hispalensis sedis metropolita, referentibus Decano et capitulo suæ illustrissimæ Ecclesiæ et aliis doctissimis viris, cognovisset hunc sanctum martyrem ex Italica, suæ diœcesis urbe oriundum fuisse ; anno 1624 illi cultum cum Officio duplici in diœcesi, et secundæ classis in loco, ubi olim Italica fuit, detulit et hoc in posterum observari præcepit, virtute privilegiorum a summis pontificibus concessorum præsulibus Hispaniæ. » Sed novum hic rursus errorem admiscuit ; nam Rodericus Caro, quem citat, in *Antiquitatibus Hispalensibus*, fol. 106 quadriennio citius id factum tradit, nimirum anno 1620 : certe fieri debuit ante 20 Decembris 1623, quo prædictum archiepiscopum Petrum de Castro a vivis excessisse Tamajus ipse ad 11 Martii pag. 201, aliique auctores Hispani asserunt.

14. De tempore, quo passi fuere, observat Paggius in *Critica Baronii* ad annum 106, num. 5, contingere non potuisse martyrium S. Romuli et

esset, morti addictorum, ante annum 112, quo is A imperator in Orientem transmisit. Castellanus in Martyrologio universalis, pag. 979 certamen S. Romuli consignat ipso anno 112: utrum recte, non ausim asserere: Tillemontius enim tom. II *Imperatorum*, Nota 17 et 22 in Trajanum, probabiliter statuit duplicem profectionem Trajani in Orientem, primam anno 106, alteram non nisi anno 114. Ad SS. Eudoxium et socios quod spectat, martyrium hi consummarunt sub Diocletiano ex antedictis, anno, ut Surius notat, 290. Baronius autem in *Annalibus* primum de ipsis meminit ad annum 311, num. 21. Horum palæstra fuit Melitina seu Melitene in Armenia Minori ad Euphratem fluvium. S. Romulus vero passus videtur in Græcia, sicuti eum Galesinius annuntiat, cum aliis quidem martyribus, B sed quos postea scribit alibi coronatos esse, videlicet in Armenia et tempore Maximiani. Vide supra num. 2, Menologium.

15. Acta Græca, quorum apographum, nescio unde acceptum, habemus hoc titulo: *Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Εὐδοξίου, Ῥωμύλου, Ζήνωνος καὶ Μακαρίου*, id est: *Martyrium sanctorum et gloriosorum Christi martyrum Eudoxii, Romuli, Zenonis et Macarii*, ex antiquis monumentis conscripsit Metaphrastes, eique illa indubitanter attribuit Leo Allatius in *Diatriba de Symeonum scriptis*, pag. 129 initium recitans. Latine versa edidit Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis tomo VI *Vitarum SS.*, quam interpretationem inferius recudam; sed more nostro divisam C in capita et numeros, ut Græcæ narrationi similiter dividendæ respondeat. Baronius ad hunc diem ea vocat Acta S. Romuli, quia nempe de ipso agit prior illorum pars; at rectius ab aliis appellantur reliquorum etiam martyrum nomine, quorum agonem, S. Eudoxii præsertim magis fuse describunt post narratum Romuli martyrium. Miror tamen, quod Græci sanctorum tam diversis temporibus,

ut ipsi tradunt, passorum res gestas in unam eademque narrationem conjecerint. Ex collatione Actorum cum Elogio, quod exstat in *Menæis magnis impressis*, patet illa ex hoc concinnata esse, at multum aliunde amplificata: ex quibus autem monumentis, ignoro.

16. Certe quidem illa amplificatio facta non est ex narratione seu elogio Menologii Basiliani: in hoc namque dicitur S. Romulus auctor primum fuisse Trajano, ἀποστῆλαι εἰς τὴν Γαλλίαν etc., ut mitteret, vel, uti Galesinius et Arcudius verterunt, iret in Galliam, Asiaticam nempe, id est, Galatiam, militesque Christianos diis immolare compelleret; deinde pœnitentia ductus credidisse in Christum. Metaphrastes vero, mirabilia omittere haud solitus, impium illud Romuli consilium, secutam pœnitentiam et conversionem ne verbo quidem attingit: imo contra insinuat, eum jam ante Christianum fuisse. Mitto alias discrepantias, facile ab erudito lectore observandas. Quod spectat ad undecim mille relegatos milites, † Conjectura ducimur, inquit Baronius ad annum 108, ut existimemus hos illos ipsos esse decem mille præstantissimos martyres, qui in silvis montis Ararat in Armenia sunt crucifixi. † Hoc si verum sit, manifestæ falsitatis convincuntur istorum crucifixorum Acta; Baronius quippe loco citato præmittit, undecim mille milites inventos fuisse Christianos a Trajano exercitum lustrante: martyres autem Crucifixi idololatræ adhuc erant tempore Adriani, quando angelus in campo apparens fidem Christi eis prædicavit, uti narratur tom. IV Junii ad diem 22 in ipsorum Actis, quæ ibidem, a pag. 175, Commentario critico excussit Papebrochius ac fabulosa esse monstravit. Verisimile etiam non est, undecim millia hominum simul neci data fuisse a Trajano: certe id Metaphrastes non siluisset, si in antiquis monumentis reperisset.

MARTYRION

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΕΥΔΟΞΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤῷ ΑΘΗΣΑΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ.

MARTYRIUM S. EUDOXII

ET SOCIORUM.

CAPUT I.

Milites Christianos in exsilium pellit Trajanus: id improbens S. Romulus et aperte Christum confitens gloriosum subit martyrium.

Α'. Τραϊανοῦ τοῦ δυσσεβοῦς βασιλέως πολλὴν μὲν

I. Trajano (1) impio imperatore in execrandum

(1) Trajanus imperium suscepit anno Christi 98, mortuus est 117.

errorem simulacrorum magnum quidem studium conferente, valde autem et atrociter spirante adversus pios; et alii sacrificare daemonibus, ei ante omnes cogebantur milites. Litterae enim imperatoriae mittebantur in omnes partes, urgentes ad impietatem et Christianos cogentes vel sacrificare, vel variis subijci suppliciis. Quae quidem postquam venerunt ad exercitum, qui erat in Oriente, illi quidem eo tempore ea comparantes, quae ad bellum pertinebant, continuisque et gravibus se exercentes militiae meditationibus, alioqui autem religionem amplectentes, nihil curabant litteras illas imperatorias. Qui cum magna pugna eis esset exorta, praecelaram adversus inimicos obtinent victoriam (2).

II. Hoc fuit relatum ad imperatorem Trajanum. Ille autem propterea quod sua edicta despexerant, ne communis quidem omnium boni, nempe victoriae, ullam ducit rationem: sed eos qui imperatorias contempserant constitutiones, erant autem numero undecim millia (3), relegat in Armeniae Melitenam (4) et loca, quae circa eam sita sunt. Reliquus vero exercitus erat in metu propter eorum relegationem, ne dolore affecti molirentur res novas, et eis aliquid mali afferrent, ut qui nec Christianismi, neque propter Christum susceptae relegationis fuissent eis socii. Verum illi nihil tale fecerunt aut cogitarunt: sed ut qui erant discipuli ejus qui vere est mitis, fuerunt etiam imitatores mansuetudinis et lenitatis Magistri; et placide ferebant exsilium, et minime aegre ferebant contumeliam.

III. Romulus autem aulae imperatoriae tunc praepositus (5) apud Trajanum imperatorem, neque ei, neque civitati omnino dicebat expedire ea quae facta fuerant. Ille autem, cum oporteret Romulo agere gratias, ut qui benevole esset in eum affectus, stulte et ingrante se gerens, eum potius maledictis insectabatur et ei irascebatur, et tanquam crimen objiciebat pietatem. Romulus vero verba illius ne tantillum quidem curans, gloriabatur potius contumeliis propter Christum susceptis:

(2) Nescio de qua victoria hic agat Metaphrastes.

(3) Quid Baronius de iis conjiciat, vide num. 16 Commentarii.

(4) Hanc Melitenem seu *Mitinanam* Trajanus ex castro urbem fecit gentisque metropolim, teste Procopio Caesariensi lib. iii *De Aedificiis Justiniani*, cap. 4; Tillemontius tom. iii *Imperatorum*, pag. 119 id refert ad annum Christi 107, Trajani 10. Civitatem illam cum regione cognomine Ptolomaeus aliique geographi ascribunt Armeniae Minori; Srabo autem, Plinius et Stephanus tribuunt Cappadociae, quibuscum sentit Christophorus Cellarius *Geographiae antiquae* lib. III, cap. 8, eamque in tabula Asiae Minoris collocat ad confluentem Melae et Euphratis in Cappadocia; utpote ex cujus nobilioribus olim fuit praefecturis: verum in tabula Orientis, quam postea exhibet, tractum illum comprehendit Armenia Minore. Idem fit in aliorum tabulis anno 1741 editis. Urbs porro de qua agimus, etiam dicta reperitur Melita, nunc Turcis vulgo *Malatyah*. Distinctionis causa recte addidit Metaphrastes, τῆς Ἀρμενίας, Armeniae: nam et tractus Susianae ad

Ἀ πρόνοιαν καὶ σπουδὴν ὑπὲρ τῆς βδελυρᾶς τῶν εἰδώλων πλάνης εἰσφέροντος, μέγα δὲ καὶ ἀπηνὲς κατὰ τῶν εὐσεβῶν πνέοντος, ἄλλοι τε θυεῖ [lege θύειν] τοῖς δαίμοσι, καὶ πρό γε πάντων τὸ στρατιωτικὸν ἠναγκάζοντο. Βασιλικὰ γὰρ ἐπέμπετο πανταχοῦ γράμματα σπουδάζοντα τὴν ἀσέβειαν, καὶ Χριστιανούς ἢ θύειν κελεύοντα, ἢ ποικίλαις ὑποβάλλεσθαι τιμωρίαις. Ἄπερ ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸ πρὸς Ἐω ἀφίκετο στρατεύμα, ἐκεῖνοι μὲν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον κατ' ἐκεῖνο τῆς ὥρας συσκευαζόμενοι, καὶ μελέταις συνεχέσι καὶ βαρεῖαις τὰ πολεμικὰ ἐξασκούμενοι, ἄλλως τε δὲ καὶ τὰ Χριστιανῶν ἀσπαζόμενοι, οὐδὲ ὀλίγα τῶν βασιλικῶν ἐκείνων συλλαβῶν ἐπεστρέφοντο. Ἀμέλει καὶ μάχης αὐτοῖς καρτερᾶς συβραγείστας, κρατοῦσι τῶν ἐναντίων καὶ μάλα λαμπρῶς.

B Β'. Τοῦτο καὶ εἰς βασιλέα Τραϊανὸν ἀνήχθη. Ὁ δὲ διὰ τὴν τῶν οἰκείων ἀποταγμάτων παρόρασιν οὐδὲ τοῦ κοινοῦ πάντων ἀγαθοῦ τῆς νίκης λόγον ποιεῖται· ἀλλὰ τοὺς τὰς βασιλικὰς διατάξεις ὑπεριδόντας (τὸ πλῆθος δὲ χίλιοι ἐπὶ τοῖς μυρίοις ἦσαν) πρὸς τε τὴν τῆς Ἀρμενίας Μελιτηνὴν καὶ τὰ περίεξ ἐκείνης ὑπερορίζει. Ἡ γὰρ μὴν ὑπόλοιπος στρατιὰ περιδεῆς ἦν καὶ κατάφοβος διὰ τὴν ἐκείνων ὑπερορίαν· μὴ καὶ λυπηθέντες πρὸς νεωτερισμὸν ἀποθλέψωσιν, εἴτα καὶ αὐτοὺς κακώσωσιν, ὡς μήτε τοῦ Χριστιανισμοῦ μήτε τῆς δι' ἐκεῖνον ὑπερορίας αὐτῶν κοινωνήσαντας. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνοι ἢ ἐπραξάν τι τοιοῦτον ἢ ἐνενόησαν· ἀλλ' οἶα τοῦ πράου ὡ, ἀληθῶς μαθηταί, μιμηταί καὶ τῆς τοῦ Διδασκάλου πραότητος καὶ τῆς συμπαθείας ἦσαν· ἡμέρωσ τε ἔφεραν τὴν ὑπερορίαν, καὶ ἤκιστα τῆς ὕβρεως ἐδυσχέρανον.

Γ'. Ῥωμύλος δὲ ὁ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τηλικαῦτα πραιπόσιτος πρὸς τὸν βασιλέα Τραϊανόν, οὔτε αὐτῷ πάντως οὔτε τῇ πόλει συμφέρειν ἔλεγε τὰ γεγενημένα. Ὁ δὲ, δέον χάριτας ὁμολογεῖν τῷ Ῥωμύλῳ ἅτε πρὸς αὐτὸν εὐνοϊκῶς ἔχοντι, εὐθήης ὢν καὶ ἀχάριστος, ἐλαδορεῖτο μᾶλλον αὐτῷ καὶ ὠργίζετο, καὶ ὡς ἐγκλήμα προέτεινε τὴν εὐσέβειαν. Ῥωμύλος δὲ, τῶν ἐκείνου λόγων μηδὲ τὸ βραχὺ φροντίζων, ἐσεμνύνετο μᾶλλον ταῖς διὰ Χριστὸν ὕβρεσι· καὶ τῷ περὶ αὐτὸν ζήλῳ διαπυρώτατα τὴν ψυχὴν ἐκκαυθεῖς,

Tigrim fluvium a Ptolomæo Melitene nominatur, teste laudato Cellario, cap. 19.

D (5) Tillemontius tom. II *Monumentorum*, pag. 180 negat, titulum *aulæ imperatoriae praepositi* cognitum fuisse tempore Trajani. Sed cum Suetonius, Trajano et Adriano synchronus, militum praefectos in Othone appellaverit *praepositos*, et tempore Statii Papinii poetae, qui sub Domitiano floruit, procurator aërarum majoris diceretur aërarum sacri praepositus, teste Salmasio in Notis ad Vitam Antonini Diadumeni; cur non potuit etiam vocari sub Trajano *aulæ imperatoriae praepositus*, cui ejusdem custodiae vel ministerio aulico invigilandi cura erat deman data? imo quis rite probare queat, hoc titulo appellatum non fuisse? Ait enim Tillemontius tom. II *Imperatorum*, pag. 195, penitus intercidisse Vitam Trajani a variis auctoribus scriptam. Caeterum Cangius in Glossario ad vocem Graeco-Barbaram Πραιπόσιτος profert hunc ipsum locum Vitae S. Romuli, quam in Indice auctorum col. 41 notat desumptam ex codice Colberteo 555, unde fortassis et apographum nostrum acceptum est.

ἐξυβρίζει μὲν εἰς τοὺς ἐκείνου θεοὺς ἀναίδην · ὁμολογεῖ δὲ φανερώς τὴν Χριστὸν καὶ παρρησιάζεται τὴν εὐσέβειαν. Ἀγριάνας τοίνυν ἐπιπλέον Τραϊανός, κελεύει ταθῆναι τοῦτον καὶ βλάβοις αἰκίζεσθαι.

Δ'. Ὁ μὲντοι Ῥωμύλος εὐψύχως δεχόμενος τὰς πληγὰς, Νῦν εὐεργετῶν με ἴσθι τὰ μέγιστα, πρὸς Τραϊανὸν ἔβόα. Τό τε γὰρ σῶμα ἐμοὶ τῷ ἐρυθρῷ τούτῳ περιβρέομενον αἵματι τὸν ἐκ τῆς εἰδωλικῆς κνίσσης δυσώδη μολυσμὸν ἀπολυέται, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἀφθαρσίας χιτῶνα καθαρὸν περιβάλλεται. Οὐκ ἤνεγκε ταῦτα Τραϊανός, ἀλλ' εἰς πλείονα τὸν θυμὸν προαχθεὶς, ταχείαν αὐτῶν ἀπαλλαγὴν ἐπίτομόν τε τὸ μαρτύριον διεπράξατο · καὶ τμηθῆναι τὴν κεφαλὴν Ῥωμύλου ψηφίζεται. Ὁ μὲν οὖν ἄσμενος τὸ διὰ Χριστὸν εἶδε ξίφος, καὶ ἤδιστα τὸ τοῦ μαρτυρίου ἐπῆλθε στάδιον.

CAPUT. II.

S. Eudoxius missos ad se capiendum convivio excipit, dein sponte adit præsidem, coram quo fidem proficitur balteumque abjicit, mitilibus 1104 exemplum ejus imitantibus.

Ε'. Συχνοῦ δὲ μεταξὺ διελθόντος χρόνου, Διοκλητιανός μὲν αἵματι ἐμφυλίῳ καὶ τυραννίδι κλέπτει τὴν βασιλείαν · φιλονεικεῖ δὲ τοὺς πρὸ αὐτοῦ τυράννους κατὰ γε τὸν τῆς ὠμότητος καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας λόγον ὑπερβαλεῖν, καὶ τὴν ἐκείνων ἀγριότητα φανερὰν δεῖξαι φιλανθρωπίαν · ὅθεν δὴ διατάγματα συνεχῆ κατελάμβανε τὸ ὑπήκοον, ἢ πάντας αὐτῷ κοινωνῆσαι τῆς ἀσεβείας, ἢ θάνατον αὐτοῖς εἶναι τὸ τῆς παρακοῆς ἐπιτίμιον. Χριστιανοὶ τοίνυν διὰ τὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀνδρός ἀμαχόν τε καὶ δεινῶς ἀγριον, οἱ μὲν τὰς μετὰ τῶν θηρίων ἐν ἐρήμοις διατριβὰς τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον προέκρινον συνοικίας · οἱ δὲ ὄρη καὶ σπήλαια, καὶ ὅσα δύναται κρύπτειν, ὑποδυόμενοι καὶ αὐτὸν, ὡς οἶόντε, τὸν ἥλιον διαλαθεῖν ἔσπευδον.

Ζ'. Ἐνταῦθα μηνύεται τις εὐσεβής, καὶ τοῦ μὴ λαθεῖν ὄντως ἀξίος, Εὐδόξιος ἢ Μαρτιανός ὄνομα ἀνὴρ · ἀμφοτέροις γὰρ ἐκυριολογεῖτο τοῖς ὀνόμασιν · ἀπὸ πριμικηρίων δὲ τὴν ἀξίαν, ἧς διὰ τὸν εἰς Χριστὸν πόθον ἀπεληλαμένος, ἐν τῇ τῶν κομητῶν ὑπεβιβάσθη · καὶ ταύτης δὲ μὴ τυχὼν, ἔστερξεν ἂν τῷ ποθουμένῳ μόνῳ παρακαλούμενος. Μηνύεται δὲ τὸ τηνικαῦτα Μελιτηνῆς ἡγεμόνι · ὃς ἐπειδὴ τὰ περὶ τοῦ ἀνδρός ἕκαστα μεμαθήκοι, τοὺς ἀξίοντας αὐτὸν παραχρῆμα ἐκπέμπει. Τοῦτο δὲ μὴ τὸν Εὐδόξιον λαθόν, εὐτελεστέραν περιθέμενος τὴν στολὴν, ἵνα μὴ ὅστις εἶη φανερός γένοιτο, ἐμφανίζεται τοῖς ἀπεσταλμένοις. Ἐντυχόντες τοίνυν αὐτοῖς [ἴμο αὐτῷ] καὶ μήπω τοῦτον ἐκείνον εἶναι νομίσαντες, ὅπη ἄρα διατρίβοι ὁ κόμης Εὐδόξιος, εὐθέως ἠρώτων. Ὁ δὲ · Εἰ μοι παρελθεῖν ἐθέλησθε εἰς τὴν ἀτάγην [ἢ στέγην], ἡμερώτατα πρὸς αὐτοὺς ἔφη, καὶ βραχὺ τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ κόπον διανηπαῦσαι, καὶ τραπέζης καὶ ἀλῶν κοινωνῆσαι, ἐγὼ ὑμῖν τὸν ζητούμενον ὑποδείξω.

(6) Annorum scilicet 167. Trajanus enim obiit anno Christi 117, Diocletianus vero imperium suscepit anno 284.

(7) Crimen Apri prætorio præfecti, qui imperio

A et ardentissimo ejus zelo in animo accensus, libere quidem et effuse illius deos probris insectatur, Christum autem aperte confitetur, et pietatem audacter proficitur. Magis itaque irritatus Trajanus jubet eum extendi et virgis cædi.

IV. Romulus autem magno et forti animo plagas accipiens : Nunc scias, me maximo affici beneficio, exclamabat ad Trajanum. Corpus enim, quod hoc rubro mihi sanguine circumfluit, abluit sordes, quas contraxi ex nidore simulacrorum ; et induitur anima munda tunica incorruptionis. Non tulit hæc Trajanus, sed majori ira percitus, ei celerem comparat liberationem, et breve efficit martyrium ; et decernit, ut caput Romuli amputetur. Atque ille quidem libenter ensem aspexit propter Christum, et jucundissime subiit stadium martyrii.

CAPUT. II.

S. Eudoxius missos ad se capiendum convivio excipit, dein sponte adit præsidem, coram quo fidem proficitur balteumque abjicit, mitilibus 1104 exemplum ejus imitantibus.

V. Cum multum autem intercessisset temporis (6), Diocletianus quidem sanguine intestino et tyrannide invadit imperium (7), contendit autem eos qui præcesserant tyrannos crudelitate superare et impietate, et ostendere illorum sævitiam fuisse humanitatem. Unde etiam ad eos qui illius parebant imperio, edicta veniebant frequentia, ut omnes vel cum eo communionem impietatis susciperent, vel mors esset eis pœna inobediendiæ. Christiani itaque propter sævam et immanem illius iram, alii quidem malebant cum feris habitare in solitudinibus, quam simul cum hominibus : alii autem montes et speluncas et quæcunque celare poterant subeuntes studebant, quoad ejus fieri poterat, vel ipsum solem latere.

VI. Eo tempore defertur quidam vir pius, et plane indignus qui lateret. Ei nomen erat Eudoxius, aut Marianus ; erat enim utrumque ei nomen proprium. A dignitate autem primiceriatus expulsus propter amorem Christi, descenderat ad inferiorem comitum dignitatem ; quam quidem etiamsi non fuisset consecutus, satis tamen habuisset eum solum sequi, quem desiderabat. Defertur autem ad eum, qui tunc erat præses Melitenæ. Qui cum de eo singula intellexisset, qui ipsum adducturi essent, emittit protinus. Hoc autem cum non latuisset Eudoxium, viliori veste indutus, ne esset manifestum, quisnam esset, se ostendit iis qui missi fuerant. Cum eum ergo convenissent et nondum eum illum esse putassent, ubinam versaretur comes Eudoxius, eum rogarunt. Ille autem, Si meum tectum subire volueritis, eis dixit benignissime, et a labore itineris vos parum recreare, mensæque et salis mecum esse participes, ego ostendam vobis eum quem quæritis.

inhians Numerianum generum suum per insidias necavit, Metaphrastes male imputat Diocletiano. Hic enim non cæde aut tyrannide imperium invasit, sed ab exercitu electus imperator mortem Numerian-

VII. Cum ergo parasset convivium, eos excipit liberaliter. Illis autem mensa satis exhilaratis, et promissum deinde exigentibus et rogantibus, ut eum ostenderet quem quærebant; ille continuo eum, qui erat intus, aperit Eudoxium, dicens: Ego sum, quem quæritis. Hoc gladio vehementius illorum perculit animum; et respondentes dixerunt: Non te prodemus, qui nos accepisti convivio, neque pro hospitalitate tam male referemus gratiam. Sed hoc ad nostram sufficiet excusationem, quod cum in quærendo multum laboraverimus, non potuimus tamen invenire Eudoxium. Illi quidem pro hospitio has Eudoxio retulere gratias.

VIII. Ille autem, qui et sciebat latere cum opus esset, et rursus non latere quando hujus rei esset tempus (divina enim, quæ aderat gratia et docebat Athletam, jussit ut eos sequeretur), cum uxorem vocasset Basilissam aut, si velis, Mandanem, nam ea quoque duplici nomine vocabatur, ei mandat quæ spectant ad familiam. Et cum omnia ejus curæ commisisset, hoc quoque postremum et germanum ei dat mandatum, ne ejus desseat decesum neque propter mortem ejus lamentetur, sed lampadibus (9) et alia lætitia potius illum diem honoret. Statim ergo suam quidem cognationem despicit Eudoxius: obliviscitur autem propter Christum sui amoris in filios, validi et inevitabilis vinculi parentibus. Ut enim illum lucrifaciat, omnia damnatum existimat et stercorea. Et vadit ad præsidem.

IX. Is autem cum ipsum vidisset, Salve, inquit, comes Eudoxi. Ille autem vicissim reddit salutem, dicens: Tu quoque salve, præses. Præses autem rursus: Tuam, inquit, accersivimus claritatem, ut jussis parans imperatoris, et diis, ut par est, offeras sacrificium, et maxime patri omnium deorum magno Jovi, et Phœbo Apollini, et charæ Virgini Dianæ. Martyr autem: Mihi unum est, inquit, sacrificium veri Dei, qui hoc produxit universum; et ei sacrificabo sacrificium laudis, qui est Deus in trinitate personarum, vitæ autem suppeditator et veræ salutis dispensator. Quos autem deos nominas, ligna eos video et lapides, nihil differentes penitus a quavis alia ina-

ni ultus est, occiso perduelli Apro Et prioribus quidem imperii sui annis Diocletianum favisse Christianis testatur Eusebius, lib. viii, cap. i. Persecutio autem adversus milites inchoata est anno 298 secundum Pagium, ac deinde anno 305 ad Christianos omnes extensa.

(8) Ἐσκέψατο a verbo σκέπτομαι non significat jussit, sed deliberavit, sive statuit, et refertur debet ad personam initio periodi, quod etiam exigit subsequens conjunctio copulativa καί, et, quam interpres omisit. Rectius itaque sic vertes: « Ille autem, qui et sciebat latere cum opus esset, et rursus non latere quando hujus rei esset tempus (divina enim aderat gratia docebatque athletam) sequi viros statuit: et cum uxorem vocasset, » etc. Menæa dicunt, sa-

Z'. Παρασκευασάμενος οὖν τὰ πρὸς τὴν ἐστίασιν φιλοτίμως, δεξιούται τοὺς ἀνδρας. Τῶν δὲ ἡσθέντων ἰκανῶς τῇ τραπέζῃ, εἶτα καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἀπειτούντων καὶ δεομένων φανερὸν αὐτὸν ποιήσεσθαι τὸν ζητούμενον, ἐκεῖνος εὐθύς τὸν ἔνδον αὐτοῖς ἀνακαλύπτει Εὐδόξιον· Ἐγὼ εἰμι ὃν ζητεῖτε, εἰπὼν. Τοῦτο μαχαίρας ἀξύτερον καθίκετο τῆς ἐκείνων ψυχῆς· καὶ ὑπολαβόντες, οὐ προδώσομέν σε τὸν ἡμέτερον ἐστιάτορα, εἶπον, οὐδὲ οὕτω τὴν φιλοξενίαν κακῶς ἀμειψόμεθα· ἀλλὰ τοῦτο ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν ἀρκέσει τὸ πολλὰ περὶ τὴν ζήτησιν καμόντας, ὅμως μὴ δυνηθῆναι ὅλως τὸν Εὐδόξιον ἀνευρεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ταύτας Εὐδοξίῳ τῆς ξενίας τὰς χάριτας ἀπέδιδον.

H'. Ὁ δὲ καὶ λαθεῖν εἰδὼς ὅτε δέον, καὶ μὴ λαθεῖν αὐτὸν ὅτι τούτου καιρός· θεία γὰρ ἦν χάρις ἢ πειροῦσα καὶ διδάσκουσα τὸν ἀθλητὸν [i. ἀθλητὴν]· ἀκολουθήσαι τοῖς ἀνδράσιν ἐσκέψατο (8)· καὶ τὴν γυναῖκα καλέσας Βασιλίссαν, ἢ καὶ Μανδάνην, εἰ βούλει· διπλοῖς γὰρ καὶ αὐτῇ τοῖς ὀνόμασιν ἐκαλεῖτο· ὅσα τε ἔδει τῶν κατ' οἶκον αὐτῇ ἐντέλλεται, καὶ πάντα τῇ αὐτῆς ἀναθεῖς φροντίδι, ἐσχάτην τοῦτο καὶ γνησίαν ἐντολήν διδωσι· μὴ ἐπιδακρῦσαι τῇ αὐτοῦ ἐκδημίᾳ, μὴ ἀποδύρασθαι, μὴ θρηνησαι ὅλως τὴν τελευτήν· ἀλλὰ καὶ λαμπροφορία καὶ τῇ ἄλλῃ φαιδρότητι ἐκείνην τιμῆσαι μάλιστα τὴν ἡμέραν. Εὐθύς οὖν καταφρονεῖ μὲν τῆς οἰκείας συγγενείας Εὐδόξιος· ἐπιλανθάνεται δὲ διὰ Χριστὸν τῆς πρὸς τὰ τέκνα στοργῆς, τοῦ ἰσχυροῦ δὲ τούτου καὶ ἀπαραιτήτου τοῖς πατράσι δεσμοῦ· ἵνα γὰρ ἐκεῖνον κερδήσῃ, ζημίαν ἡγεῖτο πάντα καὶ σκύβαλα· καὶ ἄπεισι πρὸς τὸν ἡγεμόνα.

Θ'. Καὶ αὐτὸς τὸν ἀνδρα ἰδὼν, Χαίροις, ἔφη, κόμης Εὐδόξιε. Ὁ δὲ τοῖς ἴσοις εὐθύς ἡμείβετο, Χαίροις καὶ αὐτὸς, εἰπὼν, ὦ ἡγεμόν. Καὶ ὅς πάλιν, Μεταστείλάμεθά σου, ἔφη, τὴν περιφάνειαν, ὥστε καὶ τοῖς βασιλικαῖς ὑπηρετήσαι προστάγμασι, καὶ τοῖς θεοῖς τὴν προσθήκουσαν θυσίαν προσενεγκεῖν, μάλιστα τῇ πατρὶ πάντων θεῶν τῷ μεγάλῳ Δι, Ἀπόλλωνί τε τῷ Φοίβῳ, καὶ τῇ φίλῃ παρθένῳ Ἀρτέμιδι. Καὶ ὁ μάρτυς· Ἐμοὶ μία, ἔφη, θυσία, ἡ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸ πᾶν τόδε παραγαγόντος· καὶ αὐτῷ θύσω θυσίαν αἰνέσεως, ὅς ἐν τριάδι θεολογούμενος ὑποστάσεων, ζωῆς ταμίας καὶ οἰκονόμος ἀληθοῦς σωτηρίας γινώριζεται. Οὓς δὲ θεοὺς ὀνομάζεις ξύλα τούτους καὶ λίθους ὁρῶ τῆς λοιπῆς ἀψύχου ὕλης μηδὲ βαρὺ δια-

tellites suasisse sancto, ut fugeret; quod licet disertis verbis non expresserit Metaphrastes, colligi tamen potest ex numero præcedente.

(9) Græce λαμπροφορία, id est *gestatione facium* vel *splendidæ vestis*. In prima significatione vocem illam adhibet S. Gregorius Nazianzenus oratione ii in Pascha, ex interpretatione Jacobi Billii, pag. 676. Pro secundo significato, nimirum *gestatione splendidæ vestis*, citatur etiam Gregorius in Lexico Joannis Scapulae, col. 1756. Cangius ad vocem λαμπρός ostendit variis exemplis, λαμπροφορεῖν interdum esse *vestibus splendidis*, interdum *albis vestiri*; et pro hoc adducit locum Gregorii Nazianzeni p. 157, apud Billium pag. 409, ubi λαμπροφορία vertitur Latine *vestitus candor*.

φέροντας. Πρὸς ταῦτα διαβλέψαι οὐκ ἔχων ἐκεῖνος (πρόθεν ὅσπερ ὑπὸ βαθεῖα τῆς ἀσεβείας ἐκάθευθε μέθη;) Ἐγὼ σε τὰς τοῦ βασιλέως ἐκτελέσαι προστάξεις, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς τὰ εἰθισμένα δρᾶσαι προετρεψάμην, ἔφη· ἀλλὰ σὺ καὶ θεῶν, ὡς ὁρῶ, καὶ βασιλέως ὑπερορᾶς, οὕτω μὲν ἀναίδην εἰς οὓς ἐκεῖνος σέβει θεοὺς ἐνουβρίσας, οὕτω δὲ καινοφανῆ τινα λατρείαν παρὰ ταύτην νομοθετῶν, καὶ ταύτη, ὡς εἰς ἐμά ὧτα ἦκει, τοὺς πολλοὺς ἀναπειθῶν.

I. Ταῦτα, πολλῶν περιεστῶτων στρατιωτῶν, ὁ ἡγεμὼν διελέγετο. Καὶ μεταξὺ ἄγριον καὶ δριμύ τούτων [forte τούτοις] ἐμβλέψας· Ὅσοι καὶ ὑμῶν, ἔφη, μὴ τοῖς βασιλικαῖς θεσπίσμασιν ἔπισθε, τὰς στρατιωτικὰς διαλυσάμενοι ζώνας γυμνοὺς ἑαυτοῦ τῶν τῆς ἀξίας συμβόλων γνωρίσατε. Τί τοῦτο λέγων ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος; Ὅπως εἴ τινες διὰ τὴν τῆς στρατείας κοινωνίαν φιλίως τῷ Εὐδοξίῳ ἔχοντες, κοινωνεῖν αὐτῷ καὶ τῆς γνώμης βούλοιντο, αἰδεσθῶσιν ἐν τοσούτῳ πλήθει ἀποστατοῦντες αὐτοὶ μόνοι· ὀλίγους γὰρ εἶναι παντάπασιν αὐτοὺς ᾤετο· κἀντεῦθεν ὁμοῦ μὲν τὸν Εὐδοξίον αἰσχύνοι, ἀλλότρια οὕτω τῆς στρατιᾶς πάσης φρονοῦντα· ὁμοῦ δὲ καὶ μόνον εὐρῶν, χρῆσαιτο αὐτῷ ὅτι καὶ βούλοιντο. Ἄλλ' ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, κατὰ τῆς ἐκείνου μᾶλλον κεφαλῆς τὴν μεθοδεῖαν περιέτρεπε ταύτην. Οὕτω γὰρ ὁ πᾶς λόγος αὐτῷ εἶρητο, καὶ ὁ γενναῖος Εὐδοξίος (ἐτύγχανε γὰρ τότε τὰ παράσημα τῆς ἀρχῆς περικείμενος) τὴν ζώνην εὐθύς ἀφελὼν τῷ προσώπῳ τοῦ ἄρχοντος ἐπιρρίπτει. Τοῦτο δὲ προτροπῆ C τοῖς ἄλλοις ἐγένετο καὶ ζῆλον [adde ἀνῆψε]· καὶ ὁ περιεστῶς ἅπας κατάλογος, τέσσαρες ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν καὶ χίλιοι ὄντες, ἀγαθῶ ὑποδείγματι τῷ Εὐδοξίῳ αὐτίκα χρώμενοι, τὰς ζώνας καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐκείνου ὕψεων ἀπέρριπτουν.

IA'. Ὑποπιτήξας οὖν τὸ πλῆθος ὁ ἡγεμὼν ἀναφέρει Διοκλητιανῶ τὰ τοῦ πράγματος. Ὁ δὲ τοὺς μὲν τῆς τσιαύτης τόλμης αἰτίους καὶ ἀρχηγούς βαρυτάτας δοῦναι τὰς τιμωρίας κελεύει· τὴν δὲ περὶ τῶν ἄλλων φῆφον τῇ βουλῇ ἐπιτρέψαι. Τσιαύτην ἐκεῖνος παρὰ τῆς βασιλικῆς ἀπονοίας τὴν ἐξουσίαν λαβὼν, τὸν γενναῖον Εὐδοξίον τῷ ἑαυτοῦ παραστησάμενος κήματι [i. βήματι], τὰς μωρὰς, ἔφη, ζητήσεις καὶ ἀντιλογίας καὶ τῆς διανοίας ὁμοῦ καὶ τῆς γλώττης ἀποβαλὼν, θῦσον τοῖς θεοῖς ἑκὼν· ἐπεὶ καὶ ἄκοντά σε D τὸ αὐστηρὸν πάντως τῶν βασάνων παρσκευάσει. Καὶ αὐτίκα δεσμὰ, καὶ πληγὰς, καὶ εἰρκτὴν, καὶ πῦρ, καὶ τᾶλλα δὲ τὰ βαρυτάτα καὶ πρὸς ἀκοὴν μόνην ἀπηριθμεῖτο. Ἰλιγγιάσατε καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες, οἶδα, καὶ περὶ τῶν ἐξῆς ἀγωνιάτε τοῦ διηγήματος· μήτι καὶ ὁ λόγος τὸν ἀθλητὴν ἐθορύθησεν. Ἄλλὰ

(10) Græce καινοφανῆ, id est, noviter apparentem sive quæ nova apparet, a καινός et φαίνω. Vocem illam καινοφανῆς in nullo inveni Lexico.

(11) Id est, coram præside. P. Matthæus Baderus Societatis nostræ in Historia sacra ex magnis Ecclesiæ Græcæ Menæis quam inter mss. servamus eandem phrasin elogii horum martyrum τῷ προσώπῳ, etc., vertit, in conspectu præsidis abiecit. Testabantur Christiani illa zonæ abiectione se nolle

nima materia. Ad hæc ille non valens intueri, (quomodo enim, qui dormiebat oppressus profunda crapula impietatis?) Ego te, inquit, sum hortatus, ut exsequereris jussa imperatoris, et diis faceres ea quæ solent fieri: sed tu, ut video, et deos despicias et imperatorem, ut qui, quos ille quidem colit, deos tam impudenter probris affeceris et contumeliis; novam (10) autem præter hanc introduces religionem, et ut eam suscipiant (ut ad meas aures pervenit) multis persuadeas.

X. Hæc dicebat præses, multis militibus circumstantibus; quos ille interim torve et ferociter intuitus: Quicumque ex vobis, inquit, jussa regia non sequimini, vos militaribus tunicis exuentes, cognoscite esse nudos ab insignibus dignitatis. B Cur hoc autem dicebat ille improbus? Ut, si qui propter militiae societatem bene vellent Eudoxio, et essent in eadem, in qua ipse sententia, erubescerent ipsi soli deficientes in tanta multitudine; existimabat enim eos omnino esse paucos, et simul quidem volens pudore afflicere Eudoxium, qui sic videretur sentire diversa a toto exercitu; et si solum eum invenisset, de eo faceret, quod vellet. Sed qui apprehendit sapientes in astutia eorum, id, quod excogitarat, convertit in ejus caput. Nondum enim totam absolverat orationem, et egregius ille Eudoxius (tunc enim erat indutus insigni magistratus) zona statim ablata, eam projicit in faciem præsidis (11). Hoc autem visum est aliis adhortatio et zelus (12): et, totus, qui circumstabat numerus, qui erant mille, centum et quatuor (13), bono exemplo protinus utentes Eudoxio, ii quoque projecerunt zonas in faciem illius.

XI. Dubitans autem præses de multitudine, rem defert ad Diocletianum. Ille autem auctores quidem tantæ audaciæ jubet gravissimis affici suppliciis; sententiam autem de aliis ferendam relinqui senatui. Hanc cum ille accepisset potestatem ab imperatoris amentia, generosum Eudoxium sistendum curans pro suo tribunali, Stultas, inquit, quæstiones et mentis et linguæ mittens contradictiones, tua sponte diis sacrificas: nam alioqui ut id invitatus facias omnino coget acerbitas suppliciorum. Et statim enumeravit vincula, et plagas, et carcerem, et ignem, et quæcunque vel solo auditu sunt gravissima. Caligastis vos quoque, sat scio, hæc audientes, et anxii estis de narratione eorum quæ deinceps sequuntur: num scilicet ea oratio conturbarit athletam. Sed estote bono ani-

lidem abnegare, ideoque ultro renuntiare honoribus tum militaribus tum palatinis, quod S. Basilus docet de S. Gordio M. tomo III Januarii, pag. 131.

(12) Melius sic veritas: «Hoc autem aliis fuit hortamento zelumque accendit;» nam accusativus ζῆλον regi debet ab aliquo verbo, quod omissum est in apographo nostro.

(13) Vide Commentarium, num. 9.

mo. Majorem enim ei flammam accendit pro pietate, quod putaret se sic longe præclariorem esse consecuturum coronam victoriae.

XII. Ei itaque dicit martyr : Ludis, præses. Hæc ego existimo puerorum terriculamenta, aspiciens ad eas, quæ sunt illinc remunerationes, et pendens a sola munifica dextera mei agonotheæ Christi. Nam me terret ille ignis, qui sopiri non potest, et stridor dentium, et quæcunque alia acerbissima sunt parata iis qui Deum aspernantur et ei non obediunt. Hæc autem tua sunt mihi plane ludus; et ignis, quem mihi minaris, est vel ipsa aqua frigidior. Ensis autem me afficiet beneficio; me enim mittet ad ea quæ desidero, et pro hoc quidem sole, qui occidit et cito absconditur, reddet mihi Luciferum (14) illum, qui nunquam occidit et suavem radium emittit et ineffabilem; et pro hac mundana et quæ paulo post non erit, visione, ea, quæ sunt firma ac stabilia et perpetuo permanent. Deos autem existimare lignum et lapidem et aurum et argentum, quod manus formavit et ars poluit, oculosque et manus et reliqua membra eis insculpsit, quomodo non est magnæ amentitiæ?

CAPUT III.

Mirabili constantia et magnanimitate acerbissimos perfert cruciatus; capite damnatus orat Deum, mandata uxori dat, mortemque amico prædicit. Sancti et aliorum martyrium.

XIII. Excipiens autem præses : Videtur, inquit, tanta mea lenitas et mansuetudo te ad tantam adducere stultitiam et audaciam. Sed tuam quidem in nos contumeliam, quod ad nos quidem attinet, tolerabimus; ipsos autem deos et imperatorem pati a te contumelia affici, plane est stultum et non multum abest ab amentia. Deinde martyr : Imo vero, inquit, sunt hæc grata iis qui sapiunt et non sunt emotæ mentis. Hoc majori furore concitat præsidem, et statim jubet athletam extensum a quatuor hominibus (15) recentibus loris verberari crudeliter. Cum autem jam diu cæsus incorpoream (16) ostenderet philosophiam in mortali corpore, et se primum turpiter irrisum vidisset tyrannus, martyrem quidem relaxavit a plagis, conjicit vero in carcerem.

XIV. Cum autem aliquot dies moratus fuisset in carcere, rursus eum jubet sisti. Et : Num te, inquit præses, aliqua subiit poenitentia, et resipuisti ab illa rabie et insania? Ille autem generosus : Nondum, inquit, ut video, intellexisti res nostras; sed bene scio fore ut intelligas, et eas licet tarde discas, quando magis fueris periclitatus et me acerbioribus subjeceris suppliciis. Hanc non ferens

(14) Solem justitiæ (nam et φωσφόρος apud Suidam est sol), Christum nempe, de quo canit Ecclesia in benedictione cerei Paschalis : Ille, inquam, Lucifer, qui nescit occasum.

(15) Martyris latera præcipue hoc cruciatus affeeta fuisse, tradunt Menæa magna; ταθείς ἐκ τεσσάρων ὁ θεῖος, Εὐδόξιος τύπτεται τὰς πλευράς καὶ ξέεται; quod Raderus noster ita verit : S. Eudoxius, manibus pedibusque extentis, in

Α θαρσαίτε· πλείονα γὰρ αὐτὸν μάλλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀνάπτει τὴν φλόγα, ὅτι καὶ λαμπρότερος ὤπτε πολλῶν διὰ ταῦτα γενήσεσθαι στεφανίτης.

ΙΒ'. Ἀμέλει καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ μάρτυς· Παίξεις ἔχων, ἡγεμῶν, ἔφη. Παίδων ἐγὼ ταῦτα ἡγήμαι μορμολύχεια, πρὸς τὰς ἐκεῖθεν ὁρῶν ἀμοιβὰς, καὶ μόνης τῆς φιλοτίμου δεξιᾶς τοῦ ἐμοῦ ἀγωνοθέτου Χριστοῦ ἐκκρεμάμενος. Ὡς ἐμὲ τὸ πῦρ ἐκεῖνο φοβεῖ τὸ ἀκοίμητον, καὶ ὁ τῶν ὀδόντων βρυγμὸς, καὶ τᾶλλα ὅσα τοῖς τὸν θεὸν ἀτεθοῦσι πικροτάτη μερὶς ἀπόκειται. Τὰ δὲ σὰ ταῦτα, παιδὶά πάντως ἐμοί· καὶ τὸ πῦρ, ὅπερ ἀπειλεῖς, καὶ αὐτοῦ ψυχρότερον ὕδατος, τὸ δὲ ξίφος εὐεργετήσῃ· πέμψει γὰρ με πρὸς τὰ ποθούμενα, καὶ ἀντιδώσει τοῦ μὲν δύνοντος ἡλίου τούτου καὶ ταχὺ κρυπτομένου τὸν ἄδυτον ἐκεῖνον Φωσφόρον, καὶ γλυκεῖάν τινα τὴν ἀκτίνα καὶ ἀπόρρητον ἀφιέντα· τῆς δὲ κοσμικῆς ταύτης φαντασίας, καὶ ὀλίγω ὕστερον οὐκ ἐσομένης, τὰ ἐστώτα καὶ εἰσκαὶ διαμένοντα. Τὸ δὲ καὶ θεοὺς νομίζεῖν τὸ ξύλον, καὶ τὸν λίθον, καὶ τὸν χρυσόν, ἃ χεῖρ ἐμόρφωσε καὶ περιέξεσε τέχνη, καὶ ὀφθαλμοὺς αὐτοῖς καὶ χεῖρας καὶ τὰ λοιπὰ διέγλυψε μέλη, πῶς οὐκ εὐήθες κομιδῆ καὶ ἀνόητον;

ΙΓ'. Ὑπολαβὼν τοίνυν ὁ ἡγεμῶν, Ἔοικεν ἡ τοσαύτη μου, ἔφη, μακροθυμία καὶ ἡμερότης εἰς τοῦτό σε μοῖρας καὶ θρασύτητος ἀγαγεῖν· ἀλλὰ τῆς μὲν εἰς ἡμᾶς ὕβρεως τὸ γοῦν ἐφ' ἡμῖν ἀνεξόμεθά σου· τὸ δὲ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς θεοὺς καὶ τὸν αὐτοκράτορα ὑβρίζοντος ἀνέχεσθαι, ἀλλὰ τοῦτό γε ἡλίθιον τε καὶ οὐ πόρρω μανίας. Εἶτα ὁ μάρτυς· Οὐχ ὕβρις, εἶπε, ταῦτα τοῖς ὑγιαίνουσι τὸν νοῦν καὶ μὴ τὰς φρένας διεφθορόσι. Τοῦτο σφοδρότερον τὸν ἡγεμόνα ἐκμαίνει· καὶ αὐτίκα καλεῖται ἐκ τεσσάρων διαταθέντα τὸν ἀθλητὴν ἡμᾶσι· γλιωροῖς ὠμότερον τύπτεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολὺν ἤδη ξαινόμενος χρόνον, φιλοσοφίαν ἀσωμάτων ἐν σώματι θνητῶ ἐπεδείκνυτο, καὶ καταγελασθέντα τὴν πρώτην αἰσχρῶς ἑαυτὴν [ἴμο ἐαυτὸν] ὁ τύραννος εἶδεν· ὑπανῆκε μὲν τὸν μάρτυρα τῶν πληγῶν, δίδωσι δὲ τῷ δεσμοτηρίῳ.

ΙΔ'. Τινὰς (δὲ ἡμέρας ἐν φυλακῇ διατριψάμενον) (17) παρίστησι πάλιν ἑαυτῷ, καὶ, Εἰ ποῦ σέ τις, ἔφη ὁ ἡγεμῶν, μεταμέλεια ἔχει καὶ τῆς μανίας ἐκεῖνης καὶ τῆς λύσσης ἀνήνεγκας; Καὶ ὁ γεννάδας· Οὐπω γοῦν, ὡς ὀρῶ, τὰ ἡμέτερα συνῆκας, ἀλλὰ συνήσεις, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ ὀψιμαθῆς τούτων γενήσῃ [γενήσῃ] ἐπειδὴν πλείονι καὶ τῇ πείρᾳ χρήσῃ, καὶ πικροτέρα περιθάλλῃ βασιάνῃ. Τοῦτον ἐκεῖνος τὸν μυκτῆρα

lateribus verberatur et laceratur.

(16) Græce ἀσωμάτων, angelicam : Cangio enim col. 30 in Appendice ad Glossarium, ἀσώματα sunt angeli. Metaphrastes significare vult, opinor, mirabilem fuisse martyris patientiam et fortitudinem humana majorem.

(17) Verba uncis inclusa supplevi ex Latina versione, decrant enim in apographo nostro.

οὐκ ἐνεγκῶν, ἀλλὰ θερμότερος· ἑαυτοῦ πολλῶ τὴν **A** μανίαν γενόμενος, σφαίραις τὸν τένοντα μολιβδίναις συνθλάττει, καὶ ἀναμοχλεύει τούτου τὰ ἄρθρα, ὃ θανάτων ἀπάντων πικρότερον. Προτήγεται τοιγαροῦν τὸ ἀθηεὶς τουτὶ μηχανήμα τῷ ἀθλητῇ καὶ καινόν· ὃ δὲ ὡσπερ τις ἀνάλωτος ἔστηκε πύργος, μηδὲ βραχὺ ταῖς ἐκείνου προβολαῖς διασαλευόμενος. Ὁ ἡγεμὼν τοίνυν, ἐπεὶ μὴ ἔφευγεν αἰσχροῦς οὕτω διὰ πάντων ἡττώμενος, θάνατον αὐτοῦ κατακρίνει· ἡγάπα γὰρ εἰ καὶ οὕτω τοῦ ἀνδρὸς ἀπαλλαγείη.

IE'. Πλήθος οὖν αὐτὸν δημίων παραλαβόντες ἐπειδὴ τὸν τῆς τιμωρίας κατέλαβον τόπον, χεῖρας ὃ μάρτυς καὶ ὄμματα πρὸς οὐρανὸν ἀνασχῶν, Δέσποτα Κύριε ὃ Θεὸς, εἶπε, ὃ προσδεξάμενος Ἄβελ τὴν θυσίαν, Ἄβραάμ δλοκαρπώσεις, τῶν ἀπ' αἰῶνος σου μαρτύρων καὶ προφητῶν καὶ δικαίων τὰ αἵματα, καὶ τοὺς **B** μακροὺς πόνους, καὶ τὴν ὑπερφυσίαν καρτερίαν· αὐτὸς εὐμενεῖ καὶ νῦν ὀφθαλμῶ τὴν ἐμὴν ἴδε θυσίαν, καὶ μὴ ὑπερίδης, Κύριε, τοῦ διὰ σὲ μέλλοντος βυθῆναι μικροῦ αἵματος, ἐκ θερμότητος σοι προαιρέσεως καταθυομένου· ἴδου γὰρ, ὡς ὄρας, τὴν ψυχὴν διὰ σὲ σήμερον ἀποτίθεμαι. Εἶτα πάλιν προσθεὶς, Ἀπολαυέτωσαν, φιλόανθρωπε Δέσποτα, ἔφη, τῆς παρά σου βοηθείας οἱ δι' ἐμοῦ τὸ σὲν καλοῦντες ἅγιον ὄνομα· μνήσθητι τοῦ λαοῦ σου, μνήσθητι τῆς κληρονομίας σου, ἧς ἐκτήσω· καὶ μὴ ἐπιλίποι τούτους τὸ παρὰ σου ἔλεος, Κύριε. Ταῦτα διαλεχθεὶς τῷ Θεῷ, τὴν σύζυγον μεταστραφεὶς ἐκεῖθεν ὄρα· καὶ ὧν ἐντείλατο αὐτῇ πρότερον ἀναμνήσας, καὶ ἀσφαλῆ τὰ πιστὰ λαβὼν ὥστε καταπράξει πάντα καὶ πέρας αὐτοῖς ἀγαθὸν **C** ἐπιθεῖναι, τελευταίαν ἐντολήν αὐτῇ ἐπισκήπτει τάφον αὐτῷ ἐν τῷ χωρίῳ Ἀμιμνα καλουμένῳ ἐπιχωσάει ἐν τούτῳ τε αὐτοῦ καταθάψαι τὸ σῶμα.

IG'. Πλήθος οὖν αὐτὸν οὐκ ὀλίγου περιστάνας, ὄρα τινὰ μέσον ἑστῶτα Ζήνωνα [*i.* Ζήνωνα] φίλον αὐτῷ μάλιστα καὶ συνήθη πενθοῦντα τὴν ἐκείνου τελευταίαν καὶ κοπτόμενον· καὶ, ὦ φίλε Ζήνων, μὴ κλαῖε, ἔφη· σὺ μὲν γὰρ, οἶδα, τὸν ἡμέτερον θρηνεῖς χωρισμόν· ἀλλ' ὃ Θεὸς, ᾧ ἐγὼ λατρεύω καὶ εἰς ὃν πέποιθα, οὐ διαστήσει ἀλλήλων ἡμᾶς, οὐς θερμῆ πάλαι φιλία, καὶ ὃ πρὸς αὐτὸν ἔρωσιν συνῆψεν· ἀλλ' ὡσπερ ἐφ' ἐνὸς σκάφους, οὕτω τὸν βίον συμπλεύσομεν. Πρὸς ταῦτα ὃ Ζήνων διαθερμανθεὶς τὴν καρδίαν καὶ ἀναξέσας, ἐθάρασε καὶ Χριστιανὸν εὐθύς ἑαυτὸν ὑπὸ τῇ πάντων ὕψει καὶ ἀκοῇ ἐμαρτύρει. Ἐν ὅσῳ δὲ **D** οὗτος μετὰ παρρησίας τοῦτο ἐβόα, συλλαβόντες αὐτὸν οἱ δῆμοι κατὰ τὸ προστεταγμένον ὑπὸ τοῦ τυράννου, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀφαιροῦνται· καὶ ἡ τοῦ Εὐδοξίου πρόβησις οὕτω ταχὺ τὸ πέρας λαμβάνει, καὶ τὸν φίλον ὄρα Ζήνωνα τῷ μαρτυρίῳ τελειωθέντα.

IZ'. Οὕτω τὰ τῆς φιλίας πραγματευσάμενος, καὶ τοιούτῳ πάλαι τὸν Ζήωνα τελειωθέντα ἰδὼν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸν φωνή τις ἀνωθεν καὶ κατὰ πόδας ἐκάλει, καὶ ὡσπερ τινὰ καὶ οὗτος εὐωχίαν ἀπῆται τὸν θάνατον· ξίφει τὴν μακαρίαν αὐτοῦ κεφαλὴν ἄσμενος

A præsces irrisionem, sed longe acriore percitus insaniam, ferreis [plumbeis] globis conterit cervicem, et ejus emovet articulos, quod quidem est omnibus moribus acerbius. Adhibita est ergo hæc nova et insolita athletæ machinatio. Ille autem stabat tanquam turris, quæ non potest expugnari, ne tantillum quidem labefactatus illius insultibus. Præsces itaque cum non ferret se tam turpiter ab eo superari, eum morte condemnat: satis enim ducebat, si vel sic ab eo liberaretur.

XV. Cum eum ergo accepisset multitudo licitorum, postquam pervenerunt ad locum supplicii, martyr manus et oculos simul tollens ad cælos: Domine Deus, inquit, qui Abelis suscepisti sacrificium, Abrahæ oblationes, eorum qui fuerunt a sæculo, martyrum et justorum sanguinem, longosque labores, et admirabilem tolerantiam; tu quoque nunc benignis oculis meum vide sacrificium, et ne despicias, Domine, hunc paucum propter te effundendum sanguinem, qui ferventissimo animo tibi sacrificatur. Ecce enim, ut vides, animam propter te hodie depono. Deinde rursus adjiciens: Consequantur, inquit, benigne Domine, a te auxilium, qui propter me tuum sanctum nomen invocant. Memento hæreditatis tuæ, quam acquisisti, et ne eis deficiat, Domine, tua misericordia. Hæc cum Deo dixisset, illinc conversus videt conjugem, et cum quæ ei prius jusserat, revocasset in memoriam et fidem ab ea accepisset, se omnia recte executuram, hoc postremo ei mandat, ut ei fossam fodiat in loco, qui dicitur, Amimna (18), et in eo corpus ejus sepeliat.

XVI. Cum autem eum non parva circumsteteret multitudo, vidit quemdam in medio stantem, nomine Zenonem, ei valde amicum et familiarem illius mortem plangentem. Cui ille: O chare Zeno, tu quidem, inquit, sat scio, nostram fles separationem; sed Deus, cui ego servio et in quem confido, non nos a nobis invicem sejunget, quos vehemens amicitia et ardens in ipsum amor conjunxit; sed perinde ac in una scapha nos vitam trasmittemus. His Zeno corde accensus et inflammatus sumpsit audaciam, et continuo omnibus videntibus et audientibus se statim esse martyrem [Christianum] est protestatus. Interim autem dum sic clamabat libere, eum comprehendentes lictores, ut eis jusserat tyrannus, caput illi adimunt. Itaque Eudoxii prædictio tam cito effectum est sortita, et ipse amicum Zenonem statim videt consummatum martyrio.

XVII. Cum sic amico providisset, quoniam eum quoque vox quædam e vestigio vocabat, ipse vero tanquam convivium quoddam mortem posebat; beato suo capite ensi datò, moritur post amicum (19). Ejus autem conjux interpretatur,

(18) *Amimna* quis locus fuerit, apud geographos non inveni. *Menæa* tantum habent ἀμνημον τάφον, quod citatus *Kaderus* monumentam humile

(19) In *Menæis* dicitur capite truncatus μετὰ τοῦ φιλάτου αὐτοῦ Ζήνωνος... ἀπομνηθέντος ξίφει τὴν

non solum corpore, sed etiam animo, cum vidisset maritum propter Christum interfectum, neque eum neglexit, neque illiberale aut effeminatum aliquid est locuta: sed quamprimum accurrens, in lanæ quidem vellere suscipit Athletæ sanguinem, hoc enim ei mandarat maritus (20). Cum autem sustulisset corpus, id honorifice sepelit, ubi iussa fuerat, nec alia quidem illius mandata negligens; non quod eum amisisset, sed quod non una cum eo excessisset, reputans viduitatem.

XVIII. Unde etiam ad tyrannum accersita (21), statim a seipsa accedens, irridebat illius deos et habebat ludibrio, ne ipsum quidem dimittens immunem a contumelia, qui eos sustineret honorare. Sed tu quidem, inquit tyrannus, hæc facis volens a me interfici et studens venire ad maritum, ut aliquid nomen assequaris apud hos impios Galilæos (22); ego autem nequaquam tibi mortem auferam, etsi sis digna pluribus mortibus; ne existimes fore ut id a me assequaris. Illa autem: Cor meum, inquit, videt meus Dominus, et mentem accipit ante facta. Non ergo frustrata sum coronis, quod a te non fuero interfecta: sed quod prompto animi studio me ipsam sacrificavi, ero cum marito particeps eorumdem præmiorum, et paribus fruar remunerationibus. Eam, cum hæc dixisset, expellit e tribunali.

XIX. Nondum autem transierant septem dies (23), cum gloriosus martyr Eudoxius in somnis apparens eonjugi, jubet ut mittat ad prætorium Macarium, suum familiarem et amicum. Ea autem cum renuntiasset Macario visionem, ille quamprimum venit in prætorium, et cum satellites, quisnam esset, cognovissent, eum statim comprehendunt et ducunt ad præsidem. Ille autem statim eum interrogavit, quænam ejus esset religio, et quod genus. Is vero: Sum, respondit, Christianus: deos autem gentium (24) et profundam eorum deceptionem jam olim didici contemnere, cum me hoc admirandus docuisset Eudoxius. Hinc fit ut ego contendam meipsum sacrificare hostiam vero Deo, per quod potero cito ad dominum meum pervenire Eudoxium.

XX. Præses autem postquam nomen audivit Eudoxii, et hunc cognovit esse illius discipulum; ille mirandum in modum animi dubius, sciebat enim, se nihil amplius effecturum in discipulo, quam fecisset in magistro: Huic quoque, inquit, infelici Macario sceleratum caput ense quamprimum

δοῦς, ἐπαποθνήσκει τῷ φίλῳ. Ἡ μέντοι ὁμόζυγος οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν διὰ Χριστὸν ἀναιρεθόντα τὸν ἄνδρα θεασαμένη οὐ βραθύμως εἶδεν, οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ὀτλίῳ ἐφθέγγετο· ἀλλὰ προσδραμοῦσα τὴν ταχίστην πόκιον μὲν ἐρίου τὸ ἀθλητικὸν αἷμα δέχεται· τοῦτο γὰρ ἐντεταλμένον ἦν αὐτῇ παρὰ τοῦ ἀνδρός· ἀνελομένη δὲ καὶ τὴν νεκρὸν, ὅπῃ προστέτακτο αὐτῇ, φιλοτίμως κτερεύει· μηδὲ τῶν ἄλλων ἐκείνου ἐντολῶν ἀμελήσασα· οὐχ ὅτι ἀπέλαθε τῷ ἀνδρὶ δεινὴν, ἀλλ' ὅτι μὴ καὶ αὐτὴ συναπῆλθε, τὴν χρεῖαν λογισαμένη.

III'. "Ὅθεν καὶ τῷ τυράννῳ αὐτόκλητος παραστᾶσα διεγλευάζετε τοὺς ἐκείνου θεοὺς, καὶ γέλωτα ἐποιεῖτο, μηδὲ αὐτὴν ὕβρεως ἀφείσα τὸν τὰ τοιαῦτα τιμᾶν ἀνεχόμενον. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ὁ τύραννος ἔφη, ταῦτα ποιεῖς ἀναιρεθῆναι παρ' ἐμοῦ βουλομένη, καὶ φθάσαι τὸν ἄνδρα σπουδάζουσα, ἵνα τινὸς καὶ παρὰ τοῖς ἀσεβέσι τούτοις Γαλιλαίοις ὀνόματος τύχης· ἐγὼ δὲ οὐδαμῶς σοι, καίτοι πολλῶν ἀξίᾳ θανάτων οὕση, τὸν θάνατον ἐπαγάγω· μὴ τούτου παρ' ἐμοῦ τυχεῖν οἶου. Ἡ δὲ, Τὴν καρδίαν, εἶπεν, ὁ ἐμὸς Δεσπότης ὄρᾳ, καὶ τὴν γνώμην ἀποδέχεται πρὸς τῶν ἔργων· οὐκ οὖν, ὅτι μὴ ἀνήρηται παρὰ σοῦ, τῶν στεφάνων ἐξέπεσον· ἀλλ' ὅτι προκατέθυσα ἑμαυτὴν τῇ προθυμίᾳ, τῶν ἴσων ἀμοιβῶν ἀπολαύσομαι. Ταῦτα εἰποῦσαν ἐκβάλλει τοῦ βήματος.

IV'. Ἐπτά δὲ οὐπω παρηλθὼν ἡμέραι καὶ ὁ καλλιενικός Εὐδόξιος ὄναρ ἐπιστάς τῇ συζύγῳ Μακάριον τὸν συνήθη καὶ φίλον αὐτοῦ πέμψαι πρὸς τὸ πραιτώριον ἐπισκήπτει. Τῆς δὲ τὰ τῆς ὄψεως τῷ εἰρημένῳ Μακαρίῳ ἀπαγγελάσας, τὴν ταχίστην ἐκείνος παρὰ τὸ πραιτώριον ἔρχεται· καὶ γινόντες αὐτὸν οἱ τῆς τάξεως, ὅστις εἶη, συλλαβόντες εὐθὺς ἄγουσι πρὸς τὸν ἡγεμόνα. Καὶ αὐτίκα τὴν ὀρησκείαν ἐκείνος καὶ τὸ γένος ἠρώτα. Ὁ δὲ, Χριστιανὸς εἶμι, Χριστοῦ δοῦλος, πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· Ἑλλήνων δὲ θεῶν καὶ τῆς βαθείας περὶ αὐτοὺς ἀπάθης [ἰ. ἀπάτης] πάλαι καταφρονεῖν μεμάθηκα, τοῦτό με τοῦ θαυμαστοῦ Εὐδοξίου διδάξαντος. Ἐνθεν τοι καὶ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ θυσίαν ἑμαυτὸν θύειν ἐπέιγομαι, δι' ἧς δυναίσομαι καὶ τὸν κύριόν μου Εὐδόξιον ταχέως καταλαβεῖν.

V'. Ὁ ἡγεμὼν τοῖνον ὡς τὸ τοῦ Εὐδοξίου ἔκουσαν ὄνομα, καὶ τοῦτον ἐκείνου μαθητὴν ἔγνω· τοῖς ὄλοις εὐθὺς ἐξαπορηθεὶς, ἤδει γάρ ὡς οὐδὲν ἐν τῷ μαθητῇ πλέον ἀνύσειεν, ἐν τῷ διδασκάλῳ τοῦτο μαθῶν· Καὶ ὁ κακοδαίμων, εἶπεν, οὗτος Μακάριος ξίφει τὴν μισρὰν κεφαλὴν τὸ τάχος ἀφαιρεθῆτω. Καὶ αὐτίκα

αὐτοῦ κεφαλὴν μετὰ τῶν λοιπῶν σὺν τῷ ἁγίῳ Εὐδοξίῳ ἁγίων μαρτύρων, id est: Una cum carissimo sibi Zenone... qui gladio occubuit cum reliquis Eudoxii sociis et martyribus, videlicet militibus 1104, quos postea eodem mortis genere secutus est S. Macarius, uti narratur numero ultimo.

(20) Potuit uxor ex pietate et reverentia sanguinem mariti colligere; sed verisimile non est, martyrem id mandasse.

(21) Græca non dicunt, accersitam fuisse: sed

αὐτόκλητος παραστᾶσα, id est, *ultronea se sistens*.

(22) Christianos per contemptum Galilæos appellabant ethnici, quo convicio dein sæpe usus est Julianus apostata. Videri possunt Maeri in Hierolexico.

(23) Menæa habent: Ἐπτά δὲ ἡμερῶν παρελθουσῶν, id est, *septem diebus elapsis*.

(24) Ἑλλήνων proprie sonat Græcorum; sed hic, ut alibi sæpe, significat gentilium seu ethnicorum.

οἱ δῆμοι τὰ προστεταγμένα ἐποίουν. Οὕτω Μακάριος ἄ-
 ῶς ἀληθῶς ὁ μακάριος γίνεται, καὶ τῶ τῶν πρὸ αὐ-
 τοῦ μαρτύρων χορῶ κατατάσσεται. Καὶ τοιοῦτον
 οἱ γενναῖοι κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως πολέμου
 ἔστησαν τρόπαιον, ἐν αὐτῷ Χριστῷ, Πατρὶ, καὶ τῷ
 παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι· ὅτι αὐτῷ πρόπει δόξα,
 κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(25) Apographum nostrum Græcum addit se-
 quentia: *Et illorum, qui ante ipsum passi fuerant,*

num amputetur. Lictores autem protinus fecerunt,
quæ jussi fuerant. Sicque Macarius fit revera Ma-
carius, quod est beatus (25). Et hi generosi viri
tale tropæum erexerunt adversus communem ho-
stem naturæ in ipso Christo Deo, et Patre principii
experte, et sancto et bono Spiritu, quoniam eum
deceat gloria et potentia, honor et adoratio nunc
et in sæcula sæculorum, Amen.

martyrum choro inseritur; quæ apud Lipomanum
et Surium omissa sunt.

ΑΘΛΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΣΩΖΟΝΤΟΣ

ΠΑΘΟΝΤΟΣ ΕΝ ΚΙΛΙΚΙΑ ΠΑΡΑ ΜΑΞΙΜΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΟΥΣ.

MARTYRIUM

SANCTI ET GLORIOSI MARTYRIS CHRISTI

SOZONTIS

QUI PASSUS EST IN CILICIA JUSSU IMPII MAXIMIANI.

(Latine apud Surium ad diem 7 Sept.; Græce ex cod. Græc. Paris. u. 1525, sæc. XII.)

Α'. Μαξιμιανῶ τῆς Κιλικίας ἡγεμονεύοντος, καὶ Β
 τὰ τῆς ἀσεθείας αὐξῆιν τε καὶ ἐπὶ μέγα αἶρειν κατὰ
 τὸ πονηρὸν τῶν κρατούντων ἐπίταγμα διὰ σπουδῆς
 τιθεμένου, παραγεγονότος δὲ καὶ ἐν αὐτῇ Πομπειου-
 πόλει τῆς Κιλικίας, καὶ τὸ ἐκεῖ τιμώμενον χρυσοῦν
 ἀγαλμα θυσία τε φιλοτίμῳ καὶ τῇ ἄλλῃ σπουδῇ τι-
 μῶντος, καὶ ταύτην τὴν οἰκείαν δεσιδαιμονίαν ἐπι-
 δεκνύοντος· νεανίσκος τις πατρίδα μὲν ἔχων Λυκαο-
 νίαν, καὶ Ταράσιος τὸ ἀπὸ γενέσεως ὄνομα, Σώζων
 δὲ τῷ θείῳ βαπτίσματι μετονομασθεὶς, καὶ τῷ προ-
 τέρῳ βίῳ συναποβαλὼν καὶ τὸ ὄνομα, προβάτων
 ποιμὴν ὢν, οὐδὲν ἤττον καὶ ἀνθρώπων ἐγένετο. Οἷς
 γὰρ ἂν κατὰ ποιμαντικὴν ἐπιχωριάσειε τόποις, εἰ-
 σία τε τοὺς ἐκεῖ πάντα τῷ λόγῳ τῆς εὐσεθείας, καὶ
 πολλοὺς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μάνδραν εἰσήλαυνεν.
 Ἄνθρωπος οὗτος ἰλαρὸς μὲν τὸ ἦθος καὶ πρᾶος, ἐν τῷ
 νόμῳ δὲ τοῦ Κυρίου τὸ θέλημα ἔχων, καὶ ἐν αὐτῷ
 μελετῶν ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ταύτην τοι μηδὲ τοῦ
 προφητικοῦ ἐκπίπτει μακαρισμοῦ.

Β'. Κατὰ τινα γούν ποτε πηγὴν τῷ Σώζοντι γενο-
 μένῳ, καὶ τῇ τε πηγῇ τῇ τε περιπεφυκυῖα τὴν πη-

I. Cum Maximianus esset præses Ciliciæ, et impie-
 tatem augere et extollere, convenienter edicto im-
 peratorum, magno studio contenderet, venisset
 autem in ipsam quoque Ciliciæ Pompeiopolim, et
 anreum, quod illic colebatur, simulacrum splendido
 sacrificio et alio studio honoraret, et sic ostenta-
 ret suam falsam religionem: quidam adolescens
 patriam habens Lycaoniam, et ab ortu quidem Ta-
 rasius, in divino autem baptismo Sozon denomi-
 natus, cum priore vita amisso quoque nomine,
 cum esset pastor ovium, fit etiam nihilominus
 pastor hominum. Nam in quibus locis degebat in
 pastione, illic omnes excipiebat convivio verbi
 pietatis, et introducebat in Dei mandram. Hic vir
 cum esset moribus quidem hilaris et mitis, in lege
 autem Domini haberet voluntatem, et in ea noctes
 et dies meditaretur¹, ea ratione nec prophetica
 frustratur beatitudine.

II. Cum autem fuisset aliquando Sozon in quodam
 loco, qui habebat fontem, et fonte herbaque, quæ nata

¹ Psal. i. 2.

erat juxta fontem, gregem pasceret, cum valde opportunus et suavis somnus invasit, et divina quædam ad eum accedit visio. Visio autem eum magis confirmat, et ei animum addit ad pietatem. Deinde etiam revelat gratiam, quæ ad locum erat desuper devolutura. Erit enim, inquit, hic præsens locus multis utilis, et apud ipsum salutem invenient, et glorificabunt Trinitatem. Cum illinc autem surrexisset egregius ille pastor, venit Pompeiopolim, et cum in ea quidem vidisset florere impietatem, contemptas autem esse res Christianorum, et summe neglectas, non potuit id ferre placide; sed cor illius repente invasit impetus, et cum venisset ad templum, in quo stabat aurea statua, confringit manum ejus dexteram; et cum eam vendidisset, succurrit multis, qui illic erant, egentibus. Non latuit hoc ædituos; sed propterea quod nescirent quis fecisset, multi statim comprehendebantur miseri, qui nihil tale fecerant, et accusabantur sacrilegii, reputati maleficorum omnium sceleratissimi, ut qui suffurati essent dei imaginem. Nemo autem eis opem ferebat; sed qui erant prius amici eos aversabantur; et custodes carceris (ita enim existimabant se illis esse gratificaturos) graviter affligebant eos, qui capti fuerant.

III. Generosus autem Sozon libere volens profiteri pietatem, et eos liberare, qui nihil sciebant ex iis quæ facta fuerant, seipsum desert, veniens ad ædituos, et dicens se eum esse, qui maleficium admisit in imaginem. Postquam autem hoc dixit, abductus protinus fuit ad Maximianum. Ipse vero in alto sedens tribunali, cum eum curasset sistendum, et cum quanto potuit fastu apparuisset, primum quidem nomen, deinde religionem, et postremo patriam, quæ eum tulisset, rogavit. Ille autem: Patria quidem mihi est Lycæonia, ea enim me tulit; parentes vero ab ortu mihi nomen imposuerunt, Tarasius; Sozontem autem in divino me vocarunt baptismate. Sum enim Christianus, Christum solum verum Deum adorans, qui creavit cælum et terram. Cujusnam autem rei usus, inquit Maximianus, te huc adduxit? Præsum, inquit, Sozon, gregi ovium: et quæ mihi loca florida, et aqua abundantia, et ad pascendum herbida anni tempora ostenderunt, ad ea ago oves. Deinde: Quomodo autem, inquit Maximianus, eo processisti audaciæ, ut dei dexteram abstuleris?

IV. Excipiens vero Sozon: Quod non audacis quidem cœpti sit, quod factum est, neque id peccato debeat imputari, tuus quoque, ut mihi quidem videtur, deus testatur. Neque enim ægre fert, nec tanquam injuria affectus, aspere quidquam loquitur. Quod si vox quoque ei aliqua adesset, videtur mihi potius vos esse accusaturus, et aperte reprehensurus, quod relicto omnium Opifrice, inanissimam suspiciatis materiam, et eam deum esse existimetis, vos in benefactorem ostendentes ingratos et immemores. Sed si vis, inquit præses, non solum

A γὴν πᾶσιν τὸ ποιμνιον ἐστιῶντι, ὕπνος αὐτῷ μάλα εὐκαιρος ἀφίκετο καὶ γλυκὺς καὶ ὄψις παραγίνεται θειοτέρα. Ἡ δὲ ὄψις βῶννυσί τε μᾶλλον αὐτὸν πρὸς εὐσέβειαν, καὶ θάρσος ἐνήσειν. Εἶτα καὶ χάριν ἀνωθεν καταπτῆναι τῷ τόπῳ μέλλουσαν ἐκκαλύπτει. Ἔσται γὰρ ὁ παρῶν οὗτος, ἔφη, τόπος πολλοῖς εἰς ὠφέλειαν, σωτηρίαν τε παρ' αὐτῷ εὐρήσουσι, καὶ τὴν Τριάδα δοξάζοντες ἔσονται. Ἐκεῖθεν τοίνυν ὁ καλὸς ἐκεῖνος ποιμὴν ἀναστὰς εἰς τὴν Πομπειούπολιν ἦκε, καὶ ἀνθούonta μὲν οὕτω τὰ τῆς ἀσεβείας ἰδὼν ἐν αὐτῇ, παρεωραμένα δὲ τὰ Χριστιανῶν, καὶ εἰς ἔσχατον ἀμελοῦμενα, οὐκ ἠδυνήθη πρᾶως ὑπενεγκεῖν, ἀλλ' ὄρμη τε τὴν ἐκεῖνου καρδίαν εὐθύς ἐξεία εἰσέδου, καὶ παρὰ τὸν ναὸν ἔνθα τὸ ἄγαλμα εἰστέκει τὸ χρυσοῦν ἀφικόμενος τὴν χεῖρα τούτου δεξιᾶν ἀποθραύει, καὶ τιμῆς αὐτὴν ἀποδόμενος πολλοῖς ἐκεῖθεν τῶν ἐνδεῶν ἐπαρκεῖ. Οὐκ ἔλαθε τοῦτο τοὺς νεωκόρους, ἀλλ' ἀγνοία τοῦ δράσαντος, πολλοὶ αὐτίκα συνελαμβάνοντο ἄβλιοι, μηδὲν τοιοῦτο εἰργασμένοι, καὶ ἱεροσυλίας ἀπητοῦντο δίχως ἀπάντων τῶν ἐν τῷ δεσποτηρίῳ κακούργων μιαιώτατοι λογισθέντες, ὡς τοῦ θεοῦ σεσυληκότες τὸ ἄγαλμα. Ἐβοήθει δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ οἱ τέως ἐταῖροι αὐτοῦς ἀπεστρέφοντο, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν δεσμῶν (οὕτω γὰρ ὄντο χαρίζεσθαι τῷ θεῷ) βαρεῖς τοῖς ἐαλωκόσιν ἐφροστώτες.

Γ'. Ὁ γε μὴν γενναῖος Σώζων παρόρησιάσασθαι τε τὴν εὐσέβειαν, καὶ ἀπολύσαι τούτους ἐθέλων οὐδὲν τῶν γεγενημένων εἰδὼτας, προσαγγέλλει ἑαυτὸν ἐλθὼν εἰς τοὺς νεωκόρους ὡς εἶη αὐτουργὸς τῆς ἐπὶ τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνος ἐπιβουλήs. Ὡς δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀπήγετο εὐθύς πρὸς τὸν Μαξιμιανόν. Καὶ αὐτὸς ἐφ' ὑψηλοῦ μάλιστα τοῦ βήματος προκαθίσας, αὐτὸν τε παραστησάμενος καὶ ὡς οἶόν τε σοβαρὸς ὄφθεις, πρῶτα μὲν τὴν κλῆσιν, εἶτα τὸ σέβας, ἔπειτα καὶ τὴν ἐνεγκαμένην ἐπυνοῦντο. Ὁ δὲ, Ἐγὼ μὲν τῆς γενέσεως, ἔφη, Ταράσιον οἱ τεκόντες ἔθεσαν, Σώζοντα δὲ με τῷ θεῷ βαπτίσματι μετωνόμασαν, Λυκαονία δὲ μοι πατρίς, αὕτη γὰρ με καὶ ἤνεγκε. Χριστιανὸς δὲ εἰμι, Χριστὸν μόνον τὸν ἀληθῆ θεὸν προσκυνῶν, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τίς δὲ ἄρα χρεῖα, Μαξιμιανὸς ἔφη, ἐνταῦθά σε ἤγαγε; Ποίμνης, φησὶ, προβάτων, ὁ Σώζων, προϊσταμαι, καὶ ἄπερ ἂν εὐανθῆ τῶν χωρίων, καὶ ἐνυδρα, καὶ χλοερὸν εἰς νομὴν θάλλοντα δείξωσιν αἱ ὥραι, ἐκεῖσε δὴ καὶ τὰ πρόβατα εἰσελαύνω. Εἶτα, Καὶ πῶς ἄρα, φησὶ Μαξιμιανὸς, εἰς τοῦτο τόλμης εἰλήλυθας, ὡς καὶ τὴν δεξιᾶν ἀφελεῖν τοῦ θεοῦ;

Δ'. Ὑπολαβὼν τοίνυν ὁ Σώζων. Ὅτι μὲν οὐκ ἔστι τόλμης τὸ γεγενημένον, ἔφη, οὐδ' ἐν ἀμαρτήματος λόγῳ θεῖτο ἂν τις αὐτὸ, καὶ ὁ σὸς, ἐμοίγε δοκεῖ, θεὸς μαρτυρεῖ. Οὐτε γὰρ νεμεσᾶ, οὐθ' ὡς περιυβρισμένος δεινὸν ὄλωσ φθέγγεται. εἰ δὲ τινος ἄρα καὶ φωνῆς εὐπορήσειε, δοκεῖ μοι μᾶλλον ἂν ὑμῖν αὐτὸς ἐγκαλέσαι καὶ φανερῶς μέμφασθαι, ὅτι τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων ἀφέντες πρὸς τὴν ἀψυχὸν ὕλην ἐπέστηθε, καὶ ταύτην ἠγεῖσθε θεὸν, ἀχάριστοι δηλαδὴ καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην ἀναφανέντες. Ἄλλ' εἴγε βούλει, φησὶν ὁ ἡγεμὼν, μὴ συγ-

γνώμης μόνον τυχεῖν, ἀλλὰ τινος ἀξιωθῆναι καὶ ἀμοιβῆς, τῶν λήρων τούτων ἀφέμενος, σῶσον, Σώζων, σεαυτὸν, καὶ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς. Ὁ δὲ· Καὶ πῶς οὐ μακρῷ καὶ αὐτοῦ γε ἂν εἶην ἀναισθητότερος τοῦ ὑμετέρου θεοῦ, ἔφη, τοῦτο τιμᾶν ἐλόμενος, ὃς οὐδὲ αὐτὸς πάσχων, ἀμύνειν οἷός τε ἦν ἑαυτῷ, οὐδὲ φωνὴν τινα προσέθαι, οὐδὲ καλέσαι τοὺς βοηθήσοντας, οὐδὲ, τὸ πάντων γοῦν ἀθλιώτατον, οἷα πάθοι διαμαρτύρασθαι; Ὡρα γοῦν σοι τοιαῦτα τιμῶντι καὶ πλάττειν ἐκάστης ἡμέρας θεοὺς, καὶ μεταπλάττειν ἄλλους, ἐν τῇ τῶν χειρῶν τέχνῃ τὴν δημιουργίαν τῶν θεῶν τιθεμένῳ.

Ε'. Τούτοις θερμὸν ζέσας ὁ Μαξιμιανὸς πικραῖς τὸν μάρτυρα παραδίδωσι τιμωρίαις, καὶ πρῶτα μὲν σιδηροῖς ὄνυξι διαξάινει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν βάσανος καὶ τῶν ὀστέων αὐτῶν καθικνεῖτο, ὁ δὲ σύμμαχον ἀγαθὸν τὸ θεῖον ἐκόλοι, καὶ καθάπερ ἀπὸ σιδήρου συγκείμενον ἔχων τὸ σῶμα, οὕτω κούφως ἔφερε καὶ τῶν ζεόντων ἀπαθέστερος ἦν, ἐφ' ἕτερα Μαξιμιανὸς πάλιν ἐτρέπετο, καὶ ὑποδήμασιν ἥλοις ἕξασιν ἐμπεπαρμένοις τὸν ἀθλητὴν ὑποδεῖ, καὶ τούτοις ἐμπεριπατεῖν αὐτὸν ἀναγκάζει. Ὁ δὲ ὡς ἐπὶ βόδα μᾶλλον ἔτρεχε, καὶ βύακας ἐρῶν αἵματος τῶν ποδῶν κατιόντας, περιβρέεισθαί τινα τῶν ἡδέων ἐδόκει, καὶ τοὺς τοῦ τυράννου καὶ τῶν περιεστώτων χλευασμοὺς εὐφημίαν ἤγειτο. Καὶ ἐκαλλωπίζετο ταύτῃ μᾶλλον ὁ ἀθλητὴς ἢ τῇ χλαμύδι· ἐκεῖνος τοῦ ἀξιώματος. Εἶτα κατειρωνευόμενος αὐτοῦ Μαξιμιανὸς· Αὐλήσον, φησὶ, Σώζων, αὔριον ἐξιούσης τῆς μεγάλης θεᾶς, καὶ αὐτὴν ἐκείνην ἔμνημι, πάσης εὐθύνης αὐτίκα καὶ τιμωρίας ἀπολελύση. Καὶ ὁ μάρτυς· Σὺ μὲν καταγελῶν, ἔφη, καὶ διαπαίζων ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα φθέγγῃ, τοῦ συμπνεόντός σοι πονηροῦ δαίμονος ταῦτα καθ' ἡμῶν ὑποθεβληκότος. Ἐγὼ δὲ καὶ πρότερον μὲν τὸ καλὸν ἠύλησα εἰς ἀγρὸν, συνάγων καὶ ἀνακαλῶν τὰ ἐμὰ πρόβατα· καὶ νῦν δὲ ἄδω τῷ Κυρίῳ μου ἄσμα καινὸν, εὐαγγελιζόμενος πᾶσι τὸ τούτου σωτήριον. Ἡ δὲ σὴ θεὸς ὄνος ἂν εἶη πάντως, τὸ τοῦ λόγου, πρὸς τὸν αὐλὸν, ἄψυχός τε οὕσα παντελῶς καὶ ἀναισθητός.

Γ'. Πρὸς ταῦτα πλέον ὁ Μαξιμιανὸς τῷ θυμῷ κατ' αὐτοῦ διανίσταται, καὶ σφοδροτέρας αὐτῷ μάστιγας τῶν προτέρων ἐπάγει, ἔν' οὕτω, φησὶν, ἀναμοχλευθῆ μὲν αὐτῷ τὰ ἄρθρα, παρεθῶσι δὲ καὶ αἱ ἀρμονίαι, καὶ διαρρύθῃ τὰ ἐγκατα ὡσαύτω. Εἶτα καὶ πῦρ ἀνάψας, εἴ τι τῶν μελῶν ὑπολειφθεῖη, κατακαύσειν καὶ τοῦτο ἠπειλεῖ, ὡς ἂν μηδὲ τῆς κοινῆς ἀπάντων τύχοι ταφῆς. Μαξιμιανὸς οὖν οὕτω παρεσκευάσατο, καὶ οὕτως ἐποίησεν· καὶ τῷ μάρτυρι μὲν αἱ σάρκες ταῖς πληγαῖς διεκόπτοντο, καὶ ἡ ἔνδον ἐγυμνοῦτο διάπλασις. Ὁ δὲ ὡς περ ἐν λειμῶνι χλοερῷ διατρέθων, καὶ ἡρέμα δρεπόμενος ἄνθη, οὕτω διέκειτο, καὶ χαίρων ἀποδίδωσι τὴν ψυχὴν τῷ θεῷ.

Ζ'. Ὡς δὲ καὶ ἡ φλόξ ἐπὶ μέγα ἤρετο ἤδη, βροντὴ ἄνωθεν φρικῶδὲς τι καὶ φοβερὸν ἀπηχέσασα, καὶ πολὺν ὄμβρον καὶ χάλαζαν συγκατενεγκοῦσα, διεσκέδασε μὲν τοὺς δημίους καὶ ἐκ μέσου πεποίηκεν. Οἱ δὲ φιλομάρτυρες καὶ μάλιστα τούτων οἱ σπου-

A consequi veniam, sed aliquam etiam remunerationem, missis his nugis, serva te ipsum, Sozon, et accedens diis sacrificia. Et quomodo, inquit, non essem vel ipso vestro deo minus sensu praeditus, si eum statuerem colere, qui nec si ei aliquid fiat, se potest defendere, neque vocem aliquam emittere, neque vocare eos qui sint opem lataturi, neque, quod est omnium miserrimum, qualia patiat, protestari? Est itaque in tua potestate, qui haec collis, deos quotidie fingere, et alios rursus refingere, cum in arte manuum ponas deorum fabricationem.

V. Maximianus, cum his ei efferbuisset animus, tradit martyrem gravibus et acerbis cruciatibus. Et primum quidem ferreis eum laniat unguibus. Quoniam autem Sozon, etsi tormentum quidem ad ipsa usque ossa pervadebat, Dei tamen invocans auxilium, ita ferebat leviter, ut videretur habere corpus ex ferro compositum; convertitur rursus ad alia Maximianus, et calceis acutis clavis confixis induit athletam, et cum ipsis eum cogit ambulare. Ille autem currebat, tanquam super rosas incedens; et videns rivus sanguinis descendentes ex pedibus, videbatur suavibus rebus circumfluere; tyrannique et eorum qui circumstant, irrisiones ducebat esse laudationem; et ea re magis gloriabatur athleta, quam ille chlamyde dignitatis. Deinde eum illudens Maximianus: Tibia, inquit, cane, Sozon, cras magna procedente dea, et per illam ipsam juro, quod ab omni examinatione et cruciatu statim liberaberis. Martyr autem: Tu me, inquit, irridens haec loqueris, ea maligno daemone in nos tibi suggerente. Ego autem et prius quidem tibia in agro recte cecini, congregans et revocans meas oves, et nunc quoque cano Domino meo canticum novum, ejus salutare omnibus annuntians. Tua autem dea fuerit omnino, ut est in proverbio, asinus ad tibiam, ut quæ sit plane inanima, et nullo sensu praedita.

VI. His Maximianus magis in eum irritatur, et prioribus vehementiores ei plagas imponit: ut sic quidem ei moverentur articuli, et dissolverentur compages, et intestina tanquam aqua diffuerent. Deinde cum ignem etiam accendisset, si quod reliquum esset membrum, id quoque se minabatur combusturum, ut ne quidem omnium communem assequeretur sepulturam. Sic ergo se parabat Maximianus, et sic faciebat: et martyri quidem carnes plagis laniabantur, et interna aperiebantur viscera; ille autem tanquam in herbido prato versans, et vernos flores decerpens, erat affectus, et letus Deo reddit animam.

VII. Cum autem jam flamma in altum esset sublata, terribile et horrendum tonitru resonans, multumque imbrem et grandinem simul dejiciens, lictores quidem depulit et dispersit; amici autem martyrum, et maxime ii qui erant diligentiores,

secure colligebant martyris reliquias. Interim A
 autem cum nox quoque advenisset, non fuit retar-
 datum illorum promptum et alacre studium. Neque
 enim erat nox amplius, sed lux clarissima protinus
 illucescens, ea reddebat manifesta, quæ non
 oportebat latere, et præstabat ut ea facile tollerentur
 et colligerentur a piis. Quæ quidem omnia sancte
 collecta septimo Septembris, præclaram et magni-
 ficam assecuta sunt sepulturam. Lux enim illa
 etiam usque ad ipsum venit sepulcrum, et perman-
 sit in sepultura reliquiarum. Deinde reversa est
 nox ad suam naturam; et ubique fuit Sozon præ-
 dicatus victor præclarus ad gloriam Dei Patris, et
 Domini nostri Jesu Christi, quem decet honor,
 gloria et potentia in sæcula sæculorum. Amen.

δαιότεροι, ἀδείας λαβόμενοι τῆς ἀπὸ τῶν δημίων,
 ἄσμενοι τὰ μαρτυρικὰ συνέλεγον λείψανα· ἐν το-
 σούτῳ καὶ ἡ νύξ ἐπιγενομένη τὴν ἐκείνων οὐκ ἐπέ-
 κοπτε προθυμίαν, οὐκέτι γὰρ οὐδὲ αὐτὴ νύξ ἦν, ἀλλὰ
 φῶς λαμπρότατον οἷον αὐτίκα ἐκλάμψαν δὴλά τε τὰ
 μὴ τοῦ λαθεῖν ἄξια ἐποίει, καὶ ἀναιρεῖσθαι τοῖς εὐ-
 σεθέσι βραδίως αὐτὰ καὶ συλλέγειν παρεῖχεν. Ἄ δὲ-
 που πάντα καὶ ἱερῶς συλλεγέμενα ἐβδόμη τοῦ Σεπτεμ-
 βρίου φιλοτίμου ταφῆς ἔτυχε καὶ λαμπρᾶς. Τὸ φῶς
 γὰρ ἐκεῖνο καὶ πρὸς αὐτὸν ἦλθε τὸν τάφον καὶ τῇ
 τῶν λειψάνων ταφῇ παρέμεινε πάντων, εἶτα καὶ
 οἰκίαν πάλιν ἡ νύξ ἀνεῖλετο φύσιν, καὶ διὰ πάντων
 ὁ λαμπρὸς ἀνεκηρύττετο στεφανίτης, εἰς δόξαν τοῦ
 Θεοῦ Πατρὸς, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ
 πρέπει τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἄμην.

MARTYRIUM TOY AΓIOY ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ.

MARTYRIUM SANCTI ET MAGNI MARTYRIS SEVERIANI.

(Græce ex cod. ms. Paris. n. 1525, sæc. xii; Latine apud Surium ad diem 9 Sept.)

I. Licinio impio imperante, Lysias, qui tunc erat B
 dux, properabat e Cæsarea venire Sebasten. Eum
 enim vocabat tempus martyrum Christi: illorum,
 inquam, victoria insignium quadraginta. Postquam
 autem illis ad finem pervenit martyrium, Severia-
 nus quoque ad ducem defertur. Fuit autem hic
 vir insignis virtute. Nuntiabatur vero, quod hic
 Severianus non solum Christianam teneret religio-
 nem, et cultum gentium probris ac contumeliis
 aperte afficeret; sed etiam multos ex gentibus
 decipiens, ad suum Deum adduceret. Præter hæc
 etiam alias intentabant ei criminationes, nempe
 quod quadraginta illorum, qui paulo ante viriliter
 decertaverant, et neque tormentorum experientia,
 neque honorum promissis cessissent, sed eundem
 statum usque ad mortem præ se tulissent, Severia-
 nus fuerit præcipua causa eorum tolerantia: et
 quod cum multas haberet facultates, nullum sine-
 ret egere ex iis qui erant ejusdem sententia; quin
 etiam eos qui includebantur in custodiis, propterea
 quod mutarint religionem, non sineret, propter
 rerum necessariarum indigentiam, meliorum sus-
 cipere sententiam: sed affatim eis suppeditans,
 redderet impudentiores. Et hæc quidem invidia,
 ex veritate sum

A'. Λικινίου τοῦ δυσσεβοῦς βασιλεύοντος, Λυσίας,
 τὸ τηνικαῦτα δοῦξ ὢν, ἐκ Καισαρείας γενέσθαι κατὰ
 τὴν Σεβαστείαν ἔσπευδεν· ἐκάλει γὰρ αὐτὸν ὁ και-
 ρὸς τῶν Χριστοῦ μαρτύρων, τῶν καλλινίκων, φημί,
 τεσσαράκοντα. Ὡς οὖν ἐκεῖνοις τὸ μαρτύριον πέρας
 εἶχε, γνώριμα τῷ δουκὶ καὶ τὰ περὶ Σευηριανοῦ γί-
 νεται. Ἄνθρωπος οὗτος τὴν ἀρετὴν διαδόητος. Ἠγγέλ-
 λετο δὲ ὅτι Σευηριανὸς οὗτος οὐ μόνον τὰ Χριστιανῶν
 εἶη πρασσεύων, ἐξυθρίζων δὲ πρὸς τὰ Ἑλλήνων
 ἐπιφανέστατα, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὺς ὅσαι ἡμέραι
 τῶν ἡμετέρων ἑξαπατῶν τῷ ἑαυτοῦ προσάγει Χρι-
 στῷ. Πρὸς τούτοις καὶ ἄλλας αὐτῷ κατηγορίας ἐπὶ-
 γον, ὅτι τε, τῶν πρὸ μικροῦ τεσσαράκοντα γενναίως
 ἀνδρῖσαμένων, καὶ μήτε βασάνων πείρα, μήτε ἀγα-
 θῶν ἐπαγγελίας ἐνδεδωκότων, ἀλλὰ μέχρι θανάτου
 διενεγκόντων τὴν ἔνστασιν, Σευηριανὸς εἶη τῆς καρ-
 τερίας ταύτης ὁ αἰτιώτατος, καὶ ὅτι, φησί, πολλῶν
 χρημάτων κύριος ὢν οὐδένα τῶν ὁμοδόξων πένεσθαι
 παρορᾷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς κατακλειομέ-
 νους διὰ τὴν ἐκ τῆς θρησκείας αὐτῶν μετάθεσιν
 οὐκ ἔξ τῆ ἐνδεία τῶν ἀναγκαίων φρονῆσαι τι βέλ-
 τιον, ἀλλὰ δαφιλῶς παρέχων ἱταμωτέρους καθίστησι.
 Καὶ ταῦτα μὲν ὁ φθόνος ἐκ τῆς ἀληθείας λαμβάνων
 τὰς ἀφορμὰς.

Β'. Ἡ δὲ τοῦ δουκὸς ἀκοή ἐδέχετο τὰ προσαγγελ-
 λόμενα, τοῦτο μὲν ἡδουμένη, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς ὀργὴν
 εὐθύς ἐρεθιζομένη. Ἦδετο μὲν γὰρ οἷς καὶ αὐθις
 κολάζειν ἔμελλεν, ὅπερ ἦν αὐτῷ δι' ὠμότητος περιου-
 σίαν τὸ χαριέστατον· ἐξήγετο δὲ πρὸς ὀργὴν οἷς
 ὅλως ἐμάνθανεν εἶναι τινὰ τὸν θαβρόυντα τῆς τοσαύ-
 τῆς αὐτοῦ μανίας ὑπεριδεῖν. Ἐβούλετο γὰρ καὶ
 μόνη τῇ φήμῃ τῆς ἀγριότητος τοὺς τὸν Χριστὸν
 προσκυνοῦντας ὑποπτῆσαι αὐτὸν, καὶ εἰς ἐσχάτους
 μυχοὺς ἀποκρύπτεσθαι· ἵνα δὲ καὶ μὴ μάτην Λυσίας
 κατονομάζοιτο (ἐλύττα γὰρ κατὰ Χριστιανῶν λύτταν
 ἀμαχον), ἀποστέλλει τινὰς μετὰ φοβεροῦ τοῦ κελεύ-
 σματος ἀνάρπαστον αὐτίκα Σευηριανὸν ἄξοντα.
 Τί δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης; Οὐδὲ ἀνέμεινε
 τοὺς πεμφθέντας, ἀλλὰ φθάσας αὐτῶν τὴν ἀφιξίν
 τῷ δουκὶ παρέστη, καὶ παρόρησις εἶναι τὸν καιρὸν
 λογισάμενος, ὦ Λυσία, φησὶν, οὐχ ἱκανὸν σοι τὸ
 μόνον ἀπόλλυσθαι καὶ κατὰ σεαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖν,
 ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμετέρας βούλει παραπολέσαι ψυχάς,
 καὶ ὡς ἔρμαιόν τι ταύτας τοῖς δαίμοσι τοῖς σοῖς
 παρασχεῖν; Ἀλλ' ἴσθι μὲν ὡς οὐκ ἀγεννέσιν οὐδὲ
 μικροψύχοις περιτύχοις· ἐμοὶ γὰρ κατὰ τὸν ἐμὸν
 διδάσκαλον Παῦλον τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ δι'
 ἐκεῖνον ἀποθανεῖν κέρδος μέγιστον.

Γ'. Τούτοις ὁ ἀθλητὴς τὸν τῆς ἀπονοίας πύργον ἐν-
 θὺς ἐνέσεισε τοῦ ἀλάστορος, τοῦτο μὲν ὅτι παρ' ἐλ-
 πίδα πᾶσαν μηδὲ κληθῆναι περιμείνας ἀπήντησε·
 τοῦτο δὲ ὅτι καὶ ἀπίστῳ τόλμῃ παρ' αὐτὸ τὸ φανῆ-
 ναι μόνον ἐχρήσατο. Ἐσιώπα γοῦν ἐφ' ἱκανὸν τοῖς
 ὅλοις διαπορῶν. Εἶτα δεινὸν ἐμβλέψας τοῖς παρ-
 εστῶσι, καὶ τῇ χειρὶ παραδείξας τὸν μάρτυρα· Νεύ-
 ροις, εἶπεν, ὡμεῖς ὡς τάχος καταξαινέσθω, ἵνα κἂν
 οὕτως αἰσθηταὶ οἷων αὐτῷ πρόξενον τὸ πεπαρόρη-
 σιάσθαι μὴ κατὰ καιρὸν γίνεται. Ὁ μὲν δὲ οὕτω
 τυπτόμενος ἔχαιρεν οἷς ὑπὲρ Χριστοῦ τὰς βασάνους
 ὑπέφερε, καὶ τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο καθάπερ ᾠδὴν
 ἀλεξίκακον ἐπῆδε τοῖς τραύμασιν, Ἐπὶ τῶν νῶτων
 μου, λέγων, ἐτέκταινον οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἐμάκρυναν
 τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· καὶ τὰς πληγὰς ἐποιεῖτο τῆς
 πρὸς Χριστὸν ἀγάπης ὑπέκκαυμα. Ὁ τύραννος δὲ
 ἐπεὶ τοὺς μαστίζοντας ἐώρα κάμνοντας μᾶλλον, τὸν
 μάρτυρα δὲ τῷ πάσχειν φαιδροτέραν τὴν ἔψιν τῷ
 φωτὶ δεικνύντα τοῦ πνεύματος, τῶν μαστίγων ἀνε-
 θῆναι διακαλεῖται. Εἶτα πρὸς τὸ πραότερον δῆθεν
 μεταβαλὼν· Οὐκ ἀσθενής, ἔφη, εἰ στρατιώτης, ὅσον
 ἀπὸ τῆς πρώτης πείρας μαθεῖν, ἀλλὰ ἐβρωμένως
 ἔχων καὶ ἀνδρικῶς, καὶ πρὸς κίνδυνον παραβαλέσ-
 θαι δυνάμενος. Ἐξεστὶ δὲ σοι τοῖς παροῦσι μαθεῖν
 ὡς οὐκ εὐφροσύνης τινός, οὐδὲ δεξιᾶς τύχης ὁ Χρι-
 στός σοι καθέστηκε πρόξενος. Ὁ δὲ μάρτυς ἀνα-
 θαρσῆσας μᾶλλον, καὶ οἷον εὐστομωτέραν τὴν γλῶσ-
 σαν τῇ πείρᾳ τῶν ἀλγεινῶν ποιησάμενος· Εἰ σου τὰ
 τῆς ψυχῆς, εἶπεν, ἡμματα μὴ τῷ σκότει τῆς δυσσε-
 βείας ἡμαύρωτο, ἔδειξα ἄν σοι ὅσων ἀγαθῶν μοι
 κατέστη πρόξενος ἦν ἐπήγαγες τιμωρίαν. Νῦν δὲ τί
 ἂν πάθοιμι πρὸ τυφλοῦ φαίνων καὶ ἄδων ἐπὶ κωφῷ;

II. Quæ vero nuntiabantur, dux audiit, partim
 quidem lætus, partim autem ad iram protinus in-
 citatus. Nam lætabatur quidem, quod mox esset
 puniturus, quod propter summam crudelitatem
 erat ei jucundissimum; ira autem concitabatur,
 quod intelligeret omnino esse aliquem, qui aude-
 ret despiciere tantam ejus insaniam. Volebat enim
 vel sola fama auditionis eos qui Christum adora-
 bant, ipsum formidare, et in extremis latere pe-
 netralibus et latibulis. Ne autem temere appella-
 retur Lysias (erat enim vehementi rabie percitus
 adversus Christianos), mittit quosdam cum jussu
 terribili, qui Severianum mox arriperent, et ad
 se adducerent. Quid autem Christi miles? Ne
 exspectavit quidem eos qui missi fuerant, sed
 eorum adventum anticipans, accessit ad ducem,
 et reputans esse tempus loquendi libere: O Ly-
 sia, inquit, non sufficit tibi solum perire et in
 teipsum ense impellere, sed nostras vis quoque
 perdere animas, et eas tanquam lucrum aliquod
 tuis præbere dæmonibus? Sed scias nunc te inci-
 disse in viros fortes, et qui non sunt pusilli et
 abjecti animi. Mihi enim (ut ait meus doctor
 Paulus) vivere est Christus, et propter illum mori
 lucrum est maximum¹.

III. His athleta amentix arcem statim labefacta-
 vit hujus cacodæmonis, partim quidem, quod
 præter spem omnem, ne exspectavit quidem ut
 vocaretur; partim autem quod dum comparuit,
 incredibili usus est audacia. Siluit itaque aliquan-
 tulum, plane animi dubius et perplexus. Deinde
 eos qui aderant, horribiliter intuens, et manu mar-
 tyrem ostendens: Crudis, inquit, nervis quampri-
 mum laceretur, ut sciat, quidnam conciliet libere
 loqui non in tempore. Atque ille quidem, dum sic
 verberabatur, lætabatur tormentis, quæ sustinebat
 propter Christum, et illud psalmicum, tanquam
 salutare remedium, asserens carmen, cantabat ad
 vulnera: *Supra dorsum meum, dicens, fabricave-
 runt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam*²; et plagas ducebat esse incitamentum ad Christi
 dilectionem. Tyrannus autem cum videret eos
 quidem esse fessos, qui flagris cædebant: marty-
 rem vero esse vultu alacriorem luce spiritus,
 jubet eum relaxari a verberibus. Deinde cum tra-
 ductus esset ad mansuetudinem: Non es, inquit
 dux, miles ignavus, quantum potest intelligi ex
 prima experientia, sed fortis et strenuus, et qui
 potes audacter adire pericula. Potes autem scire
 ex præsentibus, quod nullam lætitiā, neque
 prosperam aliquam fortunam tibi Christus conciliet.
 Martyr autem animo magis confirmatus, et
 ut qui rerum asperarum perpessione linguam magis
 acuisset: Si oculi, inquit, animæ tuæ non
 essent hebetati tenebris impietatis, ostendissem
 tibi, quam multa bona mihi conciliasset id quod
 mihi intulisti supplicium. Nunc autem quid agam

¹ Philipp. i, 21. ² Psal. cxviii, 3.

cæco præluceus, et surdo canens? Si enim non sic affectus esses, o iudex, intellexisses Christi gratiam et virtutem, quæ me confirmat. Num enim putas sine ea tam facile affectum iri erga tormenta carnem et sanguinem? Si ergo sic sentis, si ea quæ sunt præ pedibus, non potes intueri, quomodo non sunt omnia tua surda, et cæca, et diis tuis similia?

IV. Dux autem valde ridens, etsi martyr nondum cessasset dicere: Tantum abest, inquit, ut te recte sentire existimem, et credam iis quæ a te dicuntur, ut futuris tormentis sim effecturus, ut modestior reddaris et sapientior. Rursus autem dicit martyr: Hæc verba te magnæ arguunt amenitiæ; sed quoniam confidis in tormentis, et credis fieri posse ut his me persuadeas, ego quidem sum prope: manus autem lictorum non sunt procul. Libere ergo loquar in necessitate spiritus mei, et, ut ait divinus Job³, aperiatur os meum, quod amaritudine animæ coarctatur: et videbis me quavis statua solidiorem, et palibili natura superiorem. Apud Deum enim meum est virtus et potentia mea, et in ipso est spes mea et auxilium. Cum hæc verba accepisset Lysias: Es, inquit, audax concionator, et in nos fluens magna dicendi copia, et adversus deos glorians te jactitas. Tuamne mentem fugit, te alloqui præsidem, qui tuæ vitæ habet potestatem, cum sis unus ex multis, et relictus sis in numerum militum? Ille vero: Non ignoro, inquit, sed in Christum pietas dat mihi tantam audaciam, et loquendi libertatem. Angor autem animo, quod non sit aliquis sine affectione, simul et sapienter iudicaturus. Forte enim, o Lysia, Dei omnium effectoris agnovisses virtutem, et deos falsos contempsisses. Sed cur studium nostrum nibili fecisti? In quonam autem ipse tibi places, et præclare de te sentis? Es enim præses, et ex sublimibus, non id negaverim; nihil tamen a nostra differt communi natura. Nam tu quoque es homo, in quem mors cadit et interitus. In nos autem absolutam non habes potestatem, præterquam in solum corpus. Ipsa autem me docent divina Eloquia⁴, non timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, sed illum potius extimescere, qui corpus et animam potest gehenna condemnare: quæ te accipiet, licet nunc immodice gloriantem, cum ipsis diis tuis et dæmonibus in æternum puniendum.

V. His magis ad iram concitatus Lysias, jubet martyrem trahi appensum ferreis lanjari unguis. Postquam autem martyr sensit tormentum gravius (quomodo enim essent coronæ, nisi exciperent labores et dolores?), Jesu Christe, exclamavit, qui solus facis a sæculo mirabilia, qui suspensus fuisti in cruce, et sic superbum dejecisti: qui in hodiernum usque diem magnifis et extolleris propter opera tua admirabilia: veni ad me servan-

A Εἰ γὰρ οὕτως, ὦ δικαστὰ, μὴ διέκρισο, συναΐδες ἂν τὴν ἐνισχύουσάν με τοῦ Χριστοῦ χάριν καὶ δύναμιν. Ἄρα γὰρ οἶσι ταύτης χωρὶς βῆρον οὕτω πρὸς βασάνους αἷμα καὶ σάρκα διατεθῆναι; Εἰ οὕτω φρονεῖς, εἰ τὰ ἐν ποσὶ ταῦτα βλέπειν ἀδυνατεῖς, πῶς οὐχὶ πάντα σου κωφὰ καὶ τυφλὰ καὶ τοῖς θεοῖς τοῖς σοῖς ὅμοια;

Δ'. Ὁ δὲ μάλα γελάσας ὁ δοῦξ, μήπω τοῦ λέγειν παυσαμένου τοῦ μάρτυρος, Τοσοῦτον, φησὶν, ἀπέχω τοῦ καλῶς σε φρονεῖν οἴεσθαι, καὶ τοῖς παρὰ σοῦ λεγομένοις πεισθῆναι, ὅτι καὶ σὲ μᾶλλον ἀγωνιοῦμαι ταῖς μελλούσαις βασάνοις μεταβαλεῖν πρὸς τὸ σωφρονέστερον. Καὶ ὁ μάρτυς αὐθίς φησὶ· Πολλὴν ἀνοιάν σου κατηγορεῖ τὰ ῥήματα ταῦτα· πλὴν ἐπεὶ βασάνοις τὸ θαρρῆν ἔχεις, καὶ ταύταις οἶσι με μεταπίσειν, ἐγγὺς μὲν ἐγώ, αἱ δὲ δημίων χεῖρες οὐ πόρρωθεν. Παρρησιάζομαι γοῦν ἐν ἀνάγκῃ τοῦ πνεύματός μου, καὶ, κατὰ τὸν Ἰωβ, ἀνοίξω τὸ στόμα μου πικρῆ τύχῃς συνεχόμενος· ὄψις με παντὸς ἀνδριάντος στερότερον, καὶ παθητῆς ἀνώτερον φύσεως. Παρὰ γὰρ τῷ Θεῷ μου ἡ ἰσχύς καὶ τὸ κράτος μου, καὶ παρ' αὐτῷ ἡ ἐλπίς μου καὶ ἡ βοήθεια. Τοῦτον ὁ Λυσίας τὸν λόγον παραλαβὼν· Θρασὺς τις εἰδημηγόρος, ἔφη, καὶ καθ' ἡμῶν πολὺς ῥέων, κατὰ τῶν θεῶν φρουαττόμενος. Ἡ διαπέφευγέ σου τὸν νοῦν ὅτι ἄρχοντι διαλέγῃ τῆς σῆς κεφαλῆς κατεξουσιάζοντι, ἀνὴρ τῶν πολλῶν ὄν, καὶ τάγμασι στρατιωτικοῖς ἐναριθμῖος; Καὶ ἔς, Οὐκ ἀγνοῶ, ἔφη, ἀλλὰ τὸ εἰς Χριστὸν εὐσεβὲς οὕτω θαρρῆν καὶ παρρησιάζεσθαι δίδωσι. Πλήρης δὲ γίνομαι λύπης, ὅτι μὴ ἐστὶ τις ὁ δικάσων ἡμῖν ἀπαθῶς ἅμα καὶ συνετῶς· ἐπεὶ τάχ' ἂν, ὦ Λυσία, καὶ παντουργοῦ θεοῦ ἐγνώριστας δύναμιν, καὶ ψευδῶν θεῶν κατεφρόνησας. Πλὴν εἰς τί καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ μὲν ἐξουδένωσας; ἐν τίνι δὲ καὶ αὐτὸς μεγαφρονεῖς; Ἄρχων μὲν γὰρ εἶ, καὶ τῶν ὑψηλῶν, οὐκ ἀρνήσομαι· οὐδὲν δὲ τῇ κοινῇ φύσει παραλλάττων ἡμῶν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος θανάτῳ ὑποκείμενος καὶ φθορᾷ. Ἐξουσιάζεις δὲ οὐχ ἡμῶν ἀπλῶς, ἀλλὰ μόνον τοῦ σώματος· αὐτὰ γὰρ με τὰ θεῖα διδάσκουσι λόγια μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ἀποκτεῖναι μὴ δυναμένων· ἐκεῖνον δὲ μᾶλλον φρίττειν καὶ δεδοικέναι τὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα δυνάμενον τῇ γεένῃ καταδικάζειν, ἥ τις ἐκδέξεται σε τὸν ἀμέτρως νῦν φρουαττόμενον, αὐτοῖς θεοῖς σου καὶ δαίμοσιν αἰωνίως κολασθησόμενον.

Ε'. Τοῦτοις εἰς ὀργὴν πλείονα ὁ Λυσίας ἐξενεχθεὶς; κελεύει τὸν μάρτυρα ἰκρίῳ ἀναρτηθέντα ὄνυξι τὸ σῶμα σιδηροῖς ξέεσθαι. Ὡς οὖν ὁ μάρτυς δριμυτέρας ἤσθετο τῆς βασάνου (καὶ πῶς γὰρ ἂν δικαίως οἱ στέφανοι, εἰ μὴ πόνους ἠμείνοντο καὶ ὀδύνας;) Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐδόησεν, ὁ ποιῶν μόνος ἐξ αἰῶνος θαυμάσια, ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμασθεὶς, καὶ τὸν ὑπερήφανον οὕτω καταβαλὼν, ὁ μετρί καὶ νῦν τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων μεγαλυνόμενος, ἐλθε εἰς τὸ

³ Job vii, 41.

⁴ Matth. x, 28.

σῶσαι με, καὶ τὸν μὲν βραχίονα τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ
 πονηροῦ σύντριψον, τὰ δὲ τῶν ἐμῶν ἄρθρα μελῶν
 λελυμένα σύσφιγξον, ἀγαθὲ, καὶ δός μοι τὸν ἀγῶνα
 τοῦτον διανῦσαι τοῦ μαρτυρίου· λύσον δὲ καὶ τὴν
 ἐπιχειμένην τῷ παντί σου ποιμνίῳ σκοτόμαιναν.
 Ὁρᾷς εἰς ὅσον ἤρθη, καὶ ὅπως πάντα σχεδὸν περιέ-
 λαβεν. Εἶχε μὲν οὖν οὕτως εὐχῆς ὁ μάρτυς κρεμά-
 μενος· ὁ τύραννος δὲ ἄλλους ἐπ' ἄλλοις ἐπεμπε τῶν
 δημίων, τὰς ὀδύνας ἐκ τούτου δριμυτέρας ἐπιτεχνώ-
 μενος. Ἐπεὶ δὲ ἑώρα τὸν ἅγιον ἀτρέπτειν καὶ συνε-
 στῶτι τῷ προσώπῳ τὰ ἐπαγόμενα φέροντα, διαπορη-
 θεὶς ἀνεθῆναι μὲν τῶν μαστίγων αὐτὸν, τῇ εἰρκτῇ δὲ
 παραδοθῆναι διακελεύεται. Ὁ μάρτυς οὖν ἀπαγόμενος,
 καὶ οἶα αὐταῖς πληγαῖς σεμνυνόμενος διὰ μέσου
 ἔβόα τῆς πόλεως· Οἱ τὰ τραύματα τῶν τοῦ Χριστοῦ
 βλέποντες ἀθλητῶν, ἐννοεῖτε τούτων τὰς ἀμοιβὰς
 καὶ τὰ ἔπαθλα. Οὐτε γὰρ νῦν ληπτὰ, οὐτε λόγῳ ῥητὰ,
 ὅσα ὁ ἀθάνατος Βασιλεὺς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχουσι
 καὶ νῦν δίδωσι ἀγαθὰ, καὶ εἰς τὸ ἐπιόν ἐν οὐρανοῖς
 ταμιεύεται. Καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν
 γλυκὺ· τὸ δὲ καὶ δι' αὐτὸν ἀποθανεῖν ἡδίων. Καὶ
 ἅμα παρεῖποντο πολλοὶ τῷ ἀνδρὶ, ἐπέβριθε δὲ καὶ
 πλείων ὁ ἥχος τὰ σωτήρια ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενοι,
 ἕως τῆς φυλακῆς ἐπέβη καὶ αὐτῆς εἰσω γεγένητο.

Γ'. Πέμπτη τοίνυν μετὰ τὴν φρουρὰν περιῆλθεν
 ἡμέρα, καὶ ἄγει πάλιν τὸν ἀθλητὴν ὁ Λυσίας, καὶ
 ἀναιδῶς τὸν πρᾶον ὑποκρινάμενος, ταύτη μετενεγ-
 κεῖν αὐτὸν τῆς εὐσεβείας ἐμηχανᾶτο. Καὶ, ἴστω-
 σαν οἱ θεοὶ ἅπαντες, ἔλεγε, Σευηριανὲ, ὅτι πάνυ
 σφοδρὰ ἐκπλήττομαι, ἀναλογιζόμενος ὅπως ἀνὴρ
 οὕτω μὲν ἀγαθὸς τὴν ὥραν, καὶ ὅσα ἰδεῖν ἀνδρείως,
 οὕτω δὲ ἐμπειρίαις πραγμάτων μεμελετημένος θά-
 νατον προφανῆ τοῦ ἡδέος τούτου ἀλλάττει φωτός.
 Ἐπαινῶ σου τὸ σταθερὸν, ἀλλ' εἰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν
 ἐκέχρησο τῷ πλεονεκτήματι. Τὸ δὲ καὶ σιδήρῳ, καὶ
 πυρὶ, καὶ θηρσί, καὶ λίθοις παλαίειν ἡλίθιον κομιδῆ
 καὶ οὐδὲ μανίας ἐλεύθερον. Ἡ οὐχ ὀρᾷς εἰ μὴ τι
 ἄλλο, ὡς παρῆται μὲν σοι τὸ γενναῖον τῆς βώμης
 καὶ λέλυται; διαρρέει δὲ καὶ αὐτὸ ἤδη τὸ σῶμα καὶ
 οἴχεται; τούτοις ὁ Λυσίας ἐκλύσαι πανούργως τὸν
 τόνον αὐτῷ ἐπεχείρει. Ὁ δὲ, Μὴ πρὸς τὰς δαπανη-
 θείσας ταῖς μάστιξι σάρκας σκόπει, φησὶν· ἄς εἰ καὶ
 μὴ αὐτὸς ἀναλώσεις, ἀλλ' ὁ θάνατος ἐπελθὼν οὐ
 φείσεται πάντως· ἀλλ' ἐστὶ μοι προαίρεσις, ἣν οὐτε
 ἀπειλὴ καταπλήξει, οὐτε βᾶσανος ἄψεται· τούναν-
 τίον μὲν οὖν ἅπαν, καὶ βῶνυσι μᾶλλον αὐτὴν ὑπὲρ
 Χριστοῦ καὶ προθυμοτέραν ἐργάζεται. Ὅθεν μὴ
 μάστιζε, μηδὲ ἀνάρτα, μηδὲ διάξαινε μόνον, ἀλλὰ
 καὶ λίθοις βάλλε, καὶ πυρὶ δίδου, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν ἦ
 βουλομένῳ σοι δυνατὸν, ἐπάγειν μὴ ἀναβάλλη. Ὡς
 θᾶπτον ἂν σὺ κολάζων ἀπαγορεύσης, ἢ αὐτὸς διὰ
 Χριστὸν ἐμαυτοῦ φείσομαι. Ἐχθρὸς δὲ ὅποιος ἂν
 ἕτερος ἐμοὶ σοῦ χαλεπώτερος ἔσται, συνιδεῖν οὐκ
 ἔχω· ὅς γε οὐ πόρρωθεν ἀκροβολίζεις, οὐδὲ κατὰ τοῦ
 σώματος ἀφίης τὸ βέλος, ἀλλ' αὐτὴν σκυλευσαι φι-
 λονεικεῖ τῆς εὐσεβείας ὀπλῶν γυμνώσαι, καὶ δούλην
 ἀπαγαγεῖν καὶ αἰχμάλωτον.

A dum, et brachium quidem peccatoris et maligni
 contere, meorum autem membrorum articulos dis-
 solutos colliga et uni, o bone : et concede mihi,
 ut possim peragere hoc certamen martyrii. Solve
 autem etiam eam, quæ tuo gregi imminet, caligi-
 nem. Vides quam sit in altum elata, et quemadmo-
 dum omnia fere comprehendit. Atque sic quidem
 precabatur martyr suspensus. Tyrannus autem
 alios post alios mittebat lictores, graviore ex hoc
 dolores machinans. Postquam autem vidit sanctum
 immutabili et constanti vultu ferentem ea quæ in-
 tentabantur, animi dubius, jubet eum quidem
 relaxari a vineulis, conjici autem in carcerem.
 Martyr ergo dum abducebatur, et gloriabatur quo-
 dammodo plagis, per mediam clamabat civitatem :
 B Qui athletarum Christi videtis vulnera, eorum
 remunerationes cogitate et præmia. Neque enim
 mente comprehendendi, neque verbis exprimi possunt
 bona, quæ Rex immortalis et nunc dat iis qui
 pro ipso patiuntur, et in cœlis reservantur in po-
 sterum. Quin etiam ipsum quoque pro ipso pati,
 est jucundum, propter ipsum autem mori, est ju-
 cundius. Eum autem multi sequebantur, et major
 affluebat turba, quæ ab eo docebatur ea quæ sunt
 salutaria, donec ascendit in custodiam, et ipsam
 est ingressus.

VI. Quintus dies præterierat, ex quo conjectus
 fuerat in custodiam, et athletam rursus curavit
 adducendum Lysias; et impudenter se mittem
 esse simulans, sic eum moliebatur traducere a
 pietate. Et, Sciant omnes dii, dicebat, Severiane,
 valde miror, reputans quod vir quidem adeo for-
 ma elegans, et quod videri potest, fortis, et qui
 rerum tantam nactus es experientiam, aperta
 morte a suavi hæc luce discedas. Laudo tuam
 stabilitatem et constantiam, si ea usus esses ad-
 versus hostes. Cum ferro autem, igne, bestiis et
 lapidibus decertare, est plane stultum, et nonni-
 hil assine insanix. An non vides si nihil aliud,
 robur quidem tuum esse fractum et dissolutum,
 ipsum autem corpus jam diffluere et perire? His
 Lysias callide conabatur ejus enervare constan-
 tiam. Ille autem : Ne consideres, inquit, carnes
 consumptas flagellis, quas si tu non consumpseris,
 D at mors adveniens minime omnino eis parcat. Sed
 est mihi libera animi voluntas, quam neque minæ
 terrebunt, neque tormentum attinget : contra au-
 tem eam magis omnino pro Christo confirmant,
 promptioremque efficiunt et alacriorem. Quocirca
 non solum flagris cæde, suspende et lacera : sed
 etiam obrue lapidibus, et jace in ignem, et quid-
 quid, quod vis et potes facere, in me ne cuncteris
 intentare. Nam tu eris citius defessus puniendo,
 quam ego mihi parcam propter Christum. Quis-
 nam autem te mihi gravior futurus sit inimicus,
 non possum perspicere : qui non solum eminus
 jacularis, ac telum in corpus immittis, sed stude-
 ipsam spoliare animam, et eam omnino nudare
 armis pietatis, et servam abducere et captivam.

VII. Hæc cum dux audisset, continuo personam A et scenam abjicit, et rursus erat Lysias cum solita crudelitate et immanitate, et jubet lapidibus conteri os martyris, et deinde etiam ei dictitari: Noli Christum crucifixum in lingua circumferre, neque illum commemorando esse molestus ducis auribus. Sed strenuus athleta etiam decertans cum tali supplicio, tamen responsionem quoque adjecit: Miser, dicens, qui tuam animam semel fecisti dæmonum habitaculum, merito ne solo quidem auditu potes ferre Christi mei nomen. Ad hæc rursus dux: Ego, o Severiane, existimans te factum esse moderatiorem tormentis præcedentibus, et sermonem imperii, et quæ opus sunt, quod ad me quidem attinet, suasi. Quoniam autem ipse magis contendis vincere priora secundis, et quæ præcesserunt perpressiones, exsuperatione delere posteriorum, ut aliquam referas gloriam a Christianis, qui æque ac tu sunt stulti, te omnimodo docebo experientia, quod te tuus Christus ne tantillum quidem juverit. Tunc Severianus, qui ipse quoque, sicut divinus Paulus, erat plenus divino Spiritu: Nos, inquit, non ea, quæ videntur, o iudex, sed ea etiam, quæ non videntur, consideramus⁵. Veniet autem, qui liberat, et sanctus e cælo visitabit, et quæ a te in me intentantur supplicia, omnia efficiet inania, ut sunt revera. Hæc cum martyr respondisset, dux conversus ad circumstantes: Quoniam, inquit, Severianus præsentium malorum exspectat remunerationes, interim pendeat sublimis in ligno, et hujus latera ungu læ ferreæ consumant. Sint autem etiam circa eum satellites, ut vehementius lanietur, et nobis aliquas fortasse agat gratias, qui sic etiam auctores sumus plurimum bonorum.

VIII. Hæc ille quidem dixit, veluti subsannans; multitudo autem licitorum statim circumstans, et eum sublime tollens, latera lacerabat crudeliter. Ille autem: Unam hanc, dicebat, plagam gravem existimo, quæ me a Christo disjungit. Sunt vero hæc omnes mihi potius voluptati. Me enim ab iis quæ sunt in terra, separantes, soli Christo conjungunt. Interim autem dux quidem dicebat: Diis sacrificia, Severiane, et liberare a suppliciis. Ille vero ipsius verba ne tantillum quidem curans, neque eum aliqua dignans responsione, apud se tacite loquebatur: Non sunt dignæ passionis nunc temporis, quæ conferantur cum gloria revelanda. Dux itaque martyris silentium, contemptum, sicut erat, arbitratus, graviora in eum excogitabat; et cum eum de ligno deposuisset, deducit ad murum; cumque duos lapides maximos et gravissimos, unum quidem collo, alterum autem alligasset pedibus, et martyrem fune cinxisset, dimittit e muro sublime pendentem, ut lapidum pondere membrum ei divulsis, violenter abrumpat animam. Sed revera in te speravit, Domine, et non est affectus

Z'. Τούτων ὁ δοῦξ ἀκούσας, τὸ προσωπεῖον εὐθὺς καὶ τὴν σκηνὴν ἀπορρίπτει, καὶ Λυσίας ἦν αὐθις μετὰ τῆς συνήθους ἀπηνείας καὶ τῆς ὀμότητος, λίθοις τε τὸ μαρτυρικὸν ἐκέλευε συντρίβεσθαι στόμα, εἶτα καὶ ἐπιλέγειν αὐτῷ· μὴ ἐπὶ τῆς γλώττης περιφέρειν τὸν ἐσταυρωμένον Χριστὸν, μηδὲ τῇ ἐκείνου μνήμῃ τὰς τοῦ δουκὸς λυπεῖν ἀκοάς. Ἄλλ' ὁ γενναῖος οὗτος καίτοι αὐτῇ παλαίων κολάσει, ὁμοῦ καὶ τὸ αἴτιον προσετίθει· Ἄθλιε, λέγων, δαιμόνων οἰκητήριον ἄπαξ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ποιησάμενος, εἰκότως οὐδὲ ἀκοῇ μόνῃ τὸ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ ὄνομα διενεγκεῖν δύνασαι. Πρὸς ταῦτα πάλιν ὁ δοῦξ· Ἐγὼ σωφρονέστερόν σε γενέσθαι ταῖς προλαθοῦσαις βασάνοις οἰηθεὶς, Σευηριανέ, καὶ λόγου μετέδοικα, καὶ τὰ δέοντα τό γε εἰς ἐμὲ ἤχον, παρήνεσα· ἐπεὶ δὲ μᾶλλον αὐτὸς νικῆσαι φιλονεικεῖς τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα, καὶ τὰ φθάσαντα πάθη τῇ τῶν ὑπτέρων ὑπερβολῇ ἀμαυρῶσαι, ὅπως τινὰ καὶ δόξαν παρὰ τῶν ἐπ' ἰσῆς σοὶ ἀνοήτων ἀπενέγκῃ Χριστιανῶν, πείρω σε διδάξω πάντως ὡς οὐδὲ βραχὺ σε ἄρα ὁ σὸς Χριστὸς ὠφελήσειεν. Ἐνταῦθα Σευηριανὸς, θείου Πνεύματος καὶ αὐτὸς κατὰ Παῦλον πλησθεὶς· Ἡμεῖς, ἔφησεν, οὐ τὰ βλεπόμενα ταῦτα σκοποῦμεν, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα, δικαστά· ἤξει δὲ ὁ ῥυόμενος, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ οὐρανοῦ ἐπισκέψεται, καὶ τὰς ἐπαγομένας ἐμοὶ παρὰ σοῦ κολάσεις ματαίας ἀποδείξει, καὶ κενὰς ἀπάσας, ὅπερ ἐστὶ. Ταῦτα τοῦ μάρτυρος ἀποκρινάμενου, ὁ δοῦξ πρὸς τοὺς περιεστῶτας ἐπιστραφεὶς· Ἐπεὶ, φησὶ, Σευηριανὸς δαψιλεστέρας τῶν παρόντων κακῶν τὰς ἀντιδόσεις ἐκδέχεται, μετεωρισθῆτω τέως ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ τὰς τούτου πλευρὰς ἄνυχες σιδηροὶ δαπανάτωσαν· ἔττω δὲ τις περὶ αὐτὸν καὶ δορυφορία, ὅπως συντονώτερον ξαινῶντο, καὶ τινὰς ἰσως ἡμῖν ὁμολογοίη καὶ χάριτας, πλειόνων εὐτως αἰτίοις ἀγαθῶν αὐτῷ γινομένοις.

H'. Ταῦτα ὁ μὲν οἷον ἐπιχλευάζων εἶπε· ὀημίων δὲ πλῆθος εὐθὺς περιστάντες, καὶ τοῦτον μετεωρίσαντες, τὰς πλευρὰς ὀμότερον διεσπάθιζον. Ὁ δὲ, Μίαν πληγὴν, ἔλεγε, ταύτην ἐπώδυνον ἤγημαι, τὴν ἀπὸ Χριστοῦ διιστῶσάν με· αὐταὶ δὲ μοι μᾶλλον καὶ καθ' ἡδονὴν εἰσι πάσαι· τῶν ἐπὶ γῆς γὰρ με διατέμνουσιν Χριστῷ συνάπτουσι μόνῳ. Ἐν τούτῳ οὖν ὁ μὲν δοῦξ, Θύσον, ἔλεγε, τοῖς θεοῖς, Σευηριανέ, καὶ τῶν κολάσεων ἀπαλλάττου. Ὁ δὲ, τῶν ἐκείνου ῥημάτων οὐδὲ τὸ βραχὺ φροντίζων, οὐδὲ τινος αὐτὸν ἀποκρίσεως ἀξιῶν, οὐκ ἄξια, ἐν ἑαυτῷ ὑπελάλει, τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι δόξαν. Ὁ δοῦξ τοίνυν τὴν σιωπὴν τοῦ μάρτυρος καταφρόνησιν, ὅπερ ἦν, νομίσας, βαρύτερα κατ' αὐτοῦ ἐπενοεῖτο, καὶ τοῦ ξύλου τοῦτον καταγαγὼν, ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνάγει καὶ δύο τινὰς λίθους, τὸ μέγεθος μεγίστους, βαρεῖς τὴν ὀλκὴν, τὴν μὲν τοῦ τραχήλου, τὴν δὲ τῶν ποδῶν ἐκδήσας, καὶ σχοινίῳ πάλιν τὸν μάρτυρα διαζώσας μετέβηρον ἀπὸ τοῦ τεύχους ἀφήσιν, ὅπως τῷ τῶν λίθων βάρει τῶν μελῶν διασπασθέντων αὐτῷ, βιαίως τὴν ψυχὴν ἀπορρήξῃ. Ἄλλ' ὄντως ἐπὶ σοὶ, Κύριε, ἤλπισα, καὶ οὐ κατη-

⁵ II Cor. iv, 18. ⁶ Rom. viii, 18.

σχύνθη. Ἡ μὲν γὰρ τῶν μελῶν διάπλασις τῆς αἰ-
 κείας ἀρμοσίας διετῆτο καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν σαρκῶν
 ἐγυμνοῦτο· ἡ δὲ προαίρεσις ὅλως ἦν ἀπαθής. Δια-
 παίζων δὲ αὐτὸν ἀνωθεν καὶ ὁ Λυσίας· Ὑπόμεινον,
 ἔλεγε, Σευηριανέ, τάχα γὰρ οὕτω παρὰ τῷ σῷ Χρι-
 στῷ καὶ ὁ μισθός σοι μείζων γενήσεται. Ὁ μάρτυς
 δὲ καὶ ἐκλείπων ἤδη, καὶ πρὸς τελευταίας ἀναπνοῆς
 ὢν, Εἰ ἤδεις, ἔλεγε, τύραννε, τίνα μοι προξενεῖς
 ἀντὶ τούτου, ἐπεθύμησας ἂν τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς ὑπο-
 στήναι· τί δὴλῶν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ μείζονων διὰ
 Χριστὸν ἄλλων ἠφίετο. Θαυμάζων τοίνυν ὁ Λυσίας
 ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τοῦ ἀνδρὸς ὑπομονῇ τε καὶ γενναί-
 τητι, καὶ μάλιστα ἐφ' οἷς εὐκαιρῶς οὕτω, καίτοιγε
 τοιούτοις ἀπειλημμένος κακοῖς, ἀπεκρίνατο· Ὁμην,
 ἔφη, Σευηριανέ, ἰδιώτην εἶναι σε, καὶ γραμματῶν
 ἀπαίδευτον, οἷα στρατιώτην ὄντα, καὶ περὶ πολέμοις
 ἀεὶ γυμναζόμενον· ἀλλ' ὡς ὁρῶ, πολὺς εἶ τὴν γλῶσ-
 σαν, καὶ λέγειν ῥητορικώτατος. Πρὸς ταῦτα ὑπολα-
 βῶν ὁ ἅγιος· Ὁ Θεὸς, φησὶν, ᾧ ἐγὼ λατρεύω, ὑπο-
 στήσασθαι πάντα δυνατός ὢν, ἂν ἰδιώτην λάβῃ, σο-
 φὸν ἀπεργάζεσθαι, ἂν δειλὸν, ἀνδρεῖον ποιεῖ, ἂν μογ-
 γιλᾶλον καὶ βραδύγλωσσον, εὐφρωνν ῥήτορα καὶ
 κομψὸν ἀναδείκνυσι. Ταῦτα εἶπε, καὶ βραχὺ τῆς
 χειρὸς διανασχῶν, Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε ὁ Θεὸς,
 ἔφη, ὅτι ἐνίσχυσάς με, καὶ ἔθου τῶν χερσῶν
 τοὺς βραχίονάς μου, καὶ ἐρρύσω τὴν ψυχὴν μου
 ἀπὸ ἀσεβοῦς ῥομφαίας, ἀπὸ ἐχθρῶν τῆς χειρὸς σου,
 καὶ ἀπὸ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμὲ ὑψώσάς με.
 Καὶ νῦν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, Δέσποτα, ἐν τοῖς
 ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου κατασκήνωσόν με· ὅτι εὐ-
 φραινομένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί. Ταύτην
 Κυρίῳ τὴν εὐχὴν ἀποδοὺς, εὐθὺς αὐτῷ συναποδίδωσι
 καὶ τὸ πνεῦμα, ἐνάτην τότε τοῦ Σεπτεμβρίου
 μηνὸς ἄγοντος.

Θ'. Τῇ δὲ ἐξῆς, τῶν εὐσεβῶν τινες, οἷς διαζῶν ἐτι
 τὰ περὶ τῆς ταφῆς ὁ μάρτυς ἐπέσκηψεν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ
 συνελθόντες καὶ τὸ μαρτυρικὸν ἐκείνου σῶμα διαπρε-
 πῶς περιστείλαντες, καὶ ὕμνους ἐπ' αὐτῷ, καὶ ὅσα
 Χριστιανοῖς νόμος διατελέσαντες, πηλοῦσαις ἅμα δὲ
 σεβομέναις χερσὶν ἀνελόμενοι, διὰ μέσης νυκτὸς εἰς
 τὴν πατρίδα τοῦ μάρτυρος ἀνεκόμιζον. Ἐπεὶ δὲ κατὰ
 τι χωρίον ἀφίκοντο, ἠμνύεται μὲν τῇ πατρίδι ἐκεῖθεν
 ἡ τοῦ λειψάνου ἐπιδημία· καὶ ἕκαστός τε προὔπαντ' ἂν
 ἐνενοῖ, καὶ ὁμοῦ πάντες ἐξήσαν, καὶ οὐδεὶς ἦν ὃς
 οὐκ ἐφοίτα, οὐ γέρων, οὐ παῖς, οὐκ ἀσθενής, οὐ φύσει
 βραδύς· ἀλλ' ἕκαστος προαρπάσαι τὴν εὐλογίαν ἐνό-
 μιζε, μόνον εἰ φθάσειε τῷ λειψάνῳ προὔπαντ' ἂν.
 Οὕτω τοίνυν ἀπάντων σὺν προθυμίᾳ ἐπειγομένων,
 δούλου τεθνεῶτος σύζυγος ὑπολέλειπτο μόνη (τε-
 τελευτήκει γὰρ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν τοῦ μάρ-
 τυρος οἰκετῶν)· καὶ ἦν τῇ γυναικὶ πικρὰ πάντα, ἡ τε
 τοῦ ἀνδρὸς ζημία καὶ ἡ τοῦ παρακαλοῦντος ἔρημία,
 καὶ τὸ μὴ ἔχειν ὅπως εἰς ὑπάντησιν καὶ αὐτὴ συνεξίσι.
 Μόνη τοίνυν ἔνδον ὑπολειφθεῖσα, ἐπειδὴ ἐζήτησε τὸν
 παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ τὸν συλλυπούμε-
 νον, καὶ οὐκ εὔρε, παραθεμένη τὸν τοῦ συζύγου νεκρὸν
 ἐκόπτετο. ἔστενεν, ὠλοφύρετο, οἷα ζῶντι τῷ τεθνη-

A pudore. Nam membrorum quidem forma a sua com-
 page divellebatur, et ossa nudabantur carnibus, vo-
 luntas autem et liberum animi institutum erat om-
 nino impatibile. Eum autem ex alto ludificans Ly-
 sias : Sustine, dicebat, Severiane, fortasse enim sic
 apud Christum erit tibi major merces. Martyr au-
 tem cum jam deficeret, et extremum ageret spiri-
 tum, Si scires, tyranne, dicebat, quænam pro his
 mihi concilies, ipse quoque desiderares pati ea-
 dem : quid aliud hinc significans, quam quod ma-
 jora cupiebat propter Christum? Admirans itaque
 Lysias tantam ejus tolerantiam et fortitudinem, et
 maxime quod tam opportune, etiamsi talibus esset
 malis implicatus, respondisset, Existimabam, Seve-
 riane, inquit, te esse hominem rudem et Ignarum
 litterarum, ut qui sis miles, et in bello te semper
 exercueris : sed, ut video, es facundus et summa
 vi dicendi præditus. Ad hæc respondens sanctus :
 Deus, inquit, cui ego servio, qui potest facere
 ut omnia consistent, cum sit omnipotens, si virum
 rudem acceperit, eum reddit sapientem ; si mutum
 tardæque et impeditioris linguæ, eum efficit disertum
 et elegantem oratorem. Hæc dixit et cum
 manus paululum extendisset : Ago tibi, inquit, gra-
 tias, Domine Deus, quod me confirmasti, et posuisti
 arcum æneum brachia mea, et eripuisti animam
 meam ab impia rhomphæa, ab inimicis manus tuæ,
 et ab iis qui insurgabant adversus me extulisti me.
 Et nunc in atriis tuis, Domine, in bonis domus
 tuæ colloca me. Quoniam lætantibus omnibus ha-
 bitatio est in te⁷. Cum has preces edidisset Do-
 mino, simul etiam ei reddit spiritum nona mensis
 Septembris.

IX. Sequenti autem die quidam ex piis, quibus
 martyr vivus suam mandarat sepulturam, simul
 convenientes, cum martyricum illud corpus magni-
 fice composuissent, et super id hymnos cecinissent
 et quæcunque solent Christiani peregissent, desi-
 derantibus simul et colentibus manibus elatum
 media nocte tulerunt in patriam martyris. Cum au-
 tem venissent in quemdam locum, illinc quidem
 patriæ significatur adventus reliquiarum. Cogita-
 bat vero unusquisque eis ire obviam ; et omnes
 simul egressi sunt, neque fuit ullus, qui non ve-
 nerit : non senex, non puer, non infirmus, non
 natura tardus ; sed existimabat unusquisque se
 prærepturum esse benedictionem, si modo prius
 occurrisset reliquiis. Sic ergo omnibus alacriter fe-
 stinantibus, mortui servi conjux sola relicta fuerat
 (decesserat enim eo tempore quidam ex servis
 martyris), erantque uxori acerba omnia, mariti
 damnum, et ejus qui eam consolaretur, solitudo :
 et quod nesciret quonam modo posset ire obviam
 martyri. Sola ergo intus relicta, quoniam quæsiit,
 qui eam consolaretur, et non fuit, et qui simul
 doleret, et non invenit, mortui conjugis corpore

⁷ Psal. xvii, 56 seqq.

apposito, plangebatur, gemebat, lamentabatur, mortuum perinde ac vivum alloquebatur: Surge, o marite, surge, dicens, eamus obviam domino nostro, ne videamur soli pigri et desides, neque quispiam nos negligentiae accuset in nostrum dominum. Sensim autem et tangebatur tunicam, et lacrymas cum voce emittebat. Hæc postquam brevi tempore suggessit, et dixit conjugii, etiam corpus martyris mox erat adventurum repente, (o miraculum!) vivus cernitur, qui erat mortuus, et iis abjectis quæ erant ei imposita, cum se protinus cinxisset, ipse quoque vadit obviam martyri. Quod insigne miraculorum, et tulit athletæ testimonium de majore ejus fiducia ad Dominum, et ad majus desiderium accendit omnium animos. Non enim quod factum fuerat erat ejusmodi ut posset rejici, neque de eo poterat esse ulla dubitatio: sed quos decessus habuit spectatores, et qui curam gesserant funeris, fuerunt ii quoque testes resurrectionis.

X. Cum longo autem tempore assedisset famulus sepulcro martyris, decimo quinto anno ab illo tempore, et paulo plus, ipse quoque excessit e vita. Atque tunc quidem considerantibus omnibus, qui ad hoc congregati fuerant, ubinam ab eis martyricum corpus deponeretur, quoniam dubitationis non dabatur solutio, meliori et diviniore providentiæ id statuendum reliquerunt, et coronam ex floribus contextam imponunt reliquiis. Protinus autem, tanquam ab aliquo missa, desuper advolans aquila, accepit coronam, et sensim movit pennas, et eas minus pernices habuit ad volandum. Sed illam quidem statim sequebatur populus. Ipsa autem quodam modo eum ducebat, tantum ante eos volans, ut non esset multum remota ab oculis. Et cum venisset ad propinquam silvam et deinde coronam ex alto demisisset in pulchro loco montis, et volare cœpit celerius, et profecta est ad suam habitationem. Hoc illi conjicientes divinam esse indicationem, cum voluptate et magno studio concurrentes sacrum illud et divinum corpus illic sancte et divine deponunt. Quo in loco in hodiernum usque diem sanctus illic frequentes operatur curationes, et multa miracula, cuilibet roganti benigne apparens, et ejus curam gerens, in Christo Jesu Domino nostro: cui gloria et potentia, cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper, et in infinita sæcula sæculorum. Amen

A κότε συνδιελέγετο· Ἐγείραι, ὦ ἄνερ, ἔγείραι, λέγουσα· Ὑπαντήσωμεν τῷ ἡμετέρῳ δεσπότῃ, ἔγείραι, μὴ μόνοι φανῶμεν νεθεὶς μηδὲ ῥάθυμοι, μηδὲ ὀλιγωροῦντες ἡμῶν περὶ τὸν οἰκεῖον καταγνώτῳ δεσπότῃ· ἡρέμα δὲ καὶ χιτῶνος ἤπτετο, καὶ δάκρυα μετὰ τῆς φωνῆς ἔφειε. Ταῦτα ἐπεὶ βραχὺν ὥσπερ ὑπετίθει χρόνον τῷ συζύγῳ καὶ διελέγετο, ἤδη γὰρ καὶ τὸ μαρτυρικὸν σῶμα ὅσον οὐδέπω ἐπιδημεῖν ἐμελλε, ζῶν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, ὡ τοῦ θαύματος! ὁ νεκρὸς ὁράται, καὶ τὰ περικείμενα ῥίψας, διαζωσάμενος εὐθύς, τῷ μάρτυρι καὶ αὐτὸς προὔπτηντα, καὶ τὸ ὑπερβάλλον τοῦδε τοῦ θαύματος πλείονα πρὸς τὸν Κύριον παύρησιαν τῷ ἀθλητῇ ἐμαρτύρει, καὶ εἰς μείζονα πόθον τὰς ἀπάντων ψυχὰς ἀνέφλεγεν. Οὐ γὰρ δυσπαράδεκτον ἦν τὸ γεγονός οὐδ' ἀμφίβολον, ἀλλ' οὗς τῆς τελευτῆς θεατὰς εἶχε, καὶ περὶ τὰ ἐπικτήδεια πονουμένους, τούτους καὶ τῆς ἀναβιώσεως πεποίητο μάρτυρας.

I'. Χρόνον δὲ τῷ τοῦ μάρτυρος ὁ οἰκέτης προσεδρεύσας τάφῳ, μετὰ πέμπτον ἐξ ἐκείνου πρὸς τοῖς δέκα ἔτος, καὶ ὀλίγῳ τι πλέον, καὶ αὐτὸς ἀπεθίω. Τότε μὲν οὖν διασκοπούμενων ἀπάντων τῶν ἐπι τούτῳ συνειλεγμένων, ὅπου ἄρα καὶ τὸ μαρτυρικὸν αὐτοῖς κατακείμεται σῶμα, ἐπεὶ καὶ λύσις τῆς ἀπορίας οὐκ ἦν, κρείττονι καὶ θειοτέρῳ προνοίᾳ τὴν ψῆφον ἀνέθεσαν, καὶ στέφανον ἀνθινον διαπλέξαντες, τῷ λειψάνῳ ἐπιτιθοῦσιν. Αὐτίκα δὲ ὥσπερ ἐκ τινος ἀποστολῆς ἀετὸς ἀνωθεν ἐπιπτὰς τὸν στέφανον εἰλήφει, καὶ ἡρέμα τὸ πτερὸν ἐκίνει, καὶ ἀργότερον πρὸς τὴν πτήσιν εἶχεν. Ἀλλὰ τῷ μὲν τὸ πλῆθος εὐθύς εἶποντο· ὁ δὲ οἶον αὐτὸς ἀφηγεῖτο τοσοῦτῳ προῖπτάμενος τούτων, ὅσῳ μὴ τῶν ὄψεων ἐπὶ πολὺ διστασθαι· καὶ δὴ πρὸς τῇ πλησίον ὕλῃ γενόμενος, εἶτα τὸν στέφανον ἐν καλῷ τοῦ ὄρους ἀφείς ἀνωθεν, πτήσεώς τε ἤπτετο ταχύτερας, καὶ ἐπὶ τὰ οἰκεία ἤθη ἐχώρει. Τοῦτο ἐκείνοι θεῖαν εἶναι συμβαλόντες ἐπίδειξιν, σπουδῇ μεθ' ἡδονῆς συνδραμόντες, τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο καὶ θεῖον σῶμα ἱερῶς ἐκεῖ καὶ θεῖως κατέθεντο. Οὗ δὴ καὶ πολὺς ἐστὶ μέχρι καὶ νῦν ὁ μάρτυς ταῖς ἰάσεσι καὶ ταῖς θαυματουργίαις δεομένων παντὶ φιλανθρώπως ποιούμενος τὰς ἐπιφανείας, καὶ θερμῶς προϊστάμενος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MARTYRION TΩN AΓIΩN ΓΥΝAIKΩN

MΗΝΟΔΩΡΑΣ, ΜΗΤΡΟΔΩΡΑΣ ΚΑΙ ΝΥΜΦΟΔΩΡΑΣ.

MARTYRIUM SANCTARUM MULIERUM

MENODORÆ, METRODORÆ ET NYMPHODORÆ.

(Latine apud Surium ad diem 10 Sept.; Græce ex cod. ms. Paris. n. 1526.)

Α'. Οὐδὲ γυναῖξιν οὐδὲ κόραις τὸ τῆς μαρτυρίας ἀποκέκλειστα: στάδιον, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ θανάτου καταφρονοῦσι, κατακαίζουσι τελευτῆς· μᾶλλον δὲ καὶ τιμῶσιν αὐτὴν καὶ ἀσπάζονται, καλὴν ἐντεῦθεν ἐμπορίαν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ποιούμεναι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ θαυμαστὴ τῶν παρθένων τριάς, Μηνοδώρα, λέγω, καὶ Νυμφοδώρα καὶ Μητροδώρα, τὰ τῆς παρθενίας ὡς ἀληθῶς δῶρα καὶ ἀναθήματα, προθύμως ἐπὶ τοῦτο ἤλθον καὶ σὺν ἡδονῇ τὸ κέρδος, καὶ τὸν θάνατον ἀνδρειότατα εἶλοντο, οὐ παρὰ τὸν ᾄδην αὐτὰς κατάγοντα, οἵπερ δὴ καὶ θανάτου τρόπος ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀθανάτους νυμφῶνας, πρὸς τὰς παστάδας τὰς ἱεράς, πρὸς αὐτὸν τὸν φαίδρον νυμφίον Χριστὸν θυμότερα παραπέμποντα.

Β'. Ἐτρέφθησαν μὲν γὰρ ἐν τῇ Βιθυνῶν σωφρόνως εὖ μάλα καὶ ἐλευθερίως (αὕτη γὰρ κατὰ τοὺς εὐγενεῖς κλάδους ἤνεγκε τὰς παρθένους), χάριτες δὲ αὐτὰς παρθενικαὶ περιστάντο· συνανέτελλε δὲ καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἄθος, καὶ τὸ ἐπὶ τῶν παρειῶν ἐρύθημα. Φαιδροτάτην μὲν γὰρ τὴν θεῶν παρείχοντο, καὶ διὰ τῆς τοῦ σώματος ὥρας, ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς αὐταῖς ἡρέμα ὑπαύγαξε, καὶ ἀπεριέργως ἦσαν καλαί. Κατὰ βραχὺ δὲ αὐταῖς ἀνέτρεχεν ἡ ἡλικία, καὶ παρθενίας ἐρῶσαι, τὴν τῶν ἀνδρῶν ὁμιλίαν ἐφευγον, καὶ τὴν ἐρημίαν ἐπόθειον. Διὰ Χριστὸν τοίνυν τὴν ἐνεγκαμένην ἀπολιποῦσαι καταλαμβάνουσι γεώλοφόν τι τῶν Πυθίων θερμῶν οὐ πόρρω, καὶ σωφροσύνη τε ἐν αὐτῷ διέζων καὶ περὶ τὴν ἄλλην τῆς ἀρετῆς ἀσκήσιν φιλοπόνως διέκειντο. Χρόνῳ δὲ πᾶσαν τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος εἰσοικιστάμεναι χάριν, διέλαμπόν τε τοῖς καλοῖς ἔργοις καὶ τοῖς θαύμασι, καὶ τῇ ἀφθονίᾳ τῶν χαρίτων πόλις ἦσαν ἀληθῶς ἐπάνω ὄρους κειμένη. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ταχὺ εἴλαι γίνονται, καὶ πολλοὶ πρὸς αὐτὰς συρρέοντες ἦσαν, οἳ οὐ μόνον νόσων τε καὶ πνευμάτων πονηρῶν ἀπηλλάττοντο, ἀλλὰ καὶ φῶς ψυχῆς καὶ σωτηρίαν ἐπλάουον. Ταῦτα καὶ εἰς Φρόντωννα φοιτᾷ, ὅς τὴν ἀρχὴν τινικαῦτα τῆς περιχώρου ταύτης πεπίστευτο, Μαξιμιανοῦ τῆν Ῥωμαίων βασιλείαν

I. Nec mulieribus quidem, nec puellis clausum est stadium martyrii : sed et eæ mortem contemnunt, et decessum habent pro ludo : imo vero ipsum honorant et amplectuntur, ex eo pulchras sibi merces comparantes, nempe regnum cœlorum. Propterea admirabilis quoque trinitas martyrum, et virginum, Menodora, inquam, et Nymphodora et Metrodora, quæ vere erant dona virginitatis, prompto et alacri animo ad hoc venerunt, et cum voluptate mortem susceperunt fortissime, non quæ ad inferos deducit, ut mors solet impiorum : sed ad æternos thalamos et sacros porticus, ad et ipsum jucundum sponsum Christum transmittit alacriter.

II. Atque modeste quidem et liberaliter fuerunt educatæ in Bithynia (ea enim tanquam generosos aliquot ramos has tulit virgines), et eas circumvolarent gratiæ virginitatis : simul autem exortus est etiam flos in vultu, et rubor in genis. Nam et jucundissimum exhibebant spectaculum, et per speciem corporis animæ nobilitas sensim in eis relucebat : et erant pulchræ citra curiositatem. Paulatim autem eis excurrebat ætas, et amantes virginitatem fugiebant hominum consuetudinem, et desiderabant solitudinem. Propter Christum ergo, relicta quæ eas tulerat patria, veniunt in quemdam tumulum non procul a Pythiis thermis, et temperanter in eo vivebant, et in omni alia virtutis exercitatione studiosæ erant et diligentes. Cum autem procedente tempore admisissent omnem gratiam divini Spiritus, bonis resplendebant operibus, et miraculis, et copia gratiarum erant revera civitas sita supra montem. Et ideo cito evadunt manifestæ, et multi ad eas confluebant : qui non solum liberabantur a morbis et a malis spiritibus, sed fiebant etiam divites luce animæ et salute. Hæc perveniunt etiam ad aures Frontonis, cujus fidei commissa fuerat regionis illius administratio, Maximiano tenente Romanorum imperium : et continuo mittit Fronto

suum assessorem cum ministris et satellitibus A jubens ut quæreret virgines.

III. Cum autem inventæ fuissent, Undenam, dicebat judex, tanta est vobis audacia, ut, mitto cætera, Deum colatis, quem neque ipse magnus Maximianus, neque nos honorantes in hodiernum usque diem conspecti sumus? Nequaquam autem perturbatæ, sed in eodem animæ statu manentes virgines. Nos, o judex, dixerunt, non humano decreto Deum nosse didicimus; sed eum utique, qui semper est, et universum intuetur, confitemur: qui etiam hunc continet ordinem universorum, et potestate, non essentia, mente comprehenditur: qui munda vita delectatur et virtute, et iis qui sic ex virtute vitam agunt suæ bonitatis gratia solet apparere: et sub quo reges imperant, et tyranni terram sua obtinent ditione. Virgines hæc valde constanter et concinne respondententes præses intuens, et modestiam valde est admiratus, et responsorum sapientiam. Diu itaque tacens, et hæc ducens pro miraculo, vix tandem secundam intulit interrogationem, rogans quænam essent earum nomina, et quæ patria. Illæ autem: Primum quidem, a Christo vocatæ sumus, dixerunt. Quod si etiam nomen a baptismo impositum oporteat addere, una quidem Menodora, altera autem Metrodora, deinde tertia Nymphodora, dicimur. Patria autem nobis est Bithynia. Ex eodem vero semine productæ sumus, et ab eadem matre sumus educatæ, et ab eisdem parentibus dilectæ sumus, et eandem matrem et eundem patrem appellavimus. Eandem quoque vitæ rationem secutæ sumus, et eandem adhuc tenemus sententiam.

IV. Morum itaque et verborum liberalitatem ille silentio admiratus, curiose admodum et callide vafer ille conatus est protinus virgines seducere: Ne ergo, dicens, quæ dii ad concordiam bona dederunt, vos, o charæ puellæ, reddatis vana et inania, sed super hæc etiam alia ædificate, et mihi parentes, diis quoque communiter sacrificate et tanquam sorores in benevolentia erga eos consentite protinus, nec sustineat altera alteram sororem videre turpissima, o dii! et acerbissima patientem, eflorem pulchritudinis probris et contumeliis miserabiliter affici. Hæc ergo, ut qui, quæ oportet, dicam et vobis utilia, a me accipite, et mihi parete, tanquam patri, in vos paternam servanti affectionem. Sic enim imperatoris benevolentiam assequemini et gloriam, et vos excipiet affluentia et mare bonorum; et merito felices semper existimabimini, et memoriæ mandabimini: sin minus immane et crudele supplicium consumet pulchram vestram et teneram speciem. Ad hæc excipiens Menodora, At nobis, inquit, o judex, nec quæ tu promittis videntur esse magna, nec quæ tu rursus minaris possunt

διέποντος· καὶ πέμπει τὸν συμπάρεδρον εὐθύς ὁ Φρόντων μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερασπισάντων καὶ τῶν δορυφόρων πληθύος τὰ κατὰ τὰς παρθένους αὐτῶ ἐπιτρέψας.

Γ'. Ὁ δὲ διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῶ δημίῳ μεταστειλάμενος ταύτας, Πόθεν ὑμῖν ἡ τσσαύτη, ἔλεγε, τόλμα, ὡς, ἵνα τὰλλα παρῶ, Θεὸν σέθειν, ὃν οὔτε Μαξιμιανὸς αὐτὸς ὁ μέγας οὐθ' ἡμεῖς τιμῶντες ἄχρι καὶ νῦν ὠρῆμεν; Ὑπὸ τῷ αὐτῷ τοίνυν καθάπερ τῆς ψυχῆς παραστήματι αἱ παρθένοι, Ἰμεῖς, ὦ ἄρχων, ἔφρασαν, οὐκ ἀνθρωπίνῳ δόγματι πεπαιδευμένα εἶδέναι Θεὸν, ἀλλὰ τοῦτον δῆπου τὸν οὐρανοῦ καὶ τὸ πᾶν ἐφορῶντα ὁμολογοῦμεν, ὃς καὶ τῆνδε τὴν τῶν ὄλων συγκρατεῖ τάξιν καὶ δυνάμει οὐ τῆ οὐσίᾳ κατανοεῖται. ὃς καθαρᾶ τε ἡῶεται πολιτεία καὶ ἀρετῇ, καὶ τοῖς οὕτω μὲν καθαρῶς, οὕτω δὲ ἐναρέτως βιοῦσι, τῇ τῆς οἰκείας ἀγαθότητος χάριτι φιλεῖ ἐπιφαίνεσθαι, καὶ ὑφ' οὗ βασιλεῖς τε ἄρχουσι καὶ τύραννοι κρατοῦσι τῆς γῆς. Ταῦτα τὰς παρθένους ἀτρέπτως πάνυ καὶ ἐμμελῶς ἀποκρινάμενας ὁ ἄρχων ἐμβλέψας, ὑπερηγάσθη τὴν τε κοσμίαν παράστασιν καὶ τὸ τῶν ἀποκρίσεων νουνεχὲς καὶ εὐσύνετον. Καὶ οὕτως ἦν ἐπὶ πολὺ σιωπῶν, καὶ ἐν θαύματι ταύτας ποιούμενος. Ὁψέ δ' οὖν ὁμοῦ καὶ δευτέραν ἐρώτησιν ἐπήγε, τίνα τε τὰ ὀνόματα, καὶ ἦτις αὐταῖς πυθανόμενος ἡ πατρίς. Αἱ δὲ, Πρῶτα μὲν ἀπὸ Χριστοῦ κεκλήμεθα, εἶπον. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ὄνομα δεῖ προσθεῖναι, ἡ μὲν Μηνοδώρα, ἡ δὲ Μητροδώρα, καὶ ἡ μετ' αὐτὴν δὲ Νυμφοδώρα, λεγόμεθα. Πατρίδος ὀρμώμεθα τῆς Βιθυνῶν. Ἐφουμεν δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος, καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μητρὸς ἐτρέφημεν, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων ἠγαπήμεθα, καὶ τὴν αὐτὴν μητέρα καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα προσηγορεύσαμεν. Καὶ πολιτείας δὲ ἠψάμεθα τῆς αὐτῆς, καὶ τῆς ἰσῆς ἐτι ἐχόμεθα γνώμης.

Δ'. Τὸ ἐλευθέριον τοίνυν τοῦ τε τρόπου καὶ τῶν ῥημάτων ἡσυχῇ ἐκείνος θαυμάσας, περιέργως ἄγαν ὁ δεινὸς καὶ ὑπούλως, κλέψαι τὰς παρθένους εὐθύς ἐπεχειρεῖ, Μὴ οὖν ἂ οἱ θεοὶ, λέγων, εἰς ὀμόνοιαν ταῖς ἀδελφαῖς παρέσχον τὰ ἀγαθὰ, μάταια ὑμεῖς, ὦ φίλαι κόραι, ποιήσητε· ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα καὶ ἄλλα οἰκοδομεῖτε φιλικὰ ἔργα, καὶ ἀδελφὰ μοι οὕτω τοῦ λοιποῦ φρονεῖτε· καὶ πειθήνιέ μοι γενόμενα, κοινῇ οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς θύσατε καὶ ὡς ἀδελφαί, καὶ μὲν περὶ τὴν εἰς αὐτοὺς εὐνοίαν εὐθύς διαστᾶσαι ἀλλήλων, ἀνάσχεσθε ἀδελφὴν ὑμῶν ἰδεῖν, τὰ αἰσχίστα, ὦ θεοὶ, καὶ πικρότατα ὑπομένουσαν, καὶ τὸ τῆς ὥρας ἄνθος ἐλεεινῶς ὑβρίζομενον. Ἄς οὖν τὰ δέοντα καὶ λυσιτελῆ, λέγοντας ἐμοῦ, οὕτως ἀποδέχεσθε, καὶ μοι ὅσα καὶ περιπέθεσθε πατρικὴν πρὸς ὑμᾶς τηροῦντι διάθεσιν. Οὕτω γὰρ ἀνεύμενειας τε ἀπολαύσητε βασιλικῆς καὶ δόξης, εὐροιά τε βίου ὑμᾶς καὶ ἀγαθῶν ἐκδέξεται θάλασσα, καὶ μακαρίζοισθέ γε δικαίως τὸν αἰεὶ χρόνον, καὶ μνήμης τυγχάνοιτε. Εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ χεῖρ ἀπηνῆς καὶ κόλασις ὠμοτέρα, τὸ καλὸν, οἴμοι τῆς ὥρας τοῦτο καὶ ἀπαλὸν ἀναλώσουσι. Πρὸς ταῦτα Μηνοδώρα ὑπολαβοῦσα, Ἄλλ' ἡμῖν, ὦ ἄρχων, εἶπεν, οὔτε τὰ

παρὰ σοῦ ὑπισχνούμενα μεγάλα εἶναι δοκεῖ, οὔτε μὴν πάλιν τὰ ἀπειλούμενα φόβον ἐμποιεῖν δύναται. Πλούτου μὲν γάρ, καὶ τρυφῆς, καὶ δόξης, καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἰδέων ἀπόλαυσις, ὅση πρόσκαιρον ἔχει τὴν ἡδονὴν, τοσοῦτον μόνιμον ἐκεῖθεν τὴν τιμωρίαν· αἱ δὲ κολάσεις καὶ ἡ τοῦ φθαρτοῦ τούτου σώματος κάκωσις λυπήσουσι· μὲν ἴσως ἐνταῦθα καὶ μικρὴν ἀλγῆσαι παρασκευάσουσιν, εὐφροσύνης δὲ ἡμῶν ἔσονται πρόξενοι μηδέποτε παυομένης. Σοῦ μὲν γάρ καὶ τὸ κακὸν πρόσκαιρον καὶ τὸ ἀγαθὸν παρερχόμενον· τοῦ ἡμετέρου δὲ Δεσπότης καὶ τὸ λυποῦν αἰώνιον καὶ τὸ εὐφραῖνον ἀεὶ ποτε διαμένον. Ταύτη δὲ καὶ μᾶλλον ἀδελφὰ δόξομεν, καὶ ἀδελφὰ τὰς ψυχὰς μᾶλλον ἢ τὰ σώματα, εἰ ὡς περ μίᾳ γαστῆρ ἡμᾶς ὠδινεν, οὕτω καὶ θάνατος εἰς ὑπὲρ ἀσεβείας τελειώσει, καὶ θάλαμος ὁ αὐτὸς ὑποδέξεται. Οὕτως οὐ λυθήσεται ἡμῶν ἡ φιλία οὐδὲ ἀπ' ἡμῶν διαστρεσόμεθα, ἀλλὰ διηνεκῆ τὴν ἀδελφότητα ἑαυταῖς καὶ τὴν συζυγίαν τηρήσομεν, εἰ τῷ ἀδελφῶ ἡμᾶς πλάσαντι ἀδελφὰ καὶ τὰ φρονήματα παραστήσομεν. Ἄλλ' οὐκ ἀρνησόμεθα σε, νομφίε Χριστέ, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, μὴ τοίνυν μηδὲ αὐτὸς ἡμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς σου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πρὸς ταῦτα, ὦ δικαστὰ, κόλαζε τὸ καλὸν σου τοῦτο τοῦ σώματος ἄνθος, καὶ καταδαπάνηταις μάστιξιν, οὐδεὶς γὰρ οὕτω κάλλιστος κόσμος, οὐδὲ χρυσοῦς, οὐδὲ πολυτελὲς ἐπιβλημα καὶ ποικίλον οὕτω κοσμήσειεν ὡς αἱ σαὶ πληγαί, αἱ σαὶ μάστιγες, ἃς ἐκ πολλοῦ ἡμεῖς διψῶμεν διὰ Χριστὸν, καὶ ὧν ἔτι γλιχόμεθα.

Ε'. Ταῦτα οὐκ ἤνεγκε πράως ὁ δικάζων, ἀλλὰ πάντα θυμὸν κατὰ τῆς παρθένου ταύτης ἀφῆκε· καὶ παραχρῆμα κελεύει Μηνωδώραν περιδυθεῖσαν, ὑπὸ τέσσαρσι διαξάινεσθαι τοῖς δημίσις καὶ ταύτη τὸν κήρυκα ἐμβοᾶν· Θεοῦ τίμα, βασιλεῖα εὐφρανε, τοὺς κειμένους νόμους μὴ ὑβρίζε. Ἡ δὲ καὶ ὠρῶν δύο ταῖς πληγαῖς διαξαινομένη, οὐδεμιᾶς ὡς περ ἄδύνης ἠσθάνετο, περισσίᾳ μέντοι γενναϊότητος οὐδ' ἐπεστέναξε ταῖς πληγαῖς. Τὸ δὲ τῆς δ'ψεως ῥόδον οὐδὲ ὀλίγον ὠχρία· ὅλη γὰρ ὀμματα πρὸς τὰ μέλλοντα εὐρα, καὶ ταῖς ἐκείνων ἐλπίσι τὴν ψυχὴν μετεώριστο. Ὁ μὲντοι ἀνόητος ἄρχων, διαβλέψαι πρὸς ταῦτα οὐκ ἔχων, τετύφλωτο γὰρ τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς μαλακωτέρα ὑπὸ τῶν μαστιγῶν ἐντεύξεσθαι τῇ μάρτυρι ᾤετο, καὶ ἐπὶ τὰ πρότερα παρεκάλε καὶ θύειν αὐτῆς ἐκέλευεν. Ἡ δὲ, Καὶ τί πρὸς τοῦτο ἕτερον, ἔφη, μάταιε, τὸ ἔργον ἐμοί; Ἡ οὐχ ὄρα ὡς ὅλην ἑμαυτὴν τέθυκα τῷ ἐμῷ Θεῷ; Τίς γὰρ τῷ αἵματι μου ὠφέλεια ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διαφθοράν, εἰ μὴ τῷ ἐμῷ τοῦτο προλαβοῦσα καταθύσω νομφίῳ; Ταῦτα, ὡς περ τις σπινθήρ τῷ τοῦ συμπαρέδρου θυμῷ ἐμπεσόντα, ἐξῆπτε μᾶλλον αὐτὴν καὶ ἀνέφλεγε, καὶ σφοδρότερον κατὰ τῆς ἱερᾶς ψυχῆς ἐκείνης ὠπλιζε τὴν μανίαν, καὶ ῥάβδοις συνετρούθετο τὰ δαστὰ ἡ γενναία καὶ συνεβλάτο, μὴ κινουμένη ὅλως, μὴ μεταπίπτουσα. Τῷ γὰρ ἰσχυρῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ ἐδέδετο πάντοθεν. Εἶτα τῷ νομφίῳ τὴν ἄριξιν προμηνύει, καὶ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μέγα βρήσασα, τὸ ἐμὸν ἀγαλλίαμα, ὃ ἐμὸς ἔρωσ, ἐπὶ σὲ τὴν ἐλπίδα τὴν ἐμὴν καταφεύγω·

ullum terrorem incutere. Nam frui quidem divitiis, et deliciis et gloria et aliis jucundis, quo majorem habet ad tempus voluptatem, eo stabilius ac diuturnius illic habet supplicium. Supplicia autem, et hujus, in quod cadit interitus, corporis afflictio, nos quidem hic fortasse molestia afficiunt, et efficiunt ut dolor aliquis sentiatur: lætitiā autem conciliabunt, quæ nunquam est desitura. Nam malum quidem quod a te infertur est ad tempus, et bonum quod confertur præterit; nostri autem Domini et id quod affert molestiam est æternum, et id quod lætitiā afficit semper manet. Sic et magis videbimur sorores, et sorores animis potius quam corporibus, si sicut nos venter unus peperit, ita etiam mors consumet pro pietate, et idem suscipiat thalamus. Sic non dissolvetur nobis amicitia, neque a nobis invicem separabimur: sed perpetuam servabimus nobis fraternitatem et conjunctionem, si ei qui nos finxit sorores exhibeamus etiam sororias voluntates. Sed te non negabimus, sponse Christe, coram hominibus. Nec tu ergo nos neges coram Patre nostro, qui est in cœlis. Castiga itaque, o judex, hunc tibi pulchrum florem corporis, et consume flagellis. Nullum enim ornamentum pulcherrimum, neque aurum, neque tegumentum ullum magnificum et varium, ita ornaverit corpus, ut tuæ plagæ, tua flagella, quæ nos jamdiu sitimus propter Christum, et quæ adhuc magis desideramus.

V. Hæc non moderate tulit judex, sed omnem iram in hanc immisit virginem; et statim jubet, aliis duabus abductis, exutam Menodoram cædi a quatuor licitoribus, et sic exclamare præconem: Deos cole; bonis verbis et laudibus prosequere imperatorem; latas leges noli injuria afflicere. Illa autem, cum duabus horis cæderetur, nullum sensit dolorem. Nam propter insignem generositatem ne plagis quidem ingemiscebat. Vultus autem rubor nihil omnino expalluit; toto enim oculo aspiciebat ad futura, speque suspensus et erectus erat ejus animus. Stultus autem judex, qui hæc perspicere non poterat (occæcatus enim habebat oculos animæ), existimabat se propter tormenta molliorem habituram martyrem, et ad ea, ad quæ prius, eam hortabatur, et jubebat rursus sacrificare. Illa vero: Et quodnam, inquit, aliud, præter hoc, opus a me factum est? Annon vides, quod me totam Deo meo sacrificavi? Quanam enim est meo sanguini utilitas, dum descendo in interitum, si non eum prius meo sponso sacrificavero? Hæc cum veluti quædam scintilla cecidissent in animum assessoris, cum magis accenderunt, et ejus furorem vehementius inflammaverunt et armaverunt contra sacram illam animam. Et virgis ossa conterebantur, et confringebantur genæ rosæ martyri, quæ non movebatur omnino, nec concidebat. Erat enim omni ex parte alligata valido ac firmo Christi desiderio. Deinde sponso suum adventum significat. Et cum magna voce clamasset: Domine Jesu Christe, mea exsul-

tatio, meus amor, ad te spem meam confugio, accipe in pace meam animam, et ipsum emisit spiritum, et præclare ascendit ad sponsum, quem diligebat, pro ipso susceptis stigmatibus et vulnerum cicatricibus exornata, et quovis flore speciosius et jucundius variata.

VI. Post quartum autem diem cum apud se consultasset assessor, ne ab aliis quoque ejus sororibus vinceretur, et animum versasset in omnem partem, et mentis quodammodo intima explicasset penetrabilia, Metrodoram quidem et Nymphodoram ducit ad tribunam. Eas autem ille quidem miser sub suum producit conspectum, et ponit ante pedes virginales pulchrum illud corpus sororis, quod non habebat amictum, non integumentum, totum tumidum et confectum vibicibus, apertaque flagrorum et plagarum vestigia ferens in omni membro, et quasi sentibus obsitum vulneribus, mirabile quoddam spectaculum et nec ipsis quidem oculis credibile. Sic enim existimabat fore, ut eas obstupesceret, et metum eis afferret, timentibus ne eis tale aliquid eveniret. Sed illius quidem corpus sic fuit propositum, et omnes qui circumstabant, animo perturbabantur, et manifestas effundebant lacrymas, et eo spectaculo movebantur ad misericordiam, præter sævam et immanem animam iudicis. Eum enim non misericordia sed ira potius subibat et indignatio. Illæ autem trahebantur quidem a propriis visceribus ad lacrymandum; sed id eis nequaquam permisit conscientia. Sciebant enim et martyrem esse sororem, et ipsas quoque hoc postea futuras, et ad ipsam mox esse venturas per consummationem. Itaque sic fuerunt affectæ, perinde ac si venissent ad thalamos sororis; erantque valde lætæ et plenæ voluptate, ut quæ eam deducerent ad thalamos, in quos non cadit interitus, et ut ne ipsæ ab iis essent remotæ properarent. Sed iudex etiamsi tam forti et tam excelso fuisset animo ad conspectum sororis, non desperavit tamen se eas esse persuasurum; sed (ut est in proverbio) omnem movit lapidem, partim quidem minis tormentorum tentans earum labefactare animum, partim autem bonorum promissis illicere; et, Si sacrificaveritis, inquit, scribam statim ad imperatorem. Ille autem pecuniis et opibus multis vos donabit, vosque viris genere et dignitate clarissimis conjunget matrimonio, et invenietis sponso dignos vestra pulchritudine.

VII. Et is quidem hæc; illæ autem: Quousque, dicebant, non cessabis, miser, non nostro solum scopo, sed etiam tibi ipsi dicere contraria? et nunc quidem nos vocare sorores hujus beatæ, nunc autem nos aggredi, tanquam alienas, et quæ facile possunt vinci? Si nos ergo credidisti esse sorores genere, hanc etiam pro pietate constantiam, et nihil abjectum et illiberale, neque tali sorore, neque illa, ex qua tres tamen orti sumus, radice indignum inventurum existima. Sim autem vis scire, qualis sit nostra constantia, ex ea quæ præcessit accurate intellige.

A δέξαι μου τὴν ψυχὴν μετ' εἰρήνης· αὐτὸ τε ἀφῆκε τὸ πνεῦμα καὶ πρὸς ἕν ἡγάπα νομφίον λαμπρῶς ἀνέρχεται, τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ στίγμασι καὶ ταῖς τῶν τραυμάτων οὐλαῖς κάλλιστα διεσκευασμένη, καὶ παντὸς ἀνθους εὐχρωώτερόν τε πεποικιλμένη καὶ χαριέστερον.

Γ'. Μετὰ μέντοι τετάρτην ἡμέραν σκεψάμενος ὁ συμπάρεδρος ὅπως ἂν μὴ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἀδελφῶν ἠττηθῆι, καὶ πανταχόθεν συγκροτηθεῖς, καὶ ὡσπερ τινὰ βαθυτέραν ἀναπτύξας φρένα, Νυμφοδώραν μὲν ἄγει καὶ Μητροδώραν τῷ βήματι· παράγει δὲ ὁ ἄθλιος ὑπὸ τὴν ὄψιν αὐταῖς καὶ πρὸ τῶν ποδῶν τίθησι τῶν παρθενικῶν τὸ καλὸν ἐκεῖνο τῆς ἀδελφῆς σῶμα· οὐκ ἐπίβλημα ἔχον, οὐ περιβάλλυμα, ὅλον διωδῆκός τοῖς μύλωσι καὶ κατειργασμένον, σαφῆ τὰ τῶν μαστίγων ἴχνη καὶ τῶν πληγῶν ἐπὶ παντὸς φέρον μέλους καὶ ἡκανθωμένον τοῖς τραύμασι, παράλογόν τι θέαμα καὶ οὐδὲ αὐτῷ πιστὸν ἔγματι. Ταύτη γὰρ αὐτὰς καταπλήξσει καὶ εἰς δέος ἐμβαλεῖν ὤφειτο, δεδοικίας μὴ καὶ αὐτὰς τὰ παραπλήσια παθεῖν γένοιτο. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἐκείνης σῶμα οὕτω πρόκειται, καὶ πάντες οἱ περιεστηκότες ἐπληροῦντο πάθους, καὶ εἰς δάκρυα φανερὰ κατήγοντο, καὶ εἰς οἶκτον ὑπὸ τῆς θέας ἐκινουῦντο πλὴν τῆς τοῦ δικαστοῦ ψυχῆς τῆς ἀπηνουῦς τε καὶ ἀνημέρου. Τοῦτον γὰρ οὐκ ἔλεος ἀλλ' ὀργὴ μᾶλλον καὶ νέμεσις ὑπεισῆει. Αἱ δὲ δακρύσαι μὲν ὑπὸ τῶν οἰκείων σπλάγχχνων ἐφείλκοντο, τὸ συνειδὸς δὲ αὐταῖς οὐκ ἐπέτρεπεν. Ἦδωσαν γὰρ μάρτυρά τε τὴν ἀδελφὴν εἶναι, καὶ τοῦτο καὶ αὐτὰς μικρὸν ὑστερον ἔσεσθαι, καὶ πρὸς αὐτὴν ὅσον οὐδέπω χωρῆσαι διὰ τῆς αὐτῆς τελειώσεως ἀμέλει καὶ ὡς ἐπὶ παστάδας τῆς ἀδελφῆς ἐλθοῦσαι οὕτω διέκειντο, καὶ φαιδραὶ τε ἦσαν καὶ ἡδονῆς μεσταί, οἷα ἐπὶ τοὺς ἀκηρότους νομφῶνας ἐκείνους προπέμπουσαι ταύτην, ἣν μηδὲ αὐταὶ ἀπολειφθῆναι ἠπέιγοντο. Ἄλλ' ὁ δικαστῆς, καίτοι γενναίως οὕτω διατεθεισῶν τῶν παρθένων πρὸς τὴν τῆς ἀδελφῆς ὄψιν, ὅμως τὸ πείσειν αὐτὴν οὐκ ἀπέγνω. Ἄλλ' (ὡσπερ ὁ λόγος) πάντα λίθον ἐκίνει· τοῦτο μὲν ἀπειλαῖς βασάνων κατασεῖν αὐτῶν τὸ στερόν τοῦ φρονήματος, τοῦτο δὲ καὶ ἀγαθῶν ἐπαγγελίαις ὑποκλέπτειν αὐταῖς πειρώμενος· καὶ ὡς εἰ θύσετε, φησὶ, γράψω παραχρῆμα τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ καὶ χρήμασι καὶ πλούτῳ πολλῷ χαριεῖται, καὶ ἀνδράσι γένει τε καὶ ἀξιώμασι περιφανεστάτοις πρὸς γάμον ὁμᾶς συνάψεις, καὶ ἀξίους τοῦ κάλλους ὑμῶν εὐρήσετε τοὺς νομφίους.

Ζ'. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα· αἱ δὲ, Μέχρι τίνος, εἶπον, οὐ παύση, ἄθλιε, οὐ τῷ ἡμετέρῳ μόνον σκοπῷ, ἀλλὰ καὶ σεαυτῷ τὰ ἐναντία διαλεγόμενος; καὶ νῦν μὲν ἀδελφὰς ἡμᾶς τῆς μακαρίας ταύτης καλῶν, νῦν δὲ ὡς ἀλλοστράτις εὐσαις εὐχειρώτοις προσβάλλων; εἰ τοίνυν ἀδελφὰς εἶναι τὸ γένος πεπίστευκας, ἀδελφὰς καὶ τὴν καλὴν ταύτην ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνστασεν ὑπολάβησαν, καὶ μηδὲν ἀγεννὲς ἐν ἡμῖν εὐρήσειν μηδὲ ἀδελφῆς τοιαύτης μηδὲ ρίζης ἐκείνης ἧς οἱ τρεῖς ἐφυμεν κλάδοι ἀνάξιον. εἰ δὲ καὶ περὶ ἡμῶν βούλει μαθεῖν ἄποια ἂν τὴν ἐνστασιν εἴημεν,

ἀπὸ τῆς προλαβούσης ἀκριβῶς μάθανε. Εἰ γὰρ καὶ χωρὶς ὑποδείγματος τηλικαύτη ὤφθη τὴν ἀρετὴν, τί ποτε ἂν ἡμεῖς δράσαιμεν πρὸς τοιοῦτον ὑπόδειγμα τὴν ἀδελφὴν βλέπουσαι; Ἡ οὐχ ὄρας ὅπως ἡμᾶς καὶ κειμένη προτρέπεται, καὶ τῆς συγγενείας ὑπομνήσκει, καὶ πρὸς τὸν ὁμοῖον παραθαβρύνει ζῆλον, καλὸν ἀλλήσεται τύπον ἑαυτὴν παρασχοῦσα; Ἡ οὐδὲ ἀπολειφθησόμεθα ἔσθι, οὐδὲ τὴν ἐκείνης εὐγένειαν ἀτιμάσομεν. Οὐ φευσόμεθα τοὺς τεκόντας, ἐκείνης πατέρας εἶναι πείθουσαι μόνης, εἰ περὶ τὴν ἀσέβειαν ἡμᾶς κινδυνεύσομεν. Ἐρρέτω πλοῦτος, ἐρρέτω δόξα, τὰ ἐπὶ γῆς ταῦτα καὶ εἰς γῆν αὐθις ῥέοντα· ἐρρέτωσαν φθαρτοὶ μνηστῆρες. Ἐχομεν Χριστὸν ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον νυμφίδον, οὗ σφόδρα ἐρώμεν, ᾧ καὶ προῖκα μόνον τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δοῦσαι θάνατον, παστάδας τε ἱερᾶς, καὶ θαλάμους ἀθανάτους, καὶ νυμφῶνας διηνεκεῖς ἀντιλάβοιμεν, καὶ παρ' αὐτῷ λαμπρῶς βασιλεύσομεν.

Η'. Πρὸς ταῦτα ὁ δικαστῆς, εἰδὼς ὡς ἀνύσειε μὲν πλέον οὐδὲν, φλεγμαίνοντι δὲ ὅμως τῷ θυμῷ χαριζόμενος, τὴν δευτέραν τῶν ἀδελφῶν δευτέρᾳ εἶδωσι ταῖς βασάνοις. Καὶ μετεωρίζει μὲν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἡ γενναία γυνὴ Μητροδώρα, λαμπάδες δὲ πυρὸς διέκαιον αὐτὴν πάντοθεν· καὶ ὠρῶν δύο τῇ ἀπηνεῖ ταύτῃ πιεζομένη κολάσει, τὸν ἐραστὴν ἐπεβοᾶτο μόνον, καὶ τὴν ἐκείθεν ἐκάλει ἐπικουρίαν. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῆς εἰδωλικῆς ἡμέλει ἀπάτης, ἀλλ' ἐμυκτηρίζε τε αὐτὴν καὶ, ὅπερ ἦν ἀληθῶς, αἰσχύνῃν ἐδείκνυ καὶ γέλωτα. Ἐνθεν τοι καὶ κατάγει μὲν τὴν γενναίαν ἐκείθεν· μοχλοῖς δὲ σιδηροῖς ὑποβάλλει καὶ τὸ πᾶν αὐτῆς πιεζει σῶμα καὶ καταθλά. Ἐκείνη μὲντοι τὴν φύσιν ἤδη ἀπαγορεύσασαν αἰσθημένη, τῷ φιλουμένῳ συλλαλεῖ Νυμφίῳ, οἷα δὲ διὰ τοῦ θανάτου πρὸς αὐτὸν πλησιάζουσα, καὶ τὸν νυμφῶνα ἑαυτῇ προπαρασκευάζει. Εἶτα καὶ τὴν ψυχὴν ταῖς ἀγγέλων χερσὶ πιστεύει, καὶ ὅλη πρὸς αὐτὸν ἐκδημεῖ. Ὁ παράνομος δὲ ἄρχων ἐκεῖνος τοῖς ὅλοις ἀπαγορεύσας, καὶ τὸ τῆς αἰσχύνῃς ὑπερφυῆς ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενος, ὑπελίπετό τινα ὅμοιος ἑαυτῷ παραμυθίαν, τὴν τρίτην τῶν ἀδελφῶν· καὶ παραστησάμενος Νυμφιδώραν τὸ πρᾶον ἀναισχύοντως καὶ ἰλαρὸν ὑπεκρίνατο, καὶ, Πεισθητέ μοι κἄν αὐτῇ, ἔλεγεν, ὦ καλὴ νεᾶνις, ἦν ἐγὼ πλέον τῶν ἄλλων, αἱ φίλαι τῶν θεῶν ἴσασιν χάριτες, καὶ τοῦ κάλλους ἄγαμαι καὶ τῆς ἡλικίας οἰκτεῖρω· πείσθητέ μοι τῷ οὕτως ὡς παιδὸς γνησίας σου περιχαιομένη, καὶ προσελθοῦσα, τί τοῦτο βαρύν; προσκύνησον τοῖς θεοῖς μόνον, καὶ αὐτίκα μεγίστην μὲν εἴσεται σοι χάριν ὁ βασιλεὺς· δώσει δὲ καὶ χρήματα καὶ τιμᾶς, καὶ τό γε μεῖζον, παρρησίαν τὴν πρὸς αὐτόν. Εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ κακῶς, οἶμοι! καὶ αὐτῇ ἀπολεῖ, καὶ οὐδὲν πάντως τῆς πικρᾶς ταύτης ὀνήτην τελευτῆς ὡσπερ οὖν οὐδ' αἱ ἀδελφαὶ αὐτῆς ὄναντο.

Θ'. Οὕτως οὖν τοῦ ἄρχοντος εἰρηκότος, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ φρόνιμον καὶ τῶν ἀδελφῶν συνετωτέραν εἰπόντος, ἐκείνη τῶν ἄλλων αὐτοῦ λόγων ἔσα καὶ λήρων φροντίσασα· τὸ φρόνιμον δὲ μόνον ὑπολαβοῦσα, Εἶτα οὐκ αἰσχύνῃ, ἔφη, οὐδὲ ἐρυθριᾶς, νῦν μὲν φρόνιμον ὀνομάζων, νῦν δὲ τὸν ἀληθῆ καταλιποῦσαν

A Si enim ea, cum nullum haberet exemplar propositum, tantam ostendit virtutem, quidnam fecerimus nos tale exemplar, nempe sororem, aspicientes? An non vides, quemadmodum illa vel jacens nos adhortatur, et cognationem revocat in memoriam, et ad talem zelum nobis addit animum, seipsam præbens pulchrum exemplar decertationis? A quo certo scias nos non esse discessuras, neque illius nobilitatem habituras contemptui. Non fallemus parentes, illius solius parentes esse persuadentes, si in periculum veniamus de pietate. Valeant divitiæ, valeat gloria, et hæc quæ sunt e terra et rursus in terram revertuntur. Valeant proci, in quos cadit interitus. Habemus nos Christum nostrum sponsum, quem valde amamus, et cui cum dotem solum dederimus, eam quam pro ipso subimus mortem, sacros immortales et æternos accipiemus thalamos, et præclare apud ipsum regnabimus.

B VIII. Ex his intelligens iudex se nihil quidem effecturum, ferventi tamen iræ indulgens, secundam sororem seorsum dat secundo loco torquendam. Et sublime quidem in ligno pendet mulierum fortissima Metrodora, lampades autem ignis eam urebant ex omni parte; et cum spatio duarum horarum hoc gravi premeretur supplicio, solum suum clamabat amatorem, et ejus invocabat auxilium. Sed neque idolorum negligebat deceptionem, sed et eam subsannabat, et, id quod erat revera, turpem ostendebat et ridiculam. Deinceps autem generosam quidem illam virginem illine deducit, ferreis vero vectibus subjicit, et universum ejus corpus premit et confringit. Illa autem, defatigatam jam sentiens naturam, sponsum dilectam alloquitur, ut quæ per mortem ei appropinquaret, et sibi parat thalamum. Deinde animam suam credit manibus angelorum, et tota ad ipsum excedit. Iniquus autem ille iudex spem omnem abjiciens, et non valens ferre summum dedecus, sibi tamen quamdam relinquebat consolationem, nempe tertiam sororem. Et cum producendam curasset Nymphodoram, mansuetudinem et hilaritatem impudenter simulavit, et ei dixit: Mihi morem gere, o pulchra adolescentula, quam ego plus quam alias (deorum amicæ id sciunt Gratia), et admiror propter pulchritudinem, et ætatis misereor. Morem mihi gere, qui non minus, quam germanæ filia tuo incendor amore; et accedens (quidnam est hoc grave?) deos solum adora, et statim maximam quidem tibi gratiam habebit imperator; dabit autem pecunias et honores, et quod est longe maximum, apud ipsum fiduciam. Sin minus, hei mihi, tu quoque ipsa male peribis; neque hæc mors acerba tibi quidquam omnino proderit, quomodo nec tuis profuit sororibus.

IX. Cum sic dixisset iudex, postremo autem eam et prudentem et cæteris vocasset sapientiozem, illa alia ejus verba non magis curans, quam nugas, id autem solum, quod eam vocabat prudentem, excipiens, Non te pudet, inquit, nec erubescis, nunc quidem nominare prudentem, nunc autem verum Deum

relinquentem, jubere ad tuos accedere dæmones? Et quonam modo, inquit, extremæ non fueri. hoc insanix, et mentis plane emotæ, a communi Domino et universorum opifice deficientem sequi manuum opera, quæ carent sensu et intelligentia, et ea colere tanquam deos? Quænam ex eis possim sperare, et quænam lucrifacere, dic mihi, et accipio. Ostende mihi quid boni sis consecutus ex tua in illos spe; et parebo. Sed nihil potes dicere. Revera enim *simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Similes illis fiant qui colunt ea*¹. Et ideo ne parcas ea quæ velis facere. En tibi carnes paratæ pati propter Christum, et magis quam tu nos punire. Tunc ignorans scelestus, quid ageret, et quamnam spem apprehenderet (per omnia enim fuerat repulsus), hanc quoque sublimem in ligno extollit, et ferreis eam discerpit unguis. Sed illa ad hoc nullam neque vocem, neque gemitum emittebat; aperte autem ostendebat se cum Deo colloqui. Et hoc docebant et labra quæ movebantur, et oculi quos ad cælum extollebat. Ille autem stolidus rursus quoque verbis eam est aggressus; non citra violentiam, et per præconem jussit eam sacrificare, et liberari a tormentis. Illa vero dicebat: Me Domino meo sacrificavi, propter quem vel pati est voluptas, et mori lucrum. Illud autem injusto judici majorem accendit furorem. Deinde autem eam quoque ferreis contrivit et confregit vectibus. Sed hujus quoque omnino curam similiter gerebat Deus ut sororum, et efficiebat ut immane vinceret supplicium, et adversus ipsam fortis staret naturam. Deinde eam quoque ad se accersit, et virgo libenter deponit animam in sinu amatoris.

κελεύων τοῖς δαίμοσι τοῖς σοῖς προσελθεῖν; Καὶ ποίας οὐκ ἐσχάτης τοῦτο μανίας καὶ διαφθορᾶς τῶν φρενῶν, Δεσπότου κοινού καὶ τοῦ τῶν ὄλων τοῦτων ἀποστάσαν Δημιουργοῦ, χειρῶν ἔργους, αἰσθησεώς τε καὶ φρενῶν ἐρήμους ἀκολουθησαί, καὶ αὐτοῖς ἴσα καὶ θεῶν προτανέχειν; "Ἴνα τίνα γοῦν ἐκείθεν ἐλπίσω; "Ἴνα τί δὲ κερδάνω; Εἰπέ, καὶ δέχομαι· δαΐξόν μοι τί χρηστὸν τῆς ἐπ' αὐτὰ σὺ προσδοκίας ἀπέλαυσας, καὶ πείθομαι. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν· ἀληθῶς γὰρ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. "Ὁμοιοὶ αὐτοῖς γένοιτο οἱ τιμῶντες αὐτά. Πρὸς ταῦτα μηδενὸς ἀπέχου ὧν βούλει. Ἰδοὺ σοὶ καὶ σάρκες πάσχειν διὰ Χριστὸν ἔτοιμοι, καὶ μᾶλλον ἢ σὺ κολάζεις ἡμᾶς. Ἐνταῦθα μὴ ἔχων ὁ μιὰρὸς ὅτι καὶ δράσειε, καὶ ποίας ἄρα τῆς ἐλπίδος ἀνθέξεται (διὰ πάντων τροπῶν ἀπεκρούσθη), καὶ ταύτην ἐπὶ τοῦ ξύλου μετεωρίζει, καὶ διαξάινει σιδηροῖς ὄνυξιν. Ἄλλ' οὐδεμίαν πρὸς ταῦτα ἐκείνη οὐδὲ φωνὴν οὐδὲ στεναγμὸν ἤφιει, φανερά δὲ ἦν συλλαλοῦσα Θεῷ. Καὶ τοῦτο αὐτῇ τὰ γε ὑποκινούμενα χεῖλη ἐδίδασκον, καὶ οἱ πρὸς οὐρανοὺς αἰρόμενοι ὀφθαλμοί. Ὁ τοίνυν ἀσύνητος ἐκείνος λόγους, αὐτῇ καὶ πάλιν οὐκ ἀβίαστος ἐπῆγε, καὶ θύειν διὰ τοῦ κήρυκος ἐκέλευε, καὶ ἀπαλλάττεσθαι τῶν βασάνων. Ἢ δὲ, Τέθουκα ἐμαυτὴν, ἔλεγε, κάγω τῷ Κυρίῳ μου, εἰ' ὃν καὶ τὸ παθεῖν ἡδονή, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Τὸ δὲ ἄρα μείζονα τῷ ἀδίκῳ κριτῇ τὴν μανίαν ὑφῆπτεν. "Ὅθεν καὶ μοχλοῖς αὐτὴν σιδηροῖς συνέτριψε καὶ συνέθλα. Ἄλλὰ καὶ ταύτης ἦν πάντως ὁ τῶν ἀδελφῶν Θεὸς ὁμοίως κηδόμενος καὶ τῆς τε βασάνου κρατεῖν ἐποίησε τῆς ἀπηνοῦς, καὶ πρὸς αὐτὴν ἵστασθαι γενναίως τὴν φύσιν· εἶτα καὶ πρὸς ἑαυτὸν μετακαλεῖται, καὶ τὴν ψυχὴν ἢ παρθένος τοῖς κόλποις ἠδέως τοῦ ἔραστοῦ ἀποτίθεται.

Γ. Ὁ ἀδίκος τοίνυν κριτῆς, τὴν ἐκ τοῦ θυμοῦ συμμαχίαν παραλαβὼν, καὶ αὐτοῖς ἐπιστρατεύει τοῖς νεκροῖς σώμασι, καὶ κάμινον ἀνάψας, καὶ πολλῇ ταύτην ὕλη καὶ ἐπιτηδείῃ θρέψας, ἀκοντίζει κατ' αὐτῆς τὰ μαρτυρικὰ σώματα. Θεὸς δὲ ὁ τῶν ψυχῶν ἔραστής οὐδὲ τῶν σωμάτων ἡμέλει· ἀλλὰ βροντῶν μέντοι χρῆμα καὶ ἀστραπῶν ἀθρόον καταβράχειται προφθάνουσι τὸ τῆς καμίνου πῦρ, καὶ αὐτὸν τὸν δικάζοντα καὶ τὸ ὑπηρετούμενον αὐτῷ πλῆθος, αἰθάλην δεικνύουσι καὶ ἀσθόλην. Καὶ τοῦτό γε προσίμιον τῆς ἀτελευτήτου γέννης εὐρον, οἱ καὶ μόνης ἐκείνης ὡς ἀληθῶς ἀξιοί. Ὑετός δὲ κατὰ πόδας βραγδαῖος ἐπιπεσὼν σθεννύει τὴν κάμινον, καὶ ποθοῦσαις αὐτίκα χερσὶ τὰ παρθενικὰ λείψανα οἱ εὐσεβεῖς ἀνελόμενοι, καὶ διαπρεπῶς κοσμήσαντές τε καὶ περισσεύαντες, τάφον αὐτοῖς ἐν τῇ τῆς τελειώσεως ἔχωσαν τάφῳ, Θεοῦ καὶ ταῦτα θαυματουργοῦντος, ὅπως ἄς μία γαστήρ ὦδινε, ταύτας καὶ τάφος εἰς πιστευθῇ· καὶ ὧν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔλαχον αἱ ψυχαὶ νυμφῶνα, τούτων μηδὲ ἡ κωφὴ διασπῆ κόνις· ἀλλ' εἶεν ἀδελφαὶ κἂν τῷ βίῳ, ἀδελφαὶ κἂν τοῖς οὐρανοῖς, ἀδελφαὶ κἂν τῇ γῆ δεικνυόμεναι. Τέμενός

X. Impius autem iudex, iræ utens auxilio, etiam in ipsa mortua corpora bellum gerit; et cum accendisset fornacem, eamque aluisset multa et apta materia, in ipsam jaculatur corpora martyrica. Deus autem amator animarum, nec corpora quidem neglexit; sed magna vis repente erumpens tonitruum et fulgurum prævenit ignem fornacis, et ipsum iudicem, et quæ ei serviebat multitudinem in favillam redigit et fuliginem. Et hoc invenerunt proœmium gehennæ, quæ nunquam desinit, qui erant illa sola revera digni. Vehemens autem repente erumpens pluvia extinguit fornacem: et cum statim avidis manibus virginum corpora pii sustulissent, magnificeque ornassent et composuissent, foderunt eis sepulcrum in loco earum consummationis. Deo hoc quoque providente admirabiliter, ut quas unus pepererat uterus, eis quoque unum daretur sepulcrum; et quarum animæ unum et eundem sunt thalamum consecutæ, earum ne surdus quidem cinis separaretur, sed sorores in vita, sorores in cælis, sorores etiam in terra ostenderentur. Templum autem in hodiernum usque

¹ Psal. cxiii, 4, 8.

τε εις δεῦρο πρὸ τῷ τάφῳ αὐτῶν ἱερὴν ἰδρυται, οἷον-
εἰ τινα ποταμὸν, ἔνδον προχέοντα θαύματα.

ΙΑ'. Ἀκουσάτωσαν ταῦτα καὶ ἀδελφαὶ καὶ παρ-
θένοι, καὶ ὅσαι ὑπὸ ζυγόν. Καὶ αἱ μὲν οὕτως ἀλλή-
λας φιλείωσαν, αἱ δὲ μὴ τῆς οἰκείας καταγινωσκέ-
ωσαν φύσεως· Ἀνέφυγε γὰρ καὶ γυναιξὶν ἡ τοῦ
μαρτυρίου θύρα· πᾶσαι δὲ ὁμοίως καὶ θανάτου διὰ
Χριστὸν καὶ πάντως καταφρονείωσαν, ἵνα καὶ τῶν
ἐμοίων παρὰ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ τῆς χρη-
στότητος ἀπολαύσειαν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
τυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A diem positum est in earum sepulcro, instar cujus-
dam fluvii intus effundens miracula.

XI. Hæc audiant sorores, et universæ mulieres,
tam virgines, quam quæ sunt conjunctæ matrimo-
nio. Et illæ quidem sic se invicem diligant; hæc
autem suam non condemnent naturam. Nam femi-
nis quoque aperta est janua martyrii. Omnes autem
similiter et mortem et omnia contemnant, ut similia
quoque consequantur ab ejus bonitate et benigni-
tate. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et
benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo
Patri simul cum sancto Spiritu gloria, honor et
potentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.
Amen.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

THE OSIAS MHTPOΣ HMΩN

ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΤΗΣ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

VITA ET CONVERSATIO

S. MATRIS NOSTRÆ

THEODORÆ ALEXANDRINÆ.

(Latine apud Surium Sept. 11, Græce ex ms. Paris. 1526.)

Α'. Ζήνων μὲν ἤδη τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίοις Β
διδίκεν ἀρχὴν, Γρηγόριος δὲ τὴν τοῦ ὑπάρχου
ἐξουσίαν ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον εἶχεν Ἀλεξανδρεία.
Ἡ δὲ οὐ τοσοῦτον ἐπ' ἄλλῳ τῶν ἀπάντων Ἀλεξάν-
δρεια ὅσον ἐπὶ Θεοδώρῳ μᾶλλον ἐκαλλωπίζετο,
οἷας μητρὸς αὐτῆς ὑπάρξασα καὶ πατρὸς, καὶ
τοιούτον ἀγενῆ κλάδον ἀναδοῦσα, καὶ οὕτω πάσαις
βρῦοντα χάρισιν. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἡ σεμνὴ τῷ ὄντι,
καὶ κοσμία τοῖς ἡθεσι, τὰς ἐν κόσμῳ διατριβὰς
ἐποιεῖτο· ἀνδρὶ μὲν συνοικεῖν λαχοῦσα συναφεῖα
γάμου τῇ κατὰ νόμον, ταύτη δὲ καὶ ἄλλως μὲν τὴν
ὀφειλομένην τοῖς ἀνδράσι τιμὴν ἀπονέμουσα μάλιστα
δὲ τῷ σωφρονεστάτῃ τε εἶναι· τῶν ἐν τῇ πόλει
παισῶν οἰκείως τε πρὸς τοῦτον καὶ πιστῶς διακεῖ-
σθαι, καὶ καθαρὰν αὐτῷ τὴν στοργὴν φυλάττειν καὶ
πόθοις ῥυπαροῖς ἀνεπίμικτον. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεπι-
λήπτως ἀγαπῶντας βιοῦν οὐκ ἔτι μὴ καὶ τὰς ἐκ τοῦ
πονηροῦ προσβολὰς δέχεσθαι, πειρασμὸς ἐγείρεται
καὶ ταύτη δεινός. Ἐκεῖνος γὰρ τό τε τοῦ ἀνδρός
σῶφρον ὄρων, τῇ τε σεμνότητι τῆς ὀσίας διαφθονῶν
ἔργον ἔθετο καὶ σπουδὴν τὴν τοιαύτην συζυγίαν
διατεμεῖν.

Β'. Καὶ ὁ τῶν βεόντων χρήμασι καὶ πλούτῳ

Zeno quidem Romanum jam tenebat imperium,
Gregorius autem præfecti gerebat magistratum in
Alexandrina Ægypti civitate. Alexandria autem nullo
ex omnibus aliis tantum gloriabatur, quantum
Theodora, ut quæ esset ejus mater, et quæ eam
pepererat patria, et ramum edidisset tam pulchrum
et omnibus adeo scotentem gratiis. In ea enim suam
mundanam habebat conversationem ista vere
veneranda, et ornata moribus, cum viro conjuncta
legitimo matrimonio, ei quidem eum qui maritis
debetur honorem tribuens; maxime autem ab eo
dilecta, quod esset castissima omnium quæ erant
in civitate, benevoleque et fideliter in eum esset
affecta, et purum ei servaret amorem, et nullis
turpibus immistum desideriis. Quoniam vero ii qui-
bus placet vivere citra reprehensionem fieri non
potest, ut non oppugnentur maligni insidiis, gravis
quoque in eam ab ipso excitatur tentatio. Ille enim
tunc videns hujus mariti moderationem, et hujus
sanctæ invidens honestati, adhibuit omne studium
et diligentiam, ut hanc rescinderet conjunctionem.

II. Quemdam itaque juvenem, pecuniis et opibus

onustum, quibus rerum copia suppeditabat materiam ad stimulum amoris, incitavit ad eam amandam propter florentem ejus speciem. Illa autem non nutum, non gestum, nec quidquam tale omnino sustinente, nullus non lapis ab eo movebatur, ut ad effectum omnino deduceret id quod desiderabatur; adeo ut ejus familiares et vicinas, ad hoc ei inservientes, assidue transmitteret quidquid erat desiderabile et blandiens cupiditati se daturum pollicens. Illa autem his verbis et illecebris opponerat diem judicii et timorem gehennæ: Quin etiam erubescio, dicebat, vel ipsum solem habere testem talis flagitii. Quod quidem verbum cum apprehendisset una ex lenis, mali accessionem habens artem magicam, hoc ei proposuit probabiliter: Sed hoc inquam, a te fiat post solis occasum et nullus erit qui te cognoscat: neque futurus est ullus omnino testis apud Deum, aut apud homines. Hæc audivit et fuit cor ejus protinus illectum et seductum. Erat enim mulier quæ natura facile capi potest et decipi, et maxime quod futurum esset ut factum Deum lateret, per fraudem audiverat et crediderat. Et sic ad effectum deductum est malum ejus consilium.

III. Postquam autem re facta quam turpis et indecora res sit peccatum, agnoscit, acerbos habens stimulos et valde compuncta conscientia cruciari animo cœpit et amara duci pœnitentia dicens: Ex quali honore ad quantam transii ignominiam! «Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ¹; » et: «Conversa sum in ærumnam, dum infixæ est mihi spina. » Hæc dicebat et lacrymarum emittebat fontes calidos, sic peccati abstergens fœtorem et deformitatem. Conjux autem ignorans causam ejus tristiæ, omnia dicebat et faciebat, eam consolans et pro viribus eam conans recreare. Sed illa, peccato tanquam quodam ulcere interna depascente et cogitationem non sinente quiescere, erat inconsolabilis, et nullam attendebat orationem, quæ eam recrearet. Propterea statuit venire ad unum ex sacris monasteriis, in quo piæ exercebantur feminae, et sic aliqua ratione parare sibi consolationem. Cum ergo abiisset, et ejus quæ præerat pedes apprehendisset, eam valde rogabat et petebat, ut quamprimum afferretur divinum Evangelium. Causa autem erat, ut hinc certior fieret, an quod vespere ei factum fuerat, evasisset evidens Dei oculis. Et quid, ait ei præfecta, est Deo incognitum? Num enim (sicut ait divinus David²) qui plantavit aurem non audit? aut qui sinxit oculum non considerat, cui vel ipse primus et exilis cordis nostri motus evadit manifestus? Sed si dolorem nolis habere intensiorem, mihi expone quidnam sit, quod tuum mordet animum; et fortasse nobis non deerit remedium. Illa autem recordatione ejus, quod factum fuerat, commota ad lacrymas, quod ab initio petierat, denuo petiit Christi Evangelium.

A βαρυνομένων, οἷς ὕλη πρὸς οἶστρον ἢ εὐθηνία, πρὸς τὴν ταύτης διὰ τὴν ἐπανθοῦσαν ὥραν ἐκίνησεν ἔρωτα. Ἐκείνης δὲ μὴ νεῦμα, μὴ σχῆμα, μηδὲν ὄλως τῶν τοιούτων ἀνεχομένης, λίθος αὐτῷ ἅπας ἐκινεῖτο τοῦ πάντως εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὸ ὑποθούμενον· ὡς καὶ τὰς συνήθεις αὐτῆς, καὶ τὰς ἐκ γειτόνων πρὸς τοῦτο διακοσμουμένας συνεχῶς διαπέμπεσθαι πᾶν ὅπερ ἐφετὸν καὶ σαῖνον ἐπιθυμίαν δώσειν ἐπαγγελλόμενος. Ἡ δὲ τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ ὑποκνίσμασι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν καὶ τὸν τῆς γέννης ἀντετίθει φόβον· ἀλλὰ μὲν καὶ, Τὸν ἥλιον αἰσχύνομαι, φησὶ, μάρτυρα τοῦ τοιούτου μιάσματος..... δραξαμένη ῥήματος τῶν προαγωγῶν μία προσθήκη τοῦ κακοῦ καὶ τὴν μάγον ἔχουσα τέχνην, πιθανῶς δῆθεν αὐτῆς προέτεινεν· Ἄλλὰ μετὰ δυσμᾶς ἡλίου, λέγουσα, τόδε σοι πραχθήτω, καὶ οὔτε τινὰ τὸν συγγινώσκοντα ἔξεις, οὔτε μὴν πρὸς Θεὸν ἢ πρὸς ἀνθρώπους, μάρτυρα τὸ παράπαν ἐσόμενον. Ταῦτα ἤκουσέ τε, καὶ τὴν καρδίαν εὐθύς ὑποβλέπεται· γυνὴ γὰρ ἦν φύσις εὐεξαπάτητος καὶ ἀλώσιμος, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ Θεὸν τὸ πραχθὲν λάθοι δολερῶς ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε· καὶ οὕτως εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ πονηρὸν βούλημα.

Γ. Ἐπεὶ δὲ, μετὰ τὴν πράξιν, ὅπως αἰσχρὸν καὶ ἄσεμνον ἢ ἀμαρτία γνωρίζεται, πικρὰς ἔχουσα τὰς ἀκίδας καὶ ἰσχυρῶς τὸ συνειδὸς καταξάνουσα, καὶ μάλιστα τοῦ πράξαντος σεμνὸν τὸ πρότερον μεταδιώκοντος βίον καὶ φιλοσοφίᾳ προσέχοντος ἤρξαντο καὶ αὐτῆς σπαράττεσθαι τὴν ψυχὴν καὶ πικρὸν οἶον τὸν μετάνειον δέχεσθαι· Εἰς οἷαν ἐξ οἷας τιμῆς τὴν αἰσχύνην μετέβη! Προσώξεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μῶλωπές μου, λέγουσα, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου, καὶ ὅτι ἐτρέφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγήναί μοι ἄκανθαν. Ταῦτα ἔλεγε τε καὶ θερμὰς δακρῶν ἤφιει πηγὰς, τὸ δυσῶδες οὕτω καὶ ἀκαλλῆς τῆς ἀμαρτίας ἀποκαθαίρουσα. Ὁ μέντοι σύνοικος, τὴν αἰτίαν τῆς σκυθρωπότητος ἀγνοῶν, πάντα τε ἔλεγε καὶ ἐποίει παρηγορῶν αὐτήν, καὶ ὅση δύναμις, ἀναλαμβάνειν πειρώμενος· ἀλλ' ἐκείνη ὡσπερ τινὸς ἔλκουσ τῆς ἀμαρτίας διαβοσκομένης τὰ ἔνδον, καὶ τὸν λογισμὸν ἡρεμεῖν οὐκ ἐώσης, ἀπαράκλητος ἦν καὶ οὐδενὶ λόγῳ παρηγοροῦντι προσέχουσα. Διὰ ταῦτα καὶ εἰς ἐν ἔγνω τῶν ἱερῶν ἀφικέσθαι φροντιστηρίων, ἐν ᾗ γυναῖκες ἤσχοῦντο θεοσεβεῖς, καὶ οὕτω τρόπον τινὰ παραψυχῆς ἐαυτῆς μηχανήσασθαι. Ἀπελθοῦσα γοῦν καὶ τῶν τῆς προεστῶσης λαβομένη ποδῶν, πολλή τις ἦν δεομένη ταύτης, καὶ τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον παραχθῆναι τὸ τάχος αἰτοῦσα· καὶ τὸ αἴτιον ὥστε πληροφορίαν ἐκεῖθεν λαβεῖν, εἰ τὸ διαπραχθὲν ἐσπέρας αὐτῆς τοῖς τοῦ Θεοῦ δῆλον γέγονεν ὀφθαλμοῖς. Καὶ τί, φησὶν ἡ καθηγουμένη πρὸς αὐτήν, ἠγνόηται τῷ Θεῷ; Μὴ γὰρ (ὡς ὁ θεῖος ἔφη Δαυὶδ) ὁ φυτεύσας τὸ ὄσ οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας τὸν ὀφθαλμὸν οὐχὶ κατανοεῖ, ὃ καὶ αὐτῆς πρώτῃ καὶ λεπτῇ κίνησις τῆς καρδίας ἑμῶν δῆλη γίνεται, πλὴν, εἰ μὴ μέλλοις ἐπιτείνειν τὸ ἀλγῆμα, ἐμοὶ

¹ Psal. xxxvii, 6. ² Psal. xxxi, 4. ³ Psal. xciii, 9.

προσανάθου, τί τὸ δάκνον σου τὴν ψυχὴν, καὶ ἴσως οὐκ ἀπορήσομεν θεραπείας. Ἡ δὲ, τῇ μνήμῃ τοῦ γεγονότος κινήθεισα πρὸς δάκρυα, τὸ ἐξ ἀρχῆς οἰτηθὲν καὶ αὐτοῖς ἐξήκει τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον. Ὅπερ εὐθὺς ἀναλίξασα ἅμα τῇ ἐπιβολῇ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκεῖνο εὖρεν ἐγκείμενον, τὸ ὁ γέγραφα γέγραφα. Καὶ αὐτίκα λύπη βαρεῖα τὴν ψυχὴν πληγείσα, ταῖς χερσὶ τε τὴν ὄψιν πατάξασα, Οὐαὶ μοι τῇ ἀθλίᾳ, μέγα ἐβόησε· φεῦ τῆς πλάνης, φεῦ τοῦ τολμήματος! εἰς γὰρ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐξύθρισα κοίτην. Ταῦτα λέγουσα, καὶ συγχύσειως μὲν τὴν καρδίαν, δακρύων δὲ πληροῦσα τὸ ἔδαφος, καὶ μηδὲ τὸ ὄμμα πρὸς οὐρανοὺς αἶρειν τολμῶσα, ἀλλὰ καὶ τούτου ἀπειργεσθαι λέγουσα, ὡς καὶ τῷ ἀέρι μολυσμὸν δοῦσα λοιπὸν ἔγνω κόσμῳ προσμεῖναι καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ σάντα.

Δ'. Καὶ ἀνδρεῖον αὐτίκα σχῆμα περιθεμένη, ὡσάν οὕτω τοὺς διώκοντας λάθη (ἦδει γὰρ ὡς σφόδρα τῷ ἀνδρὶ μελήσει περὶ αὐτῆς καὶ οὐ παύσεται ταύτην ἐπιζητῶν), ἀνδρῶν πρόσσεισι κοινῶν, σημειοῖς ὀκτωκαίδεκα τῆς Ἀλεξανδρέων ἀπέχοντι· καὶ ἔτι τοῦ πυλῶνος ἔξω τυγχάνουσα, εἰσελεχθῆναι τε αὐτὴν ἡξίου, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ γενέσθαι τῶν ἀσκουμένων. Οἱ δὲ οὐ πρότερον ἔφησαν αὐτὴν εἰσοικίσασθαι, καίτοι ἀνδρα τούτοις καὶ οὐχὶ γυναῖκα νομιζομένην, εἰ μὴ παρ' ὄλην ἐκεῖ τὴν νύκτα αἴθριος διαμείνη, καὶ δοκίμιον οὕτω καρτερίας παράσχη ταῖς ἀδελφοῖς. Ἡ δὲ οὐ μόνον ἰδέως ἐδέξατο τὸ λεχθὲν, καὶ ταῦτα μὴ ἀγνοοῦσα ὅτι θηρία πολλὰ τῆς νυκτὸς προσβάλλει διὰ τὸ τοῦ τόπου ἔρημὸν τε καὶ κομιδῇ ἄγριον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργον τὸ προσταχθὲν ἤγαγε· καὶ διενυκτέρευσε οὕτω προσμένουσα τῷ πυλῶνι. Αἰὶ καὶ ὁ τῷ Δανιὴλ πάλαι καθημερώσας τὴν λεοντείαν ὠμότητα, αὐτὸς καὶ νῦν τὴν ὀσίαν προσιδῶς εἰς οὐρανὸν ὕψος ἀναδραμεῖται τῆς ἀρετῆς, καὶ θηρῶν ἀληπτον διετήρησεν· ὃ καὶ αὐτῇ πείρα καταμαθόντες οἱ μοναχοὶ τὸ συνεῖναι τούτοις θεοφιλῆς ἔκριναν. Ἀσμένως οὖν εἰσεδεχθείσης, ἡ τῆς μονῆς προσετώς, ἐντυχὼν αὐτῇ κατὰ μόνας, ἐπιμελῶς ἠρώτα, τίς τε εἶη, καὶ κατὰ ποίαν δὴ τὴν αἰτίαν, πρὸς τὰ τῶν μοναχῶν παραγένοιτο. Μὴ δανείσασαι χρεῶν, φησὶ, βαρυνόμενος, ἢ φόνω τυχὸς ἀλοῦς, ἢ τρέφειν παῖδας ἡπορηκῶς, τὸ κοσμικὸν ἀποβαλεῖν σχῆμα προεἶλου; Δεῖ οὐδὲν τούτων, ἡ Θεοδώρα εἶπεν, ὦ πάτερ, ἀλλὰ παρὰ τὸ σχολάζαι με μόνον τοῦ κοσμικοῦ θορύβου, καὶ τὰς οἰκείας ἀποκλαύσασθαι ἁμαρτίας. Πῶς δὲ καὶ, ἀνθυπέφερον ὁ μέγας, καλῆ; Καὶ ἡ γυναῖκα, Θεόδωρος, εἶπεν, ἐμοὶ τὸ ὄνομα. Ὁ δὲ, καὶ μὴ ὑπολάμβανε, ἔφη, ἀδελφεῖ Θεόδωρε, ὅτι ἐκτὸς ἔσαι σοι πόνων ἢ ἐνταῦθα διαγωγή· ἀλλ' εἰ βούλει τῷ ὄντι τὸν τῆς ὑπακοῆς ζυγὸν ὑπελθεῖν, πάσαις ἴσθι· χρεῖαις ὑπηρετήσεων τῶν ἀδελφῶν, οὐ ταῖς ἐν τῇ μονῇ μόνον, οἷον τῶν φωτῶν καὶ λαχάνων ἐπιμελούμενος, ὑδατὸς τε μετακομιδῇ λειτουργῶν καὶ ἀμελλήτῃ ἄρτων, ἀλλὰ δὴ καὶ ταῖς ἔξω ταύτης διακονούμενος, καὶ ὅτε χρεῖα καλοῖη πρὸς τὴν πόλιν ἀπιέναι, μὴ

A Quod quidem cum primum evolvisset, simul atque injecit oculos, invenit illud scriptum : Quod scripsi, scripsi *. » Et simul gravi animi dolore sauciata, et manibus suam pulsans faciem : Hei mihi miserræ, magna voce exclamavit ; o errorem, o audax facinus ! violavi viri cubile. Hæc dicens, et cor quidem confusione, solum autem replens lacrymis, et nec ad cœlum quidem audens oculos attollere, sed etiam ab hoc dicens se arceri, ut quæ nefario suo flagitio ipsum etiam aerem polluerit, statuit deinceps non amplius manere in mundo, et in iis quæ sunt mundi, sed sapientissimis cogitatis supplantare eum qui deceperat.

τῇ ἀτοπίᾳ τοῦ ἐγκειμένου, μὴ προσθεῖναι τὸν ἀλλὰ σοφωτάταις ἐπινοαῖς πτεροῖσαι τὸν ἀπατήσαντα.

B IV. Virili autem induta habitu, ut lateret eos qui eam persequerentur (sciebat enim fore, ut ipsa marito magnæ esset curæ, et eam non cessaret querere) accedit ad virorum cœnobium, quod decem et octo milliaria distat Alexandria. Et cum esset extra vestibulum, rogabat ut intro admitteretur, et esset ex numero eorum qui exercebantur. Illi autem dixerunt, se non prius eam esse intromissurâs, etsi vir ab eis existimaretur esse, et non femina, nisi tota nocte illic maneret sub dio, et tolerantæ experimentum sic præberet fratribus. Illa autem libenter accepit, quod dictum fuerat; idque cum non ignoraret, quod noctu nullæ bestiæ ingrediebantur per locum desertum et admodum agrestem, sed etiam deduxit ad opus id quod imperatum fuerat : et sic pernoctavit, manens ante vestibulum. Quamobrem qui olim Danieli leoninam mansuefecit crudelitatem **, ipse quoque sciens ad quantam virtutis altitudinem sit sancta perventura, conservavit eam, ne a feris caperetur. Quod cum monachi ipsa didicissent experientia, judicarunt esse Deo gratum, ut cum eis versaretur. Ea ergo libenter admissa, præfectus monasterii eam seorsim allocutus, diligenter eam rogavit quisnam esset, et quam de causa venisset ad monasterium. Num, inquit, sænore gravatus, aut factæ cædis convictus, aut cum non haberes unde filios aleres, statuisti mundanum deponere habitum? Propter nullum horum, o Pater, dixit Theodora, sed ut solus quietem agam a mundano tumultu, et mea defleam peccata. Quomodo autem, subjunxit magnus præfectus, appellaris? Dixit autem illa generosa mulier : Est mihi nomen Theodorus. Ille autem, Ne existimes, inquit, o frater Theodore, citra laborem tibi futuram eam quæ est hic conversationem : sed si velis revera subire jugum obedientiæ, scias te inservitarum fratribus in omnibus quæ sunt necessaria, non solum in monasterio, ut qui sis curaturus plantas et olera, et ministraturus in aqua exportanda, et hortum irrigaturus, sed

* Joan. xix, 22. ** Dan. vi, 1 seqq.

foris etiam serviturus, et quando usus exegerit, ut eas in civitatem, minime recusaturus. Neque tamen hoc prætextu contemptui habebis labores exercitationis, sed oportet nihilominus vacare jejuniis et orationi, et de more psallere, vespertinamque et matutinam glorificationem quotidie peragere; præterea autem nec horarum, quæ vocantur, ullam prætermittere; quin etiam in genibus flectendis laborare, et sic corpus affligere propter insidias eorum qui bellum gerunt. Atque beata quidem, cum hæc omnia suis accepisset auribus, et ea esse putasset, tanquam aliquas animæ delicias, cum magno et alacri animi studio se ea esse facturam est pollicita. Et sic admittitur in eundem ordinem cum egregio illo choro monachorum.

V. Quoniam autem ejus cum Deo pacta conventa futura erant vera, et a mendacio aliena, valere jubens omnem carnis prudentiam, se statim exiit ad certamina, nullam moram, neque prætextum ullum afferens, quo minus ministraret. Cum ergo octo annos quotidie perseveraret in irrigatione plantarum et olerum, quæ usum præbebant iis qui erant in monasterio, molendique et pinsendi frumentum et ad panem præparandi munus nihilominus exsequeretur, et coqueret olus quo se alebant qui corpus studebant mortificare, nunquam tamen absuit a synaxi, quæ peragebatur in ecclesia, sed in ea quoque pium suum ostendebat animum. Sed licet ita degeret, et vitam elegisset tam laboriosam, præcedentis delicti cogitatio non sinebat eam omnino quiescere; sed nocte, quæ sequebatur hæc diurna ministeria, quando et somno et mediocri oportebat quiete frui, pectus pulsans, et animam movens ad lacrymas: Condone mihi peccatum, dicebat, Domine, quod perdidit decus meæ continentiæ. Cum monachis autem aliquando defecisset oleum, jubetur ut accipiat camelos, et veniens in civitatem, eis afferat oleum, quo sibi erat opus. Cum autem jam iter esset ingressa, accidit ut præter expectationem maritum aspiceret, divina huic omnino opem ferente Providentia. Nam cum seipsum consolari non posset ejus maritus, ut qui esset a tali conjuge separatus, et ea de causa absque intermissione effunderet lacrymas, et nec tempore quidem posset extinguere animi ægritudinem, petiit a Deo, qui noverat telum, quod ejus cor sauciabat, ut sibi manifestum fieret, an Theodora statuerit alium virum sequi. Hoc enim suspicabatur, et propterea major flamma cordis alebatur.

VI. Qui contritis ergo medetur animis ad eum mittit angelum, qui ejus suspicionis depelleret molestiam: Si velis, inquit, venire in ejus conspectum, fac ut mane surgas, et vadas recta ad martyrium Petri apostoli, et attendas vultum ejus qui tibi primo est occursurus, et te contemplaturus. Sic enim fiet, ut nequaquam frustreris eo

Α παραιτούμενος. Οὐ μὴν ἔσται σοι ταῦτα πρόφασις πρὸς τοὺς ἀσκητικοὺς πόνους ὀλιγωρεῖν, ἀλλὰ καὶ οὕτω μᾶλλον ἀπαραιλείπτως νηστεῖα δεῖ σε προσανέχειν καὶ προσευχῆ, ψάλλοντα συνήθως καὶ τὴν ἑσπερινὴν ὁσημέραι καὶ ὀρθρινὴν δοξολογίαν ἐπιτελεῖν· πρὸς δὲ καὶ τῶν καλουμένων ὠρῶν μηδεμίαν παραλιμπάνειν, προσπονεῖσθαι δὲ καὶ γονάτων κλίσει, καὶ οὕτω τρύχειν τὸ σῶμα διὰ τὰς ἐκειθεν τῶν πολεμούντων ἐπιβουλὰς. Ἡ μακαρία μὲν οὖν, ταυτὶ πάντα ἐνθεῖσα ταῖς ἀκοαῖς, καὶ ὡσπερ τι ψυχῆς εἶναι λογισαμένη ἐντρέφημα, μετὰ πολλῆς αὐτὰ τῆς προθυμίας ἐπηγγείλατο πράττειν, καὶ οὕτως ὁμοτελῆς τῷ καλῷ ἐκείνῳ τῶν μοναχῶν χορῷ γίνεται.

B

Ε'. Ἐπεὶ δὲ αἱ πρὸς Θεὸν αὐτῆς συνθήκαι τὸ ἀψευδὲς ἔξειν ἐμέλλον, πᾶσι τοῖς τῆς σαρκὸς φρονήμασι χαίρειν εἰποῦσα, εὐθύς ἀπεδύσατο πρὸς τοὺς πόνους, μηδένα ὄκνον μηδὲ πρόφασιν εἰς διακονίαν προβαλλομένη. Εἰσιν οὖν ὀκτῶ τῆ τε τῶν φυτῶν ἀρδεῖα καὶ τῶν λαχάνων ἃ τοῖς ἐν τῇ μόνῃ τὴν χρείαν παρεῖχεν, ὅσαι ἡμέραι προσκαρτεροῦσα τοῦ τε ἀλήθειν τὸν σῖτον καὶ τρυγᾶν τὸ ἀλούμενον, καὶ εἰς ἄρτους παρασκευάζειν, οὐχ ὑστερίζουσα, ἔψουσα τε τὸ λάχανον ᾧ καὶ ἀπέτρεφον ἑαυτοὺς οἱ νεκροῦν τὸ σῶμα σπουδάζοντες, οὐδὲ τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ τελουμένης συναξέως ἀπελείφθη ποτὲ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐν ταύτῃ τῆς ψυχῆς ἐνέφαινε τὸ φιλόθεον. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσαν ἀγωγῆς, καὶ βίον ἄγαν ἐπίπονον ἐλομένην, ὃ τοῦ προλαβόντος σφάλματος λογισμὸς οὐκ ἀνῆκεν ὅλως αὐτὴν ἡρεμεῖν, ἀλλὰ ταῖς πανημέροις ταύταις διακονίαις τῆς νυκτὸς ἐπιούσης, ὅτε καὶ ὕπνου καὶ μετρίας ἔδει μεταλαχεῖν ἀναπαύσεως, πλήττουσα τὸ στήθος, καὶ τὴν ψυχὴν κινουῦσα πρὸς δάκρυα, Συγχώρησόν μοι τὴν ἀμαρτίαν, ἔλεγε, Κύριε, ἣ τὸ εὐσχημον τῆς ἐμῆς ἀπώλεσε σωφροσύνης. Ἐλαίου δὲ ποτε τοὺς μοναχοὺς ἐπιλιπόντος, ἐπιτρέπεται αὐτῇ τὰς καμήλους λαβεῖν, ἐφ' ᾧ πρὸς τὴν πόλιν ἀφικομένη τὸ εἰς χρείαν μετακομίσειν αὐτοῖς ἔλαιον. Ὡς οὖν εἶχετο τῆς ὀδοιπορίας, εἰς θέαν ἀδοκῆτως τοῦ ἀνδρὸς περιπίπτει, τῆς θείας εἰς τοῦτο πάντως συναραμένης προνοίας. Παρηγορεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐχ οἷός τε ὢν ὃ ταύτης ἀνὴρ τοιαύτης συζύγου διατηρηθεὶς, ἀπαυστόν τε τὸ ἐπὶ ταύτῃ σταλάζον δάκρυον, καὶ μηδὲ τῷ χρόνῳ δυνάμενος σθέσαι τὴν ἀθυμίαν, τὸν εἰδότα οἷον αὐτῷ τὸ βέλος ἐτίτρωσκε τὴν καρδίαν ἦτοι τὸν Θεὸν φανερὸν αὐτῷ γενέσθαι, εἰ Θεοδώρα προσεῖλετο ἀνδρὶ ἐτέρῳ ἀκολουθεῖν· τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ ὑπονοούμενον ἦν, καὶ διὰ τοῦτο μείζων ἢ τῆς καρδίας ἐτρέφετο φλόξ.

D

Ζ'. Ὁ τοίνυν ἰώμενος τὰς συντετριμμένας ψυχὰς ἄγγελον αὐτῷ ἐπιπέμπει τὸ λυπηρὸν τῆς ὑπονοίας διασκεδάζοντα· Εἰ βούλοιο δὲ, φησὶ, καὶ εἰς ὄψιν αὐτῇ προσελθεῖν, ὀρθριώτερον ἀναστῆναι καὶ εὐθὺ βαδίσαι τοῦ μαρτυρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, προσέχειν τε τῇ ὄψει τοῦ πρώτου αὐτῷ συναντήσαντος καὶ προσαγορευόντος· Οὕτω γὰρ, εἶπεν, οὐκ

ἰποτεύξῃ τοῦ ζητουμένου. Ἦκουσεν ἐκεῖνος, καὶ κατὰ τὰ ἐπηγγελμένα ποιεῖ, καὶ συνίασιν ἀλήλοις ἀντιπρόσωπον καὶ κατ' ὄφθαλμούς. Ἀλλὰ πόθεν ἂν ἐκεῖνος συμβαλεῖν τὴν ὁμοζύγον εἶναι, ἄνδρα τὸ φαινόμενον καθορῶντι, καὶ κατ' ἄνδρας ἐνδεδυμένον, καὶ ἄλλως ἐσθῆτος οὔσης μοναχικῆς, ἥδη δὲ καὶ τῆς ὥρας ὑπομορανθείσης αὐτῇ τῇ ἀμέτρῳ κακοπαθείᾳ καὶ τῷ τραχεῖ τῆς ἀσκήσεως; Ἐκείνη μέντοι τῷ μόνον αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἔψιν αὐτῇ μηνύσαι τίς ὁ βλεπόμενος (ἔσωζε γὰρ ὁ χαρακτήρ ἐκεῖνου ἀτρέστατα τὰ γνωρίσματα), ἀνάμνησιν εὐθὺς ἐλάμβανε τοῦ εἰς αὐτὸν φίλτρου καὶ ἀμαρτήματος, καὶ Οἱ μοι! ἄνερ, ἀνακλαύσασα εἶπεν, εἰς οἶους πόρους ἐκδέδωκα ἑμαυτὴν θεραπείαν μηχανωμένη τοῦ πρὸς σέ σφάλματος, καὶ δάκρυσιν ἐκεῖνο πολλοῖς ἀναλείψαι σπουδάζουσα. Καὶ ὦ καὶ πλησίον αὐτοῦ γενομένη, Χαῖρε τε αὐτῷ προσφωνήσασα, τὸ τάχος ἀντιπαρήρχετο. Ὁ δὲ τῇ ὁμοίᾳ μὲν καὶ αὐτὸς ἀντιπροσαγορεύει φωνῇ. Παρήλθε δὲ τῶν βριθέντων αὐτῷ πρὸς τοῦ ἀγγέλου καθάπερ ἐπιλαβόμενος, ὡς τῇ μεταβολῇ τε τοῦ σχήματος καὶ τῷ ἀνομοίῳ τῆς ἔψεως τὸ παράπαν ἀπατηθεῖς.

Ζ'. Πολλῇ οὖν τῇ ἀθυμίᾳ βαλλόμενος οἷα διαψευθεῖς τὴν ἐπαγγελίαν, Ἰνατί με, δέσποτα, παριδῶν, ἔλεγε, μὴ εἰς τέλος τὰ ἐπηγγελμένα προήγαγες; Ἀλλ' αὐθις ὁ φανείς αὐτῷ παραστῆς, Οὐκ ἠπάτησαι, εἶπεν. Ὁ τῇ προτεραίᾳ γὰρ συναντήσας σοι μοναχὸς καὶ Χαῖρέ σοι προσειπὼν, αὐτὸς ἦν, ἐκεῖνος αὐτὸς, ἥσοι σπουδαίως ἐπιζητεῖται γυνή. Καὶ οὕτω μὲν αὐτῷ τὰ τῆς ὑπονοίας ἐλύετο, τὸ μὴ ἑτέρῳ ταύτην ἀνδρὶ προσελθεῖν ὅπερ ἡ τῶν μοναχικῶν ἀμφίων ἐδίγλου περιβολή. Ἐμενε δ' οὖν οὕτω περιαλγῶν, καὶ τῇ τῆς ὁμοζύγου στερήσει διακαιόμενος. Ἦ δὲ μακαρία Θεοδώρα, τὸ πρὸς Κύριον φιλόανθρωπον πλέον ἐξάπτουσα, ἅτε καὶ τῆς αὐτοῦ γλυκύτητος ἥδη γευσασμένη, καὶ μείζονσιν ἀγῶσιν ἑαυτὴν ἐμβαλεῖν πρόθυμος ἦν, καὶ ἅπαξ, τῆς ἡμέρας ἐσθίειν τὸ σῶμα ἐπαιδαγῶγει. Ἐπειτα τοῖς πόνοις προσθεῖσα κατὰ δύο, τὰ σιτία παρεῖχε, καὶ οὕτω κατολίγον τοῖς ἐπιπονωτέροις προσβαίνουσα, καὶ εἰς ἕξιν ἄκρας ἐγκρατείας ἐλθοῦσα κινεῖ πρὸς Ἰεσσίαν τοῦ συνασκουμένου αὐτῇ μοναχοῦς, ἐπιτροπὴν τοῦ προσεστώτος λαβεῖν, ἀρκεῖσθαι δι' ἑβδομάδος προσαγωγῇ τῆς τροφῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτου κατὰ γνώμην τυχοῦσα πρὸς ἑτέραν ἀπειθε δέησιν, τριχίνοις ἐνδύμασιν ἐπιτρίψαι τὸ σῶμα, ὡσπερ ἀμυνομένη τὴν πλήξασαν ἡδονήν. Οὕτω γὰρ οὐδὲ μετὰ τοσοῦτους ἀγῶνας λήθην ἠδύνατο τῆς πληγῆς ἐκεῖνης λαβεῖν, ἀλλ' ἔμεινεν ἀεὶ τῇ προσθήκῃ τῶν ἐπιπόνων, τὸν βεβληκότα βάλλουσα, καὶ πολλῷ μείζονα τὴν αἰσχύνην ἥς αὐτὴ πέπονθεν ἐκεῖνος περιτιθεῖσα, γυνή τὸν καὶ πολλοὺς νικήσαντα τῶν ἀνδρῶν καὶ σάρκα φοροῦσα τὸν ἀσώματον τροπομένη.

Η'. Ἰνα δὲ καὶ ὁ πολὺς ἐν ἐλέει Θεὸς δοξασθῇ, καὶ ἡ ἐκεῖνης ἀξιοθαύμαστος ἀγωγή γνώριμος καταστῇ, θαυματουργεῖται τι τοιοῦτον λόγου καὶ μνήμης ἄξιον. Δίμνη τῆς μονῆς ὑπῆρχεν ἑγγύς ταύτῃ κροκόδειλος ἐμφιλοχωρῶν, ᾧ ἂν ἐντύχοι τῇ

A quod quæris. Audivit ille, et fecit sicut jussus fuerat. Et conveniunt adversis frontibus, et se invicem aspicientes; sed undenam posset ille conjicere eam esse suam conjugem, cum id quod ei apparebat videret esse virum, et virili veste indutum, maxime cum vestis esset monastica, et jam ei emarcuisset species immodica afflictione et asperitate exercitationis? Illa autem cum eum solum vidisset, et ei indicaret vultus, quisnam esset qui videbatur (servabat enim illius figura indicia immutabilia), recordata est protinus sui in eum amoris et peccati, et, *Hei mihi, o marite*, fletus et humili voce dixit, ad quantos *me* Ichores tradidi, dum mei in te delicti quæro medicinam, et studeo multis illud delere lacrymis! Et cum ei fuisset propius, et ei, *Salve*, dixisset, quamprimum præterit. Ille autem eam quoque simili voce resalutavit. Præterit autem veluti oblitus eorum quæ ei dixerat angelus, ut qui figuræ mutatione et vultus dissimilitudine fuisset omnino deceptus.

VII. Multa itaque afflicta animi ægitudine, ut qui frustratus fuisset promissione: *Cur me, Domine, despiciens, dicebat, non deduxisti ad finem ea quæ promissa fuerant? Sed rursus accedens is, qui ei apparuerat: Non fuisti deceptus, dixit. Nam qui tibi pridie occurrit monachus, et dixit tibi, Salve, is ipse erat illa tua conjux, quæ a te studiose quæritur. Et sic quidem soluta ei fuit suspicio, quod ea ad alterum virum non accessisset: quod quidem significabat amictus monasticarum vestium. Ille tamen deinceps manebat dolore affectus et cruciatus propter privationem conjugis. Beata autem Theodora amore Domini magis accensa, ut quæ jam gustarat ejus suavitatem, et parata erat seipsam in majora conjicere certamina, et semel in die comedens, corpus castigabat; deinde adjiciens laboribus, secundo quoque die cibum sumebat; et sic paulatim aggrediens magis laboriosa, cum pervenisset ad habitum summæ abstinence, monet monachos, qui cum ea exercebantur, ut a præfecto peterent ei permitti, ut cibum semel tantum sumeret in hebdomada. Sed cum id quoque esset, ut volebat, consecuta, ad alteram aspexit petitionem, nempe ut corpus contereret cilicio, veluti ulciscens eam, quæ ipsam sauciarat, voluptatem. Nondum enim nec post tam multa quidem certamina poterat eam capere oblivio illius plagæ, sed semper pergebat, adjiciendo labores, ferire eum qui percusserat, et ei majorem inurere ignominiam ea quam passa fuerat, femina eum qui multos viros vicerat, et carnem gestans, eum fundens ac profligans, qui erat incorporeus.*

VIII. Ut autem glorificaretur Deus, qui est magnus et copiosus in misericordia, et cognosceretur illius vita admirabilis, fit tale miraculum, dignum quod scribatur et mandetur memoriæ. Erat quidam lacus prope monasterium. In eo

habitans crocodilus, in quemcunque incidisset hominem vel bestiam, seu parvam seu magnam, eam prolinus exedebat. His itaque, qui in ea regione habitabant, erat malum adeo terribile, ut ipse præfectus civitatis (erat autem hic ille Gregorius, quem quæ præcessit significavit oratio) in eo loco statuerit milites ad arcendos eos qui illac transibant. Cum ergo scivisset præfectus monasterii, qualis esset vita Theodoræ, et quod prope conferri posset cum ipsis angelis, et quod non esset expers divinæ gratiæ, eam accersivit et ei dixit: Fili, Theodore, tolle urnam, et propera nobis aquam afferre ex hoc lacu. Illa autem ex apostolico præcepto sciens esse parendum iis qui præsent, implevit quod jussa fuerat. Et multis jubentibus illam e loco excedere, si non mortem cuperet apertissime, illa tamen freta fide in Deum, et peragens opus obedientiæ, quæ novit vitam conciliare, non mortem, cum effugisset omnes qui arcebant, accedit ad locum: et (o admirabilia tua opera, o Domine⁶) conspecta fuit vehi a bellua; et cum aquam hausisset, et impletset vas quod erat in manibus, vecta rursus ab illa bellua terræ redditur. Et sic illa quidem in terra conservatur illæsa; bellua autem, cum sancta ipsam increpasset, luit pœnas eorum quæ ad hoc usque tempus admiserat, et eo in loco statim cernitur mortua. Evadit ergo res aliis quoque manifesta, utpote quod qui percepissent oculis, eam multorum auribus tradere voluerint: et propterea Deo omnes egerunt gratias.

IX. Erat autem hic quoque invidia factura, quæ ei conveniunt, et ejus sunt propria. Quidam enim ex monachis (nemo est enim, qui non appetatur inimici insidiis) invidentiæ stimulis icti, quod viderent beatam venire ad summam virtutis, insciente præfecto, eam mittunt in quoddam procul remotum monasterium, tradentes ei epistolam, specie quidem, ut quæ haberet aliquid quod urgeret, et postularet celeritatem; revera autem ita structæ fuerant insidiæ, quoniam hoc noctu fiebat, ut devoraretur a bestiis. Erat enim illa via deserta, et in qua solæ alebantur feræ. Sed frustra has insidias molitus est adversarius, et secus evenit quam ipse machinabatur. Ad sanctam enim in via errantem accedit quædam bestia, sitque ei dux viæ non fallax, donec eam deduxit ad monasterium, ad quod fuerat missa: imo vero ne tunc quidem discessit. Cum ea enim ingressa, ipsa quoque introiit; et cum illa ivisset, ut præfecto redderet litteras, ingressa est fera ad janitorem, eumque mox erat discerptura, nisi ille clamasset; et cum ex clamore conversa beata cognovisset quisnam esset tumultus, offendit virum, qui jam exedebatur a bestia. Illa ergo statim, apprehenso

A λίμνη παραβάλλοντι ἀνθρώπων ἢ κτήναι, μικρῶ τε καὶ μείζονι, τοῦτο δεῖπνον εὐθὺς ἐποιεῖτο· οὕτως οὖν κατέστη τοῖς ἐπιχωριάζουσιν ἐπίφοβον τὸ κακόν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν τῆς πόλεως ὑπαρχόν (Γρηγόριος δὲ οὗτος ἦν ὃν καὶ πρόθεον φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσε) στρατιώτας παρακαθίσαι τῷ τόπῳ, εἰργεῖν τοὺς δι' ἐκείνης ὑδεύοντας. Εἰδὼς οὖν ὁ τῆς μονῆς προεστῶς, οἷος ἦν ὁ τῆς Θεοδώρας βίος, καὶ ὡς μικροῦ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς ἀμιλλώμενος, καὶ ὡς, οὐκ ἂν εἶη καὶ χάριτος Θείας αὐτῆ ἄμοιρος, μετὰ κλητὸν αὐτὴν ποιησάμενος, Τέκνον, εἶπε, Θεόδωρε, τὸ κεράμιον ἄρξαι, ὑδωρ ἡμῖν ἀπὸ τῆς ὕδα λίμνης ἐπαίχθη τι ἀγαγεῖν. Ἢ δὲ πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις ἀποστολικὴν εἰδύια παραίνεσιν, ἐπλήρου τὸ κελευσθὲν, καὶ πολλῶν αὐτὴν ἐκχωρεῖν τοῦ τόπου διακελευομένων, εἰ μὴ θανάτῳ προδηλότατα, ἐκείνη πίστει τῆ εἰς Θεὸν θαρρόυσα καὶ ὑπακοῆς ἔργον ἀνύουσα, ἢ ζωὴν μᾶλλον οἶδεν, οὐχὶ θάνατον, προσεγείν, πάντας ὁμοῦ διαφυγοῦσα τοὺς εἰργοντας, τῇ λίμνῃ προσβάλλει, καὶ, ὡ τῶν παραδόξων ἔργων σου, Κύριε! ἐπάνω τοῦ θηρὸς, ἐωρᾶτο βασταζομένη, ἀρῶσαμένη τε ὑδωρ καὶ τὸ ἐν χερσὶν ἄγγος πλήσασσα, ἐποχῶς πάλιν ὑπ' ἐκείνου δὴ τοῦ θηρὸς, τῇ ξηρᾷ παραδίδοται. Καὶ οὕτως ἐκείνη μὲν ἀπαθῆς τῇ γῆ διασώζεται· τὸ δὲ θηρίον παρ' αὐτῆς ἐπιτιμηθὲν εἰσπράττεται δίκην τῶν μέχρι τότε τολμηθέντων αὐτῷ, καὶ παρ' αὐτίκα τῷ τόπῳ πεσὼν ἐωρᾶτο νεκρόν· γίνεται οὖν τὸ πρᾶγμα καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπίδηλον, ἅτε τῶν ὀφθαλμοῖς τοῦτο παραλαβόντων, πολλῶν ἀκοαῖς χάρισσασθαι βουληθέντων, καὶ πάντας εἶχε Θεὸς δι' ἐκείνης εὐχαριστοῦντας αὐτῷ.

Θ'. Δεῖ καὶ τούτῳ τὰ οἰκταῖα ὁ φθόνος ἐνδείκνυσθαι. Τινὲς γὰρ τῶν μοναχῶν (ἐπεὶ μηδεὶς ταῖς ἐπηρείαις ἀχείρωτος τοῦ ἐχθροῦ), βασκανίας κέντρῳ βληθέντες, οἷς ἐώρων τὴν μακαρίαν εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἤκουσαν, λάθρα τῆς τοῦ προεστῶτος γνώμης, εἰς ἓν τι τῶν μακρῶν ἀσκητηρίων ταύτην ἐκπέμπουσιν, ἐπιστολὴν ἐγχείριζοντες, τὸ φαινόμενον μὲν, ὥστε τῶν ἐπειγόντων ἔχουσιν, καὶ τέλους δεόμενον ὀξυτέρου, τὸ δὲ ἀληθὲς συσκευῆ ἦν, ἐπεὶ καὶ νυκτὸς διεπράττετο, κατάφρωνα γενέσθαι θηρίων· ἔρημος γὰρ ἡ ὁδὸς ἐκείνη καὶ θηρίων μόνων τροφός. Ἄλλ' εἰς μάτην ἢ ἐπιβουλή τῷ ἀντικειμένῳ, καὶ τοῦναντίον μᾶλλον, ἢ αὐτὸς ἐτεχνάζετο. Πλανωμένη γὰρ καθ' ὁδὸν τῇ ὁσίᾳ προσέρχεται τι θηρίον, καὶ γίνεται ταύτης ὁδηγός ἀπλανῆς ἕως ἄγων τῇ μονῇ παρέστησε, πρὸς ἣν καὶ ἔτυχεν ἐκπεμφθεῖσα· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπέστη· εἰσελθοῦσα γὰρ καὶ αὐτὸ συνεισῆται. Κακείνης πρὸς τὸ ἐγχειρίσαι τῷ προεστῶτι τὴν ἐπιστολὴν ἀπελθοῦσης, ὁ θῆρ τῷ πυλωρῷ ἐπῆει, καὶ ὅσον οὕτω διασπᾶν αὐτὸν ἐμελλεν, εἰ μὴ βοήσαντος ἐκείνου, καὶ συνδρομῆς γεγονούσας ἐπιτραφεῖσα ἡ μακαρία, καὶ ὅστις εἶη ὁ θόρυβος διαγνοῦσα, καταλαμβάνει τὸν ἄνδρα βρωσιν ἤδη, τοῦ θηρὸς γινόμενον. Εὐθὺς οὖν ἐκείνη τοῦ φάρυγγος αὐτοῦ δρα-

⁶ Psal. xlix, 6.

ξαρμένη, διαφθορᾶς τὸν ἄνθρωπον ἀπαλλάττει, ἐλαίῳ δὲ ὑπαλείφουσα τὰ βλαβέντα μέλη, καὶ Χριστοῦ τὸ ἄνομα προσεπάδουσα, τοῦτον μὲν ὡς τὸ πρότερον ὑγιᾶ ἀποδείκνυσι, τὸ δὲ θηρίον πεσεῖν τε καὶ διαβραχῆναι παραχρῆμα ποιεῖ.

Γ'. Ταῦτα ἐκείνη μὲν λαθεῖν ἠθούλετο, καὶ οὐδὲν μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐφανέρου τοῖς μοναχοῖς· οἱ τυχόντες δὲ τῆς εὐεργεσίας ἅμα πρωτὶ αὐτάγγελοι τοῦ πραχθέντος γίνονται, Εὐχαῖς Θεοδώρου, λέγοντες, χαλεποῦ θανάτου ρύεται ἄνθρωπος καὶ θηρίου φάρυγξ ἡμῖν χαρίζεται, τὸν εἰς βρωσιν ἤδη ληφθέντα. Ὡν καὶ τοὺς λόγους ὁ προσετώς τοῦ φροντιστηρίου καταπλαγείς τις ὃς ἐκείσε τοῦτον ἀπεισταλκεν ἀπορούμενος διηρώτα· ὡς δὲ ἦσαν ἅπαντες ἔξιτροι, τὴν μακαρίαν προσβλέψας· Τίς οὗτος, ἔφη, Θεόδωρε, ὃς ἐπὶ προφαναῖ κινδύνῳ ἀωρίσε τῶν νύκτων κατήπειγε τὰ ἐκείσε καταλαθεῖν; Καὶ θεὰ μοι ψυχῆς εὐθείας ἀνάπλασμα, καὶ τὸ ἄτυφον γὰρ ἑαυτῇ περιποιουμένη, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς φυλάττουσα τὸ ἀνέγκλητον· Ὑπνῷ, εἶπεν, τότε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς ἔνδον τε καὶ τοὺς ἔξω βαρυνομένη, μὴ εἰπεῖν ἔχειν ἄρτι τοὺς ἀποσταλέντας ἐξ ὀνόματος· διεπρίετο δεινῶς ὁ διάβολος, αὐτὴν μὲν τὴν ὑποσκελισθεῖσαν ὀρῶν τσσαύταις νίκαις τὴν ἤτταν ἀναπαλαίουςαν, ἑαυτὸν δὲ κατακράτος ἠττώμενον. Ἀφόμενος οὖν τοῦ κατὰ τὸ λαθάνον ἐπιβουλεύειν φανερώς αὐτῆς παραστάς ἠπέλκει μὴ ἀνήσειν τοὺς πειρασμοὺς ἐπάγοντα, ἕως αὐτὴν θείῃ πτώμα γελώμενον τὴν νῦν ἀπὸ πάντων θαυματομένην. Εἶπε καὶ οὐ πολὺν ἀφῆκε τὸν μεταξὺ χρόνον γένεσθαι, ἀλλὰ σίτου τῆς μονῆς εἰς ἔνδειαν καταστάσης, κελεύεται παρὰ τοῦ προσετώτος ἡ μακαρία μὴ μέλλειν, ἀλλὰ τὰς καμήλους· αὐθις λαβοῦσα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀφικομένην σίτον αὐτοῖς πρίασθαι. Ἐπετέτραπτο δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἴ γε ἀδυνατῶς αὐτῇ γένοιτο πρὸ τῆς ἑσπέρας ἐπανελθεῖν, καταλύσειν ἐν τῷ τοῦ ἐνάτου φροντιστηρίῳ, κἀκεῖσε τὰς καμήλους διαναπαῦσαι. Ἐπανιοῦσα τοιγαροῦν ἐκ τῆς πόλεως, ἐπεπερ ἤδη πρὸς δυσμᾶς ἑώρα τὸν ἥλιον, τῇ τοῦ ἐνάτου κατὰ τὸ ἐπίταγμα μονῆ προσφοιτᾶ, δοθῆναι τε τόπον αὐτῇ καὶ ταῖς καμήλοις πρὸς ἀνάπαυσιν ἦται, οὐ καὶ γενομένου, πρὸς ποσὶ αὐτῆ τῶν καμήλων διανεπαύετο.

ΙΑ'. Ἐντεῦθεν οὖν ἀρχὴ γίνεται τοῦ πολέμου τοῦ κατ' αὐτὴν· ὁ γὰρ τοῖς πονηροῖς ἔργοις ἐπιτερπόμενος δαίμων, καὶ τοὺς κατὰ τῶν ἁγίων πειρασμοὺς ἀνεγείρειν ἀεὶ μηχανώμενος, κατὰ τῆσδε καὶ πλείω τὴν λύσσαν ἐπιδεικνύμενος, ἅτε δὴ καὶ μετὰ τὴν θήραν τὰς ἐκείνου χεῖρας διαφυγούσης, τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖν οὐκ ἠμέλει, ἀλλὰ νεάνιδά τινα, τότε τῶν μοναχῶν τινὶ συγγενείας λόγῳ συνδιατρίβουσαν πρὸς οἴστρον ἀνερεθίζει λαγνείας, ἣ καὶ ἄνδρα εἶναι τὴν μακαρίαν ἐξ ὧν ἑώρα λογισαμένη, πρὸς τὸ ταύτη συγκαθευθῆσαι προσεκαλεῖτο, αἰδῶ πᾶσαν ἀποθεμένη, καὶ προσώπου καὶ τῆς ψυχῆς. Ὡς δὲ καὶ ὑπήκοον ἑώρα πρὸς τοῦτο, καὶ προτιμῶσαν μᾶλλον τὴν ἐπὶ ψιλῷ τῷ ἐδάφει καὶ ταῖς καμήλοις κατάκλισι τὸ ἐνδομυχοῦν ἐκείνη τοῦ οἴστρου μὴ κατασβέσαι· πῦρ δυναμένη, ἐκδίδωσιν ἑαυτὴν ἐν τῶν

A ejus gutture, ipsum liberat ab interitu. Oleo autem membra læsa inungens, et Christi nomen super ea cantans, eum quidem, sicut prius, reddit sanum; efficit autem, ut bestia protinus caderet, et discumberetur.

X. Hæc illa quidem volebat latere, et post reditum nihil aperiebat monachis: qui autem beneficium fuerant assecuti, statim ipsi id quod factum fuerat renuntiant, dicentes: Precibus Theodori liberatus est homo a gravi morte, et bestię gula nobis restituit eum, qui jam coeptus erat devorari. Quorum verbis obstupefactus præfectus monasterii, quisnam eum miserit, dubitans interrogabat. Postquam autem omnes negassent, beatam intuitus: Quis est, inquit, o Theodore, qui, cum esset manifestum periculum, te intempesta nocte impulit, ut illie proficisceris? Mihi vero considera rectę animę signicentum. Sibi enim attribuens simplicitatem, et conservans fratres tanquam nulli crimini affines: Tunc, inquit, tam interni quam externi oculi erant mihi somno adeo gravati, ut non possim nominatim dicere eos qui miserunt. Ægerrime autem ferebat diabolus, videns ipsam quidem supplantatam, talibus victoriis a se dedecus repulisse; se autem vi esse superatum. Mittens ergo clanculum insidiari, aperte ad eam accedens, minatus est se non cessaturum intentare tentationes, donec effecerit, ut ipsa cadat, quæ habetur ab omnibus in admiratione. Dixit: et non sivit multum intercedere temporis; sed cum laboraret monasterium inopia frumenti, jubet præfectus beatę ne cunctetur; sed accipiens rursus camelos, et vadens in civitatem, eis emat frumentum. Porro autem hoc quoque ei imperatum fuerat, quod si ea non posset redire ante vesperam, diversaretur in monasterio Nono, et efficeret ut cameli illie requiescerent. Revertens ergo e civitate, quoniam jam solem videbat in occasu, venit ad Nonum monasterium, sicut ei fuerat imperatum; et petiit sibi et camelis dari locum ad quiescendum. Quod cum factum esset, ipsa quiescebat ad pedes camelorum.

XI. Hinc ergo oritur belli in ipsam principium. Qui enim improbis factis delectatur dæmon, et adversus sanctos semper molitur excitare tentationes, in ipsam autem majorem etiam ostentans rabiem, ut quæ post venationem effugisset illius manus, non neglexit facere quæ sunt sua, sed quamdam adolescentulam, quæ tunc versabatur cum quibusdam monachis ratione consanguinitatis, incitat ad stimulum libidinis: quæ beatam illam ex iis quæ videbat, arbitrata esse virum invitabat ut secum dormiret, deposito omni pudore et ex vultu et ex animo. Postquam autem vidit eam non obedire, et malle in nudo solo dormire prope camelos, non valens illa extinguere latentem intus ignem libidinis, dat se uni ex iis qui illie dormiebant, qui ipse quoque erat viator, et in transitu diver-

satus erat in monasterio. Cum is ergo, qui fecerat A iniquitatem, sub auroram recessisset in eum locum, unde processerat, procedens tempus jam intumescentem ostendebat uterum virginis. Quæ a cognatis interrogata a quo hoc factum esset, dixit, Theodorum monachum Octavidecimi monasterii cum ea coivisse. His, quæ dicta fuerant, statim credunt monachi. Nam qui beatæ minatus fuerat tentationes docuit etiam puellam hoc dicere, et illos credere. Deinde cum accessissent ad monasterium, ubi se exercebat illa beata, cum magna vociferatione et tumultu dicebant: Theodorus, qui est apud vos monachus, non veritus est tantum admittere flagitium. Rogata autem a præfecto, an rem fecisset tam abominandam, ipsa dixit ei se non habere rem ullam cujus B jure teneretur. Atque illi quidem tunc reversi sunt ad suum monasterium.

XII. Postquam autem infans jam editus fuit in lucem, eum tollentes, projiciunt in medium monasterium, in quo erat illa beata. Hoc autem erat insidiæ et artificium inimici, studentis ei injicere animi ægritudinem, et ejus impedire institutum. Sed frustra rursus a te, o maligne, paratæ sunt insidiæ; imo vero non frustra, sed eas in teipsum es machinatus, te feriente generosa muliere illis ipsis telis, quibus te eam sperabas sauciaturum. Quid enim hinc consequitur? Infantis esse pater creditur Theodora; silentio autem accipit eam, quæ ipsam condemnat, sententiam; et simul cum infante expellitur e monasterio. Ipsa itaque sit nutrix, et tanquam pater, cum cogitur alere, lacte quidem ovium (neque enim poterat aliter) infantem nuper natum nutriens; lanas autem petens etiam a pastoribus, ad usum vestis eas puero contextit. Sed quisnam animus acceperit adeo gravem calumniam? Quænam autem manus non ægre tulisset tam molestum ministerium? Spatio enim septem annorum afflicta fuit hæc beata. O Dei, qui cuncta intuitim, oculi, inani et falsa oppressa calumnia, et e monasterio ejecta, nihil pusilli et abjecti animi aut fecit, aut est locuta: sed talis probri delegit D ignominiam, ut quod turpe fecit volens, rursus voluntario teget dedecore, et quos non latuit oculos prius malum faciens, placaret rursus: eos solos habens testes, cum rei improbæ sustineret calumniam. Quali autem vivendi ratione utebatur cum aliis? Illi enim nutrimentum erant herbæ agrestes, potus autem erat aqua, quæ e lacu utcumque ab ea hauriebatur, nisi malis dicere, ejus lacrymæ. Nullum enim erat tempus, quo eæ non effluerent ex ejus oculis, adeo ut Psalmus in ea impleretur: « Et potum meum cum fletu miscebam? » Sic ergo cum corpus ei liquesceret, et negligerebatur, erant qui-

ἐκεῖτε προσκαθεδόντων, ἐδίτη καὶ αὐτῶ ὄντι, καὶ ἐκ παρόδου τῆ μονῆ καταλύσαντι. Τοῦ τοίνου τὴν ἀνομίαν ἐργασαμένου, ὑπὸ τὴν ἔω τῆς μονῆς ἐκχωρήσαντος, καὶ τῆς ὀσίας ἐξ οὗ προῆλθεν ἀνασωθείσης, ἡ τοῦ χρόνου παράτασις, αἰρομένην ἤδη πρὸς ὄγκον τὴν γαστέρα τῆς κόρης ἐδείκνυ· καὶ ὅθεν τοῦτο παρὰ τῶν συγγενῶν εἰπεῖν ἀνακρινομένη τὸν μοναχὸν, εἶπε, Θεόδωρον, τὸν τῆς Ὀκτωδεκάτου μονῆς, αὐτῆ συμφορῆσαι. Πιστεύουσιν αὐτίκα τοῖς λεχθεῖσιν οἱ μοναχοί· ὁ γὰρ τῆ μακαρία τοὺς πειρασμοὺς διαπειλησάμενος, καὶ τὴν κόρην τοῦτο λέγειν ἐδίδασκε, κάκεινους πιστεύειν. Εἶτα τῆ μονῆ προσελθόντος, ἥπερ εἶχεν ἀσκουμένην τὴν μακαρίαν σὺν βοῆ καὶ θορύβῳ, Θεόδωρος, ἔλεγεν, ὁ ἐφ' ὑμᾶς τελεῖ μοναχός, τοιόνδε μῦθος πράττειν οὐκ ἐφριξεν. Εἰς ἐρωτήσεις οὖν ἐλθοῦσα παρὰ τοῦ ἡγουμένου, εἰ κατῆρξεν αὐτῷ βδελυρᾶς πράξεως, αὐτῆ πρᾶγμα μὴ ἔχειν εἶπε πρὸς αὐτὸν ἐνοχῆς ἄξιον. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τότε πρὸς τὴν ἰδίαν μονὴν ἐπανέστρεφον.

IB'. Ὡς δὲ καὶ τὸ βρέφος τεχθὲν ἤδη προῆλθεν εἰς φῶς, ἀράμενοι τοῦτο, κατὰ μέσσην ἔνθα ἡ μακαρία διῆγε τὴν μονὴν ἀπορρίπτουσι. Τοῦτο δὲ πάντως μεθοδεία καὶ τέχνη τοῦ δυσμενοῦς ἦν ἀθυμίαν ἐμβαλλεῖ, αὐτῆ σπουδάζοντος ἐμποδιῶν τε τὰ σκοπῶν παρασχεῖν. Ἄλλ' εἰς μάτην σοὶ καὶ αὐθις τὰ ἐνεδρα, πονηρὲ, μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς μάτην, ἀλλὰ καὶ κατὰ σοῦ τεκταινόμενα· ὡσπερ οἷς τρώσειν ἠλπισας αὐτοῖς ἐκεῖνοι; τοῖς βέλεσι πληττούσης σε τῆς γενναίας. Τί γὰρ τὸ ἐντεῦθεν; πατὴρ εἶναι πιστεύεται τοῦ νηπίου ἡ Θεοδώρα, σιγῆ τε τὴν κατακρίνουσαν ψῆφον δέχεται, καὶ αὐτῷ βρέφει τῆς μονῆς ἐξορίζεται. Τιθηνὸς οὖν αὐτῆ γίνεται, καὶ οἷα μήτηρ παιδοτροφεῖν ἀναγκάζεται, γάλακτι μὲν προβάτων, ἐπεὶ μὴ ἄλλως εἶχε, τὸ νεογενὲς ἀποτρέφουσα, ἔρια δὲ, κλέϊνα παρὰ τῶν ποιμένων αἰτοῦσα, καὶ εἰς χρεῖαν ἀμφίων ταῦτα τῷ παιδί σχεδιάζουσα. Ἄλλὰ τίς ἂν καὶ ψυχὴ παρεδέξατο βαρυτάτην οὕτω συκοφαντίαν; Ποία δὲ καὶ χεῖρ οὐκ ἂν ἐδυσχέρανε πρὸς ἐπαχθῆ τοιαύτην ὑπηρεσίαν; Ἔτη γὰρ ἑπτὰ περητάθησαν, ἐν οἷς ἐταλαιπώρει γυναίου φύσις, ὃ Θεοῦ πάντα βλέποντες ὀφθαλμοί, διαβολὴν ματαίαν καταψεύσθεισα, καὶ τῆς μονῆς ἐξωβληθεῖσα, καὶ οὐδὲν μικρόψυχόν τι καὶ ἀγεννὲς ἢ εἶδρασεν ἢ ἐφθέγγετο, ὅλλ' εἴλεκο τοιαύτης ἀτιμίαν αἰσχύνης, ἐν ᾧ περ αἰσχρὸν ἐπραξε βουλομένη, ἐκουσίᾳ πάλιν αἰσχύνῃ κατακαλύψῃ, καὶ οὐς οὐκ ἔλαθεν ὀφθαλμοὺς πρότερον τὸ πονηρὸν πράττουσα, θεραπεύσῃ πάλιν, μόνους ἔχουσα μάρτυρας πονηροῦ πράγματος, ἀνεχομένη συκοφαντίαν. Οἷα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ διαίτη ἐχρήτο; Τροφὴ μὲν γὰρ ἐκείνη τὸ ἐκ τῶν βοτανῶν ὅσον ἄρτον, ποτὴν δὲ τὸ ἐκ τῆς λίμνης ἀμωσγέπως αὐτῆ ἀρυόμενον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον εἴποις τὸ τῶν δακρύων· οὐκ ἦν γὰρ ὅτε οὐκ ἀπέρρει ταύτης τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς τὸ τῶν Ψαλμῶν ἐπ' αὐτῆ πληροῦσθαι· « Καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνων. » Οὕτως οὖν αὐτῆ τοῦ σώματος τηχομένου, καὶ ἀμελῶς ἔχοντος, οἱ μὲν ἄνυχοι ἐπιμήκεις ἦσαν, καὶ τισὶ τῶν

ἀγριωτέρων ζώων μᾶλλον ἀρμύζοντες, αἱ δὲ τρίχες, ἀύμητραί τε καὶ λάσια, καὶ δεινῶς ταῖς νάπαις προσεικυῖαν. Ἡ δὲ εἰς δὲ τῇ ἀμέσῳ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπιβολῇ ἤδη κατοπτρηθεῖσα, πρὸς τὸ Αἰθιοπικώτερον ἐμετακίνητο· τὰ βλέφαρά τε ἠλλοίωτο τῇ συντόνῳ κατανάγκῃ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ ὁμοίως οὕτως ἐγκρατεροῦσα καὶ δεινῶν ἐπαγωγῇ τοιαύτη παλαίουςα καὶ νιφάσιν οὐκ ἀερίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐκ τῶν πειρασμῶν βαλλομένη, οὐδὲ πρὸς βραχὺ τῆς μονῆς ἀποστῆναι ἠνέσχετο, ἀλλὰ διέμεινεν οὐπω καλύπτῃ πηξαμένης πρὸς τῷ πυλῶνι, καὶ ἠδέως αὐτῷ παραρρίπτεισθαι κατὰ τὸν Προφήτην ἀνεχομένη.

II'. Τί δὲ πάλιν ὁ τοῖς ἀγαθοῖς ἀντικείμενος; Ἄρα τοιοῦτοις αὐτὴν καθυποβάλλων πειρασμοῖς, κόρον ἔσχε τῶν προσβολῶν, καὶ ταῦτα νικῶμενος; Οὐμ- B νου, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς προλαβοῦσαις καὶ ταύτην ἐπιτεχνάζεται. Τὴν γὰρ μορφὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὑποδύς, καὶ ὑπ' ὄψιν αὐτῇ παραστάς δάκρυά τε ἀφίει τῶν ὀφθαλμῶν καὶ λόγοις ἐχρῆτο οἷς ἂν ἀνὴρ σύνευνον φιλουμένην ὑπάγων χρῆσαιτο· φωστῆρα λέγων αὐτὴν, ἀγαλλίαμα, ἡδονὴν, τῶν ὀφθαλμῶν φῶς, τῶν ὀδονῶν παρηγόρημα, καὶ, Δεῦρο, φησίν, ὦ κυρία, τὸ ἐπὶ σοὶ διὰ τσοῦτων χρόνων ἐπίσχεσ μοι πένθος, καὶ πρὸς τὸν ἴδιον αὐθις οἶκον ἐπανελθεῖν προθυμήθητι. Ὡς δὲ ἐκείνη τὸν ἀνδρα εἶπαι· ταῖς ἀληθείαις ὑπέλαβε, τοιαύτην ἔδωκε τὴν ἀπόκρισιν, ἣν ἐχρῆν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι, εἰ ὅπερ ὑπέληπτο τοῦτο ἦν, καὶ μὴ φάντασμα τὸ ὀρώμενον. Ἐγὼ τοῖς τοῦ κόσμου ματαίοις ἀποταξαμένη, ἀδυνάτως ἔχω τοῖς ἐκεῖνου πάλιν συμ- C φύρεσθαι· πῶς δὲ καὶ συνοικεῖν σοι καταναιδεύομαι, ἢ ταύτην μόνην ἔχουσα τῆς φυγῆς αἰτίαν, τὴν εἰς σὲπραχθεῖσάν μοι ἁμαρτίαν; Καὶ ὡς εἰς μνήμην ἐκεῖνων ἦλθε, καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐπέηρε, ὅλην ἑαυτὴν εἰς εὐχὴν τρέψασα, ἣν ἐκεῖνον ἰδεῖν φυγῇ χρώμενον, καὶ μηδὲ τὸ πρόσχημα τῆς εὐχῆς δυνάμενον ὑποστῆναι· καὶ τότε ἔγνωστο τῇ ὁσίᾳ, τίς ὁ προσελθὼν, καὶ ἢ κατ' αὐτῆς ἐκεῖνου, πολυμήχανος συσκευῆ.

ΙΔ'. Ἄλλοτε δὲ πάλιν τὰ θηρία ὁμοῦ πάντα, ὅσα τε θάλασσαν καὶ ὅσα γῆν κατοικεῖ, ἐδόκει κατ' αὐτῆς ἐπιέναι· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ἀλλ' αὐτὰ τῆς κακίας φημί τὰ πνεύματα, τὴν ἐκεῖνων ὑποκριθέντα μορ- D φήν. Ἄνθρωπος δὲ τούτοις ἐπιφαινόμενος ἐπίδραμαῖν τῇ ὁσίᾳ, καὶ καταφαγεῖν ταύτην ἐνεκελεύετο, Ἐκείνη δὲ ὡς ὄπλῳ τῷ Δαυϊτικῷ ἄσπματι χρῆσαμένη, ὡς μόνον ἔφη, Κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὄνοματι Κυρίου ἡμυνάμην αὐτοῦ· εὐθὺς εἰς ἀέρα τὸ φάντασμα διελύετο· προβάλλει καὶ ἑτέραν πείραν ὁ Πονηρὸς. Πάλιν γὰρ στρατὸς αὐτῇ πολυάνθρωπος καθεωράτο, καὶ ὁ ἄρχων τούτων, μετὰ πολλοῦ τοῦ πλήθους, σοβαρῶς πορευόμενος· ὦ καὶ τὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν οἱ λειτουργοῦντες ἐπέταττον. Αὐτῆς δὲ Θεὸν μόνον εἰπούσης δεῖν προσκυνεῖν, πληγὰς ἐν- ταῖναι ταύτῃ ὁ δῆθεν ἄρχων διεκελεύετο, καὶ τὸ κε-

A dem ungues prolixi, et quibusdam feris bestiis magis congruentes; pili autem densi et sordidi, et valde similes saltibus. Vultus autem, propterea quod nulla re intercedente cum ferirent radii solis, jam tostus, Æthiopis instar niger evaserat, et mutata erant supercilia intensa necessitate vigiliarum. Et tamen sic perseverans, et cum malis quæ intentabantur, sic luctans et nivibus non aeris solum, sed etiam tentationum vexata, ne tantillum quidem sustinuit discedere a monasterio, sed sic permansit tugurio fixo in vestibulo, et libenter in eo abjici (ut ait Propheta) sustinens.

XIII. Quid autem rursus bonorum adversarius? Num, cum eam in tales injecisset tentationes, illum cepit eam invadendi satietas, idque cum vinceretur? Nequaquam, sed præter ea quæ præcesserant, hoc quoque est machinatus. Ejus enim mariti formam suscipiens, et in conspectum ejus veniens, lacrymas emittebat ex oculis, et iis verbis utebatur, quibus usus fuerit maritus ad eam suam accedens conjugem, eam dicens suum luminare, exultationem, voluptatem, lucem oculorum, solatium malorum; et: Age, inquit, o domina, siste mihi luctum tot annorum tua causa susceptum, promptoque et alacri animo domum revertere. Cum autem illa putaret revera esse maritum, id dedit responsi, quod illum oportuisset audire, si id fuisset quod putabatur, et non visum, quod cernebatur: Ego, dicens, qui renuntiavi vanis rebus hujus mundi, non possum rursus cum illis congregari. Quomodo autem tanta potero esse impudentia, ut tecum habitem, cui sola fugæ causa fuit a me factum in te peccatum? Cum autem illa eorum recordata, manus in cælum sustulisset, se totam ad preces convertens, licebat illum videre fugientem, et nec valentem quidem ferre speciem orationis. Et tunc cognovit sancta quisnam is esset, qui accesserat, et quam essent multiplices ejus in illam insidiæ, et quam varia machinatio.

XIV. Rursus autem aliquando omnes simul bestię, tam quæ habitant in mari, quam quæ in terra, videbantur eam invadere; revera autem non ita erat, sed erant spiritus malitię, qui formam illorum induerant. Post hæc autem homo apparens, jussus est ad sanctam accurrere, et eam devorare. Illa vero tanquam armis Davidico utens cantico, postquam solum dixit: «Circumdantes circumdederunt me, et nomine Domini ultus sum eos», visum statim evanuit. Objicit malignus aliam quoque tentationem. Rursus enim cernebatur ab ea ingens exercitus. Ejus autem princeps cum magna multitudine superbe incedebat, quem quidem ut adoraret, jubebant ejus ministri. Cum ipsa autem dixisset Deum solum esse adorandum, jussit princeps ei plagas infligi. Et jussus ad

⁸ Psal. LXXXIII, 11.

effectum est deductus. Id enim dēclarabant ei plagæ, quæ apparebant, et ipsa visa mortua ils, qui aspexerant. Fuerunt autem hi pastores, qui iiverunt in monasterium, et dixerunt Theodorum esse mortuum, et oportere eum mandare sepulturæ. Sed beata illa, cum media nocte ad se redisset, sibi ascribebat causam, et id quod acciderat, dicebat esse sui delicti disciplinam. Cum se ergo munisset armis orationis, petiit inducias tentationum : O Deus meus, dicens, Domine universi, oblitus mei peccati, libera me ab insultu inimici, qui tuo invidet figmento. Cum eam autem precantem vidissent, qui illic erant pastores, quæ ab eis paulo ante visa erat mortua, Deum quidem laudarunt, monachis autem, quod revixisset, annuntiarunt.

XV. Statuit vero præfectus monasterii infantem recipere, reputans quam diuturna fuisset sanctæ afflictio. Non enim eam parva afficiebat molestia errans puer per aspera loca solitudinis. Sed ne sic quidem destitit hostis eam invadere, Deo sic permittente, uti ea sibi plures coronas contexeret. Ei enim rursus visum est aurum humi projectum. Aderat autem magna virorum multitudo, quæ illud colligebat. Id vero non erat aliud, quam visio iuanis. Nam ut eam solum deciperet, et ut aurum amaret efficeret, id totum erat machinatus. Non multi dies præterierant, et ei rursus visa est adesse servorum multitudo, ei in manus tradentium obsonia varie condita quæ ei dixit : Qui tibi plagas imposuit, his te donat obsoniis. Quæ quidem in nihil, sicut erant, dissolvit, cum se signasset luce vultus Domini. Cum ex his eam vidisset invictam is qui minatus erat se terram et mare esse deleturum, cumque ex bello, quod adversus eam gesserat, pudore esset affectus, statuit discedere.

XVI. Cum autem septem anni præterissent, monachi laureæ noni monasterii, qui illati stupri eam accusaverant, eam esse mulierem ignorantes, cum omnibus supplices petunt a præfecto monasterii, ut in quo loco ea prius se exercebat, eam rursus admitteret, et referret in numerum ceterorum monachorum. Satis enim, aiebant, luit pœnas, qui tanto tempore fuit extra monasterium, et in ipso aditu totos septem annos transegit. Adiciebant autem, per divinam quoque apparitionem sibi factam esse fidem, quod iam sit peccatum remissum Theodoro. Quorum ille cedens precibus, relaxat Theodoram ab injusta illa condemnatione, jubens eam de cætero manere in inima cella, et nunquam progredi, neque ullum ei committi ministerium monasterii. Duo deinde anni præterierant, ex quo ea sic maiore exercebatur continentia et intentioribus precibus. Deinde cum orta esset siccitas, et cisternæ, quæ erant in cœnobio, ostenderent se ne minimum quidem habere aquæ humorem : quoniam et iis quæ audierat, et iis quæ ipse viderat præfectus monasterii,

A λειουσθὲν ἔργον ἦν· ἐδήλουν γὰρ αἶτε πληγαὶ φαινόμεναι, καὶ αὐτὴ νεκρὰ δόξασα τοῖς θεασαμένοις (ποιμένες δὲ ἦσαν οὗτοι), οἳ καὶ ἐν τῇ μονῇ ἀπελθόντες, εἶπον ὅτι τεθνήκει Θεόδωρος, καὶ ὡς ἔχρην τοῦτον ἀξιῶσαι ταφῆς. Ἄλλ' ἡ μακαρία περὶ μέσας νύκτας ἀνανεουκυῖα ἑαυτῇ ἐπέγραψε τὴν αἰτίαν, καὶ τὸ συμβῆν ἔλεγε τοῦ οἰκείου σφάλματος εἶναι παιδείαν. Τὸ γοῦν ὄπλῳ τῆς εὐχῆς ἑαυτὴν περιφράξασα ἐκχειρίαν ἦται τῶν πειρασμῶν, Θεέ μου, λέγουσα, καὶ Δέσποτα τοῦ παντός, ῥύσαι με τῆς ἐπιγωγῆς τοῦ τῷ σῶ πλάσματι διαφθονοῦντος ἐχθροῦ, τῆς ἐμῆς ἐπιλαθόμενος ἀμαρτίας. Εὐχομένην δὲ οἱ ἐκεί ποιμένες, ἰδόντες τὴν πρὸ μικροῦ νεκρὰν αὐτοῖς νομισθεῖσαν, τῷ μὲν Θεῷ δόξαν ἀνέφερον, τοῖς δὲ τῆς μονῆς ὡς ἀναστᾶσαν πάλιν εὐηγγελίζοντο.

B

IE'. Ἐκρινε δὲ καὶ ὁ τῆς μονῆς ἐξηγούμενος, τὸ παιδίον ἀναλαβεῖν ἀναμετρήσας ὄση καὶ ὅπως χρονία τῆς ὀσίας ἡ κακοπάθεια, καὶ τοῦτο χαρᾶς αὐτῆς ἐπλησε τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ μικροῖς αὐτὴν ἐλόπει τοῖς τραχέσι τῆς ἐρήμου περιπλανώμενον, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀφίστατο τῆς προσβολῆς ὁ πολέμιος, τοῦ Θεοῦ τοῦτο παραχωροῦντος, ἵνα καὶ πλείονας αὐτῇ πλέξῃ τοὺς στεφάνους. Ἐωρᾶτο γὰρ αὐτῇ χρυσίον ἐρύμιμένον εἰς γῆν, πληθὺς τε παρήσαν ἀνδρῶν οἱ τοῦτο σπουδῇ συνέλεγον. Τὸ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ φαντασία κενή. Ἴνα γὰρ ἀπατήσῃ μόνον, καὶ ὡς ἐρῶσαν δεῖξῃ χρυσοῦ, τὸ πᾶν ἐσκαιώρησεν. Οὐ πολλὰί παρήλθον ἡμέραι, καὶ πάλιν οἰκετῶν αὐτῇ πλῆθος ἐφκει παρίστασθαι, ἔψα φερόντων ἐπὶ χεῖρας ποικίλοις ἐσκευασμένα, καὶ Ὁ τὰς πληγὰς σοι ἐπενεγκίων ἄρχων, φησὶ, τούτοις σε δεξιούται, & καὶ εἰς οὐδὲν ὡσπερ ἦσαν διέλυσε, τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου κυρίου σημειώσασα ἑαυτὴν. Ἀπὸ τούτων τὸ ἄμαχον αὐτῆς ἰδὼν καὶ ἀήττητον, ὁ γῆν καὶ θάλασσαν ἐξαλείφειν ἠπειληκῶς, τοῦ πρὸς αὐτὴν πολέμου αἰσχύνῃν ὀφλήσας, ἀποστῆναι διέγνωκε.

IC'. Τῶν ἐπτὰ δὲ διαγεγονότων ἐτῶν, οἱ τῆς λαύρας τοῦ ἐνάτου μονάζοντες οἳ καὶ τὴν τῆς πορνείας γραφὴν προσῆψαν τῇ μακαρίᾳ, τὸ γυναῖκα εἶναι ταύτην μετὰ πάντων ἠγνοηκότες, ἰκέται γίνονται τοῦ τῆς μονῆς προεστώτος, ἔνθα πρότερον ἐτυχεν ἀσκουμένη, δεξασθαι τε πάλιν αὐτὴν, καὶ τῷ λοιπῷ τῶν μοναζόντων ἐναριθμησαί τᾶγματι· ἀρχοῦσαν γὰρ ἔφασκον, ἔδωκε δίκην, ἐπιτοσοῦτον ἔξω τῆς μονῆς, καὶ παρ' αὐτὴν τὴν εἴσοδον ὅλους ἐπτὰ χρόνους διενεγκούσα· προσέθεντο δὲ καὶ διὰ θείας ἐμμανείας πίστιν, ἐκείνους λαβεῖν, ὡς ἤδη συγκεχώρηται τὸ ἀμάρτημα Θεοδώρῳ. Ὦν καὶ εἰξας ἐκεῖνος τῇ παρακλήσει, ἀνίησι τῆς ἀδίκου καταδίκης τὴν Θεοδώραν, εἰς ἐνδότητον καλλίον τὸ μετὰ τοῦτο καλεούσης μένειν ἀπρόσιτον, καὶ μηδεμίαν αὐτὴν διακονίαν τῆς μονῆς ἐγχειρίζεσθαι. Δύο τὸ λοιπὸν παρέδραμον ἔτη, οὕτως ἀσκουμένης ἐγκρατεία μείζονι, καὶ συντονωτέραις εὐχαῖς· εἶθ' οὕτως αὐχμοῦ γενομένου, καὶ τῶν ἐν τῷ κοινοβίῳ λάκκων οὐδὲ νοτίδα μικρὰν ὕδατος ἔχειν ὑποφαινόντων ἐπεὶ περ οἷς τε ἤκουεν, οἷς τε αὐτὸς ἔβλεπεν ὁ τῆς μονῆς ἀρχηγός, τοῦ χαρίσματος ἠξιῶσθαι τῶν ἰαμάτων,

τὴν μακαρίαν πεπληροφόρητο, μεταστέλλεται ταύτην, καὶ τῷ λάκκῳ τὸ κεράμιον καθεῖναι προστάττει, καὶ ὕδωρ ἀνενεγκεῖν. Ἡ δὲ εἶκιν μαθοῦσα λόγους πατέρος, μηδὲν πολυπραγμονήσασα, μηδὲ ἀναβαλλομένη, πράττει τὸ κελευσθέν· καὶ εὐθὺς ὕδατος μεσιδὸν ἀνήνεγκε τὸ κεράμιον, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν λάκκων πλήρεις ὕδατος καθεωροῦντο.

ΙΖ'. Ὀλίγων δὲ παρελθουσῶν ἡμερῶν ἀραμένη τὸ παιδίον ἐπ' ὄψεσι πολλῶν ἤδη τῆς ἑσπέρας καταλαβοῦσας, καὶ ἑαυτὴν ἐγκλεισαμένη, οἶα πατὴρ πρὸς υἱὸν γνήσιον, νοουσίας ἤρξατο πρὸς αὐτόν. Τοῦτο δὲ ὄτλον τῷ προσιῶτι γινόμενον, ἐκπέμπει τινὰς τῶν ἀδελφῶν ἀκουστομένους ἀκριθέστερον τῶν πρὸς τὸ παιδίον ῥημάτων, οἱ καὶ τῇ θύρᾳ τὴν ἀκοὴν προσερείσαντες, καὶ τὸν νοῦν συνταίναντες, ἐμμελῶς ἤκραῶντο τῶν λεγομένων. Τοιαῦτα δὲ ἦν, ἃ μετὰ προσαγωγῆς φιλημάτων, ἐπέσκηπτε τῷ παιδί· Ὁ χρόνος ἤδη τῆς ἑμῆς ζωῆς, υἱέ μου φίλτατε, πρὸς πέρας ὄρα, καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖσε λοιπὸν αἰῶνα χωρεῖν κατεπιγόμαι. Ἐγὼ δὲ σε τῷ πατρὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ Θεῷ παρατίθημι· καὶ τῷ κυρίῳ ταύτης ἡμῶν τῆς μονῆς· ἔξεις δὲ καὶ ἀδελφῶν διαθέσειν ἀποσώζοντάς σοι τοὺς μοναχοὺς. Τί οὖν, εὐγένειαν τάχα ζητήσεις; Ἡ δὲ μὴ ἄλλοθεν γνωρίζεται σοι, ἢ ὅθεν ἡ ἀληθῆς εὐγένεια καταφαίνεται. Μὴ πρὸς τιμὴν ἀπίθης τὴν ἐξ ἀνθρώπων· οὐδὲ γὰρ αὕτη μακαρίους οἶδε τοὺς τιμιωμένους ποιεῖν· οὐκ ἀγνοεῖς γὰρ ὅτι τοῦ ἐν Κυρίῳ μακαρισμοῦ οἱ τὸ ἐξ ἀνθρώπων δοῦδος, καὶ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὰ ψευδῶς αὐτῶν καταμαρτυρούμενα φέροντες, ἐκεῖνοι μᾶλλον εἰσιν οἱ τυγχάνοντες. Εἰ δὲ τις ἐπιθυμία φέρει σε πρὸς τοῦτο, τὸ τιμῆς πάντως ἀξιούσθαι, τὸ τιμᾶν πρῶτος ἀγάπησον, ὑπνον μίσησον. Τὸ σκληρὸν ἀσπασαί τῆς διαίτης, τῷ μαλακῷ ἀπόταξαι τοῦ ἐνδύματος, τῶν συνήθων εὐχῶν μηδέποτε κατολιγορήσης, μηδὲ τῶν τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταμένων συνάξεων· ὀρθροῦ φημί καὶ τρίτης ἕκτης τε καὶ ἑνάτης, καὶ τῶν ἑσπερινῶν· ἀλλὰ καὶ τροφῆς μεταλαμβάνων μνήσθητι καὶ ἑτέρου πεινῶντος, καὶ τούτῳ τὸ σοὶ περιττεῦον θησαύρισον. Ἄλλοτρίων ἀπόσχου, κατηγορεῖν ἀδελφοῦ, μηδὲ κατὰ νοῦν λάθης ποτέ· ἐρωτώμενος, νεύων εἰς γῆν ἀπόκρισαι. Πτώμα μὴ γελάσης ἑτέρου, θρήνησον, ἵνα παρακληθῆς· κακῶς βιοῦντας ἀκούων τινὰς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεσθαι μὴ ἀμέλει τὸ πρὸς ἀσθενοῦντας ἀπιέναι, μὴ παραιτοῦ, καὶ συνελόντα φάναι, παντὸς ἐκκλίνων κακοῦ, ἀρετῆς πάσης ἀντιποιήθητι· δούλευσον τοῖς ἀδελφοῖς ὡς δεσπόταις ἵνα Χριστοῦ φίλος γένη τοῦ διὰ σὲ μορφῆν δούλου ἐνδουσαμένου. Εὐχὴ ἔστω σοι διηνεκῆς, πειρασμῷ μὴ περιπεσεῖν· εἰ δὲ καὶ περιπέσοις, γενναίως ἀντίστηθι, καὶ πάλιν ὥστε μὴ ἀλῶναι προσεύχου. Οὕτως βιοτεύων, ἀγαπητέ, οὐ μακρὰν ἔξεις τὸν βοηθοῦντα, καὶ ὀρέγοντά σοι πολεμουμένῳ τὴν δεξιάν. Τοιαῦτα παραινέσασα τῷ παιδί ταῖς χερσὶν ἡδέως τὸ πνεῦμα παρέθετο τοῦ Θεοῦ.

ΙΗ'. Καὶ τὸ μὲν παιδίον ὀρθροῖς παραχρῆμα ἐκόπτετο, καὶ ὁ οἰκίσκος βοῆς ἐπληροῦτο· τὰ ἀκουσθέντα δὲ εὐθὺς οἱ πρὸς τοῦτο πεμφθέντες, τῷ

A certior factus erat beatam esse consecutam donum miraculorum, eam accersit, et in cisternam jubet demittere amphoram, et haurire aquam. Illa autem, quæ didicerat cedere verbis Patris, nihil curiose inquirens, nec differens, facit quod fuerat imperatum, et protinus aqua plenam extulit amphoram. Qua ex re aliæ quoque cisternæ conspectæ sunt aqua plenæ.

XVII. Cum pauci autem dies præterissent, ea tollens infantem in conspectu multorum cum jam esset vespera, et seipsam includens, cœpit eum adhortari non secus, ac pater germanum filium. Hoc cum rescivisset præfectus monasterii, mittit quosdam ex fratribus accuratius audituros verba, quæ diceret puero. Qui cum aurem ostio admovissent, et mentem diligenter adhibuissent, audiebant ea quæ dicebantur. Hæc autem erant, quæ puero præcipiebat, eum deosculans: Tempus vitæ micæ, fili mi charissime, jam spectat ad finem, et de cætero festino ire ad sæculum, quod illic est. Ego autem te patri orphanorum, et Deo commendo, et domino hujus nostri monasterii. Habebis autem monachos quoque qui in te servabunt fratrum affectionem. Quid ergo? Quæres fortasse nobilitatem? Illa autem non aliunde tibi cognoscatur, quam unde vera apparet nobilitas. Ne aspexeris ad honorem hominum. Neque enim is eos, qui honorantur, potest beatos efficere. Sed neque ignoraveris, quod eam quæ est in Domino, beatitudinem illi magis consequuntur, qui hominum ferunt probra et contumelias, et falsa, quæ in ipsos feruntur, testimonia. Si tenearis autem aliquo desiderio omnino assequendi honoris, ipse primum dilige honorem exhibere. Somnum odio habe. Duram et asperam vivendi rationem amplectere. Renuntia mollibus vestimentis. Consuetas preces nunquam neglexeris, neque horas, quæ sunt constitutæ fratribus ad conveniendum, Matutinæ, Inquam, Tertie, Sextæ, et Nonæ, et Vesperarum. Abstine ab alienis. Accusare fratres ne tibi quidem veniat in mentem. Interrogatus responde, respiciens in terram. Alterius casum ne irriseris. Luge, ut consolationem consequaris. Aliquos audiens male viventes, ne negligas pro eis precari. Ire ad eos, qui sunt infirmi, ne recuses. Et ut semel dicam, omne malum declinans, vindica tibi virtotem: servi fratribus, tanquam dominis, ut evadas Christi amicus, qui pro te servi formam induit. Assidue precare, ne incidas in tentationem. Quod si incidaris, ei fortiter resiste; et rursus precare, ne supereris. Si sic vivas, o dilecte, non procul aberit, qui tibi opem ferat, et qui bello appetito tibi sit porrecturus dexteram. Cum hæc suasisset puero, jucunde in Dei manus tradidit spiritum.

XVIII. Et puer quidem statim lugebat, et plangebat, et vociferatione plena erat domuncula. Quæ audierant autem ii qui ad hoc missi fuerant,

declaraverunt ei qui miserat. Qui postquam audivit, ipse quoque id, quod viderat in somnis, dixit suis monachis: Existimabam, inquit, me videre duos viros, qui me in altum extollebant. Altitudo autem erat tanta, quanta conjici non poterat. A me autem visi sunt ordines angelorum, et vox in meis auribus resonuit: Vide, dicens, qualia bona sunt parata sponsæ meæ Theodoræ. Præter hæc, mihi quoque apparebat lectus, fidei angeli creditus, et thalamus pulchritudine ineffabilis. Cum autem significarem de lecto illo et thalamo doceri, et quænam esset illa, cui hæc parata essent, et de iis rogarem eos qui inducebant, statim mihi apparuit chorea prophetarum, apostolorumque et martyrum eum aliis justis. Choreia autem mediam habebat mulierem, gloria diviniore ornatam, quæ et medium ingrediebatur thalamum, et mihi videbatur sedere in medio lecto. Qui eam autem abducebant, dicebant eam esse abbatem Theodorum, cujus etiam confictum fuerat crimen stupri, et quæ sustinuit potius totos septem annos e monasterio ejecta affligi, et censerī esse pater filii, qui erat alterius, eumque suscipere alendum et educandum, quam quænam esset ipsa, significare, et simul a tanto liberari dedecore et afflictione: et ideo assecuta est, dicebant, eam, quam vides, lætitiā. Hæc cum vidissem, me remisit somnus, et me converti ad mea delenda peccata.

XIX. Hæc cum narrasset, pervenit statim ad cellam sanctæ, monachis quoque eum sequentibus; et cum pulsasset ostium, excitavit puerum. Jam enim multo luctu eum oppresserat somnus. Surrexit ergo, et aperto ostio eis dedit aditum. Illi autem ingressi sunt, et eam, quæ est vere viva, vident mortuam: et accedentes, in sacrum corpus distillarunt lacrymas. Porro autem præfecto visum est intempestivum, innotescere miraculum, donec eos accersisset, qui accusationem in eam construxerant. Qui cum venissent, ostensis aliquibus partibus sacri corporis: Videte, dixit eis, hoc spectaculum novum et inauditum, qualis sexus quali esca tenebrarum conculcavit principem. Obstupuerunt omnes spectaculo: et metus quidem stuporem, metum autem lacrymæ sunt consecutæ, dum reputabant, adversus quos labores decertare oporteat eos, qui sunt implicati corporis affectionibus.

XX. Quoniam autem nec maritum quidem oportebat omnino sancta frustrari, qui purum ac sincerum in eam amorem perpetuo conservaverat, angelus accedens ad præfectum monasterii, jubet ut mitteret ad civitatem quemdam ex monachis equitem, et juberet ei, ut in equo suo collocet eum, qui primus ei occurrerit, et sic eum adducat quam citissime. Verum enimvero eum quoque divina ad hoc quædam incitabat apparitio, et sua sponte veniebat ad monasterium. Cum ergo ei factus esset obviam monachus, et rogasset cur curreret, ille

A ἀποστείλαντι διασάφρησαν δὲ ἐπεὶ ἤκουσε καὶ αὐτὸ ὄναι τὸ θεατὸν αὐτῷ τοῖς ὑπὲρ αὐτὸν ἐλεῖσε μοναχοῖς. Ὁμῆν, εἰπὼν, ἄνδρας δύο ὄρῶν, μετέωρόν με, εἰς ὕψος αἴροντας· τὸ δὲ ὕψος, οἷον ἀνείκαστον, τάγμα δὲ μοι ἀγγέλων ἐωρᾶτο, φωνὴ τε ἤχεῖτο ταῖς ἀκοαῖς, Βλέπε, λέγουσα, οἷα ἡτοιμάσται Θεοδώρα, τῇ ἐμῇ νύμφῃ, τὰ ἀγαθὰ. Πρὸς τοῦτοις καὶ κλίνῃ μοι καταφαίνεται ἀγγέλω πεπιστευμένη, καὶ νυμφῶν τὸ κάλλος ἀπόρρητον, περὶ πολλοῦ δὲ μοι ποιουμένῳ μαθεῖν. Τίς ἔ νυμφῶν, ὁ βλεπόμενος, καὶ τίς ἡ κλίνῃ, καὶ τίς ἐκείνη ἢ ταῦτα ἡτοιμάσται, καὶ περὶ τούτου τοὺς ἀπάγοντας ἐρωτῶντι, εὐθὺς χορεία μοι προφητῶν, ἀποστόλων τε καὶ μαρτύρων μετὰ τῶν ἄλλων καθεωρᾶτο δικαίων, καὶ ἡ χορεία, μέσην εἶχε γυναῖκα δόξῃ θειοτέρῃ κεκοσμημένην ἢ τις ἔνδον τε τοῦ νυμφῶνος εἰσῆει, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐωρᾶτό μοι κλίνης καθεζομένη, οἱ δὲ ἀσπάζοντες, ταύτην ἐλεγον εἶναι τὸν ἀδελφὸν Θεόδωρον, ἧς καὶ τὴ τῆς πορνείας ἔγκλημα καταψεύσθη, καὶ ἠνέσχετο μᾶλλον παρ' ὄλοις ἑπτὰ ἔτεσι τῆς μονῆς ἀπόκλητος προσταλαιπωρεῖν, καὶ πατὴρ εἶναι παιδὸς ἀλλοτρίου νομίζεσθαι καὶ τροφὴν ἐκείνου καὶ ἀνατροφὴν ἀναδέξασθαι, ἢ ἑαυτὴν ὅστις εἶη γνωρίσαι, καὶ αἰσχύνῃς ἅμα καὶ τοσαύτης ἀπαλλαγῆναι κακοπαθείας διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτης ἧς ὄρας, ἡξιώται τῆς φαιδρότητος, ταῦτά με ἰδόντα ὁ ὕπνος ἀνήκε, καὶ πρὸς τὸ θρηνεῖν τὰς ἐμὰς ὤρμησιν ἀμαρτίας.

C ΙΘ'. Τοιαῦτα διηγησάμενον εὐθὺς ὡς εἶχε τὴ κελλίον τῆς ὁσίας κατεῖληφεν ἐπομένων αὐτῶν καὶ τῶν μοναχῶν, καὶ κόψας τὴν θύραν, τὸ παιδίον διόπνισεν· ἦν γὰρ τῷ πολλῷ κλαυθμῷ πρὸς ὕπνον ἤδη κατενεχθέν. Διανέστη γοῦν, καὶ τὴν θύραν ἀνοίξας εἰσιέναι τοῦτοις ἐδίδου· οἱ δὲ εἰσῆσαν, καὶ τὴν ὄντως ζῶσαν ὄρωσιν νεκρὰν, παραστάντες δάκρυα τοῦ ἱεροῦ κατέσταζον σώματος. Τῷ προεστῶτι μέντοι ἄκαιρον ἔδοξε τὸ παράδοξον νῦν διαγνωσθὲν τοῦ θαύματος ἄχρις ἂν τοὺς τὴν κατηγορίαν συμπλέξαντας, ποιήσεται μεταπέμτους, ὧν καὶ ἀφικομένων, ἕνα μέρος τοῦ ἱεροῦ σώματος παραδείξας, Ἴδετε, εἶπεν, αὐτῶν τὸ καινότερον τοῦτο θέαμα, οἷα φύσις οἷω δαλέατι τὴν τοῦ σκοτούς ἠπάτησεν ἄρχοντα, Ἐξέπληξε πάντας ἡ θεὰ· καὶ φόβος μὲν τὴν ἐκπληξιν τὸν δὲ φόβον, δάκρυα διεδέχοντο λογιζομένους πρὸς οἷους πόνους παλαίειν ὀφείλουσιν οἱ πάθεισιν ἐνεσχημένοι σωματικοῖς.

K'. Ἐπεὶ δὲ ἔδει πάντως μηδὲ τὸν ἄνδρα τῆς ὁσίας ἀπολειφθῆναι, καθαρὸν εἰς τέλος τὸν πρὸς αὐτὸν φυλάξαντα πόθον. Ἄγγελος τῷ προεστῶτι τῆς μονῆς παραστάς, καλεῖται πρὸς τὴν πόλιν τινὰ τῶν μοναχῶν ἔφιππον ἐκπέμψαι, ἐπιτρέψαι τε οἱ τὸν πρῶτως αὐτῷ ὑπαντήσοντα τῷ ἵππῳ τούτου ἐπιβιβάσαι, καὶ οὕτως ὡς τάχιστα ἀγαγεῖν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ κάκεινον θεοὶα τις πρὸς τοῦτο παρώτρυνεν ἐπιφάνεια καὶ αὐτόκλητος ἦν πρὸς τὴν μονήν. Ἐπεὶ οὖν ὑπήντα ὁ μοναχὸς καὶ ἐπύθετο ὅτου χάριν ὁ δρόμος· ὁ δὲ τὴν ἐμὴν ἐκ πολλοῦ, ἔφη, γυναῖκα μὴ

θεατάμενος νῦν τὸν βίον ἐκλείπουσαν ἀναμαθῶν, ἀπειμι τὰ τελευταῖα δακρύων αὐτῆν. Ἀναβιβάσας τοίνυν ἐπὶ τὸν ἵππον αὐτὸν, εἰς τὴν μονὴν ἤγαγεν ἐν ᾗ τὸ θεῖον σκῆνος προέκειτο, ᾧ καὶ ἐπιπεσῶν, πρὸς ὄνομα τὴν ὀσίαν ἀνεκαλεῖτο, πικροῖς ἄμα περιβρέόμενος δάκρυσιν, ὡς καὶ πάντας τοὺς συνειλημένους (καὶ γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν πέριξ ἠθροσθησαν μοναχῶν), εἰς οἶκτον διερεθίσαι πρὸς ὑπόμνησιν τε τῶν βεβιασμένων αὐτοῦς ἀγαγεῖν, ὡς εἶναι πάντα, τὰ τε ἐρώμενα, τὰ τε μὴν ἀκουόμενα συνειδότης, ἀνάπτουξίς, καὶ ψυχῆς ἀτεχνῶς ἴαμα.

ΚΑ'. Ὅψὲ δὲ καὶ μόλις τοῦ πένθους λήξαντος ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι τὰ τῶν θρήνων εὐθὺς διεδέχοντο, καὶ οὕτως ἐξυσιωσάμενοι τὸ πολυάθλον ἐκεῖνο σῶμα καὶ ἱεριώτατον, κόλποις τῆς γῆς κρύπτουσιν οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀβραάμ κόλποι νοσεροὶ ὑπεδέξαντο, Τί τὸ μετὰ ταῦτα; Τὰ ἐκείνης, ὁ ταύτης ἀνὴρ διεδέξατο; Καὶ τοῖς τοῦ κόσμου πᾶσιν ἀποταξάμενος, καὶ τοῖς μοναχοῖς ἐναριθμίου ἑαυτὸν θέμενος, εἰς ἔρωτά τε ἡσυχίας ἐλθὼν, τὸ καλλίον λαμβάνει τῆς Θεοδώρας, σπουδαῖόν τε καὶ φιλάρετον βίον ἐπανελόμενος χρυστῶ τέλει τὴν ζωὴν καταλύει. Ἐπεὶ οὖν τοιαύτην ἀγωγὴν οἱ μοναχοὶ ἐθεάσαντο, οὐδὲν ἀπαῖδον ἐνόμισαν τὸ ἀμφοτέροις ἓνα καὶ τὸν τάφον γενέσθαι, διὰ τοῦ καὶ κοινῆ τὰ λείψανα τῶν δύο κατέθεοντο, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον τοιοῦτων μέτρων ἀρετῆς ἤψατο, ὡς καὶ τῆς μονῆς ἐκείνης προστῆναι κρίσει δικαίων τῶν τὸν βίον αὐτῶ συνειδότης, καὶ προστασίας τοιαύτης ἐφιεμένων. Τοιοῦτον τῶν πολλῶν πόνων τῆς μακαρίας τὸ πέρας. Αὕτη τῶν γενναίων ἀθλῶν αὐτῆς ἡ διήγησις. Εἰ οὖν ἀληθὲς, ὡσπερ καὶ ἀληθὲς ὁ Παύλου λόγος, τὸ ἕκαστον τὸν ἴδιον πόνον λήψασθαι, πῶς οὐ μακαρία τῶ ὄντι καὶ Θεοῦ δῶρον ἢ Θεοδώρα, τοσοῦτων πόνων τοσοῦτους ἀπολαμβάνουσα τοὺς μισθοὺς ἢ τὰς πρεσβείαις καὶ ἡμῶν γένοιτο τῆς τῶν σωζομένων γενέσθαι μερίδος, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ Χριστοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A respondit: Cum meam uxorem longo tempore non viderim, et eam nunc e vita excessisse resciverim, vado eam extremo defleturus. Cum eum ergo in equum sustulisset, duxit in monasterium, in quo jacebat divinum illud tabernaculum. Ad quod cum irruisset, sanctam vocabat nominatim, acerbis simul fundens lacrymas, adeo ut omnes, qui erant congregati, (convenerant enim multi ex iis qui habitabant circumcirca monachis) provocaret ad lacrymas, et deduceret ad eorum vitæ recordationem. Itaque erant omnia, tam quæ videbantur, quam quæ audiebantur, conscientiæ refrigeratio, et revera animæ medicina.

XXI. Cum luctus autem vix tandem desiisset, psalmi et hymni statim luctum sunt consecuti. Et sic justis factis illi laborioso et sacrosancto corpori, id sinu terræ abscondunt, cujus spiritum sinus Abrahæ, si intelligentia spectetur, exceperunt. Quidnam est hæc consecutum? Fit rerum illius maritus ejus successor; et cum rebus omnibus hujus mundi renuntiasset, et seipsum retulisset in numerum monachorum, et captus esset amore quietis et silentii, cellena accipit Theodoræ; et cum bonam vitam, et ex virtute agendam elegisset bono fine vitam claudit. Cum ergo vidissent monachi eum sic vitam egisse, nihil alienum existimarunt, esse amborum unum et idem sepulcrum; propterea communiter, et in eodem loco deposuerunt amborum reliquias. Porro autem puer quoque eo processit virtutis, ut etiam præfuerit illi monasterio, justo eorum judicio, qui vitam illius cognoscebant, et eum sibi præfici desideraverant. Talis fuit finis laborum hujus beatæ, et hæc est narratio ejus præclarorum certaminum. Si ergo verum est, ut verum quidem certe, quod dicit Paulus*, unumquemque accepturum propriam mercedem secundum proprium laborem; quemadmodum non est beata, et revera Dei donum Theodora, quæ mercedem accipit tot laborum? Cujus intercessionibus concedatur, ut nos quoque simus e numero eorum qui salvi fiant, gratia et clementia Christi veri Dei nostri, cui gloria et potentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* 1 Cor. iii, 8.

ΑΘΛΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ.

MARTYRIUM S. MARTYRIS CHRISTI

AUTONOMI.

(Latine apud Surium ad diem 12 Septembris; Græce ex cod. ms. Paris. 1523 sæc. XII.)

I. Æque esse absurdum existimo, et loqui ea quæ non oportet, et quæ sunt pulchra et honesta, mandare silentio. Quantum enim auditorum lædit animos is, qui narrat ea, quæ non sunt honesta; tantum is, qui silentio præterit bonas actiones, privat pios utilitate, quam erant ex eis percepturi. Ea de causa religiosissimam Autonomi vitam, quæ ad nos usque pervenit, statuimus non tegere silentio, sed studuimus eam tradere piis auribus. Et enim ad nos pervenerunt res martyris, partim quidem a quodam qui eas scripsit ante nos; cuius fuit quidem bona mens, non adfuit autem et lingua, quæ posset consequenter suam explicare sententiam, imo propter incitiam multa confundebat, et contegebat: partim autem a viris qui in sacrum ordinem erant affecti in sacro templo martyris, et qui rerum ipsarum veritatem diligentius inquisierant et collegerant.

II. Illic ergo divinus Autonomus, strenuus athleta veritatis, ac episcopali dignitate ornatus in Italia, postquam tempore Diocletiani cognovit acre et vehemens bellum erupisse adversus Christi Ecclesiam, recordatus divinorum ejus mandatorum, per quæ jubet ut qui expelluntur ex una civitate, fugiant in aliam (nam qui manet quidem, præter id, quod non potest docere verbum, ipse quoque peribit; quodsi fuerit remotus ab iis, qui persequuntur, poterit litteris, aut etiam lingua convenire quandoque gregem Christi, eumque exhortari et confirmare ad pietatem; quin etiam eos qui erant in tenebris impietatis, deducere ad lucem veritatis); relicta Italia, venit in Bithyniam, et divinum nutum sequens, venit in locum quemdam, cui nomen quidem erat Sorei; situs est autem ad dexteram ei qui navigat in sinum Nicomediae; et hospitio excipitur a quodam nomine Cornelio. Apud quem cum longo tempore fuisset versatus,

A. Τῆς ἰσῆς ἀτοπίας εἶναι νομίζω τό τε φθίγγεσθαι τὰ μὴ δεόντα, καὶ τὸ τὰ καλὰ διδόναι σιγῇ. Καὶ γὰρ ὅσον ὁ τὰ μὴ καλὰ διηγούμενος τὰς τῶν ἀκροατῶν ἐβλάψε ψυχὰς, τοσοῦτον ὁ τὰς ἀγαθὰς τῶν πράξεων σιγῇ παραδοὺς τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας τοὺς φιλευσεθεῖς ἀπεστέρησε. Ταύτη τοι καὶ ἡμεῖς τὸν μέχρις ἡμῶν ἐλθόντα φιλοθεώτατον Αὐτόνομου βίον οὐκ ἐγνωμεν σιγῇ κατακρύψαι, ἀλλὰ φιλοκάλοις αὐτὸν ἀκοαῖς παραδοῦναι προεθυμήθημεν. Ἐφθασε γὰρ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ τοῦ μάρτυρος, τοῦτο μὲν καὶ ἀπὸ τίνος τῶν πρὸ ἡμῶν τὰ ἐκεῖνου συντάξαντος, καὶ διανοίᾳ μὲν ἀγαθῇ χρηταμένου, γλώττιαν δὲ οὐδαμῶς εὐπορήσαντος τῇ γνώμῃ συνεπομένην, ἀλλ' ἀμαθίᾳ τὰ πολλὰ συγχέοντος καὶ συγκαλύπτοντος· τοῦτο δὲ καὶ δι' ἀνδρῶν τῶν ἱερᾶσθαι λαχόντων κατ' αὐτὸν τὸν τοῦ μάρτυρος εὐαγγέλιον, καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν δι' ἐρμελεστέρας ζητήσεως ἐφανισταμένον.

B. Οὗτος τοίνυν ὁ θεῖος Αὐτόνομος, ὁ γενναῖος τῆς εὐσεθείας ἀγωνιστῆς, τῷ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιώματι κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐμπρέπων, ὡς πολὺν καὶ ἀφόρητον ἔγνω τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας βιβέντα πόλεμον, εἰς μνήμην ἐλθὼν τῶν θεῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, δι' ὧν ἐπιτάττει τοὺς ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως ἀπελαυνομένους φεύγειν εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ εἰδὼς ὅτι μένων μὲν πρὸς τῷ μὴ δύνασθαι τὸν λόγον διδάσκειν καὶ αὐτὸς ἀπολείπεται, πόρρω δὲ τῶν διωκόντων γενόμενος δυνατὸς ἔσται γράμμασιν ἢ καὶ γλώσσει ποτὲ τῷ ποιμνίῳ τε τοῦ Χριστοῦ διαλέγεσθαι καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἐπαλείφειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν σκότει πλανωμένους τῆς ἀσεθείας πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος χειραγωγεῖν, τὴν Ἰταλίαν καταλιπὼν ἀφικνεῖται πρὸς Βιθυνίαν, καὶ θεοῖς ἐπακολουθῶν νεύμασι πρόσεισι χωρίῳ τινὶ τῷ τοῦνομα μὲν Σωρεοί· καί ται δὲ ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν τῆς Νικομηδείας κόλπον· καὶ ξενίζεται παρ' ἀνδρὶ Κορνηλίῳ τὴν κλήσιν. Συχνὸν τε χρόνον προ-

διατριψας αὐτῶ, καταρτίζει μὲν αὐτὸν ταῖς διδα-
σκαλίαις· οἶκον δὲ Θεοῦ οἰκοδομήσας εὐκτήριον, Μι-
χαὴλ τῷ τῶν ἀγγέλων ἀρχηγῷ καθωσιωμένον, χει-
ροτονεῖ τὸν Κορνήλιον ἐν αὐτῷ τῆς διακονίας τῷ
ἀξιώματι· καὶ αὐτῷ παραδούς τὴν τῶν πιστῶν
ἐπιμέλειαν, ἐπὶ τὴν Λυκαόνων καὶ Ἰσαύρων ἐκεῖνης
ἀπαίρει, κῆρουξ κάκει γενέσθαι τῆς εὐσεβείας προ-
θυμούμενος. Εἶτα πάλιν ἐπανελθὼν πρὸς Κορνήλιον
καὶ τὸν καταβληθέντα σπόρον αὐτῷ τῆς θεογνωσίας
πολύχουον βλαστήσαντα καρπὸν εὐρηκῶς, ἐπὶ τὴν τοῦ
πρεσβυτέρου βαθμὸν εὐθέως ἀνάγει. Ἐπεὶ δὲ καὶ
Διοκλητιανὸς εἰς τὴν Νικομηθεύς ἤκοντα ἔγνω, πᾶν
μὲν γένος Χριστιανῶν, καὶ ἑλικίαν πᾶσαν ἐκτέμνειν
σπουδάζοντα, ἐξαίρετον δὲ τινα καὶ μεμεριμνημέ-
νην τὴν ἐπ' Αὐτονόμου ποιουμένην ζήτησιν, ἐπὶ τὸ
Μαντίνιον καὶ τὴν Κλαυδιούπολιν οὗτος ἀπαίρει, B
(πόλλεις δὲ αὗται περὶ τὸν τοῦ Εὐξείνου κείμεναι
Πόντου), κἀνταῦθα τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας διασπαί-
ραι βουλόμενος. Ὡς δὲ κατὰ νοῦν αὐτῷ πάντα συνερ-
γεῖα Χριστοῦ προσεχώρει, αὐτῷ ἐπὶ Σωρεοῦς ἀνα-
στρέφει τὸν Κορνήλιον καὶ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκ-
κλησίαν ἐπισκοπόμενος. Ἦν πολυπλασιασθεῖσαν
πάλιν εὐρών, τὸν μὲν Κορνήλιον τῷ τῆς ἐπισκοπῆς
ἀξιώματι τελειοῖ· αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσιανῶν ἐπέρχεται
χώραν, τὰς μὲν τῆς πλάνης ἀκάνθας προῤῥίζους
ανασπῶν, εὐσεβῆ δὲ σπέρματα φιλοπόνως καταβαλ-
λόμενος. Τῆς δὲ Θείας χάριτος τοῖς Αὐτονόμου ἐμ-
βρήμασι πολλὴ τῆς εὐσεβείας τὸ λήϊον ἀναδεικνύσῃς,
καὶ πάλιν πρὸς Κορνήλιον καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ ποιμένην
τὴν ἐπάνοδον ἐποιεῖτο· κάκειθεν ἐν Λίμναις γίνεται. C
Χωρίον δὲ τοῦτο Σωρεοῖς πλησιάζον, οὗ τοῦς οἰκή-
τορας βαθεῖ σκότῳ τῆς ἀγνοίας κρατούμενους ὄρων,
ὁδηγεῖ καὶ τούτους πρὸς τὸ φέγγος τῆς ἐπιγνώσεως.
Καὶ οὐ πολλὸς αὐτῷ χρόνος πρὸς τὴν ὁδηγίαν τῶν ἐπιστρεφόντων ἀνάλωτο· ἀλλ' ἐν βραχεῖ τὰ τῆς
χάριτος εἰς τὰς τῶν πλειόνων ἐνήργει ψυχὰς, καὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα ἐπιζητοῦντες, τῇ ἱερᾷ ποι-
μνῇ Χριστοῦ προσετίθεντο.

I'. Τούτων τοίνυν εὐμενεῖα Θεοῦ κατ' εὐχὰς τῷ
μάρτυρι τελεσθέντων, συμβαίνει τοὺς ἐπὶ τῇ πλάνῃ
τῆς ἀσεβείας κατεχομένους ἐν τῷ δηλωθέντι χωρίῳ
κατὰ τινα παρ' αὐτοῖς τιμωμένην δαίμονος ἐορτὴν
σπονδὰς τοῖς εἰδώλοις προσφέρειν, κάκεινα ποιεῖν,
ὅσα ὑπὸ πονηρῶν δαιμόνων ἐκθακχουθεῖσαι ψυχὰι
πράττουσι. Ταῦτα πολλάκις οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ
ποιμένης ὄρωντες γινόμενα, καὶ Θεοῦ περιπλάμενοι D
ζήλου (κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν σὺν πλείονι τε-
λούμενα λύσση), πρὸς ὀργὴν δικαίαν ἀνίστανται, καὶ
ἀλλήλους παρακροτήσαντες ἐπίασιν κατὰ τῶν εἰδώλων·
καὶ πάντα εὐθύς συντρίψαντες, καὶ εἰς χοῦν θέμενοι
καὶ κόνιν ἐπεδείκνυσαν τοῖς λατρευταῖς ἐκεῖνοις τὴν
τῶν λατρευομένων ἀσθένειαν. Τοῦτο τοὺς Ἑλληνί-
ζοντας τότε μὲν εἰς ἐκπλήξιν καὶ θέας ἐνήγαγε, καὶ
θρήνου μᾶλλον ἢ ἐκδικήσεως τὸν καιρὸν ἠγοῦντο.
Φυλάξαντες δὲ ἡμέραν καθ' ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων
Αὐτόνομος ἐλειτούργει τὰ μυστικά, καὶ ξύλοις τε καὶ
σιδήροις ἕκαστος τὴν δεξιὰν καθοπλίσαντες, ἀθρόον
κατατρέχουσι τοῦ ἐν Σωρεοῖς εὐκτηρίου· καὶ τρέ-
πονται μὲν τοὺς παρατυχόντας, οἷς δὲ εἶχον ἐν χει-
σίν ὀπίσθιαι, τὸν ὄσιον ἀναιροῦσι, παρ' αὐτὴν τὴν
ἱερὰν τράπεζαν τοῦ αἵματος ἐκχυθέντος, ὡσπερ

eum quidem perficit doctrina: Dei autem oratoria
ædē ædificata, quæ dedicata est Michaeli principi,
in ea ordinat Cornelium dignitate diaconatus:
et cum ei curam mandasset fidelium, proficiscitur
in Lycaoniam et Isauriam, desiderans ipse quoque
fieri præco pietatis. Deinde reversus ad Cornelium,
cum a se dejectum semen invenisset produxisse
multiplicem fructum Dei cognitionis, cum prove-
hit ad gradum presbyteratus. Postquam autem co-
gnovit Diocletianum venire Nicomediam, qui
Christianorum quidem omne genus, et ætatem om-
nem studebat excindere, præcipue autem et admo-
dum sollicite quærebat Autonomum, is enavigavit
Mantinium, et Claudiopolim (sunt autem hæ urbes
positæ in ponto Euxino), hic quoque seminare
studens verbum pietatis. Postquam vero, Deo ad-
juvante, ei processerunt omnia exsententia, rever-
titur ad Soreos, visitaturus Cornelium et ejus Ec-
clesiam. Quam cum rursus invenisset multiplica-
tam, Cornelium quidem ad dignitatem provehit epi-
scopalem, ipse autem regionem obit Asianorum,
erroris quidem spinas evellens radicitus, pia autem
semina diligenter dejiciens. Divina autem gratia
imbribus Autonomi ostendente magnam segetem
pietatis, redit rursus ad Cornelium et ejus gregem.
Hinc venit Limnas. Est autem hic locus prope
Soreos. Cujus habitatores cum videret teneri pro-
fundis tenebris ignorantie, eos quoque ducit ad
lucem agnitionis. Non multum tempus ab eo con-
sumptum fuit ad eos in viam deducendos, qui con-
vertebantur: sed et brevi operata est gratia in ani-
mos permultorum, et salutare baptismum requiren-
tes, sacro gregi Christi accesserunt.

III. Cum hæc ergo Dei benignitate, ut martyri era-
t in votis, effecta essent, accidit, ut qui tenebantur
errore impietatis in dicto loco, in quodam dæmo-
nis festo, quod ab eis celebrabatur, simulacris offer-
rent libamina, et ea facerent: quæ faciunt animæ
furore percitæ a dæmonibus. Hæc sæpe videntes
fieri illi qui erant gregis Christi, et divino zelo re-
pleti, (illo autem die peragebantur cum majori
rabie) ad justam iram incitantur, et se invicem ad-
hortati, invadunt simulacra: et cum omnia protinus
contrivissent, et in pulverem et cinerem redegis-
sent, ostenderunt illis cultoribus imbecillitatem eo-
rum qui colebantur. Hoc gentiles tunc quidem
stupore affecit et metu, et qui lamenta-
tionis potius esse tempus putabant, quam vindictæ.
Cum autem observassent diem quo Dei servus
Autonomus mysticum celebrabat ministerium, li-
gnoque et ferro armasset unusquisque dexteram,
repente simul irruunt in oratorium, quod erat So-
reis: et eos quidem vertunt et fundunt, qui ince-
derant: armis autem, quæ habebant in manibus,
sanctum interficiunt, ad ipsam sacram mensam
fuso sanguine, quo modo prius divini Zachariæ, qui

ad Deum magis clamabat, quam Abelis sanguis injuste fusus. Et ideo eorum quidem, qui interemerunt, in æternum testatur impietatem, eos igne pro cæde ulciscens, et non brevi tempore dolorem præbens, sed æternum cruciatum: martyri autem, quæ non desinit, lætitiã, vitam perpetuam, et regnum Dei conciliat.

IV. Sed pontificis quidem et præconis veritatis hunc gloriosum exitum habuit martyrism: sanctissimæ autem ejus reliquiæ a quadam Maria, quæ diaconatus dignata fuerat charismate, cum simul cum iis qui ex propinquis temporibus non solum sibi vendicabant pietatem, sed etiam virtutem, illis præclare et sancte justa fecisset, mandatæ sunt sepulturæ, honorifice in capsâ depositæ. Procedente autem tempore, quando Constantinus impri-
 B mis pius imperator, sceptrâ Romana divina potius manu, quam exercitu et armis fretus, tenebat: Severianus quidam, Alexandriæ accepta rectione, cum metu maris per viam, quæ est circa sinum, iter faceret, venit quidem prope sacram capsam Autonomi, retinetur autem virtute, quæ non cadebat sub aspectum: cum muli quidem scuticis cæderentur, tantillum autem non moverentur, sed tanquam lapides starent immobiles. Severiano autem mirante id, quod factum fuerat, quidam vir pius et religiosus, et qui gratiam solvendi ænigmata a Deo acceperat, suam profert sententiam, mulorum statum hoc significare, oportere eum qui vehitur, hic sistere, et excitare templum divino martyri. Quod autem recta esset admonitio, ostendemus
 C e vestigio. Si enim, inquit ille, solum operi annueris, videbis salientes protinus, qui sunt immobiles. Et ille quidem anuuit prompto et alacri animo: ingrediebantur autem muli maximo impetu. Protinus vero Severianus jussit ædificari oratorium, et viam est ingressus. Cum autem reverteretur, templum dedicat, et efficit, ut posteris sit martyris perpetua memoria.

V. Cum non parum autem temporis interim præterfluxisset, invitaret autem memoria martyris, ut divino templo fieret incruentum sacrificium, accedit quidem ad sacrum is, qui tunc fungebatur munere sacerdotali, sacra mystica peracturus. Aqua autem ex tabulatis, quæ juxta ascensum posita
 D erant, effusa arbitratus hoc fuisse factum ad contumeliam, sacrum quidem ministerium peragit illo die: deinde cum illud diruisset oratorium, ædificat alterum in locis, quæ sunt prope mare, nesciens quod supra religiosam thecam martyris Severianus olim extruxit oratorium, quod ipse diruerat. Cum sexaginta autem anni præterissent usque ad tempus mortis Zenonis, qui fuit imperator Romanorum, Joannes quidam miles, qui erat in numero eorum, qui vocantur excubitores, ut imperatori aliqua in re deserviret, versabatur in his locis circa Soreos et Limnas. Et cum corpus aliquando exerceret, egressus est ad venationem: et cum fuisset in eo loco, in quo martyricæ sepultæ fue-

Α Ζαχαρίου τοῦ Θεοῦ πρότερον, ὃ δὴ καὶ ἐβόα πρὸς Θεὸν μᾶλλον, ἢ τὸ τοῦ Ἄβελ ἀδίκως χυθὲν· καὶ διὰ ταῦτα τῶν μὲν ἀνελόντων δι' αἰῶνος μαρτυρεῖ τὴν ἀσέβειαν, πυρὶ τούτους ἀντὶ τῆς σφαγῆς ἀμυνόμενον, οὐκ ἐν βραχεῖ τὴν ὁδὸν, ἀλλ' αἰωνίαν τὴν κόλασιν παρεχόμενον, τῷ μάρτυρι δὲ χαρὰν ἀληκτον, διηνεκῆ ζωὴν καὶ βασιλείαν Θεοῦ μνηστεύμενον.

Δ'. Ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀρχιερέως καὶ κήρυκος τῆς εὐσεβείας τὸ μαρτυρικὸν οὕτως ἔσχε καὶ καλλίνικον τέλος· τὸ δὲ πανάγιον αὐτοῦ λείψανον Μαρία τις, διακονικοῦ χαρίσματος κατηξιωμένη ἅμα τοῖς τῶν πλησίον ἐμπορίων, οὐκ εὐσεβείας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς ἀντιποιουμένοις, λαμπρῶς τε καὶ ὁσίως κηδεύσασα, ταφῇ παραδίδωσιν, ἐν θήκῃ τοῦτο φιλοτίμως καταθεμένη. Χρόνου δὲ παριόντος, ἡνίκα Κωνσταντῖνος ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ Ῥωμαϊκὰ σκῆπτρα θεῖκῃ χειρὶ μᾶλλον ἢ στρατιᾷ καὶ ὅπλοις θαρρόων ἐκράτυνε, Σευηριανὸς τις, τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀλεξανδρέων περαλαθῶν, καὶ δεῖε τῆς θαλάσσης διὰ τῆς ἐν κύκλῳ τοῦ κόλπου πορείαν τὴν ὁδὸν ποιούμενος, γίνεται μὲν τῆς ἱερᾶς Αὐτονόμου θήκης πλησίον· ἀοράτῃ δὲ δυνάμει κατέχεται, τῶν ἡμιόνων ἰσχυρῶς μὲν παιομένων ταῖς μάστιξιν, οὐδὲ βραχὺ δὲ κινουμένων, ἀλλ' ἴσα δὴ καὶ λίθοις ἀκινήτων μενουσῶν. Τοῦ Σευηριανοῦ δὲ τὸ γεγονός καταπληρομένου, τῶν εὐσεβῶν τις, καὶ τὰ μάλιστα εὐλαθῶν, καὶ λύειν αἰνίγματα χάριν ἐκ Θεοῦ δεδεγμένων, γνώμην εἰσάγει τὴν τῶν ἡμιόνων στάτιν τοῦτο δηλοῦν· ὡς ἄρα δεῖ τὸν ἐποχούμενον ἐνταῦθα τε στήναι, καὶ τέμενος ἐγεῖραι τῷ ἱερῷ μάρτυρι, καὶ ὅτι ἀσφαλῆς ἡ ὑποθήκη, κατὰ πόδας ἡμῖν ἡ ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ ἐπινεύσεις, φησὶ, μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλομένας εὐθύς θεάσῃ τὰς ἀκινήτους. Καὶ ὁ μὲν ἐπένευσε προθύμως· αἱ δὲ ὀρμητικώτερον ἔβαινον, καὶ ἀντίκα τὸ εὐκτήριον ὁ Σευηριανὸς προσέταττεν ἀνοικοδομῆσθαι, καὶ εἶχετο τῆς ὁδοῦ. Ἐπανελθὼν δὲ ἐκεῖθεν ἐγκαινίζει τὸ τέμενος, καὶ ταῖς ἐπειτα γενεαῖς ἀληστον τοῦ μάρτυρος εἶναι τὴν μνήμην παρασκευάζει.

Ε'. Οὐκ ὀλίγου δὲ διαρρέυσαντος μεταξὺ χρόνου, εἶτα τῆς μνήμης τοῦ μάρτυρος τὴν ἀναίμακτον ἱερούργιαν κατὰ τὸ θεῖον τέμενος τελεσθῆναι καλούσης, ἐφίταται μὲν τῷ ἱερῷ ὁ τρηκαῦτα τὴν ἱερατικὴν ἔχων ἀρχὴν, ἐπιτελέσων τὰ μυστικά· ὕδατος δὲ αὐτῷ ἐκ τῶν παρακειμένων τῇ ἀνόδῳ δρυφάκτων ἐπιχυθέντος, ἐφ' ὕδρει τοῦτο γεγενῆσθαι νομίσας, τὴν μὲν ἱερὰν λειτουργίαν κατ' ἐκείνην ἐπιτελεῖ τὴν ἡμέραν· εἶτα τὸ εὐκτήριον καθελὼν, ἐν τοῖς πρὸς θάλασσαν τόποις οἰκοδομεῖ ἕτερον, οὐκ εἰδὼς ἄρα ὅτι κατὰ νότου τῆς εὐαγούς τοῦ μάρτυρος θήκης ὁ Σευηριανὸς τὸ εὐκτήριον ὃ αὐτὸς ἄρτι καθεῖλε πάλαι ἀνήγειρεν. Ἐξήκοντα δὲ παρῳχηκότων ἄχρι τῆς Ζήνωνος, ὃς Ῥωμαίων ἐβασίλευσε, τελευταῖς, Ἰωάννης τις, στρατιώτης ἐν τοῖς καλουμένοις Ἐξκουσίτερον ἀριθμούμενος, κατὰ τινα βασιλικὴν ὑπηρεσίαν ἐν τοῖς χωρίοις διέτριβε ταῖς περὶ Σωρεοῦς καὶ Λίμνας. Καὶ ποτε γυμνασίῃ τὸ σῶμα διδοῦς, ἐπὶ θήραν ἐξῆει, καὶ κατὰ τὸν τόπον γενόμενος, ἐν τῷ τῷ μαρτυρικῷ ἐτίθαπτο λείψανον, λαγῶν τῷ

αὐτὸς βεβληκῶς, αὐτόχειρ γίνεται τοῦ θηράματος. Ἔτα καὶ ἄλλα τῶν ζώων θηρεύσας, ἐπάνεισι, καὶ ἐρίων δι' ὄνειρου τὸν μάρτυρα προτρεπόμενον ἐν τῷ τόπῳ ὑπερ ἔτυχε τὸν λαγῶν θηράσας, σκηνὴν πρὸς οἴκησιν πῆξασθαι, κάκεισε διαμένειν ἐκ γειτόνων αὐτῷ. Τοῦ δὲ θᾶπτον τὸ διατεταγμένον ἀνύσαντος, μετὰ τινος χρόνου ἐμφανέστερον ὁ ἱερομάρτυς ἐφίσταται, καὶ ὅστις εἶη διδάσκει, καὶ ὅτι τῆς σκηνῆς αὐτοῦ κάτωθεν τὸ ἱερόν ἐκείνου τεθησαυρισθαι λείψανον. Ὁ δὲ στρατιώτης, οὐκ ἀκίνδυνον ἤγησάμενος τῶν θεῶθεν αὐτῷ μηνυθέντων τὴν σιωπὴν, ὅτλη ταῦτα τῷ βασιλεύοντι καθιστᾶ. Ἀναστάσιος δὲ οὗτος ἦν, ὃς εὐσεβεῖν μὲν καθαρῶς οὐκ ἐβούλετο, τὰ δὲ τῶν εὐσεβῶν πολλάκις ὑποκρινόμενος, τὴν ἐξ ἀνθρώπων εὐνοίαν ἐθηράτο. Διὸ κατασκευάζεται μὲν παρ' ἐκείνου ὁ νῦν ἐστηκὼς εὐκτήριος οἶκος·

Ἐγκαινίζεται δὲ παρὰ τοῦ μετ' αὐτὸν τὴν βασιλείαν ἰθύνοντος, Ἰουστίνου δὴ τοῦ φιλευσεβοῦς· ὃς καὶ εἰσαεὶ διαμένει, πολλῶν ἀνθρώποις κακῶν ἐλευθερία γινόμενος. Ἐν τούτοις μὲν οὖν τὰ κατὰ τὸν μέγαν Αὐτόνομον διηγήματα.

Γ'. Ἐγὼ δὲ, νικῶντα τὸν ἀθλητὴν ὄρων τὴν φύσιν καὶ μετὰ θάνατον πρὸς δοξολογίαν Θεοῦ διανίσταμαι. Ἐπιβαλὼν γὰρ τότε τὰς ἔψεις τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, τὸ ἱερόν αὐτοῦ σκηνὸς ἐθεασάμην, καὶ ἦν ἀήτητον ὑπὸ γε τῆς ἰσχύος τοῦ θανάτου μεμενηκός· ὁ γὰρ πᾶσαν τοῦ ζώου τὴν σύμπληξιν τριημέρῳ δικστήματι λύειν αὐχῶν ἔτεσιν ἤδη διακοσίαις τρίχα τοῦ γενναίου διαφθεῖραι οὐκ ἴσχυσεν· ἀλλ' ἦ τε κόμη τῆς κεφαλῆς δαψιλῆς καὶ ἀλύμαντος, ὃ τε τῆς μορφῆς χαρακτήρ συνεστηκὼς καὶ ἀλώθητος τῇ τῆς ὀφθαλμοῦ εὐτονία, μηδὲ τὰς τῆς ὑπῆνης τρίχας ἀποβαλῶν· ἀνέωγε δὲ αὐτῷ καὶ ὁ τῶν ὀμμάτων κύκλος. Δι' ὧν ἐμοὶ δοκεῖν καὶ θεώμενος αἰδοῖ τοῦ νόμου τῆς τελευταῆς, τὴν σιωπὴν προτιμᾶν. Ἐστηκε δὲ καὶ ὁ πᾶς τοῦ σώματος τύπος· τὴν ἰδίαν συντηρῶν ἀρμονίαν, καὶ οὔτε τῆς κεφαλῆς οὐδόλως ἀποβράγεις, οὔτε τῶν λοιπῶν μορίων τὴν διάστασιν ὑπομείνας· οὕτω γὰρ ὁ μεγαλόδωρος Κύριος ἀντιδοξάζειν οἶδε τοὺς οἰκειοὺς αὐτὸν μέλεσι δοξάσαι προελομένους· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A ranti reliquiæ, leporem arcu feriens, prædam sua manu occidit. Deinde cum etiam alia venatus esset animalia, revertitur, et in somnis videt martyrem ei præcipientem, ut in loco in quo erat venatus leporem, tabernaculum sigeret ad habitandum, et permaneret illic ei vicinus. Cum is autem cito perfecisset id, quod jussus fuerat, post aliquot annos ei martyr apparet evidentius, et docet, quisnam sit, et quod sub illius tabernaculo conditæ sunt sacræ suæ reliquiæ. Miles vero non esse a periculo remotum arbitratus eorum, quæ sibi divinitus significata fuerant, silentium, hæc aperit imperatori; is autem erat Anastasius, qui nolebat quidem pure ac sincere esse pius; pietatem autem sæpe simulans, captabat hominum benevolentiam. Quamobrem ab illo quidem construitur, quæ nunc est, ædes oratoria; dedicatur autem ab eo, qui post ipsum obtinet imperium, pio, inquam, Justino. Quæ nunc quoque permanet, et in ea liberantur homines a multis malis. Atque hæc quidem sunt, quæ de magno narrantur Autonomo.

VI. Ego autem videns athletam etiam post mortem vincentem naturam, exurgo ad Deum glorificandum. Injiciens enim aliquando oculos in sepulcrum martyris, aspexi sacræ ejus reliquias, quæ invictæ manserant a mortis viribus. Quæ enim universam animalis compositionem se trium dierum spatio gloriatur dissoluturam, jam ducentis annis non valuit præclari illius viri vel pilum corrumpere: sed et coma capitis est densa et illæsa, et formæ character consistit integer, pelle firma et intensa, ne amissis quidem pilis labri superioris. Est autem ei orbis quoque apertus oculorum. Per quos intuenti mihi videbatur, quod legem tantum mortis ipse reveritus, silentium simularet. Stat autem universa quoque figura ejus corporis suam conservans compagem, et nec ejus capitis ruptum est aliquid, nec reliquarum corporis partium facta est ulla a se invicem disjunctio. Sic enim munificus Dominus scit vicissim glorificare eos, qui suis membris voluerunt eum glorificare: quoniam eum decet gloria, honor et adoratio, nunc et semper, et in sæcula. Amen.

DE SANCTO NICETA GOTHO

MARTYRE IN GOTHIA ULTRA ISTRUM.

(Acta SS. Boll. ad diem 13 Sept., tom. V.)

Celebris sancti cultus: locus et tempus martyrii investigatur: nonnulla de conversione Gothorum observata: Acta Græca edenda.

I. Celebris admodum est hodie apud Græcos et D Gothi, de quo Baronius in Martyrologio Romano Moschos cultus sancti Nicetæ martyris natione ita meminit: «Eodem die sancti Nicetæ Gothi,

qui ab Athanarico rege ob catholicam fidem jus-
sus est igne comburi. Petrus de Natalibus, lib. v,
cap. 4, elogium contexit ex Actis infra dandis,
sed non sine erroribus aliquot, mortemque sancti,
quem Nicetum vocat, fixit 25 Maii. Hinc factum, ut
Grevenus aliique pauci martyrologi Nicetum, aut
potius Nicetam, ad 25 Maii suis Fastis inseruerint.
Alii tamen Latini cum Molano sanctum Nicetam
hodie memorarunt. Antiquiores martyrologi Latini
sanctum hunc ignorarunt: sed Græci magno con-
sensu, et cum his Moschi sanctum Nicetam hodie
celebrant, ut magnum martyrem, de quo officium
ecclesiasticum eodem die peragendum in libris eo-
rum ritualibus præscribitur. In Menologio Sirlletiano
hoc sancti Nicetæ datur elogium: «Commemoratio
sancti martyris Nicetæ, qui sub imperio Constantini
Magni natus, atque educatus in regione Gothorum
ultra Danubium, non communicabat cum Barbaris,
sed cum viris piis Deum colentibus, edoctus Christi
fidem a sanctissimo episcopo Gothorum Theophilo,
comprehensus ab Athanasio (lege Athanarico prin-
cipe propter Christianæ fidei professionem, et
multis tormentis cruciatus, igne consumptus,
consummatus est.» Consonant omnino Menæa im-
pressa, ubi nomen Athanarici, pro quo hic mendo-
se Athanasias legitur, recte est expressum.

II. In Menologio Basiliano Acta sancti Nicetæ
compendio exponuntur. Nam post hanc annuntia-
tionem, «Certamen sancti magni martyris Nicetæ,»
sequitur elogium ita conceptum: «Nicetas, præcla-
rus Christi martyr, fuit imperante Constantino
Magno, genere Gothus, nobilitate ac divitiis inter
populares suos florens, a Theophilo religiosissimo
Gothiæ episcopo fidem edoctus. Cum autem in
duas factiones tota Gothorum gens scissa fuisset,
atque utraque suum sibi principem creasset; con-
fugit alter principum ad Romanorum imperatorem:
qui cum suscepta in contrariæ factionis tyrannum
expeditione, insignem ex eo reportasset victoriam,
Gothosque subegisset, ex eo tempore genus Chri-
stianorum inter Gothos multiplicatum est. Horum
primus sanctus Nicetas fuit, qui et summa libertate
Christianam fidem populo annuntiabat. Sed post-
quam reversus est imperator, Gothi infideles fu-
rore perciti, commota in Christianos persecutione,
alios quidem aliter torsere, Nicetam autem mul-
tiplicibus suppliciis exeruciatum igni tradidere.»
Hactenus Menologium satis recte.

III. De translatione corporis sancti Nicetæ Gothi
agunt Acta edenda, iisque consentit Petrus de Na-
talibus jam laudatus. Utrobique etiam legitur, ec-
clesiam sancto ædificatam esse Mopsuestiæ in Ci-
licia, quo sacrum corpus erat delatum. Addit de-
inde Petrus de Natalibus: «Post temporis decur-
sum corpus ipsum Venetias translatum, quiescere
dicitur in ecclesia S. Nicolai.» De corpore ibidem
servato astipulatur Nicolaus Doglioni in opusculo
Italico *de Notabilibus urbis Venetæ* lib. II pag. 345;
uti et opusculum Latinum *de Urbe Veneta*, quod

A impressum est in *Thesouro Antiquitatum Italiæ*
tom. V part. II. In illo enim tractatur de templo
S. Nicolai, parochia presbyterorum in regione
Dorsi duri, atque in fine dicitur: Hic sancti Ni-
cetæ corpus aliæque sanctorum reliquiæ habentur.

IV. Quod spectat ad tempus, quo sanctus Nice-
tas martyrio coronatus est, illud utcumque assignari
potest ex tempore, quo Gothorum princeps Atha-
naricus persecutionem movit adversus Christianos.
De numerosa Gothorum martyrum classe ad 26
Martii egit Papebrochius noster breviter admo-
dum. Prolixius et accuratius de sancto Saba Gotho,
in eadem quoque persecutione passo, idem egit ad
12 Aprilis, quo occisus est anno 372. Eodem for-
san anno, certe non multis annis citius aut serius
coronatus est sanctus Nicetas. Locus martyrii fuit
in ditione Gothorum, ultra Danubium tunc degen-
tium. Nescio sane, quo memoriæ lapsu Castellanus
in Martyrologio universalis ad marginem, et in in-
dice, notare potuerit, prope Mopsuestiam in Cilicia
occisum esse sanctum, nisi locum, ad quem cor-
pus translatum est, cum loco martyrii confuderit.
Nulla enim est ratio, cur dicamus, occisum esse
Sanctum extra ditionem Athanarici Gothorum re-
gis, quæ immenso terrarum intervallo a Cilicia
distabat. Si porro ditionem Athanarici proprius
inquirere velimus, ex Ammiano, gesta Valentis
imperatoris contra Athanaricum referente, lib.
XXVII cap. 5, facile deprehendemus, Athanaricum
eo tempore dominatum esse in hodierna Moldavia,
ac forte in Valachia et Bessarabia, aut certe in
parte aliqua illarum provinciarum: neque enim
novimus, quam late imperaret.

V. Loca ab Ammiano memorata, ubi Valens Is-
trum primo et tertio illius belli anno trajecit, et ubi
anno secundo transitum frustra tentavit, erant in
Moesia inferiore, dictis provinciis, præsertim Mol-
daviæ opposita, soloque Istro ab iis divisa. Marci-
anopolis ejusdem provinciæ urbis, in qua Valens
hiberna habebat, ac pax in ipso Istro inter utrum-
que principem inita, similiter ostendunt, Athana-
rici ditionem a Moesia inferiore solo Istro sive Da-
nubio diremptam fuisse. Itaque dubitandum non
est, quin sanctus Nicetas passus sit in hodierna
Moldavia, vel huic contermina Valachia aut Bessa-
rabia. Nam persecutionem contra Christianos mo-
vit Athanaricus, priusquam Gothi Istrum fuerint
transgressi, quando hæresis Ariana necdum præ-
valuerat apud Gothos, ut observat sanctus Augu-
stinus, lib. XVIII de civitate, cap. 52. ubi hæc
scribit: «Rex Gothorum in ipsa Gothia persecu-
tus est Christianos crudelitate mirabili, cum ibi
non essent nisi Catholici, quorum plurimi marty-
rio coronati sunt; sicut a quibusdam fratribus, qui
tunc illic pueri fuerant, et se ista vidisse incun-
ctanter recordabantur, audivimus.» Paulus Orosius,
lib. VII, cap. 32, de eadem persecutione sic habet:
«Præterea Athanaricus rex Gothorum, Christianos
in gente sua crudelissime persecutus, plurimos

barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit, » etc. Hæc ille refert, postquam dixerat Gratianum creatum esse imperatorem. Attamen hinc nequit inferri, eodem anno 367, quo Gratianus factus est imperator, natam esse persecutionem; sed solum cœptam non esse multis annis serius: Orosius enim singula non refert ad annos determinatos. Ex laudatis ante sancti Sabæ Actis certum est, persecutionem viguisse anno 372, et jam antea fuisse cœptam. Hæc de causa martyrium sancti Nicetæ circa eundem annum 372 figendum censui.

VI. Occasio persecutionis in Actis repetitur ex dissentione Gothorum, et bello, quod ortum dicitur inter principes duarum partium, Phritigernem videlicet et Athanaricum. Si Actis credendum sit, Phritigernes fuit primum victus ab Athanarico; sed postea, fœdere inito cum Valente, hujus subsidio victor. Similia habet Sozomenus, lib. vi. cap. 37, ita scribens: « Haud multo post, orta inter eos (Gothos) seditione, duas in partes divisi sunt: quarum alteri Athanaricus, alteri præerat Phritigernes. Mox, commisso inter eos prælio, victus Phritigernes, Romanorum auxilium imploravit. Quod cum imperator concessisset, jussissetque ut milites, qui in Thracia erant, ei auxilium ferrent, denuo congressus, victoriam retulit, et Athanarici copias in fugam vertit. » Hactenus Sozomenus, addens ea occasione, Phritigernem cum Ulphila episcopo ac subditis suis a Valente ad Arianam hæresim traductum. Verum scriptor ille hæc omnia memorat post pulsos ab Hunnis e sedibus suis Gothos, qui a Valente recepti sunt in Thracia.

VII. At persecutio Athanarici sæviit, quando Gothi omnes ultra Istrum degebant, ut sanctus Augustinus mox laudatus testatur, idque etiam liquet ex tempore persecutionis per Orosium assignato. Præterea sanctus Epiphanius, qui eo tempore florebat, agens de vehemente illa persecutione in hæresi 70 Andianorum, cap. 15, ait « Romanorum præsertim odio » a rege Gothorum commotam esse, « quod Romanos imperatores Christianos esse videret. » Itaque verendum est, ne aliqua tam in Actis quam apud Sozomenum sit confusio, indeque perperam assignata persecutionis causa. Nam Athanaricus ante persecutionem contra Valentem gessit bellum, ab eoque victus est anno 369, circa quem inchoata est persecutio, forsau simul ac Valens, sancita pace, cum exercitu Romano recesserat. An vero etiam ante id tempus Phritigernes et Athanaricus bello certaverint, non adeo certum est, licet hoc etiam habeat Socrates, lib. iv, cap. 55.

VIII. Quidquid sit, constat de persecutione; constatque ulterius, eam fuisse motam, quando Gothi erant catholici, ut observat sanctus Augustinus, et liquet ex tempore quo ad Arianismum traducti sunt Gothi. Socrates quidem Gothos, ab Athanarico occisos, simul et Arianos facit et Martyres: sed scriptor ille frequenter modo plane

A inepto et ridiculo scribit de rebus fidei, Gothosque jam tunc Arianos facit, quia non multo post illam hæresim sunt amplexi: ut narrat Theodoretus mox laudandus, qui id Ulphilæ Gothorum episcopi perfidiæ attribuit. Quæ autem Theodoretus de Ulphilæ perversione memorat, longe probabiliora sunt, quam quæ de eodem scripsit Philostorgius Arianus. Nam eum ab Eusebio episcopo (Nicomediensem insinuans Arianum) fuisse ordinatum, Philostorgius ait, « cum a rege, qui tunc Gothis præerat, legatus una cum aliis ad imperatorem Constantinum missus esset. » Improbabilia hæc sunt, quia sic Ulphila ordinatus esset ante mortem Constantini, anno 337 defuncti, et quidem ab Eusebio Nicomediensi Ariano. At nec verisimile est, Ulphilam tam cito fuisse episcopum, aut ordinatum esse tempore Constantini ab homine Ariano, quando Constantinopolitanam sedem obtinebat S. Alexander Constantino gratosus. Itaque figmenta illa sunt Philostorgii, in gratiam Arianorum suorum non raro falsa scribentis. Valde etiam incertum, et minus probabile est, quod scribit de Ulphila Socrates, lib. ii, cap. 41, eum fuisse in concilio Constantinopolitano anno 360, ubi Ariani novam condiderunt fidei formulam, cui Ulphila tunc consensisset. Idem tamen habet Sozomenus, lib. iv, cap. 24. At hic lib. vi, cap. 37, existimat, imprudenter factum ab Ulphila, qui inquit, « cum episcopis Nicænorum Patrum decreta sectantibus communicare perseveravit. »

C IX. Quidquid porro sit de factis aliquot particularibus Ulphilæ, a quibus fides Gothorum non dependet; constat Gothos, diu ante tempus de quo agitur, fuisse conversos, ac Gothorum metropolitam Theophilum in consilio Nicæno fuisse anno 325. Itaque Gothi dudum Christiani erant et Catholici; sed ad perfidiam traducti sunt a Valente circa annum 376, quando pulsus ab Hunnis, petierunt, ut sedes sibi figere liceret intra limites Romani imperii. Observat hoc Sozomenus, qui alias Socratem passim nimis sequitur; additque de episcopo Gothorum in confirmationem sequentia verba, « Nam Ulphila, qui tunc apud ipsos erat episcopus, initio quidem nulla in parte dissensit ab Ecclesia Catholica. » Mox subdit, Ulphilam, qui a Gothis ad Valentem legatus erat missus, promissis Arianorum episcoporum esse corruptum.

D X. Verum audiamus Theodoretum, de his scribentem, lib. iv, cap. 37, ubi sic habet: « Quo tempore Gothi Istrum trajicientes, fœdus cum Valente percusserunt, abominandus ille Eudoxius (verisimiliter legendum Euzoius, qui Arianorum episcopus erat Antiochiæ, ubi tunc valens degebat) qui tunc aderat, suggessit imperatori, persuadendum esse Gothis, ut cum ipso communicarent. Nam cum diu antea divinæ cognitionis radiis illustrati essent, in apostolica doctrina semper fuerant innutriti. Quippe, aiebat Eudoxius, unius dogmatis communicatio pacem firmiorem efficiet. Quod consilium cum approbasset

Valens, optimatibus Gothorum proposuit, ut in doctrina fidei cum ipso consentirent. At illi responderunt numquam se adduci posse, ut a majorum suorum doctrina discederent. Porro ea tempestate Ulphila totius gentis erat episcopus, magnæ apud illos auctoritatis, et cujus verba pro firmissimis legibus habebant. Hunc Eudoxius cum et verbis demulisset, et muneribus illexisset, eo impulit, ut Gothos ad communionem imperatoris amplectendam adduceret. Id autem persuasit, cum diceret, contentionem ex ambitione ortam esse; dogmatum vero nullam esse discrepantiam. Sic Ulphilæ perfidia circa annum 376 ad hæresim perducti sunt Gothi.

XI. Quod spectat ad Acta Græca sancti Nicetæ, auctorem ea habent Metaphrastem, qui verisimiliter habuit Acta antiquiora, quæ ad stylum suum traduxit. Latine edita sunt apud Lipomanum et Surium, ibique Metaphrasti ascripta. Altitius quoque in Opusculo de Simeonum scriptis, pag. 127, horum Actorum dat initium, aggregatque catalogo illorum, quæ Metaphrastis esse videntur. Bailletus in tabula critica ad hunc diem observat, alia olim Acta sancti Nicetæ exstitisse, sed ea tanquam perita haberi posse, postquam illa suo stylo exornanda suscepit Metaphrastes. Verum justo vehementior videtur hæc censura, quæ forte non aliunde

nata est, quam ex solo Metaphrastis nomine: non enim invenio, quid magnopere displicere possit in Actis sancti Nicetæ præter aliqua ad sanctum vix spectantia, et occasionem persecutionis Athanarici, hujusque contra Phritigernem bellum, quod tamen etiam habent Socrates et Sozomenus.

XII. Fortasse Valens, instigante Phritigerne, bellum contra Athanaricum suscepit: quamvis illud quoque fecisse legatur, quia Athanaricus Procopio tyranno subsidia contra Valentem miserat. Fortasse Athanaricus Phritigernem aggressus est post pacem cum Valente factam. Quidquid sit, dubium magis est istud bellum, quam certo fictitium. Reliqua in Actis relata de sancto Niceta, licet tam certa non sint, quam facta ab auctore contemporaneo scripta, modo satis verisimili sunt enarrata. Acta autem illa Græca, quæ eadem, in apographo nostro notantur desumpta ex codice ms. regis Franciæ. Interpretatio Latina apud Lipomanum et Surium Græco contextui plerumque respondet, non tamen ita semper est accurata, ut nequeat emendari. Nam subinde aliqua verba prorsus Latine sunt omissa, quæ secundum Græca adjungam. Semel iterum interpres a vero sensu aberrasse videtur; ideoque veram interpretationem substituam, servata tamen antiqua versione, ubicumque videbitur legitima.

ΑΘΛΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΝΙΚΗΤΑ.

CERTAMEN

SANCTI

ET MAGNI MARTYRIS NICETÆ.

I. Victricia martyris Nicetæ hodie celebramus certamina, non quem princeps apostolorum Petrus erudiit, et qui Clementis fuit frater (1), et quem Commodus tyrannus propter Christum illato consummavit martyrio. Non convenimus, ut hujus celebremus certamina: sed quem (quod ad laudem

A'. Νικητικούς αγώνας τοῦ μάρτυρος Νικήτα πανηγυρίζομεν σήμερον· οὐχ ὅτι τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος ἐπαιδαγώγησε, καὶ Κλήμης ἔσχε κοινωνὸν ὠδίνων τῶν μητρικῶν, βῶμη τε προήνεγκε, καὶ Κόμοδος τυραννῶν τῷ διὰ Χριστὸν τεταλείωκε μαρτυρίῳ· οὐ τούτου νῦν τοὺς ἄθλους πανη-

(1) In versione Latina legitur socius; sed Græca phrasis clare fratrem significat. In eadem versione ad nomen Clementis additur: Pontificis, quod Græca non habent. In Recognitionibus S. Clementis occurrunt Niceta et Aquila, tanquam S. Clementis papæ fratres. At libri Recognitionum auctoritatem non

habent; neque video Nicetam, S. Clementis fratrem, in Martyrologiis Græcis aut Latinis celebrari. Forte auctor ne insinuare quidem voluit, talem ullibi reperiri sanctum: sed solum dicere, de tali se non loqui.

γυρίσαι· συνήλθομεν, ἀλλ' ὄν (τό γε πρὸς εὐφημίαν λαμπρότερόν τε καὶ τιμιώτερον) Βάρβαρος μὲν ἦνεγκε χώρα, βάρβαρα δὲ ἐθρέψαντο ἤθη, καὶ τὴν ἐμφυτον τῆς τύχης εὐγένειαν οὐ μὲν οὐκ ἐνόθευσαν. Ἴσασι πάντες τὸν ποταμὸν Ἴστρον μεγέθει καὶ εὐθηνία, ὅσα ποταμοὶ φέρουσι, τὸ περιθόητον ἔχοντα, ὃν καὶ Δανούθειον ἢ ἐπιχώριος οἶδε γλώττα καλεῖν. Γότθους δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ μεταναστάτας τῆς πατρίδος γεγονότας προσοίκους ὁ ποταμὸς ἔφερεν. Οὗτος οὖν ὁ θαυμαστός Νικήτας, Γοθικῶν σπερμάτων ἐκφύς, καὶ τιμὴν τὴν πρώτην παρ' ἐκείνοις λαχὼν, διὰ τε τὸ περιφανές τοῦ γένους καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σώματος τε καὶ τῆς ψυχῆς εὐφυίαν ὅσῃν καὶ δεξιότητα, οὐ Γότθου ἦν τὸν βίον, οὐ τοὺς τρόπους, οὐδὲ τὴν πίστιν. Ἐνίκα γὰρ ἢ μὲν γνώμη τὸ γένος, τὸ δὲ εἰς Χριστὸν φίλτρον τὴν βάρβαρον δόξαν, ἢ δὲ τῶν ἀρετῶν ἕως τὴν Γοθικὴν ἀκρασίαν καὶ ἀγριότητα.

B'. Θεοφίλου δὲ ἦν οὗτος ἐπὶ νεαζούσῃ τῇ ἡλικίᾳ τῶν ἱερῶν τῆς διδασκαλίας ἀπερυσσάμενος βρυμάτων. Ὅνπερ δὴ Θεοφίλον, τὴν ἀρχιερατικὴν ἐφορείαν τῶν Γότθων πεπιστευμένον, καὶ τῇ ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένηκῃ καὶ πρώτῃ συνόδῳ ἐμάθομεν ἐνεπιστῆναι καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας χειρὶ τε καὶ γλώσσῃ παρὰ πᾶσι κρατῶναι δόγματα. Ἐπεὶ δὲ οὐ πολὺς ἐν μέσῳ διέβη χρόνος, καὶ τὸ Γότθων ἔθνος εἰς ἀντιπάλους διεβράβη καὶ ἐμφυλίου μοίρας, καὶ εἰς δύο τε γέγονασι μέρη· καὶ τούτων ἡγεῖτο θατέρου μὲν Φριτιγέρνης, θάτερον δὲ Ἀθαναρίχῳ ὑπήκουε τὰ πάντα δεινῷ· Ἀθαναρίχος οὗτος, κατὰ τῆς ὁμογενοῦς καὶ ἀποστάδος τοῦ Φριτιγέρνου μέρους πλήθει χειρὸς ἐπιστρατεύσας, τρέπαιον ἴστησιν. Ὅθεν Φριτιγέρνης ἀπορρήθεις, πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀπέβλεψε δεξιάν, αὐτόμολός τε προσελθὼν, ἀμύνειν ἔδειτο. Οὐάλεντι δὲ τῆνικαῦτα τῷ μισοχριστῷ, τὰ Ῥωμαϊκὰ διείπετο σκῆπτρα. Οὐ τοῖς ἐπὶ Θράκην στρατιώταις τῷ φυγάδι βοθηεῖν ἐγκελεύσαντος, Φριτιγέρνης λαβὼν τὸν τε Θράκιον, καὶ ὅσος ὑπ' αὐτῷ Γοθικός στρατός καταλέλειπτο, διαβαίνει τὸν Ἴστρον. Καὶ τὸν θεῖον τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν πάσης προηγούμενον τῆς δυνάμεως φέροντες, συβῆγγυνται τοῖς ἀντιπάλοις εἰς μάχην, κρατοῦσί τε βῆλον τοῦ κρατήσαντος· καὶ τὸ ἐκεῖνου πλήθος αἰχμαλωσία καὶ ξίφος διεμερίζετο· μόλις μετ' ὀλίγων Ἀθαναρίχου τὴν σφαγὴν αἰσχροτάτα διαπεφυγότος.

Γ'. Αὕτη γέγονε πρόφασις καὶ αἰτία πολλαπλασίου τῶν προλαθόντων τὰ Χριστιανῶν ἀπάσασθαι Γότθους. Οὐρφίλος δὲ διάδοχος μὲν τῶν ἀρχιερατικῶν

A quidem est præclarius et præstantius) regio tuht barbara, mores vero enutrierunt Barbari: et innatam nobilitatem minime adulterarunt (2). Sciunt omnes fluvium Istrum, magnitudine quidem inter fluvios clarum, quem lingua ejus regionis appellat Danubium. Gothos autem, qui illo tempore exarserant e patria, (3) fluvius habebat accolas. Hic ergo admirandus Nicetas, natus e Gothicis seminibus, et primum honorem apud illos nactus, tam propter claritatem generis, quam propter aliam animi et corporis indolem et dexteritatem, non erat vita Gothus, nec moribus, nec fide. Nam genus quidem vincebat ingenium: amor autem in Christum barbaram opinionem: studium vero virtutis intemperantiam Gothicam et feritatem.

B II. Hic autem in adolescentia hauserat sacra fluenta doctrinæ Theophili. Quem quidem Theophilum (4) cum ejus fidei fuisset commissus Gothorum pontificatus, accepimus interfuisse primæ universali synodo Nicænæ, manuque et lingua apud omnes confirmasse dogmata pietatis. Cum autem non multum intercessisset temporis, et in gente Gothorum bella erupissent intestina, et essent divisi in duas partes, et uni quidem præesset Phritigernes, altera autem valde terribili pareret Athanarico, hic Athanaricus, suscepta maximis copiis expeditione adversus Phritigernem, erat quidem ejusdem generis sed erat ab eo avulsus, victoria parta, erigit tröpæum. Quamobrem Phritigernes in rebus suis afflictis spectavit ad Romanam dexteram, et veniens transfuga, petivit auxilium. Valens autem Christi inimicus, eo tempore tenebat sceptrum Romana. Qui cum jussisset iis qui erant in Thracia, militibus ferre opem exsuli, Phritigernes, Thracio exercitu accepto, et eo, qui sibi remanserat, transmittit Istrum. Itaque ferentes divinam Christi crucem, præcedentem omnes suas copias, prælio confligunt cum adversariis, et eum qui vicerat, facile vincunt, et illius multitudo partim cæditur, partim capitur, cum Athanaricus (5) turpissime cum paucis suæ vitæ fuga consulisset.

D III. Hæc fuit causa et occasio, cur multis ex iis qui præcesserunt Gothis (6), religionem amplexi sint Christianam. Urphilas (7) autem fuit Theophili suc-

(2) Hic multa verba Latine erant omissa.

(3) Certum est, Gothos non semper in Dacia ad Istrum habitasse; sed ex alia regione remotiore a Romano imperio ad Istrum progressos esse, prout postea per multas imperii provincias se diffuderunt. An vero ex Scandinavia, sive ex hodierno regno Suecico, ut vult Jornandes, ortum duxerint, non est hujus loci inquirere.

(4) Theophilus Gothiæ metropolita concilio Nicæno revera subscriptus legitur.

(5) Jam in Commentario num. 7 monui, totum hoc bellum non videri certum, et fortasse ex sola confusione ortum esse. Aliquid tamen veri subesse potest, si Phritigernes cum Valente fœderatus fuit,

quando hic anno 367 contra Gothos bellum gessit, clade Athanarici anno 369, secutaque eodem anno pace finitum.

(6) Erant quidem inter Gothos Christiani non pauci; sed ea occasione multo plures converti potuerunt.

(7) Urphilas aut Urphila communius vocatur ab aliis. Aliqua hic non recte de ipso dici videntur. Consule itaque de Ulphila dicta in Commentario, num. 9 et 10, ex quibus liquet, non de secunda synodo œcumenica intelligi posse mox sequentia, si vera sunt, sed de synodo Arianorum anni 360.

cessor in munere pontificali, qui cum eo quoque synodo Nicænæ interfuerat eadem sentiens, et postea considerat cum iis qui Constantinopoli in secunda sancta synodo fuerant congregati. Hic cum esset vir prudens et doctus, invenit figuras litterarum, et sonos Gothicæ voci convenientes : et cum in eis sacram nostram et divinitus inspiratam Scripturam e Græca in linguam Gothicam vertisset, omni studio et diligentia effecit, ut eam discerent, qui erant suæ gentis. Quamobrem magnum incrementum accipiebat pietas apud Barbaros, et in dies proficiebat. Athanaciens autem cum procedente tempore se a damno, quod acceperat, recreasset, et in locum pristinum revertisset, non pervenit tamen ad pietatem : sed multos quidem ex Christianis Gothicis et Barbaris subiciebat suppliciis : magis autem movebatur adversus generosum Nicetam, qui et generis claritate, et pietate superabat eos qui erant sui generis.

IV. Gratiano autem pio et clementi Romanum ac paternum administrante imperium, impius et cædem spirans Athanaricus, ipse per se adversus pios cædem parabat, et efficiebat, ut qui ei parebant, ipsum imitarentur. Isti ergo Dei hostes execrandi, occulta (8) quotidie impietate, martyris causa indignabantur, cum pietas martyris in dies prædicaretur, discruciabantur animis, minabantur, aggredebantur eum de medio tollere. Quæ quidem Nicetas parum curans, nihilominus pergebat prædicare pietatem. Tandem in iram apertam erumpentes, repente martyrem invadunt eo tempore, quo prædicabat, ipsumque rapiunt, et vi trahunt, et urgent, ut fidem abjuret. Sed ille quidem nec verbis, nec factis desistens a pietate, et libera Christi confessione, et ab honorando eo ut Deo, ludum et irrisionem esse ostendebat illorum invasionem. Illi autem cum contrivissent partes ejus corporis (o insania!) eum etiam in ignem injiciant. Sed sic quoque patiens sanctus, neque lingua desistebat Deum hymnis celebrare, neque corde in eum credere. Quocirca ad finem usque immobilem servans confessionem, cum multis aliis qui erant ejusdem generis et fideli, dignus fuit habitus coronis martyricis, anima sua in manus Dei tradita.

V. Marianus autem quidem vir pius, Cilix genere, ex civitate, quæ illic est, ortus, nomine Mopsuestia (9), illo tempore versans in locis, quæ sunt circa Istrum, propter fidei conjunctionem et morum similitudinem, quæ quidem magna ex parte inter se conveniunt, evaserat martyri familiaris et amicus, et degebat in eisdem ædibus multo tempore. Hic postquam ille finem accepisset martyricum, considerabat, et multas apud se versabat co-

(8) Hic dissentit interpretatio Latina apud Lipomanum, illaque nequit conciliari cum apographo nostro Græco : res tamen est nullius momenti pro historia.

(9) Mopsuestia urbs est episcopalis Ciliciæ, apud

A θεσμών ἐχρημάτιζε Θεοφίλου, συμπάρων δὲ αὐτῶ πάλαι κατὰ τὴν Νίκαιαν καὶ τὰ ἴσα φρονῶν, συνήδρευσε ὑστερον καὶ οἷς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα συνεκροτήθη σύνοδος. Οὗτος ἀνὴρ λόγιός τε καὶ νουνεχὴς ὢν, τύπους γραμμάτων καὶ ἀκτῆσεις αὐτῶν τῇ Γοθικῇ συμβαίνοντας ἐξεῦρε φωνῇ· τούτοις τε τὴν ἱερὰν ἡμῶν Γραφὴν καὶ θεόπνευστον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Γοθικὴν γλῶσσαν μεταβάλλων, τοὺς ὁμοφίλους ἐκμανθάνειν πάσῃ σπουδῇ παρεσκεύασε. Διὸ καὶ μᾶλλον ἐπεδίδω παρὰ τοῖς Βαρβάροις τῇ εὐσεβείᾳ, καὶ ἐπὶ μέγα καθ' ἑκάστην προέκοπτεν. Ἀθανάριχος δὲ χρόνῳ ὑστερον τῆς ἡττῆς ἀναλαθὼν ἑαυτὸν τῆς ἀσεβείας οὐκ ἀνελάμβανε, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τῶν Χριστιανῶν ταῖς Βαρβάραις καὶ Γοθικαῖς βασάνοις ὑπέβαλλεν· ἐπὶ μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ γενναίου Νικήτα, ὅσω καὶ τῷ περιφανέστερῳ τοῦ γένους καὶ τῆς εὐσεβείας τῶν ὁμογενῶν ἐκράτει, κινούμενος ἦν.

Δ'. Γρατιανοῦ δὲ τηρικαῦτα τοῦ εὐσεβοῦς καὶ πράου τὴν Ῥωμαϊκὴν τε καὶ πατρικὴν διέποντος ἀρχὴν, ὁ δυσσεβὴς καὶ μαιφόνος Ἀθανάριχος αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ τὴν κατὰ τῶν εὐσεβῶν μαιφονίαν ἐπαλαμάτω, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα μιμῆσθαι παρεκελεύετο. Οἱ τοίνυν θεομισεῖς οὗτοι καὶ ἀλιτήριοι, κρυπτομένης καθ' ἑκάστην τῆς ἀσεβείας, τοῦ μάρτυρος ἠγινάκτου, ἠπειλοῦν, ἐσφάδαζον τοῖς θυμοῖς, ἀνελεῖν ἐπεχείρουν. Ὡνπερ δὲ Νικήτας βραχεὰ φροντίζων, οὐδὲν ἤττον τοῦ τῆς εὐσεβείας κηρύγματος περιείχετο. Τέλος πρὸς φανερὰν ἐκραγέιντες ὀργὴν, ἀθρόον ἐπιστάντες, ἐν ᾧ τὴν τῆς ἀληθείας λόγον ὁ μάρτυς ἐκήρυττεν, ἀναρπάξουσί τε αὐτὸν καὶ ἔλκους βία, καὶ τὴν πίστιν ἀπώμοτον θέσθαι καταναγκάζουσιν. Ἀλλ' ὁ μὲν, δι' ὧν τε ἔλεγε, δι' ὧν τε ἐποίησεν, τῆς εὐσεβείας οὐκ ἀφιστάμενος, καὶ τοῦ παρῆρησιζ τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖν, καὶ ὡς Θεῶ τούτῳ προσάγειν τὸ σέβας, χλεύην καὶ παιδείαν ἀπέφαινε τὴν ἐκείνων ἐπίθεσιν. Οἱ δὲ τοῦ σώματος συντρίψαντες μέρη, φεῦ τῆς μανίας εἶτα, καὶ πυρὶ ῥιπτοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάσχων ὁ ἅγιος οὔτε τὴν γλῶτταν εἶχε τῶν εἰς Θεοῦ ὕμνων ἀφιστάμενην, οὔτε τὴν καρδίαν τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως. Διὸ καὶ μέχρι τέλους ἀκλινητὴ τὴν ὁμολογίαν διασωσάμενος, σὺν ἄλλοις πολλοῖς τῶν ὁμογενῶν τῶν μαρτυρικῶν ἠξιώθη στεφάνων, εἰς χεῖρας Θεοῦ τὴν ψυχὴν παραθέμενος.

Ε'. Μαρριανὸς δὲ τις ἀνὴρ εὐσεβὴς, Κίλιξ τὸ γένος, ἐκ τῆς ἐκεῖσε πόλεως Μοψουεστίας ὁρμώμενος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τοῖς περὶ τὴν Ἰστρὸν διατρίβων τόποις, κοινωνία πίστεως, καὶ ὁμοιότητι τρόπων (ὅπερ οἶδεν ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνειν) ξυνήθης καὶ φίλος τῷ μάρτυρι καὶ ὁμορόφιός γίνεται χρόνον πλείονα. Οὗτος μετὰ τὸ μαρτυρικὸν ἐκείνου τέλος, διεσκοπεῖτο καὶ πολλοὺς ἔτρεφε καθ' ἑαυτὸν λογισμοῦς, τίνα τρόπον δυνατὸν γένοιτο τὸ τοῦ φίλου σῶμα, τοιοῦτῳ μάλιστα

geographos et historicos satis nota. Aliquem autem ex Cilicia fuisse apud Gothos, non debet videri incredibile: cum S. Augustinus, num. 5. Commentarii testetur, se egisse cum fratribus, qui illic similiter fuerant.

τέλει κεκοσμημένον· ἤθούλετο γὰρ ἀχωρίστως αὐ-
τοῦ ἔχειν, ὡς οἶόν τε καὶ μετὰ θάνατον· οὕτω τοιγα-
ροῦν σκοπούμενος, ἀωρὶ ποτε τῶν νυκτῶν διὰ τὸν
Ἀθαναρίχου φόβον (αὐτὸς γὰρ αὐτῷ τὴν τοῦ μαρτυ-
ρικοῦ σώματος ἀνάληψιν οὐ μεθίσει) ἐπιστάς ἐν ᾧ τὰ
τῶν ἁγίων διεῖρητο λείψανα, ἐπεὶ ἀγνοεῖν εἶχε
ποιόν ἔσσι τὸ ἐπιζητούμενον, παρὰ τούτου διδάσκε-
ται, παρ' οὗ καὶ μάγοι τὴν ἐκεῖνου προσκύνουσι.
Δύναμις γὰρ οὐράνια τις καὶ ἀσιώματος, ἀστέρος
ὑπελθοῦσα μορφήν, τοῦ χρηστοῦ προσηγεῖτο Μαρια-
νοῦ μάλα σαφῶς καὶ γνωρίμως· καὶ οὐκ ἀπέση
τοῦτο ποιῶν ὁ φαινόμενος ἐκεῖνος ἀστήρ, ἕως ὑπέ-
δειξε τὸ ποθεύμενον. Το δὲ ἦν, οὐ λείψανόν τι καὶ
μέρος, ἀλλὰ σῶμα ὁλόκληρον τῆς μακαρίας ὄντως
ψυχῆς μετὰ τῶν ἄλλων, κρεῖττον φανέν καὶ πυρὸς,
ὡσπερ ἄρα καὶ κλησὶς ἤθούλετο, πλὴν ὅσον ἔχνη
τινὰ σώζειν, καὶ οὐδὲ ταῦτα σαφῆ, ἀλλ' ὥστε δῆλον
εἶναι, ὅτι πυρὶ προσωμίλησεν. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἱερὸν
σῶμα θήκη ἐνθεῖς, καὶ μαρτυρικάς, ὡσπερ ἔδει, τι-
μιῶν ἱερολογίαις, εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα μετα-
κομίζει.

Γ'. Καὶ τῇ ἰδιωτικῇ παραμένον οἰκίᾳ, δημοτελεῖς
ἐπήγαγε τὰς ἰάσεις. Καὶ γὰρ ἀγαθῆς ὦν ψυχῆς οἶκος,
μιᾶ περιγράφειν οἰκίᾳ τὰς ἰδίας οὐκ ἠγάπα θαυμα-
τουργίας, ἀλλὰ κοινὸν ἦν Μοψουεστηνῶν ἐντρύφημα·
μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀλλαχόθεν φοιτῶντων, ἀπόλαυσις
οὐ δαπανωμένη. Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ναὸς τῷ
μάρτυρι ἀνεγείρεται, καὶ αὐτὸς τὸ τίμιον ὑποδέχεται
σῶμα, φανερωτέρας τοῦ λοιποῦ τὰς ἑαυτοῦ παρέχον
ἐνεργασίας, καὶ μηδέποτε λήγον κατὰ παντοίων
παθῶν καὶ νόσων ἰστάμενον. Ὅμως ἡ τὸν ἀθλητὴν
πρώτως οἰκία ξενοδοχήσασα τῆς ἁγίας ἐκεῖνης χειρὸς
πλουτεῖ τὸν ἀντίχειρα καὶ ταύτην ἰδιάζουσαν χάριν τῷ
φίλῳ Μαρριανῷ Νικήτας ὁ καλὸς δίδωσι, καὶ φιλίας
ἐκεῖνος νόμους καὶ ξενίας τιμῶν ὅπερ οὐδενί τι
ἄλλῳ ποιῆσαι παρχωρεῖ, καὶ τούτῳ τάχα τὸν φίλον
δοξάζων. Καὶ γὰρ Αὐξέντιος, ὃς τῆς εἰρημένης πό-
λεως ἐπίσκοπος ἦν, ἐπιχειρήσας ἀπομερίσαι τι τοῦ
σώματος καὶ λαθεῖν, εἴληψε μὲν οὐδὲν, ὦν ἐξήτει,
ἔλαθε δὲ δέος, οὔτε μικρὸν οὐδ' ὅλον ἀνέκφορον μεῖ-
ναι καὶ λαθεῖν, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν λίαν
κατατεισθῆναι, καὶ διδάσκαλον τοῖς ἄλλοις γενέσθαι
οἷς τε εἶδε καὶ οἷς αὐτὸς ἐξεδειματώθη, μηδένα τὸ
λοιπὸν χεῖρα τολμηρὰν προτείνειν, μηδὲ μέρος τι τοῦ
σώματος παρὰ γνώμην ὃν αὐτῷ παραπᾶν.

Ζ'. Ὅπως δὲ συνέβη τὸ δέος καὶ τίσι λόγοις εἴργε-
ται τῆς ἐπιχειρήσεως, ὁ λόγος δηλώσει. Ἀνέστησε
μὲν γὰρ ὁ φιλόμαρτυς οὗτος ἀρχιερεὺς τοῖς καλλινί-
κοις τῶν μορτύρων ναὸν, Ταράχῳ τέ φημι καὶ Πρό-

(10) Additur in Latina versione : (Et tunc ipsum
domi suæ deponit.) At illa non sunt in apographo
nostro Græco. Ex sequentibus tamen liquet, in
privata domo corpus fuisse positum.

(11) In Catalogo antistitum Mopsuestenorum
apud Lequien., tom. II *Orientis Christiani*, col. 890

A gitationes, quonam modo posset corpus amici acci-
pere, maxime tali fine ornatum : volebat enim ab
ipso non separari, quantum poterat, etiam post
mortem. Cum ergo sic consideraret, tandem in-
tempesta nocte propter metum Athanarici, (ipse
enim non permittebat, ut acciperetur corpus mar-
tyris) accedens in eum locum, in quo erant projectæ
sanctorum reliquiæ, quoniam ignorabat quodnam
esset quod quærebatur, ab eo docetur a quo Magi
didicerunt illius adorationem. Virtus enim quædam
cœlestis et incorporea, stellæ forma suscepta, bonum
præcedebat Marianum aperte et evidenter, neque
destitit hoc facere illa stella, quæ apparebat, donec
ostendit id quod desiderabatur. Id autem erat non
reliquiæ aliquæ et pars, sed corpus integrum illius
B vere beatæ animæ. Quod quidem apparuit igne
fuisse potentius, sicut etiam volebat ejus appella-
tio, nisi quod solum quædam servabat vestigia,
neque ea aperta, sed ut tantum appareret, id cum
igne esse congressum. Hoc ergo sacrum corpus
cum thecæ imposuisset, martyricis, ut oportet, et
sacris id honorans orationibus, transfert in suam
patriam (10).

VI. Et cum sic maneret in domo privata, publicas
tamen effundebat curationes. Etenim cum esset
domus bonæ animæ, non satis habebat unis ædibus
sua circumscribere miracula : sed erat communes
deliciæ Mopsuestanorum, imo vero eorum quoque
qui aliunde ventitabant, usus fructus, qui non con-
sumebatur. Procedente autem tempore, templum
quoque excitatur martyri, et ipsum corpus suscipit
venerandum, apertissima de cætero conferens be-
neficia, et resistens omnibus morbis et vitiis. Illa
tamen domus, quæ athletam primo accepit hospitio,
ditatur pollice sacræ illius manus, et hanc propriam
gratiam amico Mariano dat ille egregius Nicetas,
honorans amicitie leges et hospitalitatis. Quod
quidem nulli alii sinit facere, in hoc quoque amico
gloriam tribuens. Etenim Auxentius (11), qui erat
dictæ civitatis episcopus, cum aggressus esset ejus
corporis aliquid dividere et accipere, nihil quidem
accepit eorum, quæ volebat : eum autem non par-
vus invasit metus, nec ejusmodi, ut non in aper-
tum prodiret, aut lateret, sed quo ejus quoque
anima fuerit valde agitata, et alios docuerit iis quæ
D vidit, et terrore, quo est affectus, ut nemo deinceps
manum audacem porrigeret, neque ullam partem
ejus corporis, cum esset præter ipsius sententiam,
avelleret.

VII. Quonam modo autem metus hic accidit, et
quibusnam verbis prohibitus fuerit, ne aggredere-
tur, explicabimus. Excitavit hic quidem pontifex,
amicus martyrum, templum victoria insignibus

et seq. duo reperiuntur Auxentii, quorum primus
sancto Niceta videtur paulo antiquior, aut certe
eidem non supervixisse. Alter Auxentius, qui ex
solis fere diptychis innotescit, secundum ordinem
ibi fixum sedit seculo quinto. Hoc autem tempus
satis congruit hic relatis.

martyribus, Taracho, Probo et Andronico (12), quod positum est ante muros civitatis Mopsuestiæ. Cum autem ipserum sanctorum ei deessent reliquiarum ad consecrationem templi ædificati, eas autem haberet urbs illi propinqua, nomine Anazarba (15), ei promissa parte reliquiarum hujus præclari Nicetæ, illorum martyrum accipit reliquias. Cum itaque oporteret impleri id quod promissum fuerat, et sepulcrum fuisset effossum, et sublatus esset lapis, qui fuerat impositus, protinus quidem confringitur marmor, nulla apparente causa : apparet autem mortuus, habens membra honeste composita, et corpus a priori corpore nihil differens. Cum ergo eum oporteret accipere partem corporis, et illud tetigisset manus ejus, qui sepulcrum effoderat (hic mihi attendendum est) nihil quidem ea accipit, fit autem mox arida, metusque et tremor statim invadit eum qui id ausus fuerat. Deinde fit terræ motus, et erumpunt tonitrua, et frequentia micant fulgura, iis, qui aderant, afferentia metum intolerabilem.

VIII. Quod quidem cum sacrosanctus aspexisset Auxentius (satis enim intelligebat, quid Deus significaret), ejus quidem, qui passus fuerat, manum aridam adducit ad reliquias, non ut rursus aliquid accepturam, sed potius ut tacite petituram veniam audaciæ, et consecuturam curationem. Est enim, dicebat, tibi, o sancte, multo facilius, cum sis bonus et boni imitator, curare quam lædere : et si illud vel nolens præbueris, quomodo non hoc magis dabis ex tui animi sententia? Curatur itaque affecta manus, et prædicat virtutem et bonitatem ejus, qui curaverat, illam quidem ob castigationem, hanc vero ob sanationem post agnitionem erroris. Deinde vero pontifex, cum sacrum ejus sepulcrum honorasset hymnis et glorificationibus, ei pristinam figuram restituit, nulla in re mutato, nisi quod se habebat melius et honestius. Sic glorificat Deus eos, qui ipsum glorificant; sic magnificat eos, qui ipsum magnificant. Non universum hic donans; minime : sed ex his futura præbens conjicienda. Nam quæ hic dantur, etsi inter omnia sensilia sint præstantissima, auribus tamen significantur, et oculis comprehenduntur. Quæ autem illis sanctis manent, neque oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt. Talia enim sunt ut didicimus, quæ a Deo parata sunt iis qui ipsum diligunt. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia in sæcula sæculorum. Amen.

(12) Præclari hi martyres, qui passi sunt in Cilicia, coluntur legunturque in Martyrologio Romano ad x^o Octobris, ubi eorum danda sunt Acta.

(15) Anazarba, alias Anazarbus, subinde etiam dicta Cæsarea ad Anazarbum, montem vicinum, a quo nomen traxisse creditur, in divisione Ciliciæ

α τῶ καὶ Ἀνδρονίῳ, ὅς καὶ πρὸ τῶν τευχῶν τῆς πόλεως τῆσδε Μοψουεστίας ἴδρυται. Ἐπεὶ δὲ καὶ λειψάνων ἐδεῖτο τῶν αὐτῶν ἁγίων ἐπὶ καθιερώσει τοῦ οἰκοδομηθέντος ναοῦ, ἐπλούτει δὲ ταῦτα ἡ γείτων ἐκείνης πόλις Ἀναζαρβα, ἐπαγγελία λειψάνου μαρτυρικοῦ, μαρτύρων λαμβάνει λείψανα, καὶ ὑποσχόμενος δοῦναι Νικήτα τοῦ παιδρῶς μερίδα τῶν εἰρημένων ἀνακομίζεται. Ὡς οὖν ἔδει πληροῦσθαι τὸ ἐπηγγελμένον, καὶ ὁ τάφος ἀνώρυκτο, καὶ ὁ ἐπικείμενος ἀνήρητο λίθος, θραύεται μὲν εὐθὺς ἡ μάρμαρος παρ' οὐδεμίαν ἐμφανῆ αἰτίαν· ἀναφαίνεται δὲ ὁ νεκρὸς, ἔχων τε τὰ μέλη κατὰ σχῆμα κείμενα, καὶ τὸ σῶμα, οὐδὲν τοῦ προτέρου χριωτὸς παραλλάττον. Ἐπεὶ οὖν καὶ λαμβάνειν ἔχρῃν μέρος τοῦ σώματος, καὶ ἡ χεὶρ ἤπτετο τοῦ τὸν τάφον ὀρύξαντος, (ἐνταῦθα μοι προσεκτέον τὴν νοῦν) λαμβάνει μὲν γὰρ οὐδὲν, γίνεται δὲ παραχρῆμα ξηρὰ, καὶ δέος εὐθὺς καὶ τρόμος εἶχε τὸν τολμητὴν. Εἶτα σεισμὸς ἐπιγίνεται, καὶ βρονταὶ κατηρόγγυνται, καὶ ἀστραπῶν ἐξέλματα συνεχῆ, φόβον ἐμβάλλοντα τοῖς παροῦσιν οὐ φορητόν.

Ἡ. Ἄπερ ὁ ἱερὸς Αὐξέντιος θεασάμενος, (ἦν γὰρ καὶ θεῶν μηνυμάτων οὐκ ἀμαθὴς) τὴν μὲν ξηρανθεῖσαν χεῖρα τοῦ παθόντος προσάγει τοῖς λειψάνοις, οὐχ ὡς αὐθις τὰ ληψομένην, ἀλλ' ὡς αἰτησομένην μᾶλλον ἀφθέγκτως συγγνώμης ὑπὲρ τῆς τόλμης, καὶ τευξομένην τῆς θεραπείας. Πολλῶ γὰρ σε βῶλον, ἔλεγεν, ἀγαθὸν ὄντα, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ μιμητὴν, τοῦ βλάψαι τὸ θεραπεῦσαι· καὶ ἐκαίνο παρέσχε καὶ μὴ βουλόμενος, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τοῦτο κατὰ γνώμην δώσεις; Ἰάται τοιγαροῦν ἡ παθοῦσα χεὶρ, καὶ κήρυξ γίνεται τῆς τοῦ ἰασμένου καὶ ὀνόμαως καὶ χρηστότητος τὸ μὲν ἀπὸ τῆς παιδείας, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ σφάλματος θεραπείας. Τὸ λοιπὸν τοίνυν ὁ ἀρχιερεὺς τὸν ἱερὸν τάφον δοξολογίαις τε καὶ ὕμνοις τιμήσας, τὸ ἀρχαῖον ἀποδίδωσι αὐτῷ σχῆμα, τῷ κοσμιωτέρῳ μόνῳ τὴν παραλλαγὴν ἔχοντι. Οὕτω δοξάζει θεὸς τοὺς αὐτὸν δοξάζειν προσελομένους· οὕτω μεγαλύνει τοὺς μεγαλύνοντας· οὐ τὸ πᾶν ἐνταῦθα διδοῦς, οὐμενοῦν· ἀλλὰ τὰ μέλλοντα τούτοις τεκμαίρεσθαι παρεχόμενος. Τὰ γὰρ ἐνταῦθα, σὺν τοῖς αἰσθητοῖς ἅπασιν τὸ ἐξαιρετικὸν ἔχη, ἀλλ' οὖν καὶ ἀκοῆ δηλοῦται, καὶ ὄψει καταλαμβάνεται· ὁ δὲ τοὺς ἁγίους ἐνεὶ περιμένει, οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, οὔτε εἰς ἀνθρωπίνην ἀνέβη καρδίαν. Τοιαῦτα γὰρ ὡς ἐμάθομεν τὰ πρὸς θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τεθησαυρισμένα. Ὡν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

facta est metropolis Ciliciæ secundæ. Passos in ea urbe sanctos martyres Tarachum, Probum et Andronicum, ex sinceris horum Actis ostenditur. Cæterum quæ sequuntur Græca, proluxiora paulo sunt quam Latina; sed Latina verba sufficiunt ad rem exponendam.

MARTYRIUM
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΥΦΗΜΙΑΣ.

MARTYRIUM
SANCTÆ EUPHEMIÆ.

(Latine ap. Surium ad diem 16 Septembris, Græce ex cod. ms. Paris.)

Α'. Διοκλητιανοῦ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντος, Α
Πρίσκου τε περὶ τὴν Ἀσίαν ἀνθυπατεύοντος, ὁ
κατὰ Χριστιανῶν διωγμὸς δεινὸν ἔπνει καὶ ἐπὶ
μέγα καὶ φοβερὸν ἤρετο. Ἦν δὲ τῷ Πρίσκῳ συμ-
πάρεδρος τις τῶν σοφιστῶν, Ἀπελλιανὸς ὄνομα,
ἱερατείας χάριν πληρῶν, τῷ παρ' αὐταῖς ψευδωνύμῳ
θεῷ Ἄρει. Ἐπεὶ οὖν ἐτήσιος ἑορτὴ τοῦ νόθου τού-
του ἐνειστήκει θεοῦ, γράμματα καὶ προθέματα κατὰ
πᾶσαν ἐφοῖτα τὴν Χαλκηδόνα· ἐν αὐτῇ γάρ καὶ τὰ
τῶν θυσιῶν ἐτελεῖτο. Καὶ ναὸς ἦν τοῦ Ἄρεος καὶ
εἰδώλων ἐκείνου τῶν ἐπισήμων· ἐκάλει δὲ καὶ πολι-
τας καὶ ἄλλους Χαλκηδόνας περίξ, εἰς τὴν ἑορτὴν
τὰ προθέματα, θάνατοι δὲ καὶ τιμωρίαι συνηπί-
ληντο τοῖς προστάγμασιν, οἷς περιπίπτειν ἔμελλον,
ὅσοι μὴ πείθοιντο, δαίμοσι προσκυνεῖν, σάλπιγγί τε
διάτορον ἔχουσα καὶ φοβερὸν σύστημα ἦν τῆς πρὸς Β
τὸν ναὸν συνδρομῆς τε καὶ συνελεύσεως. Ὅπόσοις οὖν
ἐναγεῖς μὲν θυσίαι καὶ σεβάσματα μιὰρὰ τοιαῦτα
μερίσθητο, ὁσιότης δὲ καὶ εὐσέβεια καὶ ἡ πρὸς
θεὸν πίστις ἐβρότω· αὐτοὶ δὲ ἄρα τὴν μετὰ παρα-
νομούντων συνέλευσιν καὶ τὴν ἐν συνεδρίῳ ματαιό-
τητος διαφεύγοντες παρουσίαν, κατὰ συμμορίας
τινάς ἐν οἰκίσκοις ἢ ἐρημίαις ἑαυτοὺς ἐγκλεισάμενοι
προσευχαῖς καὶ δεήσεσι σχολάζοντες ἦσαν, καὶ τῷ
ἀληθεῖ καὶ μόνῳ θεῷ τὴν λογικὴν λατρείαν προσ-
φέροντες, ὧν εἰς ἅγιος ὑπῆρχε χορὸς καὶ ὁ τῆ παν-
ευφήμῳ καὶ λαμπρῷ μάρτυρι Εὐφημίᾳ ἐλλαμπρυν-
όμενος, Εὐφημίᾳ τῇ πᾶσαν φερωνύμῳ τῇ αὐτῆς
φήμη περιλαβούσῃ τὴν οἰκουμένην, ἡ πατέρα μὲν
ἔσχε τῆς συγκλήτου τινὰ καὶ τούτων δὴ τῶν ἄρχειν C
ἱξιωμένων, Φιλόφρων αὐτῷ ὄνομα, μητέρα δὲ λίαν
εὐσεβῆ καὶ κοσμίαν, Θεοδωρησιανὴν οὕτω καλου-
μένην, ἣτις καὶ δῶρον ἐκ θεοῦ πενομένοις πᾶσι
δεδώρητο, τὰ αὐτῆς ἐκείνων πάντα ποιούσα. Καὶ
χεῖρ αὐτοῖς οὔσα ἀψιλής τε καὶ μεγαλόδωρος, ἐξ
ἧν Εὐφημία προσέθουσα, βλαστὸς ἐφάνη τῇ ρίζῃ
προσῆκων, κλάδος ἐπινεύων εἰς θεοσέβειαν καὶ
καρπὸς ὄντως ἐλέους πιστάτος.

Β'. Τῆς οὖν δαιμονικῆς ἐκείνης ἐπιτελουμένης
θυσίας, Ἀπελλιανὸς οὐ παροπτέα, οὐδὲ φροντίδος

PATROL. GR. CXV.

I. Diocletiano tenente sceptrā Romani imperiī,
Prisco autem Asiæ proconsule, adversus Christia-
nos gravis spirabat persecutio, sævaque et formi-
dabilis. Erat autem Prisco assessor quidam Sophi-
sta, nomine Apellianus, fungens munere sacerdotii
dei, qui apud eos falso nominatur, Martis. Cum
ergo hujus adulterini dei festum instaret anni-
versarium, litteræ et edicta per universam vene-
runt Chalcedonem. In ea enim peragebantur sa-
crificia; nam ibi erat templum Martis, et insigne
illius simulacrum. Vocabant autem edicta cives ad
festum, et eos qui habitabant circa Chalcedonem.
Minabantur vero mortem et supplicia iis, ad quos
erant ventura, si non persuaderentur, ut adora-
rent dæmones. Tubæque clare sonantes et terribi-
liter, erant signum conveniendi ad templum. Qui-
buscunque ergo execranda quidem sacrificia et
abominanda ejusmodi religio erat odio, contra
autem firma erat sanctitas, et pietas, et fides in
Christum, ii vitantes congressionem cum impiis
et concilium vanitatis, per quasdam classes se in
domibus includentes, aut in solitudinibus, vacabant
precibus et orationibus, veroque et soli Deo cul-
tum offerebant rationalem. Quorum unus quoque
erat chorus, qui imprimis benedicta et clara mar-
tyre Euphemia decorabatur, Euphemia, inquam,
quæ convenienter suo nomini universum orbem
terræ sua fama erat complexa. Quæ patrem quidem
habebat quemdam e senatu, et qui aliquot gesserat
magistratus: erat autem ei nomen Philophron
[Philosophion, Ado]: matrem vero valde piam et
honestam, quæ vocabatur Theodorosia [Theodora,
Ado]: quæ etiam a Deo donum data fuerat omni-
bus egentibus, illorum faciens omnia, quæ sua
erant, et cujus erat in eos manus larga et muni-
fica. Ex quibus orta Euphemia, apparuit germen
radici conveniens, ramus annuens ad pietatem ve-
ramque religionem, et longe pinguis fructus
misericordiæ.

II. Cum illud ergo dæmonum perageretur sa-
crificium, non negligendum, sed maxime curandum

ducens hunc cœtum piorum Apellianus, cum de eo diligenter inquisisset, et certior factus esset, ea significat proconsuli. Protinus autem comprehenditur cum multa alia multitudo Christianorum, tum ipse quoque divinus chorus, in quo erat præclara hæc virgo Euphemia, quæ et corporis pulchritudine, et virtutis specie, et ætatis flore, et generis claritate, inter eos lucebat veluti stella lucidissima. Ad quadraginta autem et novem congregatorum erat ille sacer chorus. Qui cum fuissent comprehensi, producti sunt in conspectum proconsulis. Ille autem eos prius inducens admonitione, conabatur abducere a pietate, bonis terræ volens eos demulcere, qui cupiebant cœlestia, dicebat enim : Sacrificate magno deo Marti, ut ejus benevolentia, et ab imperatoribus danda felicitate vos dignos efficiatis, et plurima consequamini munera et honores. Cui divinus ille chorus, tanquam uno animo et uno ore : Nos, dixerunt, o proconsul, Deum verum colere didicimus, cujus verbo ex iis quæ non erant constitutum est universum, cœlum et terra, et omnia quæ sunt in eis ; neque ullum alium Deum scimus, præter hunc, neque adorare (absit, Rex Christe) sustinebimus. Tua autem dona et honores alios alliciant, eosque qui sunt pusillanimi, et parva concupiscunt, deliniant. Hæc enim a nobis parvi fiunt, et vix ullam eorum ducimus rationem, cum solum amemus honorem, qui est in cœlis, quem vitam immortalem et regnum Dei vocamus. Sic quidem dixit ille gloriosus exercitus, qui habebat ducem benedictam Euphemiam.

III. Tyrannus autem ne sic quidem desperans fore, ut eis persuaderet, sed sibi bonam de eis spem præbens (admirabatur enim illos aspiciens, et videns illorum liberale ingenium, et generosos spiritus, neque volebat tam pulchrum et ornatum cœtum pœna affici), fecit rursus periculum martyrum constantiæ, et pro viribus studuit eos a sua traducere sententia : Cum videam, dicens, in vobis multam elucere intelligentiam, de vestra mutatione nondum spem abjicio, sed scio fore, ut mihi credatis consulenti ea, quæ sunt bona et utilia, et non pro honore eligatis ignominiam, et pro deliciis et gloria dedecus, et videre tam pulchram juventutem et florem corporis, quæ sunt omnibus hominibus jucundissima, gravibus tormentis affici et laniari. Ad hæc rursus libere sancti : Nos, dixerunt, o proconsul, eadem rursus dicimus, quod maximum existimamus dedecus, si cum mentem et intelligentiam a Deo acceperimus, deos nominemus ea quæ non sunt solum muta et surda, sed etiam mente et sensu vacua. Quæ autem nobis inferes supplicia, tantum abest, ut ea existimemus terribilia, ut contra magis timeamus, ne si sint levia et moderata, non possint esse satis accuratum testimonium Dei in nos virtutis et potentiæ. Sed ne prolixiori utaris oratione, fac ejus rei periculum : et tunc scies aperte, nos facilius

A ἀνάξια τὰ κατὰ τὸν θεοσεβῆ τοῦτον θίασον θέμενος, ἀλλ' ὡς μάλιστα περιεργατάμενος καὶ μαθὼν, δῆλα ταῦτα τῷ ἀνθυπάτῳ ποιεῖ, καὶ παραχρῆμα συναλαμβάνοντο ἄλλα τε πολλὰ τῶν Χριστιανῶν πλήθη. καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος οὗτος χορὸς, ὃς ἐπλούτει τὴν καλλιπάρθενον Εὐφημίαν, ἣ κάλλει τε σώματος καὶ ἀρετῆς ὄρα, ἀνθεὶ τε ἡλικίας καὶ γένους περιφανεία, μέσον αὐτῶν κατὰ τοὺς λαμπροὺς ἀστέρας λάμπουσα ἦν. Εἰς ἐννέα μὲν οὖν καὶ τεσσαράκοντα τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο συνείλεκτο ἄθροισμα, οἳ καὶ κατ' ὄψιν ἐπεὶ συνελήφθησαν τῷ ἀνθυπάτῳ παρέστησαν· ὁ δὲ παραινέσει πρότερον ἀπάγειν αὐτοὺς ἐπειράτο τῆς εὐσεβείας, τοῖς ἀγαθοῖς τῆς γῆς θέλγειν βουλόμενος, τοὺς τῶν ἐπισμένους, Θύσατε, λέγων, τῷ μεγάλῳ θεῷ Ἄρει ὡς ἂν τῆς τε παρ' αὐτοῦ εὐμενείας καὶ τῆς ἐκ βασιλέων εὐδαιμονίας ἀξίους ἑαυτοὺς καταστήσητε, καὶ δωρεῶν πλείστων ἀπολαύσητε καὶ τιμῶν· πρὸς δὲ ὃν ὁ θεῖος ἐκεῖνος χορὸς, ὡς περ ἐκ μιᾶς καὶ ψυχῆς καὶ γλώττης, Ἡμεῖς, ἀνθύπατε, εἶπον, λατρεύειν ἀληθεῖ θεῷ δεδιδάγμεθα, οὗ ῥήματι ἐκ μὴ ὄντων ὑπέστη τὸ πᾶν καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅπαντα, οὔτε δὲ θεὸν ἄλλον παρὰ τοῦτον ἴσμεν οὔτε προσκυνεῖν, μὴ γένοιτό ποτε χ. . . . βασιλεῦ, ἀνεξόμεθα, τὰ δὲ σὰ δῶρα καὶ αἱ τιμαὶ ἄλλων ἔστωσαν θεραπεῖαι, μικροὺς τε καὶ μικρῶν ἐπιθυμητὰς θελγέτωσαν. Ἡμῖν γὰρ φαύλου λόγου καὶ τοῦ τυχόντος ἀξία ταῦτα, μιᾶς μόνης ἐρῶσι τιμῆς τῆς ἐν ἦν δὲ καὶ ἀθάνατον ζωὴν καὶ βασιλείαν Θεοῦ καλεῖν οἴδαμεν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ καλλίνικος ἐκεῖνος ἔφη στρατὸς, τῇ πανευφήμενῳ στρατηγούμενος Εὐφημίᾳ.

Γ'. Ὁ τύραννος δὲ τὸ μεταπίσειν αὐτοὺς οὐδ' οὕτως ἀπαγορεύσει· ἀλλὰ καὶ ἔτι χρηστὰς ὑποτείνων ἑαυτῷ τὰς ἐλπίδας (ἐθαύμασε γὰρ ἐκεῖνους βλέπων ἐλεύθερόν τε ὁρῶν φρόνημα, καὶ ψυχῆς παράστημα εὐγενές, καὶ οὐκ ἰθούλετο ζημιωθῆναι σύστημα οὕτω κόσμιον καὶ καλόν), ἀπεπειράτο καὶ αὐθις τῆς στεργρότητος τῶν μαρτύρων, καὶ ὡς οἶόν τε μεταπίθειν αὐτοὺς ἔσπευδεν, Ὅρων ὑμῖν, λέγων, πολλὴν ὄσπην ἐμφαινομένην τὴν σύνεσιν, οὐκ ἀνέλπιστον ἔτι καὶ τὴν μεταβολὴν ποιοῦμαι, ἀλλ' οἶδ' ὅτι καὶ πεισθήσεσθέ μοι τὰ χρηστὰ συμβουλεύοντι, καὶ οὐκ ἂν ἔλοισθε ἀτιμίαν ἀντὶ τιμῆς, καὶ ἀντὶ τρυφῆς καὶ δόξης αἰσχύνην, καὶ τὸ ἰδεῖν νεότητα οὕτω καλὴν καὶ ἄνθος σώματος τὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἡδίστα χαλεπαῖς βασάνοις ὑβριζόμενά τε καὶ σπαραττόμενα. Πρὸς ταῦτα πάλιν εὐπαρήσιαστοι οἱ ἅγιοι, Ἡμεῖς, εἶπον, ἀνθύπατε, καὶ πρότερον εἰπόντες, καὶ νῦν τῶν ἰσῶν ἐχόμεθα λόγων, ὅτι αἰσχύνην ἡγούμεθα καὶ μεγίστην, εἰ νῦν καὶ φρένας λαβόντες παρὰ Θεοῦ Θεοῦ ὀνομάζοιμεν τὰ μὴ ἀπλῶς ἄζωνα καὶ κωφα, ἀλλὰ καὶ φρενῶν ἔρημα καὶ αἰσθήσεως. Ἄς δὲ ἡμῖν ἐπισείεις βασάνους, τοσοῦτου δέομεν φοβερὰς ἡγεῖσθαι, ὥστε τούναντιον καὶ φοβούμεθα μᾶλλον, μὴ, κούφως ἔχουσαι καὶ μετρίως, οὐ δυνήσονται μαρτύριον ἀκριβές εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἰσχύος τε καὶ δυνάμεως. Ἡ ἀλλὰ μὴ πλέον οἱ λόγοι, τῇ πείρᾳ δὲ τοὺς ἐλέγχους ἐπίτρεψον, καὶ τότε εἶση σαφῶς ὅτι

ῥῶνον ἡμεῖς οἴσομεν ἢ ἐπάξεις αὐτὸς τὰς κολάσεις. **A** laturos esse cruciatus, quam tu sis intentaturus.

Δ'. Ἀνάπτει τὸν τύραννον εἰς ὄργην ὁ λόγος, καὶ εὐθὺς βάσανοι τοὺς μάρτυρας εἶχον. Αἱ βάσανοι δὲ οὐ μικραὶ οὐδὲ ἐπὶ μικρὸν ἀρκέσσασαι χρόνον, ἀλλ' ἐπὶ εἴκοσι μιᾶς δεούσης ἡμέρας παραταθεῖσαι. Ἴσασι δὲ πάντως ὅσοι πείραν τῶν ἀλγεινῶν ἔχουσιν, ὅτι πληγαῖς σώματος ἐπιγιγνόμεναι πάλιν ἕτεραι, μήπω τῆς προτέρας ὑπομαρανθείσης ὀδύνης, ἀλλὰ τὸ σφοδρὸν ἔτι καὶ ἀκμάζον ἐχούσης, ἀφόρητον οἶαν καὶ δεινὴν τὴν αἰσθησιν τοῖς πάσχουσιν ἐμποιοῦσιν. Τὸ μὲν οὖν βῆμα ξεομένουσ τοὺς μάρτυρας ἐθεάτριζε καθ' ἡμέραν, εἶτα καὶ εἰρκατὰ τούτου μετὰ τὰς πληγὰς διεδέχοντο, κάκωσις ἄλλη ἐπὶ κακώσει καὶ προσθήκη τῶν λυπηρῶν. Οἱ δὲ τοσοῦτον ἀπέιχον τοῦ λύπην αὐτὰ καὶ ὀδύνην **B** λογιζέσθαι, ὥστε καὶ διπλῆ χαίρειν, τῷ τε διὰ Χριστὸν κολάζεσθαι, καὶ τῷ τῇ προσθήκῃ τῶν λυπηρῶν προσθήκην αὐτοῖς τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀγαθὰ δέχεσθαι. Τῆς εἰκοστῆς δὲ ἡδὴ ἐπιστάσης ἡμέρας, μετάκλητοι πάλιν οἱ γενναῖοι τῷ τυράννῳ καθίστανται. Καὶ ἡ καλλίνικος δὲ συμπάρτην Εὐφημία, οἶον ἀστέρων διαφαινόντων σελήνη μέσον αὐτῶν εὐκυκλος, καλὸν λίαν καὶ ἡδὺ λάμπουσα. Τί οὖν ὁ τύραννος πρὸς αὐτούς; Εἰς πείραν, ἔφη, καταστάντες ὧν οὐδέποτε ἂν πειραθῆναι ᾤκηθητε, εἰ μεταθεθούλευται τι σωτήριον καὶ λυσιτελεὲς ὑμῖν, εἶπατε. Βέλτιον γὰρ ἀπολιπόντας τὴν ματαίαν ταύτην τῆς δόξης καινοτομίαν, καὶ τὸ μόνους ἐπὶ κακῷ τῆς **C** ἰδίας ζωῆς ἀντιφέρεσθαι, ἢ πάντες δρῶσι καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ποιεῖν καὶ προσελθόντας θύειν. Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ γενναῖος στρατὸς ἅμα τῇ πανευφύμῳ, Μέχρι τίνος, εἶπον, ὧ δικαστὰ, σεαυτὸν ἀπατᾶς, ἐπιχειρῶν πράγμασιν ἀδυνάτοις; Τὸ γὰρ ἡμᾶς δοκεῖν μεταπίσειν, ὁμοίον ἐστὶ τῷ τοὺς ἀστέρας οἰεσθαι τῆς οἰκείας μεταθεῖναι στάσεως ἢ πορείας, ἢ ἐν τι μεταστῆσαι τῶν ἀκινήτων. Ἴσπε βέλτιον ἦν σεαυτὸν μᾶλλον τῆς πλάνης μεταβαλεῖν, καὶ τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπιγνώσασθαι, οἰκονόμον ἄριστον τῆς ἰδίας γενόμενον σωτηρίας.

Ε'. Θυμῷ πλείονι ὁ Πρίσκος κατασχεθεὶς, σκύττειν ὤμοις κελεύει τὰ τῶν ἁγίων τύπτεσθαι πρόσωπα, λόγους ἀγαθοὺς πονηροῖς ἔργοις ἀμειθόμενος ὁ **D** ἀνόητος. Οἱ δὲ, καὶ τὴν καινὴν ταύτην ἀνδρείως ὑποφέροντες βάσανον, λαμπρότεροι τὰς ὄψεις ἰεδαίνυντο, τοῦ αἵματος μὲν τῆς σαρκὸς ἀπορρέοντος, τῆς Δημιουργοῦ δὲ χάριτος ἐξωραϊζούσης ἃ διέπλασε πρόσωπα. Οἱ ματιζόντες δὲ τοῦναντίον ἀπαγορεύσαντες, ἡμιθνήτες εἰς τὴν γῆν κατέπιπτον. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄλλους ἁγίους κελεύσει πάλιν τοῦ δικαστοῦ, παραλαμβάνει τὸ δικαστήριον, ἕως αὐτοῦ Διοκλητιανῷ παραπέμψει· οὕτω γὰρ Ἀπελλιανὸς εἰσηγήσατο· ἡ πανεύφημος δὲ πρὸ τοῦ βήματος αὐτῷ παρίσταται μόνη (ᾤετο γὰρ μονωθεῖσαν οὕτω ῥαδίως ὑπαγαγέσθαι). Ἐγγύτατα οὖν ταύτην παραστητάμενος, ἵνα καὶ βλέψῃ ταῖς οἰκειώσεσι, Πείσθητί μοι, ἔλεγε, τὰ ἀριστερά σοι συμβουλευόντι, Εὐφημία,

IV. Ad iram tyrannum accendit hæc oratio, et statim tormentis subjecti fuere martyres. Tormenta autem fuerunt non parva, neque parvo tempore durarunt, sed ad novemdecim dies fuere producta. Sciunt autem omnino, quicumque rerum asperarum et tristium faciunt periculum, quod plagis corporis rursus accedentes aliæ, cum prior dolor nondum emarcuerit, sed sit adhuc in ipso vigore, iis qui patiuntur, efficiunt gravem sensum et intolerabilem. Atque tribunal quidem martyres, qui cædebantur, producebat quotidie, veluti in theatrum. Deinde post plagas eos quoque excipiebant carceres, alia afflictio accedens afflictioni, et dolorum additamentum. Tantum autem aberat, ut illi ea dolorem existimarent et molestiam, ut etiam gauderent dupliciter, et quod propter Christum punirentur, et quod propter rerum molestarum augmentum bona quoque quæ erant in spe, accessionem acciperent. Cum jam autem dies adesset vicesimus, a tyranno rursus viri accersuntur præclari, cum quibus gloriosa quoque aderat Euphemia, veluti in medio stellarum luna toto orbe plena, pulchre et jucundissime resplendens. Quid ergo eis tyrannus? Ea, inquit, experti, quæ nunquam putastis fore ut experiremini, an aliquod salutare et vobis utile consilium ceperitis, dicite. Satius est enim, ut relicta hac vana et nova gloriæ cupiditate, et mittentes soli vestræ vitæ malo vestro repugnare, quod omnes faciunt, id vos quoque faciatis, et accedentes sacrificetis. Christi autem fortis exercitus simul cum benedicta Euphemia: Quousque, dixerunt, o iudex, teipsum decipis, res aggrediens, quæ non possunt fieri? Putare enim posse te nos a nostra traducere sententia perinde est, ac si putes posse te transmovere stellas a sua statione vel motione, aut transferre aliquid ex iis quæ sunt immobilia. Quamobrem satius est, ut a tuo errore convertaris, et verum Deum agnoscas, qui fuit tuæ salutis optimus dispensator.

V. Majori ira percitus Priscus, jubet crudis loris feriri vultus sanctorum, pro bonis verbis mala facta rependens stolidus. Illi autem hoc quoque novum fortiter ferentes tormentum, evaserunt facie splendidiore, sanguine quidem e carne defluente, Opificis autem gratia reddente pulchros et elegantes eos vultus, quos effluerat. Contra autem, qui flagellabant defessi, ceciderunt in terram semimortui. Sed alii quidem sancti jussu iudicis rursus conjiciuntur in carcerem, donec eos transmitteret ad Diocletianum (sic enim constituerat Appellianus), benedicta autem ante tribunal ejus stabat Euphemia; existimabat enim fore, ut sola sic facile induceretur. Cum itaque curasset, ut ea proxime sisteretur, ut se familiaritate magis insinuaret: Crede mihi, aiebat, tibi optime consulenti, o Euphemia, et accedens magno deo Marti sacri-

fica ; nam sic quidem et liberaberis ab omnibus molestiis, citra laborem autem lucraberis, quæ sunt maxime optanda, nempe ut et divitiis, et gloria potiaris, et agas deinceps vitam beatam et felicem. Christi autem martyr : Mulierem quidem videns, o iudex, inquit, putas posse facile decipere : videbis vero me non esse, ut existimas, mulierem tuis insidiis expositam. Confido enim in Christum, quod adjutricem habens invictam ejus dexteram, tuas callidas superabo insidias. Postquam ergo sic responso victus fuit tyrannus, et qui solo aspectu putabat se posse quod volebat efficere, ab una contemnebatur femina, pudore quidem fuit affectus : pudor autem movit iram. Res est enim ejusmodi supercilium, cui accessit potestas. Deinde perinde ac ea quæ præcesserant, tormenta parva esset arbitratus, et quæ imponere non possent necessitatem, nova excogitavit : et jubet construi rotas inauditis quibusdam machinis, quæ carnes premere, et ab ossibus exprimere, et ipsa confringere possent violentissime, et in eas sapientissimam injici Euphemiam.

VI. Postquam autem ipsæ machinæ dicto citius fuerunt constructæ, et martyr in eas erat injicienda, validis continuo in se paratis armis, nempe divina crucis figura ac ea signata, aut, ut melius dicam, munita, adversus rotas processit, nullam quidem vultu ostendens tristitiam, sed severo et honesto vultu, Deumque benedicens, et aperte ostendens se iis quæ pro ipso patiebatur, admodum gaudere. Quin etiam proferens aliquid generosum et valde dignum ejus candore : Tuæ rotæ, dicebat, o tyranne, et hæc imbecillæ tuæ machinationes majus mihi accendunt Christi desiderium. Hæc audientes ministri, rotas versabant, quam poterant fortissime, graviorem sensum doloris martyri afferentes. Quamobrem ejus quidem membra et partes confringebantur, et disrumpebantur, et delvelebantur omnes compages ; mens autem non abscedebat a Christo, sed in cælum tollens oculos, unde se speravit habituram auxilium : Domine mi, clamabat, Jesu Christe, animæ meæ illuminatio, fons vitæ, qui das salutem eis, qui in te confidunt, adsis nunc mihi adjutor, et cognoscatur ab omnibus, quod tu es Deus solus, certa spes eorum qui in te habent fiduciam : et quod non accedent mala, neque appropinquabit flagellum tabernaculo eorum qui te altissimum suum posuerunt refugium¹. Sic quidem martyr est precata : Deus autem effectum reddidit, quod precabatur. Cælestis enim continuo adveniens virtus, momento temporis facit hæc omnia. Eam quidem solvit a rota : corpus autem curat a plagis adeo pulchre, ut ne minimum quidem vulnere vestigium in eo appareret. Deinde etiam ministros iniquitatis specie terrens terribili, facit ut non operentur. E rotis vero

A καὶ προσελθοῦσα τῷ μεγάλῳ θεῷ Ἄρει, θῦσον· οὕτω καὶ ἔσται σοι τῶν μὲν λυπηρῶν ἀποστῆναι πάντων, κερδῆσαι δὲ ἀπόνως τὰ εὐχταιότατα, ὅπερ ἐστὶ πλοῦτου τε καὶ δόξης ἀπολαῦσαι, καὶ τὸ λοιπὸν εὐδαίμονα ζῆσαι καὶ μακαρίαν ζωὴν. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς, Γυναικίκα μὲν, εἶπεν, ὄρων, ὦ δικαστὰ, ὅσει προχείρως ἡμᾶς ἀπατᾶν· ὅψει δὲ οὐ κατὰ γυναικίκα πρὸς τὰς σὰς ἐνέδρας διακειμένην· πέποιθα γὰρ εἰς Χριστὸν ὅτι βοηθὸν αὐτοῦ τὴν ἄμαχον πλουτήσασα δεξιάν, κρείττων ὀφθήσομαι σου τῶν καχοτέχνων ἐπιβουλῶν. Ὡς οὖν οὕτω ταῖς ἀποκρίσεσιν ἠτήθη ὁ τύραννος, καὶ ὁ βλέμματι μόνῳ πλήθῃ φοβεῖν οἰόμενος ὑπὸ γυναικὸς κατεφρονεῖτο μίᾳς, αἰσχύνῃ μὲν αὐτὸν εἶχεν· ἡ αἰσχύνῃ δὲ τὸν θυμὸν ἐκίνει· τοιοῦτον γὰρ ὄφρυς ἐξουσίας ἐπειλημμένη. Εἶθ' ὡσπερ τὰς προλαβοῦσας βασιάνους μικρὰς εἶναι νομίσας καὶ ἀνάγκην ἐπιθεῖναι μὴ δυναμένης, καινὰς ἐπενόει, καὶ κελεύει τροχοὺς ξέναις τισὶ μηχαναῖς κατασκευασθῆναι, πιέζειν σάρκας, ὅσῃ ἀποθλίβειν, αὐτὰ τε συνθλάῃ βιαιότατα δυναμένους, ἐν αὐτοῖς τε τὴν πάνσοφον ἐμβληθῆναι.

Γ'. Ὡς δὲ καὶ τοῦτὶ τὸ μηχανήμα θάττον ἢ προσετάγῃ κατεσκευάσθη, καὶ ἡ μάρτυς ἐμελλεν ἐμβληθῆναι, ὄπλον εὐθὺς ἰσχυρὸν τὸν θεῖον τοῦ σταυροῦ τύπον ἑαυτῇ σχεδιάσασα, καὶ τοῦτο σφραγισμένη ἢ καὶ φραξαμένη μᾶλλον εἶπειν, κατὰ τῶν τροχῶν ἐχώρει, ἐμφαίνουσα μὲν οὐδὲν κατηφές καὶ ἀπρόσωπον, εὐκόσμῳ δὲ ἦθει καὶ σεμνῷ παραστήματι. Εὐλογοῦσά τε τὸν θεὸν καὶ οἷς ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπασχεν ἑορτὴν ἄγειν φανερὰ γινομένη, πρὸς δὲ καὶ ὑπολαλοῦσα γενναῖόν τι καὶ τῆς ὥρας κομιδῇ ἄξιον. Οἱ γὰρ τροχοὶ σοῦ, ἔλεγε, τύραννε, καὶ τὰ σαθρὰ ταῦτ' ἐμμηχανήματα, πλείονά μοι τὸν πόθον ἐξάπτουσι τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτων ἀκούοντες ἰσχυρότερον ὄσον ἦν τοὺς τροχοὺς ἔστρεφον, ὀριμυτέραν τῇ μάρτυρι τῆς ὀδύνης τὴν αἰσθησὶν ἐμποιοῦντες, ὄθεν μέλη μὲν αὐτῆς καὶ μέρη συνεθραύετό τε καὶ διεβρήγνυτο. Καὶ τῶν ἀρμονιῶν ἅπαντα διεσπᾶτο, ὁ νοῦς δὲ τοῦ πρὸς Χριστὸν ὄραν οὐκ ἀφίστατο, ἀλλὰ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανούς αἴρουσα ὄθεν ἤλπισεν ἦξειν καὶ τὴν βοήθειαν, Κύριέ μου, ἐβόα, Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ τῆς ἐμῆς ψυχῆς φωτισμὸς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ὁ σώζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιοῦσας, πάρεσό μοι καὶ τὰ νῦν βοηθός, καὶ γνωσθήτωι πᾶσιν ὅτι σὺ εἶ θεὸς μόνος, ἐλπίς ἀδιάφυστος τῶν ἐν σοὶ τὸ θαρρῆν ἔχόντων, καὶ ὅτι οὐ προσελεύσεται κακὰ, οὐδὲ μάστιξ ἐγγιεῖ τῷ σκηνώματι τῶν σὲ τὸν ὕψιστον καταφυγὴν τιθεμένων. Οὕτως ἡ μάρτυς μὲν ῥύξατο, θεὸς δὲ τὴν εὐχὴν ἐτελείου· οὐρανία γὰρ εὐθὺς ἐπιστᾶσα δύναμις ἐν ἀκαρεῖ πάντα ποιεῖ, καὶ λύει μὲν αὐτὴν τοῦ τροχοῦ, τὸ σῶμα δὲ τῶν πληγῶν ἰᾶται, οὕτω καλῶς, ὡς μηδὲ βραχὺ τι τῶν τραυμάτων ἔχνος ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι· εἶτα καὶ τοὺς τῆς ἀνομίας ὑπηρέτας ἐμφανεῖα καταπλήξασα φοβερά· ἥμισυ ἐνεργοὺς δείκνυσι, τῶν τροχῶν δὲ ἡ ἀθλοφό-

¹ Psal. xc, 9.

ρος ἐκβάσα, οὐ μόνον ἀρτίως τε καὶ ὑγιῆς, ἀλλὰ καὶ φαιδροτέρα τὴν ὄψιν ἑώρατο, ὡς τῆς θαυμαστῆς σου, Χριστέ, δυνάμεως, ὅπου γε καὶ, πασχόντων ἄλλων, κατήφεια πολλάκις τῇ ὄψει τῶν φιλανθρωποτέρων ἐγγίνεται.

Ζ'. Ἄλλ' ὁ Αἰθίοψ οὐκ ἐλευκαίνεται, καὶ τὸ ξύλον δὴ τὸ στρεβλὸν οὐκ ὠρθοῦτο, καὶ ὁ καρκίνος ὀρθῶς βαδίζει οὐκ ἐδιδάσκετο. Ὁ Πρίσκοσ ταῦτα ὁ μιᾶρὸς καὶ τὴν κακίαν οὐδ' ὀτιοῦν λάσιμος, καὶ τοιαύτης γὰρ γενομένης θεοσημείας, ἐκεῖνος ὡσπερ τῶν αὐτοῦ θεῶν τυφλότερος ὢν, οὐ μόνον οὐδὲν συνῆκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν μάρτυρα ζῶσαν ἠπειλήσε κατακαύσειν· ἡ δὲ οὐδὲν ὑποστείλαμένη τὸ μὲν πρόσκαιρον εἶπεν· Ὡς τύραννε, τοῦτο τὸ πῦρ ὅπερ ἐμοὶ νῦν ἀπειλεῖς, ταχὺ μὲν ἀνάπτεται, ταχὺ δὲ καὶ τῷ βουλομένῳ σβέννυται. Καὶ οὐχ οὕτως ἐγὼ τὴν ψυχὴν ἀγεννήσας ὡς πρὸς τοιοῦτον πῦρ ἀποδειλιάσαι, οὐ μὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας τῶν διὰ Χριστὸν γενναίως ἀνδρῖσάμενων, οὐδένα ἐμβάλλει τοῦτο φόβον ἐμοὶ, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ πῦρ δέδοικα, ἐκεῖνό μοι καὶ εἰς νοῦν μόνον ἐρχόμενον καθίσταται φοβερόν, ὃ τοὺς ἀρνούμενους τὸν Χριστὸν περιμένει, αἰωνίαν ἔχον καὶ οὐδὲ βραχὺ λήγουσαν τὴν ἐνέργειαν. Ὁ τύραννος μὲν τοὶ τὰ ἠπειλημένα πρὸς ἔργον ἐξάγων, κάμινον ἐξαφθῆναι κελεύει, πίστη καὶ θείῳ καὶ στυπαίῳ καὶ κληματίδι λίαν ἐκτραφεμένην, καὶ ἡ φλόξ εἰς πήχεις πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἤρητο. Ἐμβάλλεσθαι δὲ ἡ μάρτυς μέλλουσα τῷ πυρὶ, τὸ τῶν τριῶν παίδων ὄπλον, τὴν προσευχὴν περιβάλλεται, καὶ πῦρ εὐχῆς ἀνάπτει κατὰ πυρὸς, τὸ ὄμμα τε εἰς οὐρανοὺς ἄρασα, Ὁ Θεὸς, εἶπεν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὁ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι τρεῖς παῖδας διὰ τὸν σὸν νόμον ἐκδοθέντας πυρὶ δι' ἀγίου ἀγγέλου σου κακῶν ἀπαθεῖς συντηρήσας, καὶ δρόσον αὐτοῖς ἀνωθεν ἐπιπέμφσας, αὐτὸς καὶ ἐμοὶ τῇ σῆ δούλῃ παράστηθι βοηθός, τῆς σῆς, Χριστέ, δόξης ὑπεραυλούσης. Οὕτω τε εἶπε, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ πάλιν ὡς ἐτέρῳ ὄπλῳ ἑαυτὴν καθοπλίσασα, εὐτρεπῆς ἴστατο τὸ τυραννικὸν ἐπίταγμα περιμένουσα.

Η'. Ὡς δὲ ἐκεῖνος τῇ καμίνῳ ταύτην ἐδίδου, καὶ χεῖρες αὐτὴν ἐμελλόν συλλαβεῖν, Σωσθένης καὶ Βίκτωρ οἱ προηγούμενοι τῶν εἰς ταῦτα διακονούντων, προσελθόντες τῷ Πρίσκῳ, ὅτι μὲν, ἔφησαν, οἷς προστάττεις πρόθυμοι λειτουργεῖν ἡμεῖς· καίτοι πολλοὺς ἔχοντες μάρτυρας, οὐκ ἄλλους ἢ τοὺς σοὺς προβαλλόμεθα ὀφθαλμοῦς. Νυνὶ δὲ οὐχ οἷοί τέ ἐσμεν, τοῦ τῆς παρθένου ταύτης ἀφασθαι σώματος, ἄνδρας γὰρ ὀρώμεν φοβεροὺς τὴν ὄψιν ἐστῶτας, ἡμᾶς μὲν ὀριμὸν λίαν καὶ βλοσυρὸν προσβλέποντας, ἐτοίμους δὲ ὄντας τῆς παρθένου προστῆναι, καὶ φλογὸς αὐτὴν κρείττονα δεῖξαι. Τί γὰρ ἄλλο αὐτοῖς βούλεται τὸ διασκορπίζειν ἐνθα καὶ ἐνθα τὸ πῦρ; Ὡς οὖν ὁ Πρίσκοσ ἤκουσε ταῦτα, τούτου μὲν ἤδη μεταμαθόντα· τὴν θεοσέβειαν, τῇ εἰρηκτῇ παραπέμπει, Καίσαρα δὲ καὶ Βικάριον οὕτω καλουμένους, εἰς τὴν ἐκεῖνων ἀντικαθίστησι λειτουργίαν. Καὶ οἱ μὲν, προθύμως τὴν καλλιπάρθενον Εὐφημίαν τῆς τῶν ἀγγέλων θείας παραχωρούσης δυνάμεως· οὐ γὰρ

A egressa gloriosa certatrix, non solum conspecta fuit integra et sana, sed etiam vultu alacris (o admirabilem tuam, Christe, virtutem) cum, aliis etiam patientibus sæpe insit tristitia in vultu eorum qui spectant et sunt humaniores.

VII. Sed Æthiops non dealbatur, et lignum incurvum non dirigitur, et cancer recte ingredi non docetur. Hæc Priscus sceleratus, et cujus nullo modo poterat curari vitium. Nam cum divinitus factum esset tale signum, ille, ut qui esset suis diis cæcior, non solum nihil intellexit, sed minatus est etiam se esse vivam exustum martyrem. Illa autem nequaquam se reprimens : Ad tempus quidem est, inquit, o tyranne, ignis, quem mihi nunc minaris : et cito quidem accenditur, cito etiam a volente exstinguitur ; neque ego sum tam pusilli et abjecti animi, ut hunc ignem formidem. Non, per sacra certamina eorum qui se pro Christo strenue et fortiter gesserunt, hoc quidem mihi ullum affert timorem : sed illum ignem extimesco, ille mihi vel solum in mentem veniens ignis est terribilis, qui manet eos qui Christum negant, ut qui æternam habeat operationem, et ne tantillum quidem desinentem. Itaque tyrannus quidem ad effectum deducens ea quæ minatus fuerat, jubet accendi fornacem, quæ valde aleretur pice, sulfure, stупpa et sarmentis. Et illa quidem erat flamma quadraginta et quinque cubitōs. In ignem autem injicienda martyr, induit arma trium puerorum, nempe preces ; et contra ignem accendit ignem orationis, et oculos in cælum tollens : Deus, inquit, qui in excelsis habitas, et humilia intueris : qui Babylone tres pueros, propter tuam legem igni traditos, per sanctum angelum tuum a malis illætos conservasti, et eis rorem desuper immisisti, tu quoque mihi tuæ ancillæ adsis adjutor, quæ pro tua, o Christe, decerto gloria. Sic dixit : et cum figura crucis rursus, tanquam aliis armis, seipsam armasset, stabat parata, expectans jussum tyranni.

VIII. Cum autem ille jussisset eam in ignem conjici, et eam manus essent lictorum comprehensuræ, Victor et Sosthenes, qui præerant iis qui ad hæc inserviebant, ad Priscum accedentes : Quod iis quidem, quæ imperas, prompto et alacri animo inserviamus, aiunt, etsi multos habeamus testes, non alios, quam tuos oculos producimus. Nunc autem non possumus tangere corpus hujus virginis. Videmus enim viros stantes aspectu formidabiles, nos quidem torve admodum intuentes, et paratos virginem defendere, et eam efficere flamma superiorem. Quid enim aliud sibi vult, quod ignem huc et illuc dispergunt ? Postquam autem hæc audivit Priscus, eos quidem, ut qui jam a cultu deorum defecissent, mittit in carcerem : Cæsarem autem ac Vicarium (sic enim vocabantur) sufficit in eorum ministerium. Et illi quidem prompto et alacri animi studio egregiam virginem Euphemiā, cedente divina virtute an-

gelorum (neque enim poterant ipsi mutationem suscipere ad pietatem), injiciunt in fornacem. Sed eos continuo arguebant res inanimæ, et puniebantur impii. Ignis enim repente effervescens, et in orbem circumfusus, quomodo prius Babylone, ultus est eos, qui injecerant; gloriosa autem virgo perinde ac si non ad supplicium, sed ad recreationem tradita esset et delicias, mansit quidem aliquandiu ab igne illæsa; securissime autem movebat labra ad hymnos divinos, aura molli et roscida eam refrigerante.

IX. Postquam autem et flamma contabuit, et in Cæsarem et Vicarium divinitus immissum supplicium alios ministros procul dispersit; egreditur martyr adeo integra et illæsa, ut ne in tunica quidem ignis ullum servaret vestigium. Sed ipsam quidem rursus vinctam tenebat custodia. Die autem sequenti educit proconsul Victorem et Sosthenem, et jussit eos sacrificare diis suis. Illi autem: Nos, aiebant, o proconsul, magno prius errore implicati, quomodo tu quoque hucusque, nunc tandem bono Dei nutu resipiscentes, digni habitū sumus, qui veritatem agnosceremus per hanc virginem. Scias ergo nos neque diis inanimis sacrificaturos (absit ut simus adeo emotæ mentis), neque tuis esse cessuros edictis. Postquam hæc dixissent, abducti sunt in stadium, et jussi sunt pugnare cum bestiis. Illi autem imperatum libenter accipiebant, et exsultabant, non solum quod existimarent esse satius decertare eum feris, quam cum tam malis hominibus, sed etiam quod per dentes ferarum erant illi confracturi maxillas bestię, quæ caret carne. Quod quidem cum precati essent, audierunt de cælo vocem, quæ significabat fuisse auditam eorum orationem. Cum ergo immissæ fuissent bestię in martyres, et in eos insiliissent, gravi flagello incitatæ, nempe fame, et eos solum momordissent, et bibissent sanguinem (oportebat enim ad effectum deduci illorum preces), abstinerunt a corporibus, et ea nullo modo devorarunt. Nam neque tunc negligens erat gratia, quæ prius Danieli frenavit ora leonum, et sic breve pro Christo martyrium pertulerunt athletæ. De ipsis autem sacris corporibus curæ fuit iis qui ex piis erant paulo studiosiores, ut ea tollerent, psalmisque et hymnis mandarent sepulturæ.

X. Die autem sequenti pro judiciario tribunali præsidens tyrannus, gloriosam Euphemiā educit e carcere. Et erat quidem læta vultu, animo autem lætior. Submisso vero canebat accedens ad judicem hæc cantica Davidica: « In via testimoniorum tuorum delectata sum, tanquam in omnibus divitiis. In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar legis tuæ ², » et quæ deinceps consequuntur. Dicit ergo ei tyrannus: Quousque te adeo afflictam despicias, et deos quidem molestia afflicis, et ipsum ad iram provocas imperatorem? Fac aliquid sa-

A αὐτοὶ οἱοί τε ἦσαν μεταβολὴν δέξασθαι πρὸς εὐσεβειαν, ἐμβάλλουσιν εἰς τὴν κάμινον. Ἄλλ' εὐθὺς ἠλέγχοντο παρὰ τῶν ἀφύχων, καὶ οἱ ἀσεβεῖς ἐκολάζοντο. Τὸ γὰρ πῦρ ἀθρόον ἀναπαφλάσαν καὶ κύκλῳ περιχυθὲν, ὡσπερ ἐν Βαβυλῶνι, τὸ πρότερον τοὺς ἐμβαλόντας ἡμίνατο· ἡ δὲ γε καλλίνικος ἀθλοφόρος ὡσπερ οὐκ εἰς τιμωρίαν, ἀλλ' εἰς ἀνεσίαν τε καὶ τρυφήν ἐκδοθεῖσα, ἐφ' ἱκάνον μὲν τῷ πυρὶ παρέμενε ἀψαυστος. Κατὰ πολλὴν δὲ τὴν ἄδειαν πρὸς θεοῦς ὕμνους ἐκίνει τὰ χεῖλη, αὔρας αὐτὴν ἀναψυχούσης μαλακῆς τε καὶ δροσερᾶς.

Θ' Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ φλόξ ἐμαραίνεται καὶ ἡ περὶ τὸν Καίσαρά τε καὶ Βικάριον θεόπεμπτος τιμωρία τῶν ὑπηρετῶν τοὺς ἄλλους πόρρω που διεσκέδασεν, ἐξείσιν ἡ μάρτυς, οὔτως ἀβλαβῆς, ὡς μηδ' ἐν τῷ χιτῶνι μηδὲν ἴχνος τοῦ πυρὸς διασώζεσθαι, ἀλλ' αὐτὴν μὲν καὶ αὐθις ἡ φυλακὴ δεσμῶτιν ἐτήρει. Ἄγει δὲ τῇ ἐξῆς ὁ ἀνθύπατος τὸν Βικτωρᾶ τε καὶ τὸν Σωσθένην, καὶ θύειν ἐκέλευε τοῖς αὐτοῦ θεοῖς, οἱ δὲ, Ἥμεῖς, ἔφησαν, ὦ ἀνθύπατε, μακρᾶ πλάνη τὸ πρότερον χειρωθέντες, καθάπερ δὴ καὶ αὐτὸς, εἰς ἔτι νῦν, μόλις Θεοῦ νεύμασιν ἀνανήψαντες, ἐπιγνώμην τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς παρθένου ταύτης, ἠξιώμεθα. Ἴσθι οὖν ὡς οὔτε θύομεν ἀφύχοις θεοῖς (μὴ οὕτω νοῦ τε καὶ φρενῶν διαμάρτωμεν), οὔτε τοῖς σοῖς ὑπέικομεν διατάγμασιν. Ἐπεὶ ταῦτα εἶπον, εἰς τὸ στάδιον εὐθὺς ἀπήγοντο καὶ θηριομαχεῖν ἐκελεύοντο. Οἱ δὲ ἀσμένως τὸ κελευσθὲν ἐδέχοντο καὶ ἠγάλλοντο οὐ μόνον ὅτι βέλτιον ἡγοῦντο τὸ πρὸς θήρας μᾶλλον ἢ οὕτω πονηροὺς ἀνθρώπους διαπαλαίειν, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἐμελλον τὰς μύλας συνθλαῖν ἐκείνου τοῦ ἀσάρκου θηρός. Ὁ καὶ δι' εὐχῆς θέμενοι φωνῆς ἤκουον οὐρανόθεν διασαφοῦς, ἀκουστὴν αὐτῶν γενέσθαι τὴν αἴτησιν. Ὡς οὖν τὰ θηρία τοῖς μάρτυσιν ἐπαφείθη, ἐφῆλλατό τε αὐτοῖς, χαλεπῇ μάλιστα παρορμώμενα τῷ λιμῷ, καὶ ἐνδακόντα καὶ ἐμπιόντα τοῦ αἵματος μόνον (ἔδει γὰρ τὴν ἐκείνων εὐχὴν εἰς πέρας ἐλθεῖν)· ἀπέσχοντο τῶν σωμάτων, καὶ οὐδαμῶς αὐτὰ βορὰν ἔθεντο, ἡμέλει γὰρ οὐδὲ νῦν ἡ χάρις ἢ τῷ Δανιὴλ πρότερον δεινῶν λεόντων στόματα ἐχαλίνου, καὶ οὕτω σύντομον τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτύριον οἱ ἀθλοφόροι διήνεγκαν. Περὶ μέντοι τῶν ἱερῶν σωμάτων αὐτῶν ἐμέλησε τῶν εὐσεβῶν τοῖς σπουδαιοτέροις, ἀνελέσθαι τε αὐτὰ καὶ ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις ταφῇ παραδοῦναι.

Ι' Εἰς τὴν ἐπιούσαν δὲ τοῦ δικαστικοῦ βήματος ὁ τύραννος προκαθίσας, ἄγει τὴν καλλίνικον Εὐφημίαν ἐκ τῆς εἰρκτικῆς, καὶ ἦν φαιδρὰ μὲν τὴν ὄψιν, φαιδροτέρα δὲ τὴν ψυχὴν, ὑπέφαλλε δὲ καὶ προσιοῦσα τῷ δικαστῇ τὰ Δαυιδικὰ ταυτὶ ᾠσματα· Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ. Ἐν τοῖς δικαιώμασί σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τοῦ μόνου σου, καὶ ὅσα τούτοις ἐξῆς. Ἐφη οὖν πρὸς αὐτὴν ὁ τύραννος· Μέχρι τίνος καὶ σεαυτὴν οὕτω ταλαιπωροῦσαν ὑπερορᾶς, καὶ τοὺς θεοὺς μὲν λυπαῖς, παροργίζεις δὲ καὶ τὸν αὐτοκρά-

² Psal. cxviii, 15, 16.

τορα; πρᾶξόν τι συνετόν, καὶ τοῖς θεοῖς πείσθητι A
 θυσίαν προσενεγκεῖν. Ἡ δὲ, Πρᾶξαί τι συνετόν,
 ἔφη, προτρέπεις ἡμᾶς, ὧ δικαστὰ; καὶ τί δ' ἂν τις
 συνετώτερον δράσειεν, ἢ τὸ μὴ πείθεσθαι λίθους
 ἀψύγους τε καὶ κωφούς ἡγεῖσθαι θεούς; ὡσπερ τοῦ-
 ναντίον τὸ πείθεσθαι ἀνοίας ἐστὶ μεστόν, καὶ οὐδὲ
 μανίας ἐλεύθερον. Ὅργισθεῖς ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσιν ὁ
 τύραννος, πρὸς καινοτέραν τρέπεται τιμωρίαν·
 λίθοι δὲ καὶ σίδηρος τὴν τοιαύτην βίασανον δισκεύα-
 ζον, οἱ μὲν τῶν τιμωρητικῶν ὀργάνων κατὰ γε τὰς
 γωνίας ἐξηρτημένοι, ὁ σίδηρος δὲ τῇ τῶν λίθων βίᾳ
 ἄνω τε καὶ κάτω συνεχῶς περισπώμενος, κατατέ-
 μνειν οὕτω καὶ σπαράττειν εἶχε τὸ σῶμα τῆς μάρτυ-
 ρος. Ὡς δὲ καὶ ἡ κόλασις αὕτη παρεῖληφε τὴν γεν-
 ναίαν, οὐδὲν πάσχουσαν γυναικεῖον οὐδ' ἀγεννές, B
 ἀλλὰ καὶ ὁμολογοῦσαν χάριν τῷ δεῖδ' ὄν ἔφερε ταῦτα
 Θεῷ, αἱ μὲν τῶν δημίων ἕκαμον χεῖρες τῇ μηχανῇ
 τοὺς λίθους ἐλκύουσαι, οἱ λίθοι δὲ πάλιν ἐκ βίας
 ἐλκόμενοι, συνετριβήσαν τε καὶ εἰς μικρὰ διελύθη-
 σαν. Ἡ δὲ μάρτυς ἀπαθὴς ὅλως ἐν τούτοις ἐω-
 ρᾶτο.

ΙΑ'. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ὁ Πρίσκος τῆς ὀργῆς κρείσ-
 σων ἦν καὶ τῶν κολάσεων, δεινὸν μὲν εἶναι καὶ γε-
 λοῖον ἡγούμενος, εἰ γυναικὸς ἤττων ὀφθειῖ. Ἀγνοῶν
 δὲ παράφορος ὡς οὐχὶ τῷ βιάζεσθαι κρείττων, ἀλλὰ
 τῷ μὴ πείθειν μᾶλλον ἐωρᾶτο νενικημένος, ὡσπερ
 τοῦναντίον ἡ μάρτυς τῷ μὴ τῶν βασιάνων ἠττᾶσθαι,
 τὴν νίκην ἤρατο. Προστᾶττει τοιγαροῦν κατὰ τὸ
 τοῦ σταδίου μεσαίτατον, λάκκον ὀρυγῆναι μέγαν,
 ὕδατός τε πληροῦναι καὶ θηρία τούτῳ ἐμβληθῆναι C
 ὅσα δὴ ταρκοδόρα θάλασσα τρέφει, εἶθ' οὕτως ἐκέ-
 λευε τοῖς περισταμένοις ἀγαγεῖν τε ὡς τάχος καὶ ἐν
 αὐτῷ καθεῖναι τὴν μάρτυρα, βρῶσιν οὕτω τοῖς
 θηρίοις ἔτοιμον ἐσομένην. Ὡς οὖν ἔγνω τοῦτο ἡ μα-
 καρία αὐτόκλητος παραστᾶσα, ὠνειδίζε τε τὸν τύραν-
 νον ἐφ' οἷς οὕτως ἀνηνύτοις ἐπεχείρει κατὰ τῶν τοῦ
 Χριστοῦ δούλων, μετὰ τοῦ κακὸς φαίνεσθαι καὶ γέ-
 λωτα ὄφλειν, εἶτα τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατεί-
 νασα, καὶ δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήσασα, Τὸ
 φῶς μου ἔλεγεν, Ἰησοῦ, τὸ ἐμὸν καύχημα, ἡ ἐμὴ
 ζωὴ, ὁ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας ἐπίκουρος, ὁ ἐν ἀπόροις
 εὐμήχανος, ὁ γαστέρα μὲν θηρὸς δείξας, καλὸν τῷ
 Ἰωνᾷ θάλαμον, λεόντων δὲ στόματα τὸν Δανιὴλ
 δυσωπούμενα, αὐτό; με, Δέσποτα, τῇ κραταιᾷ καὶ
 ἀμάχῳ σου δεξιᾷ διάσωτον, δόξης μὲν ὑπόθεσιν D
 γινομένην τῶν σεβομένων τὸ κράτος σου, αἰσχύνης
 δὲ καὶ ἀτιμίας τῶν ἀσεβῶν πληροῦσαν τὰ πρόσωπα.
 Οὕτω, προσευξαμένη, καὶ σφραγισαμένη ὅλῳ τῷ
 σίματι, ἐνήλατο τῷ ὕδατι μάλα γενναίως, τὰ δὲ
 θηρία προσῆει μὲν εὐθύς μετὰ πολλῆς τῆς ὀρμῆς.
 Ὡς δὲ καὶ ἐγγύς τοῦ μαρτυρικοῦ χρωτὸς γένοιτο,
 τροφῆς ὅλως ἐπελανθάνετο, καὶ δορυφόρων ἀπεπλή-
 ρου τάξιν. Καὶ ὑπολαβόντα τὴν μάρτυρα, νύτοις τοῖς
 ἑαυτῶν ἀνείχον οἰονεῖ πρόνοιαν αὐτῆς ἔχοντα, μὴ τι
 καὶ δεινὸν ὑποσταίῃ προσκαταβάσα τῷ ὕδατι.

ΙΒ'. Ὁ δὲ Πρίσκος, συμβάλλων ἐν ἑαυτῷ τὰ πα-
 ραδόξως τελούμενα, διεγορεῖτο μὲν καὶ ἐθαύμαζεν.
 Ἀναβλέψαι δὲ πρὸς τὸ φέγγος τῆς ἀληθείας, καὶ
 συνεῖναι τίς ἡ τῶν γινομένων δύναμις οὐχ ὀσῶς τε

pienter, et persuadere diis offerre sacrificium. Illa
 autem : Suades, inquit, nobis, o iudex, ut aliquid
 sapienter faciamus : et quidnam fecerit quispiam
 sapientius, quam non persuaderi, ut lapides inani-
 mos et surdos, deos existimet ? quomodo contra
 persuaderi, plenum est stultitia, et nec liberum
 quidem ab insania. His dictis ira percitus ty-
 rannus, ad novum convertitur supplicium. Lapidēs
 autem et ferrum tale tormentum instruxerunt. Illi
 quidem a tormentorum instrumentis suspensi per
 angulos, ferrum autem violentia lapidum susque
 deque assidue attractum, sic lacerabant corpus
 virginis. Cum autem sic cruciaretur virgo, nec
 muliebri aliquid præ se ferret aut illiberale, sed
 Deo etiam ageret gratias, propter quem hæc fere-
 bat, defessæ quidem erant liciorum manus, ma-
 china trahentes lapides, rursus vero lapides, qui
 vi trahebantur, contriti erant, et in minuta fra-
 gmenta dissoluti. Martyr autem in his omnino cer-
 nebatur illæsa.

XI. Sed ne sic quidem Priscus iram remisit et
 supplicia, grave quidem esse arbitrans et ridicu-
 lum, si videretur superari a femina. Sed ignorabat
 stolidus, quod non eo quod vim afferret, superior,
 sed eo quod non persuaderet, victus potius vide-
 retur. Jubet ergo in medio stadio effodi magnam
 cisternam, aqua autem impleri, et in eam injici,
 quæcunque animantia carnivora alit mare. Deinde
 jussit iis qui aderant, ut martyrem quamprimum
 adducerent, et in eam injicerent, sic protinus ex-
 edendam a bestiis. Postquam ergo cognovit hoc
 beata, sua sponte astans, exprobrabat tyranno,
 quod res aggredereetur adeo inefficaces adversus
 Christi servos : et quod videretur improbus, et
 haberetur ludibrio. Deinde cum manus in cælum
 sustulisset, et oculos implesset lacrymis : Lux
 mea, dixit, Jesu, mea gloriatio, mea vita, adjutor
 meæ imbecillitatis, qui in rebus dubiis facilem
 exitum invenis : qui belluæ quidem ventrem,
 Jonæ pulchrum fecisti thalamum, leonum autem
 ora revereri Daniele, tu me, Domine, valida et
 invicta tua conserva dextera, ut sim quidem argu-
 mentum gloriæ iis, qui tuam colunt potentiam :
 vultus autem impiorum, dedecore impleam et igno-
 minia. Cum sic precata esset, et se toto signasset
 corpore, in aquam forti et generoso animo insiluit.
 Bestiæ autem protinus quidem cum magno impetu
 accesserunt ; postquam vero fuerunt prope corpus
 martyris, cibi omnino sunt oblita, et functæ sunt
 munere satellitum : et martyrem excipientes, eam
 dorsis suis sustinebant, perinde ac si ejus curam
 gererent, ne quid ei grave eveniret in aquam de-
 scendenti.

XII. Priscus autem apud se conjiciens, quæ fie-
 bant admirabiliter, erat quidem animi dubius, et
 admirabatur : cum aspicere autem ad lucem veri-
 tatis, et intelligere quænam esset eorum quæ flunt.

virtus, non posset, undenam hoc esset, rogabat Apellianum. Ecce enim, ut vides, et ignis, et plagæ, et rotæ, et bestiæ, ab una femina victa sunt omnia. Ille autem (quid enim aliud existimasset scelestæ animæ, et ad divinam lucem plane cæcutiens?) præstigiis et artibus magicis ascribebat universum, et eam sic dicebat efficere, ut esset superior. Cui proconsul, perinde ac mentis profunda penetrans, et altiozem inducens interrogationem: Cur autem, inquit, non ulti sunt eam dii, cum malos odio habeant? Ille vero cum non posset veram reddere rationem, imbecillitatem nominabat benignitatem: Cum sint, inquit, elementes, ei pepercerunt. Interim martyr, cum integra et illæsa emersisset ex aqua, videntibus omnibus, asistit coram proconsule. Tyranni autem simul inter se disserebant, non in occulto, sed palam: ita ut qui aderant, audirent, et aliquid lucrifacerent ex iis quæ dicebantur, suos deos aut dæmones defendentes, et præstigias et artem magicam attribuebant martyri, et ea dicebant ipsam aquas superasse. Propter hæc cum Priscus simul cum assessore perplexo essent animo, et nescirent quidnam facerent amplius, tanquam in consilium suam adhibentes sævitiam, ad puniendum rursus se contulerunt. Quid enim possent aliud facere, cum essent discipuli ejus, qui fuit homicida ab initio³? Illi ergo rursus exsculpsent lapides, et effecerunt acutos ferreosque obeliscos, et serras sunt fabricati: deinde jusserunt etiam fodi fossam, quæ acutos hos lapides et obeliscos et serras latentes infixas esset habitura, pauca terra ei desuper infusa, ut procedens martyr, in eam imprudens incidere, et sic interiret. Existimabant enim stolidi, eam illa solum posse vincere arte magica, quorum jam accepisset prius cognitionem, et ideo studebant efficere, ut non esset manifestum periculum. Eos autem latebat, quod tu, Domine, qui corda hominum seorsum finxisti, es cum ipsis, et intelligis omnia opera ipsorum⁴.

XIII. Certe cum eam urgerent ministri, ut per eum locum transiret, in quo fossa facta fuerat, illa quidem, cum nihil omnino prævidisset, quæ autem cohabitabat gratia, ipsam sublevaret, percurrit supra constructam fossam, perinde ac si terram non tangeret, sed alata sublime ferretur. Deinde quid sit? Res justa, et per quam cognoscitur Deus judicia faciens, et factum revera dignum ea quæ omnia intuetur, Providentia. Quidam enim ex iis qui martyrem traducebant, forte ignorantes paratas insidias, et volentes, postquam illa sine lapsu transiit, eodem uti transitu: ut id totum, quod a divino Davide dictum est⁵, esset prædictio ejus, quod tunc factum est: nempe illos quidem fodisse foveam, et in eam fossam, quam fecerant, cecidisse: cum repente fracta esset, quæ in superficie disjecta erat terra, inciderunt in foveam: et

ὄν, πόθεν ἂν εἶη τοῦτο πρὸς τὸν Ἀπελλιανὸν ἐπυνοθάνετο. Ἴδου γὰρ, ὡς ὄραξ, καὶ πῦρ, καὶ πληγαί, καὶ τροχοί, καὶ θηρία, μιᾶς γυναικὸς ἤττηνται πάντα. Ὁ δὲ (καὶ τί γὰρ ἄλλο, ψυχὴ μιὰ καὶ πρὸς τὸ θεῖον τυφλώττουσα φῶς ὑπέλαθεν ἂν;) γοητείας ἐδίδου τὸ πᾶν, καὶ οὕτως ἔλεγεν αὐτῇ περιγίνεσθαι τὰ κατὰ γνώμην ἀνύειν. Πρὸς ὃν ὁ ἀνθύπατος, ὡσπερ εἰς νοῦν βάπτων καὶ βαθυτέρας φρενὸς ἐπάγων ἐρωτήματα, Τί δὲ μὴ ἡμύναντο ταύτην οἱ θεοί, ἔφη, μισοπόνηροι ὄντες; Καὶ ὅς οὐκ ἔχων ἀπὸ τῆς ἀληθείας εἰπεῖν, φιλανθρωπίαν ὀνόμαζε τὴν ἀσθένειαν, Εὐμενεῖς ὄντες, λέγων, ἐφείσαντο ταύτης. Ἐν τούτῳ δὲ ἡ μάρτυς, ἀβλαβῆς τοῦ ὕδατος ἀναδύσα, πάντων ὄρωντων, παρέστη τῷ ἀνθυπάτῳ· καὶ ἅμα πρὸς ἀλλήλους οἱ τύραννοι οὐκ ἐν παραθύστῳ, ἀλλ' ἐν τῷ προφανεῖ διελέγοντο, τῷ καὶ τοὺς παρεστῶτας ἀκούειν, καὶ παρακερδαίνειν τι τῶν λεγομένων, ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῶν οἰκείων θεῶν ἢ δαιμόνων ἀπολογούμενοι γοητεῖαν τῇ μάρτυρι περιῆπτον· καὶ ταύτη ἔλεγον χραιτῆσαι καὶ τῶν ὑδάτων. Ἐπὶ τούτοις δὲ Πρίσκος ἅμα τῷ συμπαρέδρῳ διαπορούμενοι, καὶ μὴ ἔχοντες ὅπερ ἂν δράσωσι πλέον, σύμβουλον ὡσπερ τὴν οἰκείαν παραλαβόντες ὠμότητα, καὶ αὐθις πρὸς τὸ κολάζειν ἐχώρουν. Καὶ τί γὰρ ἄλλο εἶχον ποιεῖν, μαθηταὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου τυγχάνοντες; Λίθοι οὖν πάλιν αὐτοῖς εἰς ὄξυ διεγλύφοντες ὀβελίσκοι τε σιδήρου καὶ πρίονες ἐχαλκεύοντο, εἶτα καὶ βόθρον ὀρυγῆναι διεκλεύοντο, ὅς ἐμελλεν ἔνδον τοὺς ὄξεῖς τούτους λίθους καὶ ὀβελίσκους καὶ πρίονας ἀφανεῖς ἔχειν ἐμπεπηγότας, ὀλίγης αὐτῷ γῆς ἐπιχυθείσης ἄνωθεν, ὥστε τὴν μάρτυρα διοῦσαν ἐμπεσεῖν αὐτῷ κατὰ τὸ λανθάνον, καὶ οὕτω διαφθαρῆναι. Ἐνόμιζον γὰρ οἱ ἄφρονες ἐκείνων μόνον ἐπικρατεστέραν γίνεσθαι διὰ γοητείας, ὧν ἤδη φθάσει τὴν γνώσιν παραλαβεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσαν ἀδηλον αὐτῇ τὸν κίνδυνον διαθεῖναι· ἐλάνθανε δὲ αὐτοὺς ὅτι σὺ, Κύριε, μετ' αὐτῆς εἶ, ὁ κατὰ μόνας πλάσας τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων.

II^o. Ἀμέλει καὶ συνωθούντων αὐτὴν τῶν ὑπηρετῶν δι' αὐτῆς διελθεῖν, ἔνθα δὴ καὶ ὁ βόθρος ἐτύγχανε βῆδιουργηθεὶς, ἐκείνη μηδὲν ὄλως προειδομένη, διὰ τῆς συνοίκου δὲ χάριτος αὐτὴν ὑποκουφίζουσας, διέδρα μὲν ὑπεράνω τοῦ σκαιωρηθέντος ὀρύγματος, ὡσπερ οὐ γῆς ἀπτομένη, ἀλλὰ μετέωρός τις καὶ ὑπόπτερος φερομένη. Εἶτα τί γίνεται; Πρῶγμα δίκαιον καὶ δι' ὧν γινώσκειται Κύριος κρίματα ποιῶν, καὶ ἔργον τῆς πάντα ἐφορώσης Προνοίας ἀληθοῦς ἄξιον. Τῶν γὰρ τὴν μάρτυρα διαβιθαζόντων τινὲς, ἀγνοίαν ἴσως ἔχοντας τοῦ πραχθέντος ἐνέδρου, βουληθέντες μετὰ τὸ ἐκείνην ἀπτωτον διελθεῖν τῇ αὐτῇ χρήσασθαι διόδῳ, ἐν' ὅλον τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Δαυὶδ εἰρημένον προαγόρευσις ἢ τοῦ τότε γενομένου, τὸ λάκκον ὀρύξαι μὲν ἐκείνους καὶ ἀνασκάψαι, ἐμπεσεῖν δὲ παραδόξως εἰς βόθρον ὃν εἰργάσαντο, ὑποβραχείσης αὐτῆς ἀθρόον τῆς ἐξ ἐπιπολῆς ἄνω δια-

³ Joan. viii, 44. ⁴ Psal. xxxiii, 15. ⁵ Psal. lvi, 7.

τμηθείσης γῆς. Ἐμπεπτώκασί τε τῷ βόθρῳ, καὶ ὑπὸ τῶν τμητικῶν ἐκείνων ὀργάνων, ὀξέως ἐμπεσόντες, ὀξύτερον διεφθάρησαν. Ἡ ἅγια δὲ χαριστηρίους ὕμνους προσῆδε τῷ σεσωκότι Θεῷ, Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας σου, λέγουσα, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις σου, Κύριε; ὅτι μεμαστιγωμένην τὴν δούλην σου ματίγων ἀπέρατον διεφύλαξας· ὅτι πυρὸς ἤρπασας· ὅτι θηρῶν, καὶ ὕδατος, καὶ τροχῶν διετήρησας, καὶ βόθρου διέσωσας. Καὶ νῦν, Δέσποτα πολυέλεε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς τοῦ ἐκ προγόνων μοι πολεμίου τῆς φύσεως. Ἀμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς· ἀλλὰ ταῖς τῶν ὑπὲρ σοῦ ῥυέντων αἱμάτων μου ῥανίσι, κάθαρὸν μου τὸν μολυσμὸν σαρκός τε καὶ πνεύματος. Σὺ γὰρ εἶ κάθαρσις, ἁγιασμός τε καὶ φωτισμὸς τῶν δούλων σου. Καὶ ἡ μὲν ταῦτα ἠὔξατο, καὶ τῆς εὐχῆς οὐ διήμαρτεν.

ΙΔ'. Ὁ Πρίσκος δὲ ἄλλον ἐπινοεῖ πάλιν τῆς μάρτυρι βόθρον, οὐ σώματος ἀπώλειαν, ἀλλὰ ψυχῆς ἐμποιῶντα, καὶ περὶ πίστιν τὸν κίνδυνον ἐπιφέροντα. Μετακαλεσάμενος γὰρ αὐτήν, καὶ τὸ μὲν ὀργίλον καὶ ὑπεροπτικὸν ἀποθέμενος, ὑπὸ δασεῖ δὲ τῷ κωδίῳ κρύψας τὸν λύκον, πάνυ τε τὸν πρᾶον ὑποκριθεὶς, Σὺ μὲν ἠπάτησαι, ἔφη· καὶ τί γὰρ θαυμαστὸν εἰ γυνή; πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὡς οὐκ ἔδει πεπαρωνήκαμεν εἰς σὲ τὴν γενναίαν. Ἐφ' οἷς συγγνώμην ἡμῖν παρασχούσα θύσον τῷ μεγάλῳ θεῷ Ἄρει, καὶ τασοῦτός σε πλοῦτος καὶ δόξα καὶ ἀγαθῶν ἐκδέξεται θάλασσα, ὡς πάντων ἐκείνων ἀμνημονήσασιν ζῆσαι τὸ μετὰ ταῦτα καλῶς καὶ ἡδέως, ὥσπερ ἄρα καὶ χρῆ παρθένον τοιαύτην, οὕτω μὲν καλὴν, οὕτω δὲ γένους καὶ περιφανείας ἔχουσαν. Ἡ δὲ πανεύφημος ἀληθῶς Εὐφημία γενναίῳν τι καὶ ἀνδρῶδες ἐμβλέψασα τῷ τυράννῳ, Ὡ ψυχὴ κακότεχνος, ἔφη, δόλου δηλαδὴ γέμουσα καὶ πικρίας· ὧ δαιμονία γνώμη ἀνθρωπίαν ὄψιν μεμιμημένη, οὐ παύση ποτὲ ληρῶν τε καὶ κακουργῶν ἄπρακτα, καὶ κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ δούλων μυρίας τεκταινόμενος τὰς παγίδας; Ἐγὼ θύσω ποτὲ δαίμοσι καὶ εἰδώλοις μετὰ τασαύτης μάλιστα τοῦ ἐμοῦ Δεσπότου τὰς ἀντιλήψεις; μετὰ τὴν ἐκ τηλικούτων ἔργων τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν; μετὰ τὸ φανερῶς ἐμὲ καὶ ἀναντιρρόητως καταισχύναί μὲν ὑμῶν τὴν ἀλαζονείαν, ἀπελέγξαι δὲ τὴν τῶν σεβασμάτων ἀσθένειαν καὶ μεγάλην οὕτω κατὰ τῆς πλάνης τὴν νίκην ἄρασθαι; Πολλοῦ ἂν σοι γέλωτος ἐκρίθην ἀξία, δακρῶν δὲ μᾶλλον παρὰ τοῖς εὐφρονούσι καὶ φοβουμένοις τὸν Κύριον. Λύσας οὖν τὴν σκητὴν καὶ τὸν τεχνητὸν ἄρνα καὶ τὴν ἐπίχριστον ἐπιείκειαν, αὐτὸν ἡμῖν τὸν συνήθη Πρίσκον ἐπίδειξον, μετὰ τῆς φίλης ὠμότητος καὶ τοῦ θράσους· κάκεινα δὴ πράττε, ὅσα σοι κατὰ γνώμην ἐστὶ ποιεῖν, ἢ μᾶλλον ὅσαπερ ὁ διδάσκαλός σου καὶ παιδευτὴς διάβολος ὑποτίθεισιν.

ΙΕ'. Ὁργῆς ἐπὶ τούτοις ὁ Πρίσκος ὑποπλησθεὶς (ἠλέγχθη γὰρ ἐν βραχεῖ τὸ προσποιητὸν, καὶ ἀπέδου τὸν κροκωτὸν ἢ γαλῆ), ῥάβδοις τὴν μάρτυρα βαρυτάταις κελεύει τύπτεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ῥαβδιζομένη καὶ τῶν

A cum in illa acuta incidissent instrumenta, celeriter interierunt. Sancta autem cecinit hymnos, quibus Deo agebat gratias : « Quis loquetur, dicens, potentias Domini, auditas faciet omnes laudes tuas, Domine * ? » Quoniam flagellatam ancillam tuam a flagris illæsam conservasti; quoniam ab igne rapuisti. Quoniam a bestiis, et aqua, et rotis custodiisti, et a fossa conservasti. Et nunc, Domine misericors, libera animam meam e manu ejus qui a priscis temporibus est hostis naturæ. « Peccata juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris †, » sed guttis tui sanguinis, quæ pro me fluxerunt, expurga sordes meæ carnis et spiritus. Tu es enim purgatio, sanctificatio et illuminatio servorum tuorum. Et illa quidem hæc est precata, et non fuit fraudata sua petitione.

XIV. Priscus autem rursus aliam fossam martyri excogitat, quæ non afferebat interitum corporis, sed animæ, et circa fidem creabat periculum. Nam cum eam accersivisset, et iræcundiam quidem et superbiam deposuisset, denso autem vellere lupum texisset, et maximam simulasset lenitatem : Tu quidem, inquit, falsa es. Nec est mirum; es enim femina. Sed nos quoque in te præclaram virginem (quod utinam factum non esset !) nimis fuimus petulantes. Quorum nobis dans veniam, sacrificia magno deo Marti : et te tantæ excipient divitiæ, et tantum mare bonorum, ut omnium illorum oblita, honeste deinceps vivas et jucunde, ut talem decet virginem, tam pulchram, et tam claram genere. Revera autem benedicta Euphemia tyrannum generose et viriliter intuens : O vafra, inquit, anima, dolo plena et amaritudine ! O mens dæmoniacæ, humanam imitata speciem, nunquam cessabis nugari, et frustra scelerata inire consilia, et adversus Christi servos laqueos tendere innumerabiles ? Ego nunquam sacrificabo dæmonibus et simulacris, maxime cum me Dominus toties defenderit, cum tam multis operibus demonstrarit veritatem, cum tam aperte et citra ullam controversiam, vestram arrogantiam dedecore affecerim, et eorum quæ colitis, arguerim imbecillitatem, atque adversus errorem tam præclaram adeptam viciniam. Judicarer ego tibi plane ridicula, vel potius digna lacrymis apud eos qui recte sentiunt, et timent Dominum. Ablata ergo scena, et agno, quem arte suscepisti, et simulata mansuetudine, ipsum solitum nobis Priscum ostende, cum, quæ est ei grata, sævitia et audacia : et illa fac, quæ sunt tibi cordi facere, aut potius, quæ magister et præceptor tuus tibi suggerit diabolus.

XV. Priscus propter hæc ira repletus (brevis enim deprehensa fuit simulatio, et felis exiit crocoton), jubet martyrem virgis verberari gravissimis. Cum autem virgis cæsa, plagas simul irri-

* Psal. cv, 2. † Psal. xxiv, 7.

deret et tyrannum, is ad majorem iram accensus, proponit quidem serras acutas, et ferreas sartagine! Jubet autem ferris quidem in duas partes secari corpus martyris, sartaginibus vero dissectas carnes valde eliquari, ut usque ad ipsa ossa dissolverentur in cinerem. Cum autem serræ adducerentur ad corpus virginale, perinde atque si adamantinam aliquam tangerent materiam, eis quidem obtundebatur acies, et secandi vi privabantur; ignis autem exstinguebatur, et martyr conservabatur illæsa. Sed quid hæc ad animam, quæ est sua sponte surda, et non potest ullam piam suscipere cogitationem? Etenim cum hæc fierent, Priscus idem esse pergebat et non cessabat adversus Deum bellum gerere. Nam lux quoque, quæ est amica omnibus, non est amica, sed inimica ægris oculis. Quamobrem rursus producit in stadium benedictam Euphemiam, et jubet eam decertare cum bestiis. Illa autem, ut quæ quod non citius ad suum sponsum excederet, sed vincula corporis adhuc ferret, ægre ferens, manus simul, et mentem, et oculos tollens ad Christum: Domine, inquit, omnis principatus, ostendisti in me tuam invictam potentiam, et dexteram inexpugnabilem; arguisti dæmonum imbecillitatem, tyrannorum amentiam; me tormentis et plagis effecisti fortiolem; nunc quoque sicut eorum qui præcesserunt, eadem suscepisti et sanguinem, meum quoque suscipe sacrificium in anima contrita tibi oblatum, et in spiritu humilitatis; et in tabernaculis sanctorum et choris martyrum meam acceptam animam fac requiescere, quoniam es benedictus in sæcula.

XVI. Ea sic precante, in ipsam immittuntur quatuor leones, et tres ursæ. Quæ divisim et preces illius exauditas fuisse, et magnum a Deo factum in ea miraculum ostenderunt. Nam leones quidem et duæ ursæ, caute simul et reverenter ad eam accedentes, plantas ejus pedum humane deosculabantur; tertia vero ex ursis, cum parum quidem momordisset carunculam, vulnus quidem nequaquam fecit, fuit tamen occasio ejus ad Deum decessus sexto decimo Septembris. Vox autem e cælis resonans, admirabilem vocabat Euphemiam ad divina tabernacula: Accurre, dicens, ad datorem coronarum, quæ pulchrum certamen decertasti, et jam cursum perfecisti, acceptura præmia tuorum certaminum. Voce adhuc resonante, magnus terræmotus conquassabat civitatem, et magis, quam ulla res creatas, corda eorum qui inhabitabant. Unde etiam illius parentes oportunitatem nacti et potestatem, non flentes, sed lætantes, illud martyricum et pretiosum corpus, non aliorum manibus, sed suis credentes, in loco quodam non procul a civitate Chalcedone, honorifice simul et pie sepelierunt: pulchram accipientes mercedem ejus educationis, quod dicerentur patres talis filix, et darent Deo fructum, benedictione et oblatione quavis sacratiorem. Quoniam eum decet omnis honor, gloria et adoratio in sæcula. Amen.

πληγῶν ἅμα καὶ τοῦ τυράννου κατεμωχᾶτο πρὸς πλείονα τὴν ὀργὴν οὗτος ἀνακαίόμενος, πρίονας μὲν προτίθησιν ὀξεῖς, καὶ σιδηρᾶ τήγανα. Κελεύει δὲ τοῖς μὲν πρίοσι διχοτομεῖν τὸ σῶμα τῆς μάρτυρος, τοῖς τηγάνοις δὲ τὰ διχοτομούμενα τῶν σαρκῶν ἐκτῆκειν μάλα σφοδρῶς, ὡς αὐτοῖς ὀστέοις εἰς σποδὸν λύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ οἱ πρίονες τῷ παρθενικῷ ἐπήγοντο σώματι, οἷα δὴ τινος ἀδαμαντίνης ἀπτόμενοι φύσεως, αὐτοὶ μὲν ἠμβλύνοντο τὰς ἀκμᾶς, καὶ ἀφηροῦντο τὴν τμητικὴν δύναμιν· τὸ πῦρ δὲ ἐσβέννυτο, καὶ ἡ μάρτυς ἀπαθῆς διεσώζετο. Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς ἐθειλοκωφοῦσαν ψυχὴν, καὶ διανοίας πάσης εὐσεβοῦς ἀπαράδεκτον; Καὶ τούτων γὰρ γινομένων, ὁ Πρίσκος ἔτι τῶν αὐτῶν εἶχετο, καὶ τοῦ θεομαχεῖν οὐκ ἀφίστατο. Ἐπεὶ καὶ τὸ φίλον πᾶσι φῶς νοσοῦσιν ὀφθαλμοῖς οὐ φίλον, ἀλλὰ πολέμιον. Ὅθεν εἰς τὸ στάδιον πάλιν τὴν πανεύφημον ἄγει, καὶ πρὸς θηρία πυκτεῦσαι διακελεύεται. Ἡ δὲ, ὡς περ τῷ μὴ τάχιον ἐκδημῆσαι πρὸς τὴν αὐτῆς νυμφίον, ἀλλὰ τὰ δεσμά τοῦ σώματος ἔτι φέρειν βαρυνομένη, χεῖρας ἅμα καὶ φρένας καὶ ὄμματα πρὸς Χριστὸν ἄρασα, Δέσποτα, ἔφη, καὶ Κύριε πάσης ἀρχῆς, ἔδειξας ἐν ἐμοὶ τὴν σὴν ἀήττητόν τε καὶ ἄμαχον δεξιάν· ἠλεγεσας δαιμόνων ἀσθένειαν, ἰσχυροτέραν ἐμὲ βασάνων καὶ πληγῶν παρεσκευάσας· καὶ νῦν ὡς προσεδέξω τῶν φθασάντων ἤδη μαρτύρων τὰς σφαγὰς καὶ τὰ αἵματα, καὶ τὴν ἐμὴν πρόσδεξαι θυσίαν, ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεώς σοι προσφερομένην, καὶ σκηναῖς ἁγίων καὶ μαρτύρων χοροῖς τὴν ἐμὴν ψυχὴν προσλαθῶν ἀνάπαυσον· ὅτι βύλογητός εἰ εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΙΓ'. Οὕτω προσευχομένης, ἐπαφίενται ταύτῃ τέσσαρες μὲν λέοντες, ἄρκτοι δὲ τρεῖς. Περίζονται γοῦν τὰ θηρία τὴν εὐχὴν τε ἅμα καὶ τὸ θαῦμα τῆς μάρτυρος· καὶ οἱ μὲν λέοντες καὶ τῶν ἄρκτων αἱ δύο εὐλαθῶς ἅμα καὶ πεφεισμένως ἐγγίσασαί τὰ ἴχνη ταύτης ἀνθρωπικῶς κατεφίλουν· μία δὲ τῶν ἄρκτων ἐνδακουσά που τοῦ σαρκίου, πληγὴν μὲν ἐνέτεμεν οὐδαμῶς, ἀφορμὴ δὲ ὅμως γέγονε τῆς πρὸς Θεὸν αὐτῆς ἐκδημίας, ἔκτην ἐπὶ δεκάτῃ τότε τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἄγοντος. Φωνὴ οὐρανῶθεν ἀπηχουμένη τὴν θαυμαστὴν ἐκάλει πρὸς τὰς θείας αὐλὰς Εὐφημίαν, Ἀνάδραμε, λέγουσα, πρὸς τὸν στεφοδύτην, ἢ τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνισμένη καὶ τὸν δρόμον ἤδη τελέσασα, τὰ τῶν ἀγῶνων γέρα σου ληψομένη. Ἐπι τῆς φωνῆς ἤχουμένης, καὶ σεισμὸς μέγας ἐδόνει τὴν πόλιν, καὶ μᾶλλον ἢ τὰ κτίσματα τὰς καρδίας τῶν κατοικούντων. Ὅθεν καὶ οἱ τῆς γενναίας ταύτης γεννητορες, οἷα καιροῦ καὶ ἀδείας ἐπειλημμένοι, οὔτι κλαίοντες, ἀλλὰ χαίροντες, τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο καὶ πολῦτιμον σῶμα χερσὶν οὐκ ἄλλων ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις πιστεύσαντες, ἐν τόπῳ τινὶ οὐ μακρὰν ὄντι τῆς πόλεως Χαλκηδόνος ἐντίμως ἅμα καὶ εὐλαθῶς κατατίθενται, καλὰ τροφεία ταύτης ἀπολαθόντες τὸ παιδὸς τοιαύτης ἀκούσαι πατέρες καὶ δοῦναι Θεῷ καρπὸν εὐλογίας, καὶ πάσης προσφορᾶς ἱερώτατον, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνσεις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ
 ΤΡΟΦΙΜΟΥ,
 ΣΑΒΒΑΤΙΟΥ ΚΑΙ ΔΟΥΡΥΜΕΔΟΝΤΟΣ.

MARTYRIUM SS. MARTYRUM
 TROPHIMI,
 SABBATII ET DORYMEDONTIS.

(Græca nunc primum prodeunt ex cod. ms. Paris. n. 1492; Latina edidit Surius ad diem 19 Septembris.)

Α'. Πρόβου τοῦ δυσσεβοῦς τὸ βασιλεῖον σχῆπτρον Ἀ
 Ῥωμαίοις διέποντος, τὴν τῶν βικαρίων ἀρχὴν, κατὰ
 τὴν Ἀντιόχειαν Ἀττικῶς ἤνυσεν· ὃν δῆπου καὶ ἐκά-
 λουν Ἡλιόδωρον. Τῶν γενεθλίων δὲ φθοροποιῶν γε-
 νομένων τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος; ἡ μὲν Ἀντιόχου
 ἐν κρότοις καὶ μέθαις καὶ θυσίαις καὶ κώμοις διη-
 μέρευεν· κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἐξ ἀλλοδαπῆς
 ἐπιστάντες Τρόφιμος καὶ Σαββάτιος, ἄνδρες θεοσε-
 βεῖς καὶ τῆς ἀληθείας προσκυνηταί, ὅπου δὲ καὶ
 φανεροὶ τὴν εὐσέθειαν, ὡς τηλικαύτην τῶν ψυχῶν
 αἰχμαλωσίαν ἐθεάσαντο, βαρῦ τι καὶ ἐγκάρδιον στε-
 νάζας ὁ Τρόφιμος, Ὁ Θεὸς, ἐνεβόησε, τῇ φωνῇ κε-
 ράσας καὶ δάκρυον, ὁ λόγιον μὲν τὸ πᾶν ἐκ μὴ ὄντων
 ὑποστησάμενος, τὸν ἄνθρωπον δὲ κατ' εἰκόνα σὴν
 χειρὶ οἰκείᾳ δημιουργήσας, αὐτὸς ἐπίδεδε καὶ νῦν καὶ
 τῆς τοῦ ἀντικειμένου χειρὸς αὐτοῦ ἐξελοῦ. Ταῦτα
 ὁ Τρόφιμος ἔλεγε πρὸς τὸν Θεόν· καὶ συλλαβόντες
 αὐτοῦς τινες τῶν Ἑλληνιστῶν ἄγρουσι παρὰ τὸν
 βικάριον. Καὶ ὅς κατὰ προσώπου τούτους παραστη-
 σάμενος αἰσίστησι μὲν τοῦ τόπου εὐθύς ἀπ' ἀλλήλων·
 οὐς οὐκ ἦν δ.αστῆσαι τῷ πνεύματι· ἐπερωτᾷ δὲ τοῦ
 Τροφίμου πρότερον κλήσιν, καὶ τύχην, καὶ ὅποιον
 αὐτῷ τὸ σέβας. Ὁ δὲ δεινὸς ἀνὴρ, Ὅνομα μὲν, ἔλεγε,
 τὸ ἐμὸν ἐξ αὐτῆς γενέσεως Τρόφιμος· εὐγενὴς δὲ
 ὢν ἀπ' ἀρχῆς ἐλευθέρως ἐδουλώθη ἐξ ἐπηρείας τῆ
 ἀμαρτίας· ἀλλὰ τῷ τοῦ ἐμοῦ Κυρίου πάλιν βαπτί-
 σματι, τὴν πρώτην ἐκείνην εὐγένειαν καὶ τὴν ἐλευ-
 θερίαν ἀπέλαβον.

Β'. Καὶ ὁ βικάριος, Τίνα γοῦν τιμᾶς, ἔφη, ὀρη- C

(1) Probi Augusti temporibus, licet persecutio ab Aureliano in Christianos indicta quieverit, tamen Antiochiæ, furore Heliodori, vicariam præfecturam

I. Impio Probo tenente sceptrum imperii Romano-
 rum, vicarii magistratu Antiochiæ fungebatur Atti-
 cus, quem etiam vocabant Heliodorum (1). Cum per-
 ageretur autem exitialis natalis Daphnæi Apollinis,
 Antiochia quidem, ut est consentaneum, in tripu-
 diis, ebrietatibus et sacrificiis totum diem transi-
 gebat. Illo autem die ex externa regione advenien-
 tes Trophimus et Sabbatius, viri pii et adoratores
 veritatis, sed quorum nondum erat manifesta pietas,
 cum animarum tantam aspexissent captivitatem,
 graviter et ex imo pectore suspirans Trophimus :
 Deus, exclamavit (voci quoque commistis lacrymis),
 qui verbo quidem ex iis quæ non erant, universum
 constituisti, hominem autem ad imaginem tuam
 propria manu es fabricatus, tu benigne nunc as-
 pice, et eripe istos a manu adversarii. Hæc Deo
 dixit Trophimus. Repente autem eum cum Sabbatio
 comprehendunt quidam ex gentilibus, et ducunt
 ad vicarium. Qui cum eum coram curasset sisten-
 dum, loco quidem statim separat a se invicem, quos
 non poterat spiritu sejungere. Rogat autem prius
 Trophimum, quodnam esset ei nomen, quæ vitæ
 conditio et quæ religio. Vir autem divinus : Nomen
 quidem meum, dixit, ab ipso ortu est Trophimus.
 Cum vero ab initio ingenuus essem et liber natus,
 non sine probro et dedecore servii peccato; sed
 rursus mei Christi baptismate recepi primam illam
 ingenuitatem et libertatem.

II. Vicarius vero : Quamquam autem, inquit, se-
 gerentis, in Trophimum et Sabbatium nova oblata
 occasione, recrudit, ut notat Baronius an. 281.

queris religionem? Jam quidem dixi, inquit Trophimus. Sed audi adhuc apertius: Sum Christianus, Christi servus; et utinam Christi essem victima. Ille autem: Hospesne es, inquit, an indigena? Hospes, qui erat vere mundi hospes, respondit. Legisti, inquit, præses, quæ imperatoria decrevit potentia? Legi, inquit Trophimus; sed hæc nihil ad nos; nam inter dæmonum deceptionem et pietatem multum interest: et tantum, quantum, ut arbitror, inter diem et noctem. Hæc ira replent Heliodorum; et statim jubet eum nudatum, a quatuor extendi et verberari vehementius. Atque ei quidem, fera quavis crudelius corpus flagellis exedebant, illinc autem fluentes rivi sanguinis subjectum solum ante reddebant purpureum; et interim: Sacrifica, infelix, dicebat Heliodorus, neque maledictis incesse deos et imperatorem. Anne carnes quidem tuas vides paulatim dissolvi et diffluere? Ille autem: Te, inquit, intuens, magis misereor tuæ calamitatis quod cum sis homo, habes animam feris agrestiorum, nullam in tuam cognationem ostendens humanitatem. Ego autem quomodo potui Christi mei virtute ferre plagas citra molestiam, et cum gaudio; ita etiam horum spectaculum existimo esse oculorum delicias, eorum, quæ sperantur, expectatione sensum dolorum auferente. Et alioqui animam scit expurgare ab omni macula hic sanguis, qui propter Christum effunditur, qui est ei veluti quoddam divinum lavacrum. Hæc cum in ipso tempore tormenti vidit vicarius philosophantem martyrem, eum quidem in præsentia punire statuit intermittere, suasionem autem potius eum aggredi et adhortationibus.

III. Cum itaque eum curasset coram ipso sistendum: Diis sacrificia, dicebat, Trophime; alioqui te ad Dionysium Perennium, Phrygiæ Salutaris præsidem, transmittam. Erat enim is crudelitate insignis. Non mea refert, inquit Trophimus, a tene, an ab illo interimar. Nam seu Heliodorus, seu Dionysius me puniat, eadem mors me manet. Idem enim est utrisque scopus et institutum, punire et de medio tollere eos, qui constituerunt colere pietatem. His vehementer commotus Heliodorus, in ligno suspendit Trophimum, et eum circumstantes protinus carnifices illius latera immaniter discerpebant: et subibant ad ipsa usque interna viscera. Ille autem magis conservabat accuratum characterem philosophiæ: Domine, ser opem famulo tuo, leniter dicens et placide. Præses itaque Heliodorus videns insignem athletæ fortitudinem, cum non posset lucem illius verborum intueri, ut qui animæ cæcutiret oculis: Ubi est, dicebat, o Trophime, Christus tuus? Ille autem: Meus, dicebat, Christus neque a me discedit, et semper adest omnibus, qui eum invocant in veritate: est autem hoc quoque ex eo evidens, quod nos facile feramus dolores. Qui enim fieret, ut humana natura ferret tam graves cruciatus, si non ei divinum adesset auxilium? Hæc cum dixisset, athleticam carcer suscipit, in quo tum alia cruciatur affli-

σκειαν; Ἦδη μὲν, φησὶν ὁ Τρόφιμος, εἶπον, ἐτι σαφέστερον ἄκουε· Χριστιανός εἰμι, Χριστοῦ δοῦλος, Χριστοῦ σφάγιον γένοιτό μοι! Ὁ δὲ, Ξένος εἶ, φησὶν, ἢ ἐπιχώριος; Ξένος, ὁ τοῦ κόσμου ξένος, ὡς ἀληθῶς, ἀπεκρίνατο. Ἀνέγνων, εἶπεν ὁ ἄρχων, ὅ τι βασιλικὸν ἐθέσπισε κράτος; Ἀνέγνων, φησὶν ὁ Τρόφιμος, ἀλλ' οὐδὲν ταῦτα πρὸς ἡμᾶς. Δαιμόνων γὰρ ἀπάτης καὶ εὐσεβείας πολὺ τὸ μέσον, καὶ τοσοῦτο ὅσον, οἶμαι, νυκτὸς καὶ ἡλίου. Ὁργῆς ὑποπίμπλησι ταῦτα τὸν Ἡλιόδωρον, καὶ αὐτίνα κελεύει γυμνωθέντα τοῦτον ἐκ τεσσάρων διαταθῆναι, καὶ σφοδρότερον τύπτεσθαι. Τούτῳ μὲν οὖν ὠμότερον θηρίου παντὸς αἱ μάστιγες τὸ σῶμα κατήσθιον· αἵματος δὲ ῥύακες ἐκείθεν φερόμενοι πρὸς βάθος ἐφοίνισσον τὸ ὑποκείμενον ἔδαφος· καὶ, Θῦσον, ὁ Ἡλιόδιωρος ἐν τοσοῦτῳ ἔλεγεν, ἄθλιε, μὴδὲ κακῶς λέγε τοὺς θεοὺς καὶ τὴν αὐτοκράτορα· ἢ οὐδὲ τὰς οἰκείας σάρκας ὀρᾶς λυομένας καταβραχὺ καὶ ὑπορρέουσας; Ὁ δὲ, Σὲ μᾶλλον ὀρῶν, ἔφη, πλείονα τῆς συμφορᾶς τῆς σῆς λαμβάνω τὸν ἔλεον· ὅπως ἄνθρωπος ὢν θηρίων ἀπεχθεστέραν ἔχεις ψυχὴν, μηδεμίαν περὶ τὸ συγγενὲς φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενος. Ἐμοὶ δὲ ὡςπερ ὑπῆρξες τῇ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ δυνάμει τὰς πληγὰς ἀλύτους καὶ σὺν ἡδονῇ φέρειν, οὕτω καὶ τὴν τούτων θεῖαν, ὀφθαλμῶν τρυφὴν ἠγγημαι, τῆς τῶν ἐλπίζομένων προσδοκίας, τῶν ὀδυνῶν κλεπτούσης τὴν αἴσθησιν· ἄλλως τε καὶ καθαιρεῖν οἶδε κηλίδος τὴν ψυχὴν ἀπάσης ταυτὲ τὰ διὰ Χριστὸν αἵματα, οἶονεὶ λουτρὸν αὐτῇ θεῖον γενόμενα. Ταῦτα ἐπειδὴ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς βασάνου καιρὸν ὁ βικάριος φιλοσοφῶντα εἶδε τὸν μάρτυρα, τὸ μὲν κολάζειν ἐν τῷ παρόντι καταλιπεῖν ἔγνω, πειθοῖ δὲ μᾶλλον αὐτοῦ καὶ παραινέσει μετελθεῖν.

Γ'. Πλησίον οὖν τὴν ἄνδρα παραστησάμενος, Θῦσον, ἔλεγε, Τρόφιμε, τοῖς θεοῖς, ἐπειδὴ Διονυσίῳ Περηννίῳ τῷ Φρυγίας Σαλουταρίας ἡγεμόνι σε παραπέμφω· ἦν γὰρ οὗτος τῇ ὠμότητι διαδόχτος. Οὐδὲν ἔμοιγε διοίσει, φησὶν ὁ Τρόφιμος, ὑπὸ σοῦ τε καὶ ὑπ' ἐκείνου ἀνηρῆσθαι· ἂν τε Διονύσιος ὁ κολάζων ἦ, ὁ αὐτὸς με περιμένει θάνατος· ἐπεὶ καὶ σκοπὸς ἀμφοῖν ὁ αὐτὸς, κολάζειν καὶ ἀναιρεῖν τοὺς ἐλομένους τιμᾶν τὴν εὐσέθειαν. Τούτοις ὀξυνθεὶς Ἡλιόδιωρος ἐπὶ ξύλου τε τὸν Τρόφιμον ἀναρτᾷ· καὶ περιστάντες εὐθύς οἱ δῆμιοι τὰς ἐκείνου πλευρὰς ἀνηλεῶς ἔξεον, καὶ πρὸς αὐτὰ εἰσω τὰ σπλάγχνα ἐβίβδιζον. Ὁ δὲ ἀκριθῆ μᾶλλον τὸν τῆς οἰκείας φιλοσοφίας διέσωζε χαρακτῆρα, Χριστέ, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ, ἡσυχῇ καὶ πράως ὑποφθεγγόμενος. Ὁ ἄρχων τοίνυν Ἡλιόδιωρος τὴν ὑπερφυῆ βλέπων τοῦ ἀθλητοῦ καρτερίαν, ἐπειδὴ οὐκ εἶχε πρὸς τὸ τῶν ἐκείνου ῥημάτων φῶς διαθλέψαι, τυφλώτων τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, Ποῦ, ἔλεγεν, ὁ Χριστὸς σου, Τρόφιμε; Ὁ δὲ, Ὁ ἐμὸς, ἔφη, Χριστὸς οὕτε ἐμοῦ ἀφίσταται, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν ἀληθείᾳ καλοῦσιν αὐτὸν εἰς ἀεὶ πάρεστι· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τὰς ἀλγηδόνας ῥᾶον φέρειν τιμάς. Ποῦ γὰρ ἂν ἀνθρωπεῖα φύσις οὕτω χαλεπωτάτην ὑπένεγκε βάσανον, μὴ θειοτέρας ἀπολαύσασα βοήθειας; Ταῦτα εἰπόντα τὸν ἀθλητὴν δεσμιωτήριον διαδέχεται, ἐν ᾧ

τῆ τε ἄλλῃ παραδίδοται κακώτερι, καὶ εἰς τέσσαρας τοῦ κολαστηρίου ξύλου ὁ Πατήρ ἀποτείνεται, ὅπως μηδὲ ἐνταῦθα, φησὶν, ἔχοι μηδ' ἐπὶ μικρὸν ἀναπνεῦσαι.

Δ'. Εἰσάγεται δὲ τῷ βήματι μετ' αὐτὸν ὁ γενναῖος Σαββάτιος· καὶ αὐτίκα πρὸς αὐτὸν, Οὐκ ἐρωτῶ, φησὶν ὁ ἄρχων, εἰ Χριστιανὸς εἶ· ἀπεστρέφετο γὰρ μέχρι τῶν ὠτων τὸ ῥῆμα· ἐπεὶ οὐδὲ νοσῶν ὀφθαλμὸς τὸ γλυκὺ πᾶσι φῶς ἰδεῖν ὑπομείνειεν· ἀλλὰ τί σὸν τὸ ἀξίωμα, πρῶτον εἶπέ. Καὶ ὁ Σαββάτιος, Ἐμοί, φησὶν, ὦ δικασταί, καὶ ἀξίωμα, καὶ πατρίς, καὶ δόξα καὶ περιουσία Χριστός ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ ἀεὶ ζῶν, οὗ τῆ προνοίᾳ τὸ πᾶν τόδε κυβερνᾶται καὶ διθύνεται. Καὶ ὁ δικαστὴς τῆ τοῦ μάρτυρος μετὰ παρρησίας ἀποκρίσει τὰ ἔσχατα ἐξυβρίσθαι νομίσας, πληγὰς ἐντείνει κατὰ κορβῆς αὐτῷ, ἐπιφωνῶν ἅμα· Πρὸς ἔπος ἀποκρίναι· καὶ βασάνων πείραν προσελθὼν, θῦσον τοῖς θεοῖς. Τὸ γὰρ μετὰ ταῦτα θῦσαι ἄχαρτί τε καὶ οὐχ οὕτως ἀπόδεκτον· ἄλλως τε καὶ προλαβοῦσα βίαστος τὴν μετέπειτα ἡδονὴν ὑποτέμνεται· καὶ ὁ Σαββάτιος· Τῆς ἐπικήρου καὶ ρεούσης ἡδονῆς ὧδε καθὰ καὶ μόνῃ μένει ἀπόκλισις σφαλερὰ, φησὶν· εἰ ἔε καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐπομένῃν ἔχοι, τὸ κακὸν ἤλικον· ὥστε πολλῶ κρείττους ἐμοὶ αἱ διὰ Χριστοῦ κολάσεις· αὐταὶ γὰρ διηυσκείς ταμιεύονται, καὶ ἀεὶ μένουσι τὰς ἀμοιβὰς· τὰ δὲ ὑμέτερα, ὅσω μᾶλλον εὐφραίνει, τοσοῦτω καὶ λυπῆσει πλέον. Καὶ εἶθε γε καὶ τὸν ἴσον χρόνον, ἀλλ' εὐφραίνει μὲν πρόσκαιρα τυχὸν καὶ ἐφήμερα, λυπῆσει δὲ ἀθάνατα καὶ αἰώνια.

Ε'. Ἐκθηριοῦται πρὸς ταῦτα ὁ ἄρχων, καὶ ἀγριώτερος γίνεται· καὶ μετεωρίζει μὲν ἐπὶ ξύλου τὸν ἀθλητὴν, καὶ τὰς πλευρὰς σιδηροῖς ὄνουσι διαξέει ἀναμο. . . . εἰ δὲ τὰ ὄστα, καὶ αὐτῶν ἄπτεται τῶν ἐγκάτων. Περιαλγῆ τοίνυν ἐπὶ τούτοις τὸν μάρτυρα θεασάμενος, Εἰ γλυκὺ σοι τὸ διὰ Χριστοῦ πάσχειν, ἔφη, Σαββάτιος, πόθεν οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ θερμὰ ταυτὶ δάκρυα; Ἴν' εἰδῆς, ὁ μάρτυς φησὶν, ὅπως ἐγὼ τὸ πρᾶγμα διψῶ· καὶ ὅσου τιμῶμαι τὸ δι' ἐκεῖνον παθεῖν· ὅτι καὶ οὕτω δριμυτάτην ὀδύνης δεχόμενος αἰσθησιν, ὡς καὶ εἰς δάκρυα φανερὰ κατάγεσθαι καὶ χαλεπῶς φέρειν, ὅμως θερμότερον ἔτι τοῦ εἰς αὐτὸν ἐρωτος ἔχομαι, καὶ οὐδὲ οὕτω τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποστήναι ἄθλων ἐθέλω· Ταῦτα ἔλεγε. Καὶ τὸ σῶμα οἱ ὄνουσι διενέμουντο· καὶ σφοδρότερὰ μᾶλλον ἢ ὀδύνη, καὶ πλείων ἐπὶ τὴν καρδίαν εἰσέπιπτεν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς γῆν τε ἤδη αἱ σάρκες κατέρβρεον, καὶ γυμνὰ τὰ ὄστα καταλέλειπτο, καὶ τὴν κοιλίαν ἢ βίαστος καὶ τὰ σπλάγχνα κατείργαστο, καὶ οὐκ εἶχον οἱ δῆμιοι οὐ περ ἄφονται τοῦ ὑποκειμένου μὴ ὄντος, κατάγεται μὲν τοῦ ξύλου ὁ ἀθλητὴς· μικρὸν δὲ τοῦ σταδίου ἔξω ἀρθαίς τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ παρατίθεται.

Γ'. Λαμπρῶς τοίνυν τοῦ Σαββατίου καὶ μετὰ πολλῆς κρατήσαντος τῆς περιουσίας, ἀπογνοὺς ἐντεῦθεν καὶ τοῦ Τροφίμου ὁ ἄρχων, Περηννίῳ Διονυσίῳ τῷ τῆς Φρυγίας Σαλουταρίας ἡγεμονεύοντι, οὐ καὶ πρότερον ὁ λόγος ἐμνήσθη, πέμπειν τὸν ἄνδρα ἐσχέψατο,

A ctione, tum etiam extenditur in quatuor foraminibus ligni ad torquendum comparati, ut ne minimum quidem posset respirare.

IV. Ad tribunal autem post ipsum introducitur egregius Sabbatius. Ei autem statim dicit præses : Non rogo, an sis Christianus (hoc enim verbum adeo aversabatur, ut ne vellet quidem audire, quoniam nec æger oculos sustinuerit videre lucem gratam omnibus), sed dic primum, quænam sit tua dignitas. Sabbatius autem : Mihi, inquit, o judex, et dignitas, et patria, et gloria, et facultates Christus est Dei Filius semper vivens, cujus providentia hoc universum regitur et gubernatur. Judex autem libero martyris responso arbitratus se esse extrema affectum contumelia, ei impingit alapam, acclamans : Responde ad propositum, et priusquam tormentorum facias periculum, procede, et diis sacrificia. Postea enim sacrificare erit ingratum, et non adeo acceptum, et alioqui præcedens tormentum detrahit de gaudio, quod postea consequitur. Sabbatius vero : Caducæ, inquit, et fluxæ voluptatis, o judex, vel sola perceptio est lubrica et periculosa. Quod si etiam consequentem habet impietatem, quantum malum? Quamobrem sunt mihi meliora, quæ suscipiuntur propter Christum, supplicia. Ea enim reservant, et habent perpetuas, et quæ semper manent, remunerationes. Res autem vestræ quo majori afficiunt voluptate, tanto majori dolore afficient. Atque utinam pari tempore, sed brevi quidem tempore, atque adeo momento temporis delectant, immortalis autem et sempiterna afficient molestia:

V. His efferatur et acri ira movetur præses et in ligno quidem sublime tollit athletam, atque unguis ferreis discerpit latera, ossa autem emovet et elocat, et ipsa tangit intestina. Propter hæc ergo tristis et dolore affectum contemplatus martyrem : Si est tibi, inquit, o Sabbati, jucundum pati propter Christum, undenam sunt gemitus, et hæc calidæ lacrymæ? Ut scias, inquit martyr, quantum ego rem sitio et quanti facio pati propter illum. Nam etsi accipiam sensum gravissimi doloris, adeo ut et aperte mihi erumpant lacrymæ, et feram graviter, adhuc tamen vehementiori ejus amore teneor, et ne sic quidem volo desistere a suscipiendis pro ipso laboribus. Hæc dicebat, et corpus dilaniabant unguis, acriorque et vehementior dolor cor penetrabat. Cum autem jam ad terram carnes defluxissent, et nuda ossa essent relicta, et ventrem tormentum confecisset, et intestina : nec haberent carnifices, quid tangerent, cum non esset subjectum, e ligno quidem deducitur athleta. Cum autem parum abductus esset extra stadium, Deo tradit animam.

VI. Cum ergo tam præclare decertasset Sabbatius, et longo intervallo evasisset superior, ideo de Trophimo spem abiciens præses, ad Perennium Dionysium, Phrygiæ Salutaris præsidem, cujus etiam prius meminimus, eum statuit mittere. Et cum

quod tormentis ab eo subjectus esset scripsisset, et quemadmodum licitoribus longe evasisset fortior, et quod solum Christum colens, illorum deos rideret et nihili faceret; cumque calceos ferreos clavis acutis et subius, et ex obliquo confixos, martyricis illis Trophimi pedibus prius subijci jussisset, et clavos per pedes transegisset, jubet deinde agi in Phrygiam. Hic enim dicebatur versari Dionysius. Ille autem libenter, et cum gaudio clavos sibi subijciens, longe præcedebat consequentes pedites, et simul currentes equites. Non enim dolor pedum potuit generosum illius animum vincere: sed leves potius ei addebat alas, firmioremque reddebat et constantiorem.

VII. Confecto itaque trium dierum itinere, veniunt Synadam Phrygiæ civitatem. Hic cum Heliodori litteras legisset Dionysius, et intellexisset quemadmodum se haberent singula, jussisset autem martyrem sisti ad suum tribunal: Tu es, inquit, Trophimus? Martyr vero: Ego, inquit, Trophimus vecor, sumque servus Christi veri Dei, in quem qui crediderunt, nequaquam afficientur pudore. Quid tu, inquit ille, in his adhuc persistis, inanemque et vanum hunc invocas Christum, qui multis fuit causa mortis? Sed etsi non prius, at nunc saltem, dimissa in ipsum fiducia diis sacrificata, mortem effugiens: et lucrare vitam præsentem. Generosus autem excipiens Trophimus: Mortem quidem, inquit, nec si velim effugerim. Nam etsi non tu eam, at natura omnino afferet, et ei, quæ debentur, exsolvam, cum sim homo. Licet autem ea vitam comparare perpetuam, quæ longo intervallo superat hanc fluxam et caducam, quod ad voluptatem attinet et beatitudinem: adeo ut quæ sunt illius vitæ, nec possint cerni oculis, nec audiri auribus, nec in cor hominis ascendere. Hujus ego vitæ sum nunc magno amore captus, et magnas tibi habeo gratias, quod me illuc transire properantem, urgeas per eam, quam minitaris, mortem.

VIII. Tunc totus in eum iram spirans Dionysius, jubet a quatuor extensum crudis boum nervis verberari: et continuo dum verberaretur (nescit enim vitium differre et cunctari): Dic solum, aiebat, Trophime, diis sacrificabo, et illico a malo liberaberis. Ille autem verba illius existimabat, tanquam vocem spinarum sub lebetes. Sciebat enim, quod quanto graviora essent sua certamina, tanto se victorem futurum clariorem, et eo splendidiorem habiturum coronam. Quid ergo facit ille? In eum excogitat novum modum insidiarum, ut inusitato supplicio perturbaret athletam. Cum acetum sinapi contemperasset, infundit naribus martyris. Ille autem aperte ostendit se nullam omnino accepisse mutationem ex acerbissima illa temperatione. Decus ergo non ferens scelestus, ligno alligavit athletam per eos, qui inserviebant ejus iniquitati,

ἄσαις τε βασάνοις ὑπ' αὐτοῦ παραδοθείη πρὸς τὸν Διονύσιον γράψας, ὅπως τε ἰσχυρότερος πολλῶ τῶν δημίων γέναιτο, καὶ ὅπως μόνῳ Χριστῷ προσανέχων, τοὺς αὐτῶν τε γελῶν θεοῦς, καὶ παρ' οὐδὲν τούτους ποιοῖτο. Ὑποδήματα τοίνυν σιδηρὰ ἤλοις ὀξέσι κάτωθεν τε καὶ ἐκ πλαγίου διαπεπαρμένα τοὺς μαρτυρικοὺς ἐλσεινοὺς τοῦ Τρόφιμου πόδας πρότερον ὑπεδεθῆναι εἰπὼν, καὶ διαπειράς τοὺς ἤλους διὰ τῶν ποδῶν, εἶτα ἐπὶ Φρυγίαν ἐλαύνεσθαι κελεύει· τῆδε γὰρ Διονύσιος ἐλέγετο· διατρίθειν. Ὁ δὲ, ἄσμενος καὶ μεθ' ἡδονῆς τοὺς ἤλους ὑποδαλλόμενος, ἐμπροσθεν ἤγε παραπολὺ τῶν τε ἐφεπομένων πεζῶν καὶ τῶν συμπαραθεόντων ἵππέων· οὐ γὰρ ἦ τῶν ποδῶν ὀδύνη ἐλέγξει τὴν τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἰσχύος γενναίότητα, ἀλλὰ κοῦφον αὐτῇ μᾶλλον εἰργάτατο τὸ πτερὸν, καὶ εὐτονώτερον ἐποιεῖ.

Z'. Τριῶν τοίνυν ἡμερῶν τὴν μεταξὺ πορείαν ἀνύσαντες, εἰς Σνάδα πόλιν τῆς Φρυγίας κατάγονται. Ἐνταῦθα τὰ Ἰλλιοδώρου γράμματα Διονύσιος ἀναγνοὺς, καὶ ὅπως ἕκαστα εἶχε μαθὼν, τῷ οἰκείῳ βήματι τὴν μάρτυρα παραστήσας, Σὺ εἶ, φησὶ, Τρόφιμος; Καὶ ὁ μάρτυς, Ἐγὼ, ἀποκρίνεται, δοῦλος δὲ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἰς ὃν οἱ πεπιστευκότες οὐ καταισχύονται. Τί οὖν ἐπιμένεις ἐτι τοῖς αὐτοῖς, ἔφη, καὶ μάταιον τοῦτον ἀνακαλεῖς Χριστὸν, ὃς πολλοῖς αἴτιος θανάτου γεγένηται; Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν γοῦν τῆς ἐπ' αὐτὸν ἀφειμένος πεποιθήσεως, θῦσον τοῖς θεοῖς, τὸν θάνατον διαφυγὼν, καὶ κέρδησον τὴν παρούσαν ζωὴν. Ὁ γενναῖος τοίνυν ὑπολαβὼν Τρόφιμος, Θάνατον μὲν οὐδ' ἀνσφόδρα βουλόμενος φύγειμι, ἔφη· εἰ γὰρ καὶ μὴ σὺ τοῦτον, ἀλλ' ἡ φύσις ἐπάξει πάντως, καὶ ταύτη τὰ ὀφειλόμενα λειτουργήσω ἄνθρωπος ὢν· ἐξέσσι δὲ ζωὴν ἐμπορεύσασθαι τούτου διηνεκῆ, πολλῶ τῷ μεταξὺ τὴν πρόσκαιρον ταύτην καὶ ρέουσαν κατάγει τὸν τῆς ἡδονῆς λόγον καὶ τῆς μακαριότητος ὑπερβαίνουσαν καὶ τοσοῦτον, ὅσω μὴδὲ ὀφθαλμῶ τὰ ἐκείνης τῆς ζωῆς ὄρατὰ, μὴδὲ ὡσὶν ἀκουστὰ, μὴδ' ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναθῆναι δυνάμενα. Ταύτης ἔτοι τανῦν ἐγὼ θερμότατα ἐράν τῆς ζωῆς· καὶ πολλὴν ἂν σοι χάριν εἰδείην, οὕτω με σπεύδοντα, καὶ αὐτὸν ἐκεῖ διαβῆναι, δι' οὐπερ ἀπειλεῖς θανάτου ἐκείγοντι.

II'. Ἐνταῦθα ὁλος κατ' αὐτοῦ πνεῖ Διονύσιος· καὶ κελεύει ἐκ τεσσάρων διαταθέντα ἰμᾶσι βόδς ὠμότερον τύπτεσθαι, καὶ τυπτομένῳ εὐθύς (οὐ γὰρ ἀναβάλλεσθαι οἶδεν ἢ κακία καὶ διαμέλλειν), Θῦσον μόνον, Τρόφιμε, ἐπὶ τοῖς θεοῖς, ὃ ἡγεμῶν ἐπεβόα, καὶ τοῦ κακοῦ ἀπαλλαγῆση αὐτίκα. Ὁ δὲ ὡς φωνὴν ἀκανθῶν ὑπὸ λέβητα, οὕτω τοὺς ἐκείνου λόγους ἠγεῖτο· ἦδει γὰρ ὅσω χαλεπωτέροις ἐπάλαιε, λαμπρότερος τοσοῦτω γενόμενος στεφανίτης. Τί οὖν ἐκείνος ποιεῖ; Καινὸν ἐπιβουλής ἐπινοεῖ τρόπον αὐτῷ, ἵνα τῷ ἀμελετήτῳ καὶ ἀήθει τῆς τιμωρίας θορυβήσῃ τὸν ἀθλητὴν· δξος τοίνυν κέρασας τοῖς τοῦ μάρτυρος ἐπιχει μυχτῆρσιν· ὃ δὲ καὶ οὕτω δῆλος ἦν μὴδ' ἠντιναοῦν μεταβολὴν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου κράματος ἐκείνου παθῶν. Οὐκ ἐνεγκῶν τοίνυν τὴν αἰσχύνην ὃ πονηρὸς ξύλῳ τὸν ἀθλητὴν διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῦ τῆ παρανομία προσείδησε, καὶ

καταξάντας τὰς πλευράς, καὶ βαθείας ἐν αὐταῖς τε-
μῶν ἀβλακας, αἱμάτων κατήγαγε ποταμούς. Ὁ δὲ
ὄσφ μαλλον ἤρθη τῆς γῆς, τοσοῦτω πλεῖον ἐγγίξειν
ἐδόκει Θεῷ· καὶ, Πολλὰ αἱ θλίψεις, ἔλεγε, τῶν δι-
καίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύ-
ριος. Διονύσιος δὲ, τούτων ἀκούσας, Ἡ ματαία σε
αὕτη ἐλπὶς, εἶπε, Τρόφιμος, καὶ κουφολογία κακῶς
ἀπολεῖ· τίς γάρ σοι καὶ ἀπὸ τῶν ἐδυνῶν ἤξει τῶν
παρόντων ῥυσάμενος; ἀλλ' ἐάσας, παραινω, τὰ πολλὰ,
καὶ τὴν κενὴν ἦν λέγεις εὐδαιμονίαν, θυσον προσ-
ελθῶν τοῖς θεοῖς· οὕτω γὰρ ἂν ὀνήσῃ σαυτὸν καὶ
οὐκ ἄλλως, Ἐπεὶ ταῦτα φόβοι μόνον εἰσὶ τῶν
ῶτων καταχεόμενοι. Τούτων ἐκεῖνος ἀκούων κατε-
γέλα τῆς τοῦ ἡγεμόνος κακουργίας. Καὶ οὐκ ἂν ποτε,
εἶπεν, ἐν ἐμαυτῷ, Διονύσιε, ὦν, τὸν ἐμὸν Θεὸν, τὸν
ζῶντα, τὸν ἀληθῆ, ἀρνησαίμην. Εἶπερ οὖν σοι καὶ
μεταπλάττειν ἀνθρώπους ῥάδιον, καὶ ἄλλους ἐξ ἄλλων
ποιεῖν, προσδόκα τι παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἐναντίων
ἰσως ἀκούσαι· ὡς ἔγωγε ὁ αὐτὸς Τρόφιμος ὑπάρχων,
ὡσπερ δὴ καὶ νῦν εἰμι, θάττον ἐπιλάβωμαι τοῦ ἀν-
θρώπου εἶναι ἢ τὸν οἰκεῖον Δεσπότην καὶ Δημιουργὸν
ἀγνοῆσαιμι.

Θ'. Καὶ ὁ ἡγεμῶν· Ὡσπερ εἰ παρηνοῦμεν, Τρόφι-
μος, μὴ ἀποστήναι σε τῆς ὁμολογίας, ἀλλὰ τοῖς αὐ-
τοῖς ἐμμένειν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ περίσχεσθαι,
οὕτω πρὸς ἡμᾶς ἀποκρίνη. Καὶ τοὺς δημίους ἐπι-
στραφείς, Σφοδρότερον, ἔλεγεν, εἴ πως ὄψε γούν ταύ-
της ἀποσταίη τῆς φλυαρίας. Ὁ δὲ ἔπασχε μὲν καὶ τὸ
σῶμα ἐδαπανᾶτο· ἤκμαζε δὲ καὶ ἀνέθαλλε τῇ προ-
θυμίᾳ· καὶ θερμὸν οἶον ὑπὲρ εὐσεβείας ἔπνει. Δια-
παίζων τοίνυν τὸν ἀνδρᾶ ὁ ἡγεμῶν, Οὐπω, φησί,
ἤσθου, Τρόφιμε, τῶν βασάνων; Καὶ ὁ μάρτυς αὐτίκα,
Σὲ μαλλον οἶδα, ἔφη, τοῦ πάθους αἰσθάνεσθαι· δηλὸς
γάρ εἰ λίαν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ τυραννούμενος· ἐμοὶ δὲ
ὄσφ τὸ σῶμα καταναλοῦται, τοσοῦτω λύεται τῶν
δεσμῶν καὶ τὸ ὄλον ἐλευθεροῦται, καὶ θειοτέρα γί-
νεται ἡ ψυχὴ. Οὐ γὰρ μένουσα ἐν τῷ σώματι συν-
αποθνήσκει, ἀλλὰ πρὸς τὰ ποθούμενα διαβαίνει, καὶ
τὸν οἰκεῖον ἀπολαμβάνει κληρὸν. Ὁ μὲν οὖν ταῦτα
ἔλεγεν· οἱ δὲ δημίους δὲ ἀλλήλους ἐν τῷ ξέειν διαδεχό-
μενοι, βαρυτέρας αὐτῷ τὰς ἐδύνας ἐπῆγον· ὁ δὲ,
Ἐπίθλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ῥύσαί με, ὁ Θεός, ἔλεγεν,
ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων· ὅτι σὺ εἰ ἡ ὑπο-
μονὴ μου, Κύριε. Καὶ τούτω ψιλῷ τῷ ῥήματι
πολλὰ τὴν τοῦ ἡγεμόνος ἐπληττε κεφαλὴν, καὶ κατὰ
τῆς μακαρίας ἑαυτοῦ κεφαλῆς ὄλην ἐκείνου τὴν δύ-
ναμιν καὶ τὴν μανίαν ἐκίνει. Ἀμέλει καὶ ἄλας εἰς
βῆσος ἐμβάλων, καὶ τὴν ἐκείνου δριμύτητα τῇ τούτων
ἄλμῃ κεράσας, τῶν τοῦ μάρτυρος ἐκέλευε καταχέειν
τραυμάτων, ταύτη ἐλεῖν τὸν τῆς εὐσεβείας ἀγωνι-
στὴν οἴόμενος. Ἄν δὲ καὶ μὴ ἔλω, φησὶν, ἀσθενέστε-
ρον δ' οὖν ὁμως παρέξομαι πρὸς τὰ μέλλοντα. Ἄλλ'
ὁ δραστήσιμος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν,
κατὰ τῆς ἐκείνου μαλλον κακίας τὸ σόφισμα περιέ-
τρεπε. Καὶ ὁ μάρτυς, Οὕτω τοίνυν, ὦ ἡγεμῶν, ἔλε-
γεν, οὐ διαρρῦήσεται μοι τὸ σῶμα, οὐδὲ οἰχήσεται·
τὸ ἐναντίον μὲν οὖν ἅπαν καὶ ὕγιες αὐτὸ μαλλον οἶ

A et latera dilaniavit : et cum in eis profundos sulcos
dissecuisset, sanguinis deduxit fluvios. Ille autem
quo altius sublatus erat e terra, eo magis videbatur
Deo esse propinquus : et, Multæ, dicebat, afflictiones
justorum, et ex eis omnibus liberabit eos Dominus¹.
Dionysius autem cum hæc audivisset : Vana te spes,
inquit, Trophime, et levis cogitatio male perdunt.
Quis enim ad te veniet e cœlis, a præsentibus malis
liberaturus? Sed multa, tibi suadeo, verba dimit-
tens, et vanam, quam dicis, felicitatem, accedens
diis sacrifica. Sic enim tibi proderis, et non aliter.
Nam hæc sunt solum strepitus, qui effunduntur in
aures. His ille auditis, irridebat præsidis improbi-
tatem, et : Nunquam, aiebat, o Dionysi, dum ero apud
me, meum Deum, qui est verus et vivus, negaverim.
B Si est ergo tibi facile transformare homines, et alios
facere ex aliis, expecta fore, ut ex me aliquid forto
audias contrarium. Nam ego quidem dum sum idem,
qui nunc, Trophimus, obliviscar citius esse homo,
quam meum ignoraverim Dominum et Creatorem.

IX. Præses autem : Perinde nobis respondes, o
Trophime, atque si tibi suaderemus, non desistere
a confessione, sed in eisdem perseverare, et am-
plecti Christianismum. Et conversus ad lictores :
Vehementius, inquit, si quomodo tandem ab his de-
sistat nugis. Ille autem patiebatur quidem, et corpus
ei consumebatur : vigebat vero ac florebat alacri
promptoque animi studio, et pro pietate decerta-
bat vehementer. Eum autem ludificans præses :
Nondum, inquit, sensisti, o Trophime, tormenta?
Martyr autem : Jam, inquit, scio te magis sentire
perpersionem : aperte enim ostendis, iram in te
magnam exercere tyrannidem. Mihi vero quo magis
corpus consumitur, eo magis solvitur a vinculis,
liberaturque omnino, et fit anima divinius. Non enim
manens in corpore una cum eo moritur : sed
transit ad ea quæ desiderat, et propriam recipit
hæreditatem. Ille quidem hæc dicebat ; lictores
autem se invicem alter alterum excipientes, ei gra-
viores dolores afferbant. Ille autem : Aspice de
cœlo, et me libera, dicebat, Deus, de laqueo venan-
tium. Quoniam tu es patientia mea, Domine². Et
hoc solo verbo valde percussit caput præsidis, et in
beatum suum caput universam vim illius movit et
insaniam. Itaque cum salem injecisset in acetum,
et hujus acrimoniam illius temperasset salsedine,
jussit ea infundere in vulnera martyris, sic arbitrans
se expugnaturum athletam pietatis. Quod si non
expugnaverit, aiebat, aut imbecilliozem eum reddam
ad futura. Sed qui comprehendit sapientes in astu-
tia eorum, id, quod excogitaverat, convertit adver-
sus illius malitiam. Et martyr ; Sic, dixit, o præses,
corpus meum non diffluet, nec peribit ; imo contra,
sal quidem ipsum conservabit sanum et confirma-
bit et corroborabit adversus tuos insultus, adeo ut

¹ Psal. cxliii, 20. ² Psal. xc, 3.

ipsos superet, et calliditatem vincat adversarii. Tunc cum seipso iudex evasisset sævior, jubet lampades admoveri lateribus egregii martyris: Ut quæ restant, aiebat, carnes ignis consumat. Atque igne quidem minuebatur et consumebatur caro, martyri autem magis vigebat crescebatque animi institutum. Et videbatur quidem sentire externam flammam, flagrabat autem cor ejus majore Christi desiderio.

X. Hæc postquam omnia simul fortiter tulisset Trophimus, admirationeque ac stupore totum affecisset Dionysium, e ligno quidem deponitur; traditur autem carceri, ne eum quidem benignum assecutus, sed in ligno inclusus, et nec tibus quidem valens extendere. Quidam autem Dorymedon, vir qui et colebat pietatem, et exercebat virtutem, et inter senatores primum tenebat locum, ingrediens carcerem, et curam gerebat martyris, et abstergebat vulnera, et saniem emundabat: deinde linteis involvebat et alligabat, atque ei omnem aliam adhibebat curationem, et aliquo quidem tempore latebat hæc faciens. Postea autem cum venissent Dioscoria, id est, festum Castoris et Pollucis, et Synade dies festus præclare celebraretur, festo quidem intererat universus senatus, solus autem aberat Dorymedon. Deinde cum præses eum accersisset, ne sic quidem accessit, significans quod, cum esset Christianus minime eum oporteret sacrificare simulacris et dæmonibus. Cum ergo fuissent hæc renuntiata Dionysio, vel invitum eum adducit per satellites, et rogat causam, propter quam non venisset ad festum, idque ab eo accersitus. Ille autem: Ad alia quidem, inquit, o præses, in quibus nihil detrimenti acceptura est anima, nunquam non veni, si tu me vocasti, neque ullam attuli excusationem: ubi autem res spectat ad detrimentum animæ, et a Deo alienationem, non ego, qui non accessi, sum causa quod non accesserim, sed is qui ad ea vocat.

XI. Cum hæc autem audiisset præses, quæ de Dorymedonte ne sperasset quidem unquam, ne si Deus quidem prædixisset, valde quidem fuit obstupefactus. Et cum propter rem inopinatum ne plures quidem potuisset cum eo conferre sermones: Interim, inquit, eum teneat custodia. Cras vero considerabimus, quomodo res ejus se habeant. Atque ille quidem venit in carcerem, tanquam in quamdam palæstram: Dionysius autem, quibusdam ex suis ad eum missis, conabatur adducere eum ad pœnitentiam. Quos torve et truculenter martyr intuens: « Discedite a me, dixit, omnes qui operamini iniquitatem³: » et continuo tacuit, « et erat tanquam homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones⁴. » Die autem sequenti cum sedem iudiciale[m] ascendisset Dionysius, accersit Dorymedontem, et: Indigne, inquit, senator, quidnam

ἄλλες διατηρήτουςι καὶ ῥώσουσι πρὸς τὰς παρὰ σοῦ ἐπιθουλὰς, ὥστε καὶ περιγενέσθαι αὐτῶν, καὶ κρατῆσαι τῆς τοῦ ἀντικειμένου κακοτεχνίας. Ἐνταῦθα χαλεπώτερος αὐτὸς ἑαυτοῦ γεγονῶς ὁ δικάζων, λαμπάδας πυρὸς κελύσει προσάγεσθαι ταῖς τοῦ γενναίου πλευραῖς. Ὡς ἂν τὰ περιλειφθέντα, φησὶ, τῶν σαρκῶν τὸ πῦρ ἐπινεμηθεῖη. Ἐλήγε μὲν οὖν τῷ πυρὶ καὶ ἀναλοῦτο ἡ σὰρξ, ἡ προαίρεσις δὲ τῷ μάρτυρι μᾶλλον ἔνθει· καὶ ἐκώει μηδὲν τῆς ἐξώθεν φλογὸς ἐπαισθάνεσθαι· θερμότερον γὰρ πόθῳ τῷ πρὸς Χριστὸν ἐκέκαυτο τὴν καρδίαν.

Ι. Ταῦτα ἐπειδὴ καὶ ἑμοῦ πάντα γενναίως ἤνεγκε Τρόφιμος, καὶ ὅλον εἰς ἐκπληξιν ἤγαγε Διονύσιον, κατάγεται μὲν τοῦ ξύλου ὁ ἀθλητὴς· τῷ δεσμωτηρίῳ δὲ παραδίδεται, οὐδὲ τοῦτου ἐπιτυχῶν φιλανθρώπου, ἀλλὰ κατακλεισθεὶς ἐν τῷ ξύλῳ καὶ μηδὲ ἀποτείνειν τὰ σκέλη δυνάμενος. Δορυμέδων δὲ τις ἀνὴρ εὐσέθειάν τε τιμῶν καὶ ἀρετὴν μετιῶν καὶ παρὰ βουλευτικῆς τῶν πρωτείων ἡξιωμένος, εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰσιῶν, ἐπεμελεῖτό τε τοῦ μάρτυρος, καὶ τὰ τραύματα περίεπε, καὶ τοὺς ἰχῶρας ἀπέματτειν, εἶτα καὶ ὀθονίους περιεἶλει καὶ κατεδέσμει, καὶ πᾶσαν ἄλλην θεραπείαν προσῆγε, καὶ χρόνον μέντινα ποιῶν οὕτως, ἐλάνθανεν· ὕστερον δὲ τῶν Διοσκορίων ἐπιστάντων, καὶ τῆς ἑορτῆς περὶ τὰ Σύναδα λαμπρᾶς ἀγομένης, ἡ μὲν βουλή πᾶσα τῇ πανηγύρει παρήσαν· ὁ μόνος δὲ ἀπολέλειπτο Δορυμέδων· εἶτα καὶ μετακαλεσαμένου τοῦτου τοῦ ἡγεμόνος, οὐδὲ οὕτω παρήει, δηλώσας ὅτι Χριστιανὸν ὄντα με, ἤχιστα θύειν εἰδώλοις καὶ δαίμοσι χρή. Ὡς οὖν ἀπηγγέλη ταῦτα Διονυσίῳ, ἄγει καὶ ἄκοντα διὰ τῶν δορυφόρων αὐτὸν, καὶ τὴν αἴτλιαν πυνθάνεται, δι' ἣν οὐκ ἀφίκοιτο πρὸς τὴν ἑορτήν, καὶ ταῦτα μετακληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ, Ἐπ' ἄλλα μὲν, ἔφη, ὧ ἡγεμῶν, ὅπου μὴ λυμαίνεσθαι τῆ ψυχῇ μηδὲ βλάπτειν ἔστιν, οὐπώποτε ἦδη οὔτε καλέσαντός σου οὐκ ἤλθον· οὔτε ἀσχολίαν σοὶ τινα προσεφασιάμην· ἐνθα δὲ πρὸς βλάβος ὀρώ τὸ πρᾶγμα ψυχῆς, καὶ Θεοῦ ἀλλοτριώσιν, οὐχ ὁ μὴ παραγεγονῶς ἐγὼ, τοῦ μὴ ἀφικέσθαι αἴτιος ὁ ἐπὶ ταῦτα καλῶν.

ΙΑ'. Ἀκούσας ταῦτα ὁ ἡγεμῶν οἶα μὴδ' ἂν Θεοῦ προειπόντος περὶ Δορυμέδοντός ποτε ἤλπισεν, ἐκπλήξει τε εἶχετο δεινῶς καὶ τῷ ἀδοκίμῳ τοῦ πράγματος μηδὲ εἰς πλείονας αὐτῷ λόγους ἐλθεῖν δυναθεὶς, Τέως μὲν, φησὶν, αὐτὸν ἐχέτω φρουρά· εἰς αὐριον δὲ τὰ κατ' αὐτὸν ὅπως ἔχει σχεψόμεθα. Ὁ μὲν οὖν τὸ δεσμωτήριον ὡσπερ τινα κατειλήφει παλαίστραν· ὁ Διονύσιος δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν τινος ἀποστείλας, μετὰ μελόν αὐτὸν ποιεῖν ἐπεχείρει. Οἷς αὐστηρὸν ἐμβλέψας ὁ μάρτυς καὶ ἄγριον· Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἔλεγε, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι ἀνομίαν· καὶ εὐθύς ἐσιώπα, καὶ ἄνθρωπος ἦν οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς· τῆς δ' ἐπουσίης ἐπὶ τὸν δικαστικὸν θρόνον ἀναβάς Διονύσιος μεταπέμπεται τὸν Δορυμέδοντα, καὶ, Ἀνάξις τῆς βουλῆς, φησὶν, τί παθῶν χθές, ἢ διανοηθεὶς, καὶ τοὺς θεοὺς ἐξώμνυσο, καὶ τὰ βασιλικᾶ

³ Matth. vii, 23. ⁴ Psal. xxxvii, 15.

διέπτους δόγματα ; ἢ αἰσχρὸν εἶναι σοι δοκεῖ τὸ μεθ' ἡμῶν τετάχθαι, καὶ κοινῇ τὰ τῶν θεῶν τιμᾶν, καὶ τοιαύτης βουλῆς φαίνεσθαι πρῶτος, ἧς ἀγαπήσει εὖ οἶδα καὶ ὁ σφόδρα φιλότιμος, εἰ καὶ τὸ πολλοστὸν μόλις φέροιστο ; Ἄλλ' οὐ μέγα ταῦτα, φησὶν, ἐκείνος, τῷ θεοῦ μόνου ἐρῶντι, καὶ τὰ παρ' αὐτῷ καλλίη φανταζομένῳ, καὶ τὴν ἐκδεχομένην τοὺς ἀξίους λαμπρότητα. Τί γὰρ ἐμοὶ τυράννου ζῆμα, καὶ συλλαβοὶ, καὶ χλαμύς ἀλλοτρίοις ἀνθοῦσα χρώμασι, καὶ τὸ παρὰ τῆ βουλή ὀγκῶδες, τί καὶ ἀρχικὸν φθέγγεσθαι, καὶ θεὸς ἀψυχός, καὶ θεὰ τούτῳ συνοικοῦσα, λίθος ἰσως, ἢ καὶ χαλκός, χειρῶν τέχνη θεοδημιουργημένη, παρακαθημένη τάχα ἢ παρεστῶσα ; εἰ δὲ καὶ ὁ τεχνίτης ἐθέλοι, κειμένη καὶ τίκτουσα καὶ ἐν ἐτέρῳ οὐχίματι μένουσα ; Αἰσχρὰ καὶ εἰς μνήμην ἔρχεσθαι μόνον, καὶ οὐδὲ φόγου ἀξίου τυχεῖν δυνάμενα, ἵνα τὰ ἐντεῦθεν παρασιωπήσω κακὰ τὴν τῶν σεβομένων ταῦτα ψυχῶν ἀπώλειαν τὴν ἀναμένουσαν αὐτὰς τοῦ πυρὸς γένναν, τὸ ἀμύθητον σκότος, τὸν δικαιωνίζοντα σκόληκα, τὸ ἀπαράβλητον ἐκεῖνο πένθος, καὶ ἀληθῆ θεῶν ἀθετουσίαν, ἠπεύχεται. Τί γὰρ ταῦτα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἣν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπηγγείλατο ;

IB'. Πρὸς ταῦτα πλείονι ἐκπλήξει ληφθεὶς Διονύσιος, Πόθεν, φησὶ, τοσαύτης εὐπορήσας τῆς παρρησίας τοιοῦτῳ φέρῃ καθ' ἡμῶν στόματι ; Ὅτι ἀψευδής, ὧ ἡγεμόν, ὁ ἐπαγγελιάμενος ἔφη : Ὅταν δὲ παραδῶσιν ὑμᾶς ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, μὴ μεριμνήσητε πῶς, ἢ τί λαλήσετε ; δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐκείνη τῆ ὄρα στόμα καὶ σοφία, ἢ οὐ δυνήσονται ἀντεπεῖν πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. Ἐπὶ τούτοις πνεύσας μανικὸν Διονύσιος καὶ δεινῶς ἀγριάνας : Ἄλλ' ἐγὼ σου, ἔφη, πυρὶ τὸ τῆς γλώττης βεῖμα ξηρανῶ ; καὶ αὐτίκα κελεύει πεπυρακτωμένοις ὀβελίσκοις τὰς τοῦ μάρτυρος πλευρὰς κατακαίειν. Τοῦ δὲ μηδὲ μικρὸν ἐδιδόντος, ἀλλὰ καὶ Χριστὸν εἰς ἀντίληψιν καλοῦντος τὸ πῦρ ἐκεῖνος οὐκ ἔστεγε τῆς μανίας ; ἀμέλει καὶ ξύλῳ τὸν ἀθλητὴν ἀναρτήσας τὰς ὀπτιθείσας τοῖς ὀβελίσκοις πλευρὰς σιδηροῖς ὄνουξαι καταξάνει, καὶ, Ἴδω, φησὶν, εἰ Χριστὸς ἔκει βοθησῶν αὐτῷ. Ὁ μὲν οὖν συντονώτερον τῶν πρὸς τὸν θεὸν εἶχετο ῥημάτων, καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ ὄνομα τοῦ ποθουμένου ἐπεβοᾶτο. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν τοῦ Διονυσίου ἡμέλει θεῶν, ἀλλ' ὕβριζέ τε εἰς αὐτοῦς, καὶ κακῶς ἔλεγε, καὶ ἐπ' ἀλληλα ταῦτα καὶ συνεχῆ τραύματα τῷ ἡγεμόνι ἀντεδίδου. Διονύσιος τοίνυν ἠπόρει τὸ τε ὄλωσ, καὶ πολλὰ τοῖς ὑπ' αὐτὸν στρατιώταις ἐμέμφετο, κρατῆσαι μὲν οὕτω γλώττης οὐ δυναμένοις. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰς τοῦ μάρτυρος παρεῖας οἱ ὄνουξαι ἐβάδιζον, καὶ τὰς σιαγόνας ἰρρεύων καὶ τοὺς ὀδόντας ἀνώρτυτον ; ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατασεῖσαι τὸν τῆς διανοίας πύργον ἠδύναντο. Εἴτα πῦρ μὲν ὑποστρώννυται, καταγεται δὲ ὁ τῆς εὐσεβείας ὀπλίτης καὶ τοῖς μὲν

A heri tibi accidit, aut quid tibi venit in mentem, ut et deos abjurares, et edicta respueres imperatoria? Turpene tibi esse videtur in eundem, in quem nos, referri ordinem, et deos honorare communiter et hujus senatus videri primus, cujus si vel minimam partem fuerit assecutus aliquis valde ambitiosus, præclare secum actum esse duxerit? Sed non sunt hæc, inquit ille, magna ei, qui Deum solum diligit, et visione apprehendit eam, quæ est apud ipsum, pulchritudinem et splendorem, qui manet sanctos. Quid enim mea refert tyranni appellatio, et chlamys florens alienis coloribus, et in senatu elate loqui et cum auctoritate, et deus inanimus, et dea cum eo cohabitans, lapis fortasse, vel æs, artificio manuum fabricata, sedens fortasse, vel stans: quod si velit etiam artifex, jacens, et patiens, aut in alio etiam manens habitu? Sunt hæc turpia, si vel solum veniant in mentem, et quæ nec satis quidem vituperari possint pro meritis, ut sileam mala quæ hinc proficiscuntur: animarum, quæ ea colunt, interitum; quæ eas manet, ignis gehennam; tenebras quæ verbis explicari nequeunt; vermem, qui durat in æternum; dolorem illum inconsolabilem; et alias, quæ intentantur, minas iis qui verum Deum non agnoscunt et colunt. Quid hæc enim ad regnum cœlorum, quod idem promisit iis qui ipsum diligunt?

XII. His magis obstupefactus Dionysius. Undenam, inquit, tantam nactus fiduciam, et loquendi libertatem, tam audaci ore in nos inveheris? Quod verax sit, o præses, is qui dixit: Quando autem vos tradiderint regibus et præsidibus, ne solliciti sitis, quid loquamini; dabitur enim vobis in illa die os et sapientia, cui non poterunt contradicere omnes, qui vobis adversantur. Propter hæc furiose spirans Dionysius, et valde efferatus: At ego inquit, igne exsicabo linguæ tuæ fluentum, et protinus jubet candentibus obeliscis unilatera martyris. Eo autem ne minimum quidem cedente, sed Christi auxilium invocante, ignis ille Dionysii non repressit insaniam. Itaque cum ligno suspendisset athletam, latera obeliscis assata ferreis discerpit unguibus, et: Videam, inquit, an Christus veniat opem tibi laturus. Atque ille quidem intensius Deum alloquebatur, et adhuc magis invocabat nomen ejus, quem desiderabat. Sed nec deos quidem Dionysii negligebat; ipsos enim contumeliis afficiebat et maledictis, hisque densis et crebris vulneribus vicissim sauciabat præsidem. Dionysius autem erat animo valde perplexus, et multum suas insectabatur milites, quod non possent unam linguam vincere. Hinc procedebant ungues ad genas martyris; et scrutabantur maxillas, et dentes effodiebant, sed non poterant etiam labefactare turrim ejus animi. Deinde ignis quidem substernitur, deducitur autem miles pietatis; et pedibus quidem in igne ingreditur, caput vero et barbam manu tenebant lictores, et pilos vellebant acer-

* Luc. xxi, 14, 15.

bissime. Tunc martyr videbatur quidem stare supra rosas, caput vero tam placide præhebat, quam qui coronatur, et barbam, quam cui supplicabatur: et experientia quidem sustinebat præsentia. animo autem erat paratus adversus omnia supplicia. Sed ille quidem rursus conjicitur in carcerem.

XIII. Non multo autem interjecto tempore, cum de eo quoque spem abjecisset Dionysius, transit rursus ad Trophimum. Eum enim spes fallebat, fortasse illum esse lucrifacturum, quem prius magis multaverat. Cum eum ergo e carcere curasset producendum: Si nec tantum, inquit, tempus relaxationis, ut mueris et convertaris, persuasit, te omnino castigabunt bestię, qui es præditus ratione, et te multis exemplum facient, ut ex eo quod sis extrema passurus, aliis magnum lucrum concilies. Martyr autem: Idem ego tibi nunc sum Trophimus, inquit, imo vero eo, quod intercessit tempore effectus sum longe in pietate ferventior, ut qui seorsum apud me fuerim, et quænam sim percepturus bona reputaverim. Perge ergo facere quidquid placet; nam ego quidem libenter velim esse exemplo iis qui me sunt consecuturi, ut si me aspexerint, simile martyrium non deserant. Quid deinceps? Martyr rursus in ligno suspenditur, et ab ultimis corporis partibus totus discerpitur unguibus; et candentibus obeliscis ei eruuntur oculi; et omni ex parte continuæ ei admoventur machinæ, ut videretur, an multiplici supplicio superaretur, et aliquid de sua remitteret constantia. Sed ille: Ago tibi gratias, Christe Salvator, dicebat, quod tibi placuerit, ut ego sacrificarem prima membra mei corporis, et offerrem tibi primitias totius sacrificii, qui me totum eram sacrificaturus pro te, et tuo glorioso nomine. Hæc dixit, dum ei eruerentur oculi. Et rursus traditus fuit in custodiam.

XIV. Brevi interjecto tempore, præses, dato signo, et frequentissimo congregato theatro, in excelsa sede præsidet ipse princeps spectator, et cum Trophimum et Dorymedontem in medium produxisset, primum quidem in eos emittit ursam fame prius valide de industria armatam. Illa autem, donec quidem appropinquasset martyribus, et cursu, et ira et aliis fera erat et ursa inhumanissima. Postquam autem prope venisset oblita est naturæ, et famis, et oseis præbuit placidum et mansuetum, et ex diametro repugnans feritati præsidis: et ejus aurem tangente Dorymedonte, et sic eam ad se movente, illa quidem eum reverebatur. Præses autem feris omnibus agrestior, dicens ursam nimis esse mansuetam et humanam, in eos emisit pardum. Ipse autem illius quoque arguit crudelitatem, et ursa usus est magistra. Non enim impudenter insiliit, non torvis aspexit oculis, sed lungebat eorum tibias, et abstergebat saniem, et præ se ferebat se eos honorare, et in omni habere reverentia. Hæc circumstans quidem populus admira-

A ποσὶ τοῦ πυρός ἐπιθαίνει, τὴν κεφαλὴν δὲ διὰ χειρὸς οἱ δῆμοι καὶ τὸν πώγωνα εἶχον, καὶ τὰς τρίχας πικρότατα ἐτίλλον. Ὁ δὲ μάρτυς, ἐστάναι μὲν οἷς ἐπὶ ῥόδα ἐδόκει· τὴν κεφαλὴν δὲ οἷα στεφανούμενος, καὶ τὸν πώγωνα ὡσπὲρ λιτανευόμενος· οὕτω πρῶτος παρεῖχε, καὶ πείρα μὲν τὰ παρόντα ὑφίστατο, καὶ αὐθις λαμβάνει τὸ δεσμωτήριον.

Β. Ἦν συχνὸν δὲ τὸ μεταξὺ, καὶ τοῦτου Διονύσιος ἀπογνοῦς, ἐπὶ τὸν Τρόφιμον μεταβαίνει πάλιν· ἡπάτα γὰρ τις αὐτὸν ἐλπίς, ὅτι κἂν ἔστω αὐτὸν κερδάνη, ἔν μᾶλλον τὸ πρότερον ἐζημίωτο. Παραστηράμενος τίνων ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου τὸν ἄνδρα, εἰ μὴ ὁ τοσοῦτός σε τῆς ἀνέσεως χρόνος, ἔφη, μεταβαλεῖν καὶ σκέψασθαι τὸ δέον προέτρεψε, τὰ θηρία σε σωφρονίσει πάντως, τὴν λόγῳ τετιμημένον, καὶ ὑπόδειγμα θήσεται τοῖς πολλοῖς, ὥστε ἀφ' ὧν αὐτὸς τὰ ἔσχατα πείσῃ, ἑτέροις πρόξενον κέρδους πολλαῦ καταστήναι. Καὶ ὁ μάρτυς· Ὁ αὐτὸς ἐγώ σοι καὶ νῦν Τρόφιμός εἰμι, ἔφη, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ θερμότερος πολλῶ περὶ τὴν ἀσέβειαν τῷ μεταξὺ γέγονα χρόνῳ, κατιδίαν ἐν ἑμαυτῷ γεγονώς, καὶ ὧν ἀπολαύσεσθαι μέλλω ἀναλογισάμενος. Χώρει τοιγαμοῦν πρὸς ὅ τι καὶ βούλει· ὡς ἐγωγε βουλοίμην ἂν ἡδέως ὑπόδειγμα γενέσθαι τοῖς μετ' ἐμὲ, ὅπως, εἰ πρὸς ἐμὲ βλέποιεν μὴ τῆς Ἰσῆς μαρτυρίας ἀπολειφθῶσι. Τί τὸ ἐντεῦθεν; ἐπὶ ξύλον καὶ πάλιν ὁ ἀθλητῆς ἀναρτᾶται, καὶ ὄνουξιν ξίνεσθαι, εἶτα ἐκείθεν κατάγεται, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πεπυρωμένους ὀβελίσκους ἐκκόπτεται, καὶ συνεχεῖς ἐπήγοντο μηχαναί, πάντοθεν εἰ πως τῷ πολυειδεῖ τῆς κολάσεως ἤττων γένηται καθ' ὑφῆ τῆς ἐνοστάσεως. Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' Εὐχαριστῶ σοι, Χριστέ Σῶτερ, ἔλεγεν, ὅτι μετὰ πρῶτα καταθῆσαι τοῦ σώματος μέλη, καὶ ἀπαρχὰς τῆς ὄλης σοι προσενεγκεῖν θυσίας εὐδόκησας, ὅλον καταθῆσαι ἑμαυτὸν μέλλοντα ὑπὲρ σοῦ, καὶ τοῦ σοῦ ἐνδόξου ὀνόματος. Ταῦτα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπτόμενος ἔλεγε, καὶ τῇ φυλακῇ πάλιν ἐδίδοτο.

Γ. Βραχὺς ἀσχολεῖ τὸν ἡγεμόνα χρόνος, καὶ τὸ σύνθημα δούς, καὶ πάνδημον ἀθροισάμενος θέατρον ἀρχιεωρὸς αὐτὸς ἐφ' ὑψηλοῦ προκαθίζει τοῦ θρόνου, καὶ Τρόφιμον εἰς μέσον καὶ Δορυμέδοντα τοὺς μάρτυρας παραγαγὼν, πρῶτα μὲν ἄρκτον, λιμῶ πρότερον ἐκ προνοίας ἰσχυρῶς ἐπλισθεῖσαν, ἀφήσκει κατ' αὐτῶν. Ἡ δὲ, μέχρι μὲν τοῦ πλησιάσαι τοῖς μάρτυσι, τῷ τε δρόμῳ, καὶ τῷ θυμῷ, καὶ ταῖς ἄλλασι θηρίῳ ἦν, καὶ ἄρκτος τὸ χαλεπώτατον. Ἐπεὶ δὲ πλησίον ἔλθοι, καὶ φύσει ἐπελάθετο, καὶ λιμοῦ, καὶ τὸ στόμα τοῦτοις ἡμερον παρεῖχε· καὶ ἐκ διαμέτρου πρὸς τὴν ἀγριότητα τῆς τοῦ ἡγεμόνος γλιότης ἀντικείμενον, καὶ τοῦ ὧτὸς αὐτῆς ἀπτομένου τοῦ Δορυμέδοντος, καὶ ταύτῃ καθ' ἑαυτοῦ κινουόντος, εὐλαθεῖτο μᾶλλον ἐκείνη, καὶ τῶν ποδῶν προκυλινδεῖσθαι ἤθελεν. Εἰ δὲ καὶ τὸ οὖς ἔλκοντι παράσχοι, ἀπαλὸν αὐτὸ παρεῖχε καὶ πρῶτον. Ὁ μὲντοι θηρίων ἀπάντων ἀγριώτατος ἡγεμόν, χειροῆθη τὴν ἄρκτον καὶ φιλανθρωποτέραν εἰπὼν, πᾶρθαλιν αὐτοῖς ἐπαφῆκεν. Ἡ δὲ τὴν ἐκείνου τε καὶ αὐτῆ ὠρότητα ἤλεγε, καὶ διδασκάλῳ τῇ ἄρκτῳ ἐχρήτο. Οὐ γὰρ

ἀναιδῶς ἐφῆλατο, οὐκ ἄγριον εἶδεν, ἀλλὰ καὶ περιέλειπε τὰ ἔλκη, καὶ ἀπέματτε τοὺς ἰχῶρας καὶ δῆλη ἦν τοὺς τιμῶσα, καὶ διὰ πάσης αἰδοῦς, τιθεμένη. Ταῦτα ὁ μὲν περιστῶς δῆμος θαῦμα ἐποιεῖτο καὶ διεθερμαίνοντο πρὸς εὐσέβειαν. Ὁ δὲ τὸ θέατρον διαθέει Διονύσιος, ἐλάνθανε καθ' ἑαυτοῦ τοὺς παρόντας συνειλοχῶς, καὶ τῆς οἰκείας μᾶλλον αἰσχύνῃ θεωρῶς, οὐ τῆς τῶν μαρτύρων ἀγωνίας καλέσας, ἐφ' οἷς μᾶλλον αὐτὸς ἐξεθηριούτο· καὶ τῶ τῶν θηρίων ἐπιμελητῆ βάρύτατον θανάτου τρόπον ἠπειλεῖ. Ὁ δὲ δείσας, καὶ λέοντα κατὰ τῶν μαρτύρων ἀφίησιν· ἀλλ' οὐδὲ οὗτος τῶν φθασάντων θηρίων ἤττων ἐφάνη πρὸς ἡμερότητα. Τοῦναντίον μὲν οὖν, καὶ γενναῖόν τι κατὰ τοῦ λεοντοκόμου ἐπεδείξατο. Ὁ μὲν γὰρ ἡρέμα πρόσσει τοῖς ἀγίοις, καὶ κάτω νεύων τὴν κεφαλὴν, οὐδὲ ἀντιθέλειν αὐτοῖς εἶχεν. Ὁ δὲ, ἀνηρέθιζε τοῦτον ὄξυ ἐμβοῶν, καὶ κατὰ τῶν ἀγίων ἐνεκελεύετο. Ἀμέλει καὶ ἀθρόον ἐπιπηδήσας ὁ λέων αὐτῷ παραχρῆμα διασπράττει. Ἀπάντων τῶν ἀπογνοῦς Διονύσιος, τὸν διὰ ξίφους αὐτῶν θάνατον κατακρίνει, καὶ κελεύει θυμῷ τοῖς δημίοις τὸ στάδιον εἰσπηδήσαντας, τὰς τῶν γενναίων περὶν κεφαλᾶς ἤγε μὲν οὖν ἐνάτην τότε πρὸς τοῖς δέκα Σεπτέμβριος, καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες οὕτω τοῦ δι' αὐτὸν τέλους ἐπιτυχόντες, τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ταῖς ἐκείνου χερσὶ παρατίθενται. Τὰ μέντοι μαρτυρικὰ τούτων σώματα, σπουδῆ πολλῇ διὰ τὸν τοῦ ἡγεμόνος φόβον, τῶν εὐλαβῶν τινες ἀνελόμενοι, καὶ φιλοσίμως αὐτὰ περιστείλαντες, ἐν ἀποκρύφῳ κατατιθέασιν· δοξάζοντες Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A batur, et inflammabatur ad pietatem. Qui autem theatrum coegerat Dionysius, non animadverterat se eos qui aderant, contra se congregasse: et sui potius dedecoris spectatores, quam certaminis martyrum convocasse. Propter quæ ipse magis efferebatur, et ei, qui curam gerebat bestiarum, mortem minabatur gravissimam. Ille autem timore affectus, leonem quoque immisit in martyres. Sed nec is fuit minus placidus, quam priores bestię. Contra autem rem fecit præclaram in eum, qui illius curæ præerat. Nam ille quidem sensim, et caput deorsum inclinans, accedit ad sanctos. Is autem ipsum irritabat acriter exclamans, et exhortabatur adversus sanctos. Leo autem in eum repente insiliens, lacerat et discerpit protinus. Omni itaque spe abjecta, Dionysius eos condemnat, ut gladio eis mors afferatur: et ira percitus, jubet carnificibus, ut irrumpentes in stadium, præclarorum martyrum capita amputarent. Tunc autem erat nonus decimus Septembris. Et Christi martyres propter ipsum hunc finem assecuti, in illius manus suas tradiderunt animas. Martyrica autem eorum corpora cum magno studio, occulte tamen propter metum præsidis, quidam pii sustulissent, et ea honorifice composuissent, deposuerunt, glorificantes Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

B que spe abjecta, Dionysius eos condemnat, ut gladio eis mors afferatur: et ira percitus, jubet carnificibus, ut irrumpentes in stadium, præclarorum martyrum capita amputarent. Tunc autem erat nonus decimus Septembris. Et Christi martyres propter ipsum hunc finem assecuti, in illius manus suas tradiderunt animas. Martyrica autem eorum corpora cum magno studio, occulte tamen propter metum præsidis, quidam pii sustulissent, et ea honorifice composuissent, deposuerunt, glorificantes Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE S. MATTHÆO APOSTOLO ET EVANGELISTA.

(Acta Sanctorum Bolland. ad diem 21 Septembris, tom. VI.)

§ 1. *Memoria Sancti in Fastis variarum gentium diversis diebus annuntiata: acta plura aliaque de sancto monumento enumerantur.*

1. Quandoquidem pauca de gestis sancti Matthæi apostoli et evangelistæ comperta sunt et indubitata, eamque ob causam plura de eo examinanda veniunt, quam simpliciter enarranda; enumerare primum placet vetustiora Martyrologia, quibus sancti memoria legitur inserta; et mox non modo assignare, sed etiam utcumque ponderare documenta varia, ex quibus gesta sancti Matthæi haurienda sunt. Ecclesia Latina sanctum Matthæum præcipue celebrat die 21 Septembris, quo omnibus fere Martyrologiis et Kalendariis Latinis memoria ejusdem inserta est. Hac enim die legitur in Martyrologiis Hieronymianis, in Romano Parvo, apud Bedam, Florum, Rabanum, Wandelbertum, Adonem, Usuardum, Notherum, in Martyrologiis et Kalen-

C dariis plerisque particularium ecclesiarum, ac demum in Romano Martyrologio et Breviario, et in omnibus passim recentioribus. Elogia hic nulla affero, quia suis singula producam locis, ubi expedire videbitur ad prædicationem, mortem, aut alia ad sanctum spectantia elucidandum. Martyrologiis consonat liber Sacramentorum a Menardo editus, et S. Gregorio attributus, in quo ad hunc diem legitur Missa de sancto Matthæo, et pridie notatur vigilia, quemadmodum ejusdem vigilia annuntiatur in multis Kalendariis et Martyrologiis recentioribus.

2. Celebratur tamen aliis quoque diebus sanctus Matthæus in aliquot Martyrologiis Latinis. Nam in Hieronymianis etiam legitur ad 4 Maii, rursum ad 6 Maii, et ad 9 Octobris. In aliquot etiam codicibus, videlicet in Epternacensi, Corbeiensi, aliisque sancti Matthæi sit mentio ad 21 Maii, ubi apud Flo-

rentinium legitur *Mathiæ*; nec potest certo edici, utra lectio sit magis genuina, cum ne sciamus quidem, qua de causa sancti Matthæi memoria in aliis Fastis toties fuerit repetita. Suspiciari possumus, priores corporis translationes, ortasque inde festiuitates designari; sed nec de tempore priorum translationum satis constat, nec designari potest ea translatio, qua sancti corpus acceperunt Salernitani, cum hæc laudatis Martyrologiis longe sit posterior. Attamen Salernitana translatio recentioribus Fastis inserta est. In ms. Florario sanctorum ea commemoratur ad 28 Aprilis, ut ibi dictum est in Prætermisissis. In Hagenovensi codice Usuardini Martyrologii eadem translatio annuntiatur ad 6 Maii, quemadmodum et in codice Vaticano, qui sic habet: « Apud Salernum, translatio sancti Matthæi apostoli et evangelistæ. » Secutus est Baronius, qui sic habet in Martyrologio Romano: « Salerni, translatio sancti Matthæi apostoli, cujus sacrum corpus olim ex Æthiopia ad diversas regiones, et demum ad eam urbem delatum, ibidem in ecclesia ejus nomine dicata summo honore conditum fuit. » Consonant officia propria Ecclesiæ Salernitanæ, quæ sæculo xvi impressa habemus: in iis enim notatur Officium translationis cum octava ad 6 Maii. In laudato Florario ms. eodem die notatur translatio sancti Matthæi, sed non additur, Salernitanam esse, uti additur ad 28 Aprilis. Plura de translationibus disseram suo loco.

3. Græci, eosque passim sequentes Mosci, sanctum Matthæum præcipue celebrant ad 16 Novembris. Ad hunc diem in omnibus, quos consului, Græcorum Fastis memoria sancti hujus apostoli recolitur, et festiuitas sollemnis celebratur. Menæa impressa prolixissimum exhibent elogium, sed fabulosum, ex quo suis locis asseremus ea quæ ad propositum nostrum conducere videbuntur, quemadmodum etiam ex elogio minus prolixo, quod insertum est Menologio Basiliano. Matthæum una cum reliquis apostolis Græci etiam colunt die 30 Junii, ubi et brevia exhibent elogia in Menæis et Menologio mox laudato. Græcis pro festiuitate S. Matthæi celebranda die 16 Novembris consentiunt etiam Armeni, ut habeo ex Ordine perpetuo celebrandi Officia et festiuitates apud Armenos, quem Latine reddidit et in *Bibliotheca Orientalis*, tom. III, pag. 645 edidit doctissimus Assemanus. Ægyptii demum et Æthiopes eundem elegerunt diem 16 Novembris, quo sanctus Matthæus annuntiatur in Fastis Coptitarum per Ludolfum editis, et in duobus aliis Menologiis eorundem aut Synaxariis mss. Apud Ludolfum Matthæi apostoli item sit mentio ad 9 Octobris; sed eam illo die non reperio in laudatis Fastis mss. Hæc interim de Martyrologiis sufficiant.

4. Acta sancti Matthæi apostoli, quæ in Ecclesia Latina a multis sæculis nota fuerunt, et ex quibus recentiores hauserunt, quæ de S. Matthæo scriptis

A mandarunt, in plurimis exstant codicibus mss., iisque valde antiquis; non tamen eodem prorsus modo in omnibus. Habemus nos ea in septem diversis codicibus, quorum vetustiores sæculo ix videntur conscripti. Contuli codices istos, ut examinarem an præcipua vitia, quibus Acta laborant, reperiantur in omnibus; nec ullum inveni ex codicibus nostris, in quo non legantur vitia mox memoranda, quæ similiter leguntur in apographo, quod habemus ex codice Ultrajectino, et in aliis pluribus, quibuscum apographum istud olim est collatum. Auctor illorum Actorum, sicut et aliorum apostolorum, vulgo vocatur Abdias, qui se primum Babylonice episcopum mentitus est. In S. Bartholomæo tom. V Augusti, pag. 32, satis ostendi, totam Historiam apostolorum pseudo-Abdiæ non esse fide dignam, ibique adduxi verba Bellarmini, hæc de eo pronuntiantis; « Vitæ apostolorum, quæ sub nomine ejus circumferuntur, fabulis similiores sunt, quam veræ narrationi. » Communis hic modo est eruditorum consensus de illa Historia universa. Libet tamen addere censuram Joannis Hesselii Lovaniensis, quæ impressa habetur post Usuardum Molani. « Passio, inquit, sancti Matthæi non placet. » Tum dat initium prologi: « Quoniam Deo cura est de hominibus. » Et mox Actorum: Erant itaque duo magi Zaroës et Arfaxat. » In omnibus codicibus nostris, uno excepto, in quo omissus est prologus, idem est plane utrumque principium. In Ultrajectino similiter utrumque reperitur principium; sed præmissa sunt pauca de nomine Matthæi, quæ alterum ibi faciunt prologum. Rationes Hesselii modo audiamus.

5. « Dicit, eunuchum illum, quem Philippus baptizavit, vocatum Candacem, cum Lucas Act. vii dicat, reginam Æthiopum dictam Candacem. Est enim Candace nomen reginarum Æthiopiæ, sicut Pharao regum Ægypti. Dicitur in eadem historia, quod Christus terrestrem paradisi aperuit latroni et animabus sanctis de corpore exeuntibus, in die autem novissimo resurgentibus regna cælorum: cum secundum Paulum et fidem catholicam animæ sanctorum jam etiam ante resurrectionem adeant cælos. Dicit et primum hominem potuisse loqui in paradiso cum omnibus animalibus. Ejusdem auctoritatis est, cujus Vita sancti Bartholomæi, ut patet ex philosophia ejus de virginitate terræ, ex qua homo factus est. » Hactenus Hesselius, qui hisce adjungit auctoritatem Bedæ, Historiam illam pseudo-Abdiæ reprobantis. Beda autem lib. *Retractionis in Acta apostolorum*, cap. 1, laudat dictam Historiam pro Simone et Juda apostolis, atque ita loquitur ad propositum nostrum: « Hos referunt historiæ, in quibus apostolorum passiones continentur, et a plurimis reputantur apocryphæ, prædicasse in Perside, ibique a templorum pontificibus in civitate Suanicis occisos. Leguntur hæc apud Abdiam, cap. 6, circa finem. » Post pauca rursum Beda hæc scribit:

« Cum ille, qui præfatas apostolorum passiones scripsit, ipse se certissime incerta et falsa scripsisse prodiderit. Dicit enim, quia Candacis eunuchus, quem baptizasset Philippus in Judæa eo tempore fuerit in Æthiopia, quo Matthæus ibi docebat, eique docenti auxilium tulerit, cum manifestum sit Candacem nomen esse non viri, sed feminæ; id est, non eunuchi, sed dominæ ejus, reginæ videlicet Æthiopum, quæ, sicut ex veterum monumentis comperimus, omnes antiquitus sic appellari solebant. » Hæc Beda, non solum Acta pro apocryphis habens, sed eorum etiam auctorem mendacii arguens. Possent et multa alia ex Actis allegari ad fidem iis detrahendam, cum auctor ab initio usque ad finem mirabilia magis narret, quam credibilia; multaque plura nugetur de paradiso terrestri, quam observavit Hesselius; et conceptionem beatissimæ Virginis exponat modo incongruo et indecenti, ut mittam alia. Verum dicta sufficiunt ad omnem fidem Abdicæ personato abrogandam: at ex his alia mihi oritur dubitatio.

6. Anno 1753 in bibliotheca Vaticana invenimus alia S. Matthæi Acta in codice Latino 1188, eaque exscribenda curavimus, et nos ipsi cum codice contulimus. Hæc Acta carent omnibus vitiis modo relatis, ob quæ Hesselius Acta pseudo-Abdicæ reprobavit, eandem de rebus gestis sancti Matthæi continent relationem. Quare dubitari potest, utrum pseudo-Abdias vetustiora sancti Apostoli Acta interpolaverit, et multis ineptiis impleverit; an vero nonnemo Abdicæ de S. Matthæo lucubrationem crassioribus erroribus voluerit expurgare, et sic Acta hujus apostoli utcumque probabilia reddere. Utrumque fieri potuit, sed secundum verisimilius est ob varias rationes. Primo ex allegatis Bedæ verbis habemus, apocrypham illam de gestis apostolorum Historiam certo antiquiorem esse sæculo vii, cum Beda floruerit sub initium illius sæculi et illam Historiam alleget, non ut novellam aut nuper confictam, sed ut multorum judicio apocrypham. Ex eo ulterius colligo, jam sæculo vi, quo florebat Venantius Fortunatus, vetustam visam esse illam Historiam, cum verisimiliter ex illa dicat, corpus S. Matthæi esse in Naddaver. Tanta certo non est vetustas codicis Vaticani, in quo tolerabilia exstant S. Matthæi Acta. Quapropter videntur in illo codice nonnihil correctæ fuisse, et absurdioribus vitiis expurgata, præsertim cum reliqui passim codices Acta contineant, qualia sunt apud Abdiam, et necdum alium viderim codicem, qui consentiat cum illo Vaticano. Præterea in hoc codice præfatio vulgaris ommissa est, et substituta alia, quæ cum ipsis pugnat Actis. Nam secundum præfationem S. Matthæus passus est in Perside; secundum Acta, in Æthiopia. Actis ipsis assutum est aliud principium de scripto per Matthæum Evangelio, et post illud sequuntur Acta personati Abdicæ, sed nonnihil expurgata. Itaque vix dubitare possim quin hæc

A recentiora sint, eademque cum aliis, sed utcumque emendata.

7. Verumtamen non tanta adhibita fuit correctio, ut gesta in iis relata fierent satis probabilia, etiamsi non constaret de origine ex fonte impuro. Nam primo statim adveniendi in Æthiopiam Matthæo dicitur occurrisse eunuchus reginæ Candacis, qui baptizatus erat a Philippo Act. viii, ut auctor omnino asserat, Matthæum venisse ad urbem, in qua regina Candace regnabat, quando dictus eunuchus fuit conversus. At ibi tum dicitur fuisse rex Egiptus, regina Eufenissa. De Candace, quæ paulo ante regnasset, nulla sit mentio. Itaque nomen reginæ Eufenissa videtur contrarium verbis Bedæ mox datis, cum asserat, omnibus commune fuisse nomen Candace. Consentit Plinius, lib. vi, cap. 29 docens, « regnare feminam Candacem, quod nomen multis jam annis ad reginas transit, » in illo nimirum Æthiopiæ regno, cujus metropolis erat Meroe. Asserit autem laudatus Plinius, ea de regnis Æthiopiæ et Meroes cognita et relata fuisse per exploratores Neronis. Regnabat igitur regina Candace Nerone imperante et diu Candace aliqua ibidem regnaverit, saltem a temporibus Augusti, ut colligitur ex Strabone, qui sub Augusto floruit. Strabo enim, lib. xvii, pag. 820, narrat bellum, quo « Candace, quæ per nostra, inquit, tempora Æthiopibus imperavit, » Romanos Ægypti dominos impetiit, imperante Augusto. Itaque regnarunt in Æthiopia reginæ, quibus nomen erat Candace, saltem ab Augusto usque ad Neronis tempora; nec addit Plinius, alio modo suis temporibus administratum fuisse Æthiopiæ regnum. Atqui sanctus Matthæus, si prædicavit in Æthiopia, eo verisimiliter venit ante imperium Neronis, aut certe Nerone non diu imperante. Omnia igitur, quæ de statu regni Æthiopiæ traduntur in Actis, prorsus videntur fictitia, nec ullam merentur fidem.

8. Non minus fictitia videntur, quæ de progressu fidei Christianæ in Æthiopia tradunt Acta. Si quis enim Actis credere voluerit, convertit S. Matthæus regem Egiptum, reginam Eufenissam, eorumque filium, a morte prius suscitatum, qui Eufanon vocatur, filiamque Ephigeniam, modo Iphigeniam passim dictam. Ecclesia quoque constructa dicitur, in qua Matthæus sederit annis 25. Hoc tempore multas fabricavit ecclesias, « constituit presbyteros et diacones, ... et per civitates et castella ordinavit episcopos. » Præterea « omnia simulacra, omniaque templa » asseruntur « destructa. » Filia regis « Ephigenia » virginitatem professa, « erat præposita virginum amplius quam ducentarum. Hæc omnia facta dicuntur, vivente rege Egipto. Eo defuncto, occisoque S. Matthæo ob recusatum ab Ephigenia matrimonium cum novo rege Hyrtaco, res Christianorum modico tempore minus erant prosperæ. At cum punitus a se esset Hyrtacus, et proprio se gladio occidisset, frater Ephigeniæ dici-

tur regnum adeptus, illudque tenuisse annis sexaginta tribus. « Omnes autem provinciæ Æthiopum ecclesiis repletæ Catholicis usque in hodiernum diem, inquit auctor, per Ephigeniam benedicunt Deum, et sunt mirabilia magna ad confessionem beati apostoli Matthæi. » Itaque, si Actis credimus, circa medium sæculi n magis Catholica fide florebat Ecclesia Æthiopiæ, quam ulla alia in toto mundo.

9. At ea prorsus incredibilia sunt ex silentio omnium scriptorum antiquorum. Cum enim Æthiopia Ægypto sit contermina, non potuissent Patres alique scriptores Christiani, qui prioribus Ecclesiæ sæculis floruerunt in Ægypto, in Palæstina, in Africa, aut etiam in provinciis ab Æthiopia magis remotis, ignorare Ecclesiam regni amplissimi adeo florentem, et de ea prorsus tacere. Deinde vero si Christiana fides tam bene fundata fuisset in Æthiopia, non potuisset eliminari, nisi gravissimis persecutionibus et longo tempore. De his autem persecutionibus saltem innotuisset illorum temporum scriptoribus, qui de illis non tacuissent, prout non omnes tacuerunt de persecutionibus Christianorum in Perside, ubi fides nunquam tam bene fuit stabilita, quam stabilitam fuisse in Æthiopia auctor Actorum conlinxit. Hoc tamen argumentum nolim lector vertat contra prædicationem ipsam sancti Matthæi in Æthiopia, de qua suo loco agam: magna enim est discrepantia inter simplicem fidei prædicationem cum nonnullo etiam fructu, et conversionem totius regni, quæ ad integrum fere sæculum sine persecutionibus fuisset continuata secundum Acta, et sic optime firmata. Cæterum multa quoque alia in Actis sunt improbabilia, quæ breviter in adnotatis assignabo: nam hæc Acta, quamvis fabulosa sint, edere statui, quia Latini recentiores, qui agunt de sancto Matthæo, omnia fere sua ex illis hauserunt.

10. Acta Græca, ex quibus recentiores quidam de sancto Matthæo egerunt, nobis similiter ad manum sunt, descripta ex codice Vaticano 808 inter Græcos. Nihil hæc habent commune cum Latinis modo improbatis; sed hisce etiam magis sunt informia, magisque ridicula, cum non nisi paucorum dierum gesta fere contineant, et nihil referant præter aliquot facta et prodigia plane incredibilia. Horum Actorum compendium dat Nicephorus Callistus, lib. II Historiæ, cap. 41. De hoc compendio Baronius in adnotatis ad Martyrologium ita loquitur. « Nonnulla de Matthæo scribit Nicephorus, lib. II, cap. 41; sed quæ nullius prorsus sunt testimonio comprobata. » Vel sic tamen Nicephori compendium Actis ipsis minus saltem est ridiculum; cum multa omiserit adjuncta magis aperte fabulosa, et initio pauca præmiserit de sancto Matthæo aliunde nota. Ex iisdem Actis contractum est elogium, quod exhibent Menæa impressa ad XVI Novembris; sed et ibi aliqua initio dicuntur ab aliis documentis accepta. Cum operæ prætium

A non facerem, si hæc Acta ederem, ex apographo nostro brevissimum dabo compendium, quod sufficet ad fidem iis detrahendam.

11. Constituitur sanctus Matthæus quasi ex abrupto solus in monte orans, vidensque pueros multos cum Jesu parvulo in paradiso cantantes. Mox adest Jesus oranti, et apostolus videns puerum pulcherrimum, multum sollicitudinis insinuat, quo eum modo nutrire possit in loco deserto, omni cibo et potu destitutus. At Jesus explicat quis sit, et post multos sermones minime verisimiles, quibus inter alia dicit, Herodem in inferno esse ob occisa undecim puerorum millia, Matthæo dat virgam, quam jubet plantare juxta portam ecclesiæ fundatæ ab ipso et Andrea apostolo in civitate Anthrophagorum. Virgam dicit evasuram in arborem, indeque oriturum fontem, de quo uti et de arbore adjunguntur fabellæ plurimæ; prædictoque demum martyrio Matthæi per ignem, puer subito ad cælum revertitur. Matthæus vero ad urbem properat, quando occurrunt Phulbana regina, Phulbanus ejus filius, et hujus uxor Erba, omnes energumeni, et Matthæo minitantes, ne plantaret virgam. At his singulis manus imponens, ejecit dæmones, et mox obvium habuit Platonem episcopum cum toto clero. Congregato deinde populo, sermonem instituit, et virgam plantat, et, jubente apostolo, Plato reginam ejusque filium et nulum baptizat. Postridie virga in arborem creverat et fluvius ex arbore egrediebatur. Populus vero manducans fructum arboris cognovit se nudum esse, erubescencesque singuli domum cucurrerunt ad vestes comparandas. Mitto nugas similes, ut citius ad fabulæ catastrophem perveniamus.

12. Phulbanus rex, excitatus a dæmone, diu frustra Matthæum comprehendere conatur, ac demum, ubi ipsum advocaverat, cæcitate percutitur. Sanatus ab apostolo, hunc vel sic comprehendit, et longis clavis terræ affigi jubet, materiemque multam facile combustibilem circa ipsum congregari, et sic comburi. Verum combusta quidem materia circumposita, non item læsus apostolus. Jussit igitur rex duodecim deos aureos et argenteos circum pyram poni, ne vis flammæ impediretur; ipseque ad locum accessit. At ubi incensa est pyra, mox ignis recessit a Matthæo, combussitque omnes deos aureos et argenteos, fugientemque regem serpentis specie insecutus, prohibebat ab ingressu palatii sui, donec reverteretur ad Matthæum, ab eoque misericordiam peteret. Tum, orante Matthæo, igneus draco evanuit; apostolus vero orans spiritum Deo tradidit, et quidem die 16 Novembris, si fabulatori credimus. At necdum fabularum finis. Jubet rex defuncti corpus, aureo impositum lecto, ad palatium suum perferri: deinde inclusum arce ferreæ, plumbo etiam gravate, in mare projici, ut crederet, si corpus ex mari rediret incolume. His peractis, apparet sanctus Matthæus Platoni episcopo, moxque, ut ad mare procedat ritu

solemni cum clero suo. Cum ibi essent, circa sex-
tam diei horam videt e longinquo episcopus sanctum
Matthæum inter duos viros ambulans per mare :
post horam videt crucem e mari emergentem, et
ad finem crucis arcam, in qua erat Sancti corpus.
Hæc autem crucem sequebatur usque ad terram.

13. Re intellecta, accurrit populus, et rex ipse,
deposita omni incredulitate, accedit, prostratus ve-
niam petit, et fidem amplectitur. Quare honorifice
ad ecclesiam portatur corpus sancti Matthæi. Ba-
ptizato regi noctu sanctus Matthæus apparuit, et
Matthæum vocari jussit, et presbyterum ordinavit,
filium vero ejus diaconum, utriusque uxores dia-
conissas, omnium quoque mutatis nominibus. Rex
igitur omnes in regno suo jussit esse Christianos,
alioque rege constituto, et mortuo post triennium
Platone, factus est episcopus, uti et filius ejus post
ipsum. Hactenus Acta satis prolixa, sed multo ma-
gis fabulosa, quæ patienter perlegi et in compen-
dium contraxi, omissis tamen visionibus et aliis
mirabilibus non paucis, ut quilibet videre possit,
nullius quoque fidei esse tradita apud Nicephorum,
in Menæis, et fortasse alibi. Civitas Myrmene, quæ
uno tantum Actorum loco nominatur, æque ficti-
titia est, opinor, quam reliqua omnia; et regio An-
thropophagorum, etiamsi non defuerint Anthro-
pophagi, sive humana vescentes carne, similiter ab
auctore videtur conficta. Plato episcopus, ejusque
successor Phulbanus, et hujus filius non minus
personæ videntur commentitiæ. Certe de Platone
illo aliunde nihil invenio, nedum de aliis, ut om-
nino fiat verisimile, Platonem ex his quoque Actis
memorari in elogio S. Matthæi, quod reperitur in
Menologio Basiliano, et plura in isto elogio ex his
Actis deprompta esse, licet non omnia congruant.

14. Alia rursus sancti Matthæi Acta conscripsit
Simeon Metaphrastes, quæ Græca ad manum non
habeo, nec tanti faciendâ sunt, ut studiose modo
quærenda existimem : nam ea Latine edidit Lipo-
manus, tom. V, fol. 137 et 138, et Surius ad hunc
diem. Hæc minus fabulosa sunt, sed brevissima omnino
et jejuna, ut vix quidquam afferant de Sancto, quod
aliunde non sit notum. Pauca autem illa, quæ de
prædicatione Sancti dicuntur, non sunt fidei indu-
bitata; sed tantæ solum auctoritatis, quanta solet
in aliis esse auctoritas Metaphrastis. Surius eandem
edidit Metaphrastis lucubrationem, sed alio modo
Latine redditam, quo factum est, ut Baronius di-
versas crediderit lucubrationes, cum non sit nisi
una eademque Græca, quam inter Vitas a Meta-
phraste scriptas memoravit Allatius de Simeonum
scriptis, pag. 126, recitans initium Actorum Græ-
corum, ἡδὴ μὲν τὸν παρὰ τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς δο-
θεῖσιν φυλάττοντες ἐντολήν, quod ita expressum est
apud Lipomanum : « Jam quidem nos, quod ab eo,
qui nos finxerat, datum fuerat præceptum, servan-
tes. » Apud Surium vero : « Si præceptum illud,
quod ab eo, qui formavit, injunctum nobis fuit,
servare voluissemus. Utraque expositio apta est,

A et in idem recidit, sicut et reliqua omnia, duobus
exceptis locis, in quibus interpret alteruter aber-
ravit, aut codicem habuit corruptum, ut latius di-
cam, ubi agitur de prædicatione sancti Matthæi,
ad quam locus uterque spectat, aut in Adnotatis.
Dabo hæc Acta, etiamsi non sint auctoritatis sum-
mæ, quia non habemus meliora de sancto Matthæo;
sequarque editionem Surii, altera planiorem, me-
lioremque, ut existimo, imo ab ipso etiam Lipo-
mano datam, tom. VII, ubi fol. 256 docet, inter-
pretis esse Sirleti. Ex his autem Actis prudens
lector colligere poterit, Metaphrasten non esse fa-
bularum inventorem, ut frequenter asserunt aliqui
critici, maxime Bailletus. Si enim fingere voluisset,
id facere potuisset non minus de sancto Matthæo
et aliis apostolis, de quorum gestis pauca solum
commemoravit, quod non reperiret plura apud
antiquiores. Non confinxit igitur Vitas fabulosas
Metaphrastes, sed nonnullas adoptavit, et suo
stylo exposuit.

15. Orationem encomiasticam de sancto Mat-
thæo apostolo evangelista etiam scripsit Nicetas
David, aut Paphlago, qui eodem fere cum Meta-
phraste vixit tempore, paulo tamen videtur anti-
quior. Hanc Nicetæ orationem Græco-Latinam edi-
dit Combefisius in *Auctario novissimo*, pag. 401.
Illam recudere nequaquam libet, quia nihil fere
habet de gestis sancti Matthæi præter vocationem et
Evangelium scriptum. De prædicatione vero pau-
ciora narravit, quam Metaphrastes, cum tamen
oratio multo sit prolixior ob vagas laudationes.
Afferam itaque ex ea in Commentario, quidquid
utile videbitur ad propositum nostrum. Laudatus
Allatius pag. 122, inter Vitas Sanctorum, quæ non
sunt Metaphrastæ, recenset. « Acta sancti apostoli
et evangelistæ Matthæi, quorum tale dat princi-
pium : Ματθαῖος ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστῆς ἦν μὲν
ἐκ πόλεως Ἱερουσαλήμ. » Matthæus apostolus et
evangelista erat ex civitate Hierosolymitana. •
Auctoris est ignoti, et verisimiliter posterioris
Nicetæ et Metaphrastæ. Prodit ille jam allegatis
verbis, quam nihili sit faciendus, dum sanctum
Matthæum facit Hierosolymitanum, cum vix ullum
sit dubium, quin sit Galilæus, ut suo loco dicetur;
ut certe nulla sit ratio quæ persuadere possit
Hierosolymitanum fuisse. Non habeo ad manum
hæc Acta, facitque allegatum initium, ut ea stu-
diose quærenda non censeam. Exstant et plures de
sancto Matthæo sermones, sed qui ad gesta ipsius
examinanda aut enarranda nihil conducunt. Tres id
genus sermones habet S. Petrus Damianus tom. II
Operum.

16. Scriptores posteriorum sæculorum Latini,
qui gesta S. Matthæi enarrare voluerunt, omnia
fere hauserunt ex Actis primo loco edendis, quæ
certo antiqua magis sunt, quam probabilia. Illa
fere integra dat Vincentius Bellovacensis, in *Spe-
culo*, lib. ix, cap. 74 et seqq. Jacobus Januensis
cap. 135 ex iisdem Actis omnia deprompsit præter

ea quæ ratiocinando de virtutibus Sancti addidit. Eadem rursum Acta fere sequitur Petrus de Natalibus, lib. viii, cap. 100; tam presse tamen Actis non inhæret, ut subinde non addat aliquid aut mutet secundum ea quæ alibi legerat. Baronius in Adnotatis ad Martyrologium duos sui temporis de S. Matthæo scriptores recenset his verbis: « Perionius alia nuper conscripsit, » Acta videlicet: « Novissime vero ex antiquis monumentis, et sanctorum Patrum scriptis collegit rev. dominus Marcus Antonius Columna, archiepiscopus Salernitanus, et sane quidem erudite. » Uterque Acta prima præ oculis habuit, et sine scrupulo secutus est: aut potius ipsa Acta pseudo-Abdiæ dedit Perionius, omissis duntaxat paucissimis, et additis initio paucis, prout Acta in codice aliquo forsitan invenit: nam et in editione Historiæ apostolorum, quam anno 1571 dedit Joannes Faber, non pauca sunt omissa, quæ in plerisque codicibus leguntur. Illustrissimus Columna undique sua collegit sine crisi sufficiente, quod ætati ipsius condonari potest. Reliquis tamen Actis prætulisse videtur personati Abdiæ Historiam, cui nonnulla ex Metaphraste, et plura ex Actis Græcis, sive ex compendio Nicephori adjunxit. Meliora tamen etiam dedit ex sacris Litteris et Patribus. Examino igitur et subinde laudabo asserta Columnæ, uti et Baronii in Annalibus, Tillemontii in *Monumentis Ecclesiæ*, tom. I, aliorumque recentium, qui accuratiorem crisin profitentur.

17. Laudatus Columna archiepiscopus non solum de gestis et martyrio sancti Matthæi Commentarium edidit, sed varias quoque corporis translationes sermone prolixo magis, quam probabili, enarravit. Vidit procul dubio Baronius non cohærrere relationem Columnæ, cum illam non ignoraverit, nec tamen quidquam ex ea Annalibus suis inseruerit; quamvis ad annum 954 ex Leone Ostiensi, et ad annum 1080 ex Gregorii Papæ VII Epistola de inventione et translatione corporis agat. Quapropter vel solo silentio suo eminentissimus scriptor declaravit, suspecta sibi falsitatis esse adjuncta locorum, personarum et temporum, quæ in Historia translationum apud Columnam reperiuntur. Habeo Acta ms., Salerno olim ad majores nostros transmissa, ex quibus video sua hausisse laudatum Marcum Antonium Columnam Marsilium. Vellem sane, ut ea potius severa crisi castigasset, aut omnino etiam abjecisset, tanquam improbabilia. At, cum istud non fecerit, pro instituto Operis nostri id mihi faciendum video. Geminum est scriptum, alterum altero paulo prolixius; sed eadem in utroque referuntur facta. Quod brevius est, hunc habet titulum: « Sermo venerabilis Paulini, Legionensis Britannæ urbis episcopi, de translatione sancti Matthæi apostoli ab Æthiopia in Britanniam, itemque de Britannia in Italiam. » Post medium rursum hic legitur titulus: Miracula sancti apostoli et evangelistæ Matthæi per eundem Pauli-

num. » In prolixiori unicus initio est titulus ita expressus: « Incipit translatio B. Matthæi apostoli et evangelistæ. » In utroque præmittitur Actorum compendium ex pseudo-Abdiæ Historia ita desumptum, ut paucissima tamen, eaque nihilo meliora, addita sint aut mutata.

18. Deinde sequitur translatio tam ridicule conficta ex Æthiopia in Britanniam, ut vel ex ea liqueat, auctorem crisi historica prorsus fuisse destitutum. Nam, ut alia mittam improbabilia, mercatores Britannos auctor perducit in Æthiopiam, paucisque diebus reducit in Britanniam. Inter gentes vero, a quibus vastatam circa sæculum iv Æthiopiam fingit, nominat Sarmatas. Utrumque certo tam improbabile videbitur historico cuilibet geographiæ utcumque perito, ut necesse non sit exagitare alia rei peractæ adjuncta plane ridicula, præsertim cum auctor certo non vixerit ante sæculum x, nec ullos nominet testes vetustos, ex quorum scriptis sua hausisset. Quin imo ipse Paulinus, Legionensis aut Leonensis in Britannia Armorica episcopus, cui scriptum illud attribuitur, persona videtur fictitia, cum Sammarthani tom. II *Galliæ Christianæ*, ubi dant catalogum episcoporum Leonensium, nullum inter illos exhibeant Paulinum, neque hunc alibi inveniam. Chronotaxis non est melior, quam crisis historica: nam mortuus statuitur sub Galba, id est, anno æræ Christianæ 68 aut 69. Tum dicitur trecentis annis et ultra religio Christiana floruisse in Æthiopia. Mox sequitur regni vastatio et translatio, ut hæc figenda esset sæculo iv exeunte aut sæculo v. Attamen asserit auctor, corpus in Britanniam Armoricam venisse, dum regnabat ibidem Salomon, qui post medium sæculi ix regnare cœpit secundum chronotaxin Lobineau in *Historia Armoricæ* ad annum 857. Rursum quadraginta et novem annos numerat a corporis translatione in Britanniam, quando Salomon rex a suis fuit occisus. At laudatus Lobineau non totos viginti annos regno Salomonis attribuit.

19. Mox ineptus commentorum consarcinator inducit Flavium Romanorum patricium, Salomonis occisi socerum, de ejus morte scribente ad Valentinianum imperatorem; Valentinianum vero ingentem in Italia classem collegisse asserit, eique exercitum imposuisse, et sic expugnasse regnum Britannæ, et ea occasione corpus in Italiam translatum. At quam illa sint inepta, nemo non videbit, modo consideraverit, ultimum ex tribus Valentinianis plus quam quatuor sæculis mortuum esse ante Salomonem Britannæ regem. Mitto adjuncta rerum plurima æque inepta, et pergo ad inventionem in prolixiori solum scripto relatam. Dicitur illa contigisse anno 954, quando principatum Salernitanum oblinebat Gisulphus. Hæc epocha suo loco confirmanda veniet. Interim moneo, multa rursum improbabilia et inepta historiæ inventionis admisceri. Has ob causas totam illam translationis historiam, utpote sexcentis fabulis aut ineptiis sædatam, omit-

tete statui. Cum tamen posteriora minus saltem vitiosa appareant, quod scriptor hisce propinquior fuerit; illa subinde conferam cum aliis documentis, et cum relatis ab illustrissimo Columna Marsilio, ut in Commentario studiosus lector sit inventurus, quidquid tolerabile in illis scriptis apparet. Ughellus, tom. VII *Italiae sacræ* in archiepiscopis Salernitanis variis locis de translatione et inventione sancti Matthæi agit, et multum laudat Opusculum Marsilii, quod ex mss., de quibus agimus, concinnatum est. Quapropter studiose ex scriptoribus mediæ ævi singula suis locis examinare conabimur.

§ II. *S. Matthæi vocatio ex Evangelio cum observationibus Patrum: aliquot controversiæ ad Sanctum spectantes.*

20. Pauca admodum de sancto Matthæo innotuerunt ex Evangelio, in quo sola Sancti vocatio cum secuto convivio, et deinde electio ad apostolatam enarratur, exceptis tamen nonnullis, quæ generatim de omnibus apostolis referuntur. Matthæus ipse cap. ix, relata Capharnai sanatione paralytici, § 9 vocationem suam narrat his verbis: « Et cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, et ait illi: Sequere me; et surgens secutus est eum. » Marcus cap. ii, § 13 idem enarrat hoc modo: « Et egressus est rursus (Jesus) ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. » Uterque subjungit illa, quæ facta sunt, quando in domo Matthæi accumbat Jesus. At satis erit, si de illo convivio dederimus verba Lucæ, qui cap. v a § 27 de vocatione et secuto convivio ita loquitur: « Et post hæc exiit, et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua, et erat turba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant Pharisei et Scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis? Et respondens Jesus, dixit ad illos: Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. » Hactenus evangelistæ de vocatione.

21. Ad allegata autem evangelistarum verba observare possumus, sanctum Matthæum fuisse vocatum prope civitatem Capharnam ad mare Galilææ, sive Tiberiadis, alias lacum Genesareth in Scripturis dictum, ubi erant solvenda vectigalia. Nam Marcus clare ait § i. Jesum venisse Capharnam, ibique sanasse paralyticum, tum rursum fuisse egressum, et Matthæum sive Levi vocasse. Matthæus vero dicit, Jesum venisse in civitatem suam, ubi nimirum tunc habitabat, ut idem Matthæus cap. iv, § 13 testatur his verbis: « Cum autem audisset Jesus, quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam: et relicta civitate Nazareth,

venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam; et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. » Recte Chrysostomus, hom. 29, aut 30 in Matthæum, de verbis allegatis dicit: « Civitatem suam hic Capernaum appellat: nam, quæ tulit ipsum Bethleem fuit; quæ educavit, Nazareth; quæ inhabitantem habuit, Capernaum. » Habitabat igitur Capharnai Jesus, ubi Matthæus procul dubio eum frequenter viderat, multaque audierat miracula, quæ partim Capharnai, partim in locis vicinis patrata fuerant a Jesu, antequam ipsum vocabat, ut rursus observat Chrysostomus, hom. 30, aut 31. Datae autem observationes sanatioque paralytici paulo ante facta ostendunt, quam inepte Julianus et Porphyrius vocationem Matthæi Christianis objecerint tanquam incredibilem, ut recte advertit S. Hieronymus in caput ix Matthæi, ubi illis plura respondet.

22. Vel sic tamen nihil detrahendum est promptæ obedientiæ Matthæi, de qua laudatus Chrysostomus ita ratiocinatur: « Ut didicisti vocantis potestatem, sic discere vocati obedientiam. Neque enim repugnavit, neque dubitans dixit: Quid hoc est? Num me hominem hujusmodi fraudulenter vocat? Nam certe intempestiva fuisset hujusmodi humilitas. Sed statim obedivit: neque petiit ut domum ire liceret, ut rem cum suis communicaret, quemadmodum etiam piscatores fecerunt. Ut enim illi retia, naviculam, et patrem, ita et hic teloniarum mensam et lucrum reliquit, ut sequeretur, ad omnia paratum animum exhibens: et a rebus omnibus sæcularibus se statim abscindens, per obedientiam perfectam testificabatur, quam tempestive vocatus fuisset. » S. Basilius in Regulis fusius tractatis, interr. 8, magis etiam exaggerat promptam sequentis obedientiam, ita scribens: « Matthæus vero, cum ab ipso telonio surrexit, Dominumque secutus est, (nos docuit:) qui non telonii solum involumenta reliquit, sed pericula etiam contempsit, quæ a magistratibus tum sibi tum consanguineis suis impendebant, quod vectigalium rationes reliquisset infectas. Antiquus anonymus ad præsidium, cujus Epistola inter Opera S. Hieronymi editionis Martianæ habetur tom. V, col. 146, observat etiam alia, ita loquens: « Matthæus sedens ad teloneum audit: Sequere me. Nunquid prius ratiocinia supputavit, et reversus domum suorum passus est lacrymas, præditorumque auctione sollicitus, nequaquam potuit Domini sequi vestigia, nisi mundi se prius onere liberaret? » Ita quidem anonymus hic cum S. Basilio videtur insinuare, rationes fuisse reddendas sancto Matthæo de accepta ex vectigalibus pecunia, nec tamen de iis reddendis fuisse sollicitum. Verum ea observatio æque mihi in-

certa et parum probabilis apparet, ac aliis jam A visa est, nisi eam solum intelligamus de prompta voluntate ad faciendum quidquid juberet Dominus, cum satis nosse posset nihil mali jussurum. Quod vero spectat ad rationes officii magistratibus reddendas, conicere possumus, aut obligatum non fuisse Matthæum ad eas reddendas, quod fortasse pater ipsius Alphæus etiam tum viveret, aut, si Matthæus omnino caput familiæ suæ esset, et vectigalibus præfectus, Dominam eidem post primam obedientiam mandasse, ut vel rationes cito redderet, vel eam curam alteri demandaret. Certe convivium, quod in domo sua Christo multisque publicanis extruxit Matthæus, abunde insinuat, ipsum facile in alios transfundere potuisse, quid- B quid obligationis ex officio contraxerat.

23. Porro laudati Chrysostomus et Hieronymus cum laude observant candorem et humilitatem S. Matthæi, quod ipse in Evangelio professus sit, publicanum se fuisse, ususque sit nomine suo magis vulgato, cum Marcus et Lucas Levi ipsum nominent, dum scribant vocationem; Matthæum vero, dum eundem apostolis annumerant. Si idem fecisset Matthæus ipse, et similiter in catalogo apostolorum publicanum se non nominasset, nullus deinde ex Evangelio nescire potuisset, publicanum fuisse Matthæum, aut eundem cum Levi. Audiamus verba sancti Hieronymi: « Cæteri evangelistæ, inquit, propter verecundiam et honorem Matthæi, noluerunt eum nomine appellare vulgato, sed C dixerunt, Levi; duplici quippe vocabulo fuit. » Ipse autem Matthæus secundum illud, quod a Salomone præcipitur: « Jesus accusator est sui in principio sermonis. » Et in alio loco: « Dic tu peccata tua, ut justificeris; » Matthæum se et publicanum nominat, ut ostendat legentibus, nullum debere salutem desperare, si ad meliora conversus sit, cum ipse de publicano in apostolum sit repente mutatus. » Eadem fere observat Chrysostomus, qui adjungit etiam sequentia: « Cur porro dixit, ipsum sedisse in telonio? Vocantis vim ostendens, quod cum nondum destitisset, et improbo telonio hæret, ex mediis ipsum malis extraxerit. » Et mox de officio publicanorum ita mentem suam declarat: D « Hæc autem luerandi ratio impudentia plena erat ac petulantia, quæstus iniquus ac mercatura illiberalis. » Hinc S. Gregorius, hom. 24 in Evangelia advertit, Petrum quidem aliquando rediisse ad piscationem, sed Matthæum nunquam ad officium publicani periculo plenum. « Quia aliud est, inquit, victum per piscationem querere, aliud autem telonii lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quæ sine peccatis exhiberi aut vix aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum implicent, ad hæc necesse est ut post conversionem animus non recurrat. Laudatus Gregorius, lib. xviii Moralium in Job cap. 27 de magna sancti Matthæi mutatione ita loquitur: « Annon Matthæus in terra inventus est, qui, terrenis negotiis implicatus,

telonii usibus serviebat? Sed de terra sublatus, in fortitudinem ferri convaluit: cujus videlicet lingua, quasi acutissimo gladio, Evangelii administratione Dominus infidelium corda transfixit: et qui infirmus prius despectusque fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad cœlestia prædicamenta.

24. Quod ab Hieronymo supra dictum est de gemino nomine apostoli, qui Matthæus vocabatur et Levi, ut omnes passim animadverterunt, et Evangelia clarissime insinuant, videtur negasse Origenes, lib. i *Contra Celsum*, num. 62, ubi hæc habet: « Sit et Levi publicanus, qui Jesum secutus sit. At non fuit ille ex apostolorum numero, nisi juxta quædam Evangelii secundum Marcum exemplaria. » Novissimus editor Operum Origenis, Carolus Delarue, tom. I, pag. 376 in Adnotatis addit alios, ita scribens: « Levin a Matthæo distinguit etiam Heracleon hæreticus Valentinianus apud Clementem Alexandrinum in *Stromat.* pag. 502, et inter recentiores Hugo Grotius, magnum apud Calvinianos aliosque heterodoxos nomen. Præmittit de Origene, quod « Levi cum Matthæo eundem prorsus hominem esse videatur sentire in Præfatione explanationis in Epistolam ad Romanos. » Verba ipsa Origenis ex antiqua editione (nam tomum IV novæ necdum habemus) subjungo. Observat Origenes, multis duo aut tria fuisse nomina, interque eos nominat Matthæum, ita scribens: « Nam et Matthæus ipse refert de se, quod cum transiret Jesus, invenit quemdam sedentem ad telonium, nomine Matthæum. Lucas vero de eodem dicit, quia cum transiret Jesus, quemdam vidit publicanum, nomine Levi, et dixit, Sequere me... Certum est autem, evangelistas non errasse in nominibus apostolorum; sed quia moris erat binis vel ternis nominibus uti Hebræos, unius ejusdemque viri diversa singuli nominum vocabula posuere. » Hic non modo Matthæum et Levi eundem declarant Origenes; sed etiam ostendit eundem esse, cum Lucas, uti et Marcus, idem plane de Levi narraverit, quod Matthæus de se. Quapropter, si Origenes, contra Celsum scribens, revera Levi alium a Matthæo crediderit, postea frequentiori usu sacræ Scripturæ errorem correxit. At fortasse Origenes allegata verba solum protulit ex mente aut dictis Celsi, contra quem de re omnino alia disserebat. Quod spectat ad Heracleonem et Grotium, relinquemus illis opinionem suam improbabilem, a variis jam refutatam, et pergemus ad aliam controversiam magis ambiguam.

25. Recentiores Græci, sive illi, qui medio ævo floruerunt, S. Matthæum existimant fratrem esse S. Jacobi Alphæi apostoli, sibi que faventes habent nonnullos e Patribus; sed aliqui resistant eruditi neoterici. Henschenius noster ad I Maii examinavit sententiam Græcorum in S. Jacobo, sive tom. I Maii, pag. 19, ubi pro illa sententia laudat Menologium Basilianum, Synaxarium pervetustum Con-

stantinopolitanum, Menæa impressa et, varios A codices mss. Græcorum, Nicetam Davidem Paphlagonem, sæculi ix scriptorem, aliosque. Ostendit præterea Chrysostomum et Theodoretum ejusdem plane videri sententiæ, quia prior inter apostolos numerat duos publicanos Matthæum et Jacobum, cum tamen nulla sit ratio cur dicamus Jacobum Alphæi fuisse publicanum, nisi quod videatur fuisse frater Matthæi, alter vero utrosque dicit Capharnaitas, quod similiter nulla ratione dicere poterat, nisi credidisset fratrem Matthæi, qui habitabat Capharnai: neque enim ullibi in Scripturis dicitur, ubi natus fuerit Jacobus Alphæi, aut quale officium ante apostolatam gesserit. Papebrochius noster, tom. VI Maii in Alphæo, quem utriusque patrem statuit, pag. 354, eandem amplexus est et confirmavit sententiam. Ratio Græcorum haud dubie est, quod Jacobus æque ac Matthæus patrem habuerit Alphæum, nec ulla sit ratio dicendi, alium fuisse Alphæum patrem Matthæi, alium patrem Jacobi. Tillemontius in Matthæo agnoscit, Chrysostomum, Theodoretum, recentioresque Græcos omnes in eam conspirasse sententiam, ut SS. Matthæum et Jacobum Alphæi fratres crederent, quia ambo dicuntur Alphæi utique filii. Asserit tamen Laconica brevitate, nullam ea in re esse veri speciem. Tillemontii Laconismum adoptavit Calmetus initio præfationis suæ in Matthæum, eadem plane dicens, et locum Operis nostri vitiose assignatum apud Tillemontium, eodem plane modo assignans, ut ne legisse quidem videatur argumenta Henschenii in Opere nostro.

26. Si eadem brevitate dixero, ineptam esse istam Tillemontii erisim, quam adoptavit Calmetus, nullus id ægre ferre poterit, quia, sicut opinio majorum nostrorum visa est ipsi carere veri specie, ita et mihi assertum istud omni videtur ratione destitutum, ideoque ineptissimum. Nolim tamen solum dicere, et nihil probare. Quare rationes latius videndas locis supra dictis breviter explico. Admittit Tillemontius, sancto Matthæo cognomen Alphæi esse verisimiliter a patre. Jacobus autem in omnibus quatuor apostolorum catalogis, id est, Matth. x, Marc. iii, Luc. vi, et Act. i constanter nominatur Jacobus Alphæi, nec unquam in sacris Litteris alio nomine designatur. Velim modo scire unde Alphæi nomen tam constanter habeat Jacobus, nisi a patre. Certe nulla ratio dabitur idonea præter hanc. Jam vero adverto, Alphæi nomen nullibi in sacris Litteris reperiri, nisi ubi agitur de Matthæo aut Jacobo, ut minime dicere possimus, nomen fuisse multis commune: et hac de causa tanto verisimilius est, eundem fuisse Alphæum, qui pater erat Matthæi et Jacobi, prout Græci omnes existimant post Chrysostomum et Theodoretum. Ratio illa ex utriusque cognomine petita non debebat certe tam imbecillis videri Tillemontio, qui eadem uti voluit nota 2 in sanctum Judam Jacobi, aut Thaddæum, ubi disserit contra Chrysostomum, dis-

linguentem inter sanctum Judam Thaddæum apostolum, et Judam fratrem Jacobi minoris. Si eo in loco visum est argumentum idoneum et summi momenti, ubi tamen non valebat, quia adhibebatur ad fratrem inquirendum, non debebat hic videri carens specie veri, cum adhibetur ad communem utriusque patrem investigandum: pater enim istis cognomentis in genitivo positus solet significari, ut Simon Joannis, id est filius Joannis, Jacobus Zebedæi, id est filius Zebedæi, non frater; aut certe non produxit Tillemontius ullum exemplum fratris per tale cognomen indicati.

27. Itaque minime contemnendum videri debet argumentum: nec credo, tale visum esse Tillemontio. At habuit aliam rationem negandi, fratres fuisse Matthæum et Jacobum Alphæi, eamque, ut existimo, noluit indicare. Sustinuerat, contra auctoritatem plerorumque Patrum, et contra satis clara, ut videtur, sacrae Scripturae argumenta, Jacobum Alphæi eundem esse cum Jacobo fratre Domini. Quare cum certum sit, Matthæum non esse fratrem Jacobi fratris Domini, non poterat amplius dicere, fratrem esse Jacobi Alphæi; ideoque maluit argumenta Henschenii contemptim abjicere, quam difficili responso iis satisfacere. Verum illam questionem tum hac de causa, tum ob S. Cleopham cum eadem connexam, examinaui in Dissertatione prævia, credoque me satis ostendisse sententiam Tillemontii nec cum sacris Litteris conciliari posse, et Patribus certo contrariam esse, ne nihil plane ex illa haberi possit contra germanitatem Matthæi et Jacobi. Quæro itaque rationem idoneam cur fratres esse nequeant Matthæus et Jacobus Alphæi, et nullam plane invenio. Etenim cum Matthæus convivium Christo extruxerit, cui cum multis publicanis interesse dignatus est Dominus; satis est verisimile, quosdam ex convivis fuisse conversos, et ad Christi discipulatum pertractos, et nominatim Jacobum Alphæi ea occasione secutum. Murmurantibus de illo convivio Pharisæis respondit Christus: « Non veni vocare justos, sed peccatores. » Cur igitur suspicari non possumus, in illo convivio aut illius occasione vocatum esse Jacobum Alphæi, qui in catalogo apostolorum Matth. x statim post Matthæum sequitur, quemadmodum etiam fit Act. i? In duobus aliis catalogis Thomas iis interponitur solus. Itaque ubique in catalogis apostolorum Jacobus Alphæi sequitur non longe post Matthæum, ut verisimillimum fiat Jacobum non diu post Matthæum a Christo ad sequendum fuisse vocatum.

28. Dicet fortasse nonnemo, Matthæum et Jacobum Alphæi nullibi in Evangelio fratres vocari, prout fratres subinde vocantur Petrus et Andreas, Joannes et Jacobus. Verum id nequit objici a Tillemontio et Calmeto, nec ab ullis qui Jacobum Alphæi dicunt fratrem Judæ Thaddæi. Si enim credant, hos fratres esse potuisse, etiamsi in catalogis apostolorum nunquam fratres vocentur:

Immerito idem negabunt de Matthæo et Jacobo Alphæi. Imo non deerit ratio, qua horum germanitatem omittere potuerint evangelistæ. Nam Matthæus ex proprio Evangelio notus erat, ut publicanus. Quare si evangelistæ Jacobum Alphæi dixissent Matthæi fratrem, insinuassent simul publicanum fuisse, aut certe publicani fratrem. Atqui, ut observarunt Chrysostomus et Hieronymus, Marcus et Lucas, quando narrant Matthæi vocationem, ipsum Levi vocant, ne indicent, Matthæum fuisse publicanum. Cur igitur non potuerunt omnes de honore sancti Jacobi Alphæi æque fuisse solliciti, ideoque silere fratrem fuisse publicani? Sententia igitur Chrysostomi, Theodoretii et totius Græcorum Ecclesiæ, mihi admodum verisimilis apparet et probabilis, cum quia solido nititur argumento ex utriusque apostoli cognomine Alphæi deducto, tum quia nullas patitur difficultates. Calmetus quidem in Dictionario Biblico duos statuit Alphæos, alterum sancti Matthæi patrem, alterum patrem S. Jacobi Alphæi, eumque vult alio nomine Cleopham dictum. At respondeo, nullam esse necessitatem statuendi duos Alphæos, aut dicendi, Cleopham alio nomine Alphæum dictum, nisi illis, qui contra sanctos Patres Jacobum Alphæi cum Jacobo fratre Domini confundunt, minimeque dubitare me, quin statim agnoscerent, fratres videri Matthæum et Jacobum Alphæi, nisi hunc fratrem Domini esse vellent.

29. Annum et mensem, quo contigit vocatio S. Matthæi, non inquirō, ne cogar quæstiones alias pertractare. De ordine solum, quo inter duodecim vocatus est, pauca libet dicere. Non fuit inter primos vocatus sanctus Matthæus: nam certo præcesserant Andreas, Petrus, Jacobus, Joannes, Philippus et Nathanael sive Bartholomæus, qui in omnibus quoque apostolorum catalogis numerantur ante Matthæum. De Thoma dubitari potest, fueritne ante, an post Matthæum, discipulis Christi annumeratus. Matthæus ipse Thomam sibi præponit, et Act. 1, Thomas non solum Matthæo, sed etiam Bartholomæo præponitur. Apud Marcum vero et Lucam in Evangeliiis Thomas Matthæum sequitur. Itaque, cum vocatio Thomæ non sit exposita in Evangeliiis, et modo præponatur modo postponatur Matthæo, plane dubium est et incertum, uter ex illis vocatus sit prior. Reliqui vero quatuor, nimirum Jacobus Alphæi, Judas Thaddæus, Simon Chananæus, et Judas Iscariotes proditor, cum constanter in omnibus catalogis post Matthæum recensentur, etiam verisimiliter post ipsum sunt vocati, ita ut Matthæus videatur septimus aut octavus fuisse inter duodecim apostolos: in duobus enim catalogis septimus ponitur, in aliis duobus octavus. Porro electio duodecim apostolorum a tribus evangelistis refertur non diu post vocationem Matthæi, prætermissa vocatione quatuor posteriorum, uti et Thomæ. Deinde nihil particulare de S. Matthæo narratur in Evangeliiis aut in Acti-

bus apostolorum. Varia tamen referuntur de apostolis omnibus generatim, videlicet quod Christus ipsos donaverit potestate expellendi dæmones infirmosque sanandi, ac præclaris instructos monitis, ad prædicandum per Judæam miserit; quod in ultima cœna cum Christo fuerint, exiverintque ad villam Gethsemani, et deinde, eo capto, fugerint, quod Christum variis vicibus viderint post resurrectionem, et demum in cœlum ascendentem conspexerint, quod unanimiter in oratione perseveraverint cum Maria Matre Dei et aliis quibusdam, ubi et Mathias Judæ substitutus, donec ibidem Spiritum sanctum acceperint. Hæc certo de apostolis generatim narrantur, et de sancto Matthæo vera sunt. Sic videtur de omnibus apostolis Act. v narrari, carceri infectos fuisse a principe sacerdotum, per angelum vero eductos; iterumque captos et cæsos, atque ita dimissos. Post quæ subiungitur, v. 41: «Et illi quidem (apostoli) ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in templo et circa domos docentes et evangelizantes Christum Jesum.» Mitto alia non æque certo de omnibus dicta.

§ III. *Evangelium scriptum: spectantia ad illud examinantur.*

30. De Evangelio per sanctum Matthæum conscripto, priusquam Judæa excederet, aliis quoque gentibus prædicaturus, Eusebius, lib. III, cap. 24 ita loquitur: «Matthæus cum Hebræis primum fidem prædicasset, inde ad alias quoque gentes profecturus, Evangelium suum patrio sermone conscribens, id, quod præsentis suæ adhuc superesse videbatur, scripto illis, quos relinquebat, supplevit.» Insinuat allegatis verbis Eusebius, Matthæum scripsisse sermone Hebraico, qualis tunc erat usitatus apud Judæos, non quidem puro et vetusto, sed nonnihil corrupto ex Chaldaico et Syriaco, ut alii jam observarunt. Innuit præterea, primum omnium ex evangelistis scripsisse Matthæum; mox enim addit, postea scripsisse Marcum et Lucam, ac demum Joannem. Deinde cap. 58 hæc allegat Papiæ, qui cum discipulis apostolorum vixerat de sancto Matthæo verba: «Matthæus quidem, inquit, Hebraico sermone divina conscripsit oracula: interpretatus est autem unusquisque illa, prout potuit. Verba sancti Irenæi laudatus Eusebius, lib. V, cap. 8 de Matthæo adducit hoc modo: Matthæus, inquit, apud Hebræos propria eorum lingua conscriptum Evangelium edidit, dum Petrus ac Paulus Romæ Christum prædicarent, et Ecclesiæ fundamenta jacerent.» Data verba leguntur apud Irenæum, lib. III *Contra hæreses*, cap. 1, ubi similiter innuitur, primum inter evangelistas fuisse Matthæum; licet alias non careant aliqua difficultate pro tempore Evangelii a Matthæo scripti, ut postea videbimus. Adducit Eusebius, lib. VI, cap. 25 etiam verba Origenis, dicentis ex traditione, «primum scilicet Evangelium scriptum esse a Matthæo, ... qui illud

Hebraico sermone conscriptum Judæis ad fidem A
 conversis publicavit. »

31. S. Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum de sancto Matthæo ita habet : « Matthæus, qui et Levi, ex publicano apostolus, primus in Judæa propter eos, qui ex Circumcisione (id est, ex Judæis) crediderant, Evangelium Christi Hebraicis litteris verbisque composuit. Quod quis postea in Græcum transtulerit, non satis certum est. Porro ipsum Hebraicum habetur usque hodie in Cæsariensi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissime confecit. Mihi quoque a Nazaræis, qui in Berœa urbe Syriæ hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. In quo animadvertendum, quod, ubicunque evangelista, sive ex persona sua, sive ex persona Domini Salvatoris, veteris Scripturæ testimoniis abutitur, non sequatur Septuaginta translatorum auctoritatem, sed Hebraicam. E quibus illa sunt : « Ex Ægypto vocavi Filium meum. » Et : « Quoniam Nazaræus vocabitur. » Chrysostomus, hom. 1, in Matthæum de iisdem hæc scribit : « Narratur porro, Matthæum, accedentibus rogantibusque Judæis, qui crediderant, ea quæ verbis protulerat, litteris descripta iisdem reliquisse, et Hebraice Evangelium scripsisse. Idem, hom. 4, advertit, primum ex evangelistis scripsisse Matthæum. Sanctus Augustinus, lib. 1 *De consensu evangelistarum*, cap. 2, cæteris consentit de scripto primum a Matthæo Evangelio, et de sermone, quo illud conscripsit, ait : « Horum sane quatuor solus C
 Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio. » Missis aliis, qui idem affirmant, solum addo verba S. Epiphaniî Heres. 51, cap. 5, ita scribentis : « Matthæus igitur primus Evangelii scribendi provinciam nactus est, ut diximus ; idque ei jure merito contigit. Oportebat enim, eum ipsum, qui ad conciliandam humano generi salutem advenerat, quique ita dixerat : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam : » ad eorum, qui servandi erant exemplum, ei homini potissimum prædicandæ salutis munus injungere, qui ab innumeris peccatis conversus, et a telonio suscitans fuerat, ac se ab omni scelere et injustitia revocarat ; ut ab illo, quanta sibi esset adventu Christi humanitas collata, mortales discerent... Hic igitur Mat- D
 thæus Hebraica lingua scripsit ac prædicavit Evangelium, » etc.

32. De scripto per Matthæum Evangelio, et quidem antequam alii evangelistæ scriberent, consenserunt posterioribus saltem sæculis ita omnes, ut necesse non sit plura de iis dicere. Verum, quantacunque etiam sit auctoritas et antiquitas Patrum consentientium, scriptum fuisse sermone Hebraico, fuerunt heterodoxi nonnulli, qui illam adeo communem Patrum sententiam oppugnare non dubitarunt, et existimare maluerunt, Græce potius scriptum fuisse Evangelium a Matthæo. Inter hos est Samuel Basnagius, qui in *Annalibus politico-ecclesiasticis* ad annum Domini 64, num. 13

fatetur consensum antiquorum his verbis : « Magna antiquorum omnium conspiratio est, Hebraico sermone Evangelium Matthæi fuisse vulgatum. » Tum subdit : « Quæ eruditis bene multis etiamnum arridens traditio, non æquis sane auribus a nobis auditor. » Fatetur igitur Basnagius, ne æquis quidem auribus a se audiri, quod toti placuit antiquitati. Audiamus ac de re judicium alterius heterodoxi, videlicet Guilelmi Cave in *Historia litteraria*, sæc. 1, pag. 6, in S. Matthæo : « Et quidem Historiam suam evangelicam Hebraice scripsisse, inquit, niro sane consensu tradunt veteres, adeo ut totius pene antiquitatis testimonio refragari hac in re nefas sit. » At ego non expendam, quantæ sit temeritatis a tota antiquitate sacra recedere, cum B
 noverim heterodoxos id facere solitos in rebus inulto gravioribus ; sed solum examinabo, an ejusmodi sint rationes Basnagii, ut natæ sint prudens ingerere dubium : alios vero, qui ante aut post Basnagium simili modo antiquam sanctorum Patrum sententiam rejecerunt, prorsus relinquam indictos, ne disputatio fiat prolixior quam sit necesse, et quia omnium opera ad manum non habeo.

33. Accipe igitur, lector, objectiones Basnagii : Fons, inquit, traditionis hujus Papias, pertenuis ingenii credulusque scriptor.... Tenet et Iama Pantænus in India Evangelium Matthæi reperisse, quod Bartholomæus Hebraicis litteris conscriptum reliquerat, quod ad prædicta usque tempora servatum esse memoratur. Pigmentis Eusebio incognitis traditionem istam Hieronymo armari placuit : Pantænus, inquit, Matthæi Evangelium, Hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam secum retulit. Hæc Basnagius pro sua in sanctos Patres reverentia, ne dicam, stulta confidentia. Omnes Patres in errorem pertrectatos a Papiâ innuit, Papiamque pertenuis ingenii scriptorem dicit, ut insinuet, ipsum quoque facile ea in re errare potuisse. At Papias, qui cum discipulis apostolorum vixit, ab iisque petere solebat quid Andreas, quid Petrus, quid Philippus, quid Thomas, quid Jacobus, quid Joannes, quid Matthæus, quid cæteri Domini discipuli dicere solebant, ut ipse loquitur apud Eusebium lib. III, cap. 38, saltem satis habebat ingenii ad interrogandum, quo sermone Evangelium suum scripsisset Matthæus, et satis bonæ fidei et judicii ad illud enarrandum, sicut ab apostolorum discipulis non raro, et subinde etiam cum filiabus Philippi conversatus, cognoscere posset, quo sermone in scribendo usus fuisset S. Matthæus, Hebraice an Græce, quo Papias ipse utebatur, multo tenuioris judicii merito videbitur, quam ingenii fuerit Papias. Quapropter auctoritas Papiæ nequaquam contemnenda est in re tam facilis cognitionis, sed potius maximi facienda ob viri antiquitatem, præsertim cum eidem nullus contradixerit : neque enim deerant alii scriptores ecclesiastici, qui contradicere poterant, si falsum

dixisset. Vel sic tamen existimare non debemus, A ex solo Papiæ testimonio profluxisse omnia quæ de Hebraico Matthæi Evangelio Patres tradiderunt, ut infra ostendam.

34. At prius elucidabo argumentum, quod ex invento per Pantænum Evangelio habetur. Floruit Pantæus insigni eruditionis fama, et scholæ Alexandrinæ præfuit ineunte sæculo III. Hunc ad Indos profectum ait Eusebius, lib. v. cap. 10, ibique invenisse relictum a S. Bartholomæo apostolo « Matthæi Evangelium, Hebraicis conscriptum litteris. » At non addit, istud a redeunte Pantæno Alexandriam portatum, sed solum dicit : « Quod quidem ad prædicta usque tempora servatum esse memoratur, » id est, usque ad tempora Pantæni. S. Hieronymus in Catalogo scriptorum, cap. 36, plusculum asseruit, quando scripsit de Pantæno, « Quod Hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam, secum detulit. » Hæc Hieronymi pigmenta Eusebio incognita vocat modestissimus Basnagius. At ego non video cur pluscula de his cognoscere non potuerit Hieronymus, quam scripta erant ab Eusebio. Certe admodum verisimile est, non relictum in India a Pantæno Evangelium Hebraicum, sed Alexandriam delatum; idque vel ex Commentariis Pantæni ipsius, vel aliunde didicisse Hieronymum. Undecunque autem id sanctus doctor intellexerit, tantæ fuit integritatis, ut dicenti fidem habere oporteat, et non nisi per summam impudentiam dicere possimus, ab Hieronymo id fuisse conflictum. Jam vero si Pantæus in India invenerit « Evangelium Matthæi, Hebraicis litteris scriptum, » in hoc Eusebius Hieronymusque consentiunt; fuerat igitur Hebraice a Matthæo scriptum, ut communi consensu Patres affirmant.

35. « Multis vero de causis, reponit Basnagius, veterum ea traditio fidem a nobis non impetrat. » Causas igitur examinemus. « Primum omnium, inquit, Patrum nullus est, qui certe certoque testetur, se manibus oculisque trivisse Matthæi Hebraicum illud Evangelium, quod tamen a Christianis Hebræis descriptum ad legendum, ubique locorum, qui Hebraice sciebant, dispersum fuisset. » Hoc primum Basnagii argumentum. Objicit secundo, sancto Hieronymo in emendando Evangeliorum textu Latino non præluxisse Hebraicum Matthæi exemplar, sed Græcum. Tertio late probat linguam Græcam fuisse magis vulgarem et longe pluribus gentibus usitatam, quam Hebraicam, indeque inferre nititur Matthæum debuisse potius Græce quam Hebraice scribere, cum apostoli essent jussi docere omnes gentes. Quarto observat usum videri Matthæum lingua tunc Judæis usitata, non veteri puraque lingua, si Hebraice scripsit. Suspiciatur tamen Patres cogitasse de lingua pura Hebraica : « Ex quo intelligitur, inquit, in veterum ea de re testimonio non multum esse præsidii. » Quinto suspiciatur Evangelio Nazaræorum dece-

ptos fuisse Patres, idque ab illis sumptum pro authentico Matthæi. Sexto demum ait Matthæi autographum diligentissime fuisse custodiendum ab Ecclesia Hierosolymitana, si in gratiam Judæorum Hebraice scripsisset Matthæus; non fuisse autem conservatum, nisi Evangelium Nazaræorum, hocque suspiciatur fuisse non nisi antiquam versionem ex textu Græco Matthæi factam. Hæ sunt rationes aut imaginationes Basnagii, qui non dubitat Patres frequenter erroris arguere, ut somniis suis probabilitatem aliquam conciliet. Itaque videamus, an tantum fuerit Basnagii acumen, ut ipse multa perspicere potuerit, quæ doctissimis Patribus, loco et tempore rebus disputatis longe propinquioribus, in mentem non venerunt; et ad argumenta ipsius, quæ brevitatis causa summam tantum proposui, discutienda aggrediamur.

36. Respondeo igitur primum Basnagii argumentum absolute falsum esse; nam S. Hieronymus, num. 51 laudatus, et mox uberius laudandus, testatur Hebraicum S. Matthæi Evangelium se vidisse interpretatum esse, idemque affirmat, usui illud fuisse Origeni, et visum a Pantæno. Accipe, studiosè lector, alium ex S. Hieronymo locum ex Epistola ad Damasum de duobus filiis (quæ olim erat 149, in editione Veronensi est 21); « Denique Matthæus, inquit, qui Evangelium Hebræo sermone conscripsit, ita posuit : Hosanna barama, id est, Hosanna in excelsis. » Quomodo verba Hebraica Matthæi recitat, si Evangelium ipsius Hebraicum non viderit? Ad secundum respondeo sanctum Hieronymum non correxisse textum Latinum ex Hebraico, sed ex Græco, quia minus erat certus de integritate et puritate textus Hebraici, quam Græci. Ad tertium dico usitatam revera magis fuisse Matthæi tempore linguam Græcam, quam Hebraicam, in mundo; sed linguam Hebraicam fuisse Judæorum. Quapropter, cum Christus Dominus voluerit ut apostoli primum prædicarent fidem Judæis, deinde gentibus, uti revera fecerunt: sic erat congruum ut primum Evangelium in gratiam Judæorum scriberetur, et consequenter eo sermone quem omnes intelligebant, certe in Judæa. Quod quarto irreverenter dicit in Patres, certo falsum est de Hieronymo, Epiphonio, Origene, Pantæno, Papiæ, Eusebio, qui non ignorabant, aut ignorare poterant, qua lingua uterentur Judæi, quando Evangelium scripsit sanctus Matthæus. Imo nullus, opinor, Patrum existimavit, alia lingua Hebraica usum esse Matthæum, quam usitata suo tempore. Quod vero deinde quinto et sexto objicit Basnagius de Evangelio Nazaræorum, paulo prolixius explicandum est, quia ad propositum nostrum spectat, et ea expositione ad alias quoque dubitationes respondebo.

37. De Evangelio Nazaræorum, quod alias vocat juxta Hebræos, non raro loquitur sanctus Hieronymus, et varia ex illo adducit locis variis,

quæ non leguntur in Evangelio vulgato Matthæi. Atamen nullum videtur esse dubium, quin S. Hieronymus existimaverit, Nazaræorum sive Hebræorum Evangelium a sancto Matthæo fuisse scriptum, sed ab illis utcumque corruptum. In Catalogo scriptorum, cap. II, illud laudat his verbis : « Evangelium quoque, quod appellatur secundum Hebræos, et a me nuper in Græcum Latinumque sermonem translatum est, quo et saepe utitur, etc. » Non poterat non optime illud nosse Hieronymus, si in Græcum Latinumque sermonem, ut affirmat, illud converterat. Atqui mox cap. 3, in Matthæo non loquitur de alio Evangelio, quando dicit : « Porro ipsum Hebraicum (Matthæi) habetur usque hodie in Cæsariensi bibliotheca... Mihi quoque a Nazaræis, qui in Berœa urbe Syriæ hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. » Hic vocat, *Hebraicum Matthæi*, quod supra *secundum Hebræos*, quoque uti Nazaræos affirmat. Liquet hoc ex iis, quæ habet aliis locis. Nam, lib. III *Adversus Pelagianos*, circa initium sic loquitur : « In Evangelio juxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis litteris scriptum est, quo utuntur usque hodie Nazaræni, secundum apostolos, sive, ut plerique autumant, juxta Matthæum; quod et in Cæsariensi habetur bibliotheca, » etc. Assertum de Cæsariensi bibliotheca clare insinuat, illud ipsum esse, quod supra vocat *Hebraicum Matthæi*.

38. Rursum in Matthæi cap. XII, idem Evangelium sic laudat : « In Evangelio, quo utuntur Nazaræni et Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum, » etc). Cum hic de translatione sua testetur, clarum est, ipsum iterum de eodem loqui Evangelio, illud ipsum se transtulisse dicit in cap. VII Michææ, ubi vocat Evangelium *secundum Hebræos editum*. Demum in cap. VII Isaïæ eodem loco clare insinuat Hieronymus mentem suam, dum ita scribit : « Juxta Evangelium, quod Hebræo sermone conscriptum legunt Nazaræi : » *Descende super eum (Christum) omnis fons Spiritus sancti*. Et mox : « In eodem Matthæi volumine legimus illud, quod in consequentibus scribitur : *Ecce Puer meus, quem elegi*. etc. Hic idem Evangelium, quod legunt Nazaræi, apertissime vocat Matthæi volumen. Itaque constat de mente S. Hieronymi, qui Evangelium, quo utebantur Nazaræi, et quod alias vocat *secundum Hebræos*, pro ipso S. Matthæi Hebraico Evangelio habuit, non autem pro puro, ut mox videbimus.

39. Sententia S. Epiphaniï non alia est, quam Hieronymi. Nam hæresi 29, quæ est Nazaræorum, cap. 9 ita habet : « Est vero penes illos (Nazaræos) Evangelium secundum Matthæum Hebraice scriptum, et quidem absolutissimum. Hoc enim certissime, prout Hebraicis litteris initio scriptum est, in hodiernum usque tempus conservant. »

A Ad hæc verba notandum, S. Epiphanium non vocare Evangelium istud absolutissimum, sive plenissimum (ut sonant verba ipsius Græca) quia existimabat, nihil plane corruptionis in illud irrepsisse, sed quia credebatur, exemplaria Nazaræorum minus esse corrupta, quam aliorum hæreticorum. Mox enim subjungit hæc verba : « Verum illud nescio, num genealogias illas amputarint, quæ ab Abrahamo ad Christum usque perductæ sunt. » Talis autem dubitatio clare insinuat, Nazaræos quoque suspectos Epiphaniï fuisse corruptionis in Evangelium Matthæi inductæ; minus tamen, quam Ebionitas, aliosve hæreticos, qui idem magis corruerant. Laudatus Epiphanius cap. 7 dixerat, Nazaræorum sectam in Berœensi civitate potissimum vigere. Unde colligo, illud ipsum exemplar Hebraicum, de quo loquitur, ab Hieronymo fuisse exscriptum, Græcoque et Latino sermone donatum : suum enim Berœæ a Nazaræis acceperat Hieronymus. Rursum Epiphanius, hæresi 30, quæ est Ebionitarum, cap. 3 affirmat, hosce quoque Hebraico Matthæi Evangelio usos esse, et quidem solo Cerinthianorum vel Merinthianorum instar, atque illud vocasse *secundum Hebræos*. Deinde cap. 13 de majore apud ipsos corruptione illius Evangelii sic loquitur : « Igitur in eo, quod penes illos est, Matthæi Evangelio, quanquam ne integrum quidem illud habent, sed adulteratum et mutilum, idque ipsum Hebraicum vocant, ita scriptum est » etc. Hactenus Epiphanius, e cujus verbis manifestum est, non dubitasse, quin Evangelium Hebraicum Matthæi esset conservatum apud Nazaræos, sed suspectum habuisse de nonnulla corruptione, prout Ebionitarum corruptissimum esse certo noverat.

C 40. Similiter sanctus Hieronymus, etsi Nazaræorum Evangelium non raro alleget, nunquam tamen tantam ipsi auctoritatem tribuit, quantam textui Græco vel Latino ab Ecclesia recepto. Id ipse insinuat, lib. III, *Contra Pelagianos*, ubi nonnulla ex illo Evangelio, et locum aliquem S. Ignatii martyris allegat, et mox subjicit : « Quibus testimoniis si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici viri senserint. » Hac de causa sanctus Hieronymus, quando jubente sancto Damaso Papa, textum Latinum quatuor Evangeliorum corrigendum suscepit, non est usus exemplari Hebraico ullo, quod nullum sciret satis incorruptum; sed velustis codicibus Græcis, ut ipse scribit ad Damasum. In eadem tamen ad Damasum præfatione docet, Hebraicis litteris usum esse Matthæum, ita scribens : De Novo nunc loquor Testamento : quod Græcum esse non dubium est, excepto apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit. » Nunc lector studiosus judicet de ratiociniis Basnagii, ejusque in ratiocinando assertis. Vidit sanctus Hieronymus Hebraicum Evangelium, quo utebantur Nazaræi, Græcumque illud et Lati-

num reddidit, et post examen tam exactum, iudicavit cum S. Epiphanio, ipsum esse Matthæi Hebraicum, sed aliquot locis corruptum, ideoque debita auctoritate carens; Basnagius vero, qui nunquam illud vidit, contendit Evangelium illud meram fuisse versionem ex Græco Matthæi textu; id, inquam, contendit contra omnium Patrum auctoritatem, et sine ullo vetusti scriptoris testimonio. Ego sane non capio quo illud iudicio cogitare potuerit, qua fronte ausus fuerit edicere; quandoquidem tantum non aperte pronuntiat, rectius iudicare se potuisse de Evangelio nunquam viso; quam doctissimum Hieronymum de eodem frequenter perlecto collatoque cum Græcis et Latinis exemplaribus.

41. Ne tamen nihil videretur ex antiquis allegasse Basnagius, locum adducit ex Epiphanio Hæres. 50, cap. 3, ut probet Novum Testamentum ex Græco fuisse Hebraice redditum. Afferam ego locum integrum, quem ille medium recitavit, ut videat lector hunc ipsum esse Basnagio maxime contrarium. « Etenim, inquit Epiphanius, vere illud affirmare possumus, unum ex omnibus Novi Testamenti scriptoribus Matthæum Hebraice ac litteris Hebraicis evangelicam historiam texuisse. Nec defuere qui de Joannis Evangelio confirmarent, illud Hebraice translatum Tiberiade in Judæorum gazophylaciis asservari, et in secretioribus quibusdam penetralibus recondi: id quod nonnulli mihi, qui se ad Christi fidem e Judaismo transtulerant, accuratissime declararunt. Imo et apostolorum Actus in Hebraicum sermonem perinde conversos e Græco iisdem in thesauris haberi multorum sermone percerebuit: et qui nobis ista narrabant, indidem Christianæ amplectendæ fidei occasionem acceperunt. » Hæc Epiphanius. Ex eo autem loco discere debebat Basnagius, Patres distinxisse inter libros primum Hebraice scriptos, et illos, qui ex Græcis redditi sunt Hebraicè; et longe accuratiores esse in factis enarrandis, quam ut ipsorum auctoritatem temere abjicere oporteat. Nam ex allegato loco inferre, etiam Matthæi Evangelium ex Græco Hebraicum esse redditum, id amentis potius est, quam ratiocinantis. Quale etiam est, quod addit, ex antiquissima versione Hebraica ortam esse traditionem de scripto Hebraice Evangelio. Nisi enim Patres omnes intolerabili fastu velimus contemnere, ne suspicari quidem poterimus, adeo omnes fuisse deceptos, ut neque antiquissimi et apostolorum temporibus proximi scire potuerint qua lingua in scribendo usus fuerit Matthæus, nec doctissimi illorum, linguæque Hebraicæ peritissimi, (quales fuerunt certo Hieronymus et Origenes, imo et Epiphanius) deprehendere voluerint, ex Græco Matthæi cusum est Evangelium Hebraicum, quod habebant Nazaræi. Verum plus quam satis de ineptiis Basnagii.

42. De anno, quo sanctus Matthæus Evangelium conscripsit, nihil certi effertur. Illud tamen cer-

tum est, primum ex omnibus evangelistis scripsisse, et Evangelium composuisse, priusquam ex Judæa discederet ad prædicandum aliis gentibus. S. Irenæus lib. iii *Contra Hæreses*, cap. 1, videtur descriptionem Evangeliorum serius figere, quam reliqui Patres, nisi verba ipsius alio sensu forsitan exponi valeant. Latina interpretatio in editione novissima sic habet: « Ita Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romæ evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. » Omnibus certe Patribus contrarius erit Irenæus, si ita sit explicandus, ut eodem tempore scripserit Matthæus, quo Romæ Evangelium prædicabant Petrus et Paulus. At suspicor noluisse Irenæum id indicare, sed solum insinuasse quinam essent auctores Evangeliorum, quinam vero traditionis Romanæ Ecclesiæ, eaque de causa sic locutum esse. Certe hæreticos in illo libro refutat ex traditione primum Romanæ Ecclesiæ, cujus auctores Petrum statuit et Paulum; et ex Scripturis Novi Testamenti, ex quibus primum dicit Evangelium Matthæi. Et sane textus Græcus non est necessario exponendus eo sensu, ut Evangelium eodem plane tempore scriptum dicatur, quo Petrus et Paulus Romæ prædicarunt. Verba cum litterali explicatione subjungo: Ὁ μὲν ἦ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν καὶ γραφὴν ἐξήνεγκεν Εὐαγγελίου, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν Ἐκκλησίαν. « Matthæus quidem in Hebræis propria ipsorum lingua et scripturam protulit Evangelii, Petro et Paulo Romæ evangelizantibus et Ecclesiam fundantibus. » Hæc verba facile sic possunt intelligi, ut sanctus Irenæus noluerit dicere utrumque eodem tempore factum. At libens fateor magis difficulter exponi posse verba Irenæi mox sequentia de reliquis evangelistis, nam videtur dicere illos omnes scripsisse post mortem SS. Petri et Pauli, nisi textus sit corruptus, ut suspicatur Tillemontius, tom. II, nota 3 in sanctum Marcum. Quidquid sit, si ea sit sancti Irenæi sententia, qualis apparet, malim credere, ipsum minus attendisse ad exactam illorum omnium chronotaxim, quod illa ad propositum ipsius parum conducere, quam ad res ipsas quas sibi habebat propositas: et sic reverenter ab ipso recedere, quam a reliquis omnibus.

43. Baronius in Annalibus scriptum Matthæi Evangelium refert ad annum Christi 41; sed, cum illum numeret Cæii imperatoris tertium, designatur ex chronotaxi Pagii et aliorum annus æræ Christianæ tricesimus nonus. Laudat Baronius pro designato anno Cæii tertio Chronicon Eusebii, in quo illud legitur, prout editum Latine erat ante Baronium. At, quemadmodum observavit Tillemontius, non leguntur ea in editione Græca, nec in Latina Scaligeri, neque etiam in Chronico Latino ms. Eusebii, quod servatur in Museo nostro. Quare saltem dubitari potest an id nunquam de

Matthæi Evangelio scripserit Eusebius, vel etiam A interpres Hieronymus; et consequenter multo etiam incertius est, an illo anno fuerit conscriptum. Tillemontius, tom. I in Indice chronologico tam dispersionem apostolorum quam Evangelium Matthæi figit circa annum 56. Alii malunt fateri, annum esse incertum, prout annus divisionis apostolorum nequit certis assignari argumentis. Apud nos ad 15 Julii de divisione apostolorum actum est, ibique ea fixa anno æræ vulgaris quadragesimo secundum chronotaxim Henschenii nostri, qua Christi Domini obitus figitur sub consulatu duorum Geminorum, sive anno 29 æræ vulgaris, ita ut duodecim post Christi Ascensionem anno ponatur apostolorum divisio. Videri poterunt dicta de divisione apostolorum, et Diatriba Henschenii ante tomum I Aprilis; neque enim hic locus exigit, ut repetam alibi disputata. Dixisse sufficiat, circa idem tempus a Matthæo scriptum fuisse Evangelium, aut paulo ante, priusquam separati erant apostoli.

44. Porro incertum æque est, quis primus fuerit interpres Græcus Evangelii secundum Matthæum. In Synopsi sancti Athanasii vulgo attributa, tom. II Operum sancti Athanasii editionis Montfauconi, pag. 202 hæc leguntur: « Evangelium secundum Matthæum ab ipso Matthæo Hebraico dialecto conscriptum est, et editum Hierosolymis, interpretatumque est a Jacobo fratre Domini secundum carnem, qui et primus Hierosolymorum episcopus constitutus est a sanctis apostolis. Non placet hæc sententia Tillemontio nota 2 in Matthæum. Primo ait, hæc solum legi in additione Synopsi adjecta. At nullam allegat rationem, cur existimet, illa non esse ejusdem Synopseos partem: nec ego ullam invenio apud Montfauconum. Secundo ait, vocem Græcam ἑρμηνεύθη posse exponi æque de nuda explicatione, quam de translatione in aliam linguam. Vere hoc dici de voce Græca libens agnosco; sed cum adjuncta omnia et paulo post sequentia ostendant, agi de translatione in linguam Græcam, non est satis fundata illa objectio, aut justa suspicio, vocem hic ita intelligendam: nam eadem vox frequenter recurrit de translatione in aliam linguam, de eaque ibi unice agitur. Tertio ait Tillemontius: « Sanctus Jacobus, cui cura de Judæis Hierosolymitanis erat commissa, is erat inter omnes apostolos, cui minor erat opportunitas et necessitas transferendi Evangelium sancti Matthæi in aliam linguam. » At ego non video, quis apostolorum id officium magis opportune et commode obire potuerit. Nam Jacobus manebat Hierosolymis; apostoli omnes ad alias proficiscebantur provincias, nec scire poterant, quandiu in singulis civitatibus aut etiam provinciis manerent. Habitanti autem in una constanter civitate commodius est librum scribere aut interpretari, quam de civitate in civitatem trans-eunti et perpetuo peregrinanti. Itaque illa sententia saltem non minus verisimilis est, quam alio-

rum, qui aut sancto Joanni apostolo, aut sancto Paulo, aut sancto Barnabæ, aut sancto Lucæ, aut ipsi Matthæo versionem Græcam attribuerunt, teste Calmeto in præfatione ad Matthæum, pag. 26. Nam auctor Synopsis, etsi forte non sit Athanasius, saltem eruditus admodum fuit, et antiquior videtur aliarum sententiarum patronis. Verum, quisquis fuerit interpres, certum videtur, interpretationem Græcam apostolorum tempore esse factam.

45. Theodorus lector, lib. II, pag. 557 editionis Valesii in Zenone hæc scribit: « Barnabæ apostoli reliquiæ in Cypro sub arbore siliqua repertæ sunt. Super ejus pectore erat Evangelium Matthæi, ipsius Barnabæ manu descriptum... Id Evangelium Zeno deposuit in palatio, in æde S. Stephani. » Plura de his scribit Alexander monachus Cyprius in Actis sancti Barnabæ, apud nos editis ad 11 Junii. Nam pag. 450, sanctus Barnabas dicitur apparuisse Anthemio Salaminæ episcopo, eique indicasse ubi depositum esset corpus suum cum Evangelio sancti Matthæi. Verba nonnulla, quæ sanctus Barnabas Anthemio dixisse scribitur, huc transfero: « Sub arbore siliqua effodias: speluncam enim atque arcam invenies, quoniam illic totum corpus meum conditum est, et Evangelium manu propria scriptum, quod a sancto apostolo et evangelista Matthæo excepi. » Et mox corporis inventio refertur, et de Evangelio additur: « Invenerunt etiam Evangelium supra Barnabæ pectus impositum. » Deinde vero, cum Anthemius rem gestam exposuisset Zenoni imperatori, et obtinisset, ut Cyprus non subesset patriarchæ Antiocheno, petiit vicissim Zeno, ut ad se mitteretur inventum Matthæi Evangelium. « Assensus est ejus petitioni episcopus, ait Alexander, num. 44, et quemdam ex iis, quos secum habebat (Constantinopoli), una cum fidelissimo imperatoris ministro episcopum misit, qui Evangelium illud in urbem Constantinopolim attulerunt. Erant autem libri tabellæ thynis lignis compositæ. Evangelium illud imperator in manum sumpsit, et deosculatus est, auroque multo exornatam in palatio suo reposuit, ubi ad hodiernum usque diem servatur, et in magna quinta Paschæ feria quotannis in palatii oratorio Evangelium ex eo libro recitatur. » Hæc lectio demonstrat, Græce scriptum fuisse istud exemplar, cum sola lingua Græca Constantinopoli esset vulgaris; indeque confirmatur, versionem Græcam apostolorum tempore factam esse.

46. Papebrochius noster in Adnotatis ad verba jam data apparentis Barnabæ observat sequentia: « Nativus verborum sensus videtur esse, quod Barnabas Evangelium, primitus Hebraice editum, propria manu exceperit ex ore ipsiusmet sancti Matthæi, illud Græce dictantis, et secum tulerit, sicut etiam fecisse dicitur sanctus Bartholomæus (de Hebraico nimirum), plures forsitan alii, uno eodemque tenore et tempore, citra ullam differen-

tiam; quæ inveniri deberet, si quisque suo Marte propriam sibi versionem fecisset, cujus differentiae nullum usquam exstat indicium. Atque hinc factum sit, ut alii Jacobum, alii Joannem, alii etiam Lucam vel Paulum interpretem fecerint, prout scilicet quæque Ecclesia Evangelium legebat ex hujus vel illius apostoli autographo. » Verisimilis quidem apparet hæc conjectura; præsertim cum apostoli non videantur profecti ad longinquas provincias ante scriptum Matthæi Evangelium, ut dubitari vix possit, quin singuli exemplar aliquod illius Evangelii secum tulerint. Cum autem non pauci ex illis proficiscerentur ad provincias, in quibus fere sola usitata erat lingua Græca, verisimillimum est, illos Græcum potius exemplar, ut constat de Barnaba, sumpsisse, quam Hebraicum, ut illud in ecclesiis erigendis legendum dare possent et exscribendum. Verumtamen conjecturæ tantum sunt hæ; neque certi aliquid proferri potest de rebus incertis.

47. Quin et verba Papiæ, data num. 50, contraria videntur dictis conjecturis, si intelligenda sint eo sensu, quo passim exponuntur. « Matthæus quidem, inquit, Hebraico sermone divina scripsit oracula: interpretatus est autem unusquisque illa, prout potuit. » Hæc verba a variis ita exposita video, ac si Papias dixisset, unumquemque pro suo ingenio aggressum esse interpretationem Græcam. At ea Papiæ verborum expositio nequaquam mihi necessaria videtur, imo ne satis quidem probabilis: nam vox *unusquisque* tantum insinuat numerum interpretum, ut non fiat verisimile, Papiam locutum esse de interpretatione totius Evangelii sive translatione in linguam Græcam. Quare solum dicit, divina Oracula a Matthæo scripto tradita; ab aliis vero pro uniuscujusque capacitate verbo aut scripto exposita. Itaque nullo modo videtur loqui de translatione Evangelii in linguam Græcam, sed vel solum de prædicatione Evangelii, vel de expositione eorum, quæ in Evangelio Matthæi occurrebant difficiliora. Hoc fecisse unumquemque doctorum facile credimus: at unumquemque pro suo ingenio Evangelium Matthæi Græcum facere voluisse, nec verisimile est, nec dicit Papias. Sola neotericorum expositio sententiam illam Papiæ attribuit, licet vox Græca *ἑρμηνεύσε*, interpretatus est, illam expositionem minime requirât, sed propter adjuncta potius renuat. Certum igitur esse debet, apostolorum tempore factam esse versionem Græcam, unicamque fuisse approbatam, cum de pluribus nullus meminerit. Reliqua ad Evangelium Matthæi spectantia interpretibus sacræ Scripturæ examinanda relinquo.

§ IV. Prædicatio sancti Matthæi et Martyrium.

48. De prædicatione Evangelii in Judæa, antequam apostoli in designatas sibi provincias discesserunt, nullum est dubium. Nicetas Paphlago in Oratione encomiastica, apud Combefisium, pag. 404, osten-

dit, parum aut nihil de prædicatione Matthæi compertum sibi fuisse. Etenim nullam nominat provinciam aut urbem, in qua fidem prædicaverit Matthæus, præter Hierapolim Syriæ, in qua martyrio coronatum credidit. Hac de causa, opinor, pag. 404 ex sola verisimiliter conjectura dicit, ipsum corpore fuisse imbecilliore, Evangeliumque scripsisse, dum alii apud varias gentes prædicabant. Pluribus sane verbis id Orator prosequitur, sed pauca sufficient, cum constet de scripto Evangelio: « Quæque adeo reliqui (apostoli) gentibus linguæ munere non scripta tradiderant, hæc magnus Matthæus scripta commentatione summa colligens totum Verbi mysterium sacris prædicationibus intexuit. » Ita ipse, interprete Combefisio, Matthæum inducit scribentem, dum alii apostoli per mundum discurrebant, et undique sacra Evangelii semina jaciebant. Verum nec imbecillitatem corporis, de qua nihil apud vetustiores, Matthæo fuisse impedimento opinor, quo minus Evangelium prædicaret; nec assentior Nicetæ, tunc a Matthæo scriptum fuisse Evangelium, quando alii apostoli ad longinquas profecti erant provincias; sed, cum ipse Nicetas pag. 406 dicat, omittere se præclara gesta, prædicationis nimirum et miraculorum, malim credere, oratorem nihil certi de illis invenisse, quam Matthæum non prædicasse: neque enim scriptio Evangelii tanto tempore sanctum delinere debuit, ut non potuerit eodem cum aliis tempore proficisci ad provinciam sibi assignatam.

49. Provincia autem, quæ in Actis edendis et aliorum testimonio assignata fuit sancto Matthæo, est Æthiopia, latissimum Africæ regnum, si vox Æthiopia sit intelligenda sensu maxime obvio. Rufinus, lib. x, cap. 9, hæc scribit: « In ea divisione orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei sorte per apostolos celebrata est; cum aliæ aliis provinciæ obvenissent, Thomæ Parthia, et Matthæo Æthiopia, eique adhærens ceterior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. » Eodem fere modo Socrates, lib. 1, cap. 19: « Cum apostoli prædicationis causa ad gentes profecturi, eas inter se sortito dividerint, Thomas quidem Parthiæ, Matthæus vero Æthiopiæ apostolatam sortitus est. Bartholomæo India, quæ Æthiopiæ confinis est, obtigit. » Accedit Fortunatus infra laudandus cum aliis pluribus, inter quos Milo monachus in Vita metrica S. Amandi, tom. I Februarii data, pag. 874 ita canit:

*Matthæus Æthiopas torrente ardore crematos
Ut Geon eximius sacro dituit amne,
Et facit in speciem lotos candere nivalem.*

50. Florentinius in Notis ad Indiculum apostolorum in Matthæo pag. 158 ait: « Communior autem videtur sententia, Matthæum prædicasse in ceteriori Æthiopia, quæ vicinior est Ægypto et quæ Sonnar hodie dicitur, ac mortuum in civitate Luch (apud a Lapide Luach) ubi etiamnum templa

in honorem sancti Matthæi exstare habet ex traditionibus Æthiopum (et litteris missionariorum quamvis eas non laudet) Cornelius a Lapide cap. 3 Procemii in Matthæum. Regnum illud Æthiopiæ, quod illi Sonnar, alii Sennar nominant, situm est inter Ægyptum et regnum hodiernum Habessinæ. Jobus Ludolfus, in *Historia Æthiopica*, lib. 1, cap. 2, ait regnum Sennar esse partem veteris Nubiæ. Martiniere in *Dictionario geographico* Sennar regnum cum regno Nubiæ idem facit. Verum necesse non est ad propositum nostrum latius id indagare. Satis est indicasse regnum Sennar esse in parte septentrionali Æthiopiæ et proxima Ægypto. In eadem quoque Æthiopiæ parte apostolorum temporibus regnasse Candacen reginam, cuius eunuchus a sancto Philippo diacono baptizatus est, abunde colligitur ex dictis § 1; at rursus non inquiri an illa latius aut minus late regnaret. Sententia autem illorum, qui existimant in illa parte Æthiopiæ prædicasse sanctum Matthæum, mihi admodum probabilis apparet et verisimilis: cum quia proxima erat Romano imperio ex parte Ægypti, tum quia eunuchus reginæ Candaces erat conversus, et de illius conversione certo constabat apostolis, tum quia ecclesiæ sancti Matthæi, ibidem inventæ, insinuant populi antiquam traditionem, ac demum quia scriptores testantur Æthiopiam fuisse Matthæo assignatam; nec ulla regio magis proprie Æthiopia fuit vocata, quam illa, cui nomen Æthiopiæ dederunt omnes geographi antiqui.

51. Verumtamen ea opinio displicuit Tillemontio: nam hic, nota 2 in Matthæum, allegata opinione Cornelii a Lapide, quam Florentinius retulit potius, quam secutus est, rotunde edicit non prædicasse sanctum Matthæum in Æthiopia septentrionali. Bailletus fideliter secutus est Tillemontium. Unica utriusque ratio, eaque ex errore nata, hæc est, quod Æthiopia septentrionalis, et Ægypto proxima, non exceperit fidem Christianam, nisi sæculo iv per S. Frumentium. Promittit autem uterque id se ostensurum in Vita sancti Frumenti. Verum non dubito eadem brevitate respondere, ex sola ignorantia et errore profectam esse utriusque objectionem, quod regnum Habessinæ confuderint cum Æthiopia septentrionali; historiam vero sancti Frumentii adeo non obstare sancti Matthæi prædicationi in Æthiopia septentrionali, ut potius hæc prædicatio verisimilior fiat ex illa historia. Priusquam tamen argumentum ipsius discutiam, lubet paucis ostendere quam belle secum ipse cohæreat. Tillemontius, tom. II in S. Philippo diacono, exponit gesta eunuchi reginæ Candaces, quem Philippus diaconus fidem Christianam docuit et baptizavit. Act. 8. Laudat ibi sanctum Irenæum, lib. III, cap. 12, sanctum Cyrillum Hierosolymitanum Cat. 17, Hieronymum, Eusebium aliosque, docentes, eunuchum illum in Æthiopiam fuisse missum ad prædicandum Evangelium; iisque assentitur, aut certe non contradicit Tillemontius. Atqui certum est, regnum

A Candaces reginæ fuisse Ægypto proximum et conterminum, cum Candace aliquando sine transitu alterius ditionis in Ægyptum ex regno suo exercitum duxerit, et rursus Romani similiter ditionem ipsius invaserint ex Ægypto. Qua igitur ratione negare potuit fidem in Æthiopia septentrionali prædicatam fuisse ante sæculum iv?

52. Audiamus modo, qua ratione Tillemontius probet in Frumentio, tom. VII, nota 2, fidem non fuisse prædicatam in Æthiopia septentrionali ante sæculum iv. Sanctus Frumentius sæculo iv, testibus Rufino lib. x, cap. 9, Socrate aliisque, fidem annuntiavit gentibus, quos illi vocant Indos ultiores, et quibus fidem ante nunquam prædicatam fuisse testantur. Ex litteris vero Constantii imperatoris B apud sanctum Athanasium in *Apologia ad Constantium*, tom. I, pag. 515, ostenditur Frumentium fuisse episcopum Auxumitanum sive Axumitanum in Æthiopia. Per Indos igitur intelligendi sunt Æthiopes, et consequitur, ut his fidem nunquam ante sæculum iv prædicatam fuisse dicamus. Respondeo totum hoc ratiocinium tolerabile futurum, si Axuma esset in Æthiopia septentrionali. Verum Axuma est in Habessinia, cuius olim fuit metropolis, nec est in parte septentrionali Æthiopiæ, de qua disputamus. Totum regnum Sennar, ut hodie vocatur, sive Nubiense regnum, aut regnum Me-roes, ubi olim regina Candace late imperabat, inter Ægyptum et Auxumense vel Axumense regnum est intermedium, sicut modo regnum Sennar Habessiniam inter et Ægyptum jacet. Quapropter tale est omnino argumentum Tillemontii, ac si quis probasset fidem non fuisse prædicatam in Frisia ante sæculum vii, indeque inferre vellet eandem non fuisse ante dictum sæculum in Gallia prædicatam. Princeps Auxumæ, apud quem tempore Constantii et Athanasii fidem prædicavit sanctus Frumentius, poterat quidem pacem cum Romanis aut inimicitias exercere, quia dominabatur ad sinum Arabicum; sed hæc longe aberat a finibus imperii Romani: sed hæc latius examinanda venient in sancto Frumentio ad 27 Octobris, ubi simul inquiretur, an recte India vocata fuerit regio per sanctum Frumentium conversa.

C D 53. Quod argumentum Tillemontii utcuinque evincit, et latius probat Jobus Ludolfus in *Historia Æthiopica* sive regni Habessinorum, lib. III, cap. 2, fidem Apostolorum tempore prædicatam non fuisse in regno Auxumitarum sive Habessinorum, magis verisimilem facit prædicationem S. Matthæi in Æthiopia Ægypto contermina. Hinc laudatus Ludolfus in *Annotatis* ad lib. III, cap. 2, pag. 280 ex *Historia Æthiopica* Balthasaris Tellezii, quam frequentissime laudat, hæc adducit et sequitur verba: «Quod nonnulli dicunt sanctum Matthæum Evangelium prædicasse in Æthiopia, res inter Habessinios nova est, et fundamento caret. Cum religiosi nostri illis ex historiis nostris id narrarent, responderunt (et quidem recte, ait Ludolfus) hoc intelligendum esse

de Æthiopia inferiori (scilicet proprie dicta, addit Ludolfus) quæ extenditur a Suaquena usque in Ægyptum. Quandoquidem nullam unquam notitiam habent, quod sanctus Matthæus aut apostolus alius Habessiniam intraverit (ante sanctum Frumentium, ut rursus addit Ludolfus) uti certo docent libri illorum atque viri illorum docti, qui maxime gnari sibi videntur esse antiquitatis. » Subdit Ludolfus : « Proxime igitur ad veritatem accedere videntur ii, qui Nubiæ conversionem Matthæo apostolo assignaverunt, quæ indubie Æthiopiæ antiquæ et proprie dictæ pars est. » Ex hisce igitur liquet, Æthiopiam Ægypto proximam, quæ nomine maxime proprio Æthiopia fuit dicta tempore sancti Matthæi, et ubi incolæ nigro sunt colore magis quam in Habessinia, nullo argumento exclusam fuisse a prædicatione sancti Matthæi.

54. Porro Æthiopiam fuisse conversam diu ante concilium Nicænum, videtur probari ex canonibus Arabicis concilii Nicæni, quos habemus apud Labbeum tom. II Conciliorum; nam in his cap. 56, col. 302, ita legitur : « Ut non possint Æthiopes creare nec eligere patriarcham; quin potius eorum prælatus sub potestate ejus sit, qui tenet sedem Alexandriæ. Sit tamen apud eos loco patriarchæ, et appelletur catholicus. Non tamen jus habeat constituendi archiepiscopos, ut habet patriarcha : siquidem non habet patriarchæ honorem nec potestatem. Quod si acciderit ut concilium in Græcia habeatur, fueritque præsens hic prælatus Æthiopum, habeat septimum locum post prælatum Seleuciæ. Et quando facta fuerit ei potestas constituendi archiepiscopos in provincia sua, non licebit illi constituere aliquem ex illis : et quicumque non paruerit, synodus eum excommunicat. » Nolim tamen contendere, hunc canonem fuisse factum a concilio Nicæno; cum non ignorem, canones Arabicos ab eruditis passim rejici. Id unum observo, canonem, si quid valet, unice valere pro Nubia, sive pro Æthiopia inter Habessiniam et Ægyptum media. Attulerat eundem Ludolfus in Historia sua ad conversionem Habessinæ probandam; sed postea in Adnotatis pag. 282 vidit et indicavit anachronismum, cum Habessinia fuerit conversa post concilium Nicænum, ut ipse agnoscit. Lequienus, tom. II Orientis Christiani, pag. 641 eundem producit canonem pro conversione Habessinorum, et vel sic eorum conversionem attribuit Frumentio post concilium Nicænum ordinato. Verum nequit pro aliorum Æthiopum fide canon ille adduci, si Nicænus credatur, quam pro Æthiopibus Ægypto proximis, et eo nomine maxime notis apud antiquos. Hos autem olim fuisse Christianos constat, nec satis innotuit, a quo fuerint conversi. Eunuchum reginæ Candaces, quæ certo in illa parte Æthiopiæ regnavit, Patres multi ibidem faciunt apostolum : at certo eunuchus ille solus, cum laicus esset, ecclesias ibi instituire non potuit. Rufinas et Socrates, quibus consentiunt S. Gregorius

A Fortunatus, Eucherius, Ado, Usuardus et Rabanus, Matthæum in Æthiopia prædicasse tradunt, idque probabilissimum puto, si non etiam historice certum dicere oporteat.

55. Veruntamen nominantur et aliæ provinciæ, in quibus prædicaverit, aut mortem obierit sanctus Matthæus. S. Ambrosius in *Psalmum* XLV, num. 20, ait, Matthæo Persiam patuisse, et Thomæ Indiam, insinuans fidem a sancto Matthæo in Perside prædicatam. Sanctus Paulinus Nolanus in *Poemate* 19 ait : « Parthia Matthæum complectitur. » Consentiant Martyrologia Hieronymiana inferius laudanda, in quibus mors sancti in Perside figitur. Alii videntur dicere in Parthia sanctum esse mortuum; sed censendi sunt Parthiam non distinxisse a Persarum imperio, quod Parthi tempore Matthæi dominarentur. Indiculus Hippolyti apud Combefisium tom. III, col. 831, ita habet : « Matthæus, cum Evangelium Hebraice scripsisset, Hierosolymis edidit, obdormivitque Hieræ Parthorum civitate. » Verum exigua potest esse auctoritas illius Indiculi, apertis aliquot erroribus sædati, cujus auctor est incertus. Addit Combefisius in *Annotatis* : « Etiam Dorotheus Hieropoli Parthiæ obiisse tradit. » At pseudo-Dorotheus nihilo melior est Hippolyto. Freculphus, in *Chronico*, lib. II, cap. 4, post elogium Matthæi ex sancto Hieronymo datum hæc addit : « Is primum in Judæa evangelizavit, postmodum in Macedonia prædicavit; requiescit in montibus Parthorum. » Quod de Macedonia dicitur, mihi non satis fit verisimile, quia notius id fuisset Græcis, si factum esset. Eadem de causa dubito, an satis probabilis sit Matthæi prædicatio Hierapoli in Syria, quam adstruit Nicetas Paphlago, in eadem etiam urbe defunctum scribens.

56. Metaphrastes Parthos prædicationi ipsius attribuit, sed Æthiopiam ultimam facit prædicationis Matthæi et martyrii palæstram. Apud Assemanum in *Bibliotheca Orientali*, tom. III, part. II, pag. 5, Amrus, scriptor sæculi XIV, de Matthæo ait : « Ferunt Matthæum evangelistam Indiam petiisse, ibique prædicasse. » Verum nec Amri illius auctoritas tanta est, ut persuadere nobis possit usque in Indiam venisse sanctum Matthæum. Assemanus ipse, pag. 5, observat a Syris et Chaldæis etiam numerari Matthæum inter apostolos qui prædicarunt in Syria et Chaldæa; non tamen annumerari præcipuis illarum provinciarum apostolis. Quod Nicephorus cum Menæis Matthæum Mirmenæ apud Anthropophagos ait prædicasse et occubuisse, vix referri meretur, cum oriatur ex historia fabulosa et plane ridicula. Videt studiosus lector, quantum existimo, omnia illa de Matthæi prædicatione magis incerta esse, quam ut aliquid tuto affirmari possit; plures tamen consentire in Persidem aut Parthiam, quæ provinciæ, licet distinctæ sint, facile confundi poterunt, cum quod invicem vicinæ sint, tum quod tempore sancti Matthæi imperium esset apud Parthos, quod postea Persæ receperunt.

57. De loco mortis aut martyrii non minus varia et invicem contraria reperiuntur. In Martyrologiis Hieronymianis quatuor diebus memoria S. Matthæi annuntiatur; sed duobus locus omittitur, aliis vero duobus adjungitur. Ad hunc diem textus Florentinii sic habet: « In Persida civitate Tarseum natalis sancti Matthæi apostoli et evangelistæ. » In Corbeiensi: « In Persida civitate Tarrum. » In Epternacensi aliis antiquiore solum legitur, « In Persida, » omissa civitate; uti etiam fit in Rhinoviensi apud nos. Richenoviense vero consonat Corbeiensi, habetque civitate Tarrum, quemadmodum et Corbeiense brevius. Reliqua Hieronymiana aut solam Persidem indicant, aut locum prorsus omittunt. Sic ad vi Maii, *In Persida* annuntiatur sanctus Matthæus, non designato propius martyrii loco. Florentinius in Annotatis ad hunc diem dat conjecturam sequentem: « Tarsiana urbs Carmanie seu Persiæ Ptolemæo est, et Tarsium Carmanie seu Persiæ promontorium, de quo Arrianus in Indicis. » Est Carmania Persidi proprie dictæ contermina ad sinum Persicum versus Indiam, eratque provincia imperii Persici, habens ad latus septentrionale Parthiam, ita ut facile sic explicari possent Martyrologia, quæ mortem Sancti ponunt in Perside aut in montibus Parthorum, quorum tunc erat Persicum imperium. Posset similis fieri conjectura de Tarsiana aut Tarsiana civitate, quam in Susiana, altera Persici imperii provincia, recenset Cellarius in Geographia antiqua pag. 488. Neutri conjecturæ obstabunt illi, qui dixerunt Matthæum occubuisse in montibus Parthorum, ut Freculphus superius, et Petrus de Natalibus lib. viii, cap. 100. Anonymus apud OEcumenium, qui Matthæum scribit obiisse in Hiera civitate Parthiæ, teste Florentinio, pag. 159, uti et supra Hippolytus, et Dorotheus Hieropoli Parthiæ, nominant locum plane ignotum in Parthorum imperio. Nec magnopere audiendos puto illos, qui Hierapoli in Syria prope Euphratem obiisse scribunt Matthæum, ut Nicetas Paphlago, et auctor Menologii Basiliani. Etenim non videntur Eusebius, Hieronymus, Chrysostomus, Theodoretus, alique Patres, qui in Syria aut Palæstina floruerunt, omnes ignoraturi aut tacituri fuisse locum mortualem sancti Matthæi, si Hierapoli in Syria obiisset.

58. Acta edenda habent sanctum Matthæum martyrio coronatum esse in Æthiopia, in civitate regia, quæ ibidem *Naddaber*, alias *Naddaber* scribitur. Sententia autem hæc de prædicatione et morte sancti Matthæi in Æthiopia plures videtur habere patronos et moliores, quam ulla alia. Nam præter Rufinum et Socratem, sanctus Eucherius Lugdunensis, scriptor sæculi v, in opere *De questionibus novi Testamenti*, tom. VI *Bibliothecæ Patrum* edit. Lugdun. pag. 852, ita loquitur: « Bartholomæus in Indos, Thomas tetendit in Parthos: Matthæus Æthiopes, Andreas Scythas prædicatione mollivit, » etc. S. Gregorius in librum primum

A Regum, lib. iv, cap. 4, num. 13, sanctum Matthæum vocat Æthiopiæ prædicatorem. S. Venantius Fortunatus Gregorio contemporaneus, lib. v, cap. 2, ita canit:

*Matthæus Æthiopes attemperat ore vapores,
Vivaque in exusto flumina fudit agro.*

Idem rursus, lib. 8 carm. 4:

*Inde triumphantem fert India Bartholomæum,
Matthæum eximium Naddaver ulta virum.*

In sequenti carmine de Naddaver rursus meminit Fortunatus, insinuans Matthæum ibi mortuum et sepultum, quemadmodum Andreas Patris, Joannes Ephesi fuerunt defuncti et sepulti. Versiculus hic est:

Quos Patra, quos Ephesus, Naddaver arce tenet.

B Hæc Fortunatus, qui procul dubio credidit Naddaver esse urbem Æthiopiæ, cum loco primum allegato non alios, quam Æthiopes docentem inducat Matthæum.

59. Attamen contrariæ opinionis est Muratorius in Annotatis ad S. Paulinum col. 451, ubi dicit: « Urbem Naddaverem in Parthia positam arbitrari, quo sancti Matthæi ossa post mortem fuerint translata. » Hoc ille, ut sanctum Paulinum conciliet cum sancto Venantio Fortunato, credens in utroque regno prædicasse Matthæum, sed in Æthiopia defunctum, corpusque ex Æthiopia in Parthiam aut Persidem a discipulis translatum. Verum cum venia viri eruditissimi, a paucis annis defuncti, conjectura illa mihi omni verisimilitudinis specie destituta videretur, omnique carere fundamento. Si Fortunatus urbem Naddaver in Parthia positam credidisset, postquam docentem Æthiopes exhiberat Matthæum, translati corporis etiam meminisset, ne lectores suos in errorem induceret. Facilius itaque et verisimilius dici potest, sanctum Paulinum aut solum loqui de prædicatione Matthæi apud Parthos, ubi ejusdem apud Persas prædicationem solummodo affirmat sanctus Ambrosius; aut utrique minus perspectas fuisse regiones extra Romanum imperium positas, ideoque utrumque credere potuisse, Matthæum in provincia aliqua famosissimi imperii Persici aut Parthici occubuisse. Hoc certum est, neutrum edicere, in qua parte latissimi illius imperii fuerit sanctus Matthæus: ideoque illorum auctoritatem non esse hic tanti faciendam, quanti foret, si minus vage loquerentur.

60. Ado in libello *De festivitibus apostolorum*, pag. 54 martyrium sancti Matthæi similiter collocat in Æthiopia, dicens: « Qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebræo sermone conscripsit. Post vero apud Æthiopiam prædicans, martyrium passus est. » Consentunt Rabanus et Usuardus de prædicatione et martyrio in Æthiopia, recentioresque plurimi. Omnibus autem consideratis et expensis, hæc mihi sententia probabilior videtur, quam quæ in Perside aut Parthia defunctum tradit. Ratio prima est, quod Æthiopia esset Ægypto conter-

mina, ideoque non videatur prætermittenda fuisse ab apostolis, præsertim cum eunuchi reginæ Candaces conversio spem magnam præbere posset Æthiopiæ convertendæ. Itaque, cum non constet de prædicatione ullius alterius ex discipulis Christi in Æthiopia, Patres vero plures eunuchum ipsum ibi fidei præconem faciant, videtur omnino assentiendum illis, qui Matthæum eo missum asserunt: solius enim eunuchi, utpote laici, dum eo reversus est, conatus non poterat sufficere ad ecclesias erigendas, nisi accederet apostolus, aut saltem sacerdos aliquis. Hunc vero fuisse Matthæum tradunt scriptores satis antiqui et graves ad fidem hac in re obtinendam. Altera ratio est, quod Persica aut Parthica sancti prædicationis solum breviter et vage sit asserta ab Ambrosio et Paulino, ex quibus in Fastos Hieronymianos transire potuit. Potuit tamen ibi quoque prædicare, et postea in Æthiopiæ proficisci: nam de morte aut martyrio laudati Patres nihil affirmant. Quod vero spectat ad civitatem, quæ Naddaver in Actis et apud Fortunatum vocatur, nulla illius plane nominis nota est in Æthiopia. Erat tamen Augusti tempore urbs Napata apud Strabonem pag. 820 dicta, quam Petronius Romano exercitui præfectus cepit ac diruit in bello contra reginam Candacen. Napatis, teste Strabone, Candaces regia erat. Jam vero alii considerent, an urbs Æthiopica, quam Napata vocarunt Græci, non potuerit alia expositione vocis Æthiopicæ, aut saltem corruptione Naddaver exprimi. Eandem urbem alibi Naggata scribi observat Cellarius, in *Geographia antiqua*, lib. iv, cap. 8, pag. 156

61. Quod spectat ad martyrium sancti Matthæi, hoc ipsum videtur dubium. Martyrologia Hieronymiana et Acta Latina cum martyrologis omnibus mediæ ævi insinuant, Matthæum obiisse martyrem. At menologium Basilianum ad 16 Novembris de martyrio clare saltem non loquitur, sed utitur voce *τελευτούται*, consummatur, quo tamen verbo martyrium innui potest, maxime cum paulo ante dicatur multa tormenta perpressus apud Antropophagos. In eodem Menologio ad 30 Junii dicitur lapidibus obrutus. Metaphrastes et Nicetas Paphlago martyrium generatim asserunt. In Menæis ad 16 Novembris primum asseritur per ignem consummatus, deinde datur elogium fabulosum, in quo illæsus ab igne mox in oratione obiisse dicitur, ut etiam habet Nicephorus. Heraeleon, hæreticus Valentinianus, apud Clementem Alexandrinum, lib. iv *Stromatum*, videtur negare martyrium non solum Matthæi, sed etiam Philippi, Thomæ et Levis, quem perperam a Matthæo distinguit, nisi forte Lebbæum sive Thaddæum eo nomine designare voluit. Attamen phrasis est obscurior, mihi que ambiguum est an revera Heraeleon negare voluerit, martyres fuisse laudatos apostolos. Quod si revera id voluerit, exiguæ apud omnes debet esse auctoritatis dictum illud, cum Clemens ipse paulo post dicat:

A « Quem (Christum) imitantes apostoli, ut qui revera essent cognitione præditi et perfecti, pro ecclesiis, quas fundarunt, passi sunt. » Quapropter mihi longe probabilior apparet sententia communis, qua martyr creditur Matthæus: nam nec Menologium Basilianum clare contrarium habet, nec Heraeleon apud Clementem: nec horum auctoritas par esset reliquis omnibus, si omnino contrarium haberent. De tempore martyrii non constat. Chrysostomus tamen hom. 76 (al. 77) in *Matthæum* insinuat, Sanctum fuisse defunctum ante excidium Hierosolymitanum, quod figitur anno 70 æræ Christianæ.

B 62. Cæterum de modo vivendi et virtutibus S. Matthæi pauca reperiuntur apud veteres. Clemens Alexandrinus, lib. ii *Pædagogici*, cap. 1, victus sobrietatem laudat, ita scribens: « Matthæus itaque apostolus seminibus, baccis et oleribus absque carnibus utebatur. » Chrysostomus, hom. 47 (al. 48) in *Matthæo* ex sacris Litteris elogium collectum ita contexuit: « Cogita mihi (inquit) hunc ipsum evangelistam, etiamsi non totam ejus vitam descriptam habeamus: attamen ex paucis, quæ restant, licet imaginem ejus splendidem videre. Quod humilis et contritus esset, audi ipsum in Evangelio sese publicanum vocantem; quod autem misericors esset, vide illum omnibus exutum Jesum sequentem. Quod pius esset, palam est ex dogmatibus. Intelligentiam et charitatem ejus ex eo, quod conscripsit, Evangelio videre est: universi enim orbis curam gessit. Bonorum operum argumentum habes ex throno, in quo sessurus est: fortitudinem, quod gaudens reversus sit a facie concilii. » Hactenus Chrysostomus. Eminentissimus Bona lib. i *Rerum liturgicarum*, cap. 8, num. 2, refert exstare etiam nomine sancti Matthæi Liturgiam aliquam, quæ Æthiopum esse dicitur. Liturgiam Æthiopum a variis editam invenio; sed non video attributam sancto Matthæo. Certe Raynodotius in *Opere de Liturgiis Orientalibus* etiam Æthiopicam edidit: at nullam ibi nomine Matthæi insignitam vidi. Quare existimo illam non diu S. Matthæo attributam fuisse.

D § V. De translationibus corporis quod, inventum in Lucania, transfertur Salernum, ac brachium deinde Beneventum.

63. Quandoquidem non habemus Acta translationis sancti Matthæi, quæ fidem merentur viri eruditi, aut eam obtinere possunt hoc tempore, et scriptores antiquiores non nisi vagam aliquam et incertam dederunt notitiam de loco, in quo corpus servabatur ante translationem in Europam, difficulter aliquid certi reperietur de occasione et tempore, quo primum in Italiam fuit deportatum. Illustrissimus Columna jam laudatus, qui majorem fidem quam crism adhibuit in sequendo Relationes Mss., quas improbabilis esse ostendi § I, Historiam translationis dedit minime verisimilem. Etenim cap. 3 narrat sancti corpus ex Æthiopia delatum in Bri-

tanniam Armoricam per mercatores Britannos tempore regis Salomonis, qui regnavit post medium sæculi IX; (nam pro fictio nunc habetur alius Salomon, quem aliquot sæculis citius in Armorica regnasse aliqui olim crediderunt) depositumque in civitate Legionensi. At non ignorassent hoc, neque tacuissent omnes scriptores Galli illorum temporum, aut paulo posteriorum, si factum esset. Deinde cap. 6 refert Salomonem regem anno quinquagesimo a translatione corporis a Britannis suis occisum; eaque de causa Valentinianum imperatorem, qui aliquot sæculis ante Salomonem fuit mortuus, ex Italia ingentem misisse classem ad expugnandam Britanniam, et sic, capta civitate Legionensi, corpus sancti Matthæi in Lucaniam translatum. Hæc retulisse, omissis etiam improbabilibus translationis adjunctis, refutasse est.

64. Mox, cap. 7, fatetur auctor, omnem memoriam de servato in Italia corpore sancti Matthæi paulatim intercedisse; inventionemque ait contigisse circa millesimum et quinquagesimum annum a Christo nato. Hisce de corpore diu abscondito et demum invento consentiunt scriptores fide digni, sed factum illud figunt toto fere sæculo citius, ut mox ostendam. Interea observo, priora omnia, quæ referuntur de gemina translatione, nimirum ex Æthiopia in Britanniam, et ex Britannia in Lucaniam, ex conjecturis incertis potuisse confingi; sed tam improbabiler fuisse exposita, ut malim ignorare quo modo et quo tempore sacrum illud corpus in Lucaniam pervenerit, quam vel minimum ex relatione illa adoptare. De capite sancti, quod sibi attribuunt Armorici, postea agetur suo loco. Leo Ostiensis in *Chronico Casinensi*, lib. II, cap. 5, ad propositum nostrum hæc scribit: Quinto hujus abbatis (Aligerni) anno, qui est a Nativitate Domini nongentesimus quinquagesimus quartus, beatissimi apostoli et evangelistæ Matthæi corpus, quod primo apud Æthiopiam, ubi et passus fuerat, postmodum autem apud Britanniam per tempora diversa quieverat, tandem ejusdem sancti evangelistæ revelatione repertum, atque in Salernum translatum est. Baronius, qui data Leonis verba allegavit ad annum 954, num. 2, in margine notavit, pro vocibus, apud Britanniam, alias legi, apud Bithyniam.

65. Anonymus Salernitanus in *Chronico* cap. 143, sive tom. II *Scriptorum Italiae*, part. II, col. 280, de inventione ita loquitur: « In ipsius temporibus inventum est sacratissimum corpus B. Matthæi in Lucaniæ finibus, atque cum debito honore per jussionem jam fati principis Salernum deducitur. Sed quot signa et miracula, et quomodo fuerit repertum, omnimodo nunc pandere omitimus. Postmodum, Deo annuente, fideliter innotescamus, atque huic Historiæ annectere faciamus: Hæc anonymus, sub Gisulpho principe Salernitano memorans inventionem, licet id non appareat loco allegato, quia totum caput, in quo de Gisulpho agitur, est eo loco omissum. In Excerptis quæ Heremperti nomine la-

Abentur, tom. V *Scriptorum Italiae*, pag. 32, eadem clarius et melius leguntur. Verba accipe: « In ipsius principis Gisulphi temporibus inventum est sacratissimum corpus B. Matthæi in Lucaniæ finibus, atque cum debito honore per jussionem jam fati Gisulphi principis Salernum deducitur. Sed quot evenerint signa et miracula et quomodo fuerit repertum, omnimodo nunc pandere omitimus: postmodum, Deo annuente, innotescemus atque huic Historiæ annectere faciemus. » Hactenus auctor, quicumque sit, quod non inquirō.

66. De anno inventionis, quem 954 dixit Leo Ostiensis, etiamsi forte non omnino sit certus, litem movendam non censeo; cum certe illo anno principatum Salernitanum obtineret Gisulphus Guaimarii filius, sub quo inventionem contigisse ait anonymus Salernitanus. Ughellus, tom. X, col. 157 in episcopis Pæstans, et Antonius Mazza in *Historia urbis Salernitanæ*, cap. 5, num. 15, de anno etiam consentiunt. De loco ait Ughellus, corpus inventum esse in eversæ urbis (Pæstanae) rudibus. Mazza solum dicit, in Lucaniæ finibus inventum. Translationem vero enarrat his verbis: « Gisulphus Guaimarii filius etiam parvulus patri succedendo regnavit. Beati apostoli, evangelistæ ac martyris Matthæi corpus, Lucaniæ finibus inventum, ... e Pæstana civitate anno 954, tempore præsulatus Bernardi II, summa cum veneratione in urbem Salernitanam transtulit, ejus adventum sanctus Grammatius II Salernitanus episcopus, ultimis ejus vitæ horis his prædixit verbis: « Non post multa tempora ecclesia Salernitana cœlesti thesauro decorabitur, atque ad summum honoris apicem ducetur. Festum vero dictæ translationis singulis quibusque annis pridie Nonas Maii solemniter per octo dies hymnis, rosis et floribus, maximo populi concursu celebratur: universusque clerus, abbates, ac comprovinciales cuncti episcopi primis vesperis, nec non missæ solemniter interesse compelluntur. » Hæc Mazza. Quod autem spectat ad prædictionem sancti Grammatii, eam etiam refert Ughellus, in *Archiepiscopis Salernitanis*, sive tom. VII, col. 352 in sancto Grammatio, qui ibidem dicitur colidie 11 Octobris; ad quem diem latius apud nos examinari poterit. De reliquis similiter Mazzæ assentitur Ughellus in Bernardo II, col. 362, additque corpus delatum esse in ecclesiam majorem sanctæ Mariæ. Gaspar Musca in *Compendio Vitæ sancti Matthæi* de his ait: « Anno vero 95: sub Agapito secundo (papa), Bernardus secundus hujus nominis episcopus, ac Gisulphus princeps Salernitanorum die sexta Maii, corpus apostoli ex Pæstana civitate Salernum, in cathedralem ecclesiam sub vocabulo Sanctæ Mariæ Angelorum transferri curarunt, in qua requievit annos 121. » De hac translatione itaque non videtur dubitandum.

67. Attamen alia nonnulla veniunt examinanda, quæ in corporis inventionem et ante translationem

Salernitanam narrat Marsilius, et breviter laudatus. Musca perstringit his verbis : « Quo tempore beatissimus apostolus Pelagiæ cuidam moniali vetulæ in somnis corpus suum manifestans; ipsa filio Athanasio monacho, qui in altari quodam a barbaris diruto, et vepribus undequaque contexto, sacrum corpus reperiens, exinde ad parvam ecclesiam prope Pæstanam civitatem locavit. Hinc vero Joannes Pæstanus episcopus ad cathedralem vocabulo Sanctæ Mariæ eximia pompa deportavit. » Marsilius cap. 7 una cum relatione ms. habet, Pelagiæ apparuisse sanctum Matthæum tribus consequenter noctibus, eique varia indicasse signa, quibus sacrum corpus reperiretur, jussisseque omnia eam indicare Athanasio filio, et cum eo corpus quærere. Tertia autem nocte, si rem recte enarravit auctor, eadem visio apparuit etiam Athanasio monacho, et utrique pœnam minatus est apparens apostolus, nisi ad sacrum corpus quærendum se accingerent. Quapropter mane simul egrediuntur per viam indicatam, quærunt data indicia, et cito reperiunt. Fodiendo igitur altare detegunt, amotaque mensa marmorea, sacrum corpus inveniunt. Hoc vero defert Athanasius ad matris domum, ibique asservari jubet, inquit Marsilius, « quoad divina quapiam revelatione monceatur, quid de eo sit deinceps ab ipsis agendum. » Nihil in ms. legitur de expectata hac revelatione, nihil quoque de mandato apostoli, quod Marsilius astruit, cap. 8. ut corpus transferretur Salernum.

68. Post apparitiones Pelagiæ et Athanasio factas, in quarum ultima minæ erant adjunctæ, in ms. inventio sic refertur : « Qua comminatione compulsus Athanasius, falcastrum (instrumentum falcis instar ad rescindendum vepres) arripens, prædictum sibi locum curiosa indagatione cepit inquirere. Sed is locus tanta erat veprium densitate contextus, ut nullus, qui ingredi posset, pateret aditus. Et cum veprium densitatem toto nisu succideret, tandem eversa ecclesia, ut sibi per revelationem ostensa fuerat, oculis illius apparet : sed altare, quia congerie spinarum atque urticarum admodum erat contextum, minime poterat intueri. Tunc cæsis, quæ supererant, spinis ac sentibus, ad quod jam flagrandi desiderio intendebat, ipsum etiam altare invenit : inventum cum magna cautela reserare tentavit : et ut marmor, quo idem altare erat opertum, ex suo loco movisset, illico locus quadris contextus lateribus, in quo corpus sanctissimi apostoli et evangelistæ quiescebat, apparuit. Inde Athanasius tremebundus corpus apostoli detegens, cum multa diligentia in sindone munda involvit, suisque imponens humeris ad proprium habitaculum remeavit, et pretiosum thesaurum matri custodiendum dedit. » Mox in ms. sequitur, voluisse Athanasium primo Constantinopolim, deinde Romam, cum sacro corpore navigare; sed ab utroque itinere impeditum. Eadem narrat, cap. 8, Marsilius, sed non sine adjunctis

A aliquot, quibus facta in ms. relata magis sunt improbabilia, et magis, quam necesse est accusatur Athanasius.

69. Quare ista quoque ex ms. huc traduco : « Interea clam sanctissimi corpus Constantino-poleos deferre meditabatur ad urbem, revera non religionis gratia, sed lucri cupiditate illectus. Ignorante itaque matre, tollens apostoli corpus, Amalphiæ adire tentavit, sperans se ibi aliquod inventurum esse navigium, quo Constantinopolim properaret. Cumque festinus lembum intrasset, velo remoque nitentibus nautis, ad locum, quo disposuerat, perguit ire. Sed ut navis paululum a terra discessisset, ruunt agmina ventorum, pluvia et tempestas exorta est, in tantum equidem, ut vix ad portum, quem reliquerat, remearet. Hoc ille frustratus consilio, iterum secum cogitabat, qualiter cum sanctissimo corpore Romam properaret : sed nequaquam Dei valuit obsistere voluntati, qui tale in has partes dignatus est transmittere donum. Nam denuo navigio præparato, assumptis validis in remigando viris, placida æquora est ingressus. Sed antequam littus vix oculis reliquisset, ingens procella subito erupit, ita ut vix voraginem evaderent pelagi. Tandem, quamvis cum magna mœstitia, semivivus suos redit ad fines : cumque cognovisset veraciter, sibi Deum obsistere, et adeo contra se insensibilia elementa pugnare, in ecclesia, quæ non longe a cella illius sita erat, sacratissimum abscondit thesaurum. » Hæc in ms., ex quo nequit certo colligi, Athanasium Constantinopoli aut Romæ sacrum corpus vendere voluisse, ut scribit Marsilius. Lucrum enim sperare poterat, etiamsi corpus non venderet, ex benevolentia et liberalitate eorum, quibus illud donaret. Alia Marsilii adjuncta mitto.

70 Post data verba auctor ms. narrat, innotuisse Joanni episcopo Pæstano inventionem corporis sancti Matthæi; eumque cum clericis aliquot perrexisse per auram pluviam et ventosam ad locum, ubi depositum erat; eoque vocari jussisse Athanasium. Hunc, ubi advenerat, de invento corpore interrogat, ac tergiversantem minis urget, et sic obtinet, ut ad videndum sacrum corpus ducatur, illudque cum clericis videat. « Episcopus vero, ait auctor, sacrum corpus (jam visum) sindone iterum involutum annuli sui impressione signavit, signatum in arca seris munita, sigillis similiter consignata, reposuit. » His factis, si credimus auctori, petiit episcopus, ut Athanasius monachus esurientibus cibum quæreret et apponeret. At ille cibos quidem habebat, sed vino prorsus carebat. Episcopus igitur inter comedendum afferri jussit vacuum vasculum, quod omnibus sufficiens vinum effudit, si vera narrat anonymus, qui ea pluribus exponit. Marsilius vero plura etiam adjungit. Mihi, ut fatear, omnia illa magis suspecta sunt falsitatis, quam ut ipsa verba huc transferre lubeat. Apertius est commentum, quod sequitur, ac si noctu per fenestram

in ecclesiam irrumperere voluisset Athanasius, et sacerum corpus clam alio deportare. Æque fabulosa videntur adjuncta omnia translationis ad civitatem Caputaquensem. Itaque omissis reliquis ultima solum verba subjungo : « Castrum, cui Caput Aquis nomen est, ascenderunt, atque in ecclesia sanctæ Virginis Mariæ, in qua præfatus episcopus præsulatum regebat, cum omni reverentia deposuerunt. » Ex his verbis, si quid valent, recte colligitur, episcopos Pæstanos jam sæculo x resedisse in civitate Caputaquens, et consequenter episcopos Caputaquenses ex Pæstanis ortos, de quo dubitat Ughellus. Verum ad rem redeamus.

71. Audierat Gisulphus princeps Salernitanus inventionem et translationem sacri corporis, eaque de causa. « Nimium de tanti thesauri inventionem gavisus, ait anonymus in ms., venerabilis vitæ Joannem abbatem aliosque honorabiles viros ad Pæstanum direxit episcopum, mandans, ut patrocinium patriæ Salernitanæ adinventum sibi sub omni celeritate transmitteret. Sequenti vero die venerabilis abbas, et qui cum eo missi sunt, inæstimabili thesauro onusti revertuntur. Sed antequam urbem propius accederent, unæ cum Bernardo venerando præsule tota civitas obviam pergat ire. Ubi autem apostolicum corpus adepti sunt, tan o repleti sunt gaudio, ut gestu et vocibus exultantem lætitiæ ostentarent. Præsul vero, assumpto venerabili corpore et sericis obvoluto tegminibus, cum hymnis et laudibus in urbem rediit : atque in aula Dei Genitricis debita reverentia collocavit, in qua præsentiam sui corporis evangelistæ sanctissimus suis virtutum miraculis declaravit. » Mox sequuntur in utroque Ms. beneficia quædam patrocinio sancti Matthæi miseris præstita, quæ lectoribus, prout ibi leguntur, communicabo, abscissis tamen nonnullis superfluis, quæ tradam compendio.

72. Vir quidam, Andreas nomine, cujus filia diutina infirmitate oppressa languebat, adeo ut domus tota vicinum jam ejus obitum expectaret. paterno motus viscere diu plorans, tandem fessus somno arripitur. » Somniabat autem, filiam suam sibi e brachiis eripi a tetro spiritu; mox vero adstare virum venerabilem, qui dolenti patri filiam restituit. Rogat pater, quis sit, et munus offert. Ille autem placido vultu respondit : « Nullo tuo indigeo munere; sed scias, me esse apostolum et evangelistam Matthæum, cujus corpus hesterno die Salernum translatum est. » Et hæc dicens, ab oculis ejus ablatus est. Exspersus Andreas cum magno tremore suam filiam requisivit : sed eam saluti jam reperiens restitutam, quod sibi in somnis ostensum fuerat, cunctis, qui aderant, enarravit. Primo autem diluculo venerabilem adiit præsulem, eique mirabile factum apostoli, quod in filia ejus patra-verat, ordine recitavit. » Verisimile est, patrem pro filia pridie opem sancti Matthæi implorasse : id tamen auctor prætermisit.

73. « Eodem tempore mulier quædam unicam

A habebat filiam, cujus viscera tam gravibus contorquebantur doloribus, ut medici, impendendi remedi causa laborantes, nullum valerent conferre subsidium. Ejus cruciatus mater non sustinens, filiam ad corpus apostoli detulit, ubi lacrymosis oblati precibus, salutem natæ, quam ingenti desiderio postulabant, meruit impetrare, ita ut quæ alienis allata fuerat manibus, domum cum matre suis gressibus remearet. »

74. Tertium beneficium dicitur præstitum servo cuidam Rothildæ, sororis Gisulphi principis Salernitani, et viduæ Athenolphi principis Beneventani. Athenolphi autem illius mentionem invenit Muratorius, in *Annalibus Italiæ*, usque ad annum 940, ita ut inde conjiciat, eodem anno 940 ipsum obiisse. Mihi necesse non est, tempus obitus Athenolphi propius inquirere. Solum observo, viduam ipsius Rothildam potuisse facile superesse usque ad annum 954, quo omnia contigisse dicuntur, maxime cum in viduitate perdurans, id est, diu vidua in ms. asseratur. Servus autem Rothildæ, Stephanus nomine, dicitur cum impatientia et cum invocatione diaboli aquam petiisse, acceptamque aquam ubi ebibisset, obsessus fuisse a dæmone. Res confestim innotuit non solum Rothildæ, sed etiam Gisulpho principi, cunctisque proceribus et episcopo Salernitano. Servabatur energumenus in sacello palatii vinculis constrictus, et episcopus omnes hortabatur ad preces pro eo fundendas. « Dum hæc agerentur, ait auctor, Athanasius intererat monachus (corporis inventor), qui, ut jam diximus, de manu Pæstani præsulis dentem sanctissimi evangelistæ susceperat (nimirum dum eidem corpus tradidit, ubi id affirmat auctor). Is accedens, præfatæ Rothildæ auribus iatimavit, dicens : Penes me habeo dentem apostoli et evangelistæ Matthæi. Hic manu præsulis mittatur in benedictam aquam, quam dum sumpserit dæmoniacus, mirabilia Dei videbis. Et hæc dicens, Rothilda annuente et deposcente ut fieret, dentem præsuli suis tradidit manibus. Allata itaque aqua, idem præsul signum crucis edidit, dentem in aquam misit, ablatoque dente, aquam illi, qui maligno spirita vexabatur, obtulit comminanter, atque, ut biberet, imperavit. Qua sumpta, acriter vexari cœpit. Et quia iniquus hostis, sacro obsistente potu, per os exire non valuit, cum ingenti fœtore per posteriora egressus est. Quapropter omnes Salvatori Deo pariter gratias retulere, qui per apostolum suum tale dignatus est operari miraculum. Athanasius autem dentem, quem ad expellendam hostem malignum dederat, recolligere satagens, nullis frustra effusis precibus, nequaquam valuit obtinere. Hactenus priora beneficia Salernitanis collata.

75. In utroque ms. subjungitur translatio brachii Beneventum, de quo tamen nihil reperio apud Viperam aliosque scriptores Beneventanos. Quid causæ sit, nequeo divinare, nisi forte, quod brachium istud non diu manserit Beneventi. Subjungam tamen, quæ in mss. reperio, quæque ex iisdem etiam

enarravit Marsilius, cap 10: « Cum autem fama signis miraculisque longe lateque vulgaretur, et Landulphus Beneventanus princeps audisset, Salernitanum populum beatissimi Matthæi corpus, Christo donante, possidere, convocans suos magnates et sapientes, Scitote, inquit, a Deo donatam salutem Salernitanis advenisse, eosque corpus sanctissimi apostoli et evangelistæ Matthæi, ipso revelante, in Lucaniæ finibus repertum, cum hymnis et laudibus intra urbis suæ mœnia collocasse. Unde, si placet, Salernitanum principem atque pontificem pariter obsecrando mandemus, ut ad tutelam nostræ quoque civitatis ex eodem sanctissimo corpore partem aliquam largiri dignentur. Illis autem principis dicta probantibus, missi sunt protinus illustres viri Salernum, magni muneris preces humillimas deferentes. Quos princeps et pontifex benigne suscipientes, atque eorum petitionibus annuentes, brachium illis sacri corporis summa cum reverentia tradunt suis concivibus deferendum. Quo accepto, plurimum gratulantes, immensasque Deo atque apostolo Christi gratias referentes, incomparabilique dono tripudiantes, Beneventum concito gradu regressi sunt. Sed antequam urbis mœnibus applicuissent, idem princeps et episcopus, qui tunc eidem civitati præerant, cum omni populo utriusque sexus et ætatis eis obviam exierunt, atque cum hymnis et laudibus sacri corporis brachium honorabiliter transtulerunt, atque intra urbis mœnia reverenter collocarunt. »

76. His additur beneficium, quod accepisse asseritur Landulphus cognomento Græcus, qui Beneventi carcere erat reclusus, et manibus pedibusque vinctus. Dum enim audiebat sonitus festivos, intelligebatque eos edi ob allatum sancti Matthæi brachium, eidem sancto se commendavit, et mox omnia vincula sua dirupta vidit, mirantibus cunctis, qui aderant. « Cumque hoc principi fuisset relatum, inquit auctor, eum ocius de carcere educi mandavit, atque ante suum conspectum adduci: quem placitis correptum verbis suo confestim honori restituit, pristinaque illi gratiam redonavit. » Hactenus auctor anonymus, qui verisimiliter floruit sæculo x, cum nihil tradat de iis, quæ sequenti sæculo facta videbimus; imo vehementer suspicor, non alium esse ab anonymo Salernitano, qui verbis num. 65 datis de hisce uberius se scripturum promisit.

§ VI. *Corpus iterum inventum Salerni, et ad novam ecclesiam translatum. Varia Sancti beneficia.*

77. Quanquam non satis novimus, quo tempore aut ejus opera corpus sancti Matthæi in Lucaniam fuerit delatum, illud tamen ibidem anno 954 inventum, et Salernum opera Gisulphi principis et Bernardis episcopi Salernitani translatum scriptores testantur tam antiqui, nimirum Anonymus Salernitanus, qui fere eodem vixisse tempore videtur, et Leo Ostiensis, ut fidem iis negare nequeamus.

A Quam facile autem illius corporis memoria interire potuerit in Lucania, ubi depositum fuerat in ecclesia prope Pæstum, civitatem bellicis motibus prorsus dirutam, clare perspiciemus ex iis, quæ sequenti sæculo contigerunt in ipsa civitate Salernitana, ubi similiter primo fuit oblivione perditum, ac postea feliciter inventum. Baronius ad annum 1080 ex conjectura verisimillima dicit, ob varia bellorum discrimina occultatum fuisse, et, ut credidit, ex hominum memoria jam effluerat, sed fere solum ignotus erat locus, ubi fuerat depositum. Hoc autem non raro contigit de aliis quoque sanctorum corporibus, quæ timore nimio, ne auferrentur a quoquam, deposita fuerant loco paucis cognito, et sic aut multo tempore latuerunt aut etiamnum latent.

B 78. Certum quoque est, tempore S. Gregorii Papæ VII inventum fuisse Salerni corpus sancti Matthæi, et secundam hanc esse inventionem sacri illius thesauri in regno Neapolitano, licet Marsilius cap. 9 secundam inventionem cum prima confundat. Annum inventionis secundæ nullibi assignatum invenio. At cum, temporibus Gregorii VII, Alphani archiepiscopi Salernitani, et Salernum tenente Roberto Guiscardo, facta sit illa inventio, ut colligit ex litteris Gregorii ad Alphanum mox recitandis, non potest longe abesse ab anno 1080, quo refertur a Baronio. Nam anno 1077 Salernum a Roberto Guiscardo occupatum existimat Muratorius, in C *Annalibus Italiæ*, ad annum 1077. Alii ad 1075 aut 1076 illius civitatis expugnationem referunt. Obiit autem laudatus Robertus anno 1085, uti et Gregorius VII, imo et Alphanus archiepiscopus secundum Ughellum. Inventio igitur certo contigit inter annum 1075 et 1085, ideoque, ut minimum, centum et viginti annis post primam, ut nulla ratione cum illa confundi valeat. Recte igitur ambas inventiones distinguit Gaspar Musca in *Compendio de Vita et translationibus sancti Matthæi et in archiepiscopis Salernitanis*.

D 79. Epistola S. Gregorii VII, ex qua jam dicta colliguntur, apud Baronium ad annum 1080 recitatur hoc modo: « Gregorius episcopus servus servorum Dei fratri et coepiscopo Salernitano Alphano salutem et apostolicam benedictionem. Divinæ pietatis respectui gratias ingentes referimus, cujus dignatio thesaurum magnum totique mundo profuturum nostris temporibus misericorditer revelavit. Non immerito tuæ quoque dilectioni gratulamur, quæ tantæ lætitiæ cœlitus revera ostensæ participes nos efficere sollicitè procuravit. Credimus siquidem et incunctanter asserimus, de tanti corporis inventionem non solum ipsum beatum Matthæum apostolum, verum etiam cæteros coapostolos cum Sanctis omnibus ipsisque cœlestibus spiritibus, et gloriosa Dei Genitrice Maria, mortalibus congaudere, atque ipsorum omnium studia circa humanum genus hoc tempore, quam aliis, multo propensiora multumque esse uberantiora. Si

enim cæteris temporibus sanctorum nos patrocinia pia non deserunt; certissime tunc potissimum speranda sunt eorum auxilia, cum sanctissima eorum corpora nobis quasi rediviva divino nutu manifestantur: et sicut per corporei aspectus intuitum tanquam fides cernitur, spes jam tenetur; ita eorum beneficia tunc erga devotos renovari, uberiusque redundare credendum est. Unde etiam sancta universalis Ecclesia, dudum magnis turbinibus variisque procellis impulsæ, clamorem suum a Domino exauditum non dubitet, sed ad quieti littoris securitatem alacres oculos e vicino intendens, beati Matthæi apostoli præsidium juxta contempletur: quoniam jam nunc non dubie agit in portu, cui suam præsentiam ostendit gubernator antiquus. Quapropter de tanti thesauri revelatione tua fraternitas exsultet in Domino, et beatissimas reliquias debitæ venerationis obsequiis dignis amplectens, gloriosum ducem Robertum, ipsiusque nobilissimam conjugem hortetur et moneat, quatenus tam insigni patrono, qui se eis demonstrare dignatus est, reverentiam et honorem decenter exhibentes, ipsius gratiam et auxilium sibi suisque promereri nisibus summæ devotionis contendant. Dat. Romæ XIII Kal. Octob. » Hactenus Gregorius, cujus Epistola procul dubio data est, postquam pacem inierat cum Roberto Guiscardo, quod factum est anno 1078, ut ostendi ad 16 Septembris in B. Victore III, § 8; cum honorificam de Roberto faciat mentionem. Rursum scripta certo est epistola Gregorii, antequam Roma

anno 1084 discederet, et verisimiliter ante conditam a Roberto sancti Matthæi ecclesiam, de qua mox agam, ut necesse sit, tam inventionem, quam descriptionem Epistolæ Gregorii figere circa annum 1080: hoc enim ipso anno contigerit, aut uno alterove anno citius aut serius.

80. De constructo sancti Matthæi templo post expugnatum Salernum in *Chronico Casinensi* lib. III, cap. 45, leguntur sequentia: « Civitate autem posita, Robertus ecclesiam sancti apostoli et evangelistæ Matthæi inibi construi jussit, in qua etiam sacrum ejusdem apostoli corpus summa cum veneratione locavit, os integrum brachii ejus, argentea theca reconditum ad suam filiorumque tutelam reservans. » De hujus ecclesiæ constructione illustrissimus Marsilius, cap. 9, pag. 71, ista scribit: « Regnante igitur Roberto Guiscardo, ac sedente Gregorio VII, triginta circiter anni ab inventione transierant (imo centum et circiter viginti quinque ab inventionem illa, de qua loquitur, in partibus Lucaniæ) magnificentissimum templum divo apostolo construitur æræ ipsius Roberti peculiari, in quo per novam veluti translationem sacræ reliquiæ demum repositæ sunt, et hodie quoque religiosissime asservantur, et singulis quibusque annis pridie Nonas Maii festum ipsius divinæ translationis solemniter celebratur, quo clerus universus, abbates, et comprovinciales episcopi omnes con-

A venire ac primis Vesperis nec non missæ solemnæ pontificalibus induti interesse, certa proposita pœna tenentur. Quod et sine intermissione hactenus diligentissime servatum est, et assidue servatur. » Post hæc laudatus auctor vergit ad descriptionem regionis Picentinorum, et urbis Salernitanæ, quæ ejus est metropolis ad mare Tyrrhenum et sinum Salernitanum sita. Tum templum jam dictum, quod metropolitanum est, late describit, illudque ait esse longitudinis passuum nonaginta, latitudinis vero triginta, et justæ itidem altitudinis.

81. Cryptam templi subterraneam, in qua depositum est corpus sancti Matthæi, similiter describit, et de corpore ibi servato ita loquitur, pag. 80: « Sed quod est in ipsa crypta venerabilius, et ex orbe toto Christianos homines allicit; quiescit ibidem sanctissimum et gloriosissimum Matthæi apostoli et evangelistæ corpus religiosissime collocatum: siquidem quadratum est in media crypta spatium, quod lapidei cancellatique parietes bicubitales ambiunt ad ulnas ex omni latere duodecim, quo veluti septo altare cingitur vetustissimum, sub quo thesaurus ille repositus est, ita ut locus ipse per ferreos cancellos commode videri possit. Tanta fuit autem olim et est hodie quoque celebritas loci hujus, ut non Salernitani modo, sed omnium circumquaque provinciarum incolæ assidue concurrant; imo vero et remotissimæ quoque gentes ex Europa tota frequenter confluant, et tam ingentem visuræ beatitudinem, et a Deo Domino ex hujus apostoli meritis petituræ divitias, honorem, vitæ diuturnitatem, optatam denique felicitatem in hoc sæculo, et (præcipue quidem, si sapiunt, gratiam Deo bene serviendi, obtinendique) gloriam in futuro perpetuam. Auget cum admiratione pietatem liquor pretiosus et sanctus (*manna* vulgo dicitur) qui ex beatissimo corpore manat, ad mala omnia propellenda antidotus præsentissima, quemadmodum frequens docuit experientia plurimum sæculorum. Hæc de sacra corporis novissima translatione sufficiant, » inquit auctor, qui transit ad miracula quædam exponenda. At nonnulla ex illis jam exposui, alia quædam ad alios potius sanctos, quam ad sanctum Matthæum spectare videntur. Quapropter ea tantum huc traduco breviter, quatenus sancti Matthæi patrocinio prudenter adscribi possunt.

82. Mitto igitur quæ, cap. 11, refert Marsilius de translatis ad ecclesiam sancti Matthæi corporibus SS. Fortunati, Caii et Anthes martyrum: neque enim spectant ad sanctum Matthæum, et de dictis martyribus apud nos actum est ad 28 Augusti, ubi translatio ulla accuratius est exposita. Quod subjungit de pia anu, cui nomen erat Polisena, nequit certo attribui beneficio sancti Matthæi. Verba tamen pleraque auctoris huc transfero. Frequentabat illa diligentissime, ut pluribus refert, ecclesiam Sancti Matthæi, quotidie accedens ad

sacrum Officium. « Factum fuit, inquit, ut, cum A
solemni quodam die templi ingressa, toto corde
gloriosum apostolum salutaret, et lustrali sese aqua
perfunderet, guttæ omnes, quæcumque pallium
atque linteolos tetigerant, in aurum purissimum
verterentur, quod et populus universus magna cum
admiratione perspexit, et familiæ nomen ex acci-
denti edidit, quæ de Aurofino dicitur, prout per
patrum traditiones ad hanc usque diem fama per-
rexit. » Verum non apparet mihi factum istud ex
sola traditione satis certum, nedum certo attri-
buendum sancto Matthæo. Ex traditione sola etiam
fortasse scripsit Marsilius, quod subjungit de Sa-
lerno divinitus defenso contra Ferdinandum San-
severinum principem Salernitanum. Factum tamen
breviter subjicio. Valdemontius Lotharingiæ reguli B
frater, inquit, facili negotio occupaverat Salernum,
ut pluribus narrat Muratorius, in *Annalibus Italiæ*,
ad annum 1527. Ferdinandus princeps, re intelle-
cta, confestim turmam colligit militarem ad civi-
tatem recuperandam et cives puniendos : « Tan-
tum absuit, inquit auctor, ut voti compos existe-
ret, ut et confestim repulsus fuerit, et plurimos
ex suis militibus unius horæ spatio desideraverit.
Nec vero tam felicem sortemque operam oppidani
præstiterunt, qui et paucissimi inermes erant :
sed stetero magno quidem numero in hostium
conspectu pro civibus galeati thoracatique milites
cælestis exercitus sub quatuor ductoribus eximiis,
quos fuisse gloriosissimum Matthæum et tres tute- C
lares sanctos (Fortunatum et socios) laud sane
dubium fuit ; cum populare fuerit spectaculum,
et princeps ipse singulique milites id ipsum, pacatis
postea rebus, prædicaverint. » Hactenus auctor,
qui eodem sæculo scripsit, rebus tamen gestis non
adfuit, utpote necdum natus.

83. Subjungit aliud factum, quod ait contigisse
circa idem fere tempus. Pauca nobis de illo suffi-
cient. Fur sacrilegus locum sepulcri sancti Mat-
thæi expilavit. Comprehensus ille fuit alia de
causa, eaque occasione istud quoque crimen ultro
confessus. « Et post dies aliquot, inquit, tanto
est fœdore (fœtore, opinor) ac mœrore correptus,
ut contracta propriæ carnis corruptio in pediculos
fuerit paulatim conversa, quorum tanta epullula D
bat vis, ut non modo tunicas ejus omnes imple-
ret, sed totum plane corpus passim eroderet. Quan-
obrem fœdissimis illis vermibus celeriter putruit,
et justa divini Numinis ira (quemadmodum ipse
palam omnibus fatebatur) eo ipso morbo miseram
evomuit animam. » In pauca similiter contraham,
quod anno 1525 et 1526 contigisse auctor affirmat.
Bernardinus quidam e Naccarellorum familia, dum
feria sexta in paraseeve prioris anni erat in ecclē-
sia sancti Matthæi, dubitabat de particula sacro-
sanctæ crucis, venerationi proposita, et impia hæc
verba protulit : « Eheu ! quid si Christi crux mons
ipse Vesuvius fuisset ? » His dictis, statim obnu-
luit, mutusque mansit usque ad eundem diem se-

quentis anni, licet de peccato suo multum doleret.
Pridie illius diei, cum ad ecclesiam pergeret, mo-
netur a mendico sancti Germiniani episcopi Muti-
nensis open implorare. Quando autem postridie in
ecclesia sancti Matthæi divino servitio intererat,
proferente episcopo verba illa : « Ecce lignum
crucis, ait auctor, Bernardinus, qui summa devo-
tione prociderat, divino Spiritu agitante, clamavit
voce magna : Ecce lignum crucis, cæteraque verba
singula deinceps explicuit, quæ per antistitem
dicta sunt, et statim veluti mortuus cecidit. Tunc
vero, quia notus civibus erat, et nemo ignorabat,
illum antea loqui non potuisse, acclamavit populus
universus : Miraculum ! miraculum ! et tametsi
per id tempus nullus sit in ecclesiis campanarum
usus, sed ex veteri Ecclesiæ ritu ligneis indumen-
tis soleat strepitus excitari lugubris, quamdiu jacuit
in sepulcro Salvator, pro miraculi tamen hujus
novitate omnes campanæ confestim pulsatæ sunt,
cæteraque instrumenta omnia, quæ habentur in
ecclesiis ad psallendum.

84. Interim ad se reversus Bernardinus palam
fecit omnibus, quod hactenus agitaverat corde
tantum, nempe ante annum ea ipsa die impium
se infidelemque fuisse, quod sacratissimæ crucis
particulam adulterinam et commentitiam credide-
rit ; ideoque loquendi facultate merito privatum
fuisse : nunc vero præcedenti illa nocte secum in
somnia locutum fuisse beatum Geminianum Muti-
nensem, monuisseque, ut eadem ipsa hora, quæ
tunc anno recurrente jamjam appetebat, eodem
loco suum deploraret peccatum coram gloriosis-
simo apostolo Matthæo ; et crederet veram illam
crucis esse portionem, in quo Salvator Jesus pro
humana gente pependit : fecisse se paulo ante,
quidquid vir ille sanctus monuerat, et sanctissimum
Matthæum exorasse, ut fidei suæ protestationem
Christo Domino dignaretur offerre, ac statim lo-
quendi vim amissam recuperasse. Hæc omnia
fusius ipse perque multos gemitus palam exposuit ;
rogavitque præsulem, ut miraculum istud cura-
ret in acta referri ad perpetuam rei memoriam.
Quamobrem publicis documentis jussit hoc di-
ligenter comprehendi : quod tum ipsius Ber-
nardini jurejurando, tum canonicorum omnium,
qui præsentibus fuerant, solemniter fuerant attestazione
firmata. »

85. Post hæc pergit auctor ad beneficium defensi
divinitus contra classem Turcarum Salerni. Hoc
accidit, ipso saltem vivente, sed necdum Salerni
degente. Secundum Annales Muratorii res facta
est anno 1544. Audiamus Marsilium, resciscis ta-
men adjunctis aliquot non necessariis : « Quo
tempore... Carolus V Romanorum imperator, et
Franciscus I Gallorum rex de totius fere Italiæ
primatu contendebant, impetravit Gallus a Solymano
Turcarum principe classem validam et numerosam,
Haradieno Barbarussa præfecto, ut maritimas oras,
quæ cæsareæ factionis erant, vexaret atque diripe-

ret. » Factum hoc anno 1545. At, cum sequenti anno Franciscus I terribilem illam classem, quæ nihil utilitatis attulerat, meliori consilio remitteret; Barbarussa in transitu varias civitates maritimas et insulas partim frustra tentavit, et partim cepit et diripuit, ut pluribus exponit auctor. Salernum similiter invadere voluit. « Plane ubi in ejus conspectum devenit, inquit Marsilius, armorum fulgore et aspectus feritate terribilis, civibus cunctis catenas et compedes, urbi autem barbaram vastationem denuntiabat. Quocirca ad trucem tympanorum sonitum et minaces libiarum modulos, usque adeo populus universus expavit, ut demigrantes incolæ animo consternato, et summa cum trepidatione fere omnes ad montana confugerent. Fervebat tum maxime æstas sub septimum Kalendas Quinctiles, et tanta erat cœli marisque tranquillitas, ut immobile plane videretur pelagus: Barbarussa autem prædensa navigiorum acie jamjam accedens, tormentis in fronte collocatis, pronuntiavit, ut milites descensionem facerent, et prædæ atque incendiis incumberent: cum ecce tempestas turbulentissima repente exoritur, et veluti prodigioso ac horribili terræ motu mare concutitur inter Amalphiam atque Salernum: inusitata præterea diversorum ventorum conjuratione usque adeo commotum intinuit, ut immensis fluctibus jactata classis in littus adigeretur, navesque omnes nutantibus malis, atque inter se prors adversis ac puppibus concurrentes, ingenti calamitate collisæ ac diffractæ, luctuoso naufragio mergerentur. »

86. « Accessit quoque miraculo visus in cœlo senex summæ proceritatis, ipsaque prolisæ barbæ spectanda canitie conspicuus, qui videbatur illam excitare procellam, et pro sua quasi civitate pugnare: visæ sunt etiam validissimæ promptissimorum militum et civium cohortes, fulgentibus per muri coronam galeis atque thoracibus, urbem perpetua quasi statione defendere. Unde constat, immanem illum barbarum ea die contremuisse, et paucissimis triremibus, quæ vix evaserunt incolumes, ultra Palinurum, invalescentibus ventis, raptum fuisse. Cætera navigia cujuscumque generis vel plane quassata sensim absorpta sunt, vel fatali in littore desederunt, prædaque omnia, quam per fas et nefas barbarus undecumque collegerat, ad Salernitanum littus ejecta, incolis occupantibus est quæsita. Cum igitur imminentem cladem tam felici eventu, non humanæ vires, sed Deus Opt. Max. avertisset, acceptum id Salernitani tulerunt precibus et meritis Matthæi et Andræ apostolorum: hic Amalphitanam, ille Salernitanam plagam defenderat. Quamobrem sequenti die Salernitanus populus Deo ingentes gratias egit: et deinceps quotannis ea ipsa die miraculi memoria renovatur, quia et proprium ob id Officium celebratur in choro majoris ecclesiæ, et per civitatem solemnibus processione discurretur, in qua alternis precibus

A Diva Divæque omnes propitiantur, et sacrum missæ solemne conficitur. » Hactenus Marsilius annis circiter triginta quinque post rem peractam, quando nulli procul dubio vivebant Salernitani, qui factum illud viderant, et de adjunctis omnibus poterant judicare. Eadem brevius referunt Musca, qui Marsilio convixit, in archiepiscopis Salernitanis, pag. 56, Mazza, in *Historia Salernitana*, cap. 6, et Ughellus, tom. VII in *Archiepiscopis Salernitanis*, in Nicolao Rodulpho, qui tunc præerat Salernitanæ ecclesiæ. Redeo ad Marsilium.

87. « Novissime placet illud non reticere, inquit, quod nobis ipsis in hac ecclesia sedentibus ante biennium contigit. Tametsi enim ab eo die, quo locus ille fuit per sacrilegium contaminatus, ubi gloriosissimus apostolus jacet, divinus liquor per exiguus semper emerit, adeo ut vix multorum dierum spatio modica potuerit ejusdem quantitas hauriri; advenientibus tamen illustribus ex Sarmatia viris Georgio Radziroil, episcopatus Wilnensis coadjutore, et Alberto Radziroil fratre, et duce in Olica; ac devote petentibus, ut et loci videndi et manna ipsius in patriam deferendæ copiam faceremus, libenter utrumque concessimus: lagenamque ipsam, quæ pridie arida pene fuerat, sacro humore adeo repletam undantemque reperimus, ut liberaliter principibus ipsis viris eorumque comitibus potuerimus ipsam distribuere. Imo vero et duas ampullas eodem liquore plenas ad Gregorium XIII P. M. deferri curavimus, quas ei gratissimas exstitisse per litteras accepimus. Tantæ igitur rei novitatem valde admirati sumus; et veriti, ne beatissimus apostolus huic populo ob scelera multa succenseat, precari numquam desistimus illum, ut civitatem istam civesque omnes dignetur pro sua consueta bonitate protegere. »

88. « Tandem et illud placet inter miracula recensere, quod ex universa provincia frequentissime afferuntur homines utriusque sexus, qui malis spiritibus acerrime divexantur: et eos omnes ante ipsum D. Matthæi altare constitutos sacerdos unus imposita manu liberat. Quod sane, tametsi ab ipso translationis initio factitatum assidue fuit, quia tamen ad hæc usque tempora perseverat, et nobis etiam videntibus quandoque peractum est, non fuit ulla ratione prætereundum silentio. » Ita auctor. Ex ultimis verbis colligo, multa sancti Matthæi beneficia scriptis consignata non fuisse: neque enim energumenum liberationes invenio scriptas.

89. Ex illis unum Sancti beneficium Salernitanis præstitum refertur a Romualdo II archiepiscopo Salernitano, qui omnia præsens videre potuit, cum patria fuerit Salernitanus, et secundum Ughelli chronotaxim jam patriæ suæ præesset archiepiscopus, quando res peracta est, aut quadriennio post archiepiscopus fuerit factus ex chronotaxi Gasparis Musca. Factum a Muratorio, in *Annalibus Italiæ*,

refertur ad annum 1162, atque ita exponitur a Romualdo, tom. VII *Scriptorum Italiae*, col. 205. Guilielmus I Siciliae rex cognomento Malus, post compressos rebellionis motus in regno Neapolitano, et sic recuperata terra tota (cum exercitu), Salernum venit. Et quia indignatus erat Salernitanis civibus, urbem intrare noluit, sed juxta eam tentoria fixit. Cœpit autem a civibus magnam pecuniam petere. Quam quum illi statim solvere non possent, inventa occasione plurimum indignatus, quosdam ex eis suspendi fecit, comminatus aliis, quod, nisi pecuniam cito solverent, urbem destrueret. Beatus autem apostolus Matthæus, qui Salernitanæ civitati a Deo patronus datus est et defensor, civitatem suam in tanto discrimine non reliquit. Nam quum rex in eo esset proposito, quod multa mala Salernitanis inferret, media die, quum tanta esset serenitas, quod nulla in aere nubes appareret, subito a Septentrione ventus validus cum ingenti pluvia, et turbo impetuusus erupit, qui totius exercitus tentoria universa dejecit, et tentorium regium in eminenti positum sic a loco, in quo fixum fuerat, impulit et commovit, quod regem dormientem pene prostravit. Expergefactus rex, et tanta inundatione attonitus, cœpit fugere, et Apostoli auxilium invocare, et vix in quodam parvo tentorio fugiens se recepit.

90. Et licet rex animi sui timorem super hoc facto dissimularet, magnates tamen curiæ et viri prudentes manifeste noverunt, hoc miraculum virtute apostolica perpetratum. Apostolus enim in hoc facto et commissio sibi populo et regi manifeste consulit, dum et commissam sibi populum a periculo eruit, et regem, ne propositum malum perficeret, impedivit. Rex ergo, quod factum fuerat, secum recogitans, et indignationem apostolicam pertimescens, quum se moraturum circa Salernum aliquantulum disposuisset, mutato proposito, altera die galeas (id est triremes) intravit, et festinanter in Siciliam rediit. Hugo Falcandus, qui eodem etiam sæculo scripsit, in *Historia Sicula*, ibidem post Romualdi chronicon edita, de facto prodigioso plane consentit; sed causam prodigii attribuit morti alicujus innoxii Salernitani, qui regis jussu cum aliis fuerat suspensus. De turbine hanc, ut credit, ob causam exorto, ita loquitur col. 299: « Cum enim adeo serenus esset aer, ut nullum prorsus in eo nubis vestigium appareret, tanta repente tempestas exorta est, tonitrua, coruscationes, et imbrium inundatio subsecuta, ut per totum exercitum instar rapidissimi torrentis aqua decurreret, et tam ipsius regis, quam cæterorum omnium tentoria, paxillis avulsis ruptisque funibus, procella subverteret, tantusque regem et universum exercitum terror invasit, ut, rerum omnium jactura posthabita, cogerentur de salute propria desperare. » Hoc ille, ut dixi, evenisse putat ob cædem civis innocentis, Romualdus ad conservationem urbis et plurimum innocentium a damnis inferendis. Occulta Dei con-

silia neuter scire potuit; at mihi conjectura Romualdi præferenda videtur, quia terribilis ille turbo eum revera effectum produxit, ut nullum præterea damnum Salernitanis sit illatum; sed vitam occiso non reddidit.

§ VII. *Reliquiæ variis locis servatæ : loca aliquot sacra S. Matthæo dicata.*

91. Restant nonnulla dicenda de reliquiis S. Matthæi, quæ a reliquo corpore separatæ servantur. Mazza quidem, in *Historia Salernitana*, cap. 6 dicit sancti Matthæi apostoli corpus integrum, excepto dente ac brachio, servari in altari eidem dicato, de quo egi num. 81. At illud certiori testimonio sive ossium inspectione probatum vellem, et certe tam stricte sumendum non est, ut credendum sit, nihil reliquiarum sancti Matthæi ad alia quoque loca pervenisse. Interim laudatus auctor testatur, dentem unum et brachium Sancti in superiori sacrario ejusdem ecclesiæ conservari. De utroque etiam loquitur Marsilius, cap. 9, pag. 79, ubi exponit servata in sacrario, atque dentem illum positum esse in cruce argentea variis reliquiis dicata. « In dextra (parte crucis) gloriosissimi Matthæi dens alius, de quo et nos, inquit, supra locuti sumus. » Insinuat igitur, esse illum ipsum dentem, qui concessus fuerat Athanasio monacho corporis inventori, ut dictum num. 74; quique eidem ablatum deinde est, quemadmodum expositum est num. 74. De brachio laudatus Marsilius ita loquitur: « Est et D. Matthæi brachium illud, quod Beneventanus quondam princeps a Gisulpho precibus impetraverat: et quamvis argento concluditur, ex cancellis tamen carnis et ossium aspectus intuentibus patet. » Hæc Marsilius, non explicans, qua occasione brachium, quod sæculo X Beneventum translatum asseritur, postea relatum fuerit Salernum. Verum sicut corpus S. Januarii sæculo IX translatum fuit Neapoli Beneventum, indeque rursus alio delatum: demumque Neapolim relatum, tali aut simili modo brachium sancti Matthæi Salernum redire potuit. Certe illud modo Salerni esse, uti et dentem, etiam asserit Musca in *Compendio* jam laudato.

92. Si autem illud ipsum sit brachium, quod fuit sæculo X Beneventi, videtur et alterum brachium a reliquo corpore separatum fuisse sæculo XI. Quippe Robertus Guiscardus ex invento corpore integrum os brachii pro se retinuit, ut vidimus num. 80. De illo osse in *Chronico Casinensi*, lib. III, cap. 57, relata Roberti morte, hæc leguntur: « Hic interea (Robertus) ad diem obitus sui brachium sancti apostoli et evangelistæ Matthæi capellans suis, filio suo, Salerni reportandum, atque reddendum reliquit. Sed illi substantia pauperes, ac fide pauperiores, thecam argenteam, in qua sanctum brachium erat reconditum, inter se dividunt, indeque Hierosolymam pergentes, sanctas reliquias usque ad diem obitus sui apud se retinere cela-

tas. Ad mortem autem venientes, supradictas reliquias, insciis sociis, pueris suis contradunt, qui qualiter sanctum brachium temporibus Girardi abbatibus ad hunc locum detulerint, loco suo scribebimus. » Deinde lib. iv, cap. 73, laudatus auctor hæc scribit : « Illic interea abbas (Casinensis Girardus) cum apud Beneventum in Apostolico servitio permaneret, et certo certius brachium sancti apostoli et evangelistæ Matthæi in eadem civitate reconditum esse didicisset, ad se jam dicti brachii custodes convocans, qualiter, vel quo ordine ejusdem sancti apostoli brachium habuissent, percunctari studiosissime cœpit. Qui dum retulissent, qualiter illud secum Robertus dux detulisset in expeditione, quam contra Alexium imperatorem habuerat, ac demum capellanis suis ad mortem reliquerat, ipsique postmodum in die obitus sui sibi dimiserant, abbas monere illos attentius cœpit, ut tanta digniora Casinensi cœnobio conferrent.

93. « Illi autem ocius se hæc adimplere fatentur, si abbas illos quacumque hora ad conversionem venire vellent, absque aliquo pretio illos in hoc monasterio reciperet. Quod cum abbas libentissime se impleturum spondisset, illi confestim sanctas reliquias ad hunc locum ferendas eidem abbati contradunt. Suscipiens igitur idem abbas sanctas reliquias, diuque deosculans, per hujus nostræ congregationis fratres ad hoc monasterium transmittere studuit. Ad ejus adventum omnes terram, qui hanc inhabitabant, cum ingenti devotione et gaudio, obviam processerunt. Sane cum hæc ad hujus nostræ congregationis notitiam pervenissent, inæstimabili exultatione repleti, ac solemnibus vestimentis induti, cum lampadibus et thymiamatibus usque ad portam veterem exierunt, ac terræ prostrati sanctum evangelistam adoraverunt: surgentesque cum maxima reverentia deosculaverunt, et cum hymnis et laudibus illud in monasterium introducentes, atque in argentea capsula, turrium instar aptata, sanctum brachium recludentes, in argentea trabe ante beati Benedicti altarium suspenderunt, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo vicesimo secundo. » In Adnotatis Angeli de Nuce editoris additur brachium illud modo servari, in theca argentea, brachii forma. Papebrochius noster in Itinerario Ms., quod a mora Romana usque ad reditum in Belgium conscripsit, pag. 108, inter reliquias, quas vidit in sacrario Casinensi, illud os brachii sancti Matthæi recenset.

94. Roma in variis ecclesiis reliquias nonnullas sancti Matthæi exhibet. Inter numerosas autem Urbis ecclesias una est sancto Matthæo dicata, quæ cognominatur in *Marulana*, pro in *Martana*, quia propinqua est tropæis Martii, ut varii scriptores asserunt. Martinellus, in *Roma sacra*, pag. 257, agit de hac sancti Matthæi ecclesia in *Merulana*, alias *Mariana*, in regione montium, eundo a Basilica S. Mariæ Majoris ad Lateranum. Annexum

A habet monasterium, et, ut laudatus auctor observat, olim erat Fratrum, qui appellantur Cruciferi, nunc est sub cura Fratrum S. Augustini, nimirum Hybernorum, ut addit auctor recentissimus. Observant præterea auctores, ecclesiam illam recesseri inter titulos Cardinalitios, et quidem inter antiquiores, ut plerique addunt. Nonnulli etiam asserunt, constructam fuisse circa annum 600, quod non lubet examinare. Hoc certius est, dedicatam fuisse a Paschale II, sive id factum fuerit post constructionem primam, sive post instaurationem. Etenim laudatus Martinellus longam recitat inscriptionem, quæ consecratio illa asseritur in hunc modum. « In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Anno Incarnationis Dominicæ 1110, indictione In, feria vi quartæ Dominicæ in Quadragesima, die Incarnationis ejusdem D. N. Jesu Christi, pontificatus D. Paschalis Papæ II anno 11 (omnes notæ concordant anno 1110) dedicata est venerabilis hæc ecclesia in honorem Dei, B. Mariæ semper Virginis, et beati apostoli et evangelistæ Matthæi, cum quatuor altaribus, quæ sunt in ea. Quæ consecratio facta est a præfato domino, et venerabilissimo Pontifice Paschali II papa. In majori siquidem altari celebravit idem D. papa missam in honorem B. Matthæi. Coadjutores vero ejus fuerunt septem; videlicet Raynerius de Ostia, Riccardus de Portu, Petrus de Tibure, Julianus de Ferentino, Anastasius de Alba, Petrus de Tusculano, Antonius de Amelia, præsentibus omnibus S. R. E. Cardinalibus, presbyteris, et diaconibus, nec non innumera cleri et populi Romani multitudine.

95. In majori autem altari, consecrato a præfato D. papa, cui etiam præfati episcopi astiterunt, fuerunt hæc reliquiæ collocatæ: et primo de ligno sanctæ Crucis, brachium sancti Matthæi, de lapide sepulcri Christi etc... Et ego Paschalis papa universalis Ecclesiæ cum præfatis episcopis has sanctorum reliquias oculis propriis vidi, manibusque meis atrectavi, et recondidi cum antiquo titulo in arca marmorea sub altari majori. » Addit indulgentias visitantibus ecclesiam illam a die consecrationis 25 Martii usque ad Octavam Pentecostes; et in festo sancti Matthæi 21 Septembris. Cæterum per brachium sancti Matthæi, quod in altari reconditum, aliquod os brachii intelligendum puto, non totum brachium. Pancirolus in opere Italico *De Thesauris absconditis*, Romæ in ecclesia sancti Matthæi pag. 157 asserit, aliud brachium sancti Matthæi servari in basilica sanctæ Mariæ Majoris, aliud rursus in ecclesia sancti Marcelli papæ: et in indice reliquiarum adjungit sancti Matthæi costam haberi in ecclesia S. Nicolai in Carcere. His omnibus consentit Piazza in *Uemerologio sacro* ad hunc diem, ubi addit, nonnihil etiam reliquiarum sancti Matthæi servari in basilica Vaticana sancti Petri, et in ecclesiis sanctorum apostolorum et S. Cæcilie; variaque enumerat Romæ sancti Matthæi sacella, quæ brevitatis causa mitto.

96. Masinus in *Bononia perlustrata*, pag. 460 testatur, Bononiæ esse ecclesiam parœciale[m] sancto Matthæo dicatam, in qua ipsius festivitas præcipue celebratur, in alia vero ecclesia parochiali, sancto Nicolao sacra, ejusdem apostoli brachium aliquod conservari, ibique solemnitate[m] ejus celebrari cum indulgentiis plenariis. Laurentius Beyerlinck, in *Theatro vitæ humanæ*, tom. VI, ad vocem *Reliquiæ*, recenset pag. 505 reliquias multas Neapoli servatas, interque eas sancti Matthæi reliquias tribuit ecclesiæ S. Mariæ de Sapientia, et pag. 504 ossa sancti Matthæi S. Mariæ de virginibus. Inter ecclesias plurimas urbis Venetiæ una quoque est parochialis sancto Matthæo sacra, ut accurate exponit illustrissimus scriptor nobisque amicissimus, Flaminus Cornelius, senator Venetus, in eleganti opere *De ecclesiis Venetis*, dec. iv, pag. 173, ubi recitat foundationis litteras ex autographo. Ex his recte deducit, foundationem fuisse factam, mense Februario anni 1155 more Veneto et aliorum illius temporis, ut liquet ex indictione iv in litteris adjecta, qua designatur annus 1156; sed mense Februario pergebat tunc currere annus 1156 usque ad Pascha, aut certe usque ad festum Annuntiationis, sive diem 25 Martii. Fundator ecclesiæ fuit Leonardus Cornarius, cujus litteræ recitantur, quemadmodum et alia donatio, quæ anno 1166 ad primam accessit. Deinde ex vetustate fatiscens templum instauratur anno Domini 1615, ut ex inscriptione marmorea edocemur parieti affixa, » inquit Cornelius, illam recitans. Idem paulo post ait: « Postremo cum nostris hisce temporibus ad ruinas vergeret, Nicolai Milesii plebani studio a fundamentis in elegantiore[m] formam restituitur, sacraque suppellectile et ornamentis copiose instruitur anno Domini 1755 per Aloysium Foscarum patriarcham Venetum consecratur. » De reliquiis ejusdem ecclesiæ auctor pag. 175 scribit: « Nonnullis ditatur Divorum lipsanis, nempe ex ossibus sancti apostoli Tutelaris, » etc. Plura de illa ecclesia diligenter ibidem observata videri possunt.

97. Cornelius autem in *Opusculo de Ecclesiis Torcellanis*, quod priori addidit, duo assignat monasteria monialium sancto Matthæo sacrata. Primum est monasterium sancti Matthæi de Majurbio ordinis Cisterciensis, quod antea in alia insula fuerat constructum, videlicet in Constantiaco, indeque de consensu episcopi Torcellani in Majurbium insulam fuit translatum, ut late exponitur part. i illius *Opusculi* pag. 299 et seqq. Prima fundatio notatur facta anno 1218, in Constantiaco, pag. 316; sed ante finem ejusdem sæculi monasterium suum ad insulam Majurbium transtulerunt moniales. Alterum est monasterium monialium ordinis S. Benedicti in insula Muriana ejusdem diœcesis Torcellanæ, ut exponit Cornelius, part. ii a pag. 201. Fundatio pag. 104 notatur facta anno 1280, datumque tunc est monialibus vetustum oratorium sancto

A catalogo reliquiarum utriusque monasterii nullas sancti Matthæi invenio. At sancti Matthæi reliquiæ anno 1554 inclusæ fuerunt in altari sancti Abundii quod Sublaci in Latio tunc consecravit Andreas Crucius episcopus Tiburtinus, ut habet inscriptio, data tom. VI Augusti pag. 635. Rocchus Pirrus in *Sicilia sacra*, tom. II, pag. 474, ubi enumerat reliquias ecclesiæ cathedralis Cephalæditanæ, ait eam gaudere pede integro cum pelle B. Matthæi. Sicilis insigne oppidum Siciliæ, in valle Netina et diœcesi Syracusana, non procul a Netina civitate, sanctum Matthæum veneratur patronum titolare[m], cui dedicata est primaria ecclesia parochialis. Non dubito, quin et aliæ serventur particulæ reliquiarum sancti Matthæi in Italia et Sicilia; sed omnes enumerare non est tantæ necessitatis, quantæ difficultatis. Itaque in Germaniam transeo, nonnullas et ibi assignaturas.

B 98. Pragenses in Bohemia multas ecclesiæ suæ attribuunt sancti Matthæi reliquias. Thomas Joannes Pessina, in *Phosphoro Pragensi*, pag. 518 eas sic enumerat: « Sancti Matthæi apostoli et evangelistæ pes integer, et brachium cum pelle: costa argento circumdata, et dens. Item alia quatuor ossa, simul in argentea theca composita: alia iterum notabilis pars. » Hæc dicitur pars de humero in Catalogo impresso reliquiarum Pragensium, quæ anno 1645 ex arce regia Carlsteina in metropolim sunt translatae, in quo et reliquæ recensentur. Quin et ibi septimo ordine num. 56 adduntur sequentia, nescio, an satis recte: « Sancti Matthæi apostoli et evangelistæ brachium utrumque cum pelle et carne. » At in catalogo ms. reliquiarum, ex Calendario Pragensis ecclesiæ extracto, quem anno 1647 huc misit P. Theodorus Moretus, hæc solum leguntur ad 21 Septembris: « Sancti Matthæi apostoli et evangelistæ, qui apud Æthiopiam prædicans martyrium passus est. Cujus reliquias, videlicet imaginem magnam cum argento et auro decoratam, tenentem costam ejus in manibus, quas invenit piissimus princeps Carolus IV, etc. donavit ecclesiæ Pragensi. Hæc ibi: at ego lubens ipsis Pragensibus examinandum relinquam, quantum habeant reliquiarum sancti Matthæi. Bucelinus in sacrario Benedictino quod edidit anno 1656, ad 21 Septembris de reliquiis S. Matthæi hæc tradit: « Hujus magni evangelistæ insignis portio asservatur in Andechs (monasterio Bavaricæ), ubi et aliæ duæ ejusdem partes ostenduntur, Dens Elnone (alias S. Amandi monasterium vocatur in Flandria), duo molares dentes et alia nonnulla in Weingarten; » quod Sueviæ est monasterium cum oppido cognomine. Plurimas quoque sancti Matthæi reliquias Coloniz attribuit in Opere suo Gelenius, nimirum pag. 264 duas particulas ecclesiæ collegiatæ S. Gereonis: pag. 572, de capite sancti Matthæi aliquid ecclesiæ abbatiali S. Panthaleonis; pag. 412, aliquid reliquiarum parochiali ecclesiæ S. Lupi, uti et pag. 442 ecclesiæ S. Catharinæ Ordinis Teutonicorum, pag. 456 ec-

clesiæ Cartusianorum, pag. 483 ecclesiæ Carmelitarum, pag. 547 ecclesiæ S. Maximini monialium ordinis Augustiniani, pag. 560 ecclesiæ monialium ejusdem ordinis in majore Nazareth, pag. 584 ecclesiæ S. Vincentii tertiæ Regule S. Francisci, et demum pag. 627 sacello S. Margaritæ. At omnes istæ modicæ videntur esse particulæ, ut difficultatem numerus nullam pariat.

99. In Belgio nostro plurimis etiam locis ostenduntur sancti Matthæi reliquiæ, interque eas una valde notabilis. Et sane mirandum nemini esset, si de hujus apostoli reliquiis plus obtigisset Belgio, quam aliis provinciis, cum Carolus V imperator in Belgio natus et sæpe degere solitus sit, idemque aliquando Salerni fuerit, ubi eas accipere potuit, et inde in Belgium portare aut transmittere. Aliis quoque modis reliquiæ sancti Matthæi in Belgium diu ante transferri potuerunt. At quomodo allatæ fuerint, non invenio apud Rayssium, qui eas recenset in Hierogazophylacio Belgico. Primum certe locum meretur caput Sancti, quod pag. 594 attribuit oratorio aulæ Bruxellensis his verbis: « Locum hunc præterea mirum in modum venustat rarum illud pignus, sanctissimi videlicet apostoli et evangelistæ Matthæi caput integrum, sumptu et valore maximo reclusum in argentea imagine, eundem apostolum pectore tenus, naturalem hominis altitudinem excedentem referente, circa cujus humeros circumvolitans angelus atramentarium illi vasculum porrigit. Erigitur in prædiviti ex ebena pegmate artificiosissime elaborato, in quo præcipua dicti apostoli miracula argenteis crustis et laminis incisa, variaque artis elegantia condecorata complectuntur. Idem, pag. 463, adscribit ossa sancti Matthæi, id est, aliquid ex ossibus, ecclesiæ collegiatæ S. Salvatoris Brugis in Flandria; rursus pag. 514, ecclesiæ cathedrali Tornacensi de sancto Matthæo apostolo et evangelista duo ossa, unum grande, aliud mediocre; » pag. 451, Rutilensi Cartusie ad Mosam (lege Mosellam) in ducatu Luxemburgensi « sancti Matthæi apostoli et evangelistæ os magnum, » pag. 450 abbatie Phalempinensi ordinis S. Augustini in Flandria argenteum brachium, « Ubi, inquit, « eximia pars brachii S. Matthæi... asservatur; » et pag. 216 nonnihil de reliquiis sancti Matthæi, obtentum dono Margaritæ principis Flandriæ, haberi dicit in abbacia Flinensi virginum Cisterciensium. Lætiensis et Méricollensis abbatie, ambæ Benedictinæ in Hannonia, aliquid similiter de ossibus sancti Matthæi possidere se credunt. Priori pag. 279 Rayssius tribuit partem digiti sancti Matthæi apostoli et evangelistæ una cum carne; alteri pag. 296 aliquid de costa ejusdem. Canonici ordinis S. Augustini in abbacia S. Nicolai Ogniacensis ad Sabim habens, eodem teste pag. 387, altare portatile Jacobi de Vitriaco S. R. E. cardinalis, in eoque cum aliis reliquiis aliquid de S. Matthæo; de quo nonnihil demum attribuit pag. 401 abbatie Parcensi ordinis Præmonstra-

ensis in Brabantia prope Lovanium. Hæc laudatus Rayssius, qui et dentem Elnone, sive in S. Amandi cœnobio, jam supra memoratum, reliquiis accenset.

100. Transeo in Galliam, ubi variis locis credunt se habere caput sancti Matthæi. Albertus le Grand in opere Gallico de sanctis Britannicæ Armoricæ pag. 600 in Vita S. Tanguidi abbatis refert, caput sancti Matthæi sæculo vi per mercatores Armoricos clanculum fuisse ablatum ex Ægypto, translatumque in Britanniam Armoricam, ibique in diœcesi Leonensi constructum monasterium, in quo sancti caput fuerit depositum. Addit geminum prodigium, videlicet scopulum in mari exstantem fuisse a navi perruptum, dum caput advehebatur; alterum in constructione monasterii patratum; sed utrumque indiget documentis multo antiquioribus, quam proferri possint, ut fidem inveniat. Ipsa quoque allatio capitis ex Ægypto non videtur certior quam ante memorata corporis ex Æthiopia translatio. Verumtamen dictam capitis translationem narrant etiam Carolus le Cointe in *Annalibus ecclesiasticis Francorum*, ad annum 555, num. 21, Ludovicus Bulteau in *Compendio Historico ordinis S. Benedicti*, lib. II, cap. 28, num. 2, ubi et constructionem monasterii, sancto Matthæo dicati, de qua nequit dubitari. Mabillonius, in *Annalibus Benedictinis*, tom. I, pag. 152 ad annum 563 foundationem monasterii exponit, de translatione vero capitis sancti Matthæi dubitanter loquitur hoc modo: « Dein monasteria a Paulo (episcopo Legionensi, de quo apud nos actum tom. II, Martii a pag. 108) constructa, in primis Gerberense, cui Tanguidus abbas præfectus, is qui S. Matthæi monasterium in extremo Armoricæ apud Leonenses promontorio sub medium sæculum sextum construxisse perhibetur, ob id in Finibus-Terræ cognominatum. Occasionem tradunt sancti apostoli caput ex Ægypto a quibusdam mercatoribus Leonensibus allatum. Novum asceterium consecravit Paulus, eoquo Tanguidus e Gerberensi monasterio, cui Relecense successit, coloniam duxit. Perstat ad nostrum tempus S. Matthæi monasterium sub S. Mauri congregatione, situm, ut mox dicebam, in diœcesi Leonensi, haud procul a Conquitto, paulo longius a Brestensi celeberrimo portu. Nulla fere de hoc monasterio vetera monumenta supersunt post varias ab Anglis illatas clades; tametsi antiquum ejus splendorem arguit insignis basilica, quæ variis sanctorum reliquiis ornata est. » Cæterum persuasio de capite sancti Matthæi servato in illo monasterio viguit saltem a sæculo xiii: nam Matthæus Westmonasteriensis ad annum 1295 de classe Anglorum eo perlata, fugientibus incolis monasterii, hæc scribit: « Post hæc abbatiam S. Matthæi quamplures ingressi, ecclesiastica utensilia cum capite ejusdem sancti ablato ad dominum Eadmundum ducem exercitus contulerunt. Quæ omnia sequestrata fecit dominus Eadmundus viris ecclesiasticis restaurari. » Ex his tamen recte deduci nequit, integrum esse caput,

quod ibidem habetur pro capite sancti Matthæi; neque enim id asserit Westmonasteriensis. An vero caput illud, quod ibi habetur, sit sancti Matthæi, non inquirō.

101. Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano ad 21 Septembris consentit cum sententia fere communi de corpore sancti Salernum translato; additque: « E quo (corpore) excerptum venerandum caput, pridem in Galliam delatum fuit, reconditumque in summa basilica Bellovacensi, in qua egregio cultu conservatur, dempto vertice, qui Carnuti in sacrario nobilis ædis Virginis Deiparæ magna cum veneratione habetur. » In Necrologio Bellovacensi, quod laudatur tom. IX Galliæ Christianæ, col. 742. in Milone I episcopo Bellovacensi inter alia leguntur sequentia: « Dedit (Milo) caput B. Matthæi apostoli et virgam Aaron. » At unde illud caput acceperit, non adjungitur in laudata Gallia Christiana. Fuit Milo in Ægypto cum cruce signatus, fuit similiter notabili tempore in Italia. An vero etiam fuerit Constantinopoli, ibique caput illud acceperit, ut refert Bailletus ad hunc diem in sancto Matthæo, et quidem tempore Philippi Augusti, anno 1225 defuncti, nusquam invenio. At videtur Bailletus Necrologium conciliare, voluisse cum scriptis a Cangio, et sic dixisse, quod nemo ante dixerat. Certe Cangius, quem etiam laudat in Historico tractatu de capite sancti Joannis Baptistæ, alia omnino dicit, recensens pag. 104 reliquias a Latinis post occupatam Constantinopolim in Occidentem missas. Nam de capite sancti Matthæi sic loquitur: « Gervasius de Château-Neuf, canonicus Carnotensis, et postea episcopus Nivernensis, donavit ecclesiæ Carnotensi caput sancti Matthæi. » Consentit Sebastianus Rouillard, in *Historia Carnotensi*, cap. 8, pag. 207. Itaque Carnotenses crediderunt, accepisse se caput illud Constantinopoli; sed probare nequeunt, caput sancti Matthæi unquam Constantinopoli fuisse, ut Carnotensis æque ac Bellovacensis ecclesiæ traditio admodum videatur incerta.

102. Jam vidimus, tribus locis caput sancti Matthæi assignari in Gallia. Accedit et quartus in Lotharingia, nimirum abbatia Præmonstratensis in diœcesi Tullensi. Regnis-vallis dicta, non confundenda cum altera, quæ Regia vallis dicitur, ejusdemque est ordinis, et in eadem diœcesi. Saussayus in Supplemento martyrologii Gallicani ad 21 Septembris annuntiat venerationem sancti Matthæi hodierni in cœnobio Regis vallis, ut aliquando etiam vocatur, et adjungit: « Cujus... pars capitis laureati, ... dicto in monasterio honorificentissime asservatur, et hodie colenda religiosissime exhibetur. » Partem capitis dicit, opinor; quia jam caput Bellovaco et Carnoto asseruerat. Certe Calmetus, in *Historia Lotharingiæ*, tom. II primæ editionis col. 22 caput sancti Matthæi abbatie Regis-vallis attribuit, et col. 265 ait, ex Palæstina allatum fuisse per Gobertum Asperi Montis domi-

num. Hugo, in *Annalibus Præmonstratensibus*, tom. II, col. 649, de illo capite scribit sequentia in abbatia Regnis-vallis: « Sancti Matthæi caput argentea inclusum capsula, populorum concursu a sæculo XIV celebre: neque enim antehac in veteribus monumentis legimus quidquam, unde ulterior ei possit antiquitas adjudicari. » Satis animadvertet studiosus lector, non posse omnia illa esse capita sancti Matthæi, si integra, aut fere integra sint. Quapropter ipsi examinare poterunt, an forte habeant modicam capitis particulam factitio capiti impositam, eique capitis nomen fuerit impositum, uti alias factum esse experimentis plane certis didici; an vero habeant reliquias Sancti alicujus incerti, quæ per errorem sancti Matthæi fuerunt creditæ, quemadmodum etiam non raro contingit.

103. Memorantur et aliæ reliquiarum particule aliis locis. Inter reliquias plures, quæ anno 894 delatæ sunt Remis in pagum Veromanduensem, depositæque in vico Memnico in ecclesia S. Martino dicata, recensetur etiam aliquid reliquiarum sancti Matthæi, ut videri potest, tom. I Januarii, pag. 180, tom. III Februarii, pag. 99. In Vita S. Angilberti, abbatis Centulensis in Pontivo (nunc abbatia S. Richarii passim vocatur) qui floruit tempore Caroli Magni, refertur constructio et dedicatio templi Centulensis B. Mariæ cum tredecim altaribus et reliquiis, quæ in singulis sunt positæ. Ad propositum autem nostrum ibi hæc leguntur: « Altare sancti Matthæi, in quo reliquie ejus, et Marci et Lucæ. » Rursum, pag. 105, ubi datur scriptum nomine Angilberti, enumerantis reliquias, quas ope Caroli Magni et aliorum ex variis regionibus obtinuerat, cum plurimis aliis recensentur sancti Matthæi reliquie. Non additur tamen, utrum fuerit aliquid ex ossibus Sancti, an solum de vestimentis. In Catalogo prolixo reliquiarum, quæ anno 1585 Ulyssiponem translatae sunt, ibidemque donatæ domui professæ Societatis Jesu, enumerantur etiam reliquie sancti Matthæi apostoli, apud nos tom. II Januarii, pag. 612. Veram sufficiat hæc enumeratio, cum nequeant ulla humana industria enumerari omnes reliquiarum particule, quas habent ecclesiæ aut personæ privatae, præsertim cum per donationes frequenter ab uno loco ad alterum transferantur. Ejusmodi particulam penes me habeo, dum hæc scribo, acceptam anno 1753 Venetiis ab excellentissimo domino Flaminio Cornelio, senatore Veneto, superius laudato, qui et aliam sibi retinuit.

104. Loca sancto Matthæo sacra, præter memorata hætenus in Occidente, certo plura exstant et aliqua etiam in provinciis orientalibus. De celebri monasterio S. Matthæi in Mesopotamia, quæ nunc Diarbeckia dicitur, apud urbem Mosul aut Ninivenovam, frequenter meminit Assemanus, in *Bibliotheca Orientali*, tom. II. Ex his autem, quæ pag. 408 refert de illo monasterio, clare liquet, saltem ex-

stitisse a sæculo iv. Idem, tom. II, pag. 403, meminuit « cœnobii Chuchæ, quod monasterium S. Matthæi dicitur in monte Elpheph. » Ex illo autem monasterio duodecim monachi cum episcopo Ninives occisi dicuntur jussu Pherozis Persarum regis in urbe Ninive sive Mosul. Eadem historia narratur apud Assemanum, tom. III, pag. 395, ubi vocatur similiter « cœnobium Cuchitæ, » hoc est, S. Matthæi in monte Elphephio; monachique in illo monasterio dicuntur cum Metropolita Ninives com-

prehensi, ductique Niniven, ubi postea occisi sunt, quod consentire nollent in hæresim Nestorianam. Ex eo autem, quod metropolita Ninives in monasterio comprehensus est, quodque omnes Ninivem fuerunt ducti, satis certo colligitur, idem hoc esse monasterium cum præcedente apud Mosul aut Niniven. Pro eodem etiam habuit Assemanus, apud quem plura de illo monasterio videri poterunt, cum illa ad sanctum Matthæum minus pertineant.

ACTA

Auctore Metaphraste interprete Sirloto.

(Græcum textum exscribendum curavimus ex cod. ms. Paris. n. 1430. EDIT. PATR.)

Α'. Ἦδη μὲν τὴν παρά τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς δο-
 θεῖσαν φυλάττοντες ἐντολήν, τῆς μακαρίας ἐν παρα-
 δείσῳ οἰκήσεώς τε καὶ διαγωγῆς ἀπελαύομεν, παντὸς
 οὐ τινος οὖν τῶν περὶ τὸ σῶμα ὑπερφρονούντες,
 μόνως τε τοῖς θεαῖσι ἐνασχολοῦντες τὸν νοῦν, καὶ
 ταῦτα διηλεκῶς φανταζόμενοι, ἤδη δὲ καὶ ὁ τῆς πρὸς
 θεῖν πρότερον οἰκειότητος ἄλισθήσας διάβολος, ἅμα
 μὲν οἷα ἐκπεπιώκει τῆς δόξης εἰδώς· ἅμα δὲ καὶ
 τῷ ἀνθρωπείῳ γένει διαφθορούμενος. Κάντεῦθεν
 τοῦτο συγκατενεγκεῖν ἐαυτῷ εἰς βάραθρον μηχανώ-
 μενος, εἰς λήθην τῆς ἐντολῆς τὸν ἀνθρώπον ἔγαγε,
 καὶ ὁ πρῶτος πλασθεὶς, ἐσυλήθη, φεῦ, ἐλεεινῶς τὸν
 παράδεισον· οὐκ ἦν δὲ ἄρα τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς,
 εἰς τοῦτο ἀπωλείας κατενεχθέντας περιῶδειν, καὶ τὸ
 πρῶτον ἀποβαλόντας ἀξίωμα, ἐν οὕτως ἀτίμῳ κα-
 ταλιπεῖν τῇ διαγωγῇ. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῷ Πατρὶ συν-
 ἀναρχος Λόγος καὶ συναΐδιος τῶν πατρικῶν κενώσας
 κόλπων ἐαυτὸν ἐπὶ μητέρα παρθένον κάτεισι δι'
 ἐμὲ καὶ σάρκα φορεῖ, καὶ πάντα πλὴν μόνης τῆς
 ἁμαρτίας ὑπέρχεται τὰ ἀνθρώπινα, ὡς ἂν τὴν μὲν
 ἁμαρτίαν ἀνέλη καὶ τὴν δὲ τινὰ πρὸς οὐρανοὺς ἐπ-
 ἄνοδον τοῖς ἐπὶ γῆς ὑποδείξῃ. Ἐπεὶ δὲ καὶ διακόνους
 πρὸς τοῦτο καὶ ὑπηρέτας ἔχειν ἐχρήν, δι' ὧν τε τὰ
 τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν μυστηρίων ἀνακαλύψει,
 καὶ πρὸς σωτηρίας ὁδὸν τοῦ ἀνθρώπου χειραγω-
 γήσειε, προσκαλεῖται μὲν Ἀνδρέας καὶ Πέτρος,
 μετὰ δὲ τούτους Ἰάκωβός τε καὶ Ἰωάννης, εἶτα
 Ματθαῖος, ὁ νῦν ἡμῖν ὑπόθεσις ὢν.

patefaceret, atque homines ipsos ad salutis viam perduceret, ob eam causam vocati sunt Andreas, Petrus, Jacobus, Joannes et Matthæus, de quo nobis hoc loco dicendum est.

Β'. Οὗτος τοίνυν ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς ὕστερον,
 τελώνης πρό καὶ χρημᾶ . . .
 τωρ καὶ λογιστ
 καὶ πάσης ἐν στήρης καὶ

(1) Nobis, in primo nimirum parente Adamo. Hoc autem initium modo nonnihil diverso Latine expressum esse apud Lipomanum, tom. V, fol. 137, indeque credidisse aliquos, alia esse Acta, quæ de-

I. Si præceptum illud, quod ab eo, qui nos formavit, injunctum nobis (1) fuit, servare voluissemus, beata illa paradisi habitatione et vita frui nobis licuisset, omniaque corporea commoda negligentes, solis divinis rebus mentem occupatam haberemus, ac eas assiduis cogitationibus semper meditaremur. Cum ille, qui a divina familiaritate simul atque a gloria excidit, in qua prius erat, generi humano invidet, ob idque ad suam ruinam secum una omnibus machinis illud præcipitare studeret, auctor fuit homini, ut primi illius præcepti oblivisceretur. Itaque homo ipse, qui omnium primus a Deo formatus est, miserabili quodam modo, prohi dolor! paradiso privatus fuit. Non tamen ipsius, qui nos formavit, benignitas patiebatur, ut ad tantam ruinam prolapsi despiceremur, neque ut, prima illa dignitate amissa, tam ignobili statu condemnati relinqueremur. Ille igitur ipse, qui ab initio cum Patre semper fuit, qui cœternus est, ex paterno sinu descendens, seipsum exinanivit, et propter humani generis salutem matrem Virginem subiit, carnem gestavit, et humana omnia sustinuit præter peccatum: humana enim omnia suscepit, ut peccatum mundi tolleret, et his, qui sunt in terra, novum quemdam ad cœlos aditum præpararet. Quoniam vero ejus rei ministros habere oportuit, per quos divinæ dispensationis et mysteriorum disciplinam Deus et

II. Hic, inquam, Christi discipulus, olim fuerat publicanus, pecuniarum exactor et ratiocinator, quippe qui omnes quæstus faciendi vias et artes noverat, mentis acrimonia, multoque rerum usu

dit Lipomanus, adnotavi in Commentario num. 14, ibique ostendi, Acta esse eadem, diversos vero interpretes.

ita præstans, ut inter publicanos principem locum teneret (2). Postea vero quam pro salute mundi Christus Dominus in terra versari cœpit (videte, quæso, repentinam, celerem, admirabilem et plane divinam hominis conversionem), cum præteriret aliquando, et intimas cordis partes inspiceret hominis in telonio sedentis, cumque virtutis studium atque ardorem in ejus animo latentem, ut rerum occultarum cognitor et cordis perscrutator, bene cognosceret, et qualisnam ex eo, qui tunc erat, postea futurus esset, optime prospiceret, illum vocavit, ac sequi se jussit. Sic enim de illo scriptum legimus : « Cum transiret Jesus, vidit publicanum, nomine Levi, in telonio sedentem, ei que dixit : Sequere me. » Ille vero non pecuniarum copia, non eorum, qui circumstabant, multitudine, non terrena et fragili hujus mundi gloria detentus est ; nihil denique illorum omnium curavit, quæ in terris humanam mentem servituti subicere, et ad se attrahere solent : sed ita, ut erat, statim surrexit, et secutus est Dominum. Non longa oratione illi opus fuit, neque multo tempore, non miraculorum spectatione, non denique diligentiore aut diuturniore consuetudine ; sed cum primum optabilem illam et jucundam vocem audivit, « Sequere me, » statim telonium dereliquit, et exigendæ pecuniæ socios, omnemque honoris pristini cupiditatem abiecit, ac toto illo argento et auro, quod

III. Ita qui Levi antea dicebatur, cum mores pristinos admirabiliter mutavisset, appellatione quoque superiore mutata, Matthæus dictus est (3), qui deinceps cum ipso Jesu versabatur, ita ut, cum postea Christus ipse in ejus domo recumberet, una cum illo et Matthæus discubnerit. Qua de re cum Pharisei dubitarent, et ab ejus discipulis quærent, curnam eorum Magister cum publicanis cibum sumeret : ille, his auditis, respondit : « Non opus habent medico, qui bene valent, sed qui male se habent. » Item illud : « Euntes discite, quid sit, Misericordiam volo, et non sacrificium. » Qua re declaravit, se venisse, non ut justos omnino, sed ut peccatores ad penitentiam invitaret. Ex illo tempore Matthæus ita mundum dereliquit, ut et ipsi mundo, et omnibus mundanis cupiditatibus, cruce suscepta, renuntiaverit, soli Deo vivens, et ejus vestigia sequens, omniumque signorum ac miraculorum ipsius spectator et particeps factus : quippe qui per totum dispensationis divinæ tempus una cum Jesu versatus fuit, cum summis ejus discipulis connumeratus, et cum temporis progressu faciens virtutis progressionem. Cum vero tempus illud salutare advenisset, quo

(2) De hoc inter publicanos principatu dubitari merito potest, etiamsi solum credamus, ingenio et dexteritate principem asseri, ut locus clare exponitur apud Lipomannum.

(3) Existimavit auctor, non fuisse dictum Matthæum ante vocationem, sed Levi. Certum est, nomen Levi eidem fuisse etiam ante vocationem ;

A τέχνη μενος, καὶ νοδὸς
 καὶ πραγμάτων πολυπειρία, τὴν
 πρώτην παρὰ τελώναις τάξιν ἐπέχων· ἐπεὶ δὲ τὰς
 ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου διατριβὰς κατὰ γῆν εἶχεν
 ὁ Κύριος (ἴσατε τὸ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἀνδρὸς
 ἀθρόον ὡς ὑπερφυῆς καὶ παράδοξον), Ὁ μὲν γὰρ παρὰ
 ἄγων τῷ βᾶθαι τῆς τοῦ ἀνδρὸς καρδίας ἐνεῖθε
 παρὰ τὸ τελώνιον προκαθημένον, καὶ τὴν ὑποκαθημένον
 τῆς ἀρετῆς αὐτῷ ζῆλον οἷα γνώστης
 κρυφίων καὶ καρδιῶν ἐξεταστῆς ἀκριβῶς ἐγνωκῶς
 καὶ οἷος ἂν ἐξ οἴου γένοιτο προσιδῶς, καλεῖ μὲν
 αὐτὸν ἀκολουθεῖν ἐντελλόμενος. « Παράγων γὰρ, φησὶν,
 ὁ Ἰησοῦς εἶδεν Λευὶ τὸν Ματθαῖον ἐπὶ τὸ τελώνιον
 καθήμενον, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι. »
 Ὁ δὲ οὐ χρημάτων πλῆθύν, οὐ περιεστηκότων
 ὄχλον, οὐ τὴν χαρὰν συρριμένην δόξαν ταύτην καὶ
 βέβησαν, οὐχ ὅσα τῶν τῆδε καταδουλοῦσθαι τε τὸν
 νοῦν καὶ σφετερίζεσθαι πέφυκε τὸ παράπαν οὐδὲν
 ὑπολογισάμενος, ὡς εἶχεν εὐθὺς ἀναστάς, οὔτε μακρῶν
 ἐδεήθη λόγων, οὔτε χρόνου συχνοῦ. Ἄλλ' οὐδὲ
 θαυμάτων θέας οὐδὲ τελειώτερας τῆς ὀμιλίας καὶ
 πλείονος, ἀλλὰ μόνον ὡς τῆς εὐκταίας ἐκείνης αὐτῷ
 φωνῆς καὶ ἡδύτης ἤκουσεν, « Ἀκολουθεῖ μοι, » καταλείπει
 μὲν τὸ τελώνιον αὐτίκα, καταλείπει δὲ τοὺς
 συμπράκτορας, συγκαταλείπει δὲ καὶ τὴν περὶ αὐτὸν
 πᾶσαν φιλοτιμίαν, καὶ ἀργύρου παντὸς καὶ
 χρυσοῦ τὸν πολυτίμον ὠνεῖται μαργαρίτην.

C Γ'. Οὕτω Λευὶς τὸν τρόπον θαυμασίῳ μεταβολῶν
 εἰς Ματθαῖον καὶ τὴν προσηγορίαν ἠλλάξατο, ὥστε
 καὶ ἀνακειμένῳ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ οἰκίᾳ τῷ Ἰησοῦ,
 συνανακείσθαι αὐτῷ καὶ Ματθαῖον, ἐφ' ᾧ διαπορεύσθαι
 τοὺς Φαρισαίους, καὶ ἀναπυθάνεσθαι τῶν μαθητῶν·
 Τί δῆτα μετὰ τελωνῶν ὁ διδάσκαλος ὑμῶν ἐσθίει;
 τὸν δὲ ἀκούσαντα φάναι, « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ
 ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Καὶ,
 « Πορευθέντες μάθετε τί ἐστίν· Ἐλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν. »
 Τί τοῦτο δηλοῦν, ὡς οὐ δικαίους ἦθε καλέσαι πάντως,
 ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Ἐντεῦθεν σταυροῦται
 μὲν ὁ Ματθαῖος τῷ κόσμῳ παντὶ, σταυροῦται δὲ ταῖς
 κοσμικαῖς ἀπάσαις ἐπιθυμίαις, μόνῳ τε τῷ Θεῷ ζῶν,
 καὶ τούτῳ κατ' ἔχνος ἐπόμενος, καὶ πάντων αὐτοῦ
 τῶν σημείων τε καὶ θαυμάτων αὐτόπτης καὶ κοινωνῆς ὢν,
 ἅτε παρ' ὄλον τὸν τῆς οἰκονομίας χρόνον αὐτῷ
 συγγινόμενος, τοῖς τῶν μαθητῶν τε κορυφαίαις
 συναριθμούμενος, καὶ τῷ χρόνῳ συμπροϋοῦσαν
 ἔχων τὴν ἀρετὴν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τοῦ σωτηρίου
 πάθους ἐφειστήκει καιρὸς, καὶ ταφῇ μετὰ τὸν
 σταυρὸν τὸ τοῦ Κυρίου παρεδόθη σῶμα, καὶ νῦν
 μὲν τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφαίνεται,
 νῦν δὲ ἀθέατος ἦν αὐτοῖς τὰ πολλὰ, τέλος εἰς οὐρανούς
 ἀνελήφθη καὶ τὸν Παράκλητον ἐκαίθει ἐν

at nomen Matthæi postea tantum ab ipso usurpatum, non existimo, cum Matthæus ipse cap. 9, vers. 9 contrarium innuat, ubi dicit : « Vidit (Jesus) hominem sedentem in teloneo, Matthæum nomine. » Itaque jam tum habebat geminum nomen.

εἶδει πυρίνων γλωσσῶν τοῖς ἀποστόλοις ἐκπέμπει ὅπως τῇ τούτου ἐμπνεύσει τὴν χάριν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγεῖλωσιν, ἄλλος τε τῶν μαθητῶν ἀλλαγῆς ἐπορεύθη, ἐπὶ πᾶν τῆς οἰκουμένης ἔθνος ὡς ἕκαστος ὑπ' ἐκείνου λάχοι.

paracletum illinc sub ignea linguarum specie ad apostolos suos misit, ut per ejus ipsius Spiritus afflatum gentibus gratiam nuntiaret, tunc Discipuli, alio alii, profecti sunt ad totius orbis terrarum gentes (4), prout unusquisque ab illo ipso Spiritu ducebatur.

Δ'. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα, καὶ οἱ μαθηταὶ τὰς χώρας διέλαθον, τότε καὶ ὁ θαυματὸς οὗτος Ματθαῖος καὶ μέγας ἀπόστολος οὐκ αὐτὸς μόνος τοῦ ἀγαθοῦ μετασχὼν, ἐτέροις ἀπεκρῦψατο τὴν μετέληψιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις κοινοῦται τὸ ἀγαθόν. Καὶ ὅλον ἑαυτὸν ὅλον συναγαγὼν τε καὶ συγκροτήσας διαχαράττει τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον καὶ λογαγραφεῖ τὴν εὐσέβειαν, ἕν' ἅπερ οἱ ἄλλοι διὰ γλώττης ἐδίδασκον, ταῦτα οὗτος ἐγγράμμασι παραδῶ. Ἄνωθεν δὲ καὶ ἀπὸ Ἀβραάμ τῆς γενεαλογίας ἀρξάμενος, καὶ οὕτω καθεξῆς προϊὼν, πρῶτα μὲν τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησιν εὐαγγελίζεται, τὴν ἀνάδειξιν, εἶτα τὴν βάπτισιν, τὴν τῶν ἀποστόλων ἐκλογὴν, τοὺς πειρασμοὺς, αὐτὴν τε ἑαυτοῦ πρόσκλησιν, καὶ τὰς ἱερὰς μυσταγωγίας, ὅσας τε διὰ παραβολῶν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅσας ἐν παρόρησι τοῖς μαθηταῖς σὺν τοῖς ὄχλοις ὠμίλει, τὰς ὑπερφυσίαις θαυματοποιίας, τὰς τῶν νοσοῦντων θεραπείας, τὰς τῶν δαιμονίωντων, τῶν ἐνοχλοῦντων ἀπαλλαγὰς, τὴν τῶν ἄρτων εὐλόγησιν, τὸν ἐν Ὑαλάσῃ περίπατον, καὶ τὴν ἐν τῷ ὄρει τοῦ Θαβὼρ μεταμόρφωσιν. Ἐπειτα καὶ τὰ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἀκριβῶς τῆρ λόγῳ προδιαζωγραφήσας, τότε περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου καὶ ὅσα περὶ τὴν ἐν αὐτῷ προδοσίαν συντηρήθη διεξελθὼν, τὴν ὑποκεκριμένην τε τοῦ Πιλάτου κρίσιν, καὶ τὴν τοῦ δικαίως ἐλθόντος κρίναι κατὰ κρίσιν, εἶτα τὴν ταφήν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἐπὶ τῆς Γαλιλαίας τοῖς ἀποστόλοις ἐμφάνειαν, ὅτε καὶ δοθῆναι πᾶσαν ἐξουσίαν αὐτῷ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἴρηκε.

Ε'. Καὶ τὴν οἰκονομίαν συντόμως φάναι τοῦ λόγου πᾶσαν ἐκθέμενος, οὕτω Παρθυαίοις μήπω τῆ Περσῶν ἀρχῇ προσθεμένοις τὴν σωτηρίαν εὐηγγελίσατο, καὶ τὰ κατὰ τὴν Παλαιστίνην περιελθὼν κλίματα, πλῆθεσί τε συμπλακείς πολυγλώσσοις, λιμῶ τε καὶ δίψῃ καὶ συχναῖς προσπαλαίσεσ κακώσεσ καὶ κινδύνοις, τοῖς μὲν ἐκ τῶν τῆς ἀσθεαίας προεστῶτων ἐπαγομένοις, τοῖς δὲ καὶ ἀπὸ τῶν χαλεπωτάτων τούτων δημαγωγῶν, τὸν Σωτῆρα Χριστὸν θαρρόαλέα

(4) Non tam cito Judæa excesserunt Apostoli, quam hic auctor insinuat: neque Matthæus videtur mansisse in Judæa ad scribendum Evangelium, quando alii jam proficiscebantur ad longinquas regiones, ut mox innuit; sed Evangelium scripsit ante divisionem apostolorum. Vide dicta in Commentario, num. 42 et 43.

(5) Apud Lipomanum pro: Parthos adiit, dicitur prædicasse et apud Thebanos, qui imperio Persarum nondum accesserant. Uter rectius textum Græcum expresserit, certo scire nequeo, cum Acta Græca præ oculis non habeam. Attamen conjicio, lectionem Surii esse probabiliorē, cum alii etiam

Jesus crucem passus est, et Domini corpus post crucem ipsam sepulturae traditum fuit; et ille post resurrectionem aliquando discipulis suis apparuisset, sæpius vero illorum oculos latuisset, postremo in cælum assumptus est, et Spiritum

paracletum illinc sub ignea linguarum specie ad apostolos suos misit, ut per ejus ipsius Spiritus afflatum gentibus gratiam nuntiaret, tunc Discipuli, alio alii, profecti sunt ad totius orbis terrarum gentes (4), prout unusquisque ab illo ipso Spiritu ducebatur.

IV. Cum igitur hæc ita se haberent, et discipuli regiones alias alii aggressi fuissent, tunc admirabilis et magnus apostolus Matthæus, tantarum bonarum rerum solus particeps esse noluit, sed aliis etiam beneficium impertivit. Itaque cum se totum collegisset, Evangelium suum, et religionis ac pietatis doctrinam, litterarum monumentis consignavit, ut videlicet, quæ alii ore ac lingua docuissent, ea ipse scriptis mandaret. Altius igitur inde usque ab ipso Abraham Christi originem exorsus, atque ita deinceps progressus, primum Christi originem secundum carnem nobis nuntiavit, deinde quemadmodum baptizatus fuit, discipulos elegit, tentationes superavit, et ipse a Jesu vocatus est, quemadmodum etiam sacra divinarum rerum mysteria edocuit, partim parabolis, partim aperte discipulis et turbis ea pronuntians. Scripsit idem miracula supra humanæ nature captum ab eodem Jesu facta, item ægrotantium curationes, eorum, qui a dæmonibus vexabantur, liberationes, panes illos, quibus ipse benedixit, et multos pavit, quemadmodum per mare pedibus ambulavit, et in monte Thabor in aliam quamdam formam se transtulerit. Deinde alterum ejus adventum diligentiori oratione conscripsit: quæque de mystica ejus cœna, et de ipsius proditione facta erant, perstrinxit. Ad hæc falsum illud Pilati judicium, et ejus, qui venit, ut juste alios judicaret, iniquam condemnationem, sepultoram, resurrectionemque, et quemadmodum apud Galileam apparuit apostolis, quo tempore datam sibi dixit omnem potestatem in cælo et in terra.

V. Cum igitur, ut summatim dicam, totam Christi dispensationem explicavisset, Parthos adiit, qui nondum Persarum imperio adjuncti erant (5), ipsisque salute nuntiata, Pælestinae regionis fines peragravit, ubi cum ingenti multitudine variis linguis prædita congressus est, cum fame, siti et crebris ærumnis ac periculis luctatus, quorum alia superstitiosæ impietatis præsidēs, alia acerbissimi populorum tribuni crudelissime afferebant.

dicant, apud Parthos prædicasse Matthæum, Parthique, qui tempore Matthæi habebant in illis partibus principatum, postea multis sæculis fuerint sub imperio Persarum. At de prædicatione Matthæi apud Thebanos nullus loquitur, nec illi postea fuerunt sub Persarum imperio. Itaque videtur Metaphrastes credidisse, Matthæum, aliquo tempore prædicasse in imperio Parthorum, deinde regressum esse in Pælestinam, ac demum profectum in Æthiopiā. Hic autem ordo prædicationis ipsius non est improbabilis, ut colliget prudens lector ex disputatis de prædicatione sancti Matthæi in Commentario § 4.

At ille nihilominus tamen Salvatorem Christum, et mente et voce libera prædicabat, et eos, qui errore decepti fuerant, ad divinam cognitionem perducebat, ab erroris fallacia remotos et ad veritatis cognitionem translatos. Impia igitur gentium superstitione de medio sublata, omnes homines vero et soli Deo adjunxit, neque suæ prædicationis doctrinam illis tantum finibus contineri voluit, sed ad Æthiopiā (6), quam sortitus fuerat, pervenit: ejus regionis homines cum ad veritatis notitiam perduxisset, Christianæque fidei gymnasium illis constituisset, et quoscumque potuit prædicationis suæ retibus inclusisset, multaque miracula, Christi ope adjutus, effecisset, et eos, qui ad Dei fidem conversi erant, per aquam et spiritum Christo adjunxisset, ecclesiam sanctam ipsi ædificandam curavit, presbyterosque ac diaconos constituit, singulis diebus concionem habens, partim ad veritatem retinendam illos adhortans, partim mysteria tradens: eos vero, qui languoribus et morbis vel demonum malitia oppressi, de vita periclitabantur, verbo et manus affectu ab omnibus molestiis statim liberabat.

VI. Postea vero quam opus exegit sua vocatione dignum, et debitum opus complevit, ad quod vocatus fuerat, per martyrion in Domino quievit, et nobis, qui versamur in terris, corpus reliquit gloria et hymnis ornatum, eosque, qui memoriam ejus celebrant, vicissim multo splendore ornans, ac sanctos efficiens: id quod multi ex eorum numero, qui per Apostolum ipsum salute digni facti sunt, sacris orationibus consuetam et sanctam ejus celebritatem honorifice admodum prosequenti memoriæ prodiderunt. Ipse vero sine intervallo aliquo puro aspectu Domini Jesu Christi faciem contemplatur, et in ejus immensæ gloriæ corona decoratur, atque cum eo simul versans, exultat perpetuo: cui convenit omnis gloria, honor, adoratio et magnificentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(6) Hic rursus multum dissentit editio Lipomani, et pro Æthiopia substituit Hierapolim his verbis: « Nolens autem eo usque suam sistere doctrinam, ad ei sorte attributam Syriæ Hierapolim, sitam prope partem Euphratem, accedit, » etc. At rursus non capio, quomodo hic de Hierapoli referantur omnia, quæ apud Surium de Æthiopia. Quare dubitare vix possum, quin corrupta et interpolata sint Acta, quæ edidit Lipomanus, et certe alterutra sunt duobus locis corrupta. Combefisius in Annetario novissimo part. 1 pag. 497 dat Adnotationes in Orationem Nicetæ in Matthæum, ibique bis asserit, Acta illa Metaphrastæ, sicut edita sunt a Li-

καὶ φωνῇ καὶ γνώμῃ ἐκτρουεῖ, τοὺς ἀλόντας τῇ πλάνῃ πρὸς θεογνωσίαν ἐχειραγωγῆσαι, τῆς ἀπάτης ἀπέστειρε, προτῆξε τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ μέσου τὰ τῆς ἀσεθείας πεποίηκε, καὶ πάντας τῷ ἀληθεῖ καὶ μόνῳ Θεῷ προσηγάγετο, μὴ μέχρι τοῦ τούτου στήναι βουλόμενος αὐτῷ τὰ τῆς διδαχῆς, καὶ τὴν ἀποκλήρωθεισαν αὐτῷ ἱεράπολιν τῆς Συρίας, τῷ τοῦ Εὐφράτου μέσῳ διακειμένην καταλαμβάνει, καὶ ἐπειδὴ πρὸς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἐπανήγαγε καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ, διδασκαλεῖόν τε πίστεως ἐκεῖ συστηράμενος, καὶ τῷ τοῦ λόγου δακτύλῳ πάντας οἷς ἂν ἐντόχει ζωνορήσας, θουράτων τε πλῆθὺν ἐργασάμενος, καὶ οὕτως καὶ τοὺς πεπιστευκότας, δι' ὕδατος τε καὶ Πνεύματος προσηγάγον τῷ Χριστῷ, ἐκκλησίαν αὐτῷ ἁγίαν ὠκοδομήσατο, ἱερεῖς δὲ καὶ προσευτῆρας ἀποκλήρωσας, καὶ διακόνους τῷ τοιαύτῳ πάλιν ἐγκαταλίξας βιβλίῳ, ἐκαστοῦς τε ἐκκλησιαζόμενος, καὶ τοῦτο μὲν πρὸς τὴν ἀληθείαν ὑπαλείφων, τοῦτο δὲ παραδιδούς τὰ μυστήρια, τοῖς πάθεσι τε καὶ νόσοις πιεζόμενος, τῇ καιροῦν κακότητι κινδυνεύοντας, λόγῳ καὶ χειρὸς ἐπαφῇ, τῶν ἐνοχλούντων εὐθὺς ἀπήλαττεν.

Γ. Ἀρχαί: καὶ τῆς ἐαυτοῦ κλήσεως ἀξίαν τὴν ἐργασίαν ἀποδοσικῶς τῷ καλίσαντι, καὶ πλήρης ἡμερῶν γενόμενος τῶν τοῦ Πνεύματος, ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸν τῆς εἰρήνης ἀναλύει Θεόν, καὶ τοῖς μὲν ἐπὶ γῆς ἡμῖν καταλείπει τὸ σῶμα, δόξῃ τε καὶ ὕμνοις κοσμούμενον, καὶ λαμπρῶς ἀντικαθίστην καὶ καθιερῶν ἰκανῶς τοὺς δοξάζοντας, ὃ δὲ πολλοὶ τῶν ὑπὸ αὐτοῦ τῆς σωτηρίας ἔξωμένων ἱερολογήσαντες τε καὶ περιβαλόντες, ἐντίμως τῇ νενομισμένῃ ὁσίᾳ παρέδοσαν. Αὐτὸς δὲ προσώπῳ Κυρίου ἀμέσως καὶ καθαρῶς ἐμφανίζεται, τῷ τῆς ἐκείθεν τε δόξης στεφάνῳ κοσμεῖται, καὶ τούτῳ σύνεστι καὶ συναγάλλεται, ὃ πρέπει πάσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, μαγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοκρίσεια. νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

pomano, probatiora esse Surianis, quæ ab ipso etiam Lipomano edita sunt tom. VII, fol. 265; sed nullam addit rationem: et sane difficulter dedisset idoneam. Etenim probabilius est, apud Parthos prædicasse Matthæum, quam apud Thebanos, nescio quos, qui postea Persarum imperio adjuncti fuerint; probabilius quoque est, Æthiopiā eidem obtigisse prædicatione illuminandam, quam civitatem unam Syriæ Hierapolim. In hisce autem solis Acta differunt, in reliquis consonant præter diversitatem interpretationis. Verum de prædicatione sancti Matthæi et de loco martyrii aut mortis plura disserui in Commentario, § 4.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ

ΚΑΙ ΚΑΛΑΙΝΙΚΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΘΕΚΛΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΙΚΟΝΙΩ.

DE SANCTA, GLORIOSA AC VICTRICE MARTYRE

THECLA ICONIENSI.

(Septembris die 25. — Græce et Latine edidit Petrus Pantius, Antwerpiæ 1608, in-4°.)

Α. Ἄρτι τοῦ μεγάλου τῆ ἀληθείας εὐαγγελιστοῦ τε καὶ κήρυκος, Παύλου φημι τῆς πολυφθόγγου τοῦ Χριστοῦ σάλπιγγος, ἀπὸ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ, ἐπὶ τὸ Ἰκόνιον ἀφικομένου, καὶ τὸν τῆς ζωῆς λόγον, οἰοναὶ σπέρμα θεῖον, ἐκεῖ καταβαλλομένου, Δημᾶς καὶ Ἑρμογένης, ἄνδρες οὐ πρὸς ἀλήθειαν ζῶντες, ἀλλ' ὑποκρίσεως ὄντες πεπληρωμένοι, αὐτῷ συνείποντο. Ὁ Παῦλος οὖν, ἅτε τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς, καὶ μεστὸς ὢν ἀγαθότητος τὴν ψυχὴν, ἀπλοῖκῶς αὐτοῖς καὶ φιλικῶς προσέκειτο· καὶ πάντα ἦν τὰ κατὰ τὴν δεσποτικὴν οἰκονομίαν αὐτοῖς διοικούμενος, τὰ μεγαλεῖά τε τοῦ Θεοῦ διαγγέλλων, καὶ ὅπως ἀποκαλυφθεῖν αὐτῷ Κύριος, καὶ πρὸς ἐαυτὸν ἐπισπάσοιτο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἰκονιέων γένοιτο, ἐπιξενούται παρὰ τινι ἀνδρὶ Ὀνησιφῶρου τοῦνομα ὡς εὐσεβῆς τε ὢν καὶ τὰλλα ἀγαθὸς ἀνὴρ, ὡς μόνον τοῦ Ἰκονίου παραλαβεῖν τὸν Παῦλον ἀκήκοον, ἐξελθὼν ἅμα γυναικὶ καὶ τέκνοις αὐτῷ ὑπαντᾷ. Ἐμαθε γὰρ παρὰ Τίτου, ὁποῖος ἄρα τὴν ἰδέαν ὁ Παῦλος, καὶ πόθῳ τῷ ἐκείνου βληθεὶς κατὰ θεῶν αὐτοῦ ἐξήκει. Ἰδὼν δὲ Παῦλον ἐρχόμενον, ἄνδρα οἶον ὁ Τίτου λόγος ὑπέγραψε, βραχὺν τὴν ἡλικίαν, φιλὸν τὴν κεφαλὴν, ἀγγύλον τὰς κνήμας γρυπὸν, σύνοφρον, τὸ μείζον φάναι· καὶ καιριώτατον χάριτος, θεῖος πεπληρωμένον· Χαῖρε, φησὶ πρὸς αὐτὸν, ὑπηρέτα τοῦ εὐλογημένου. Ὁ Παῦλος δὲ, καὶ αὐτὸς Πνεύματι θεῷ τὸν ἄνδρα καταμαθὼν, σεμνὸν τε προσώπου μειδιάμα, καὶ ἤθος χαρίεν αὐτῷ ἐπιδαίξας· Ἡ χάρις, ἔφη, τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ, καὶ τοῦ οἴκου σου. Δημᾶς δὲ καὶ Ἑρμογένης, οὗς ἤδη καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἔφραμεν, φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Παῦλον τὰς ψυχὰς πληγόντες, καὶ τὴν ὠδὴν τῆς καρδίας οὐχ οἶοί τε ὄντες στέγειν, ἀλλ' εἰς φῶς ἐνεγκόντες· Ἡμεῖς δὲ σοι, πρὸς τὸν Ὀνησιφῶρον φασὶν, οὐ δοκοῦμεν εἶναι τοῦ εὐλογημένου, εἰ μὴ καὶ πρὸς ἑμᾶς, ἀλλὰ πρὸς Παῦλον μόνον τὴν πρόσρησιν ἐποιήσω; Ὁ δὲ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ῥημάτων τὴν ὑποκαθημένην αὐτοῖς ἐνδὸν κακίαν κατανόησας, Ἐπεὶ οὐχ ὄρω ἐν ὑμῖν, εἶπε,

I. Cum primum Paulus magnus ille veritatis nuntius ac præco, et sonora Christi tuba, relicta Antiochia, Syriæ urbe, Iconium venisset, ibique vitæ verbum, instar divini seminis, spargeret, Demas et Hermogenes, non ex veritatis præscripto viventes, sed fictione pleni, una illum comitabantur: quos Paulus, quippe Christi discipulus, animo omni humanitate imbuto, candidè atque amice amplectebatur, omniaque illis, quæ ad Dominicam disciplinam, vivendique rectam rationem pertinerent, suppeditabat, magnalia Dei, modumque quo Dominus ipsi apparuisset, et ad se traxisset, illis enarrans. In ipsam porro Iconiensium urbem jam ingressus, hospitio excipitur a quodam viro, cui Onesiphoro nomen, qui cum cætera vir probus esset, tum etiam pius, simul atque audivit, Paulum ad urbem adventare, cum uxore et liberis obviam procedens (intellexerat enim ex Tito, qua forma Paulus esset) ejus videndi desiderio tactus, exivit. Quem accedentem conspiciens, virum videlicet, qualem Titi sermo descripserat, brevi corporis statura, capite exili, tibiis incurvis, naso adunco, ciliis contractis, animo ac mente intenta, utque, quod majus est, et maxime ad rem facit, referam, virum (inquam) divina gratia plenum, Salve, inquit, servè Dei benedicti, cui Paulus et ipse virum, Dei Spiritu docente, cognoscens, lætam quamdam vultus gravitatem, gratamque ingenii suavitatem ostendens, Gratia, inquit, Dei tecum et cum tua familia esto. Demas porro et Hermogenes (quos ipsum comitari diximus), animis per invidiam in Paulum concitatis, et cordis sui dolorem, instar partus, minime tegere valentes, sed in apertum proferentes: Quid, aiunt, Onesiphore, an nos quoque ad Deum benedictum non videmur tibi pertinere, quod nobis præteritis, unum Paulum sis allocutus? Ex quibus verbis eum improbitatem in ipsis insidentem perspexisset,

Hoc ideo, inquit, a me factum est, quod non deprehendam in vobis ullum justitiæ fructum : nihilominus tamen vos quoque domum meam venite, et in ea requiescite.

II. Paulus igitur eo ingressus, capta primum quiete, deinde sumpto cibo, verba facere instituit, et pietatis doctrinam animis eorum, qui conveniant, disseminare. Cujus doctrinæ principium ac fundamentum illi fuit, Beatitudines a Christo deprædicatæ. Beati enim, inquit, pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum¹. Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt. Beati continententes, et stulto huic mundo valedicentes, quia Deo imprimis placebunt. Beati timorem Dei in cordis velut utero parturientes, ipsiusque oracula tremantes : quoniam ipsum videbunt, et tanquam angeli perpetuo cum ipso degent. Ad quem enim, inquit ille, adspiciam, nisi ad mitem, et tacitum et tremantem sermones meos? Beati qui postquam Dei lavacrum susceperunt, corpora sua pura deinceps ab omni sorde custodientes, pacificos seipsos vita ac moribus exhibent : quoniam filii Altissimi vocabuntur. Beati misericordes : quoniam misericordiam consequentur, et in die judicii nullas supplicii pœnas experientur. Beati quorum corpora pariter atque animæ, castæ, instar virginum, servatæ fuerint : quoniam Deo accepti erunt, et justitiæ puritatisque suæ mercedem apud ipsum invenient, quietem sempiternam adepturi¹. Et Paulo quidem ejusmodi verba in domo Onesiphori coram illis, qui ad se venerant, disserente, et nonnullis quidem libenter placideque illum audientibus, aliis autem sermocinationem hanc negligenter accipientibus, et surdorum instar affectis, aliis denique, non solum ad hæc attentionem non præstantibus, sed mala insuper in corde agitantibus, Thecla, virgo quædam nobilis, Thecleæ filia, viro desponsa, cui nomen Thamyris, in vicinia Onesiphori habitans, per fenestram aurem avidam audiendi porrigens, Pauli verba auscultabat : cujus quantumvis faciem minime aspiceret, ita tamen ex ejus sermone pendebat, ut reliquarum rerum omnium cura demissa, ad ipsum solum attenderet, et per ipsum Christo coaptaretur. Cumque videret multas tam matrimonio conjunctas, quam virgines ad Paulum ingredientes, desiderabat quidem et ipsa viri aspectum intueri, ex cujus sermone tantum fructum hauriebat, cæterum, quod ipsi tum temporis id facere minime liceret, fervidos amantes imitata, in sola fenestra acquiescebat, eique continuo adherebat, Pauli verbis indesinenter, tanquam lignum juxta aquas, quarum in Psalmis mentio est, plantatum, irrigata. Quam ubi mater advertit, tanto jam tempore fenestræ illi affixam, ignorans scilicet quæ in corde illi inclusa laterent, suspectam tamen interim immensam hanc ad fenestram sessionem habens,

Α καρπὸν οὐδένα δικαιοσύνης· οὐδ' οὖν ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς ἔρχεσθε εἰς τὸν ἐμὸν οἶκον, καὶ ἀναπαύεσθε.

Β'. Ὁ Παῦλος οὖν ἐκεῖσε γενόμενος, καὶ πρῶτα μὲν ἀναπαύσεως, ἔπειτα δὲ καὶ τραπέζης μεταλαχῶν, λόγον ἤπτετο, καὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν συνειλεγμένων τὸ τῆς εὐσεβείας δόγμα κατασπείρειν ἀπήρχετο. Γίνονται δὲ αὐτῷ ἀρχὴ καὶ καταβολὴ τῆς διδασκαλίας οἱ μακάρισμοὶ τοῦ Χριστοῦ. Μακάριοι γάρ, εἶπεν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι οἱ ἐγκρατεῖς, καὶ οἱ τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ ἀποπαξάμενοι, ὅτι τῷ Θεῷ εὐαρεστοῦντες ἔσονται. Μακάριοι οἱ τὴν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν γαστρὶ καρδίας ὠδίνοντες, καὶ τὰ αὐτοῦ τρέμοντες λόγια, ὅτι αὐτὸν ὄψονται, καὶ ὡς ἄγγελοι τούτῳ διὰ παντὸς συνέσονται. Ἐπὶ τίνα γάρ, φησὶν αὐτὸς, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Μακάριοι οἱ τὸ θεῖον δεξάμενοι βάπτισμα, εἶτα ῥύπου καθαρὰ τὰ ἑαυτῶν τηρήσαντες σώματα, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ εἰρηνοποιοὶ καταστάντες· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Ὑψίστου κληθήσονται. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται, καὶ κολάσεως οὐχ ἔξουσι πείραν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Μακάριοι ὧν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ ψυχαὶ παρθένοι διατηρήθησαν· ὅτι εὐαρεστήσουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀγνείας μισθὸν παρ' αὐτῷ εὐρήσουσι, καὶ ἀνάπausιν εἰς αἰῶνας ἔξουσι. Τοιαῦτα τοῦ Παύλου, κατὰ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον, τοῖς προσελθοῦσι διαλεγόμενου, καὶ τινῶν μὲν ἠδέως καὶ προσηνῶς τὴν ἀκοὴν ὑπεχόντων, ἐνίων δὲ καταλιγορούστων τοῦ λόγου, καὶ κωφοῖς ἐπίσης διακειμένων, ἄλλων δὲ πρὸς τῷ μὴ προσέχειν ἔτι καὶ πονηρὰ λογιζομένων ἐν ταῖς καρδίαις· Θέκλα τις εὐγενῆς παρθένος, Θεοκλείας θυγάτηρ, μεμνηστευμένη ἀνδρὶ οὗ τὸ ὄνομα Θάμυρις ἦν, ἐν γειτόνων τῷ Ὀνησιφόρῳ τὰς οἰκίσεις ποιουμένη, διὰ τῆς θυρίδος φιλήκουσ οὖς ὑποσχούσα, τῶν Παύλου λόγων ἐπηκροῶτο· καὶ πρόσωπον μὲν ἐκείνου οὐκ εἶχεν ἑρᾶν, οὕτω δὲ τῶν αὐτοῦ λόγων ἐξήρτητο, ὥστε πάντων ἀμέλειαν καταγνοῦσαν τῶν ἄλλων, αὐτῷ μόνῳ προσκεῖσθαι, καὶ δι' αὐτοῦ Χριστῷ συναρμύζεσθαι. Ὁρῶσα δὲ πάλλας τῶν γυναικῶν καὶ παρθένων πρὸς Παῦλον εἰσιούσας, ἐπέθει μὲν καὶ αὐτῇ ὄψιν ἰδεῖν, οὗ τοιοῦτον ἀπέλαθε τῶν ῥημάτων. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ παρὸν τοῦτο ἀδύνατον ἦν, τοὺς θερμοὺς μιμουμένη τῶν ἔραστῶν, ἤρκειτο καὶ μόνῃ τῇ θυρίδι, καὶ ταύτης διαπαντὸς εἶχετο, τοῖς ἐκείνου λόγοις ἀδιαλείπτως ἀρδευομένη, καὶ οἶοναί ξύλον οὖσα πεφυτευμένον παρὰ τοῖς ψαλμικοῖς ὕδασι. Ἡ μὲντοι μήτηρ αὐτῆς ἐπὶ χρόνον οὕτω συχνὸν ὀρῶσα ταύτην τῇ θυρίδι προσηλωμένην, καὶ τῶν μὲν εἰς καρδίαν ὅλως ἀμαθῆς οὖσα, πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀμετρον ὑποπτέουσα προσηδρίαν, ἀπαλοῖς πρότερον, καὶ τοῦτ' αὐτὸ ῥήμασι μητρικαῖς ἐπειράτο κωλύειν· Τέκνον, λέγουσα, Θέκλα, τί σοὶ καὶ τῷ ξένῳ τούτῳ καὶ γόητι, ἢ προσέχεις διαπαντὸς, καὶ

¹ Matth. v, 5.

οὕτως ἤλω τοῖς αὐτοῦ ῥήμασι; βλέψον ἤδη καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ λόγου μετάδες, καὶ μετασχεῖν τροφῆς προθυμήθητι. Ἐπεὶ δὲ οὕτω λέγουσα μηδὲν ἤκουεν, ἀλλὰ τὸ τοῦ λόγου, νεκρῶ πρὸς οὓς διελέγετο, ἡ δὲ καὶ αὐστηροτέρων ἤπιετο ῥημάτων. Ἰνα τί ὡς τις, λέγουσα, μία τῶν ἀφρίνων καὶ τῆς αἰσθήσεως αὐτᾶς ἀπολωλεκυῖα, ἀνδρὶ ἀγνώτῃ καθέξῃ ἀτενωῶς προσέχουσα; αἰδέσθητι συγγενεῖς· αἰδέσθητι φίλους, ἡλικιώτιδας· φύσιν αὐτὴν δυσωπήθητι. Καὶ ὅπως ἐλευθέρα τυγχάνουσα δούλην ἔχεις ψυχὴν, καὶ ταῦτα θυγάτηρ μὲν Θεοκλείας οὖσα, μηστὴρ δὲ Θαμυρίδος; Ταῦτα λέγουσα, καὶ τὸν μηστῆρα μετακαλεῖτο, καὶ ὅς παρῆι πτηνῶς, τῶν γάμων ἕνεκα τὴν κλῆσιν αἰόμενος. Ὡς οὖν ἤκουε παρ' αὐτῆς ὅπως ἡ Θεκλα, καὶ ὅτι τρεῖς ἡμέραι καὶ νύκτες ἴσαι παρεῖλοιν, καὶ αὐτὴ τῆς θυρίδος τὸ παράπαν οὐκ ἀποσταίῃ, βρωτοῦ μὲν καὶ ποτοῦ μηδὲ βραχὺ μνημονεύουσα, τῶν Παύλου δὲ μόνου λόγων ἐκκρεμαμένη· ἐπεὶ ταῦτα ὁ Θαμυρίς ἤκουεν ἀπὸ τῆς μητρὸς, εἶτα καὶ προστιθείσης, Σὺ δὲ, μηστῆρ γὰρ εἶ, πρόσελθε ταύτῃ, καὶ ἀποστῆναι τοῖς σοῖς λόγοις τῆς θυρίδος αὐτὴν παρασκευάσον· πρόσσεισιν εὐθέως ὁ Θαμυρίς, καὶ παντοδαπὸς γίνεται τοῖς λόγοις, τοῦτο μὲν κολακεύων, τοῦτο δὲ παραινῶν, τοῦτο δὲ καὶ πληκτικωτέροις αὐτὴν ῥήμασιν ἐπιστρέφειν πειρώμενος, καὶ· Τί μὴ πρὸς τὸν Θαμυρίν τὸν σὸν ἔρξῃ, ἔλεγε, τὸν νυμφίον, φιλότατη, τὸν σὸν; τίνα δὲ φιλεῖς ἄλλον, τοὺς ἐρόους ἔρωτας ἀτιμάσασα; τί οὕτως ἐξέστηκας, τί οὕτω κάτοχος εἶ; μὴ τι σοὶ καὶ ἄκων προσέκρουσα, φιλότατη; μὴ τοῖς κατὰ σὴν θέλησιν ἀγνοοῦντες οὐχ ὑπουργήσαμεν; τάχα μέλλομεν εἰς τοὺς γάμους. Ὁψίζουσι τοῖς ᾠδικοῖς οἱ ὑμέναιοι. Καὶ εἰ βούλει, τελείσθωσαν πάντα. Ἡ καὶ ἔτι περιμενοῦμεν; τοῦ σοῦ γὰρ βελήματος, Θεκλα, καὶ μόνου τοῦ νεύματος αὐτὸς ἤρτημαι. Ταῦτά τε ἔλεγε, καὶ σχήμασι παρακλητικοῖς ἔτι ἔλκειν εἰς ἑαυτὸν ἐπειράτο, ἡρέμα δὲ καὶ ὀμόντης ἀπτόμενος, Ἀνάστηθι, φάγωμεν, ὑπεφώνει· ἀνάστηθι, πίωμεν. Τί γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ πολὺ τοῦτο τῆς αἰτίας εἰς ἔνησιν; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος· πλήν καὶ τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ πᾶσι κοινῶς ἦν ὁ θρήνος· Θαμυρίδι μὲν γυναικὸς ἀστοχοῦντι· Θεοκλείᾳ δὲ, τέκνου· ταῖς δὲ παιδίσκαις, κυρίας· καὶ σύγχυσις ἦν ἐν τούτῳ πολλή, καὶ πένθος ἀπαρηγόρητον.

Haec enim ille. Omnes interim domesticos quod uxore excideret, Theocleam, quod filia,

Γ'. Ἀλλὰ τῇ Θεκλᾷ, καὶ τούτων γινομένων, ὀλίγη φροντίς· τῶν αὐτῶν δὲ εἶχετο, καὶ τῆς θυρίδος οὐδαμῶς ἀφίστατο, καὶ οἱ Παύλου λόγοι μελέτη ταύτῃ διηνεχῆς. Ὁ Θαμυρίς οὖν, εἰδὼς ὡς ἀνούητος ἐπιχειρεῖ, ζήλου πικροῦ, θυμοῦ τε καὶ ὀργῆς ἐντεῦθεν ὑποπλησθεῖς, πρόσεισιν ἔξω κατὰ ἀμφοδόν, καὶ ἦν οὕτω παρατηρῶν, τίς τε πρὸς τὸν Παῦλον εἰσίοι, καὶ τίς ἐξέρχοιτο. Καὶ δὴ δύο τινὰς ὄρξ' μαχομένους πρὸς ἀλλήλους τε καὶ στασιάζοντας. Δημᾶς οὗτοι καὶ Ἑρμογένης ἦσαν· οὓς ὁ λόγος φθάσας ἐδήμησε, καὶ ὅπως Παύλῳ μὲν εἶποντο, ἤκιστα δὲ τῷ ἐκεῖνω βίῳ συνέποντο· οἷς καὶ ὁ Θαμυρίς ἐντυχῶν, καὶ

blandis primum, hoc est maternis verbis, ipsam ab illa prohibere contendit: Filia, inquit, mea Thecla, quid tibi cum extraneo illo præstigiatore rei, quem ita assidue auscultas, cujusque verbis usque adeo capta teneris? nos quoque jam aspice, et colloquii tui participes redde, ac de cibo sumendo cogita. Quo illa sermone usa, cum nihil proficeret, sed ut dici solet, mortuo in aurem verba faceret, asperiori loquendi genere uti aggressa: Et quid, inquit, instar insanæ, et sensibus ipsis spoliatae, continuo hic assidens, ad virum ignotum ita attendis? reverere cognatos, reverere amicos, reverere æquales, naturam ipsam reverere, cur libera cum sis, animum servilem geris, idque filia Theocleæ, sponsa Thamyridis? Quo dicto, ipsum sponsum arcessit, qui et festinus, et velut alatus advenit, nuptiarum se causa advocari existimans. Cæterum ubi ex ea, quo loco res Theclæ essent, intelligeret, quodque post exactos jam tres dies, et totidem noctes, illa omnino a fenestra non recessisset, cibi potusque ne tantillum quidem memor, tantum ex Pauli verbis suspensa: hæc, inquam, cum Thamyris ex matre intelligeret, illaque, adderet: Adi tu illam (quippe sponsus ejus es) et verbis a fenestra ut absistat efficere contende, accedit prolinus Thamyris, omnigenoque sermone, nunc quidem assentando, nunc admonendo, nunc increpando, illam a proposito revocare conatur. Et quid, inquit, Thamyrii sponsum tuum non aspicias, mihi charissima? numquid forte alium amas, in despectum amoris erga te mei? cur ita, veluti attonita, a te abiisti? num per imprudentiam forte te offendi, dilectissima? num voluntati tuæ obsequioque in te meo uspiam defui? nimis fortean diu nostras hactenus moramur nuptias: nimis diu hymenæi nostri cantus musicis differtur. Quare si lubet, age, omnia conficiantur. An etiamnum cunctabimur? ex voluntate enim tua, mea Thecla, soloque nutu pendeo. Hæc et dicebat, et gestu quodam corporis ad permovendum efficaci illam in suam sententiam pertrahere nitebatur, quin et vestem lineam ipsius remisse tangens, Surge, subjecit, edamus; D surge, bibamus: quid enim tanta inedia nobis pro-

communis luctus invasit, Thamyridem quidem, ancillas denique, quod domina: hincque, confusio

III. Cæterum Theclæ parva etiam horum omnium cura, et in iis, quæ cœperat, perseverans, fenestra nullatenus absistebat, unius Pauli sermonibus tota animi contentione studioque intenta. Quod ubi Thamyris videt, sequæ rei nequaquam successuræ operam dare, acri zelotypia atque iracundia percussus, foras in plateam progreditur, quis ad Paulum intraret, quisve inde exiret, observans: cum duos quosdam inter se depugnantes et rixantes videt, Demam nempe et Hermogenem (de quibus antea diximus, Pauli quidem assecclas, non item vitæ imitatores fuisse), in quos cum Tha-

myris invidisset, et de Paulo quæsiisset, voluntati suæ conformes reperit : virum se illum, quisnam esset, accurate nequaquam novisse asserentes, virginittatem autem velut legem sancire, hisque verbis uti : Nisi in castitate persistatis, corpora vestra post mortem nequaquam resurgent, neque vos vitæ hæreditatem adipiscemini. Quo sermonis genere juvenes uxoribus privat, virgines maritis, cœlibatum astruens, eoque facto animos simpliciorum decipiens. Quos viros Thamyris ex tempore sibi conciliatos domi suæ hospitio excipit, appositoque perquam sumptuoso prandio, omnia de Paulo curiosius percunctatus, illos in consilium adhibet : quonam modo illo devicto, et de medio sublato, desponsa sibi Thecla minime spoliaretur. Cui Demas et Hermogenes, Cæstellio, inquit, præsidii vitæ ipsius institutam denuntia, imbuere multitudinem nova et extranea Christianorum doctrina : curæ nimirum illi de cætero fuerit Paulum ad Cæsaris edictum perdere : atque ea ratione uxorem tuam liberam libere tibi habere licebit, qua in re ne nos quidem te negligemus, quin potius, quoad ejus facere poterimus, una adjuvabimus.

IV. Thamyris igitur, zelotypia adhuc et iracundia plenus, diluculo consurgens, domum Onesiphori pergit cum magistratu, et manu non pauca : deinde in Paulum incidens, Corruptisti, inquit, o homo, Iconiensium urbem, Theclæque mihi desponsatæ, conjugium meum ut nihili aestimaret, persuasisti ; veni proinde rationem hujus tui facti coram præside redditurus. Quæ ubi dixit, omnis multitudo illi est assensa, Apage præstigiatores, clamantes, omnes enim nostras uxores perdidit. Stans igitur Thamyris ante tribunal, magna hominum multitudine cinctus, ingenti voce : Hic homo, inquit, unde sit ignoramus, virgines autem ne nubant prohibet, tumultuque urbem hanc complet, dicat ergo cur hæc faciat. Demas autem et Hermogenes, rerum præstantium indocti discipuli, neque quidquam Judæ scelerata improbitate inferiæ, eidem suggesterunt, diceret Paulum Christianum esse, atque ita citissime periturum.

V. Præses porro animum accuratius intendens, Paulo ad se propius constituto, Quis tu es, ait, et quamam illa, et qualia quæ doces ? neque enim de re nihili te accusant. Ad quæ Paulus sublata voce : Si hodie super doctrina convenior, audi quid dicam, proconsul. Deus vivens, Deus ultionum, Deus nullius rei indigens, sed solam hominum expetens salutem, misit me, Jesum Christum Filium suum denuntiare : quem etiam denuntio, et ut in ipso spem habeant homines doceo : qui solus mundum errantem commiseratus est, ne deinceps simulate mortales vivant, sed fidem teneant, animosque Dei timore coercentes, pravis omnibus operibus renuntiant, et in puritate veritatisque amore vivant. Quare si ego, o proconsul, ea quæ mihi revelata a Deo sunt, doceo, quidnam injuste facere invenior ? Quibus ille auditis, Pau-

Α περί Παύλου ἐρόμενος, εἶρε συναιρομένους αὐτοῦ τοὺς θελήμασιν. Εἰρήκασι γὰρ, ὡς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅς τις μὲν εἶη, ἢ ἔχειν ἀκριβοῶς εἰδέναι, νομοθετεῖ δὲ παρθενίαν, "Ἦν μὴ ἀγνοῖ μείνητε, λέγων, ἄλλως οὐκ ἂν μετὰ θάνατον τὰ σώματα ὑμῶν ἀνσταθῆ, καὶ ζωῆς γένοισθε κληρονόμοι. Καὶ ταῦτα λέγων, ἀποστρεφεί μὲν νέους γυναικῶν, παρθένους δὲ ἀνδρῶν· νομοθετῶν ἀγαμίαν, καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλοустέρων ἐξαπατῶν· Ὁ Θάμυρις οὖν τοὺς ἄνδρας παραχρῆμα ὑποποιούμενος εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον ξενίζει· καὶ δεῖπνα πολυτελεῖ παρατιθείς, τὰ περί τοῦ Παύλου τε περιεργότερον ἀνθρώπα, καὶ συμβούλους ἐλάμβανε, πῶς ἂν τούτου περιγενόμενος ἐκ μέσου τε ποιήσας, τῆς μεμνησταιμένης αὐτῷ Θεόκλης μὴ ἀποχρήσοι. Δημῶς δὲ καὶ Ἑρμογένης, τῷ ἡγεμόνι Καστελλίῳ, εἶπον, τὰ περί αὐτοῦ διασάφησον, ὡς ἀναπεῖθαι τοὺς ὄχλους τῇ καινῇ καὶ ξένη ταύτῃ τῶν Χριστιανῶν διδασκαλίᾳ· καὶ τὸ λοιπὸν αὐτῷ μὲν μελήσει κατὰ τὸ δόγμα τοῦ Καίσαρος, Παῦλον ἀπολέσαι· σοὶ δὲ οὕτως ἔσται τὴν γυναῖκα τὴν σὴν ἔχειν ἐλευθέραν ἐλευθέρως. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οὐ περιοψόμεθα σε, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ ἐσόμεθα συνεργῶντες.

Δ'. Ἐπι οὖν ζήλου καὶ ὀργῆς Θάμυρις πληρωθείς, ἠρθροῦ διαναστὰς, εἰς τὸν οἶκον Ὑψηφόρου γίνεται, μετὰ καὶ ἀρχόντων, καὶ χειρὸς οὐκ ὀλίγης· εἶτα τῷ Παύλῳ περιτυχῶν, Διέφθειρας, ἔλεγεν, ἄ·θρωπε, τὴν Ἰκονιέσιον πόλιν· καὶ τὴν ἡρμαστῆν ἑμοὶ Θεόκληαν ἀνέπεισα· περὶ σούδενός τοῦ ἐμοῦς θέσθαι γάμου. Ἐρχου τοιγαροῦν, λόγον ὑφ᾽ ἑξῶν πρὸς τὸν ἡγεμόνα. Οὕτως ἔλεγε, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος αὐτῷ συνηγόρου, "Ἀπαγε τὸν γόητα, λέγοντες· πάσας γὰρ ἡμῶν ἀπόλεσε τὰς γυναῖκας. Στάς οὖν ὁ Θάμυρις πρὸ τοῦ βήματος, ἔχων ὑπ' αὐτῷ καὶ τὸ πλῆθος, κραυγῇ μεγίστῃ, Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἔλεγεν, ὅθεν μὲν, ἀγνοοῦμεν· γαμίζεσθαι δὲ τὰς παρθένους οὐ συγχωρεῖ, καὶ παραχρῆς μὲν τὴν πόλιν πληροῖ· εἰπάτω γοῦν ὅτου χάριν τοῦτο ποιεῖ. Δημῶς δὲ καὶ Ἑρμογένης, οἱ ἀμπαθεῖς τῶν καλῶν μαθηταί, καὶ μηδὲν τάχα τῆς Ἰούδα μοχθηρίας ἀπολειπόμενοι, ὑπατίθουν αὐτῷ, Λέγε, φάσκοντες, ὅτι Χριστιανός εἶη, καὶ τάχιστα ἀπολείτται.

Ε'. Ὁ ἡγεμὼν δὲ τὴν διάνοιαν ἐπιστήσας, καὶ τὸν Παῦλον ἐγγυτέρω παραστησάμενος· Τίς εἶ; λέγει· τίνα δὲ καὶ ἄπερ διδάσκεις; οὐ γὰρ τὰ τυχόντα σου κατηγοροῦσιν. Ἄρα δὲ τὴν φωνὴν ὁ Παῦλος· Εἰ ἐγὼ σήμερον, ἔφη, περὶ διδασκῆς ἀνακρίνομαι, ἀκουε τῶν ἐμῶν λόγων, ἀνθύπατε. Θεὸς ζῶν, Θεὸς ἐκδικήσεων, Θεὸς ἀπροσδοκῆς, μόνης δὲ χρήζων ἀνθρώπων σωτηρίας, ἀπέσταλκέ με, τὸν αὐτοῦ παῖδα εὐαγγελίζεσθαι Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃν περὶ ὅθι καὶ εὐαγγελίζομαι, ἐν ἐκείνῳ ἔχειν τὰς ἐλπίδας τοὺς ἀνθρώπους διδάσκων, ὅς μόνῳ συνεπάθησε πλανωμένῳ κόσμῳ· ἵνα μηκέτι εἰς ὑπόκρισιν ᾧσιν, ἀλλὰ πίστιν ἔχωσι, καὶ φόβῳ Θεοῦ συνεχόμενοι τὰς καρδίας, πᾶσιν ἀποταξῶνται πονηροῖς ἔργοις, καὶ ἐν ἀγνείᾳ ζήσωσι, καὶ ἀγάπῃ τῆς ἀληθείας. Εἰ οὖν ἐγὼ, ἀνθύπατε, τὰ πρὸς τοῦ Θεοῦ μοι ἀποκακαλυμμένα διδάσκω, τί ποτε ἄδικον εὐρίσκαμαι ὀρών; Ταῦτα ἐκαίνως ἀκού-

σας, καλεῖται δεθῆναι τὸν Παῦλον, καὶ οὕτω τῇ φυλακῇ δοθῆναι, ἕως ἂν αὐτὸν κατὰ σχολὴν γένηται τὰ ἐκείνου ζητῆσαι.

Γ'. Ἡ Θέκλα δὲ ταῦτα μαθοῦσα, σπουδῆ περιελομένη, ὅπερ ἦν αὐτῇ ἐνώτια τε καὶ περιδέρβια, καὶ ὀρμίσκοι, χρυσοῦ κατασκευασμένα, τῷ πύλωρῳ τῆς οἰκίας εἰδώσι· καὶ οὕτως ἀκώλυτον σχεῦσα τὴν ἔξοδον, ὑπὸ νύκτα πρὸς τὴν φυλακὴν ἀφικνεῖται. Εἶτα πρὸς τοῦ δεσμοφύλακος κατόπιν ἀργυρῷ πάλιν τὴν εἴσοδον προαίρει, εἰσεὶσι πρὸς τὸν Παῦλον, καὶ καθίσκασα παρὰ τοῦ αὐτοῦ πόδα, ἑτοιμον ἀκοὴν λόγους εἰδού, κηρίου παντός, καὶ μέλιτος ἡδυπέροις, καὶ οὕτε τῷ Παύλῳ δέος ἦν τοῦ παθεῖν κακῶς· ἐκείνης τε ἡ πίστις ἤρξανε, καταφλυθῆσαι αὐτοῦ τὰ δεσμά. Ἐπειδὴ δὲ ἅμα πρῶτ' ἐξηλείπετο Θέκλα ὑπὸ τῶν οἰκείων τε καὶ Θαμύριδος, ἅτε ἀπολομένη, καὶ κατὰ τῆς ὁδοῦ εἰδιώκετο, καὶ τις τῶν ὀμειδούλων τοῦ πύλωροῦ τὸ γεγονός μνησθεῖς, ὅτι νύκτωρ ἐξῆλθοι, καὶ ὁ πύλωρος, ἐξετάσεως ἀνάγκαις παραδοθείς, εἶρηκεν ὅτι πρὸς τὸν ξένον ἐκείνον ἀπέλθοι, τὸν ἐν φυλακαῖς τηρούμενον, ἀπίασιν εὐθὺς εἰς τὸ δεσμοτήριον, καὶ εὐρίσκουσι ταύτην πρόπον τινὰ δεσμοῖς πόθου τῷ Παύλῳ συνδεδεμένην. Καὶ μηδὲν τούτου πλέον εἰπόντες, ἡ ὄραντες, ἐξίασι πάλιν· εἶτα τοὺς ὄχλους ἐπιστραφέντοι, ὄχλον τοῦτο τῷ ἡγεμόνι ποιοῦσι, καὶ ὅς ἐπὶ τῷ ὄφρα καλεῖται τὸν Παῦλον ἄγεσθαι. Ἡ Θέκλα δὲ, ὡς ἀπολειφθεῖσα, πενθοῦσα ἦν, καὶ πρὸς τῷ τόπῳ κωλιόμενη, ἐν ᾧ ὁ Παῦλος καθήμενος ἐποιεῖτο τὴν διδασχὴν. Ἐπειτα καλεῖσαντος τοῦ ἡγεμόνος καὶ αὐτὴν ἀχθῆναι, οὐκ ἀπέβλεψεν ἡ ἀσπίδος πρὸς τὴν φύσιν, ὅτι γυνὴ ἦν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ μετὰ Παύλου, ἢ μᾶλλον διὰ Παύλον, κολασθῆσθαι, πολλὴν αὐτῇ εἰδού τὴν ἔξοδον καὶ τὴν εὐκλειαν. Ὁ μόντοι ὄχλος, προσαχθέντος πάλιν τοῦ Παύλου, πλείονι ἐκέχρητο τῇ βοῇ· Γόγῃς ἔπι, λέγοντες, ἔρρε τοῦτον. Πλήν οὐ βρόδιος ἐπειθον· ἀνθυπάτω γὰρ ἐσπουδάθησαν οἱ τοῦ Παύλου λόγοι, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουον, ἐφ' οἷς ὠμίλει, περὶ τῶν ἰσίων τοῦ Χριστοῦ ἔργων. Καλέσας δὲ τὴν Θέκλαν, Διὰ τί, ἔλεγεν, οὐ γαμῆ Θαμύριδι κατὰ τὴν Ἰκονιέων νόμον; Θέκλα δὲ ἀνθύπατον μὲν αὐτοῖς βήμασι, καὶ τῷ τῆς ἀρχῆς ὄγκῳ, μικρὸν ἐπίθει καὶ τὸ τυχόν· ὅθεν οὐδὲ ἀπεκρίνατό τι πρὸς αὐτὸν τοπαράπαν· Παῦλον δὲ ἦν ὄλωσ ἀτενῶς βλέπουσα, ὡσπερ ἐκ τούτου μόνου, τοῦ ἐκείνου ὄραν, τὸ ἀναπνεῖν ἔχουσα καὶ τὸ ζῆν. Θεοκλεία δὲ ἡ μήτηρ αὐτῆς ὄρῳσα ταῦτα, καὶ τῷ θυμικῷ σάλμῳ καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι μήτηρ ἐκλαθομένη, Κατάκαιε τον ἀνομον, ἔλεγε, κατάκαιε τὸν ἀνομον, ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου καὶ τοῦ θεάτρου.

Ζ'. Ἐπαθενούσιν τὴν ψυχὴν καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐκτόπως, καὶ τοῖς ὄλοις ἀπορηθείς, τὸν μὲν Παῦλον φλαγγελλώσας, ἐκβάλλει τῆς πόλεως· Θέκλαν δὲ πυρίκαυστον γενέσθαι καταδικάζει. Αὐτῆς δὲ ἀνατιθέσ, ἡπειγέτο πρὸς τὸ θέατρον, καὶ πᾶς δὲ ὁ ὄχλος ἐπὶ τὴν θέαν ταύτην ἐξῆει. Ἡ Θέκλα μόντοι ὡς ἀμνὸς ἐν ἐρήμῳ τὸν ποιμένα, οὕτως αὐτῇ Παῦλον περισκοπούσα ἦν· καὶ οὕτω περιβλεπούσῃ ἐπιφαίνεται καθήμενος ὁ Χριστός, Παῦλον ὑποκρινάμενος. Ἡ

lum vinciri et in carcerem tradi imperat, quoad otium ipsi esset, de hisce ad illum spectantibus amplius inquirendi.

VI. Quibus intellectis, Thecla ingenti studio incitata, quas habebat inaures et collaria, parvaque monilia ex auro confecta, janitori domus suae dono dat, atque ita liberum exitum nacta, de nocte ad carcerem accedit: ubi a praefecto, argenteo rursus speculo aditum commercata, ad Paulum ingreditur: ad cuius pedes sedens, verbis ejus omni lavo et melle dulcioribus attentas aures praebat. Neque Paulo interea metus erat durius aliquid perpetiendi, et hujus fides, vincula quoque ejus exosculantis, magis magisque augebatur. Cum autem simul ac jam diluxisset, a famulis domesticis et Thamyride Thecla, tanquam perditam, per vias quereretur, quidamque ex conservis janitoris factum indicaret, quod illa de nocte exivisset, janitor questioni traditus, ad senem illum, qui in carcere atinebatur, adisse dixit. Illi protinus ad carcerem abeuntes, inveniunt illam desiderii vinculis Paulo quodammodo colligatam, nihilque tum amplius dicentes aut facientes, rursus exeunt, et multitudinem ad se attracta, rem totam praesidi indicant: qui Paulam ad tribunal agi jubet. Thecla interim tanquam derelicta, in maerore esse, et in loco, ubi Paulus sedens docuerat, volutari. Deinde cum praeses illam quoque adduci jussisset, non aspexit, celeberrima haec virgo, ad naturam, quod femina esset: sed hoc ipsum quod cum Paulo, vel potius propter Paulum, poenas esset datura, ut in re praecelara magnam illi animi alacritatem addebat. Turba autem, rursus producto Paulo, magna vociferatione usa, Praestigiator est, inquit, pereat. Ceterum non facile quod volebant, proconsuli persuaserunt, cui Pauli sermocum studio accipiebatur, libenterque audiebat, quae ille de sacris rebus a Christo gestis publice dissererat. Advocata autem Thecla, Cur, inquit, Thamyridi juxta Iconiensium legem non nubis? Thecla vero proconsulem cum suis istis verbis, ipsoque adeo magistratus fastu, pro parvo sane ac vili habebat: ita ut ne verbum quidem illi responderet, ad Paulum indesinenter omnino intuens, tanquam si ex solo ejus conspectu respiraret ac viveret. Quae dum Theoclea mater ejus videt, iracundiae aestu ita agitata, ut matrem omnino se esse oblivisceretur, Ure, inquit, exlegen, ure conjugii hostem in medio circi, sive theatri.

VII. Praeses interim supra modum animo turbatus, et consilii inops, Paulum flagellatum urbe eiecit, Theclam vero igni exurendam condemnat: surgensque in theatrum, una cum tota illa multitudinem, ad tale spectaculum festinus exit. Interim ut agnus in loco deserto ad suum pastorem, ita Thecla ad Paulum aspiciendum circumquaque oculos intendit. Quod dum facit, Christus Pauli forma assimilata, sedens eidem apparet.

Tum illa intra se : Quod animo, inquit, non satis magno ac generoso sim, Idcirco Paulus se mihi conspiciendum offert, dumque intente illum intuetur, ipsa vidente, in caelos abit : pueris interim et virginibus ligna et herbam, ad Theclam exurendam, comportantibus, quæ ut nuda inducta fuit, protinus præsidem inspectæ pulchritudo, formæque, præstantia percellit, commiseratioque ipsi magna injecta, quod talis virgo statim esset peritura, adeo ut etiam in lacrymas manifestas ea res hominem adigeret. Lignis autem jam substratis, tortores, ut conscenderet, præceperunt, conscendit illa, figura se crucis consignans, illi ignem accendunt : qui plurimam illam materiam corripens et vehementer auctus, illam omnino non attigit. Nempe oportebat in illa compleri, quod ab

Isaia prænuntiatum fuerat : « Etiam si transieris per aquam, tecum sum, et flumina non concludent te : et si transieris per ignem, non combureris », neque sane combusta fuit, nube aquæ ipsam inumbrante, grandineque in totam arenam ita effusa, ut et ignis exstingueretur, et multi qui aderant ea interirent, Thecla autem sine noxa conservaretur.

VIII. Paulus interea cum Onesiphoro ac ejus uxore atque liberis, in monumento quodam inlecto, quod juxta viam, quæ ab urbe Iconio Daphnem fert, situm erat, jejuniis insistebat, quo diutius protracto, fames pueros invasit : qui Paulum adeuntes, Esurimus, inquit, neque habemus quo panes emamus. Onesiphorus enim, jam mundi rebus valere jussis, cum tota sua familia Paulum

sequebatur : qui se penula sua exuens, puero tradit, et, Abi, inquit, hacque panes quam potes plurimos coemptos ad nos adfer. Quos cum emeret, ecce, Theclam videt, et præ admiratione obstupefactus (agnoverat enim illam, quippe quæ in eadem secum vicinia habitasset), Ei quo, inquit, o Thecla, quo pergis? Paulum, ait, ex igne recens servata, persequor, cui puer, Ducam ad illum : quoniam tua causa in maxima sollicitudine est, totosque jam sex dies jejuniis et orationi intentus. Quæ ubi ad sepulcrum accessit, Paulo in genua proclinato, dicenteque, Domine Jesu Christe, ne attingat ignis famulam tuam Theclam, illa a tergo assistens, Pater, clamabat, qui caelum et

τὴν γῆν, εὐλογῶ σε, ὅτι με ἐκ πυρὸς ἔσωσας, ἵνα Παῦλον ἴδω. Ὡς δὲ ἀνέστη Παῦλος, καὶ εἶδε Θέκλαν, χαρῆς ἐμπλεως γεγονῶς, Θεὸς, ἔφη, καρδιογνωστα, Πάτερ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι, ὃ ἡρετισάμην, ἔδωκάς μοι. Καὶ ἦν ἔσω ἐν τῷ μνημείῳ εὐφροσύνη πολλή, Παύλου τε καὶ Ὀνησιφόρου, καὶ πάντων τῶν σὺν αὐτοῖς ἀγαλλισμένων. Ἦσαν δὲ αὐτοῖς ἄρτοι πάντες, καὶ λάχανα, καὶ ὕδωρ : καὶ ἐφ' οἷς ἔπραττον τοῦ Χριστοῦ ἔργοις, ἀδιαλείπτως εὐφραίνοντο. Ἐἶτα Θέκλα φησὶ πρὸς τὸν Παῦλον· Περιχειροῦμαι τὴν

ἀδελφὴν ἐπιβῆναι. Ἡ δὲ ἐπέβη τῷ τοῦ σταυροῦ τύπῳ ἑαυτὴν σημεῖωσασα, καὶ οἱ δῆμιοι τὸ πῦρ ἐφῆπτον· εἶτα διαδραμὴν πλείστην ὕλην, καὶ εἰς πολὺ αὐξήσθην, ἐκείνης οὐδ' ἄλλως ἤψατο. Ἔδει γὰρ πεπληρωσθαι καὶ ἐπ' αὐτῆς, ἡ τῷ Θεῷ. Ἡσαΐα προφηγέται, ὅτι Κἄν διαβαίνης δι' ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι, καὶ πεταμοὶ οὐ συναγκλείσουσί σε : καὶ ἂν διέλθης διὰ πυρὸς, οὐ μὴ κατακαυθῆς. Οὐκ οὐδὲ κατακέαυται : νεφέλη γὰρ ὕδατος αὐτὴν ἐπεσκίασε, γάλαξά τε εἰς ἅπαν τὸ ἔδαφος ἐξεχύθη, ὥστε τὸ μὲν πῦρ σβεσθῆναι, πολλοὺς δὲ τῶν ἐκεῖ τυχόντων διαφθορῆναι, τὴν Θέκλαν δὲ ἀβλαβῆ διαφυλαχθῆναι.

IX. Ἦν δὲ ὁ Παῦλος νηστεία προσκείμενος, μετὰ Ὀνησιφόρου τε καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, καὶ τῶν τέκνων. Ἐν τινι ἀσκεπεῖ μνημείῳ κατὰ τὴν ὁδὸν κειμένοι, τὴν ἀπὸ Ἰκονίου εἰς Δάφνην φέρουσιν. Ἐπὶ πολὺ οὖν τῆς νηστείας αὐτῆς παρατεινομένης, ὁ λιμὸς τῶν παιδῶν καθίκετο : καὶ προσελθόντες τῷ Παύλῳ, Παινῶμεν, ἔλεγον, καὶ οὐκ ἔχομεν ἄρτους ἐξονησόμεθα. Ἦν γὰρ ὁ Ὀνησιφόρος ἤδη τῶν τοῦ κόσμου ἀφέντος, καὶ ὅλω οἴκῳ τῷ Παύλῳ ἀκολουθῶν. Παῦλος οὖν τὴν ἐπενοῦστην ἐκδύς, τῷ παιδί διδωσι, καὶ, Ἀπίθι, λέγει : καὶ τούτῳ πλείους τῶν ἄρτων πριάμενος, ἐνεγκε. Ὡς δὲ ὤνειτο τοὺς ἄρτους ὁ παῖς, θεωρεῖ Θέκλαν, καὶ ὅλω ἐξίσταται : ἐπέγνω γὰρ ταύτην, ὅτι ἐγγειτόνων αὐτῷ οἰκοῦσαν. Ποῦ οὖν, ἔφη, Θέκλα, ποῦ δὴ πορεύῃ ; ἡ δὲ· Παῦλον ἤδη μεταδιώκω, ἐκ πυρὸς ἄρτι σωθεῖσα. Καὶ ὁ παῖς· Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἐπάξω σε πρὸς αὐτόν, ἐπεὶ καὶ πολλὴν ἔχει τὴν περὶ σοῦ μέριμναν, καὶ ὅλας ἤδη ἡμέρας ἐξ νηστείας διαπονεῖται καὶ προσευχῆ. Ὡς δὲ ἐπέστη Θέκλα ἐπὶ τὸ μνημαῖον, Παύλου εἰς γόνατα κλιθέντος, καὶ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, λέγοντος, μὴ ἀψάσθω Θέκλης τῆς σῆς δούλης τὸ πῦρ : αὐτὴ ἔπισθεν ἐστῶσα, Πάτερ, ἔβόησεν, ὃ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εὐλογῶ σε, ὅτι με ἐκ πυρὸς ἔσωσας, ἵνα Παῦλον ἴδω. Ὡς δὲ ἀνέστη Παῦλος, καὶ εἶδε Θέκλαν, χαρῆς ἐμπλεως γεγονῶς, Θεὸς, ἔφη, καρδιογνωστα, Πάτερ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι, ὃ ἡρετισάμην, ἔδωκάς μοι. Καὶ ἦν ἔσω ἐν τῷ μνημείῳ εὐφροσύνη πολλή, Παύλου τε καὶ Ὀνησιφόρου, καὶ πάντων τῶν σὺν αὐτοῖς ἀγαλλισμένων. Ἦσαν δὲ αὐτοῖς ἄρτοι πάντες, καὶ λάχανα, καὶ ὕδωρ : καὶ ἐφ' οἷς ἔπραττον τοῦ Χριστοῦ ἔργοις, ἀδιαλείπτως εὐφραίνοντο. Ἐἶτα Θέκλα φησὶ πρὸς τὸν Παῦλον· Περιχειροῦμαι τὴν

κόμην, καὶ τὸ σχῆμα ἀμείψασα πρόθυμος ἔφραμαι σοι, ἔνθα ἂν καὶ ἀπίης. Ὁ δὲ, Ὁ καιρὸς, εἶπεν, αἰσχρὸς, καὶ σὺ καλὴ τὴν μορφήν· μὴ ποτε οὖν σε πειρασμὸς ἐκδέξῃται ἕτερος, τοῦ προτέρου χείρων· σὺ δὲ θεκλίᾳ εἴξῃς, καὶ οὐ δυνατὴ γένη ὑπομεῖναι. Ἡ δὲ, Τῆς ἐν Χριστῶ μόνον σφραγιδος, ἔφη, ἀξιωθεῖν, καὶ οὐδεὶς ἂν πειρασμὸς ἄφαιτό μου. Πρὸς τὴν ὁ Παῦλος, Δεῖ, εἶπε, μακροθυμεῖν, καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ἔξει σοι. Οὕτως, ὁ Παῦλος εἰπὼν, Ὀνησιφόρον μὲν πανοικεσίᾳ εἰς τὸν αὐτοῦ οἶκον ἐκπέμπει· Θεκλίαν δὲ λαβὼν, ἀπῆει εἰς Ἀντιόχειαν.

Θ'. Ἄμα δὲ τῶ εἰσιέναι αὐτοῦς εἰς τὴν πόλιν, Σύρος τις Ἀλέξανδρος τοῦνομα, πρωτεύων Ἀντιόχειων, καὶ πολὺς ὢν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀρχῇ, ἰδὼν Θεκλίαν, ἐφίλησέ τε αὐτήν, καὶ Παῦλον θερμῶς ὑπὲρ αὐτῆς ἐδεῖτο, συχνὰ χρήματα καὶ δῶρα κατατιθείς. Ὁ δὲ· Οὐκ οἶδα, ἔφη, τὴν γυναῖκα ταύτην, οὐδὲ ἐμὴ οὔσα τυγχάνει. Καὶ ὡς θαρρόσας τῶ πολλά παρὰ τῇ πόλει δύνασθαι, ἀναίδην τε αὐτὴν περιβάλλει, καὶ ἦν οὕτως ἐν τῶ ἀμφόδῳ καταφιλῶν, ἡ δὲ ἀπωθεῖτό τε καὶ οὐκ ἠνείχετο, ἀλλὰ Παῦλον τὸν πνευματικὸν ἐζήτηει νυμφίον· καὶ τὴν φωνὴν ἄρασα, Μὴ βιάσῃ με τὴν τοῦ Θεοῦ δούλην, ἔφη, μὴ βιάσῃ, Ἰκονιέων εἰμὶ πρώτη, ἐκδέβλημαι δὲ τῆς πόλεως παρ' αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ βούλεσθαι Θαμύριδι γαμηθῆναι. Ταῦτα ἔλεγε οὖν βοῇ τῇ μεγάλῃ, καὶ τῆς χλαμύδος ἐπιλαβομένη τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐτὴν τε διέβρῆξε, καὶ τὸν στέφανον ἀφείλετο τῆς αὐτοῦ κερφαλῆς, κάκεινον θρίαμβον ἐποίησεν ἐπὶ πάντων. Ὁ δὲ τὴν αἰσχύνην οὐκ ἐνεγκὼν, ἄγει αὐτὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα· ἐπεὶ δὲ μὴ ἔξαρνος ἦν, ἀλλ' ὡμολόγει τὸ πεπραχέναι, θηρίοις κατεκρίνετο ἐκδοθῆναι. Αἱ μὲν τοι γυναῖκες, ὅσαι παρῆσαν, τῇ πρὸς τὸ γένος νικώμεναι συμπάθει, καὶ οἶονεὶ τὸ πρᾶγμα κοινὸν ἡγούμεναι, καὶ ἐμέμφοντο τὴν ἀπόφασιν, καὶ, Κακὴ κρίσις, παρὰ τὸ βῆμα φανερώς ἐκραζόν. Ἀλλ' ἡ Θεκλίαν καὶ οὕτω σωφροσύνης ἐπιμελουμένη, ἐδεήθη τοῦ ἡγεμόνος, ἄχρι καὶ τοῖς θηρίοις ἐγχειρισθῆναι, ἀγνὴν αὐτὴν διαμεῖναι. Ἦν οὖν γυνὴ τις πλουσία, τοῦνομα Τρύφαινα, ἥς ἡ θυγάτηρ Φαλκόνιλλα τεθνηκυῖα ἦν· αὐτὴ τοιγαροῦν πιστεύεται Θεκλίαν, καὶ ἦν τὸ μεταξὺ ταύτης εἰς παραμύθιον. Εἶτα πρὸς τὸ θηριομαχεῖσαι προαχθεῖσαν, δεσμοῦσιν αὐτὴν λεαίνῃ πικρᾷ. Τρύφαινα δὲ οὐκ ἀφίστατο ταύτης, ἀλλ' ἔχολούθει, ἕως ἡδὴ καὶ τὸ θέατρον αὐτὸ εἰσελθεῖν. Λέαινα μὲντοι, ἐπιθάσης αὐτῆς τῆς Θεκλίας, οὕτως εἶχεν εὐλαβῶς καὶ πεφυλαγμένως, ὡς μὴ μόνον μηδὲν ἀτίθασσον μηδὲ θηριῶδες ἐπ' αὐτῇ ἐπιδειξάι, ἀλλὰ καὶ μαλακῶς ἐπαφᾶσθαι τῇ γλώττῃ, καὶ περιλείχειν αὐτῆς τοὺς πόδας. Ἡ δὲ αἰτία ἦν τῆς ἐπανεχθείσης αὐτῇ γραφῆς, ἱεροσυλία. Ἐξίστατο δὲ ὁ ὄχλος ταῦτα ὄρων· καὶ τούτων ὅσοι θερμότεροι, καὶ τοῦτο διὰ μίσους τὸ πρᾶγμα ποιούμενοι, ἐπεμαρτύροντο τὸν Θεόν, ἀνοσίαν εἶναι τὴν κρίσιν λέγοντες. Εἶτα λαμβάνει πάλιν τὴν Θεκλίαν ἡ Τρύφαινα, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα μέλλουσιν θηριομαχεῖν. Ἡ μὲντοι τεθνηκυῖα θυγάτηρ αὐτῆς, δυναρ ἐπιστάσα Τρυφαίνῃ· Θεοῦ δὲ ταῦτα, καὶ τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας οἰκονομία· Μητέρα ἐμὴ, ἔφη, ἡ ξένη Θεκλίαν τὸν ἐμὸν ἀναπληροῦ-

A quocunque ieris, comitabor. Cui ille : Turpe, ait, hoc tempus est et tu forma præclara : vide, ne te alia tentatio priore deterior excipiat, tuque illi præ timiditate succumbas. Tum illa : Christi modo signaculo, inquit, digna habear, nulla me tentatio prorsus attigerit. Ad quam Paulus : Patienti animo sis oportet, et donum illud Dei ad te perveniet. Quo dicto Onesiphorum, cum tota sua familia, domum remittit : Thecla autem secum assumpta, Antiochiam abiit.

IX. Ibi, simul atque in urbem ingrediuntur, vir quidam Syrus, Alexander nomine, primus inter Antiochenses, et per totam illam provinciam potentia præstans, conspectam Theclam protinus adamavit, Paulumque calide super ipsa rogavit, pecuniam multam et dona adjiciens. Cui ille : Non novi, inquit, mulierem hanc, neque ad me pertinet. Ille autem auctoritate, qua plurimum in illa urbe valebat, confisus, impudenter illam amplectitur, et in via deosculatur. Illa hominem minime ferre, sed a se repellere, Paulum sponsum suum spirituales requirere : et voce sublata, Ne vim, inquit, mihi famulæ Dei afferas, ne violes, inter Iconienses prima sum, ex urbe mea ejecta, hanc ipsam ob causam, quod Thamyridi nubere noluerim, hocque altum inclamans, arreptum Alexandri pallium dilaceravit, et coronam capiti ejus detraxit : huncque triumphum de illo, in præsentia omnium, reportavit. Quam ille contumeliam non ferens ad præfectum Theclam trahit : et quoniam illa factum non negaret, sed palam lateretur, ad bestias est condemnata. Cæterum mulieres quæ aderant, commiseratione erga comparem sui sexus commotæ, et rem totam quodammodo communiter ad se quoque pertinere interpretatæ, sententiam præsidis incusabant, palam iniquum iudicium ante tribunal vociferantes. Thecla interea, sic quoque pudicitia suæ sollicita, petiit a præside, ut quousque bestiis traderetur, incontaminata permaneret. Erat igitur mulier quædam opulenta, Tryphæna nomine, cujus filia Falconilla obierat : huic Thecla concreditur, quæ illi interea consolationi fuit. Deinde productam, et cum bestiis certamen iuturam, feræ leænæ vinctam objiciunt : Tryphæna interim ab ea non recedente, sed quoadusque ipsum theatrum ingrederetur una subsequente. Qua ingressa, ita se circumspecte cauteque leænæ gessit, ut non tantum nihil indomiti aut ferini adversus ipsam designaret, sed lingua sua molliter pedes ejus contingens lamberet (accusatio autem criminis in Theclam intentati sacrilegium erat), quæ ubi multitudo videt, etiam vehementiores quique et incitiores obstupere, et odio totum hoc factum prosequentes, iniquum esse iudicium, Deum testabantur. Deinde Tryphæna Theclam ad se recipit : sed ut quæ iterum cum bestiis esset depugnatura. Defuncta interim Tryphænae filia (nempe Dei hæc

erat, ejusque erga homines benevolentiae provida dispositio) in somno illi astans, Mea, inquit, mater, hospes hæc Thecla, meum apud te locum impleat. Potest enim, si tantum pro me roget, me in justorum transmittere sedes. Tryphæna porro, de somno experrecta, filiae suæ Falconillæ sermonum ejusmodi memor, Altera mea filia, ait, Thecla, Deum tuum comprecare, quo Falconilla in sæcula vivat : hoc enim illa per insomnium a me petivit. Quo illa audito, cum voce sublatis manibus, Deus, inquit, Fili Dei veri, placeat tuæ voluntati Tryphænae concedere, quo filia ejus vitam apud te vivat sempiternam. Quibus verbis auditis, gavisam quidem Tryphæna est, sed aliunde discruciabatur, quod Thecla rursus esset bestiis objicienda. Ut igitur diluxit, Alexander (quippe cui venationis illius cura incumberebat) domum Tryphænae venit, Theclam comprehensurus. Cæterum nihil illa in Thecla ipsi permisit, sed, Quid hoc? altum exclamat : quid hoc? iterum mihi luctum intra domum introducitis? neque quisquam est, qui opem ferat? non maritus, vidua enim sum : non filia, obiit quippe : quod superest, Deus filiae meæ Theclæ, tu ipsi auxilio sis. Quibus summo mœrore animi dictis, inanem a se Alexandrum rejicit. Quod ubi præses

X. Cæterum Tryphæna, ne sic quidem a Thecla recedebat, sed correpta manu, una cum ipsa abibat, his verbis usa : Filiam meam Falconillam ad sepulcrum antea deduxeram : te, filia mea Thecla, cum bestiis depugnaturam prosequor. Quibus auditis, martyr in lacrymas prorupit et gemitus : et, O Domine, inquit, Domine et rex meus, cui ego credidi, ad quem confugi, a quo ex igne servata sum, redde Tryphænae suæ in me famulam tuam humanitatis, quodque me intaminatam hæcenus custodierit, dignam mercedem. Tumultus interim, fragor et clamor maximus in populo, atque adeo confusio erat, mulieribus una sedentibus, invicemque contradicentibus : his quidem, Indue sacrilegam, aliis autem tali facinore minime acquiescentibus, clamantibusque : Cur nos quoque, o præses, omnes non una tollis? perversum iudicium, injusta in virginem lata sententia. Thecla interim ex manibus Tryphænae erepta exuebatur, et sumpto subligaculo, in circum impulsam est, leonesque et ursi in ipsam immisi. Inter quos una leæna cæteris magis effera confestim ad pedes martyris se proclinavit. Quo viso acclamatio per mulierum agmen profusus est consecuta. Cumque ursam ad sanctam hanc virginem accederet, leæna, ut ei propugnaret, obviam progressa, ursam discerpit. Deinde leo ad homines devorandos exercitatus, qui Alexandri erat, in ipsam quoque incitatur. Cum quo dum leæna similiter in certamen venit, uterque mutuo laniatu percunt. Quo facto, maximaque interim ferarum copia in illam immissa, stans erecta, ad Deum preces faciebat. Quibus absolutis, conversa, lacum videt aquæ plenum : et, Nunc, inquit, tempus est ut abluar, et una cum

τω σοι τόπον. Δύναται γὰρ προσευξαμένη εἰς τὸν τῶν δικαίων ἐμὲ μεταθεῖναι τόπον. Ἐπεὶ δὲ Τρυφαίναν ὁ ὕπνος ἀνήκεν, εἰς νοῦν ἔχουσα τοὺς τῆς θυγατρὸς Φαλκονίλλης λόγους· Τέκνον δευτερόν μοι, φησὶ πρὸς τὴν Θέκλαν, δεύθητι τοῦ σοῦ Θεοῦ, ὥστε Φαλκόνιλλαν εἰς αἰῶνας ζῆν. Τοῦτο γὰρ με ἐκείνη δι' ὀνειρῶν ἤτησε. Θέκλα δὲ ἀκούσασα ταῦτα, καὶ ἀναβαλλομένη χεῖρας, ἄρασα καὶ φωνήν· Θεέ, ἔφη, Υἱὲ Θεοῦ ἀψευδοῦς, ὅς Τρυφαίνη κατὰ τὸ σὸν βέλημα, ὥστε τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τὸν αἰώνιον ζῆν παρὰ σοὶ χρόνον. Τρυφαίνα δὲ ἔχαιρε μὲν, ἀκούσασα ταῦτα· ἠνιάτο δὲ διὰ Θέκλαν, θηρίοις πάλιν ἐνδοθήσεσθαι μέλλουσαν. Ὡς οὖν ἤδη ἄρθρος ἦν, ἔρχεται Ἀλέξανδρος εἰς τὸν οἶκον Τρυφαίνης Θέκλαν λαβεῖν· ἐκείνῳ γὰρ ἔμελλε τῶν κυνηγεσιῶν. Τρυφαίνα δὲ εὐθ' ὅτι οὖν παρεχῶρει αὐτῷ τῆς Θέκλης· ἀλλὰ, Τί τοῦτο; μέγα βοήσασα, τί δὲ δευτερόν μοι ἐπάγετε πένθος εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ οὐδεὶς ὁ βοηθήσων; οὐκ ἀνὴρ, χεῖρα γὰρ εἰμί· οὐ τέκνον, τέθνηκα γάρ. Ὁ Θεὸς Θέκλης τοῦ τέκνου μου, βοήθῃς Θέκλῃ γενοῦ. Οὕτως ἐν ὀδύνῃ ψυχῆς εἰπούσα διακωνῆς ψυχῇ Ἀλεξάνδρου ἀποπέμπει. Μανθάνει ταῦτα ὁ ἡγεμὼν, καὶ στρατιῶται στέλλονται Θέκλῃν ἀγαγεῖν.

rescivit, milites submittit, qui Theclam adducant.

I. Τρυφαίνα δὲ οὐδὲ οὕτως ἀφίστατο Θέκλης, ἀλλὰ λαβοῦσα ταύτην τῆς χειρὸς, ἀπῆει· Τὴν μὲν θυγατέρα τὴν ἐμὴν Φαλκόνιλλαν, λέγουσα, εἰς τὸ μνημεῖον προτοῦ παρέπεμψα· σὲ δὲ, τέκνον Θέκλα, πρὸς τὸ θηρίοις νῦν μάχεσθαι παραπέμπω. Τούτων ἡ μάρτυς ἀκούσασα, εἰς ἐκκρούα τε προήχθη καὶ στεναγμούς, καὶ, Ὁ Κύριε, ἔφη, Κύριέ μου καὶ βασιλεῦ, ᾧ ἐγὼ ἐπίστευσα, ἐφ' ᾧ ἐγὼ κατέφυγον, καὶ πυρὸς ἐρρύσθη, ἀπόδος μεθὼν ἄξιον Τρυφαίνῃ τῆς πρὸς με τὴν δουλίην σου συμπαθείας, καὶ ὅτι με οὕτως ἀγνήν διεσώσατο. Θόρυβος οὖν καὶ πάταγος καὶ βοή πλείστη τοῦ δήμου καὶ ἔγχυσις ἦν, γυναικῶν τε ὁμοῦ παρεδρευουσῶν, καὶ ἀλλήλαις ἀντιφθεγομένων, καὶ τῶν μὲν, Εἰσάγαγε τὴν ἱερόσυλον, λεγουσῶν· τῶν δὲ τοῖς γινομένοις ἀπαρεσκομένων, καὶ, Τί μὴ καὶ πάσας αἴρεις ἡμᾶς, ἡγεμῶν; ἐπιφθειρομένων· κακὴ κρίσις, ἄδικος κατὰ τῆς παρθένου ἀπόφασις. Ἡ Θέκλα τίνον εἰς χεῖρας Τρυφαίνης ληφθεῖσα περιεδύθη· καὶ λαβοῦσα διάζωμα, εἰς τὸ στάδιον ἐνεβλήθη, λέοντές τε καὶ ἄρκτοι ἀφίενται κατ' αὐτῆς. Μία γοῦν λέαινα, τῶν ἄλλων ἀγριωτέρα, σὺν τάχει παρὰ τοὺς πόδας τῆς μάρτυρος ἀνεκλήθη, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν πλῆθος εὐθὺς ἐπεβόησαν. Ἄρκτου δὲ τῆς ἀγίας ἐπιδραμούσης, ἡ λέαινα, ὥσπερ αὐτῆς προσασπίζουσα, ὑπήντησέ τε καὶ διέβρῆξε ταύτην. Ἐπειτα λέων ἀφίεται κατ' αὐτῆς· ὃς Ἀλεξάνδρου μὲν ἦν, ἤσκητο δὲ ἀνθρώπους βιβρώσκειν· ᾧ καὶ αὐτῷ τῆς λεαίνης πρὸς συμπλοκὴν ἐλθούσης, ἀναιροῦνται ὑπ' ἀλλήλων ἀμφοτέρω. Καὶ τότε πολλὰ τῶν θηρίων ἀφίᾳσιν, ἐστώσης Θέκλης, καὶ προσευχομένης Θεῷ. Ἐπεὶ δὲ καὶ τέλος εἶχεν ἡ προσευχή, ἐπιστραφεῖσα, λάκκον ὄρεᾷ, μεστὸν ὕδατος, εἶτα, Νῦν καιρὸς, ἔφη, τοῦ λούσασθαι με· καὶ ἄρα καθήκεν ἑαυτὴν εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐν τῷ ὀνόματι σου, λέγουσα,

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τῇ ὑστεραίᾳ τῆδε ἡμέρᾳ A βαπτίζομαι. Αἱ μέντοι γυναῖκες περιπαθήσασαι, καὶ οἶκτον αὐτῆς λαβοῦσαι· καὶ ἔδοξεν αὐταῖς ἀπολαῖσθαι· Μὴ οὕτω δράσῃς, ἐπεβόησαν. Οὐ ταύταις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι, ἐλέους ἄξιον ἐνομίσθη τὸ γεγονός, εἰ κάλλος οὕτω θαυμαστὸν ἀπολέσειαν αἱ τῷ ὕδατι ἐμπαροῦσαι φύκαι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐμελλεν ἔσσεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ ἡμέλει Θεέκλῃς Χριστὸς, οὗ ἐκείνη ὅλην ἑαυτὴν ἀνήρτησεν. Ἀμέλει πυρὸς καὶ ἀστραπῆς φέγγος ταῖς φύκαις ἐπιφανέν, νεκρὰς πάσας ἀναπλευσαι παποίηκε· Θεέκλαν δὲ νεφέλη πυρὸς ἐπεσκίαζεν, ὃ οὐ μόνον ἀψαυστον αὐτὴν ταῖς θηρίων ἐποίησε, ἀλλὰ καὶ γυμνὴν θεωρεῖσθαι μηδὲν παρεῖχεν. Αἱ γυναῖκες δὲ πάλιν, ἐτέρων ἐπιβλήθεισων αὐτῇ θηρίων, ἠλόλαξαν· καὶ ἡ μὲν νάρθη, ἡ δὲ κασίας, ἡ δὲ ἀμύρου, ἡ δὲ ἄλλου B μύρου αὐτῇ ἐπέβαλλον, ὡς, Θεοειδεῖ ἄλλως προσέχουσαι ταύτη, καὶ κρείττονι πάντως ἢ κατὰ ἀνθρώπινον.

ΙΑ'. Πάντα δὲ τὰ ἀφειθέντα ἐπ' αὐτὴν θηρία, οἷά τινι φιδῷ, ἢ κάρῳ κατασχεθέντα, οὐδὲ βραχὺ ἔψαντο ταύτης, ὡς τὸν Ἀλέξανδρον ἀπειπόντα ταῖς ὄλοις, Ταῦροι τε παρ' ἐμοὶ φοβεροὶ λίαν, πρὸς τὸν ἡγεμόνα φάναι· τοῦτοις οὖν προσδήσωμεν Θεέκλαν· κάκεινον ἐπιστυγνάσαντα, Τὸ δοκοῦν σοι, εἰπεῖν, ποίει. Ἐκδύσαντες τοίνυν τῶν ποδῶν Θεέκλαν μέσον τῶν ταύρων ἐξάπκουσιν· εἶτα πυρῶ ἔντα αἰδηρα τοῖς αἰδοίοις ἐκείνων ὑποτιθοῦσιν, ἵν' οὕτω διατραχθέντα C τὰ ζῶα, καὶ τὴν φυσικὴν ἀγριότητα ἐπὶ μᾶλλον ἐρεθισθέντα, ἐλκύσωσιν τε θρασύτερον, καὶ ἀπολέσωσι Θεέκλαν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἦσαν ἀπρακτα διαμηχανώμενοι· καὶ « Ἡ ἀδικία, τὸ τοῦ θεοῦ φάναι Δαβὶδ, ἐψεύσατο ἑαυτήν. » Εὐθύς γὰρ οἱ μὲν ταῦροι ἔλλοντο δευδὸν ἐμβοῶντε, τῷ πυρὶ δὲ τὰ παρακείμενα τῶν κάλων δεσγὰ κατεκαύθη· καὶ τὴν ἀνετος Θεέκλα, καὶ ὡς οὐ δεδεμένη ἐν τῷ σταδίῳ. Τοῦτο φόβον ἐνέβαλε πάσῃ τῇ πόλει. Τρύφαινα δὲ πάθει ληφθεῖσα, νεκροῖς ὁμοία, πρὸς ταῖς ἄδραξιν ὤρατο κειμένη. Ἀλέξανδρός τε αὐτὸ, τὰ μεγάλα δείσας, ἔδειθη τοῦ ἡγεμόνος ἀνεῦθῆναι Θεέκλαν· Μὴ ποτε, λέγων, καὶ ἡ πόλις οὖν σοὶ τε καὶ ἐμοὶ ἀπόληται. Ταῦτα γὰρ εἰ ἀκουστὰ γένηται Καίσαρι, καὶ ὑπερ Τρύφαινα ἢ συγγενῆς αὐτοῦ πάθος (1) ἄρδην D ἀπαντας ἀπολεῖ. Μεταπερψάμενος οὖν ὁ ἡγεμὼν Θεέκλαν ἐκ μέσου δὴ τοῦ θεάτρου· Τίς εἶ σύ; διηρώτα, καὶ τίνα τὰ περὶ σέ, ὅτι μηδὲ ἐν τῶν θηρίων ἡψατό σου; Ἡ δὲ Δούλη, ἔφη, εἰμὶ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Τὰ δὲ περὶ ἐμέ ταῦτά ἐστιν, ὅτι εἰ; ὃν εὐδόκησεν Υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν πεπίστευκα· παρ' ὃ οὐδὲ ἐν μου τῶν θηρίων ἐψουσεν, αὐτὸς γὰρ μοῦ ἐστι σωτηρία, καὶ ζωῆς ἀθανάτου ὑπόστασις· καὶ ὅς ἐπ' αὐτὸν μὴ πιστεύσεις, ζωῆς οὗτος οὐχ ἔξεται, ἀλλ' εἰς αἰῶνας ἀποθάνειται. Τοῦτων ἀκούσας ὁ ἡγεμὼν, καὶ οἶα τὴν μάρτυρα καὶ τοὺς αὐτῆς λόγους

³ Psal. xxvi, 12.

(1) Forte deest vocula πέπονθε, certe aliquid tale.

dicto se in aquam coniecit, In nomine tuo, in-
quiens, Domine Jesu Christe, hac ultima die tingor.
Mulieres interim vehementer indolentes, ejusque
commiseratione (quod putarent illam mox peritu-
ram) commotæ, Ne ita facias, exclamant : nec ipsis
modo, sed ipsi quoque præsi id facinus commise-
ratione dignum videbatur, si phocæ, quæ aque ine-
rant, pulchritudinem adeo admirabilem essent per-
dituræ. Cæterum nequaquam id futurum erat :
quando Christus, ex quo illa tota pendebat, The-
clæ curam gerebat. Splendor quippe ignis et ful-
minis, super phocas refulgens, illas omnes super-
natantes exstinxit : Theclam vero nubes ignea
obumbrans, non solum feris inviolabilem reddidit,
sed nec nudam a quoquam conspici permisit. Mu-
heres autem, aliis rursum in illam bestiis incitatis,
perstrepabant : et hæc nudum, illa casiam, tertio
anomum, alia denique aliud aromatis genus in
Theclam conjicientes, illam, tanquam divinitatis
quidpiam habentem, et omni humana serie supe-
riorem, attendebant.

XI. Cæterum omnes in illam feræ immissæ, veluti
aut vinculis constrictæ, aut torpore præpeditæ, ne
tantillum quidem eam attingebant : ita ut Alexander
omnibus suis artibus dissisus, Tauri, inquit, o
præses, apud me sunt formidabiles admodum : his
igitur Theclam alligemus. Cui ille, tristitia victus,
Fæc, inquit, quod tibi videtur. Theclam itaque
exutam, mediam inter tauros ex pedibus alligant,
deinde ferramenta igne candentia membris eorum
genitalibus subjiciunt, quo illis animalia infestata,
et ad naturæ insitam feritatem magis irritata, The-
clam citius differant, interimantque. Sed hi quoque
illorum conatus frustra fuere : et juxta divinum
Davidem, « Mentita est iniquitas sibi », nam tauri
quidem statim exsilire, horrendum mugitum eden-
tes, et funium nexus his adaptati igne conflagra-
runt : Thecla autem, tanquam vinceta omnino non
fuisset, soluta in stadio apparuit. Quod timorem
universæ civitati incussit. Cæterum Tryphæna tanto
malo percussa, mortuæ similis, in cavæe tabulatis
jacere conspiciebatur. Alexander vero multum sibi
quoque metuens, rogabat præsidem ut dimitteret
Theclam : Ne forte, inquit, urbs hæc tecum me-
cumque percat. Nam si hæc Caesar resciscat,
quodque consanguinea sua Tryphæna per nos tantum
mali sustineat, simul nos omnes perdet. Accersita
proinde Thecla ex medio theatri : Quæ tu es? ait
præses, et quænam illa in te efficacitas, quod nulla
ferarum omnium te omnino attigerit? Tum illa :
Famula sum Dei viventis : quæ vero in me habeo,
hæc sunt in remedium, quod in Jesum Christum
Filium ejus, in quo sibi complacuit, credidi : unde
factum, quod nulla me ferarum attrectaverit : ipse
enim est salus mea, et vitæ immortalis fundamen-
tum, et qui in ipsum non crediderit, vitam minime

adipiscetur, sed morte multabitur sempiterna. Quibus præses auditis (quippe martyrem jam verbaque ipsius reveritus) vestes afferrī, iisque se illam induere imperat. Ad quem illa : Qui me nudam, contra feras depugnantem vestivit, ipse in iudicii die salute te vestiet : sumptasque sibi circumdedit. Quod beneficium hoc insuper merito præses accumulavit, ut et epistolam Iconiensibus scriberet in hæc verba : Theclam piam Dei cultricem vobis dimitto. Quo facto, mulieres omnes gavisæ, magna voce Deo laudes referebant : Unus Deus Theclæ ; unus Deus qui Theclam servavit, inclamantes. Qua voce tota civitas personabat : Tryphænaque tam læto nuntio accepto, cum magna multitudine, quo illam amplecteretur, obviam ivit : Nunc, inquit, credere possum Theclam filiam meam vivere, veni domum nunc ergo ad me, mea filia : omnes meas facultates in te transcribam. Abit illa cum Tryphæna, et dies paucos ibidem conquiescentes, ambæ Dei verbum docebant : ita ut multæ ex ancillis repleretur.

XII. Cæterum non sinebat Theclam spiritualis in Paulum amor diutius quietam esse, sed animo sollicita quoquo versus ad illum inquirendum mittebat. Cumque Myris Lyciæ urbe esse didicisset, multis secum famulis et ancillis assumptis, ipsa tunica in penulam, virilem in speciem, commutata, ad illum magno cum desiderio spiritusque ardore profecta est. Quem Myris de rebus divinis disserentem invenit, illique desubito, nihil tale præscienti, astat : quam ut ille turbaque quæ una aderat, aspexit, stupore percussus est, ne quod videbat, nova esset tentatio, secum reputans. Thecla autem accedens, Accepi, inquit, o Paule, lavacrum, qui enim una tecum operatus est in Evangelium, mihi quoque ille ipse, ut abluerer, concessit. Tum Paulus illam ad se receptam in domum Hermeiæ deduxit, ibique sigillatim, quæcunque sibi Antiochiæ accidissent, Thecla Paulo enarrat : ut plurimum et ille miraretur, et audientium fides confirmaretur, Tryphænaque benignitatem amplectentes, pro ipsa Deum deprecarentur : quod magnam illa auri et argenti vestiumque copiam, per Theclam ad Paulum, quo pauperibus succurreretur, misisset.

XIII. Thecla porro ex Pauli sententia cum Iconium pervenisset, Dei verbum ibidem docebat : accedensque Onesiphori domum, eo loci ubi Paulus sedere et docere solebat, sese humi prosternit. Talis est enim desiderii vis, ut quando ipsummet, quem videre exoptat, habere non possit, aliquid eorum, quæ ad illum pertinuerant, ardori illius solatium adferat. Magno igitur cum gaudio in terram procunibens, calidis eam lacrymis conspergebat, manusque in orationem expandens, Gratias, inquit, tibi ago, Domine Deus meus, et hujus domus, ubi tu Christe Jesu, Fili Dei viventis, mihi lux resplendisti, qui mihi adjutor in carcere, adjutor in præside, adjutor in bestiis et igne fuisti : gratias,

δυσωπηθαίς, ἰμάτια ἐνεχθῆναι κελεύει, καὶ αὐτὴν ἐνδύσασθαι ταῦτα. Ἡ δὲ Ὁ ἐνδύσας με γυμνήν, ἔφη, πρὸς θηρία πυκτεύουσαν, αὐτὸς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐνδύσει σε σωτηρίαν. Καὶ λαβοῦσα περιεβάλετο. Πρὸς τοῦτοις ὁ ἡγεμὼν τῷ ἀγαθῷ προστιθεὶς, γράμμα Ἰκονιεῦσιν ἐκπέμπει, γράψας οὕτως· Θέκλαν τὴν θεοσεβῆ ἀφήμι ὑμῖν. Ἦσθησαν οὖν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τούτῳ πᾶσαι, καὶ φωνῇ μεγάλῃ ἐδόξασαν τὸν θεόν· εἰς θεὸς ὁ θέκλαν διασωσάμενος, ὡς ὑπὸ τῆς φωνῆς ταύτης διαθρυλληθῆναι τὴν πόλιν ἅπασαν· Τρυφαινάν τε εὐαγγελισθεῖσαν ἀπαντήσαι σὺν πλήθει, περιβαλεῖν τε τὴν θέκλαν, καὶ, Νῦν, ζάναι, πιστεύειν δύναμαι, ὅτι θέκλα τὸ τέκνον δὴ τὸ ἐμὸν ζῆ. Δεῦρο τοίνυν ἐμοί, θύγατερ, εἰς τὸν ἐμὸν οἶκον, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σοι ἐπιγράψω. Ἦλθεν οὖν οἴκαδε θέκλα μετὰ Τρυφαινῆς· καὶ ἡμέρας ὀλίγας ἐκεῖ διαναπαυσάμεναι ἐδίδασκον ἄμφω τὸν λόγον Κυρίου, ὥστε πιστεῦσαι τὰς πλείους τῶν παιδισκῶν, καὶ χαρᾶς πλησθῆναι τὸν οἶκον Τρυφαινῆς.

fidem susciperent, et lætitia domus Tryphænae

IB'. Θέκλαν μέντοι οὐδ' ὄλιγος ἡρεμεῖν παρεῖχον οἱ Παύλου πνευματικοὶ ἔρωτες· ἀλλ' ἦν ἀλύουσα τὴν καρδίαν, πέμπουσα τε πανταχοῦ γῆς, κάκεινον ἐπιζητοῦσα. Ἐπεὶ δὲ μάθοι ἐν Μύροις αὐτὸν εἶναι τῆς Λυκίας, πολλοὺς τῶν νεανίσκων λαβοῦσα καὶ παιδισκῶν, κατ' ἄνδρα δὲ τὸν χιτῶνα εἰς ἐπενδύτην μεταβαλοῦσα, ἀπῆει πρὸς αὐτὸν, μετὰ γε πολλοῦ πόθου καὶ θερμοῦ πνεύματος. Εὐρίσκει τοιγαροῦν Παῦλον ἐν Μύροις, τὰ περὶ θεοῦ διαλεγόμενον, καὶ ἀθρόον αὐτῷ παρίσταται μηδὲν προμαθόντι· τὸν δὲ, ἐκείνην τε θεασάμενον, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν πλῆθος, ἐκπληξίς εἶχε, λογιζόμενον, μὴ καὶ πειρασμὸς ἕτερος ἢ τὸ φαινόμενον. Θέκλα δὲ συνείσα· Ἐλαβον, ἔφη, τὸ λουτρὸν, Παῦλε. Καὶ γὰρ ὁ συνεργήσας σοι πρὸς τὸ εὐαγγέλιον, καμοὶ οὕτως πρὸς τὸ λούσασθαι συνεψήφισατο. Καὶ λαβόμενος αὐτῆς ὁ Παῦλος, ἀπήγαγε πρὸς τὸν οἶκον Ἑρμείου, ἐνθα κατὰ μέρος ἅπαντα, ὅσα συμβέβηκεν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ θέκλα τῷ Παύλῳ διασαφεῖ· ὡς πολλὰ κάκεινον θαυμάσαι, καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων ἐπιστηριχθῆναι πίστιν, Τρυφαινῆς τε τὸ εὐγνωμον ἀποδεξαμένους ὑπερεύξασθαι ταύτης. Τρυφαινα μὲν οὖν συχνὸν χρυσίον τε καὶ ἀργύριον, πρὸς δὲ καὶ ἱματισμὸν, διὰ θέκλης τῷ Παύλῳ πέμπει διακονοῦσα πένησι.

IC'. Θέκλα δὲ γνώμῃ Παύλου εἰς Ἰκόνιον γενόμενη, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐδίδασκεν· ἀπελθοῦσα δὲ καὶ εἰς τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον, πέμπει τὸ παρά ἕδαφος, ὑπο Παῦλος ἦν καθεζόμενος καὶ διδάσκων. Τοιοῦτον γὰρ ὁ πόθος, ὅταν αὐτὸν ἐκείνον μὴ ἔχοι τὸν ποθοῦμενον καθορᾶν, ποιεῖται τι τῶν ἐκείνου τῆς φλογὸς παραμύθιον. Πесоῦσα τοίνυν σὺν ἡδονῇ πρὸς τὸ ἕδαφος, δάκρυσι τοῦτο θερμοῖς ἔβαλλεν· ἄρασά τε χεῖρας εἰς προσευχὴν, Εὐχαριστῶ σοι, ἔλεγε, Κύριε ὁ θεός μου, καὶ τοῦδε τοῦ οἴκου ἐνθα μοι τὸ φῶς ἐλαμψας, Χριστὲ Ἰησοῦ, Υἱὸ τοῦ ζῶντος θεοῦ, ὁ ἐμοὶ βοηθὸς ἐν φυλακῇ γενόμενος, βοηθὸς ἐν ἡγεμόνι, βοηθὸς ἐν θηρίοις τε καὶ πυρί. Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι αὐτὸς μόνος εἶ θεός, καὶ σοὶ μόνῳ πρόπε

ἔδξα τε καὶ προσκύνῃσι εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὖρε μέντοι Θάμυριν τεθνηκότα, τὴν δὲ μητέρα τὴν ἐκαστῆς ζῶσαν· ἦν καὶ λαβοῦσα κατὰ σχολὴν, Θεοκλεία, ἔφη, μήτηρ ἐμή, δύνασαι πιστεῦσαι, ὅτι ζῶν Κύριος ὁ Θεός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς; Εἴτε γὰρ χρημάτων ἔρως, ὀρέξει σοι ταῦτα δι' ἐμοῦ ὁ Θεός· εἴτε δὲ τέκνου, παρέστηκά σοι. Ἄλλα τε πλείω τούτων λέγουσά τε καὶ ἀξιούσα ταύτην διαμαρτύρητο. Θεοκλεία δὲ ταῦτα ψόφοι μόνον ἦσαν κενοί, τῶν μὲν ὤτων καταχεόμενοι, ἀπτόμενοι δὲ τῆς καρδίας οὐδὲ βραχύ. Βύουσα γὰρ ἦν τὰ ὦτα καὶ αὐτὴ, κατὰ τὴν ἀσπίδα, ὡς μὴ ἀκοῦσαι φωνῆς ἐπάδοντος.

ΙΑ'. Ἐπεὶ δὲ ἴδοι Θεκλα ὅτι μηδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ τὸν Αἰθίοπα σμήχειν ἐπιχειρεῖ, σώζειν σπουδάζουσα τὴν μητέρα· ἐπισφραγισαμένη ὅλον τὸ σῶμα τὸ ἐκαστῆς, τὴν Ἰκονιέων ἐξέρχεται πόλιν, καὶ εἰς Δάφνην ἔρχεται, εἰς μνημεῖον τε εἰσεῖσι ἐνθα Παῦλος μετὰ Ὀνησιφόρου ἦν εὐραθεῖς, ἐκεῖ προσπεσούσα, προσέκλυσε τῷ Θεῷ. Εἶθ' οὕτως εἰς Σελεύκειαν εἰσελθοῦσα, ἐξείσιν ἐξω τῆς πόλεως μιλίω ἐνί. Καὶ Σελευκεῖς γὰρ ἐδεδοίκασι, ὅτι κάκεινοι εἰδῶλα προσκυνῶντες ἦσαν. Ὀδηγῶ δὲ χρωμένη τῷ φωτὶ ἐκείνη τῆς νεφέλης, ἀνάγεται πρὸς τὸ ὄρος, ὃ ἐλέγετο Καλαμών εἴσουσι Ῥοδίωσι· ἐνθα σπήλαιον εὐροῦσα, εἰσεῖσιν ἐ. ἔδον, κάκει χρόνους διαμένει συχνούς, πολλοὺς μὲν αὐτῇ καὶ γαλεπούς πειρασμούς τοῦ ἐχθροῦ διαγείροντος, πάντας δὲ Χριστοῦ χάριτι νικησάσης. Δήλην δὲ αὐτὴν πανταχοῦ τῆς ὀρετῆς ποιούσης, πολλὰς τῶν εὐγενῶν γυναικῶν ὃ ταύτης ἐχειροῦσε πόθος, καὶ ὡς αὐτὴν φαιτῶσαι, λόγων ἀπέλαθον, πολὺ τὸ χάριεν μετὰ τοῦ ὠφελεῖν ἐπιδεδαιγμένων· ἐξ ὧν οὐκ ἄλλοιαι, μακρῶς τῆς τοῦ βίου χαίρειν εἰποῦσαι, συνησκούοντο ταύτη. Ἴν δὲ ἡ Θεκλα οὐ ψυχὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ σώματα θεραπεύειν ἐπισταμένη, οὐκ ἰατρικαῖς τέχναις, ἀλλὰ θαυματουργικαῖς μᾶλλον ἀνάγκαις. Ὅπερ ἡ πόλις μαθεύσα, ὅτι παρῆν ἀμισθὶ νόσους ἐλαύνεσθαι, προσήγον αὐτῇ τοὺς πάσχοντας, ᾧ ἂν καὶ ἐτυχον νοσῆματι προκαταληγμένοι. Καὶ ἦν ἰδεῖν πρᾶγμα λόγου κρείττον καὶ διηγήσεως· οὐπω γὰρ ἦσαν τῆ θύρα πλησιάζοντες τοῦ σπηλαίου, καὶ ὡσπερ αἱ νόσοι τὸν ἀνταγωνιστὴν δεδοικυῖαι εὐθὺς ἐφυγον, ὑγιεῖς τοὺς πάσχοντας καταλείπουσαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς δαίμοσι πονηροῖς προσπαλαίουσιν ὄραν ἦν· καὶ αὐτοὶ γὰρ κακοῦ ἐξάνται γινόμενοι, πολλὰς Θεῷ τε καὶ Θεκλῆ τὰς χάριτας ὠμολόγουν.

ΙΒ'. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις χάριεν ἐδόκει τὸ πρᾶγμα, θαύματός τε καὶ σπουδῆς ἄξιον, ἰατροῖς δὲ τοῖς κατὰ Σελεύκειαν καὶ μάλιστα χαλεπὸν, ἀτιμαζομένοις, ὡσπερ εἰκός, καὶ εἴπερ τι ἄλλο χρῆμα εὐκαταφρόνητον εἰς παρόρασιν ἐρχομένοις· κἀντεῦθεν, ἦν εἶχον μόνην ἀφορμὴν βίου τὴν τέχνην, οὐδὲν αὐτοῖς ἀπόνασθαι δυναμένοις. Φθόνου τείνου ἀγρίου καὶ μανίας πλησθέντες, τί σκέπτονται, καὶ τί ποιοῦσιν; Ὡς πονηρὸν ἀληθῶς, καὶ δόλου καὶ πικρίας μεστὸν ἄξιόν τε τοῦ ταῦτα ὑποτιθέντος χαλεποῦ δαίμονος. Ἀθροισθέντες γὰρ, καὶ λοιμῶν καθέ-

A inquam, tibi ago, quia tu solus es Deus, et tibi soli convenit gloria et veneratio in sæcula. Invenit autem Thamyrida mortuum, matrem tamen adhuc vivam: qua per otium ad se recepta, Theoclea, inquit, mater mea, potes credere Dominum Deum vivum in cœlis esse? Si enim divitiarum es amans, illas tibi per me supeditabit, si filix tue, ecce tibi asto. Hæcque et his plura illi dicens, rogansque illam obtestabatur. Quæ omnia Theocleæ soni tantum inanes verborum, qui ad aures quidem diffunderentur, cor autem illius ne tantillum quidem attingerent, obturaverat enim et illa aures, aspidis instar, ne audiret vocem iucantantis.

XIV. Thecla autem se nihil proficere, sed, cum matrem servare nititur, non aliud quam Æthiopem lavare se videns, corpus suum totum cruce consignans, Iconiensium urbem egreditur, et Daphnem accedit: ibique monumentum (ubi Paulum cum Onesiphoro invenerat) intrat, et prociens, lacrymas ad Deum fundit. Deinde Seleuciam ingressa, unum miliare ab urbe discedit, metuebat enim Seleucienses, quod et illi idola adorarent: nubis autem lucem viæ duceem naeta, montem conscendit, cui Calamon sive Rhodion nomen erat, ubi in repertam speluncam concedit, plurimoque ibidem tempore commoratur: multas illi gravesque interim tentationes hoste diabolo concitante, illasque omnes divino beneficio ipsa superante. Cumque eam virtus ubique redderet illustrem, multas nobilium feminarum ejus incessit desiderium: illamque advenientes, cum verbis ejus, non minorem venustatem quam utilitatem ex se ostendentibus, fruerentur, longe hac vita valere jussa, una cum ipsa ad pietatem exercebantur. Neque vero animas solum, sed corpora quoque curare illa noverat: non arte medica, sed admirabili potius atque efficacissima vi atque virtute. Quod ubi civitas intellexit, adesse nempe tempus, quo sine mercede morbos liceret depellere, ad illam ægros, quocumque tandem malo detinerentur, adducebant. Eratque videre rem, quæ omnem sermonem narrandique facultatem superaret, neque enim illi adhuc speluncæ portæ appropinquabant, cum morbi, tanquam adversariam suam metuentes, protinus aufugerent, quos antea vexaverant, sanos relinquentes. Idem quoque in illis cernere erat, qui cum malis genis luctabantur, statim enim illius mali indemnes redditi magnas gratias Deo et Theclæ agebant.

XV. Atque ita cæteris quidem res hæc imprimis jucunda admirationeque et studio digna habebatur, medicis autem Seleuciensibus maxime gravis, ignominia, ut videbatur, affectis et omni re, etiam vilissima magis despectis, atque ex arte, (quam solam vitæ sustentandæ subsidium habere solebant) nullum fructum percipientibus. Invidia igitur immitti et furore repleti, quid moliuntur? quid agunt? Rem nimirum omni fraude et acerbitate plenam, diroque dæmone talia suggerente plane dignam. In unum enim coeuntes, et pestilentiarum cathedra

effecit, de rebus suis inter se communicant. Virgo hæc, inquit, cum magnæ Dianæ sacerdos sit (et ita enim amentibus illis videbatur), maxime ab illa, quod virginitatem exactissimam servet, adamat: atque inde fit, ut super quacunque re illis opem poscat, protinus sibi obsequentem ex voto habeat. Quare, cum nulla alia sit causa, quod dea ita illi familiaris sit quam castitatis illa præstantia, agite, illam solvamus virosque et adolescentes perditissimæ vitæ ad id assumptos, multaque vini et auricopia comiter præbita, illorum animis excitatis, in illam immittamus. Id consilium incuntes, idem quoque exsequuntur, juvenesque omnium petulantissimi et sceleratissimi ab ipsis electi, adversus virginem mittuntur, certamen longe turpissimum depugnaturi: quodque pejus erat, improbitatem suam jam tum mercede obstrictam habentes, ante ipsam victoriam, facinoris sui pessimi recepto præmio Speleo ergo astantes lores pulsant, illa autem (quippe noverat divino beneficio qua de causa illa sceleratorum colluvies advenisset), Filii, inquit, quid vultis? Sic illa placide, volebat enim morum suavitate, et verborum simplicitate, impudentem illorum et truculentum conatum in sui reverentiam flectere. Illi autem, num illic Thecla nomine esset, interrogant. Et quæ, inquit beata illa, vobis Theclam querendi ratio? Ego enim sum. Illi statim ostendentes se illos esse, quorum guttur sepulcrum patens est⁴, responsum impurum tanquam ex fonte impuro impurum laticem emittentes. Et quæ alia, impudenter subjiciunt, quam ut cum ipsa dormiamus? ad hoc enim huc venimus. Tum illa (o sacram animam, simul et vocem!): Ego, inquit, humilis vetula sum, at vero famula Domini nostri Jesu Christi: etiam si improbe quid me statuere tentetis, nequaquam id efficere poteritis. Persistebant illi parvi, hoc solum, re ipsa ostendentes, esse se tales, omnino fieri non posse dicentes, ut illinc nisi facinore, quod moliebantur, perpetrato discederent. Hæc dicentes, illam aggrediebantur, et arcte tenebant. Tum illa habitu et verbis mitissimis, At exspectate, inquit, illi, et videbitis potentiam Dei. Cumque non haberet quod ageret, a cœtu illo maleficorum detenta, multisque canibus circumventa (jam enim manibus comprehensam tenebant, et furiose vim illi inferre nitebantur), in cœlos illa oculos attollens: Domine, inquit, omnipotens, solus potens et misericors, spes desperatorum, auxilium ope destitutorum, qui me ex igne, bestiis, Thamyride, Alexandro et lacu liberasti, ubique manum auxiliatricem præbens, cuique placitum fuit, ut nomen in me tuum glorificaretur, etiam nunc, Domine Deus meus, eripe me ex manu horum iniquorum, neque permittas virginitatem meam injuria violari, quam propter te et nomen tuum conservavi: quia te amo, sponse irreprensæ, teque veneror, Pater, Fili et Spiritus

A δὲρα γενόμενοι, κοινολογοῦνται καθ' ἑαυτοὺς, Ἡ παρθένος αὕτη, λέγοντες, ἰέρεια τῆς μεγάλης Ἀρτέμιδος οὖσα, ὡς γε αὐτοῖς ἐδόκει διὰ πολλὴν ἀνοίαν, φιλεῖται πρὸς αὐτῆς τῷ παρθενίαν ἀκριβοσιτάτην τηρεῖν. Καὶ παρὰ τοῦτο, ἐφ' ᾧ ἂν καὶ διεθροίη ταύτης, ὑπακούουσαν ἔχει, καὶ συντελοῦσαν τὰ κατὰ θέλησιν. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν αἴτιον ἄλλο τῆς πρὸς τὴν θεὸν αὐτῆς οἰκειώσεως, ἢ τὸ τῆς ἀγνείας ὑπάρχει καλὸν, τοῦτο λύσωμεν, καὶ ἀνδρας αἰσχροῦ βίου καὶ νεανίσκους πρὸς ταῦτα λαθόντες, εἴη τε πλείονι καὶ χρυσοῦ δεξιῶσι τὰς ὀρμὰς αὐτῶν παραθήξαντες, ἐπαφῶμεν αὐτῇ. Οὕτω σκεψάμενοι, οὕτως ἐποιοῦν. Καὶ νέοι τῶν ἀκολάστων καὶ βδελυρῶν αὐτοῖς ἐκλεγέντες, πέμπονται κατὰ τῆς παρθένου, τὸν αἰσχιστὸν ἄθλον ἀγωνιούμενοι, καὶ τὸ χαλεπώτερον, ἔρμισθον ἔχοντες τὴν κακίαν, καὶ περὶ τῆς νίκης τὰ τοῦ κακοῦ ἐπίχειρα δεδειγμένοι. Ἐπιστάντες τοιγάρου τῷ σπηλαίῳ, κόπτουσι τὴν θύραν. Ἡ δὲ (καὶ γὰρ ἔγνω διὰ τῆς χάριτος, ὅτου χάριν τῶν πονηρῶν ἢ ἀφιξίς προσελθοῦσα), Τεκνία, φησί, τί βούλεσθε; Οὕτως εἴρηκε πρῶτος· ἤθελε γὰρ τῷ κοσμίῳ τοῦ φόβου, καὶ τῶν λόγων τῆ ἀπλότητι, ἀναιδῶς ὄρημα καὶ ἰταρὸν καταιδέσθαι. Οἱ δὲ, τίς εἶη ἐνταῦθα, λέγουσι, τοῦνομα θέκλα; Καὶ ἡ μακαρία· Εἰς τί δὲ ὄρην τὸ ταύτην ζητεῖν; Ἐγὼ εἶμι. Ἐκεῖνοι δὲ παραχρῆμα δείξαντες αὐτοῖς εἶναι, ὧν ὁ λάρογξ τάφος ἀνεωγμένος ἐστίν, ὡσπερ ἐκ μιᾶς πηγῆς, μιᾶρον ἀφέντες νᾶμα τὸν λόγον, Τί δὲ ἄλλο ἢ ὥστε συγκαθευθῆσαι ταύτη; ἐλεξαν ἀναιδῶς. Εἰς τοῦτο γὰρ πάριμεν. Ἡ δὲ, ὦ τῆς ἀγίας ἐκείνης καὶ ψυχῆς καὶ φωνῆς! Ἐγὼ, ἔφη, ταπεινὴ γραῦς εἶμι, πλὴν ἀλλὰ δούλη γε τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· κἂν τι πονηρὸν ἐμὲ ὄρῃσαι πειράσασθε, οὐ δυνατοὶ ἔσεσθε. Ἐπέμενον οἱ κακοὶ, αὐτὸ τοῦτο βεβαιοῦντες ὅτι κακοὶ, ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἀποστῆναι πρότερον, εἰ μὴ πράξαιμεν ὃ βουλόμεθα. Ταῦτα λέγοντες καὶ ἐπειρών, καὶ ἀπρίξ κατέσχον αὐτήν· ἡ δὲ καὶ σχήματι καὶ λόγῳ ἐπεικεῖ, Ἀλλὰ περιμεῖνατε, ἔφη, τέκνα, καὶ τὴν δόξαν ὄψεσθε τοῦ Θεοῦ. Ὡς δὲ οὐκ εἶχεν ὃ τι καὶ δράσειε, συναγωγῇ πονηρουμένων περισχεθεῖσα, καὶ πολλῶν αὐτῇ τῶν κυνῶν περικυκλωσάντων (εἶχον γὰρ ἐν χερσὶ, καὶ βιάσασθαι μανικῶς ἐφώρμων), εἰς οὐρανὸν τὸ ὄμμα διὰρρασα, Κύριε παντοκράτορ, ἔφη, ὁ μόνος δυνατὸς καὶ οἰκτιρμῶν, ἢ ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων, ἢ τῶν ἀβηθήτων βοήθεια, ὃ ἐκ πυρός μὲν καὶ θηρῶν, Θαμύριδος τε καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ βουλοῦ διασώσας, ἀπανταχοῦ τε βοηθὸν ὀρέξας μοι χεῖρα, καὶ τὸ θεῖον ὄνομά σου εὐδοκήσας ἐν ἐμοὶ δοξασθῆναι· καὶ νῦν, Κύριε ὁ Θεός μου, ῥῦσαι με ἐκ χειρὸς τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ μὴ ἐάσης ὑβρισθῆναί μου τὴν παρθενίαν, τὴν διὰ σὲ καὶ τὸ σὸν διεφύλαξαι ὄνομα, ὅτι θεὸς φιλῶ, νυμφίς ἄμωμε, καὶ σοὶ προσκυνῶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ ἐπειπούσης αὐτῆς τὸ Ἄμην, φωνὴ οὐρανῶθεν πρὸς αὐτὴν γίνεται, Μὴ φοβοῦ, λέγουσα, θέκλα· μετὰ σοῦ γάρ εἶμι, δούλη ἐμὴ ἀληθῆς.

⁴ Psal. v, 10.

Ἄρασα δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἴδε ὅπως σοι πέτρα ἠνώπιος ἤνοικται· καὶ γὰρ ἔσται σοι αὕτη αἰώνιος οἶκος, ἐν αὐτῇ τε τὴν ἀνάπαυσιν δέξῃ τὴν σὴν. Καὶ προσχοῦσα ἡ μάρτυς, ὁρᾷ κατ' ὄψιν πέτραν διανοιγεῖσθαι, ὅσον ἀνθρώποι εἰσελθεῖν χωρητόν. Εὐθὺς οὖν, κατὰ τὸ ἐπίταγμα, τῶν ἐχόντων διαδράσα τὰς χεῖρας, εἰς τὴν πέτραν ἐτέδου, καὶ ἅμα ἀμφοτέρω συνέθη τὰ μέρη, καὶ εἰς ἓν γέγονεν οὕτως, ὡς μηδεμίαν μηδ' ὅλως ἀρμογὴν φαίνεσθαι. Ἐκείνοις δὲ τοῖς βεβήλοις, τὸ μέγα τοῦτο θαυμάσιον θαῦμα, ἀπορία καὶ ἐκπλήξις ἠκολούθει. Καὶ οὐδὲν ἔτι δρᾶσαι δυνατοὶ ὑπῆρξαν, ὅτι μὴ ταύτην ὡς ἐν χερσὶν εἶχον, τοῦ ὁμοφορίου ἐπιλαβόμενοι, διασπάσαι μέρος. Κατὰ θεῖαν τοῦτο πραχθέν οἰκονομίαν, ἅμα μὲν εἰς πίστιν τοῦ γενομένου, ἅμα δὲ καὶ εἰς εὐλογίαν καὶ παραμύθιον τῶν εἰς ὑστερον θεοσεβῶν τε καὶ φιλοχρίστον.

idque divina dispensatione factum, partim in rei tantæ fidem, partim etiam in laudem et consolationem eorum, qui deinceps pii Dei cultores et amici essent futuri.

Ἦχθη μὲν οὖν εἰς τὸ μαρτύριον ἡ γενναία, περὶ τὰ δέκα καὶ ἑκτὼ ἔτη οὔσα· ἐν δὲ τῇ ἔδοιπορίᾳ καὶ τῇ ἀσκήσει τῇ ἐν τῷ ὄρει, καὶ πάσῃ τῇ περιόδῳ, διαγεγόνασιν ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα· ὡς ἐκδημῆσαι τὴν πρωτομάρτυρα πρὸς Θεὸν ἐνενηκοστὸν ἤδη τὸ ἔτος ἄγουσαν. Τοιοῦτον τὸ τῆς θαυμαστῆς θέκλης τέλος, τοιοῦτος ὁ βίος, τοιοῦτον τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτύριον ἦν. Καὶ ἔχομεν ἡμεῖς ἀγρυπνῶν ἀεὶ τῶν ψυχῶν φύλακα, πρέσβυν εὐπρόσωπον πρὸς Θεὸν, ἕξειαν ἐν κινδύνοις ἀντιλήψιν. Ἦς ταῖς πρεσβείαις καὶ τῶν αἰώνιων τύχομεν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος οὖν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A sancte, nunc et in sæcula. Cumque adderet, Amen, vox de cælo ad ipsam defertur : Ne timeas, mea Thecla : tecum enim sum, vera mea famula : sus-tolle tantum oculos, et vide, quomodo tibi petra ante conspectum aperta sit, illa tibi perpetuum erit habitaculum, in illa requiem tuam recipies. Ad quæ martyr attendens, videt ante se petram apertam, quantum homini recipiendo satis esset. Quare illa, prout ipsi præceptum fuerat, manibus se tenentium elapsa, in petram se immisit, cujus statim ambo partes coiere, itaque in unum coaluere, ut nulla omnino junctura appareret. Impuris porro illis magnum hoc miraculum intuentibus, ingens consilii inopia animique consternatio oboriebatur : neque quidquam amplius quod facere poterant, nisi quod cum illam manibus adhuc tenerent, amiculo, quod humeris gestabat, comprehenso, partem ejus dis-cerperent : idque divina dispensatione factum, partim in rei tantæ fidem, partim etiam in laudem

Acta igitur ad martyrium præclara hæc virgo fuit decimo octavo ætatis suæ anno ; in itinere autem exercitioque pietatis in monte ab ipsa obito, reliquoque vitæ circuitu, anni septuaginta duo illi transacti, ita ut ad Deum princeps hæc martyr profecta sit, nonagesimum jam annum agens. Et hujusmodi quidem admirandæ Theclæ finis, hujusmodi vita, hujusmodi pro Christo martyrium. Hanc nos pervigilem semper animarum nostrarum custodem habeamus, hanc acceptam apud Deum nostri patronam, promptamque in periculis auxiliatricem. Cujus intercessionem æternam felicitatem consequamur in Christo Jesu Domino nostro : cui sit gloria et potestas nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

DE S. CYPRIANI ANTIOCHENI

VITA ET CERTAMINE

D. ÆMILII BLAMPIGNON

MONITUM.

Ex libello quem Facultati litterarum Parisiensi licentiatum proponebat, *de S. Cypriano et de primæva Carthaginiensi Ecclesia.* — 1862.

Cyprianus ille, qui Carthaginiensis episcopus apud Græcos falso haberi solet, Antiochenus vel Nicomediensis quarto sæculo martyr fuisse videtur. Cujus historia, casibus repleta mirificis, præsertim cum maximique et notissimi Cypriani niteretur nomine, Orientis populos vulgo prodigiis gaudentes, summo pere delectabat. Photius sane in *Bibliotheca* (a) declarat Eudociam Augustam, Leontii philosophi Athe-

(a) Cap. 183. — Opus Eudociæ Augustæ ex codice Mediceo Florentiæ anno 1761 edidit Ang. Mar.

niensis filiam, atque Theodosii junioris uxorem, Cypriani Antiocheni sanctæque Justinæ acta versibus condidisse et sensuum, inquit, nihil quidquam aut diffundendo aut contrahendo, proprietatem servavit assidue, quoad ejus fieri potuit. Acta vero Martenius ac Durandus *Thesouro anecdotorum*, t. III, e codice S. Audoeni Rotomagensis primum edidere. Denique, diversa acta, t. VII Septembris (anno 1760) Bollandistæ præbuerunt. Jam vero S. Aldelmus, sæculi septimi auctor, in carmine *De virginibus*, apud Canisium, *Lectionum antiquarum* (b) libro, multa canebat quibus apertissime omnibus ostendit se putasse, id nimirum quod multi, etiam apud recentes, non satis animadverterunt, Cyprianum qui in arte magica versatus est Antiochemum fuisse, non magnum episcopum Carthaginiensem (c).

Tunc famosus erat Cyprianus fraude nugaci,
Doctus in hocrenda sceleratorum arte magorum.
Qui tunc auxilium spondebat ferre petenti,
Plurima schematizans sacræ molimina menti
In tantum ut diris certaret demonis armis.

De quo et Menæa canunt die secunda Octobris :

Ἄλγεϊ Σατανᾶς καὶ παλαι φίλον
Ξίρει φιλοῦντα συνθανεῖν Ἰουστίνῃ βλέπων
Τμήθῃ, δευτερίῃ, σὺν Ἰουστίνῃ Κυπριανός.

Cypriani tandem illius confessio seu pœnitentia et oratio quandoque nostro inconsulte tributæ fuere : in editione Oxoniensi, apud Durandum, Maranum et Bollandum habentur.

Jam vero, utrumque in unum, ut ita dicam, miscens, et jucundissimam et maxime fabulosam historiam quam in Latinum vertit Surius enarrat de Cypriano Symeon Metaphrastes. Cum vero nunquam Græcæ narratio illa edita fuerit, eam ex antiquo codice Bibliothecæ Parisiensis nobis videtur exscribere operæ pretium esse. Nempe delectationem habet multam, utpote quæ Græcorum atque imprimis Metaphrastæ rerum mirarum amantissima ingenia ex vero exprimit. Imo quo pacto factum est ut historia sincera, primigenia, ἀθθεντικῆ, in fabulam atque, ut nostri dicunt, in *legendam* desineret plane declarat.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΙΟΥΣΤΙΝΗΣ.

VITA ET MARTYRIUM

SANCTORUM

CYPRIANI ET JUSTINÆ.

E ms. cod. *Bibl. Imp. Paris.*, Coislin, n° 143, sæcul. X.— A.

Eum quinque cæterorum *Bibl. Cæsar.* ms. codic. variis lectionibus :

N° 1512, SÆCUL. XII, quem indicat littera B; hunc vero non declarat catalog.; multas lectiones varias nobis præbuit.

N° 1524, SÆCUL. XII, quem significat C.; incolumis est.

N° 1546, SÆCUL. XIII, in quo multa desiderantur, D.

N° 1553, SÆCUL. XIV, in quo plures paginae desunt, E.

N° 1558, SÆCUL. XIV, in integro est, F.

I. Multa quidem, eaque magna, me adhortantur, A ut admirer Antiochiam, nempe quod et ante orbem A'. Πολλὰ καὶ μεγάλα με τὰ τῆν Ἄντιοχοῦ θαυμάζειν παρακαλοῦσιν ὅτι τε τῆς οἰκουμένης ἐπί-
με τῆν, B. C. D. F.

Bandini in *Anecdosis*. Vide *Patrologiæ Græcæ* tom. LXXXV, col. 827. Cyprianum pro imago habuit Eudocia, de Carthaginiensi autem non cogitat :

Ἀὐτὰρ ὁ χωόμενος κικκοεργέα λίσσετο φῶτα,
Δυσσεβέος μαρίης ὑποθήμονα Κυπριανόν γε
Καὶ οἱ ὑπεσχόμενος δοιὰ χρυσοῖο τάλαρτα,
Λαμπροῦ τ' ἀργυροῖο ὅπως πείσειεν ἀνάγκη
Παρθέρον σὺν ἐθέλουσαν ἐπινεῦσαι φιλότῃτι,
Οὐ δεδαῶς Χριστοῦ κρατερὸν μένος ἀκαμάτοιο.

*His super accensus, pravum magicæque potentem
Advocat arte virum, Cyprianum nomine supplex
Binaque promittens auri argentique talenta
Hortatur, charæ reventia corda puellæ
Cogat flagranti tandem concedere amori,
Ignorans, Christi virtus quam nescia frangi.*

(b) T. I, p. 744.

(c) Conf. Tillemont, t. V, p. 529 et sq., et p. 719.

προσθεν ³ τὸν παρὰ τῶν ἱεροκηρύκων Χριστοῦ μαθητῶν περιχαρῶς καταβληθέντα σπόρον ἐδέξατο, καὶ Χριστιανοὶ πρῶτον ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν μέγαν Λουκᾶν ἐχρημάτισαν ⁴, καὶ ὑπερ ἀνδρας τῷ βίῳ προήνεγκαν ⁵ εἰς (τριᾶκοντα) ⁶ καὶ ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα τῆς ἀρετῆς εὐαγγελικῶς τὸν στάχυν ἐκθρέψαντας ⁷, οὐκ ἀνδρας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν γυναικῶν οὐκ ὀλίγας. Ἄφεις οὖν κάλλιη ⁸ θαυμάζειν ναῶν, καὶ μεγέθη ⁹ τειχῶν, καὶ πλήθη ¹⁰ φυτῶν, εὐθηνούσαν ¹⁰ τε γῆν ἀγαθοῖς, ἣν ἄρδει παρὰ ῥέου Ὁρόντης ¹¹, Ἰουστίναν τῷ λόγῳ διήγημα θήσομαι· ἡ τὴν καρδίαν μετὰ μακροῦς τῶν ἱερῶν ἀποστόλων χρόνους νεώσασα τοῖς ἐκείνων διδάγμασι, στάχυν ἀθλητικὴν ἀνεβλάστησε, μάλα μὲν ὠραῖον, μάλα δὲ τῷ καρπῷ βρίθοντα. Ταύτη πατρὶς μὲν, ἣν ἐδηλώσαμεν, Ἀντιόχεια ¹², Αἰδέσιος δὲ καὶ Κληδονία γονυήτορες. Ἀλλὰ τοῦτ' ἐπὶ τὸ καλὸν φυτὸν πολλαῖς ἐκόμα πρότερον ταῖς ἀκάνθαις· καὶ γὰρ καὶ αὐτῇ τῶν πατέρων ἀκολουθοῦσα τῇ πλάνῃ (εἰδώλων δὲ οὗτοι θεραπεύται καὶ ἀντιθεοί), τὰ ἐκείνων τιμῶσα ἦν καὶ σεβομένη τὰ εἰδῶλα.

B. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ τὴν ἡλικίαν προκόπτουσα, καὶ ¹³ στεφρότερου φρονήματος ἤπειτο, φέγγος αὐτὴν εἰσῆει θεογονίας, ὅτε δοχεῖον οὔσαν ¹⁴ φωτισμοῦ τοιοῦτου καὶ χάριτος ἄξιον· καὶ τῶν μὲν εἰδώλων ἀσθένειαν καταγινώσκειν ἤρξατο, τὴν ἀληθῆ ¹⁵ δὲ καὶ μόνον ἐπιγινώσκειν Θεόν. Τοῖς τοιαύταις τῶν ¹⁶ λογισμῶν ἀναβάσει τὴν ψυχὴν ἡ παρθένος προεκκαθάρουσα ¹⁷, εἰς τὴν τοῦ σωτηρίου σπόρου καταβολὴν ἠύτρειπίζετο. Ἐν ᾧ δὲ καθ' ἑαυτὴν ἐστρεφεταῦτα, καὶ σχολάζουσα τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν ἐζητεῖ ¹⁸ παρὰ Θεοῦ, Πραῦλιός τις τῶν ἐν Ἀντιόχειᾳ διάκονος ἐν ἐπηκόῳ τῆς κόρης, οὕτω συμβᾶν, τὰ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ οἰκονομίας τε καὶ σαρκώσεως διεξῆει· ὅπως μὲν ὁ τῶν αἰώνων δημιουργὸς εἰς οἶκτον ἤλθε τοῦ πλαστοργήματος, ὅπως δὲ ¹⁹ Γαβριὴλ ὁ τῶν ἄνω τάξεων ἀρχηγὸς τῆ περὶ γενεῶν τετηρημένῃ Παρθένῳ τοῦ μυστηρίου κήρυξ εὐάγγελος ²⁰ γέγονε, καὶ ὡς συνέλαβεν ἐν γαστρὶ, καὶ ὠδινῆσασα τέτοκε, καὶ ὡς τὴν τοῦ παιδίου γεννησιν ἀστήρ τῶν ἄλλων ἐπιδηλότατος ²¹ τοῖς Μάγοις ἐγνώρισε· τοῦτοις ἐπεξῆει τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ κόσμῳ φανεράν ²² αὐτοῦ ²³ ἐπιφάνειαν, τὴν ἐν τούτῳ διατριβὴν, τὰ σωτηριώδη ²⁴ διδάγματα, τὰ θαύματα, τὸν διὰ ²⁵ ταῦτα φθόνον, τὸν σταυρὸν, τὴν ταφὴν, καὶ τέλος αὐτὴν τὴν θείαν ἀνάστασιν. Καὶ ταῦτα ²⁶ μὲν ὁ Πραῦλιος· Ἰούστα δὲ τῇ ἑαυτῆς ψυχῇ τὰ ἀκούσματα ταῦτα, ὡς ἀγαθὴ γῆ ²⁶ σπέρματα, παρεδίδου, καὶ οὕτως ἀκριβέστερον ὕσαι ὦραι πρὸς τὴν ἀληθειαν ἐμβαθύνουσα ²⁷, τῶν μὲν εἰδώλων πολὺ ²⁸ κατέχευε γέλωτα, τὰ δὲ τῆς ὑγιούς πίστεως ταῖς πλαξὶν ἐνέγραφε τῆς καρδίας· ἔθεν ἠθέλησε μὲν εἰς

A terræ læta accepit semen dejectum a sanctis Christi discipulis; et Christiani primum in ea sunt vocati, ut scribit magnus Lucas; et quod in vitam produxerit ad centum et sexaginta viros, qui aluerunt spicam virtutis evangelicæ: non solum autem viros, sed etiam non paucas feminas. Mittens ergo admirari templorum ejus pulchritudinem, et murorum magnitudinem, et plantarum multitudinem, et terram bonis uberem, quam rigat Orontes præterfluens, de Justina mihi proponam narrationem. Quæ eum post longa tempora sanctorum apostolorum renovasset cor illorum doctrina, athleticam produxit spicam, valde quidem speciosam, fructu autem admodum refertam. Ei erat patria, quam diximus, Antiochia, Edesius autem et Cletonia, parentes. Sed hæc pulchra planta multas quidem prius ferebat spinas. Nam ipsa quoque sequens errorem parentum (erant vero ii cultores idolorum et Dei adversarii), honorabat et colebat illorum simulacra.

II. Cum autem, ætate procedens, ad solidiorem pervenit intelligentiam, eam lux subiit divinæ cognitionis ut quæ esset receptaculum dignum illuminatione ejusmodi et gratia; et coepit quidem damnare idolorum imbecillitatem, agnoscere autem verum et solum Deum. Talibus ergo rationum ascensionibus virgo animum prius expurgans, parabatur ad dejectionem salutaris sementis. Interim autem, dum hæc apud se versaret, et intenta a Deo perfectam quæreret cognitionem, quidam Praylius diaconus Antiochenus, audiente virgine, cum ita contigisset de Salvatoris nostri et Dei dispensatione, et carnis susceptione narravit: quemadmodum sæculorum quidem opifex sui figmenti motus est misericordia; quemadmodum vero Gabriel, princeps superiorum ordinum, ei, quæ servata fuerat Virgo ante generationes, fuit laustus nuntius mysterii, et quod concepit in utero; et cum uterum tulisset, peperit; et quod ortum Infantis stella aliarum omnium clarissima Magis significavit. Post hæc persecutus est ejus manifestam in proprio mundo apparitionem, in eo conversationem, salutarem doctrinam, miracula, propter hæc ortam invidiam, crucem, sepulturam, et postremo divinam ipsam resurrectionem. Et hæc quidem Praylius. Justa autem (ita enim prius appellabatur) has animæ suæ mandabat auditiones tanquam bonæ terræ semina, et sic veritatem in dies accuratius penetrans, profuse quidem ridebat simulacra, rectam autem fidem cordis inscribebat tabulis. Quamobrem voluit quidem venire in conspectum Praylii; solum

³ desunt quatuor voces; E. ⁴ ἐχρημάτισαν, B. D. — χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιόχειᾳ τοῖς μαθηταῖς Χριστιανούς. Πράξεις ἀποστ., κεφ. ΙΑ', κστ'. ⁵ προήνεγκαν, B. ⁶ Uncis incl., quia tantum CLX dat Latina lectio. ⁷ ἐκθρέψαντος, B. ⁸ κάλλιει, B. ⁹ μεγέθει, B. E. ¹⁰ πλήθει, B. ¹¹ εὐθηνούσαν, E. F. ¹² Ὁρόντης, F. — Cf. Ptol. V, 15. — Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρόντου. ¹³ Ἀντιόχειαν, D. ¹⁴ add. ἦν, B. ¹⁵ οὔσα, B. ¹⁶ ἀληθεῖ, B. ¹⁷ add. οὔν, E. ¹⁸ προεκκαθάρουσα, B. ¹⁹ Incarnationis. ²⁰ τὸ, B. ²¹ ἄγγελος, B. ²² ἐπιδηλότατος, B. ²³ deest, B. ²⁴ add. τῆν, E. ²⁵ σωτήρια, B. ²⁶ δε' αὐτὴν. ²⁷ ἀγαθῆ γῆ, F. ²⁸ ἐκβαθύνουσα, D. E. ²⁹ πολὺν, C. D. E. F.

enim audierat ea quæ ab ipso dicta fuerant, et desiderabat perfectius imbui eorum cognitione.

III. Vultum autem virginalem non volens adhuc aspici, statuit quidem non videre diaconum; clanculum vero ventitans ad ecclesiam, sic desiderabat videre Dominum, qui appropinquat iis qui quærent. Non multo interjecto tempore, statuit impertire matrem iis quæ cognoverat: Cur, o mater, dixit, deos colimus, quos manus nostræ constituunt? cur artificis opera adoramus? cur autem ignem quidem in ara, animæ autem lucernam non accendimus, neque mercamur margaritam? Non nosti Galilæos? (Sic enim Christi assecras solent vocare ii qui illic habitant.) Ii sunt multo terribiliores diis, qui apud nos existimantur. Ex his enim si quis aliquando ubi sunt idola apparuerit, illico ii qui a nobis adorantur, perinde atque fures aut fugitivi timent et horrent. Et merito. Suffurantur enim illi Dei honorem, præter ea nostras quoque perdetes animas.

IV. Hæc dixit quidem Justa. Mater autem iis quæ dicebat non assentiebatur; valde enim a stulta tenebatur impietate. Quocirca: Vide, inquit, ne pater cognoscat tuum in deos contemptum. Justa autem: Esset, inquit, mihi magis gratum, si hæc cognita essent a patre, et a quolibet. Neque enim ego amplius sustinebo de cætero ambulare in tenebris, quando quidem solum Dominum, qui per Praxilum fuit mihi significatus, Deum fortem esse cognovi, et viventem, et eos excipientem, qui convertuntur ab errore. Sensim itaque mater conveniens, nihil quidem contendeat adversus ea quæ dicebantur, silentio autem tacite potius significabat assensionem. Postea vero una nocte, marito quoque aperuit ea quæ audiverat a filia. Ille autem id, quod audierat, neque perfecte repulit, neque rursus erat facilis ad id accipiendum. In somno autem decertans, luctabatur cum sollicitudinibus, donec a somnio correptus, dum ei angelica castra apparuissent, quæ habebant in medio Christum, ab eis stipatum, Visione quidem fuit obstupefactus. Ipso autem vocante, audivit eum dicentem: Venite ad me et dabo vobis regnum cælorum. Deinde surgens, non quæsit aliud testimonium, sed cum uxore accepta quoque filia, rogavit quemdam diaconum Ecclesiæ, ut eos deduceret ad Optatum, qui tunc erat civitatis episcopus. Atque illi quidem supplices petebant, ut signarentur signo Christi. Ille autem differebat, donec Aedesius pater ei narravit spontaneam filix sue conversionem, et visionem ei diligenter exposuit. Quæ cum ille audisset, non amplius distulit, neque

ἄψιν ὀφθῆναι ²⁹ τῷ Πραυλίῳ. Καὶ γὰρ ἀκούσασα μόνον ἦν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, καὶ τὴν περὶ τούτων γνῶσιν τελεώτερον ἐζήτηε ³⁰ μυθῆναι.

Γ'. Ἐτι δὲ τὴν παρθενικὴν ὄψιν ἀθέατον εἶναι βουλομένη, οὐκ ἔκρινε ³¹ μὲν ἰδεῖν τὴν διάκονον· φοιτῶσα δὲ λάθρα παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἰδεῖν οὕτως ἐπεθύμει τὸν τοῖς ζητοῦσιν ἐγγίζοντα Κύριον. Βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ κοινῶν συνείδε ³² ποιήσασθαι τὴν μητέρα τῶν ἐγνωσμένων. Καὶ ἵνα τί, ὦ μήτερ, εἶπε, θεοῖς προσανέχόμεν, οὓς συνιστῶσι χεῖρες ἡμετέροι; ἵνα τί τεχνιτῶν ³³ ποιήμασι προσκυνοῦμεν; ἵνα τί δὲ τὸ μὲν ἐπιθώριον ὑφάπτωμεν ³⁴, τὴν λαμπάδα δὲ τῆς ψυχῆς οὐκ ἀνάπτωμεν ³⁵; οὐδὲ τὴν μαργαρίτην ἐμπορευόμεθα ³⁶; οὐκ οἶσθα τοὺς Γαλιλαίους (οὕτω γὰρ τοὺς τοῦ Χριστοῦ θιασώτας τοῖς ἐγχωρίοις καλεῖν σὺνηθες); πολλῶ οὗτοι τῶν παρ' ἡμῖν νομιζομένων θεῶν φοβερῶτεροι ³⁷. Τούτων γὰρ εἴ ποτέ τις τοῖς εἰδώλοις ἐπιφανῆ, εὐθὺς οἱ παρ' ἡμῶν προσκυνούμενοι κλέπταις ὁμοίως ἢ δραπέταις δεδοικασί τε καὶ ὑποφρίττουσι. Καὶ δικαίως· κλέπτουσι γὰρ ἐκεῖνοι τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, εἰ καὶ τὰς ἡμετέρας ³⁸ παραπολλύντες ³⁹ ψυχάς.

Δ'. Ταῦτα ἔλεγε μὲν Ἰούστα· ἡ μήτηρ δὲ τοῖς λεγομένοις οὐ κατετίθετο. Πάνυ γὰρ ὑπὸ τῆς μωρᾶς κεκράτητο δυσσεβείας· ὅθεν, Μηδὲ ὁ πατήρ, ἔφη, γνῶτω τὴν ἐπιγενομένην σοι πρὸς τοὺς θεοὺς περιφρόνησιν. Ἰούστα δὲ· Ἀγαπητόν μοι μᾶλλον ⁴⁰, εἰ καὶ τῷ πατρὶ, ἔλεγε, καὶ παντὶ γνωρισθήσεται ⁴¹ ταῦτα· οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ σκοτίᾳ εἶτι ⁴² πορεύεσθαι τὸ λοιπὸν ἀνέξομαι, καθότι μόνον τὸν διὰ Πραυλίου γνωρισθέντα μοι Κύριον, Θεὸν ἰσχυρὸν εἶναι ἐγνων, ζῶντά τε καὶ τοὺς ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντας εἰσδεχόμενον. Ἡρέμα γοῦν συνοῦσα τῇ μητρὶ οὐδὲν μὲν ἀντετίθει τοῖς λεγομένοις· τῇ σιωπῇ δὲ μᾶλλον τὴν συγκατάθεσιν ὑπεσθῆμαιεν ⁴³. Ὑστερον δὲ μιᾷ τῶν νυκτῶν, ἃ παρὰ τῆς θυγατρὸς ἤκουσε καὶ τῷ ἀνδρὶ διεσάφησεν. Ὁ δὲ τὴν ἀκοὴν οὕτε τελείως ἀπώσατο, οὕτε πάλιν εὐπαραδέκτως ⁴⁴ πρὸς αὐτὴν ἔσχευ· ὑπνομαχῶν δὲ φροντίσιν ἐπάλαυνεν, ἕως ὑπνωληφθεὶς ἀγγελικῆς ἐπιφανείτης αὐτῷ παρεμβολῆς, ἐν μέσῳ Χριστὸν ἐχούσης δορυφορούμενον, κατεπλάγη ⁴⁵ μὲν ἐπὶ τῷ ὄραματι ⁴⁶, αὐτοῦ δὲ καλοῦντος ἐπήκουσεν ⁴⁷ εἰρηκότος· Δεῦτε πρὸς με, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν ὑμῖν χάρισμαι βασιλείαν. Εἶτα διαναστάς ἑτέραν οὐκ ἐζήτησε μαρτυρίαν· ἀλλὰ σὺν γυναικὶ καὶ τὴν θυγατέρα λαθῶν ⁴⁸, διάκονόν τινα τῆς Ἐκκλησίας ἤξιωσεν Ὀπτάτῳ τούτους ⁴⁹ προσαγαγεῖν, ὃς τρικαῦτα ⁵⁰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ἦν ⁵¹. Οἱ μὲν σὺν τῇ τοῦ Χριστοῦ σφραγίδι σημειωθῆναι ἔκτενον· ὁ δὲ ἀγεδάλλετο ἕως Αἰδέσιος ὁ πατήρ αὐτῷ τὴν τε τῆς θυγατρὸς αὐτάματον ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ τὰ τῆς ὀπτασίας ἀκριβῶς ἐξηγήσατο. Ὡν ἐκεῖνος ἀκούσας, οὐκέτι διαμφιβάλλον ⁵² ἦν,

²⁹ ἐλθεῖν, B. ³⁰ deest, D. F. ³¹ οὐ κέκρινε, B. D. ³² συνοῖσε. ³³ τέχνη τοῖς, B. C. D. E. — τεχνιτοῖς, F. ³⁴ ὑφάπτωμεν, B. ³⁵ ἀνάπτωμεν, B. ³⁶ εὐ. κατὰ Ματθ., κερ. Π', με', μστ'. ³⁷ φοβερῶτεροι, B. ³⁸ ἡμετέρας, C. ³⁹ παραπολλύντες, E. ⁴⁰ deest, E. ⁴¹ γνωρισθήσεται, B. C. D. F. ⁴² deest, B. ⁴³ ὑπεσθῆμαιεν, E. ⁴⁴ εὐπαραδέκτως, B. ⁴⁵ κατεπλάγη, A. Cæteri κατεπλάγη. ⁴⁶ ὄραματι, B. ⁴⁷ ἐπήκουσεν, E. ⁴⁸ παραλαθῶν, B. ⁴⁹ τούτους, E. ⁵⁰ deest, B. ⁵¹ Nullus optatus Antiochiæ episcopus fuit. Cf. LE QUIEN, *Oriens Christianus*, tom. II, pag. 670 et seq. ⁵² διαμφιβάλλον, F.

οὐδὲ πολλῶν ἐδεήθη τῶν βουλευμάτων· ἀλλὰ ἅμα μὲν τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ καθάπερ τιμὴ φρουρίῳ⁵³ τούτου περιτειχίζει, ἅμα δὲ τοῦ φωτισματος ἀξιοῖ. Καὶ διετέλει Αἰδέσιος τὸ λοιπὸν⁵⁴ γλευάζων καὶ διασύρων τὰ τῆς ἀπάτης ἰδρύματα· ἱερεὺς γὰρ πρὸ⁵⁵ τοῦ τῶν εἰδώλων ἐτύγχανεν ὢν.

Ε'. Ἐπειτα δὲ⁵⁶ βαθμοῦ τοιοῦδε καταξιωθεὶς, καὶ ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων, τὸ τοῦ Θεοῦ⁵⁷ φάναι Δαβὶδ⁵⁸, τὸν Χριστὸν αἰνέσας, ἐλόμενός τε βίον⁵⁹ τῷ Θεῷ φίλον καὶ καθαρώτατον, ἕξ μῆνας ἐπιθιοὺς πρὸς τοῖς δώδεκα, πρὸς ὃν ἐπόθησε⁶⁰ Κύριον ἐξεδήμησεν. Ἡ μέντοι παρθένος οὐδὲν ἔπαθεν ἀγεννῆς⁶¹ οὐδὲ ψυχῆς εὐγενοῦς ἀνάξιον· ἀλλὰ τῷ θεμελίῳ μᾶλλον τῆς πίστεως τὰς χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων πολὺ τιμιωτέρας ἀρετὰς ἐποικοδομοῦσα⁶² προέκοπτε· πάντως δὲ οὐκ ἦν οὕτω βιοῦσαν διαδραῖναι τὰ τοῦ πανηγυροῦ σκάνδαλα· ὅθεν οὐδὲ διέδρα, ἀλλὰ καὶ πειροῖται ταύτης, καὶ πολεμῶς ἄγαν⁶³ προσφέρεται. Πλὴν ἀλλὰ προσεκτέον, ὅτι τε οὐκ ἄχαρι τὸ διήγημα, καὶ ὅτι δεῖ μαθεῖν καὶ ὅπως αὐτῇ⁶⁴ τὴν πείραν ἐπήνεγκεν.

Γ'. Ἀγλαΐδας τις σχολαστικὸς⁶⁵ (ὅσπερ⁶⁶ ἐκ τοῦ κάλλους Ἰσω; καὶ τὸ τοιοῦτον ἔλαχεν ὄνομα), Ἀγλαΐδας οὖν οὗτος, γένους ὢν τῶν εὐπατριδῶν, καὶ πλοῦτῳ κομῶν, ἀφορμὰς εἶχε ταῦτα πρὸς ἡδονὰς, καὶ ἀκολάστοις ὁρμαῖς ἐξεδίδοτο⁶⁷. Διὸ καὶ τὴν παρθένον πολλάκις ἰδὼν παροδεύουσαν, καὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον ἀφικνουμένην, τῷ κάλλει ταύτης οἷα βέλει δεινῶς βάλλεται· καίτοι μακρῶν αὐτῇ καὶ ἀμαυροῦν ἔκείνης, ἅτε σφαλερὸν καὶ ἐπίδουλον, νηστείαῖς ἅμα καὶ προσευχαῖς δι' ὅλου μηχανωμένης⁶⁸. Ἀλλ' οὗτος πάνυ λίχνους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, πρότερον μὲν τὰς ὁδοὺς ἐτήρει, καὶ παρεφύλαττε, καὶ ὑπαντῶν εὐφῆμι·⁶⁹ ταύτην, ἐπήνει τοῦ κάλλους, μακαρίαν ἐκκαλεῖ τοῦ εὐτυχήματος· εἶτα τὸν πόθον καὶ διὰ συμβόλων τινῶν ἐπεσήμαινε, καὶ πολλοῖς⁷⁰ δικτύοις, ὡς ἂν εἴποι τις, τὴν θύραν προκατελάμβανεν· ἀλλὰ τῇ παρθένῳ ταυτὶ πάντα λῆρος ἀκριβῆς καὶ νέμεσις ἐλογίζετο, καὶ γελᾶν μᾶλλον ἢ προσείχειν σῶφροσιν ὀφθαλμοῖς καὶ ἀκοαῖς⁷¹ ἐδόκει ἄξια.

Ζ'. Ἀπορήσας οὖν Ἀγλαΐδας τοῦ τοιοῦδε σκοποῦ, ἑτέραν ἠδεύειν ἔγνω· καὶ πρὸς γάμου κοινωνίαν⁷² ἀγαθέσθαι ταύτην ἐζήτηι. Ἰουστίνᾳ⁷³ δὲ νύμφην ἑαυτὴν μόνῳ τῷ Χριστῷ καθομολογήσασα, τοὺς ἄλλους εὐγενῶς ἀπηξίου· Ἀρκεῖος⁷⁴, λέγουσα, νυμφίος ὁ τὴν παρθενίαν ἐμοὶ φυλάττων, καὶ μολυσμοῦ τηρῶν ἀνεπίμιχτον. Τούτοις Ἀγλαΐδας τοῖς ῥήμασι πλέον ἢ βέλεσι τιτρωσκόμενος γνώμη⁷⁵ (καὶ γὰρ ἀποτυγχάνων ἔρωσ βαρύτερός τε καὶ βιαιότερος⁷⁶), ἐπεὶ πάντα λίθου, ὃ λέγεται, κινήσας, εὐρι-

A amplius opus habuit multis consiliis; sed simul quidem figura crucis veluti quodam præsidio eos munit, et dignatur illuminatione. De cætero autem Aedesius perpetuo irridebat et reprehendebat status deceptionis. Fuerat autem prius sacerdos simulacrorum.

V. Cum vero eodem gradu fuisset dignatus in Ecclesia, et in cathedra presbyterorum, ut cum divino David dicam¹, Christum laudasset, vitamque elegisset Deo gratam et purissimam, cum annum unum superstes fuisset et sex menses, migravit ad Dominum, cujus tenebatur desiderio. Virgo autem nequaquam erat affecta illiberaliter, neque secus quam animam decuit generosam, sed fidei fundamento, quæ auro et lapidibus pretiosis longe sunt pretiosiores, superædificans virtutes, proficiebat. Cum autem sic viveret, fieri omnino non poterat, ut maligni effugeret offensiones, sed eam ille tentat, et valde hostiliter aggreditur. Cæterum oportet attendere, quoniam non est injucunda narratio, et quod scire oporteat, quonam modo ei adhibuerit tentationem.

VI. Aglaidas quidam scholasticus, qui forte hoc nomen fuerat nactus ex pulchritudine, cum esset honesto loco natus, ut qui genus duceret ex patriciis et abundaret opibus, iis tanquam instrumentis usus est ad voluptates, et impudicis deditus erat appetitionibus. Quamobrem cum sæpe virginem vidisset transentem, et in domum Dei venientem, ejus pulchritudine, tanquam telo, graviter sauciatur; etsi ut ea flaccesceret et aboleretur, tanquam lubrica et insidiosa, illa jejuniis simul et orationibus perpetuo machinaretur. Sed is cum admodum lascivos haberet oculos, prius quidem vias observabat, et occurrens, eam bonis verbis prosequabatur, laudabat pulchritudinem, beatam vocabat, quod ea illi obtigisset; deinde etiam desiderium per quædam signa significabat, et multis, ut quispiam dixerit, retribus prædam præoccupabat. Sed virgini hæc omnia reputabantur meræ nugæ ac probra, dignaque potius videbantur quæ riderentur, quam quæ attenderent pudici oculi et aures.

VII. Cum hunc ergo scopum non potuisset attingere Aglaidas, alia via ingredi statuit, et eam petiit, ut duceret in societatem matrimonii. Justa autem, quæ se soli Christo professa fuerat fore sponsam, alios constanter dedignabatur, dicens: Sufficit sponsus, qui mihi servat virginitatem, et custodit puram ab omni inquinamento. His verbis Aglaidas magis, quam telis, sauciatus fuit; amor enim qui quod vult non assequitur, fit gravior et violentior. Postquam autem omni moto, ut dicitur, lapide,

¹ Psal. cvi, 32.

⁵³ add. τῷ, F. ⁵⁴ τοῦ λοιποῦ, E. ⁵⁵ add. το, F. ⁵⁶ deest, B. C. D. E. F. ⁵⁷ Θεοῦ, A. ⁵⁸ ψαλμ. ρστ'. ⁵⁹ τὸν, B. C. D. ⁶⁰ ἐπόθει, B. ⁶¹ ἐναγῆς, B. ⁶² ἐπιποδομοῦσα, D. ⁶³ deest, F. ⁶⁴ αὐτῇ, F. ⁶⁵ deest tota parenth. B. ⁶⁶ ὅσπερ, A. — ὅσπερ, D. F. ⁶⁷ ἐξεδέδοτο, B. C. D. E. F. ⁶⁸ μηχανωμένης, B. F. ⁶⁹ desunt duæ voces, D. ⁷⁰ πολλὸς, B. ⁷¹ ἀκοῆς ἄξια (ita leg. sent. B. C.) — ἀνάξια, A. ⁷² κοινωνίαν, B. ⁷³ Ἰουστία, A. ⁷⁴ ἀρκετός, F. ⁷⁵ deest, C. D. F. ⁷⁶ βιαιώτερος, B.

virginem invenit immobilem, firmamque ac stabilem, A et quæ verbis fallacibus minime posset capi; cum non parvam manum collegisset, et eos in suam allexisset sodalitatem, ipsam in via est aggressus, et per vim conatus est eam abducere quo volebat. Sed statim cum hoc audax et nefarium facinus auditum fuisset in civitate, et in aedibus matris, exierunt simul cum armis plurimi, iique fortissimi. Qui cum solum fuissent conspecti, effecerunt, ut scelerati illi et execrandi assecræ evanescerent, non tam cedentes manni, quam expulsi fortiter rei dedecore.

VIII. Aglaidas autem (erat enim ei affectio quovis pudore violentior) neque ensiam, neque multitudinis, neque ullius rei alterius curam gerens, sed virginem amplectens, paratus erat omnia pati potius quam ab ea discedere. Virgo autem erat plane idipsum, quod Joseph, qui erat moderatissimus et generosissimus; et crucis figuram tanquam arma opponens, non tam adversus illum, quam eum, qui per illum ipsam tacite conabatur oppugnare, repente sceleratum illum et execrandum repulit ac rejectit, eumque plurimis affectit contumeliis, et vultum, (erat enim dignus) pugnis implevit et sputis. Sed illi, qui processerat ad extremam amoris audentiam, hæc quidem parum erant curæ. Unum autem erat vel ipsa morte gravius, Justam non assequi. Propterea eum brevi tempore tenuit tristitia, et compressit dolor. Postquam vero rursus, ut ita dicam, exarsit cupiditas, ille autem ad ei resistendum minime esset exercitatus, sed valde ineruditus, nec C posses fortis ac generosa cogitatione repellere desiderium, fecit omnino quæ dolor ei jubebat, et se ad alia, quæ non erant aperta, paravit certamina.

IX. Cum autem ad hunc locum pervenit oratio, volo rursus simpliciter et aperte quamdam facere narrationem, illa dicens, quæ habent certam et apertam veritatem.

X. Cyprianus quidam versabatur Antiochiæ, quo tempore imperii sceptrum tenebat Decius, cui patria quidem erat Carthago in Libya (a), parentes autem genere clari et divites; dabat vero operam philosophiæ, et arti magicæ. Cum in eas ab ineunte ætate studium posuisset, ad summum pervenit utriusque, cum simul et diligentiam et acutissimum D attulisset ingenium. Magnum autem nomen assecutus, non solum Carthaginem voluit suam gloriam pervenire, sed insignem quoque Antiochiam voluit habere testem suæ sapientiæ, et in magicis rebus eruditionis, forsitan fore quoque expectans, ut ibi aliquid disceret, quod non ad hoc usque tempus didicerat.

⁷⁷ καθ' ἑδὸν, B. C. — καθ' ἑδὸν, F. ⁷⁸ ἀγαγεῖν, B. ⁷⁹ τούτου. ⁸⁰ βιαιώτερον, B. ⁸¹ ξίφους, B. ⁸² προβαλλομένη, F. ⁸³ αὐτῆ, B. ⁸⁴ Ἰουστῆς, C. ⁸⁵ add. καί, B. ⁸⁶ ἀθυμίας, B. ⁸⁷ deest, A. ⁸⁸ deest, D. ⁸⁹ Καλχηδόνα, B. ⁹⁰ Καλχηδόνα, B. ⁹¹ Unus erat juvenum doctissimus artibus sinistris. Fraude pudicitiam perfringere, nil sacrum putare: Sæpe etiam magicum cantamen inire per sepulcra.... Руб., Περι Στεφάνων. *Passio Cypriani*, v. 20-24.

σκε τὴν παρθένον ἀκίνητον καὶ στεφρῶν, καὶ λόγοις ἀπατηλοῖς ἀθήρατον, χεῖρα συναγαγὼν οὐκ ὀλίγην, καὶ τοὺς περὶ τὰ ἐρωτικά ταῦτα δεινοὺς προσεταιρισάμενος, καθ' ὁδὸν ⁷⁷ αὐτῆ ἐπέπιθετο, καὶ ἀπαγαγεῖν ⁷⁸ ἐβιάζετο ἔνθα δὴ καὶ ἤβουλετο. Ἀλλ' εὐθὺς εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν τῆς μητρὸς οἰκίαν διαδοθέντος τοῦ ἀτόπου τοῦδε ⁷⁹ τολμήματος, ἅμα πλείστοι καὶ κράτιστοι σὺν ὅπλοις ἐξήρσαν· οἱ καὶ μόνον ὀφθέντες τοὺς βδελυροὺς ἐκείνους ἀφανεῖς ἔθεντο, οὐ χειρὶ μᾶλλον εἰκοντας ἢ τῆ τοῦ πράγματος αἰσχύνῃ κραταιῶς ἀπελαυνομένους.

Η'. Ἀγλαΐδας δὲ (καὶ γὰρ αἰσχύνῃ πάσης τὸ πάθος ἦν αὐτῷ βιαιώτερον ⁸⁰), οὔτε ξίφῶν ⁸¹, οὔτε πλῆθους, οὔτ' ἄλλου τινὸς φροντίσας, ἀλλὰ τῆ παρθένῳ περιπλακεῖς, πάντα παθεῖν ἔτοιμος τὴν μᾶλλον ἢ αὐτῆς ἀποστῆναι· ἡ δὲ, Ἰωσήφ αὐτόχρομα τὴν ὀσωφρονικώτατος τε καὶ γενναϊότατος, καὶ σὺν τοῦ σταυροῦ τύπον ὡσπερ ὄπλον προβαλλομένη ⁸², οὐ κατ' ἐκείνου μᾶλλον ἢ τοῦ δεῖ' ἐκείνου πολεμεῖν αὐτὴν ⁸³ κρυπτῶς πειρωμένου, διεκρούσατό τε παραχρῆμα τὸν μιᾶρὸν καὶ ἀπώσατο, ὕβρεις τε ὕσας αὐτοῦ κατέχευε, καὶ τὴν ὄψιν (ἀξία γὰρ ἦν) πυγμῶν ἐνεπίμπλα καὶ ἐμπτυσμάτων. Ἀλλ' ἐκείνῳ πρὸς ἔσχατον ἀνοίας ἐλθόντι, μᾶλλον δὲ μανίας καὶ λύσσης ἐρωτικῆς, ταῦτα μὲν ὀλίγη φροντίς· ἐν δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου βαρύτερον τὸ Ἰουστίνης ⁸⁴ ἀποτυχεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς βραχὺ κατήφειά τε αὐτὸν εἶχε, καὶ λύπη συνέστελλεν. Ἐπεὶ δὲ τὰ ⁸⁵ τῆς ἐπιθυμίας ⁸⁶ αὐθις εἰπεῖν ἀνεφλέγετο (ὁ δὲ περὶ τὴν ταύτης ἀντίστασιν ἀμελέτητός τε ἦν, καὶ λίαν ἀπαιδαγωγῆτος, καὶ οὐκ εἶχαν ἀναπαλαῖσαι λογισμῶ γενναίῳ τὴν ἔφεσιν), ἐποίησε πάντως ἅπερ αὐτῷ τὸ πάθος ἐπέταττε, καὶ πρὸς ἀγῶνας ἐτέρους ἀφανεῖς ἀπεδύετο.

Θ'. Ὡς δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, ἀπλοϊκῶς καὶ σαφῶς βούλομαι πάλιν ⁸⁷ ποιήσασθαι τὴν διήγησιν, ἐκεῖνα φθεγγόμενος, ἅπερ ὠμολογημένην ἔχει καὶ φανεράν τὴν ἀλήθειαν.

Ι'. Κυπριανὸς τις ἐν τῇ Ἀντιοχείῳ διέτριβεν, ἠνίκα τὰ ⁸⁸ τῆς βασιλείας σκῆπτρά Δέκιος εἶχεν· ὁ πατρίδα μὲν ἠῦχει Καρχηδόνα ⁸⁹ τὴν ἐν Λιβύῃ, γεννητορας δὲ τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων· φιλοσοφία δὲ ἦν αὐτῷ καὶ τέχνη μαγικὴ τὸ φιλοπονούμενον. Ταύταις ἐκ νέου προσέχων, εἰς ἀμφοτέρων ἀκρότητα ἤλασε, σπουδὴν ἅμα καὶ φύσιν ὀξύτατην εἰσενεγκῶν· ὀνόματος δὲ μεγάλου τυχῶν, οὐ μόνον Καρχηδόνα ⁹⁰ χωρῆσαι τὸ ἐκείνου κλέας ἤξιωσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν περιθλεπτον Ἀντιοχείαν μάρτυρα τῆς αὐτοῦ καὶ σοφίας καὶ τῆς περὶ τὰ μαγικά δεξιότητος ⁹¹ ἠθέλησεν ἔχειν· ἴσως δὲ καὶ μαθεῖν τι προσδοκήσας ἐκεῖθεν ὃ μὴ μέχρι τότε μεμάθηκεν.

(a) Alii rectius sentiunt patria fuisse Antiochenum. Vide Bar. in not. ad Martyrol. Rom.

ΙΑ'. Πρὸς τοῦτον οὖν Ἀγλαΐδας ἔλθων, καὶ τὰ τοῦ **A**
 πάθους, ὅπως εἶχε διηγησάμενος, καὶ ὅτι ⁹² Τέχνην
 πᾶσαν καὶ χεῖρα κινήσας οὐδεμίαν εὖρον τοῦ κακοῦ
 θεραπείαν, ἀλλὰ πάντων κρείττονα τὴν παρθένον
 ἐθεασάμην, τὸ τελευταῖον προστίθησιν· ὅτι Σὺ μόν-
 νος μοι ὑπελείφθης τῆς συμφορᾶς παραμύθιον, καὶ
 ἐπὶ σοὶ μόνῳ θαρσύνεις, τοῦ μὴ προκρίναι μίχρι
 καὶ νῦν τὴν θάνατον τῆς ζωῆς τὴν ἐρημίαν ἐπέσχον ⁹³.
 πάντως δὲ οὐδὲ φροντίσεις ⁹⁴, τῆς τοιαύτης ἀπολύ-
 σης με συμφορᾶς, ὅσον ἄρα πλοῦτον καὶ χρυσίον
 παρ' ἡμῶν ἔξεις, ὡς ἐγώ γε ἄφρονά σοι ταῦτα παρέξω,
 καὶ ἐλπίδιων πασῶν ἄμεινον. Εἶπε ⁹⁵, καὶ Κυπριανὸν
 ἐπακούοντα ἔτχε, καὶ ὡς τάχος λύσειν αὐτῷ τὴν
 λύπην ἐπαγγελόμενον ⁹⁶. Ὁ μὲν οὖν ἀπῆει χαίρων,
 καὶ ὅσον οὐπῶ τὴν παρθένον διὰ χειρὸς ἔξειν φαν- **B**
 ταζόμενος. Κυπριανὸς δὲ εἰς τὰς βίβλους εὐθύς
 ἔβλεψε ⁹⁷, τὰς ⁹⁸ τοιαῦτα ἐνεργεῖν δυναμένας, καὶ ἐν
 τῶν πονηρῶν πνευμάτων καλέτας, ἃ πρὸς τὰ φαῦλα
 ταῦτα συνεργεῖν οἶδε προθύμως, καὶ οἷς ἐκείνος
 διακόνους ἐχρῆτο ⁹⁹, μέγα τι καὶ τερατώδες ἀνύειν
 βουλομένος· Εἰ καλῶς μοι καὶ ταχέως, ἔφη, τελέ-
 σεις ¹ τὸ ὑπόργημα τόδε, τὸ μετὰ ταῦτα χαρισθῆναι
 σοι τὰ μέγιστα, καὶ τῶν ἄλλων πάντων θήσω προ-
 χεῖν. Τὸ δὲ τὰ προσφιλή καὶ συνήθη τῆς ὑπερηφα-
 νίης ² φθεγγόμενον· Καὶ τί, εἶπεν, ὃ μὴ ῥαδίως
 ἐμοὶ πεπραξέσθαι βουλομένῳ; πολλάκις μὲν γὰρ ὄλας
 πόλεις κατέσεισα, πολλάκις δὲ χεῖρα πατροκτόνον
 ὄξειαν ὀφθῆναι· πρὸς τοῦτο καὶ τολμηρὰν παρεσκεύα-
 σα, μίσος ἀδελφοῖς τε καὶ ὁμοζύγοις ἄσπονδον ἐνῆκα,
 παρθενεύειν πολλοὺς βουλομένους ἀπειρῆσα ³, μονα- **C**
 χεῖς ἐν ὄρεσι δαιτωμένοις ⁴, καὶ ⁵ νηστεία πάσῃ ⁶
 συνειθισμένοις, καὶ μικροῦ μηδὲ σαρκὸς ὄλωσ μνειάν
 ποιουμένοις, ἐπιθυμίαν σαρκὸς ἐνέσπειρα, καὶ εὐ-
 μενῶς ⁷ βλέψαι πρὸς ἡδονὰς παρεσκεύασα· ἄλλους
 ἀποτάξασθαι τοῖς σαρκικοῖς πᾶσι καὶ οἷς ἡμεῖς χαί-
 ρομεν, καὶ πρὸς ἀρετὴν μεταθέσθαι ⁸ βουλομένους
 ἀντικρούσας ἐτέρωθεν ἀπογνῶναι τοῦσδε τοὺς λογι-
 σμοὺς πεποίηκα, καὶ τῶν συνήθων πάλιν ⁹ ἐπιμελῶς
 ἔχειν. Ὅμως τί πολλὰ λέγειν προῆγμα; αὐτὸ
 δείξει ¹⁰ τὸ πρᾶγμα καὶ νῦν ὁποῖός εἰμι τὴν διακο-
 νίαν ἀνυσιμώτατος. Λαβὼν οὖν τοῦτ' ἐπὶ τὸ φάρμακόν
 (ἄγγος δὲ τι ἦν τὸ διδόμενον πλήρες), τῷ οἴκῳ ἐπίρ-
 ρανον τῆς παρθένου, καὶ εἰ μὴ πάντα ἔξει σοι κατὰ
 γνώμην, παροπτέος ἐγώ σοι τὸ λοιπὸν ¹¹ καὶ ἄχρη-
 στος, καὶ ἀσθένειαν ἡμῶν κατάγνωθι τὴν ἐσχάτην. **D**
 Ἐγένετο μὲν οὖν ¹² οὕτω ταῦτα.

XI. Ad eum ergo cum venisset Aglaidas, et nar-
 rasset, quomodo esset affectus, et quod cum omnem
 artem et manum movisset, nullum mali invenisset
 remedium, sed omnibus superiorem aspexisset vir-
 ginem, postremo adjicit: Tu solus restas, qui meam
 consoleris calamitatem, et in te solo collocans
 fiduciam, me repressi, ne mortem vitæ præferrem.
 Omnino autem cogitare non posses, quantas opes
 et quantum auri sis a nobis habiturus, cum me
 liberaris a tali calamitate. Nam ego quidem ea tibi
 abunde et plura quam speres præbebo. Dixit, et
 eum exaudivit Cyprianus, et pollicitus est se mox
 esse eum inolestia soluturum. Ille ergo abiit lætus,
 et se mox in manu habiturum esse virginem, visione
 apprehendens, Cyprianus autem mox aspexit ad
 libros, qui ea possunt operari: et cum unum ex
 malignis vocasset spiritibus, quos prompto et alacri
 animo noverat opem ferre ad hæc flagitia et qui-
 bus ille utebatur ministris, cum vellet efficere
 magnum quid et prodigiosum: Si mihi, inquit, va-
 caveris, et hoc ministerium cito effectum reddide-
 ris, deinceps maxima tibi largiar, et efficiam, ut
 omnes alios antecellas. Ille autem arroganter et
 superbe loquens, ut solebat: Et quid est, inquit,
 quod a me, si velim, non facile fiat? Sæpe quidem
 totas labefeci civitates, sæpe effeci, ut esset manus
 prompta et velox ad patris fundendum sanguinem; fra-
 tribus et conjugibus odium immisi implacabile; mul-
 tos, qui volebant esse virgines, prohibui; monachis,
 qui debebant in montibus, et cuius jejunio assueve-
 rant, et propemodum ne carnis quidem omnino me-
 minerant, immisi carnis cupiditatem, et perfecì ut
 lubenter aspicerent ad voluptates; alios, qui vole-
 bant renuntiare omnibus carnalibus, et iis quibus
 nos delectamur, et seclari virtutem, aliunde adoriens,
 effeci, ut curam abjicerent talium cogitationum,
 et rursus diligenter adhærerent iis quibus consue-
 verant. Attamen quid, ut multa dicerem, sum ad-
 ductus? Res ipsa nunc indicabit, quam sim ad mi-
 nistrandum longe utilissimus. Accipe hoc medica-
 mentum (erat autem vas quoddam plenum quod
 dabatur) et eo asperge domum virginis, et nisi
 tibi omnia successerint ex sententia, sum ego de
 cætero despiciendus, et habendus inutilis; tuque
 nos extremæ argue imbecillitatis. Hæc sic quidem
 facta sunt.

XII. Virgo autem cum tertia hora noctis surrexis-
 set ad reddendas Deo preces, jam quidem incale-
 scebat, et insultum sentiebat tentatoris. Quo autem
 hæc magis crescebant, illa magis augebat preces.
 Cum autem valde accenderetur ignis adversarii,
 illa vim patiens: *Memini noctu, dicebat, nominis
 tui, Domine, et lætata sum* ¹. *Laqueum paraverunt*

¹ Psal. cxviii, 55.

⁹² add. καί, B. D. F. ⁹³ ἀπέσχον, D. F. ⁹⁴ οὐ φροντίσεις, B. ⁹⁵ add. ταῦτα, B. ⁹⁶ ἐπαγγελόμενον,
 E. ⁹⁷ ἔβλεπε, E. ⁹⁸ add. τὰ, C. ⁹⁹ ἐχρῆτο, B. ¹ τελέσσης, E. ² ὑπερηφανείας, D. ³ ἀπῆρξα, D. E.
⁴ δαιτωμένοις, B. ⁵ undecim voces desunt, B. ⁶ πᾶσι, C. D. ⁷ εὐμενῶς, C. D. E. F. ⁸ μετατίθεσθαι,
 E. ⁹ deest, E. ¹⁰ δείξει, D. ¹¹ τοῦ λοιποῦ, E. ¹² deest, D. ¹³ add. τὴν, D. ¹⁴ desunt duæ voces, D.

*pedibus meis, et inflexerunt animam meam*³. *Ego autem, dum ipsi me molestia afficiunt, induor sacco. Et humiliavi in jejuniis animam meam, et deprecatio in sinum meum convertetur*⁴. *In hoc cognovi quod veluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me*⁵. *Gladius eorum intret in corda ipsorum et arcus eorum confringantur*⁶. *Tibi enim Deo viventi tota anima et corde me ipsam dedicavi. His armis utens generosa virgo adversus tentatorem, et deinde etiam inimicis intolerandum crucis signum in eum immittens, pudore affectum cum magno metu expulit dæmonium.*

τοῖς ἐχθροῖς ἀνυπόστατον τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον αὐτῶ³ ἐξήλασε τὸ δαιμόνιον.

XIII. Ille autem reversus ad Cyprianum, erubescibat quidem fateri se esse victum: et multis se circumagens anfractibus, huc et illuc vertebat. Diligenter tamen et subtiliter rogatus, etsi sit amicus mendacii, et invitus vera dicat, manifeste aperit quod volebat celare: Vidi, dicens, quoddam signum, quod valde horruī, et vires illius non sustinui. Illo ergo sic condemnato, ejus dæmon innox accessit, ad agendum longe priore acrior. Qui cum abiisset, et statim fecisset similia, similibus armis fuit rejectus et propulsatus, et cum dedecore accessit ad eum qui miserat. Post hæc aderat ille qui dicebatur pater et princeps dæmonum, qui iis quidem qui prius emissi fuerant, minatus est supplicium, ut qui non artificiose nec apte hæc in reversati fuerant, ut putabat. Dæmonibus enim præter alia mala, arrogantia redundat et jactantia. Cyprianum autem jussit esse bono animo et nihil ei esse curæ id quod erat propositum.

XIV. Quid ergo post hæc est consecutum? Ipse novum et diversum excitat bellum, quod multum habet fraudis et calliditatis; nam abiens, in habitu muliebri assidebat puellæ; et cum sit impudentissimus, et longe audacissimus, non veritus est dicere, se ad ipsam a Deo esse missum, Ut una tecum, inquit, verser, et diu tecum sustineam tuam vivendi rationem; nam ipsa quoque teneor eodem desiderio virginitatis. Cæterum quamnam propter eam, mercedem accipiam, volo ex te scire. Videtur enim mihi res magna, et periculosa, et quæ multis opus habet certaminibus. Illa autem dixit rem quidem revera opus habere sudoribus; sed quando aspexeris ad remunerationes et coronas, magnæ

ὀνόματός σου, ἔλεγε, Κύριε, καὶ εὐφράνθη¹¹. Παῖδα ἠτοίμασαν τοῖς ποσὶ μου, καὶ¹² κατέκαμψαν τὴν ψυχὴν μου¹³. ἐγὼ¹⁴ δὲ ἐν τῷ αὐτοῦς παρενοχλεῖν μοι, ἐνεδεδυμένην σάκκον, καὶ ἐταπεινουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν μου· καὶ ἡ προσευχὴ μου εἰς κόλπον μου ἀποστραφήσεται¹⁵. ἐν τούτῳ ἔγνων ὅτι τεθέληκός με¹⁶, ὅτι οὐ μὴ ἐπιχαρῆ ὁ ἐχθρός μου ἐπ' ἐμέ¹⁷. Ἡ ῥομφαία αὐτῶν εισέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη¹⁸. σοὶ γὰρ τῷ ζῶντι θεῷ ὁλη ψυχὴ καὶ καρδία ἐμωτήη¹⁹ ἀνατέθεικα²⁰. Τούτοις χρησαμένη τοῖς ὅπλοις κατὰ τοῦ πειράζοντος ἡ γυναῖκα, εἶτα καὶ τὸ

II'. Ἐπανελθὼν δὲ πρὸς Κυπριανὸν ἐκείνο ἡσχύνετο μὲν τὴν ἤτταν ὁμολογῆσαι, καὶ πολλὰ; ἐλίπτον πλοκάς, ταύτην ἦει²¹ κάκεινην μετατροπόμενον, ἐρωτώμενον δὲ ὁμῶς ἀκριβῶς καὶ λεπτολογούμενον (καίτοι φιλοψευδὲς ὄν καὶ ἄκον φιλάληθες γίνεται) καὶ φανερίως ἐκκαλύπτει ὃ λίαν κρύπτειν ἠβούλετο, Εἶδόν τι²² σημεῖον, εἰρηκός, καὶ ἰσχυροῦς ἔφριξα, καὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν οὐχ ὑπέστην. Οὕτως οὖν ἐκείνο καταγνωσθὲν²³, ἕτερος αὐτίκα δαίμων μετακαλεῖται, πολὺ τοῦ πρώτου τῷ²⁴ δοκεῖν ὀρυστικώτερος. Καὶ²⁵ ὅς ἀπελθὼν αὐτίκα τὰ ὅμοια δράσας, τοῖς ὁμοίοις ὅπλοις ἐξεκρούετό τε καὶ ἀπεπέμπετο· καὶ τῷ πέμψαντι μετ' αἰσχύνης παρίστατο. Ἐπὶ τούτοις αὐτὸς παρῆν ὁ πατήρ τε καὶ ἄρχων τῶν δαιμόνων εἶναι λεγόμενος· ὅς τοῖς μὲν πρότερον ἐκπεμφθεῖσιν ἠπέλλει κόλασιν, οἷα μὴ τεχνικῶς μηδ' ἐπιτηδείως περὶ τοῦτο διαγενομένοις, ὡς ᾤετο· πλεονάζει γὰρ τοῖς²⁶ δαίμοσι τῶν ἄλλων κακῶν τὸ ἀλαζονικὸν καὶ μεγάλαυχον. Κυπριανῷ δὲ θαρβείν ἐκέλευε, καὶ²⁷ μηδὲν αὐτῷ μέλλειν²⁸ τοῦ προκειμένου.

ΙΔ'. Τί οὖν τὸ μετὰ ταῦτα; Νέον²⁹ αὐτὸς ἀναρρίπιζει καὶ διαλλάττοντα πόλεμον, πολὺ τὸ πανούργον καὶ δολερὸν ἔχοντα, καὶ ἀπελθὼν ἐν σχήματι γυναικείῳ τῇ κόρῃ³⁰ παρεκαθέζετο³¹· καὶ ὁ πάντολμος παρὰ Θεοῦ ἀπιστάλαι πρὸς αὐτὴν οὐκ ἔφριξε λέγειν³². Ὡς ἂν συνῶ σοι, φησὶ, καὶ ἐπὶ μακρῷ καρτερήσω τὴν συνδιαίτησιν· τὸν γὰρ ἴσον τῆς παρθενίας ὠδίνω σοι καὶ αὐτὴ³³ πόθον· πλὴν ἀλλὰ τίνα μισθὸν ταύτης ἔνεκεν λήψομαι, βούλομαι μαθεῖν παρὰ σοῦ· μέγα γὰρ μοι καὶ παρακεκινδυνευμένον τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, καὶ πολλῶν δεόμενον τῶν ἀγώνων. Ἡ δὲ δεῖσθαι μὲν ἰδρώτων ἔλεγε τὸ πρᾶγμα τῆς ἀληθείας³⁴· πλὴν, ὅταν εἰς τὰς ἀμοιβὰς ἀπίδης καὶ τοὺς στεφάνους, πολλὴν καταγνώσῃ ῥαθυμίαν τῶν³⁵

³ Psal. lvi, 7. ⁴ Psal. xxxiv, 13. ⁵ Psal. xl, 12. ⁶ Psal. xxxv, 15.

¹¹ ψαλμ. ριη', νε'. ¹² desunt quinque voces, B. ¹³ ψαλμ. λδ', ιγ' καὶ ιδ'. ¹⁴ μοι, B. ¹⁵ ψαλμ. μ', ιβ'. ¹⁶ ψαλμ. λστ', ιε'. ¹⁷ ἐαυτήν, B. ¹⁸ ἀνατέθεικα, B. ¹⁹ ἀντέθεικα, C. ²⁰ αὐτοῦ, D. ²¹ εἶη, B. F. ²² δεest, E. ²³ ἐκείνου καταγνωσθέντος, D. F. ²⁴ τῷ, C. E. F. ²⁵ desunt tres voces, E. ²⁶ δεest, E. ²⁷ desunt sex voces, B. ²⁸ μέλλειν, D. F. ²⁹ δέον, B. ³⁰ τῆς κόρης, E. ³¹ In actis diabolus sese in feminam atque in avem versum fuisse declarat, πετεινὸν ἐγενόμενον, εἰς γυναῖκα μεταμορφούμενον. Jam in passeris formam Aglaidam Cyprianus convertit. Ἐποίησα στρουθίον Ἀγλαΐδαν. Videsis Cypriani Confession. et Acta Comment. apud Fell., Maran et Bolland., tom. VII, sept. c. xi. ³² λέγων, E. ³³ αὐτῇ, E. ³⁴ ταῖς ἀληθείαις, B. C. D. E. F. ³⁵ ἀδ., τοῦ, B.

καλοῦ τοιοῦτου ⁴¹ παραμελούντων. Ἐντεῦθεν ἡ πονηρία λαβομένη προφάσεως ἐποίησεν τὰ ἑαυτῆς. Τίς ⁴², ἔλεγε, τῆς Εὔας ὠφέλεια πρὸς τῆς τοῦ ξύλου γεύσεως; πόθεν δὲ καὶ ὁ κόσμος ἐγένετο ἄν; πόθεν οἱ νῦν ὄντες τὸ εἶναι εἶχον λαθεῖν, γάμου καὶ συναφείας ἀνηρημένων, εἰ μὴ τοῦ ξύλου Εὔας ⁴³ τῆς γλυκαίας ἐγεύσατο βρώσεως, εἰ μὴ τὸν ἄνδρα ἔγνω τὸν διὰ τοῦτο δὴ καὶ γενόμενον, εἰ πᾶσαι παρθενεύειν προεβίοντο; Πόθεν ἄν ἐτίκτοντο παῖδες, τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις ἡδὺ παραμύθιον, ἡ τοῦ κατὰ μικρὸν ἐκλείποντος κόσμου ἀναζώσεως;

ΙΕ'. Τοῦτων ἀκούσασα τῶν λόγων Ἰούστα ⁴⁴, οὐ τὰ τῆς προμήτορος ὑπέμειναν Εὔας, ἀλλ' εὐθὺς ἐξανίστατο, καὶ τὸν πονηρὸν ἐξέκλινε σύμβουλον, ἔθεν τὸ σύνθημα ὄπλον τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἀφῆκε καὶ ⁴⁵ κατ' αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν, πλείονα τῶν ἄλλων μεγαλαυχία σεσοβημένος, πλείονα καὶ τὴν αἰσχύνην ἔχων εὐθὺς ἐξηλαύνετο. Αὐτὴ δὲ πάλιν ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν ἑαυτὴν ἀνελάμβανεν· ἐπὶ τοῦτοις ὁ τὰ μεγάλα φυσῶν ⁴⁶ ταπεινὸς ὤφθη Κυπριανῶ, καὶ σύμβολα σαφῆ τῆς ἡττης φέρων ἐπὶ τῆς ὄψεως. Ὁ δὲ· Καὶ ὁ τοσοῦτος, ἔφη, σὺ τῆς τοιαύτης κόρης ἠλάττωσαι; εἰς ⁴⁷ τί δὲ ἐκείνη ⁴⁸ τὸ θαρρῆν ἔχουσα, μεγάλα τοιαῦτα κατὰ τῶν μεγάλων ὑμῶν δύναται; Τότε ὁ δαίμων (θεῖα δὲ ἦν πάντως ἡ κινουσα δύναμις ἐκφορα ταῦτα ποιεῖν τὸν τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον)· Οὐχ ὑπομένομεν, ἔφη, τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον, οὐδὲ μόνον ἰδεῖν τυπούμενον, ἀλλὰ φθάνομεν ⁴⁹ ἀνά κράτος φεύγοντες τε καὶ διωθόμενοι, πρὶν ἢ τελείως αὐτὴ τυπωθῆναι. Πόσης ἀνάγκης ἦν τὸ ταῦτα ἐκκαλύψαι τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα, καὶ τῆς κακίας δημιουργόν τε καὶ πρόξενον, ὥστε οὐδὲν ἔλαττον ὑπῆρξε θαῦμα τοῦ ἐκείνου ⁵⁰ οὕτως ὑπὸ κόρης καταβληθῆναι, τὸ τὴν ἰδίαν ἦταν ἀνακαλύψαι τὸν ὑπερήφανον· πάντως δὲ πρὸς συνετὸν ἐλέγετο ταῦτα, καὶ ἀφορμὴν λαθῶν ὁ σοφὸς, σοφώτερος ἦν· συνείχε ⁵¹ γὰρ εὐθέως ὡς, εἶγε ⁵² τοιαῦτα ὁ σταυρωθεὶς δύναται, πόση ἄνοια, τοῦτον ἀπολιπόντα ⁵³, τοῖς ἐχθροῖς ἐκείνου λίαν οὕτως εὐπτοῦτοις οὔσι καὶ ἀδυνάτοις προσέχειν ⁵⁴.

ΙΣ'. Ταῦτα Κυπριανὸς ἐννοήσας εὐθὺς κατὰ τῶν βιβλίων ⁵⁵ ἐχώρει, καὶ ὡς κακῶν πηγὰς, ὡς ὀργίων δαιμονικῶν θησαυροὺς, ὡς τῆς αὐτῶν φορητικῆς ἐντροφῆματά τε καὶ ἀναθήματα, δοῦναι πυρὶ ταύτας ἔγνω. Φέρειν ⁵⁶ οὖν εἰπὼν τοῖς θεράπουσι ⁵⁷, καταλαμβάνει τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ συγγενόμενος (Ἄνθιμος αὐτῷ ὄνομα) ⁵⁸ ἐγγραφεῖν τοῖς τοῦ Χριστοῦ προβάτοις ἡξίου. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ τὸν ἄνδρα ἐγίνωσκε καὶ λύκον αὐτὸν ἀτεχνῶς ἦδει), τέχνην εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίσας, τοῦς ⁵⁹ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀρκεῖν αὐτῷ παρηγγύα, μὴ καὶ τοῖς ἐνδὸν μελετᾶν ἐπιτίθεσθαι, Μήποτε σοι, φησὶ, καὶ

A condemnaris negligentiae eos, qui tale bonum negligunt. Hinc improbitas, accepta occasione, suas implebat partes; et : Quenam, dicebat, Evæ fuit utilitas ante gustum ligni? Undenam autem genitus esset mundus? Undenam qui nunc sunt, habuissent essentiam, si matrimonium ablatum fuisset et conjunctio? Si non dulcis gustus Eva lignum gustasset, si non virum cognovisset, qui etiam propter hoc erat genitus : si omnes esse virgines constituissent, undenam nati essent filii, jucundum hominibus omnibus solatium et mundi, qui paulatim deficit, in vitam revocatio?

XV. Cum hæc verba audiisset Justina, non id ei usu venit quod primæ parenti Evæ : sed statim surrexit, et malum declinavit consiliarium. Unde etiam in eum quoque consueta emisit arma, nempe signum crucis. Et ille quidem, qui plus quam alii se jactaverat, majori pudore affectus, statim fuit ejectus. Ipsa autem rursus rediit ad suas ad Deum preces et orationes. Post hæc is, ejus erant prius insolentes et gloriosi spiritus, humilis et abjectus apparuit Cypriano, et quod victus esset, aperta signa vultu præ se ferens. Ille autem : Et tu, inquit, qui es tantus, a tali puella fuisti superatus? Quo autem freta illa, adversus vos, qui estis tam magni, tam magna potest facere? Tunc dæmon (erat autem omnino divina virtus, quæ adversarium veritatis movebat, ut hæc proferret) : Signum, inquit, crucis, ne dum figuratur quidem, videre omnino sustinemus, sed totis viribus nos prius in fugam conjicimus, quam id perfecte figuretur. Quantæ erat necessitatis, mendacii patrem hæc aperire, vitiique opificem et conciliatorem? Non fuit itaque minus miraculum, arrogantem illum et superbum significare se esse superatum, quam illum sic prostratum fuisse a puella. Dicebantur autem hæc omnino intelligenti : et accepta occasione, sapiens erat sapientior. Protinus enim intellexit, si hæc potest Crucifixus, quanta sit amentia, eo relicto, illius sequi inimicos, qui sunt tam imbecilles, et tam facile terrentur.

XVI. Hæc cum mente agitasset Cyprianus, statim perrexit ad libros ; et tanquam malorum fontes, et orgiorum dæmoniacorum thesauros, eorumque nequitiae delicias et donaria, eos igni mandare statuit. Cum ergo dixisset famulis, ut eos afferrent, venit ad ecclesiam : et cum episcopo congressus (ei nomen erat Anthimus), rogabat, ut describeretur in numerum ovium Christi. Ille autem (Cyprianum enim cognoscebat, et eum plane esse lupum sciebat) eam rem esse arbitratum : Tibi, inquit, sufficiant, qui sunt extra Ecclesiam : neque eos coneris aggredi, qui sunt intra

⁴¹ Codicis D reliquæ paginæ lacerae sunt ⁴² add. καὶ, F. ⁴³ εἶ, B. ⁴⁴ Ἰουστίνᾳ B. ⁴⁵ deest, B. ⁴⁶ μεγαλαυχα, E. ⁴⁷ deest, B. ⁴⁸ deest, B. ⁴⁹ φθάνομεν, B. ⁵⁰ ἐκείνου, B. ⁵¹ συνῆκε, B. C. E. F. ⁵² ὡσεῖγε, B. Videtur autem abundare ὡς nempe ex repetitione ultimæ syllabæ in εὐθέως. ⁵³ ἀπολείποντα, B. ⁵⁴ προσανέγειν, F. ⁵⁵ βιβλίων, B. ⁵⁶ φέρει, B. ⁵⁷ τοῦς θεράποντας, B. C. F. ⁵⁸ Nullus Antiochiæ Anthimus episcop. Cf. Orient. Christ., tom. II, pag. 670. ⁵⁹ τοῦς, B. C. — τοῖς cæteri.

eam, ne forte malus tibi contingat exitus. Audivit Cyprianus, et omnia adduxit, quibus ei fidem faceret, cum summa moderatione, et testabatur esse fidem Christi invictam. Dicebat enim Justam illi eam nuper notam reddidisse, per quam illa in fugam multos verterat dæmones. Accipe autem, dicebat, hos quoque libros, qui mihi fuerunt malorum principium, et da eos igni consumendos, ut dæmones quoque sciant nihil posthac fore mihi cum illis commune. Si enim fuerunt intercessores ad amorem in eos mihi conciliandum. His persuasus episcopus, virum esse mutatum, illos quidem, ut digni erant, statim igni mandavit; illum autem, cum ei benedixisset, dimisit, multum admonens, et ei cavens, ut staret iis quæ decreverat.

B

XVII. Statim ergo Cyprianum priorum magna subit pœnitentia: et deinceps ab improba et flagitiosa vita tantum destitit, et tantus fuit hostis turpium vitiorum, quanta prius ei intercesserat cum ipsis amicitia. Quin etiam in ea, quæ sunt honesta et Deo grata tantum adhibuit studium, quantum nec prius in ea quæ sunt mala. Indicium pulchræ hujus mutationis, post librorum conflagrationem, fuit etiam simulacrorum dissolutio: quæ fuit tam absoluta, ut ne eorum quidem omnino esset reliquum vestigium, si quid tale præcedens tempus apud eum vidisset. Deinde quid? Cum ille ad suam contumeliam caput cinere aspersisset, graves edens gemitus ac suspiria, et seipsum lavans lacrymis, solus cum eo solo, qui est ubique præsens, colloquebatur: tantoque in Deum amore cor ei inflammabatur, et sic ignis ejus omnem deprimebat mentis altitudinem, ut ipse recusaret ore Deo offerre supplicationem, propter insignem humilitatem. Itaque magnus quidem erat Cyprianus, quando suum studium conferebat in dæmones, præcipuam honoris partem apud eos obtinens: major autem rursus apud Deum et Christianos, quando fuit mutatus pulchra mutatione, et ingressus est viam, quæ ducit ad virtutem. Cum ergo totam sic transegisset noctem in confessione, gemitibus et lacrymis, mane diei magni Sabbati venit in Dominicum, multos habens, qui inter se invicem contendebant, et eum studebant prævenire, et illic videre. Ingressus ergo, existimabat faustum esse signum ingressus in templum, si scopo suo verba quoque auditionis habuisset convenientia. Atque habebat quidem pedes intra ecclesiam; habebat autem admirabiliter quoque et præter opinionem diaconum, hæc Apostoli verba pronuntiantem: *Christus nos redemit a maledicto legis, factus pro nobis male-*

A κακὸν τὸ πέρασ οὐκ ἀπαντήσοι. Ἦκουσε Κυπριανὸς, καὶ πᾶσαν εἰσήγαγε ⁶⁰ πίστιν μετὰ πολλοῦ μετρίου ⁶¹, τὴν τε τοῦ Χριστοῦ δύναμιν ἀνίκητον οὖσαν ἐπεμαρτύρει. Ἰούσταν γὰρ αὐτῷ ταύτην ἑναγχος ἔλεγε γνωρίζαι, δι' ἧς ἐκείνη πολλοὺς ἐτρεψατο δαίμονας· λαβὲ δὲ καὶ τὰς βίβλους, ἔφη, ταύτας, αἱ μοι τῶν κακῶν ἐξηγήσαντε, καὶ δίδου παρανάλωμα τῷ πυρὶ, ἵνα καὶ δαίμονες γινῶσιν ὅτι μηδὲν κοινὸν ⁶² ἔμοι καὶ ἐκείνοις τὸ μετὰ ταῦτα· αὐταὶ γὰρ μοι τῷ φίλτρῳ ⁶³ τῷ εἰς αὐτοὺς ἐμεσίτευσον. Τούτοις μεταβελῆσθαι τὸν ἄνδρα πεισθεὶς ὁ ἐπίσκοπος, τὰς μὲν πυρὸς ἔργον, ὡς περ ἄρα καὶ ἦσαν ἀξίαι, τὸ τάχος ἐποίησεν· ἐκείνον δὲ εὐλογήσας ἀφῆκε, πολλὰ νοουθετήσας, καὶ τοῖς δεδογμένοις ἐμμένειν ἀσφαλίσάμενος.

IZ'. Αὐτίκα γοῦν πολλοὺς τῶν προτέρων εἰσήγει Κυπριανὸν μετὰ μέλος, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου οὕτω τῆς μοχθηρίας ⁶⁴ ἀπέστη, καὶ τοσοῦτον ἑαυτὸν τοῖς ἀτίμοις ἐξεπολέμωσε πάθειν, ὅσῃν ἄρα πρὸ τοῦ τὴν πρὸς αὐτὰ φίλιαν ἐσπέισατο ⁶⁵· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ καλὰ καὶ φίλα Θεῷ τοσαύτην εἰτήνεγκε τὴν σπουδὴν, ὅσῃν οὐδὲ περὶ τὰ πονηρὰ πρότερον. Δεῖγμα τῆς καλῆς ταύτης μεταβολῆς, μετὰ τὴν τῶν βιβλιῶν καύσιν, καὶ ἡ τῶν εἰδώλων κατάλυσις οὕτω γινομένη σὺν ἀκριβείᾳ, ὡς μηδὲ ἴχνος αὐτῶν ⁶⁶ τὸ παράπαν ὑπολειφθῆναι, εἴ τι δὴ καὶ τοιοῦτον ὁ προλαθὼν χρόνος περ' αὐτῷ ⁶⁷ ἐθεάσατο. Εἶτα τί; Κόνην ἐφ' ὕβρει τῆς κεφαλῆς ἐκείνος καταχεάμενος, βραβεῖς τε ἀναφέρων τοὺς στεναγμοὺς, καὶ λούων τοῖς δάκρυσιν ἑαυτὸν, μόνος μόνῳ τῷ πανταχοῦ παρόντι ὠμίλει ⁶⁸· τοσοῦτον ⁶⁹ τε τὴν καρδίαν τῷ τοῦ Θεοῦ περιθερμαίνεν ἔρωτι, καὶ οὕτως αὐτῆς πᾶν ὑψωμα καταβέβληκεν, ὡς παραιτεῖσθαι καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς Θεὸν ἱκεσίαν ⁷⁰ προσφέρειν ⁷¹ τῷ στόματι διὰ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῆν. Διὰ ταῦτα μέγχι μὲν Κυπριανὸς ἠνίκα δαίμοσι τὴν ὁρμὴν ἐδίδου, καὶ τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς παρ' αὐτοῖς ἔχων, μείζων ⁷² δὲ παρὰ Θεῷ, καὶ Χριστιανοῖς πάλιν, ὁπότε τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἠλλοιώθη, καὶ τὴν πρὸς ἀρετὴν ἀπάγουσαν ὠδευσεν. Οὕτως οὖν ἐν ἐξομολογήσει, στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσιν ὅλην τὴν νύκτα διηνεκῶς, περὶ τὸν δρόρον ⁷³ δὲ τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου εἶχεν ἡμέραν, εἰς τὸ Κυριακὸν ἀφικνεῖται, πολλοὺς ἔχων τοὺς ἀντιφιλοτιμουμένους ^{74,75} ἀλλήλοις, καὶ προφθάσαι τοῦτον ἐκείτε καὶ ἰδεῖν σπεύδοντας· εἰσιὼν τοίνυν δεξιὸν ἐποίησεν σύμβολον ⁷⁶ τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου, εἰ τῷ σκοπῷ ἐκείνου καὶ τὰ τῆς ἀκροάσεως ῥήματα συμβαίνοντα ἔξει· εἶχε μὲν οὖν τοὺς πόδας τῆς ἐκκλησίας ἐντὸς, εἶχε δὲ παραδόξως ⁷⁷ καὶ τὸν διάκονον ταῦτα δὴ τὰ τοῦ ἀποστόλου διατρανοῦντα ⁷⁸· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· ὡς δὲ καὶ τὰ τοῦ

⁶⁰ εἰσήγαγε, B. ⁶¹ συμμετρίου, B. ⁶² κακὸν, B. ⁶³ τὸ φίλτρον τὸ, B. quæ forsitan verior scriptura est. ⁶⁴ μοχθηρίας ἀγωγῆς, B. C. F. ⁶⁵ ἐπέισατο, B. ⁶⁶ αὐτῶν, B. ⁶⁷ ἑαυτῷ, B. ⁶⁸ ὠμίλει, B. ⁶⁹ τοσοῦτον, B. C. ⁷⁰ ἱκεσίαν, B. ⁷¹ προσφέρειν, C. ⁷² μείζων, B. ⁷³ ὦ, B. ^{74,75} ἀντιφιλοτιμουμένους, B. C. E. ⁷⁶ σύμβολον, B. C. E. — σύμβουλον, A. ⁷⁷ τῷ παραδόξῳ, B. ⁷⁸ τρανοῦντα, B.

προφήτου· Εἶδες, Κύριε, μὴ παρασιωπήσης· Κύριε, μὴ ἀποστής ἀπ' ἐμοῦ. Κατ' αὐτὸ δὲ καὶ τὸν Ἰσαΐαν ^{79,81} ὑπανεγίνωσκεν ἕτερος· Ἰδοὺ συνήσει, λέγων, ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς ὃν ἠρετίσαμεν ⁸². Ἄπερ ἅπαντα συνάδοντα ⁸³ τῷ ἰδίῳ κρίνας σκοπῷ, ἐντελέστερον πρὸς τὴν εἰς Θεὸν ⁸⁴ πίστιν συνεβίβαζε τὴν ψυχὴν, ὅτε συνετὸς ὢν ⁸⁵ ἄγαν, καὶ τὸ θεὸν ⁸⁶ συνιδεῖν ὀξύτατος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ καιρὸς ἐκάλει τοὺς κατηγουμένους τῆς ἐκκλησίας βραδίξειν ἐκτὸς, ὁ δὲ ἐπέμενε ἐνδὸν ὢν, διάκονός τις, ᾧ περ ⁸⁷ Ἀστέριος ὄνομα, ἐπέτρεπεν ἐξιέναι ⁸⁸. ὁ δὲ κάκεισε ⁸⁹ τὸ θερμὸν, ὡς ἔοικε, καὶ μεγαλόψυχον, καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἀταπεινώτων δεῖξαι βουλόμενος, καὶ ὅτι οὐκ ⁹⁰ εὐκόλός ἐστι τῷ ⁹¹ παντὶ μηδὲ πρόχειρος οὐδὲν τι μᾶλλον ἐνδοῦς· Τίνος χάριν, ἔφη, διάκονε, δοῦλόν με γεγονότα Χριστοῦ ἐξω βάλλειν ⁹² τῆς ἐκκλησίας φιλονεικεῖς; ἵνα τί δὲ μου καὶ τὸν τίνον τῆς προθέσεως παραλύεις; Ἐπὶ τούτοις ὁ διάκονος μὲν ἐφ' οἷς ἔκρινεν ἔμενε, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξῆσαι παρεθιάζετο, προσθεὶς οὕτως εἰπεῖν· Οὐπω γέγονας τέλειος. Τὸν δὲ πληγῆναί τε ἰσχυρῶς τῷ ῥήματι, καὶ, Ζῆ μου ὁ Χριστὸς ⁹³, φάναι, ὁ τοὺς δαίμονας καταργήσας, ὁ τὴν παρθένον σώσας, ὁ τὸν ἀνάξιον εἰκτείρας ἐμέ· οὐ τῆς προόδου τῆς ἐκκλησίας ἀπείρξεις ⁹⁴ με, οὐκ ἀποχωρήσω ταύτης, εἰ μὴ καὶ τέλειος γένωμαι. Τοῖς ῥηθεῖσιν οὖν ὁ διάκονος σφόδρα καταπλαγείας, γνωρίζει ταῦτα τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ὅπως μὲν αὐτὸς ἐξῆθει ⁹⁵ τῆς ἐκκλησίας Κυπριανόν, ὁ δὲ ἐντὸς μένειν ἠγάπα, καὶ μετὰ τῶν κατηγουμένων οὐκ ἔξῆου χωρεῖν, ἑαυτὸν ἐθέλων οὐ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν τελειοποιῶν ⁹⁶ μυστηρίων ἐπιτυχῆ γενέσθαι καὶ ἄξιον. Ὁ δὲ περὶ τὸ σώσει ψυχὴν εὐτεχνότατος Ἄνθιμος, τὸ πρῶτον θεῖον ἀκριβῶς λογισάμενος ⁹⁷, μετακαλεῖται τάχιστα τὸν Κυπριανόν, καὶ κατηγήσας, εἶτα καὶ τῷ θεῷ βαπτίσματα καθαίρει, καὶ τῇ μὲν ὁγδόῃ τῶν ἡμερῶν ἱεροκήρυκα καὶ ἐξηγητὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἀποδεικνύει, τῇ εἰκοστῇ δὲ ὑποδιάκονον, τῇ δὲ τριακοστῇ τοῖς διακόνοις συναριθμεῖ.

III'. Οὕτω μέντοι Κυπριανὸς καλῶς περὶ τὰ καλὰ διεγένετο, καὶ οὕτω περὶ ⁹⁷ τὴν πρώτην ὁρμὴν γέγονεν ἐνθεος, μεμένηκέ τε ἐπ' αὐτῆς πρὸς οὐδεμίαν ἀνθολκὴν τῆς φύσεως ταπεινὴν ⁹⁸ βλέπων καὶ ὑπ' αὐτῆς καμπτόμενος, ὡς καὶ θείας ἀνωθεν τῆς ἐλλάμψεως καταξιοθῆναι, καὶ χάριν πλουτῆσαι κατὰ παθῶν ὁμοῦ καὶ δαιμόνων ὑψηλοτέραν σχεδὸν ἀκοῆς καὶ πίστεως.

IV'. Ἐπεὶ δὲ ἔτος ὅλον ἦνύετο, καὶ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ἀξιούται καθέδρας, οὐ τοῦτο ἀνάθασιν ἀπλῶς κρίνων, ἀλλὰ τὴν πρὸς ἀρετὴν ἐπίδοσιν, οὕτω προθύμως τὴν στενὴν καὶ τριχεῖαν ὁδεύων ⁹⁹, καὶ

dictum ⁷. Similiter autem ea quoque dicta Prophetae: Vidisti, Domine, ne silueris; Domine, ne discesseris a me ⁸. Isaiam quoque legebat alius: Ecce intelliget, dicens, puer meus dilectus, quem elegi ⁹. Quae omnia cum judicasset suo convenire instituto, perfectius ad fidem in Deum, suum confirmavit animum, ut qui esset intelligens, et ad ea quae oportet, videnda perspicacissimus. Cum autem vocaret tempus, et foras egredierentur ecclesiae catechumeni, ille vero maneret intus, quidam diaconus, cui nomen Asterius, jussit eum exire. Ille autem illic quoque, quam esset acri magnoque et excelso animo, volens ostendere, neque esset facilis ad parendum cuilibet, ei minime cedens: Quanam de causa, inquit, o diacone, me qui factus sum servus Christi, extra ecclesiam contendis ejicere? cur dissolvis mei propositi constantiam? Post haec diaconus quidem persistebat in iis quae statuerat, et vim afferebat, ut eum expelleret ex ecclesia, ei sic dicens praeterea: Nondum factus es perfectus. Ille autem verbo valde percussus dixit: Vivit meus Christus, qui daemones abolevit, qui virginem servavit, qui mei indigni est misertus, non me arcebis ab ingressu ecclesiae; ab ea non recedam, nisi factus fuero perfectus. His quae dicta fuerant valde obstupefactus diaconus, haec significat episcopo, nempe quod ipse quidem ex ecclesia ejiceret Cyprianum; ille vero vellet intus manere, non autem exire cum catechumenis, nec hoc solum, sed etiam quae perfectos reddunt, vellet consequi sacramenta. Qui igitur ad servandas animas erat artificiosus Anthimus, cum rem esse divinam accurate considerasset, accersit quamprimum Cyprianum; et cum catechismo instituisset, divino quoque eum expiat baptismo. Et octavo quidem die sacrum facit eum praeconem et expositorem Christi mysteriorum; vicesimo autem subdiaconum, tricesimo vero refert in numerum diaconorum.

XVIII. Sic quidem Cyprianus pulchre versabatur in rebus honestis; et sic in primo accessu fuit inspiratus divinitus; et sic perseveravit, ad naturam, eum retrahentem, non humiliter nec abjecte respicere, neque permittere se ab ea flecti, adeo ut et desuper dignus divina censeretur illuminatione, et adversus vitia et daemones majore ditaretur gratia, quam quae auribus fere percipi, aut credi possit.

XIX. Cum autem totus annus esset transactus, dignus judicatur cathedra presbyterorum, non hoc ascensum solummodo judicans, sed etiam ad virtutis incrementum, tam prompto et alacri animo

⁷ Galat. iii, 13. ⁸ Psal. xxviii, 22. ⁹ Isa. xlii, 10.

^{79,81} ἰδοῦ συνήσει ὁ παῖς μου, Ἰσ. v. 3, αγ', LXX. ⁸² ἠρετίσει, B. F. — ἠρετίσει C. E. ⁸³ deest, B. ⁸⁴ τοῦ Θεοῦ, B. ⁸⁵ deest, B. ⁸⁶ τὰ θεῖοντα, C. ⁸⁷ ὑπερ, B. ⁸⁸ ἐπεξιέναι, B. ⁸⁹ κάκεισαι, A. ⁹⁰ μή, B. C. E. ⁹¹ τῷ, B. ⁹² βάλλειν, E. ⁹³ Θεός, B. ⁹⁴ ἀπείρξεις, E. ⁹⁵ ἐξῆθει, E. ⁹⁶ Ἡγησάμενος, E. ⁹⁷ παρὰ, B. C. E. ⁹⁸ desunt septem voces, B. ⁹⁹ Εὐαγ. κατὰ Μαθ., ζ', ιγ', ιδ'.

per viam arctam et asperam ingrediens, quam nullus alius per planam et latam, et ad ingrediendum facilem. Parvo itaque tempore summum virtutis apprehendit, et creatus est pastor Carthaginensium (b). Non solum autem Carthaginem, sed etiam universum Occidentem, atque adeo etiam totum Orientem, comprehendit sui admiratione. Is generosam quoque virginem Justam, cum mutato nomine Justinam appellasset, et in diaconis-sarum numerum retulisset, ei tradit præfecturam earum quæ erant in monasterio, et eis illam præfecit tanquam matrem. Eos autem, qui orthodoxæ fidei adversabantur, luce vitæ et linguæ suavitate inducens, quotidie innumerabiles addebat Ecclesiæ, et, ut semel dicam, quoscunque aut præsens lingua aut absens scriptis alloqueretur, ad rectam partem traducebat. Quamobrem res gentilium florentes tunc sunt extinctæ, et tanquam herba quædam paulatim emarcuerunt. Cum ita se haberet, in eum a doloso hoste bellum est excitatum, non ut eum unquam superaret (sciebat enim fieri non posse, ut ipse Cypriano evaderet superior), sed ut cum Christi oves a pastore desertas effecisset, tunc tanquam lupus invadens, eas mactaret et perderet.

XX Cum ergo totum subiisset Decium (ipse enim tuac imperabat Romanis), acerbissimo eum ciet furore adversus Christianos. Magis autem studebat ipse unum venari Cyprianum, quam omnes capere Christianos. Sciebat enim, quam esset illius lingua utilis Christianis, et quod cum illum cepisset, facile eos subjugaret, qui ab ipso pascebantur. Cum in eo ergo omnes adhibuisset machinas, et nec bonorum promissis allici, neque malorum minis vidisset persuaderi, eum tandem damnat exsilio. Ille autem tantum abfuit, ut existimaret magnum quid esse supplicium, etsi extremum esset malum, ut seipsum non curans, aliorum curam gereret, nec cessaret scribere, admonere, confirmare, adhortari, ut ad sola intuerentur præmia, quæ sunt virtuti proposita, et a sola quæ est illic penderent gloria: enses autem, ignem et bestias, tanquam bonorum causas, amplecterentur, ut quæ pro brevi, et qui est ad tempus, dolore reddant regnum cælorum. Hæc Cyprianus non solum dicebat, sed etiam quæ dicebat faciebat, ut qui sciret, facta magis posse persuadere quam verba: et suo exemplo provocabat ad similem æmulationem. Quomodo autem? dicetur: Videns enim tandem malignus Cyprianum contendentem sic extinguere errorem cultus simulatorum, graviter ferebat, et erat ei intolerandum

Α οὕτως ὁξέως διὰ ταύτης φερόμενος, ὡς οὐδεὶς ἕτερος τὴν ὁμαλήν καὶ πλατείαν καὶ τοῖς πολλοῖς βάλισσον, ἀμέλει καὶ δι' ὀλίγου τοῦ ἀκροῦ τῆς ἀρετῆς ἐπιλά-
 βεται. Καὶ ποιμὴν κατέστη Καρχηδονίων, οὐ Καρχη-
 δόνος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑσπερίου πάσης ἡ
 μᾶλλον δὲ καὶ Ἑβραίων ὅλην περιλαμβάνει τῷ κατ'
 αὐτὸν θαύματι. Οὗτος καὶ τὴν ἀληθῶς εὐγενῆ ἡ
 παρθένον Ἰουστάν, Ἰουστίναν μετονομάσας, καὶ
 ταῖς ἡ διακόνοις ἐγκαταλέξας, τὴν προστασίαν αὐτῆς
 τῶν κατὰ τὸ ἀσκητήριον ἡ ἐγγεῖριζει, καὶ ὡς μη-
 τέρα ταύταις ἐπίστησι. Τοὺς δὲ τὴν ἐναντίαν τῷ
 ὀρθοδόξῳ τῆς πίστεως τεταγμένους, τῷ τε τοῦ βίου
 φωτὶ καὶ τῆς τῆς γλώττης ἡδονῆς ἐπαγόμενος, ἀριθμοῦ
 κρείττους ἐκάστης ἡμέρας προσετίθει ἡ τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἡ καὶ, συνελόντα φάναι, ὅσοις ἂν ἡ πρῶτον τῆς
 γλώττης ἡ ἀπὸν ὁμίλει ἡ τοῖς γράμμασι, τῆς ὀρθῆς
 ἐποιεῖτο μερίδος ἡ διόπερ ἀνθοῦντα τὰ τῶν Ἑλλήνων
 ἀπέσθη τότε, καὶ ὡς χλόη τις κατὰ μικρὸν ἐμαραι-
 νετο. Οὕτως αὐτῷ ἔχοντι παρὰ τοῦ δολίου πόλεμος
 ἐπινέστη, οὐχ ἵνα τούτου ἡ ποτὲ κατισχύσῃ (ἦδει ἡ
 γὰρ ὡς ἀδύνατον αὐτῷ περιγίνεσθαι Κυπριανοῦ),
 ἀλλ' ἵνα ποιμένος ἔρημα τὰ Χριστοῦ ἡ πρόβατα θέ-
 μενος, τότε καθάπερ λύκος ἐπιθᾶς λύσῃ ταῦτα καὶ
 ἀπολέσῃ.

Κ'. "Ὅλον τοίνυν τὸν Δέκιον ὑπελθὼν (αὐτὸς γὰρ
 τότε Ῥωμαίων ἐκράτει), πικρότατα τοῦτον ἐκμαίνει
 κατὰ Χριστιανῶν ἡ τῷ δὲ τοσοῦτος ἡ ἀγὼν τὴν ἴδιον
 αὐτοῦ θῆραμα θέσθαι Κυπριανόν, ὅσον οὐδὲ Χρι-
 στιανούς ἐλεῖν ἅπαντας. Ἠδὲ γὰρ οἶον ἐκείνου ἡ
 γλώττα Χριστιανοῖς ὄφελος ἡ, καὶ ὅτιπερ ἐκείνον
 ἐλὼν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῆς ποιμαινομένους ἡ εὐκόλως
 ἂν παραστήσεται. Πᾶσαν οὖν μηχανὴν καὶ πείραν
 κατ' αὐτοῦ κινήσας, ὡς οὐτε ἀγαθῶν ἐπαγγελίας
 χυνοῦμενον, οὐτε κακῶν ἀπειλαῖς πειθόμενον ἡ
 εἶδε, τέλος ὑπερορίαν τοῦ ἀνδρός κατακρίνει. Ὁ
 δὲ τοσοῦτον ἐδέξασε τοῦ μέγα τι νομίσαι τὴν τιμω-
 ρίαν, καίτοι κακῶν ἡ ἔσχατον οὖσαν, ὅσον, οὐδὲν
 τοῦ οικείου φροντίσας, τῶν ἄλλων εἶχε τὴν ἐπιμέ-
 λειαν ἡ καὶ οὐκ ἐπαύσατο γράφων, νοθετῶν, ὑπαλεί-
 φων, παρακαλῶν πρὸς μόνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡ
 ἀρετῆς ἀθλοῦς ὄραν, καὶ μόνης τῆς ἐκεῖθεν ἐκκρέ-
 μᾶσθαι δόξης ἡ ξίφη ἡ δὲ καὶ πῦρ καὶ θῆρας ὡς ἀγα-
 θῶν αἴτια μᾶλλον ἀσπάζεσθαι, καὶ ὀδύνης οὕτω
 προσκαίρου καὶ βραχείας οὐρανῶν βασιλείαν ἀντιδι-
 δόντα ἡ. Ταῦτα Κυπριανὸς οὐκ ἔλεγε μόνον, ἀλλὰ
 καὶ πρῶτος ἡ ἐποιεῖ, ἔργα λόγων εἰδὼς πολλῶ πλέον
 δυνάμενα πείθειν, καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι
 πρὸς τὸν ὁμοίον ζῆλον ἐκάλει, καὶ ὅπως ὁ λόγος δη-
 λῶσει. Ὁρῶν γὰρ ὁ πονηρὸς εἰς τέλος οὕτω Κυ-
 πριανὸν τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνην σβέσαι φιλονει-

¹ Carthaginensem episcopum in Afros *jus primi et summi sacerdotii* habere declarat *Novell.* 131.
² deest, F. ³ τοῖς, E. ⁴ αὐτὴν, A. — αὐτῆ τῆν, B. — αὐτῆ τῶν, C. E. F. ⁵ Næ lepidus est qui ita
 Decii ætate monasterium excogitat. ⁶ προσετίθη, B. E. ⁷ ὁμίλει, B. ⁸ τούτου, B. C. F. ⁹ ἦδη, B. ¹⁰
 add. τοῦ, B. E. ¹¹ τοσοῦτον, B. C. F. ¹² add. ἡ, B. C. F. ¹³ ὄφελος, B. ¹⁴ ποιμαινομένους, B. C. E.
 F. ¹⁵ πειρόμενον, A. ¹⁶ κακῶν, F. ¹⁷ deest, B. ¹⁸ ξίφη, B. ¹⁹ ἀντιδιδόντα, B. ²⁰ πρῶτος, A. —
 παρόντως, E.

(b) Alii rectius sentiunt Antiochenorum creatum pastorem.

κοῦντα, δεινὰ ἐποίει, καὶ φορητὸν ἦν οὐδ' ὄλως αὐτῷ τὸ γινόμενον· ἀμέλει καὶ τινὰς τῶν τὴν εὐσέβειαν²¹ θερμότερων ὑποδύς, πείθει κατηγορησάμενος αὐτοῦ, πρὸς τὸν τῆς Ἀνατολῆς κόμητα (Εὐτόλιμος ἦν ἐκεῖνος τὸ ὄνομα), ὡς Ἀναπεῖθει μὲν ἅπαντας δεινῆ χρώμενος καὶ ἀρύκτιν τῇ γοητείᾳ· πολλοῦ δὲ κατὰ τῶν ἡμετέρων θεῶν ἐμπίπληται τοῦ φρονήματος, καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι μὴ πρὸς μόνους τοῦτο ποιεῖ, οἷς ἂν εἰς θῦν ἔλθοι καὶ κατὰ τὸ λεληθὸς²² συγγένηται, ἀλλὰ καὶ οἷς ἂν ἀδειῶς ἐντύχη²³ τοῖς γράμμασι, καὶ ὅτι τὰ Χριστιανῶν μὲν πρεσβεύει μηδεμίαν φειδῶ ποιούμενος, τῆς ἡμετέρας δὲ καταπαίξει θρησκείας, καὶ εἰς²⁴ τοὺς πατρίους ἐξυθρίξει θεούς. Τούτοις θερμότερα διακαυθεὶς εἰς θυμὸν ὁ κόμης, καὶ μάλιστα, ὅτι μεμάθηκε καὶ τὴν παρθένον Ἰουστίναν²⁵ τὰ ἴσα²⁶ Κυπριανῷ φρονεῖν, δεσμοῖς αὐτοὺς²⁷ καὶ φρουρᾷ τῇ ἄλλῃ παραδοῦς, τῷ ἐν Δαμασκῷ βήματι ταμιεύεται.

ΚΑ. Ἀχθέντων²⁸ οὖν τῶν ἀγίων εἰς τήνδε τὴν πόλιν· Σὺ εἶ ὁ τῶν Χριστιανῶν διδάσκαλος; τῷ Κυπριανῷ ὁ κόμης φησὶν, ἀφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος τοὺς λόγους κινῶν, ὁ τοὺς προσανέχοντας τοῖς θεοῖς²⁹ ἀναπεῖθων καὶ συνταράττων, ὅς τῷ ἀσθενεῖ τῆς γνώμης πρὸς πᾶσαν εὐχερῶς δόξαν ἐκπίπτεις; Οὐ σὺ μᾶλλον πολλοὺς³⁰ τοῖς θεοῖς προσήγαγες πρότερον ἐπιδοξίους, ὡς ἐμάνθανον τοῖς περὶ αὐτῶν³¹ διηγήμασι; Πῶς οὖν ἄρτι μεταβίβλησαι; καὶ τί τὸ τῆς μεταβολῆς αἴτιον; ἵνα τί δὲ καὶ τὸν ἐσταυρωμένον κηρύττων ἀπατᾷν εἶλου τοὺς ἀνθρώπους³² διδάγμασιν ἀλλοκότοις; Ἐπὶ τούτοις ὁ ἅγιος ἡσυχίαν ἔχων³³ ἑαυτὸν ἀνελάμβανέ τε³⁴ καὶ ἀνεθάρρουνεν· εἶτα προσχῶν μετὰ πολλοῦ τοῦ κόσμου³⁵ καὶ σεμνοῦ παραστήματος, πρὸς τὸν κόμητα ἔφη· Ἐγὼ πολλὴν³⁶ ὡς καὶ αὐτὸς μοι μαρτυρεῖς, τὴν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ σπουδὴν ἔχων, καὶ περὶ λόγους καὶ τὴν τῶν μαγικῶν βιβλίων³⁷ μελέτην³⁸ θερμότερα³⁹ διακείμενος, οὐδὲν μέγα ἢ πρὸς ψυχὴν φέρον⁴⁰ τὸ κέρδος· ἐκεῖθεν ἐπορισάμην· οὕτω δὲ μοι διακείμενῳ, καὶ τοῖς ματαίοις ἐνασχολουμένῳ πόνοις οἰκτεῖρας ὁ θεὸς με τῶν κενῶν ἰδρώτων, καὶ τοῦ πρὸς τοὺς ἀνοήτους⁴¹ θεοὺς σεβάσματος ὁδηγὸν ἀπλανῆ καὶ ἀγαθὴν⁴² ἡγεμόνα τῆς πρὸς αὐτὸν φερούσης ὁδοῦ τὴν παρθένον ταύτην ἐκπέμπει, καὶ εἰ προσεχῶς ἀκούσαι θελήσεις, τὸν τρόπον, οἶδα, τῆς οἰκονομίας πάνυ θαυμάσιος· ἔχει δὲ οὕτως.

ΚΒ'. Ἀγλαΐδας τις τῶν ἐκ Κλαυδίου ἠττήθη τῆς παρθένου ταύτης ἔρωτι μανικῷ, καὶ ὁ μὲν ἐς γάμον ἐζήτησε· ἡ δὲ ἀπεξήσει, τὴν⁴³ σύζυγον στέργουσα παρθενίαν. Ὁ μὲν ἐπέμενε, τοῦτο μὲν ἱκετεύων, τοῦτο δὲ καὶ βίαν ἐπάγων· ἡ δὲ τῆς πρώτης οὐκ ἀπέστη βουλήσεως. Ὡς δὲ ἔώρα ταύτην ἀκλινῶς ἔχουσαν πρὸς ἐκείνου πᾶσαν ἐπινοήσαντι πράττουσαν, ἡσυχίαν ἀγεινοῦσα μὴ ἰσχυραίνεσθαι, ἀλλ' ἐλθὼν ὡς ἐμὲ Ἀγλαΐδας ἐξεῖπε μὲν τὸ ἀπόρρητον· ἐξεῖπε δὲ τὴν ἐκ τῆς παρθένου παρόρασιν. Καὶ τέλος

A omnino, quod fiebat. Subiens itaque quosdam ex iis qui erant in impietate acriores, persuadet, ut eum accusent apud comitem Orientis (illi nomen erat Eutolmius); quod omnes quidem persuadet, miris quibusdam eos inducens præstigiis: adversus nostros autem deos ingentes eis facit spiritus; et, quod est gravius, non solum id facit cum eis, in quorum venerit conspectum, et cum quibus fuerit latenter congressus, sed cum illis etiam, quos litteris convenerit: et quod libere quidem amplectitur sectam Christianorum, eorum autem irridet religionem, et deos patrios afficit contumeliis. His comes ad iram vehementissime accensus, et maxime, quod rescivisset virginem quoque Justinam eadem sentire. quæ Cyprianus, cum eos in vincula conjecisset, et in aliam tradidisset custodiam, reservat tribunali Damasci.

XXI. Cum ergo ducti essent sancti in prædictam civitatem: Tu es magister Christianorum (dicit comes Cypriano, verba faciens ex alto tribunali), qui eis, qui deos colunt, persuades contrarium, et eos conturbas, qui propter mentis imbecillitatem facile in omnem laberis opinionem? Non tu prius multos ad deos adduxisti, aptis, ut accipi, de eis narrationibus? Quomodo ergo nuper es mutatus? et quænam est causa mutationis? Cur autem Crucifixum prædicans, statuisti homines decipere alienis doctrinis? Post hæc sanctus quietem agens, seipsum colligebat, et confirmabat. Deinde propius accedens, comiti dixit ornatè et honorifice: Ego cum, ut tu testaris, in res gentilium multum studii ponerem, et in dicendi facultatem, et magicorum librorum meditationem essem vehementissime affectus, nullum hinc magnum, aut quod ad animam pertineret, lucrum percepi. Mihi autem sic affecto et in vanis occupato laboribus, inanium meorum sudorum, et cultus deorum insipientium Deus miseratus, bonam et certam ducem viæ, quæ ad ipsum tendit, hanc mittit virginem. Quod si modum consequenter audire volueris, quo id fuit administratum ac gestum, sat scio, valde miraberis. Sic autem habet.

D Aglaidas quidam ex iis, qui nati fuerant ex Claudio, ab hac virgine victus fuerat amore magico. Et ille quidem eam petebat in matrimonium: illa autem recusabat, conjugè contenta virginitate. Ille persistebat, partim quidem supplicans, partim autem vim afferens. Illa econtra a prima voluntate non destitit. Postquam vero vidit eam immobilem, et ei omni ratione resistantem, nullo modo potuit quiescere. Itaque ad me veniens Aglaidas, exposuit quidem

²¹ εἰς ἀσέβειαν, E. — τὴν ἀσέβειαν, F. ²² λεληθὸς, A. B. ²³ ἐντύχοι, B. C. ²⁴ deest, E. ²⁵ Ἰουστίναν, B. E. ²⁶ add. τῷ, B. ²⁷ αὐτοῖς, B. ²⁸ τοιγαροῦν, B. C. ²⁹ τοὺς θεοὺς, B. ³⁰ deest, A. ³¹ αὐτῶν, B. C. F. ³² τοῖς ἀνθρώποις, B. ³³ ἁγίων, B. C. E. F. ³⁴ ἀναλαμβάνεται, B. ³⁵ deest, B. C. F. ³⁶ deest, E. ³⁷ βιβλίων, B. ³⁸ deest, B. ³⁹ θερμότητα, B. ⁴⁰ φέρων, B. ⁴¹ ἀνοήτους, C. ⁴² ἀγαθὸν, B. ⁴³ τὸν, B. C. F.

arcanum, narravit autem se fuisse despectum a virgine, et postremo rogavit, ut pro viribus opem ferrem infortunio, et amatorium medicamentum, quod ei vincendæ par esset, ad eam immitterem, et ad amatoris moverem cupiditatem eam, quæ tam superbe despiciebat. Ego vero in libris magicis habens fiduciam, et in dæmonibus, jussi ne curaret, ei citissimum promittens auxilium. Cum igitur unum vocassem ex dæmonibus, ei rem aperio, et si quid posset rogavi, ut opem ferret. Ille autem, antequam experiretur quidem, erat elato supercilio et vehemens in promittendo, et qui videbatur posse omnia facere. Cum autem abiisset, et cum puellam esset congressus, apparuit mus leonem aggressus, aut scarabeus luctatus cum aquila. Fugiens enim ad me est reversus, et valde territus, qui prius erat magnus, et cujus intolerandus erat impetus. Me vero invasit stupor, quomodo virgo adeo mollis, et quæ re qualibet solet facile terreri, non solum non cessit vi et inductioni dæmonis, sed ei etiam evasit terribilis. Quibusnam autem armis nitens, non solum eum repulit, sed etiam ad nos transmisit fugitivum? Propterea eram plenus suspicione, et gravibus agitabar cogitationibus. Me autem interrogante et sitiente scire causam, volebat quidem celare dæmonium, et omni ratione tegere. Cum autem ego cum non dimitterem, vix tandem vel invitus confitetur, et arcanum aperit, dicens divinam esse in ea virtutem, et sibi quoddam horrendum apparuisse signum, cujus ne solum quidem sustinuit aspectum, sed rediit fugiens. Sic illo condemnato, ipse non fui negligens, sed alium quoque misi, qui, ut existimabat quidem, erat priori longe fortior: viribus autem nihil erat dissimilis. Nam ille quoque cum eadem vidisset, et passus fuisset, reversus est. Ego autem rem adhuc volens magis examinare, emitto ipsum principem dæmoniorum, ignaros et inexpertos vocantem eos, qui prius missi fuerant, et qui nullis insidiis, nec ulla arte uti scirent ad mentem decipiendam: me autem bona spe implebat, quod et virginem expugnaret, et eam, cui vellem, quolibet facilius redderet morigeram. Postquam autem ipse quoque eam est aggressus, quid quidem non dixit, quid autem non fecit ex iis quæ possunt inducere? Quamquam autem omisit speciem deceptionis? Quæ quidem omnia illa arguit esse inania et imbecilla: et tandem illum ipsum, cujus erant tam ingentes spiritus, adeo humilem reddidit et fugitivum, ut aperte fateretur Crucifixi vires esse inexpugnabiles, et ab ipsa illos fortiter expelli. Ad hæc quid me oportebat facere, dic per ipsam veritatem, o iudex. Remne mente agitare et judicare dignam, quæ consideretur, quænam sit ipsa Christi virtus, quæ vulgo jactatur, qua ipsi quoque terrentur dæmones, et

A τῆς αὐτῆς βοτθεῖν⁴⁴ ὅση δύναμις τῆ ἀποτυχία, καὶ φίλτρον αὐτῆ ἀντίβροπον ἐπιπέμψαι, καὶ κινήσαι πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦ ἐραστοῦ τὴν οὕτως ὑπεροπτικῶς ἔχουσαν. Ταῦτα μὲν ἐκεῖνος ἤτει· ἐγὼ δὲ βίβλους τῶ θεορῶν ἔχων ταῖς μαγικαῖς καὶ τοῖς δαιμόσιον, ἀμελεῖν ἐκέλευον, ταχεῖαν ὅσην ἐπαγγεῖλάμενος τὴν βοθήειαν. Ἐνα γοῦν τῶν δαιμόνων κατέσας, παραγυμῶ τὸ πρᾶγμα, καὶ εἴ τις αὐτῷ δύναμις⁴⁵ συμπράττειν ἔξουσιν· ὁ δὲ, πρὸ μὲν τῆς πείρας, πολὺς τὴν τὴν ὄφρον, καὶ θερμὸς τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ τὰ⁴⁶ πάντα πράττειν τῷ δοκεῖν δυνάμενος· ἀπελθὼν δὲ, καὶ τῆ κέρη συνάψας, μὴ ἐφάνη λέοντι προσβαλὼν, ἢ κἀνθροπος ἀετῷ πρὸς πάλην ἐρίσας· φυγὰς γὰρ πρὸς ἡμᾶς ἐπανῆκε, καὶ λίαν καταδεις ὁ πρὸ τοῦ⁴⁷ μέγας καὶ τὴν ὄφρον ἀνυπόστατος. Ἐμὲ δὲ ἐκπληξίς εἶχε, πῶς οὕτως ἀπαλή παρήενος καὶ τῷ παντὶ εὐπρόητος εἶναι μέλλουσα, οὐ μόνον οὐκ εἶξε βίβ καὶ περιαγωγῆ δαιμόνος, ἀλλὰ καὶ φοβερὰ τούτω κατέστη, τίτι δὲ καὶ ὄπλῳ ἐρείδομένη⁴⁸ οὐχ ὕπως ἀπόσατο, ἀλλὰ καὶ φυγάδα τουτου ὡς ἡμᾶς παρεπέμψατο. Διὰ ταῦτα μεστὸς ὑποψίας τὴν καὶ δειναῖς ἐννοίαις ἐπάλαιον· ἐμοῦ δὲ πυνθανομένου, καὶ διψῶντος μαθεῖν τὴν αἰτίαν, κρύπτειν μὲν ἠβούλετο τὸ δαιμόνιον καὶ πάση μηχανῇ συγκαλύπτειν. Ὡς δὲ οὐκ ἀνίσιν ἐγὼ, μόλις ποτὲ καὶ ἄκου⁴⁹ ὁμολογεῖ, καὶ τὸ ἀπόρρητον ἐκκαλύπτει, δύναμιν εἶπὼν⁵⁰ θείαν παρ' αὐτῆ⁵¹ εἶναι, καὶ Μεῖ τι σημεῖον φανῆσαι φορικτὸν, οὐπερ οὐδὲ μόνην ἀπλῶς τὴν θεῶν ὑπέστην, ἀλλὰ φυγὰς ἐπάνειμι. Οὕτως ἐκεῖνου καταγνωσθέντος, αὐτῆς οὐκ ἠμέλουν· ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπεμψα, τῆ μὲν οἶσται πολλῷ τοῦ προλαβόντος ἰσχυρότερον, τῆ δυνάμει δὲ κατ' οὐδὲν ἀνόμοιον· τὰ γὰρ αὐτὰ κάκεινος ἰδὼν τα καὶ παύθον ἐπανῆκεν· ἐγὼ δὲ καὶ ἐτι βρασάτω τὸ πρᾶγμα διδοῦς, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμόνων⁵² ἐκπέμψω, ἀμαθείς καὶ νηπιώδεις τοῖς πρὸ αὐτοῦ περιβήντας ἀποκαλοῦντα, καὶ οὐδὲν ἐπίκλοπον⁵³, οὐδὲ τεχνικὸν πρὸς φρονῶν ἀπάτην ποιεῖν δυνάμενος, ἐμὲ δὲ χρηστών· ἐλπιδῶν ἐπλήρου, καὶ τὸ τὴν παρήενον εἶναι, καὶ ὅ βούλομαι θάπτον αὐτῆν καταπειθῆ⁵⁴ δεῖξαι, τίτος οὐκ ἔλαγεν εὐχερέστερον; Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτῆς προσέβαλεν ἀπελθὼν, τί μὲν οὐκ ἔλαξε; σὶ δὲ οὐκ εἶδρατε τῶν ἐπάγεσθαι δυνάμενων; ποῖον δὲ ἀπάτης ἐνέλιπον⁵⁵ εἶδος; Ἄπαντα ἐκείνη μάτια ἤλεγε καὶ σαθρά. Καὶ τέλος, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τὰ μεγάλα φουσῶντα οὕτω ταπεινὸν ἔδειξε καὶ φυγάδα, ὡς ἐπιπῆλως ὁμολογεῖν τὴν τοῦ ἐσταυρωμένου δύναμιν ἄραχον εἶναι, καὶ ὑπ' ἐκείνης αὐτοῦ κραταιῶς ἐλαύνεσθαι. Πρὸς ταῦτα, τί με εἶδει ποιεῖν; εἶπε πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς⁵⁶, ὁ δικάζων· εἰς νοῦν βάλλεσθαι τὸ πρᾶγμα, καὶ κρίνειν ἐπισκοπῆς ἄξιον, τίς ἢ θρυλλουμένη αὐτῆ τοῦ Χριστοῦ δύναμις, ἢ καὶ δαίμονες κατάφοβοι γίνονται, καὶ μόνῳ⁵⁷ τῷ φεύγειν σώζονται· ἢ οὕτως ἀλόγως ἐπεσθαι τοῖς παραδεδομένοις οἷα τῶν ῥινῶν ἐλκόμενον; Ἐγώ γε οὖν ζητήσας εὔρον, καὶ κροῦντι διηνοίχθη μοι⁵⁸,

⁴⁴ μαθεῖν, B. ⁴⁵ add. ἡ, B. ⁴⁶ deest, C. ⁴⁷ πρώτου, B. ⁴⁸ ἐναιδομένη, B. ⁴⁹ ἄκου, B. ⁵⁰ εἶπὼν, B. ⁵¹ αὐτῆν, B. ⁵² δαιμόνων, B. C. F. ⁵³ ἐπίκλοπον, B. ⁵⁴ καταπειθεῖ, A. — καταπειθῆ, C. F. ⁵⁵ ἐνέλειπεν, B. ⁵⁶ αὐτῆς, B. F. ⁵⁷ μόνον, B. ⁵⁸ κατὰ Μαθ., ζ', ζ'.

καὶ φωτὸς γνώσεως ἐπιλάμπαντός μου τῆ καρδίᾳ ⁵⁹, καθαρῶς ἔγνω ὅτι τὰ μὲν εἰδῶλα ταυτὶ τὰ παρ' ὑμῶν σεβόμενα, ἀπάτη μόνον εἰσὶ καὶ ψεῦδος, ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ προσκυνούμενα· εἷς δὲ ἀληθὴς ⁶⁰ Θεὸς ὁ Χριστὸς, τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας δυνάμενος σώζειν.

deceptio et mendacium, quæ sub Dei nomine adorantur. Unus autem verus Deus est Christus, qui potest servare eos, qui in ipsum credunt.

ΚΓ'. Τοῦτοις ὁ κόμης εἰς ὀργὴν κινήθει, μὴ ἔχων ὅτι ποτὲ πρὸς τοιαύτην λόγων ἰσχύον ἀντιφθέγγεαιτο, τὸ πρόχειρον ἐποίει, καὶ τοῖς ὀργῆ κινήθεισιν ἀκόλουθον· καὶ ⁶¹ τὸν ἅγιον μὲν ἐκέλευε κρεμασθέντα ἔξεσθαι· Ἰουστίναν δὲ κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμούς τυπτεσθαι, κἂν ἐκεῖνη ⁶² τοὺς βασανιστάς οὐκ αἰκίζεῖν ἐδόκει μᾶλλον ἢ πρὸς Θεοῦ δοξολογίαν ὡσπερ ὑπομιμνήσκειν ⁶³· τυπτομένη γάρ οὕτω γεγωνότερον ἐξεβόησε· Δόξα σοι, ὁ Θεὸς, ὁ ἀναξίαν με οὖσαν οἰκειωσάμενος, καὶ ὑπὲρ τοῦ σοῦ παθεῖν με καταξιώσας ὀνόματος. Καὶ οὕτω πάσχουσα διεκαρτέρει, ὡς αὐτὴν μηδὲν ⁶⁴ ἀγεννὲς, ἢ τῆ θηλείᾳ φύσει καὶ ἀσθενεῖ κατὰλληλον ἐπιδείξασθαι· τοὺς τυπτοντας δὲ ἀτονήσαντας τῆς βασάνου παύσασθαι. Κυπριανὸς δὲ ὁ θεὸς ξεόμενος ⁶⁵ αὐτῆς κατὰ πρόσωπον, οὕτως ἦν ἀταπεινωτός τε καὶ μεγαλόφρων, καὶ τοιαύτας ἀνδρώδεις ⁶⁶ καὶ μακαρίας ἤρξει φωνάς, ὡς τοὺς περιεστῶτας ἀκούοντας εἰς ἑαυτοῦ ἐπισπᾶσθαι, καὶ τοῦ τῆς ἀπιστίας ⁶⁷ βᾶθους ἀναλαμβάνειν· ἔλεγε γὰρ πρὸς τὸν κόμητα, ἀποβλέψας μάλα γενναῖον καὶ πλήρες φρονήματος εὐγενοῦς· Ἴνα τί οὕτως ἀπονενόησαι, ἀνάξιε δηλαδὴ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ὑπὲρ ἧς ἐγὼ πάντα παθεῖν εἰλόμην, ὡς καὶ αὐτοὶ μάρτυρες οἱ σοὶ μὴ βλέποντας ὀφθαλμοί; οὐ συνήσεις; οὐκ ἀναβλέψεις; οὐκ εἴση τί τὸ φῶς ἀληθινόν, καὶ τὸ σκότος ἀπολιπὼν πρὸς αὐτὸ μεταπορευθήσῃ;

ΚΔ'. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ κόμης πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων σφοδρότεραν αὐτῷ τὴν ὀδύνην ἐπιτιθεῖς ⁶⁸. Καὶ εἰ ἀθανάτου βασιλείας, ἔλεγε, φαίνομαί σοι πρόξενος ὢν, εἴ σοι πολλαπλασιάσω τὴν τιμωρίαν, καὶ μισθὸν μοι πάντως ὀρήσεις τῆς εὐεργασίας καὶ τῶν χαρίτων, ὧν ἐγὼ σοι πρόξενος γίνομαι. Ταῦτα εἰπὼν καὶ μικρὸν τι ἔσειν παραχωρήσας, εἶτα τῆς τιμωρίας ἐπαύσατο, οὐκ ἐκ φιλάνθρωπίας, ἀλλὰ ἐξ ἀπορίας, ἀπογνοὺς ὡσπερ τὴν τῶν ἁγίων μετὰθεσιν. Διὰ δὴ ταῦτα, καὶ εἰς φρουρὰν μὲν τὸν Κυπριανόν, Δ Ἰουστίναν δὲ εἰς τὸ τῆς Τερεντίνης ⁶⁹ λεγόμενον φροντιστήριον ἀπαχθῆναι προτάττει· αὐθις δὲ μετὰ χρόνον οὐ πολυήμερον, εἰς ἐξέτασιν δευτέραν παρεστησάμενος τοὺς ἁγίους, πραότητά τε ὑποκριθεῖς· Μὴ θελήσητε, ἔφη, ἀνθρώπων ⁷⁰ τεθνεῶτι ἀκολουθήσαι, μηδὲ πιστεῦσαι τῷ τεθνατωμένῳ τὰ τῆς ὑμετέρας ζωῆς· οὐ γὰρ ζωοδότης πάντως ὁ μηδὲ ⁷¹ ἑαυτῷ δυνάθει ἐπαρκέσαι, καὶ τὴν οἰκείαν ψυχὴν περισώσασθαι.

ΚΕ'. Τὴν παραινέσιν ταύτην οἱ ἅγιοι ὡς περιετὴν

A sola fuga servantur : an sic citra rationem sequi ea quæ sunt tradita, perinde ac si traheretur naribus? Ego itaque cum quæsissem inveni, et pulsanti mihi fuit apertum. Et cum lux cognitionis meo cordi illuxisset, pure cognovi, quod hæc quidem simulacra, quæ a vobis coluntur, sunt solum

XXIII. His comes ad iram motus, cum non haberet quid talibus dicendi viribus responderet, facit id, quod erat in promptu, et quod est consequens iis qui fuerint irati. Sanctum quidem jussit suspensum discerpi : Justinæ autem os verberari et oculos, etsi illa non tam videretur cædi a tortoribus, quam quodammodo meminisse Dei glorificationis. Nam cum sic verberaretur, alta voce clamabat : Gloria tibi, Deus, qui me, cum essem indigna, tibi fecisti familiarem, et dignam censuisti, ut pro tuo paterer nomine. Et sic patiens, adeo se fortiter gessit, ut nihil ostenderet ignavum, aut muliebri et imbecillæ naturæ conveniens : qui autem verberabant, deficientibus eis viribus, a tormentis cessaverunt. Divinus autem Cyprianus, cum os ejus cæderetur, plane erat magno et excelso animo, nec frangi aut dejici poterat, virilesque et beatas tales edebat voces, ut audientes eos qui circumstantebant, ad se attraheret et ab incredulitatis profundo eriperet. Dicebat enim comiti, magno et generoso animo, ingentique spiritu eum intuens : Cur es adeo emotæ mentis, indignæ scilicet regno cælorum pro quo ego omnia pati statui, ut tui quoque sunt testes, qui non vident, oculi? Non respicies, non cognosces, quænam sit vera lux : et relictis tenebris, ad ipsam transibis?

XXIV. Propter hæc comes ad unumquodque eorum quæ dicebantur, graviorem ei imponens dolorem : Si, inquit, tibi videor immortale regnum conciliare, tibi supplicium adhuc multiplicabo, et omnino mihi habebis gratiam propter beneficium et commoda quorum ego sum tibi conciliator. Hæc cum dixisset, et adhuc paululum eum cædi concessisset, deinde cessavit cruciari, non ex humanitate, sed quod inops esset consilii, ut qui desperasset fieri posse, ut, sancti mutarentur. Propter hæc in carcerem quidem Cyprianum, Justinam autem jubet adduci in Terentinæ, quod dicitur, monasterium. Rursus autem post tempus non multorum dierum, cum sanctos ad secundam produxisset examinationem, simulans mansuetudinem : Nolite, inquit, sequi hominem mortuum, neque morte affecto vestram fidem credere. Non est enim omnino vitæ dator, qui ne sibi quidem potuit openi ferre, et suam servare animam.

XXV. Hanc admonitionem reputantes sancti

⁵⁹ τὴν καρδίαν, B. ⁶⁰ ἀληθινός, B. ⁶¹ Decet, B, recte, ut mihi quidem videtur. ⁶² κίκείνη, B. ⁶³ ὑπομιμνήσκειν, B. ⁶⁴ add. μὲν, B. C. F. ⁶⁵ ξεόμενος, B. ⁶⁶ ἀνδριώδεις, B. ⁶⁷ ἀπιστίας, B. ⁶⁸ ἐκίτηεις, B. ⁶⁹ Τερεντίνος, B. ⁷⁰ ὡς ἀνθρώποι, B. ⁷¹ μή, B.

supervacaneam et stultam, imo vero improbam et noxiam, sic dixerunt comiti : Quid vero tu, qui es tam acuto et subtili ingenio? Non didicisti, quod absque morte non accedit immortalitas? Nec intellexisti quodnam sit mysterium ejus, qui vicit mortem morte trium dierum? Sed tu es revera hebeti et obtuso ingenio circa res magnas et utiles : et ideo videns non videbis, et cum sis insipiens, non intelliges. Propter hæc comes ne expectato quidem sine orationis, ira statim fuit percitus, et ficta mansuetudo facile est dissoluta. Unde etiam martyribus gravem paravit pœnam, sartaginem valde accensam jubens eos excipere.

XXVI. Cum divinus ergo Cyprianus prius forti et generoso animo insilisset, eum statim secuta est Justina. Quam cum martyr vidisset timore correptam, quantum licebat conjicere ex tarditate ingressus, verbis ei animum addebat, et memoria recte factorum, quibus illa et fugavit dæmones, et eam revocavit ab incredulitate. Cum his verbis confirmasset Justinam, deinde rursus figura venerandæ crucis, tanquam armis muniti, veluti super rorem sensim descendentem, super ferri flammam recubuerunt. Quo quidem judex et si valde obstupescens, præstigias tamen, non veritatem, esse putabat id, quod fiebat. Unde etiam ejus fovens amentiam quidam Athanasius, unus ex iis qui considebant, et qui erat ei familiaris : Ego, inquit, Christi vestri mox arguam imbecillitatem. Dixit, et simul etiam ausus est ingredi ardentem flammam ignis, invocato Jove et Æsculapio, illo quidem, ut qui sit princeps ignis ætherei et terreni : hoc autem, ut qui existimaretur suppeditator salutis. Non prius autem ignem attigit, quam e vita, etiam stultus excessit, protinus, quos vocavit, defensoribus dignum consecutus auxilium.

XXVII. Sancti autem diu in sartagine permanserunt illæsi, illuminati potius, quam ardentes. Ignis enim eis cedebat, et coercebat eam, quam habebat, operationem, veluti reveritus communem Dominum et opificem, pro quo hæc pati statuerant. Videns ergo judex res novas et stupendas, et ignem, tanquam unum ex iis, quæ sunt ratione prædita, discernentem amicum ab inimico, et sanctos quidem illæsos protegentem et conservantem, Athanasium autem pro meritis ad mortem transmisisse, ipse quoque propemodum suffocabatur : et, Curæ mihi est amicus, dicebat, et maximæ curæ, et propter eum maximum sentio dolorem. Cum vero vocasset quemdam ex cognatis, cui nomen erat Terentius, eum seorsum ab aliis adhibuit in consilium, quoniam modo se gereret in iis quæ ad sanctos perfuebant. Terentius autem dixit :

Α καὶ ἀσύνετον, μᾶλλον δὲ χικασῶρον καὶ βλαβεράν λογισάμενοι, οὕτωςί πως πρὸς τὸν κόμητα εἶπον· Τί δὲ, ὁ πολὺς σὺ τὴν διάνοιαν καὶ ἀγχίνους, οὐ μεμάθηκας ὅτι θανάτου χωρὶς οὐκ ἐπιγίνεται τὸ ἀθάνατον; οὐδὲ συνῆκας τί τὸ μυστήριον τοῦ τῷ τριημέρῳ θανάτῳ νενικηκότος τὸν θάνατον⁷², ἀλλ' ἀμβλύς σὺ τῷ ὄντι καὶ παχὺς τὴν διάνοιαν περὶ τὰ μεγάλα τε καὶ χρηστὰ, καὶ διὰ τοῦτο βλέπων οὐ βλέψεις, καὶ ἀσύνετος ὢν⁷³ οὐ μὴ συνήσεις. Ἐπὶ τούτοις ὁ κόμης, οὐδὲ τὸ τῶν λόγων ἀναμείνας τέλος, πρὸς ὀργὴν εὐθέως ἐξήγετο, καὶ τὸ τῆς πραότητος πεπλασμένον εὐχερῶς διελύετο· ὅθεν ἠυτρέπιζε καὶ τοῖς μάρτυσι ποινὴν μάλα δευρῆν, τήγανον⁷⁴ αὐτούς⁷⁵ κελεύσας σφόδρα διακαυθὲν ὑποδέξασθαι.

ΚΓ'. Τοῦ θεοῦ τοίνυν Κυπριανοῦ γενναίως πρότερον εἰσπηδήσαντος, Ἰουστίνα μετ' αὐτὸν ἀπήγετο⁷⁶. ἦν ἐπεὶ [εἶδε] ὁ μάρτυς δειλίχ⁷⁷ ληφθεῖσαν, ὅσον εἰκάσαι εἶχε τῷ σχολαίῳ καὶ νωθεῖ τοῦ βαδίσματος, λόγοις αὐτὴν⁷⁸ ἀνελάμβανε καὶ μνήμη τῶν προτέρων κατορθωμάτων, αἷς ἐκείνη δαίμονάς τε ἐτρέψατο, καὶ αὐτὸν τῆς ἀπιστίας⁷⁹ ἀνεκαλέσατο. Τοιοῦτοις θαρρόνας⁸⁰ ῥήμασιν Ἰουστίναν, εἶτα καὶ ὡς ὄπλῳ πάλιν τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ⁸¹ φραζόμενοι, καθάπερ ἐπὶ τινος κατιούσης ἡσυχῆ δρόσου τῆς τοῦ σιδήρου φλογώσεως ἀνεκλίνοντο. Ὅπερ ἄρα καὶ ὁ δικάζων οὐχ ἥκιστα ἐκπλαγεῖς, γοητείας οὐκ ἀληθείας εἶναι τὸ γινόμενον ὑπελάμβανεν· ὅθεν καὶ τὴν ἀνοίαν αὐτοῦ θεραπεύων Ἀθανάσιός τις, εἰς τῶν συνεδριαζόντων αὐτῷ, καὶ συνήθης⁸² ὑπάρχων· Ἐγὼ, ἔφη, τὴν τοῦ Χριστοῦ ὑμῶν ἀσθένειαν ὡς τάχιστα διαλέξω. Εἶπε καὶ ἄλλα θρασύτερον τῆς τοῦ πυριφλεγούς τηγάνου καύσεως κατετόλμα, Δία καὶ Ἀσκληπιὸν ἐπιβοησάμενος, τὸν μὲν, ὡς τοῦ αἰθερίου τε καὶ περιγείου πυρὸς ἔρχοντα, τὸν δὲ, ὡς τοῦ ὑγιαίνειν χορηγὸν νομιζόμενον· οὐκ ἔφθη δὲ τῷ πυρὶ προσψάσαι, καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ὁ μάταιος ἀπηλλάττετο, ἀξίας ὢν κέκληκεν ὑπερασπιστῶν ἀπολαύσας τῆς βοήθειας.

ΚΖ'. Οἱ ἅγιοι δὲ παρὰ⁸³ πολὺ τῷ τηγάνῳ προσκαρτεροῦντες, ἀπαθεῖς ἔμενον, περιουγαζόμενοι μᾶλλον ἢ φλεγόμενοι. Καὶ γὰρ ὑπεχώρει τούτοις τὸ πῦρ, καὶ ἦν εἶχαν ἐνέργειαν ἀπηνεῖτο, καθάπερ τὸν ὑπὲρ οὗ ταῦτα πάσχειν εἶλοντο κοινὸν Δεσπότην καὶ θεμισουργὸν εὐλαβούμενον. Ὅρων οὖν ὁ δικάζων πραγμάτων ἐκπλήξην καὶ καινοτομίαν, καὶ τὸ πῦρ ὡς ἐν τι τῶν λογικῶν φίλου καὶ δυσμενοῦς διάκρισιν ποιούμενον, καὶ τοὺς μὲν ἁγίους ἀπαθεῖς περιέπων καὶ συντηροῦν⁸⁴, Ἀθανάσιον δὲ τῷ θανάτῳ⁸⁵ παραπέμφαν ὀξείως, μικροῦ καὶ αὐτὸς ἀπεπνίγετο· καὶ, Μέλει μοι τοῦ φίλου, ἔλεγε, σφόδρα μέλει⁸⁶, καὶ λύπης ὄσης ἐπὶ τούτῳ⁸⁷ αἰσθάνομαι. Καλέσας δὲ τινα τῶν συγγενῶν, ᾧ Τερέντιος ὄνομα, τοῦτον, ὅπως τὰ κατὰ τοὺς ἁγίους διάθηται, χωρὶς τῶν ἄλλων⁸⁸ εἰς συμβουλήν⁸⁹ ἀπελάμβανε, Τερέντιος δὲ, Μηδέν σοι καὶ τοῖς δικαίοις, ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, μηδ' οὕτως

⁷² deest phrasis integra, B. ⁷³ ὢν, B. ⁷⁴ Sartaginem. ⁷⁵ αὐτοῖς, B. ⁷⁶ ἠπειγέτο, B. ⁷⁷ δειλίχ, C. ⁷⁸ αὐτοῖς, B. ⁷⁹ ἀπιστείας, B. ⁸⁰ θαρρόνας, B. ⁸¹ τιμίου σταυροῦ, B. ⁸² συνήθης, A. ⁸³ ἄρα, B. ⁸⁴ περιέπων καὶ συντηροῦν, B. ⁸⁵ add. παραπν, B. ⁸⁶ add. μοι, B. ⁸⁷ τούτῳ, B. — τούτοις, F. ⁸⁸ ἄλλων, B. ⁸⁹ ἐγ-

ἄβούλω ἀντιπίπτειν βούλου ⁹⁰ τῇ ἀληθείᾳ· ἢ τοῦ A Χριστοῦ δύναμις φανερώς ἄμαχος, ἄριστα δὲ περὶ σαυτοῦ ⁹¹ διασκέψῃ, εἰ τούτους τῷ βασιλεῖ παραπέμψεις, γνωρίσεις τε ἀκριβῶς ὅσα μὲν οὐ κατ' αὐτῶν διαπέπραξαι, καὶ ὡς ⁹² σὺ μὲν οὐδὲν ἐνέλιπες ποιῶν τῶν εἰς τιμωρίαν ἵκόντων· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ὠμότητα τῶν θηρίων κολάζων ⁹³ παρήλασας· ἐκείνων δὲ οὐδεμία τῶν τοιούτων ἤψατο βάσανος, ἀλλὰ ἄχρι καὶ νῦν ἀπαθείς διαμεμενήκασι.

ΚΙΨ. Τούτων ἀκούσας ὁ κόμης, ἐπιστολὴν ᾧδὲ πως ἔχουσαν εἰς Νικομηδείαν πρὸς τὸν τότε κρατοῦντα (Κλαύδιος δὲ ἦν) εὐθέως ἐκπέμπει· εἶχε δὲ οὕτως·

ΚΘ'. Κόμης Εὐτόλιμος ⁹⁴ Κλαυδίῳ Καίσαρι τῷ μεγάλῳ, γῆς καὶ θαλάσσης οὐρανοῦ, χαίρειν. Γαλήνης πολλῆς τοὺς ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν ἀπολαύον- ^B τας ὄρων, μέγιστε βασιλεῦ, τῆς τῶν μεγάλων θεῶν εὐνοίας ἦν περὶ σέ διασώζουσι, καὶ τῆς προσούσης σοι δεισιδομιμονίας ἄξιον τοῦτο γινώσκω τὸ ἀνταπόδομα ⁹⁵· ἐπεὶ δὲ τινες τῶν λεγομένων Γαλιλαίων τὰ εἰς αὐτοὺς φρουαττόμενοι Χριστὸν μᾶλλον ἢ Ἰουδαίων παῖδες ὡς κακοῦργον ἀνεσχολόπισαν, σέβουσί τε καὶ προσκυνοῦσι, τούτου χάριν καὶ ἡμεῖς πᾶσι τρόποις ὡς στασιώδεις αὐτοὺς καὶ λοιμοὺς, μετὰ τὴν εἰς τὸ βῆμα παράστασιν οὐ μετατιθεμένους, ἐξελαύνειν τῶν πόλεων περὶ πολλοῦ ἐποιούμεθα· καὶ οἷς μὲν ὄψε ποτε μεταμέλειά τις ἐπὶ τοῖς καλῶς δεδωγμένοις ἐγένετο, τῇ τῶν μεγάλων εὐμενείᾳ θεῶν θαρρόντες, εἰσδέχασθαι τούτους καὶ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμειν χάριν οὐ παρητούμεθα· οὐς δὲ ἀνιά- ^C τως ἔχοντας διενευνόμενος ⁹⁶ εὐρισκόν, τούτους αἰκίζεις, ἀνασταυροῦν, ἔνυξι ξέειν ⁹⁷, πᾶσι τρόποις κολάζειν κατὰ τοὺς κειμένους νόμους οὐκ ἡμελήσαμεν. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἔνι περιγενέσθαι ψυχῶν ἀπονενομημένων καὶ τὸ δύσερι πάθος προσενοικηκός ⁹⁸ αὐταῖς ἔχουσῶν· ἵνα δὲ μὴ λόγον ⁹⁹ ἄλλως ὑπολάβῃς με πλάττεσθαι ¹, καὶ Κυπριανὸν τοῦτον, οὐχ ὑπ' ἀνάγκης τινός, ἀλλ' ἔκοντι τῶν σωτηρίων θεῶν μεταθέμενον, τῷ ἐσταυρωμένῳ τε ὅλον ἑαυτὸν ἀναθέμενον, μετὰ τὸ σφοδρῶς αἰκίσει, τῷ κράτει σου νῦν ἐξαπέστειλα, ἄνθρωπον πιθανὸν τοῖς λόγοις, πονηρὸν τοῖς τρόποις, ἐτοιμότατον εἰς ἀπολογία· τούτῳ εἰ πράως ἐνέτυχον, οὐδὲ τὸν νοῦν μοι προσέχοντα ὅλως εὐρισκόν· εἰ αὐστηρῶς ἐχρησάμην, καὶ βατάνοις ² ἐπήγαγον, οὐχ ὡς ἀνδρὶ μᾶλλον ἢ ἀνδριάντι, ^D καὶ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀψύχων ἐπάγειν ταῦτα ἐνομιζόμεν· εἰ φρουρᾶ κατακλείσει προσέτατον, ἀπορίας ἠγεῖτο τὸ προσταττόμενον, οὐ φιλάνθρωπίας· καὶ οὐδὲ οὕτως ὁ μάταιος, ὅσα γε εἰς θεοὺς καὶ τὸ ὑπῆκουον, ἡσυχίαν ἄγειν ἰγάπα, ἀλλ' ὑπὸ κλειθρᾶ τυγχάνων καὶ φυλακᾶς, τῆς ³ ἀνοχῆς κατετρώφα, πολλοὺς τε τοῦ οἰκείου νοσήματος ἐμπιπλᾶν οὐκ ἀνείχετο ⁴. Ἐπεὶ γοῦν ἐφάνη ⁵ τι καὶ χειρὸς τιμωροῦ, τάγε παρ' ἡμῖν, καὶ θεμιῶν ὑπέριτερος, ἴσμεν δὲ πάντες ὅτι ὅσην ⁶ ὁ ἴλιος ἐφορᾶ σοὶ τε προσανέχει

A Nihil sit tibi rei cum sanctis, nec velis tam inconsiderate resistere veritati. Christi virtus est plane inexpugnabilis. Tibi autem optime consules, si eos transmittas ad imperatorem, et ei accurate significaveris quæcunque in eos fecisti; quam magno autem et excelso animo illi se gesserunt in omnibus; et quod a te nullum fuit prætermissum supplicium, sed puniendo etiam ipsas superasti bestias; illorum vero tormentorum nullum eos attingit, sed hucusque permanserunt illæsi.

XXVIII. Hæc cum audiisset comes, Nicomediam ad eum, qui tunc rerum potiebatur, (is autem erat Claudius) talem statim mittit epistolam:

XXIX. Comes Eutolmius Claudio Cæsari magno, terræ et maris domino, salutem. Eos, qui tuæ sunt dititionis, videns magna frui tranquillitate, imperator maxime, magnorum deorum, quam in te conservant, benevolentiam, et ejus, quæ tibi adest, religionis novi hanc esse dignam remunerationem. Quoniam autem quidam ex iis qui dicuntur Galilæi, in ipsos frementes, Christum, quem Judæi, tanquam maleficum, cruci affixerunt, magis colunt et adorant, ea de causa nos quoque eos omnibus modis, tanquam seditiosos ac perniciosos, postquam ad tribunal producti sunt, non mutatos, e civitatibus pellere magnifacimus; et quos quidem vix tandem eorum quæ male senserant, aliqua subit prænitentia, magnorum deorum freti benevolentia, eos admittere, et quam par est, gratiam reddere non recusavimus. Quos autem perscrutans inveni esse immedicabiles, eos flagris cadere, in crucem agere, unguis discerpere, omnibus modis punire, convenienter iis quæ lata sunt, legibus, non negleximus. Non possunt enim aliter superari emotæ mentis animi, et qui difficilem habent affectionem in eis habitantem. Ne autem me putes ea quæ dicuntur, fingere, hunc quoque Cyprianum, qui non aliqua adductus necessitate, sed sua sponte defecit a diis servatoribus, et Crucifixo totum seipsum dedicavit, postquam valde puniri, ad tuam nunc nisi potentiam, hominem, qui est verbis aptus ad persuadendum, moribus autem improbus, et ad se defendendum promptissimus. Eum si blande ac leniter conveniebam, ne animum quidem mihi omnino adhibentem inveniebam; si aspere tractabam, et tormenta inferebam, non tam viro, quam statuæ, aut alicui alteri inanimato ea me inferre censebam; si carcere includi imperabam, existimabat imperatum esse inopiæ consilii, non autem humanitatis; et ne sic quidem stolidus, quod ad deos quidem attinet, et eos qui illis parent, volebat quietem agere. Sed cum esset sub claustris et custodibus, insultabat eorum tolerantiam: et nec desistebat quidem multos suo morbo implere.

⁹⁰ βούλει, C. ⁹¹ αὐτοῦ, B. ⁹² deest, B. ⁹³ deest, B. — ἐν τῷ κολάζειν, C. F. ⁹⁴ Εὐστόλιμος, B. ⁹⁵ ἀνταπόδομα, B. ⁹⁶ διενευνόμενος, B. ⁹⁷ ξαίνειν, B. ⁹⁸ προσενοικηκός, B. — προσενοικηκός, C. F. ⁹⁹ λόγων, B. ¹ πλάττεσθαι, B. ² βατάνους, B. ³ add. αὐτῶν, B. C. F. ⁴ ἀπείχετο, C. F. ⁵ καὶ χειρὸς ἐφάνη τιμωροῦ, B. C. F. ⁶ deest, B.

Cum ergo visus esset et ultrice manu, et carnificibus, quod ad nos quidem spectat, superior, sciamus autem omnes, quod quaecumque terram sol aspicit, ea tibi paret, et a te regitur, Cyprianum ad te misi simul cum Justina virgine; quos aut efficies, ut declinent ab odiosa et execranda religione, aut circa illos ea facies, quæ magno Jovi placent, et diis altis. Illorum autem inobedientiam singulatim declarabunt acta, quæ sunt de eis facta.

XXX. Litteras itaque legentem imperatorem subito admiratio; et antequam eorum faceret periculum, victus fuit a forti et magno eorum animo. Cum ergo visum esset sufficere tormenta, quæ præcesserant, et plura inferre judicaret non solum esse crudele, sed etiam superfluum (acceperat enim eos quidquid inferebatur, insigniter despicere), communicato cum amicis consilio, ubi illos invenit laudantes, imposuit finem iis quæ præcesserant: Cyprianus, dicens, et Justina, qui adversus deos fremuerunt, et ne suppliciis quidem, ut sententiam mutarent, inducti sunt, neque bonorum promissis, gladio mortem subeant.

XXXI. Hæc cum sancti audiissent, non tristem vultum, non verbum indecorum et illiberale, neque aliquid aliud, quod esset pusilli et abjecti animi, ostenderunt: sed potius alacres, et magnam animi lætitiā vultu significantes, propter fluvium Gallum ad mortem ducebantur, cum accessissent plurimi ad spectaculum, utpote quod fama curreret, et omnes statim vocaret propter personarum claritatem.

XXXII. Cum ergo aliquod breve tempus ad orandum petissent, et impetrassent, et Ecclesiæ tranquillitatem, omnibusque pacem a Christo postulassent, magnus Cyprianus ne tum quidem moriturus, sapientiæ oblitus est, et animi magnitudinis; sed habens suspectam femine imbecillitatem, eos quibus mandata fuerat cædes, rogavit, ut prius interficerent Justinam. Quod cum factum esset, et beatum finem ea accepisset, ille magnas Deo agens gratias propter hanc pulchram et optandam vocationem, ipse quoque mox lætus gladio consummatur, et ad cælum evehitur.

XXXIII. Jacentibus ergo sic corporibus, nemo audebat ea tollere propter magnam gentiliū feritatem, et ad supplicia sumenda proclivitatem. Nam cum in sanctos martyres jam lata fuisset sententia, transiens quidam, cui nomen Theotistus, et videns abduci sanctos solum dixit: Quam injuste morti traditi fuerunt sancti! et martyr fuit repente absque ullo negotio. Simulatque enim hoc dixisset, cum ex equo dejiciens assessor Felicius, cui imperator principaliter mandarat in sanctos animadversionem, parem Christi martyribus ei quoque mortem attulit. Cum ergo non parum temporis intercessisset, et sic pretiosæ

A καὶ παρὰ σοῦ διιθύνεται, καὶ Κυπριανὸν πάντως σὺνάμὰ τινι Ἰουστίνῃ παρθένῳ, ἣν καὶ αὐτὴν ἐξαπέστειλα, οὗς ἢ ἢ τῆς μισητῆς ἐκκλῖναι θρησκείας παρασκευάσεις, ἢ τὰ τῷ μεγάλῳ Διὶ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἀρέσκοντα καὶ ἐπ' αὐτοῖς καταπράξῃ⁷. ὧν τὸ δυσπειθές καὶ τὰ περὶ αὐτῶν ὑπομνήματα κατὰ μέρος δηλώσει.

Λ'. Διεξιόντα γοῦν τὰ γεγραμμένα τὴν βασιλέα θαυμάζειν ἐπῆει, καὶ πρὸ τῆς πείρας τῆς καρτερᾶς αὐτῶν καὶ μεγάλης ἠττάτο ψυχῆς. Ἐπεὶ οὖν ἱκανὰς ἐδόκει τὰς προλαβούσας βασάνους, καὶ τὸ πλείονας ἐπιθεῖναι⁸ οὐκ ἄγριον μόνον, ἀλλὰ καὶ περιττὸν ἔκρινεν (ἐμάνθανε γὰρ αὐτοῦς πολλῷ τῷ περιόντι παντὸς τοῦ ἐπαγομένου καταφρονεῖν), κοινωσάμενος καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῦ τὸ βούλευμα, ἐπεὶ κάκεινους ἐπαινοῦντας εὖρε, τέλος τοῖς φθάσαι ἐπέθιξε· Κυπριανὸς, εἰπὼν, καὶ Ἰουστίνα κατὰ θεῶν φρουραζάμενοι, καὶ μήτε κολάσει μεταγνώσθαι⁹ πεισθέντες, μήτε μὴν ἀγαθῶν ὑποσχέσεις, τὸν διὰ ξίφους ὑπομενέτωσαν θάνατον.

ΛΑ'. Τούτων ἀκούσαντες οἱ ἄγιοι, οὐ κατηφῆ ἔψιν, οὐκ ἀγεννὲς ῥῆμα, οὐκ ἄλλο τι μικροψυχον¹¹ ἐπέδειξαντο· ἀλλὰ φαιδροὶ μᾶλλον καὶ πολλὴν τὴν τῆς ψυχῆς ἠδονὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου σημαίνοντες, παρὰ τὸν ποταμὸν Γάλλον τὴν ἐπὶ θάνατον ἤγοντο, πλείστων ὄσων πρὸς τὴν θείαν ἐπειγομένων¹², ἅτε διατρεχούσης τῆς ἀκοῆς καὶ πάντας εὐθύς καλούσης διὰ τὸ τῶν προσώπων ἐπίσημον.

ΛΒ'. Βραχὺν οὖν καιρὸν¹³ εἰς εὐχὴν αἰτησάμενοι καὶ τυχόντες, εὐστάθειάν τε τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ εἰρήνην πᾶσι παρὰ Χριστοῦ αἰτησάμενοι, ὁ μέγας Κυπριανὸς, οὐδὲ θνήσκειν μέλλων εἰς λήθην ἤκε τοῦ σοφοῦ τε καὶ μεγαλόφρονος, ἀλλὰ τὸ τοῦ θήλεος ὑποπτέων ἀσθενές, τοὺς τὴν ἀναίρεσιν ἐπιτετραμμένους Ἰουστίναν ἱελοῦ διαχειρίσασθαι πρότερον· οὐ γενομένου, καὶ τὸ μακάριον τέλος αὐτῆς δεξαμένης, πολλὴν¹⁴ ἐκεῖνος ὁμολογήσας τῷ Θεῷ χάριν τῆς καλῆς ταύτης καὶ ποθεινῆς κλήσεως, περιχαρῶς καὶ αὐτὸς διὰ ξίφους εὐθύς τελειοῦται, καὶ πρὸς οὐρανὸν¹⁵ ἀναφέρεται.

ΛΓ'. Οὕτως οὖν τῶν ἱερῶν κειμένων σωμάτων, καὶ μηδενὸς θαρρόυντος αὐτῶν τὴν ἀνάληψιν διὰ τὸ πολὺ τῶν Ἑλληνιστῶν ἄγριον καὶ πρὸς τὰς τιμωρίας ὀξύρροπον· (σημεῖον δὲ, καὶ γὰρ ἤδη κατὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων δοθείσης τῆς ἀποφάσεως, παροδεύων τις, ᾧ Θεόκτιστος ὄνομα, καὶ τὸν ἄγιον ἀπαγόμενον¹⁶ θεασάμενος, ὡς μόνον ἔφη· Ἀδίκως ἀτίμῳ θανάτῳ ὄσιος¹⁷ ἀνὴρ παραδέδοται, μάρτυς ἦν παραχρῆμα σχέδιος, ἅμα γὰρ τῇ φωνῇ τοῦ ἵππου κατενεγκίων αὐτὸν Φέλκιος¹⁸ ὁ συγκάθεδρος, ᾧ καὶ τὰ περὶ τῶν ἁγίων ὁ βασιλεὺς προηγουμένως ἐπέσκηψε, τὸν Ἰσον καὶ αὐτῷ τοῖς τοῦ Χριστοῦ μάρτυσιν ἐπήγαγε θάνατον·) χρόνου οὖν οὐχὶ συχνοῦ διαγενο-

⁷ deest, B. C. ⁸ καταπράξει, B. ⁹ ἐπιθεῖναι, B. ¹⁰ καταγνώσθαι, B. ¹¹ μικρὸν, B. ¹² ἐπαγομένων, B. ¹³ add. τινά, C. F. ¹⁴ add. καὶ, B. ¹⁵ οὐρανός, B. ¹⁶ ἀπαγόμενον, B. ¹⁷ add. ὁ, B. ¹⁸ Ἐλθίος, B. — Φέλκιος, F.

μένου, καὶ τῶν τιμίων οὕτω λειψάνων κειμένων, διαπόντιον ἐκ τῆς Ῥώμης πορείαν τινὲς τῶν Χριστιανῶν στελλόμενοι, ἐπεὶ τὴν μὲν ἄγιον ἰδόντες εὐθὺς ἐγνώρισαν, οὐκ εἶχον δὲ τοὺς τῶν φυλάκων λαθεῖν ὀφθαλμούς· οἱ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ¹⁹ παρέμεναν τὴν τῶν λειψάνων φυλακὴν ἐπιτετραμμένοι, τοῦ μὴ παρὰ τινῶν ἀποκλαπῆναι ταῦτα ἕως ἂν φθάσῃ τροφή ²⁰ πετεινοῖς καὶ θηρίοις γινόμενα, οὐδ' αὐτοὶ τῆς προσεδρίας ²¹ ἠμέλουν ἄχρις οὗ ²² οἱ φύλακες μὲν ὕπνου ἠτήθησαν· αὐτοὶ δὲ τοὺς πολυτίμους ἀναλόμενοι θησαυροὺς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέπλεον, ἐπιφερόμενοι καὶ τὰ τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν ὑπομνήματα, ἃ τινι τῶν περιφανεστάτων μετὰ καὶ τῶν ἱερῶν σωμάτων πιστεύουσι γυναικῶν (Μαρτῶνῃ μὲν τοῦνομα, Ῥουφίῃ δὲ τὸ ἐπώνυμον) Κλαύδιον ἀυχούση ²³ τοῦ γένους ἀρχηγόν· ἥπερ ἐν τῷ ἐπισημοτάτῳ λόγῳ τῆς πόλεως τιμίως ἐν τιμῇ ταῦτα κατατίθησι θήκη, ἰάσεις ἀφθόνους οὐ τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ ²⁴ μόνον οἰκοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πανταχόθεν ²⁵ ἐκείσε φοιτῶσιν ὅσαι ἡμέραι παρέχοντα εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ²⁶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A jacerent reliquiae, quidam ex Christianis, qui Roma in transmarinas veniebant regiones, ubi sanctum vidissent et eum statim agnovissent, non possent autem fallere custodum oculos, qui ad hoc ipsum manebant, quod esset eis imperatum, ut custodirent reliquias, ne ex ab aliquo subriperentur, donec essent devoratae a volucris et bestiis: neque ipsi tempus observare neglexerunt, cum custodes quidem a somno victi fuere. Tunc enim ipsi, acceptis pretiosis thesauris, Romam denuo navigarunt, afferentes etiam monumenta eorum decertationis. Quae quidem simul cum sacris corporibus credunt fidei cujusdam mulieris clarissimae, cui nomen quidem erat Martona, cognomen autem Ruffina: quae dicebat se genus ducere a Claudio. Ea autem in maxime insigni tumulo civitatis illa honorifice deponit in una theca, affatim curationes non iis solis, qui Romam habitant, sed etiam iis qui illuc veniunt ex omni parte, praebentia quotidie: ad gloriam Dei Patris, et Domini nostri Jesu Christi: quem decet omnis honor, majestas et magnificentia, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

¹⁹ deest, D. ²⁰ τροφή, B. ²¹ προσεδρίας, C. ²² οὐν, B. ²³ ἀυχούσης.... αὐτῆς, B. — ἀυχούση.... αὐτῆς, C. D. F. ²⁴ deest, B. ²⁵ ἀδὲ, οἰκοῦσιν, D. ²⁶ πρέπει τιμῇ, πᾶσα μεγαλοσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς.... B. C. D. F.

MARTYRIUM TOY AGIOY

ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤΩ.

MARTYRIUM SANCTI

ET MAGNI MARTYRIS

CALLISTRATI

ET SOCIORUM.

(Latine apud Surium ad diem 27 Septembris, Graece nunc primum ex cod. ms. Paris.)

A. Τὴν τοῦ Κυρίου ποίμνην ὅσαι ἡμέραι πληθυνομένην ὁ δυσμενῆς καθορῶν πολλῇ κατ' αὐτῆς ὤρμησε τῇ μανίᾳ, διαφθεῖραι πᾶσαν διανοούμενος. Λύκος γάρ τινος πονηροῦς καὶ ἀγρίου αὐτῇ ἐπαφείς, Διοκλητιανόν, φημί, καὶ Μαξιμιανόν τοὺς τυράννους, καὶ θῆρας μᾶλλον ἢ βασιλεῖς, πικρῶς

C I. Cum Christi gregem indies multiplicari videret inimicus, in eum magno irruit furore, totum perdere cogitans. Improbis enim et agrestibus quibusdam lupis in eum immissis, Diocletiano, inquam, et Maximiano tyrannis, et bestiis potius, quam imperatoribus, acerbissime et crudelissime

cum per illos laceravit. Tantum enim eis immisit impetum in Christianos, ut alia quidem parva et levi cura digna ducerent : hoc autem solum magnifacerent, Christianos omnes, si fieri posset, perdere funditus : et hoc opus fore eis majori gloriæ putarent, quam alia omnia. Præsides itaque ab illis acerbiores mittebantur per omnes partes terræ, et edicta in omnem regionem, quæ parebat illorum imperio, pervadebant, quæ erant digna et mente imperatorum et animo ministrorum. Sed non Christi ovibus erant perpetuo futuri superiores mali persecutores ; qui enim eas emiserat in medio luporum, effecit, ut novo quodam modo superarent persecutores.

II. Atque multi quidem alii et minis et tormentis effecti superiores, ornati fuere corona martyrii : inter cæteros autem generosus quoque Christi miles, et qui viam pulcherrimam transegit martyrii, Callistratus : qui ortus quidem erat Carthagine, et postea relatus in numerum cohortis, quæ dicebatur Calendarum. Cum fuisset autem Romæ cum tota cohorte, essetque recens electus, solus veluti quædam stella in nocte, in quo luna non lucet, gratum emittebat splendorem, Christi fide illuminatus, cum tenebris erroris detinerentur commilitones. Ejus enim patris pater, nomine Neocorus, Pontio Pilato administrante Judæam, cum Iluc venisset, et Christi viderat perpassiones, et audiverat divinam ejus resurrectionem, et cum putasset ea, quæ tunc facta sunt, admirabilia, accedit ad apostolos, et se eis efficit familiarem, Christi fidem, veluti quidpiam pretiosum, mercatus. Deinde domum reversus, omnes qui erant ei genere conjuncti, his bonis impertitur mercibus. Sic hujus hæreditatis sit successor Callistratus, et quæ est in Christum fidem ubique induxit, tanquam divitias, quæ non possunt subripi. Quamobrem cum evasisset suspectus militibus, diligenter observatur ab eis quidnam ageret.

III. Cum ergo una nocte cum e cubili surrexisse, et consuetas preces Deo fudisse aspexissent, ea duci exercitus Persentino significant. Ille autem, eo statim accersito : Num, inquit, o Callistrate, vera sunt, quæ dicuntur a tuis commilitonibus ? Is autem : Nescio, inquit, quidnam de me dicant : ego enim sum nullius mihi mali conscius. Ille vero jubet milites dicere. Il autem : Jube, aiunt, eum diis sacrificare : et sic scies, quidnam sentiat, et quænam sit ejus religio. Statim autem jussus sic facere Callistratus : Ego, inquit, non didici diis sacrificare : sed potius Deo vero et vivo, qui omnia produxit ex nihilo, et hominem formavit e terra ; deos vero, qui coluntur a vobis, quos fabricatæ sunt manus artificum, sculptura et fusione elegantiam ac decorem eis largitæ, eos ego, cum non deos, sed esse dæmonia potius a divina didicerim Scriptura, ita nomino. « Omnes enim, in-

A αὐτὸν καὶ ὠμοτάτως δι' ἐκείνων ἐσπάρτασε. Καὶ γὰρ τοσούτην αὐτοῖς ἐνήκε κατὰ Χριστιανῶν τὴν ἔρμη, ὡς τὰ μὲν ἄλλα μικρᾶς καὶ τῆς τυχοῦσης ἀξιοῦν φροντίδος, μόνον δὲ τοῦτο τὸ Χριστιανούς πάντας εἰ δυνατόν ἄρδ οἴχεσθαι πανωλεθρίους περὶ παντὸς ποιείσθαι, καὶ ἔργον αὐτοῖς εἶναι τῶν ἄλλων πάντων τὸ σπουδαιότατον. Ἄρχοντες τοιγαροῦν ἐκείνων πικρότεροι πανταχοῦ γῆς διεπέμποντο, διατάγματα τε πρὸς πᾶσαν τὴν ἐκείνοις ὑποκειμένην, ἄξια καὶ τῆς τῶν βασιλέων γνώμης, καὶ τῆς τῶν ὑπηρετούντων ὑπάρχοντα διανοίας. Ἄλλ' οὐκ ἐμελλον ἄρα τῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων οἱ κακοὶ διώκται κρείττους εἰς τέλος ὀρθῆναι : ὁ γὰρ ἐν μέσῳ λύκων ἐκπέμψας αὐτὰ καινῶ τινι τρόπῳ περιγενέσθαι τῶν διωκόντων πεποίηκε.

B B'. Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι ἀπειλῶν τε καὶ βασάνων ἀνώτεροι καταστάντες τῷ μαρτυρικῷ στεφάνῳ κατεκοσμήθησαν, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, καὶ καλλίστην ὁδὸν τοῦ μαρτυρίου διανύσας, Καλλίστρατος : ὃς τῆς Καρχηδονίων μὲν ὄρμητο, σπαίρα τῇ τῶν Χαλενδῶν λεγομένην κατελεγέντος, ἐν Ῥώμῃ, γενόμενος δὲ σὺν ὄλῳ τῷ τάγματι, κομιδῇ νεώλεκτος ὢν, μόνος ὡσπερ τις ἀστήρ ἀσελήνου νυκτὶ χάριεν οἶον ἀπέλαμπε, τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει πεφωτισμένος, τῶν συστρατιωτῶν ζόφῳ τῷ τῆς πλάνης κατεχομένων. Ὁ γὰρ πρὸς πατρὸς τοῦτου πατὴρ τοῦνομα Νεωκόρος, Ποντίου Πιλάτου τὴν Ἰουδαίαν διέποντος, ἐκεῖσε πεφοιτηκῶς, αὐτόπτης τε τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν ἐγεγόνη, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ κατήκου ἀναστάσεως. Τὰ παράδοξά τε τῶν τότε γενομένων ἰδὼν, τοῖς ἀποστόλοις προσέρχεται, καὶ τοῦτοις ἑαυτὸν γνωρίμων καθιστᾷ, τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν οἶά τε τῶν πλουτίμων ἐμπορευσάμενος. Εἶτα καὶ εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανελθὼν, τοῖς πρὸς γένους ἅπασιν τοῦ καλοῦ τοῦτου μεταδίδωσιν ἐμπορευμάτων. Οὕτω τοῦ κλήρου τοῦδε διάδοχος ὁ Καλλίστρατος γίνεται, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὡς τινα πλοῦτον ἄσυλον ἐπήγετο πανταχοῦ, παρὰ καὶ τοῖς στρατιώταις ὑποπτος καταστάς παρατηρεῖτο παρ' αὐτῶν ἀκριβῶς ὅτι καὶ ἐρήνη.

Γ'. Μιᾶς οὖν τῶν νυκτῶν τῆς κοίτης ἐξαναστάντα, καὶ τὰς συνήθεις εὐχὰς τῷ Θεῷ ποιούμενον θεωρῶμενος, τῷ στρατηλάτῃ ταῦτα Περσεντίνῳ διασημαίνουσιν. Ὁ δὲ αὐτίκα μεταπεμφθὲς, Ἄρά γε, Καλλίστρατα, ἔφη, τὰ παρὰ τῶν σὺν ἐταίρων καὶ συστρατιωτῶν λεγόμενα κατὰ σοῦ ἀληθῆ τυγχάνουσιν ὄντα ; Ὁ δὲ, Οὐκ οἶδα, φησὶ, τί οὗτοι κατ' ἡμῶν λέγουσιν : ἐγὼ γὰρ οὐδὲν ἑμαυτῷ πονηρῶν σὺνοῖδα. Καὶ ὃς καλεῖται τοῖς στρατιώταις εἰπεῖν. Ἐκαῖνοι δὲ, Κέλευσον αὐτῷ, φασὶ, τοῖς θεοῖς θῦσαι, καὶ οὕτως εἴση ποῖον αὐτῷ τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας. Αὐτίκα γοῦν οὕτω ποιεῖν ἐπιτραπέις ὁ Καλλίστρατος, Ἐγὼ θεοῖς, ἔφη, θύειν οὐκ ἔκαθον, ἀλλὰ Θεῷ μᾶλλον τῷ μόνῳ ζῶντι καὶ ἀληθεῖ, τῷ πάντα τε ἐξ οὐκ ὄντων παραγαγόντι, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκ γῆς διαπλάσαντι : θεοῖς δὲ τοῖς παρ' ὑμῶν σεβομένους, οὓς χεῖρας ἐδημιούργησαν τεχνιτῶν, γλύμματι καὶ χωνεῖζ τὸ εὐπρεπὲς αὐτοῖς χαρισάμεναι, τοῦτους οὐ

θεοὺς ἐγὼ, ἀλλὰ δαιμόνια μᾶλλον παρὰ τῆς θείας ἡμῶν Γραφῆς μαμαθητικῶς ὀνομάζω. « Πάντες γὰρ, φησὶν, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, καὶ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. » Θύειν δὲ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἀποδιδόναι τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς παρὰ τῆς αὐτῆς πάλιν Γραφῆς πεπαίδευμαι. Εἰ μὲν οὖν τὸ διαφέρου τοῦ δόγματος ἐμποδῶν μου τι πρὸς τὴν στρατιωτικὴν λειτουργίαν καθίστατο, εἰκὸς ἦν καὶ τοῦτο δικαίως ἐνδιαβάλλειν με, καὶ τὸ σὸν μεγαλοπρεπὲς ἐπιμελῶς τῆς διαβολῆς ἀκούειν, καὶ ἐφ' οἷς ἐνδεῶς ἔχομεν αἰτίαν ἐπάγειν· ἐπεὶ δὲ κατ' οὐδὲν τυγχάνομεν ὑπεροῦντες, τίνας χάριν ἐκ μόνου τοῦ μὴ τῷ ὑμετέρῳ συμβαίνειν δόγματι, τούτοις τε βραδίως ὑπέχεις τὰς ἀκοάς, καμὲ ὑπὸ δίκην ἔχεις;

Δ'. Ὁργῆς ἐπὶ τούτοις ὁ στρατηλάτης ἀναπλησθεὶς, οὐ ρητορικῶν, ἔφη, λόγων ὁ νῦν ὑπάρχει καιρὸς, ἀλλὰ βασάνων μάλιστα πικροτάτων καὶ τιμωριῶν φοβερῶν ὧν οὐκ εἰς μακρὰν πείρας ἔξεις, εἰ γὰρ μὴ, πεισθεὶς ἐμοί, τοῖς θεοῖς θύσεις οἷς καὶ βασιλεὺς αὐτὸς προσκυνεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἀγνοεῖς οἷος ἐγὼ φοβερός, ἅτε δὴ καὶ βλέμματι μόνῳ καὶ λεοντῶν βρυχήματι, ἱκανὸς ὦν καταπλήξαι πρὸς τῶν αἰκισμῶν. Ὁ δὲ Καλλίστρατος, Ὁ σὸς, ἔφη, βρυγμὸς ἔποισ' ἂν καὶ ἡ, πρόσκαιρον ἔχει τὸ φοβερὸν καὶ διαιγοχρόνιον· ὁ δὲ τῶν ὀδόντων ἐκείνος αἰώνιος, ὃν ἐμπεισεῖν πάνυ φοβίτω, καὶ μόνῃ τῇ μνήμῃ περιδεῆς γίνομαι. Ὁ δὲ στρατηλάτης, οὐκέτι κατέχειν οἷός τε ὦν τὸν θυμὸν, κελεύει ταθέντα τοῦτον, ὑπὸ στρατιωτῶν ἀφαιδῶς τύπτεσθαι. Ὁ δὲ καὶ τυπτόμενος οὐκ ἀφῆκεν ὀδυνωμένου φωνήν, οὐκ ἀνέπεμψε πρὸς οἰκτόν τινα στεναγμὸν, ἀλλ' ὡσπερ ἄλλου τὴν βίασνον ὑπομένοντος αὐτῆς ἐψάλλα, λέγων· « Ὄμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, Δέσποτα· » καὶ αὖθις· « Ἐταπεινώθη ἕως σφόδρα· Κύριε, ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου, » καὶ μὴ δῶς ἐπίχαρμα τῷ λυμεῶνι τούτῳ γενέσθαι· ἀλλ' ἐνίσχυσόν με, Δέσποτα, τὰς βασάνους ταύτας ὑπενεγκεῖν, διδοὺς δύναμιν τῷ ταπεινῷ τούτῳ καὶ ἀσθενεῖ σώματι, καὶ τὴν ψυχὴν ἰσχυροτέραν ἀπεργαζόμενος. Ὡς δὲ, ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ὥραις τυπτομένου τοῦ μάρτυρος, τὸ αἷμα τούτου ἴσα καὶ ποταμοῖς ἀποφρέειν ὁ παράνομος δικαστὴς ἐθεάσατο, ἀνεθῆναι τῶν βασάνων ἐκέλευε, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, Αὐτά· αἱ ἀρχαί, καὶ τοιαῦτα τὰ προσήμια σοὶ τῆς ἀπειθείας, Καλλίστρατε. Σώφρονι τοίνυν χρησάμενος λογισμῶν, τοῖς ἐμοῖς πείσθητι λόγοις, ὥστε τῶν ἔτι μενουσῶν σε βασάνων ἀπαλλαγῆναι. Ὅμιλον γὰρ σοὶ θεοὺς, εἰ μὴ, τῷ βασιλικῷ θεσπίσματι εἴξας, θυσίας προσοίσεις αὐτοῖς, βάνανοί σου τὴν σῶμα διαφθεροῦσι, καὶ κύνας μὲν τὸ αἷμά σου λάψουσι, λέοντες δὲ σου τὰς σάρκας ἐδόνται. Ὁ δὲ γενναῖος Καλλίστρατος, Ἠλπιστα ἐπὶ τὸν Θεόν, εἶπε, τὸν ἰσχυρὸν, τὸν σώζοντα, ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἐκ χειρὸς κυνῶν τὴν μονογενῆ μου ψυχὴν ῥύσεται. Μόνῃ γὰρ τῷ ἦντι ἐν πάσῃ τῇ γε ὑπὸ σε στρατιᾷ τούτου ἐπιγινώσκει Θεόν. Ἀλλὰ γὰρ αὐτῷ πισποθεὶς εἰμι

A quit, dii gentium dæmonia¹; » et : « Simulacra gentium, argentum et aurum, opera manuum hominum². » Deo autem sacrificare sacrificium laudis, et reddere Altissimo vota³, ab eadem rursus didici Scriptura. Atque si differentia quidem dogmatis esset mihi impedimento ad munus militare, consentaneum esset, et eos me juste criminari, et tuam magnificentiam diligenter audire insidias, et propterea quod non plene officio functus essem, me accusare. Sed cum nulla in re delinquam, quam de causa ex eo solo, quod cum vestro dogmate non conveniam, et eis facile aures præbes, et me ducis in iudicium ?

B IV. His ira repletus dux exercitus : Non est, inquit, rhetoricarum nunc tempus orationum, sed tormentorum longe acerbissimorum et suppliciorum terribilium, quæ brevi experieris, nisi mihi parens, diis sacrificaveris, quos et ipse adorat imperator. Neque enim ignoras, quam sim ego terribilis, ut qui solo aspectu et voce possim perterrere vel ante supplicia. Callistratus autem : Tuus, inquit, stridor, cujuscumque fuerit, terrorem affert ad breve tempus : est vero æternus stridor ille dentium⁴, in quem valde horreo incidere, et sola terreor memoria. Dux autem exercitus, cum iram non posset cohibere, jubet eum a militibus extensum valide verberari. Ille vero etiam cum verberaretur, non emisit vocem dolentis : non ad movendam misericordiam aliquem edidit gemitum : sed perinde ac si alius tormentum sustineret, ipso psallebat, dicens : « Juravi et statui servare judicia justitiæ tuæ⁵, Domine. » Et rursus : « Humiliatus sum valde : Domine, vivifica me secundum verbum tuum⁶ : » et ne permittas ut sim ludibrio huic viro pestifero : sed me confirma, o Domine, ut feram hæc tormenta, dans vires huic humili et imbecillo corpori, et animum efficiens fortio-rem. Cum autem, dum multis horis verberaretur martyr, ejus sanguinem instar fluvii defluentem aspexisset iniquus iudex, jussit relaxari a tormentis, et dixit ei : Hæc sunt principia præmiorum inobedientiæ, Callistrate. Sapienter ergo tibi consulens, morem gere iis, quæ dico, ut ab iis, quæ adhuc te manent, libereris tormentis. Deos enim tibi juro, nisi imperatorio cedens decreto, eis sacrificaveris, tormenta corpus tuum perdent, et canes quidem sanguinem tuum lingent, leones autem tuas carnes edent. Generosus autem Callistratus : Spero, inquit, in Deum fortem, Deum viventem, quod ipse me extrahet ex ore leonis, et ex manu canum unigenitam meam animam. Sola autem revera nunc in toto, qui tibi paret exercitu, hunc Deum agnoscit. Verum in eo confido, quod non solam, sed cum pluribus aliis eam accipiet, eis quoque indita cognitione hujus sancti et adorandi nominis.

¹ Psal. xcvi, 5. ² Psal. cxiii, 4. ³ Psal. xlix, 11.

⁴ Matth. viii, 12. ⁵ Psal. cxviii, 106. ⁶ Ibid. 107.

ὅτι μὴ μόνον, ἀλλὰ σὺν πλείοσι καὶ ἑτέροις αὐτὴν λήψεται, τὴν ἐπίγνωσιν καὶ αὐτοῖς ἐνθεῖς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ καὶ προσκυνητοῦ ὀνόματος.

V. His verbis magis irritata illa bestia, jubet A multas minutas testas substerni, et martyrem supinum super ipsas trahi, ut corporis plagis sic discerpti, dolorum esset sensus acrior. Hoc autem dicto citius effecto, jubet rursus infundibulum ori ejus immitti, et pelvim aquæ ei infundi, ut instar utris impleretur sanctus. Postquam autem hoc supplicium fortiter sustinuit : Nisi mihi parueris, inquit judex, maris habebit te profundum. Clarum est enim, quod nisi te brevi de medio sustulero, alios quoque mihi perdes milites. Callistratus autem : Tibi quidem, inquit, o scelestissime, magis est curæ, ut qui est sub patre tuo diabolo, custodias gregem non diminutum ; mihi autem in Deo spes est et fiducia, quod hunc acquiram Christo meo, et vera fide confirmabo, et in media hac civitate figam eis ecclesiam. Dux vero exercitus magis animo conturbatus : Impie tu, dixit, et infelix, mortis sententia tuo jam impendet capiti, et cogitas figere ecclesiam, et multos ex nostris ad Deum tuum adducere ? Hoc cum dixisset, jubet sibi afferri saccum, et in eum injici sanctum, et statim demitti in profundum maris. Ipse autem stabat in litore, nulli alii rem credens, nisi propriis oculis. Saccus vero, divina quadam providentia, impetu aquarum petrae, quæ in mari latebat, allisus, fuit disruptus, justo tanquam in ventre ceti, in eo orante. Erat autem omnino Deus admirabilium, sicut prius Jonam, ita ipsum quoque servaturus. Duo itaque delphini, tanquam C jussi, adnatantes, cum sanctum tergo excepissent, sublime tollunt, deinde ad litus accedentes, sensim et caute eum deponunt in terra. Quo in loco sanctus martyr opportune canens ea, quæ David : Veni, dicebat, in profundum maris ; sed neque procella me obruit ¹, neque laboravi clamans, dum orarem ad te ², Domine. Quoniam celeriter meas audiisti preces, et ex vinculis inevitabilibus, et ex profundo infimo me abrupuisti admirabiliter, ac præter opinionem : et sacco meo disrupto, circumdedisti me lætitia ³.

επὸντισεν, οὔτε μὴν ἐκοπίασα κράζων, ἐν τῷ θέεσθαί με πρὸς σέ, Κύριε· ὅτι μου ταχέως τῆς δεήσεως ἤκουσας, καὶ ἐξ ἀφύκτων δεσμῶν καὶ βυθοῦ κατωτάτου παραδόξως ἀφῆρπασας· τὸν σάκκον διαρρήξας, εὐφροσύνην με περιέζωσας.

VI. Sed hæc quidem sic canebat athleta in voce D exultationis. Multitudo autem militum obstupefacta eo quod factum erat præter opinionem, protinus procidentes, sancti pedes prehensabant (erant autem numero quadraginta et novem) ; petentes liberari ab errore simulacrorum, et ad Christum adduci. Ecce enim, aiunt, cognovimus Deum tuum esse revera magnum, qui te vel ex profundo maris liberavit admirabiliter. Beatus autem martyr : Meus, inquit, Dominus Christus non repellit eos, qui ad ipsum accedunt. Ille enim di-

E'. Ἐπὶ πλέον τοῖς λόγοις τούτοις ὁ θῆρ ἐκαίνοσ παροξυνθεῖς, πλήθος λεπτῶν ὀστράκων ὑποστρωθῆναι κελεύει, τὸν μάρτυρά τε ὑπτίον ἐπ' αὐτοῖς ἔλκεσθαι ὥστε τῶν πληγῶν, οὕτω τοῦ σώματος ἐπιξαινομένου, ὀριμυτέραν αὐτῷ τὴν αἴσθησιν τῶν ὀδυρῶν γίνεσθαι. Τούτου δὲ θάττον ἢ λόγος ἐκτελεσθέντος, κελεύει πάλιν γώνην αὐτοῦ τῷ στόματι ἐντεθῆναι, καὶ λεκάνην αὐτῇ ὕδατος ἐσχυθῆναι, ὡς ἀσχοῦ δίχην πληρωθῆναι τὸν ἅγιον. Ὡς δὲ καὶ ταύτην ὑπήνεγκε γενναίως τὴν τιμωρίαν, Εἰ μὴ πεισθῆς μοι, ὁ δικαστῆς ἔφη, ὁ βυθὸς ἔξει σε τῆς θαλάσσης. Εὐδὴλον γὰρ ὡς, εἰ μὴ σε συντόμως ἐκτρίψω, καὶ ἑτέρους τῶν στρατιωτῶν μοι προσαπολέσεις. Ὁ δὲ Καλλίστρατος, Σοὶ μὲν πολλή, ἔφη, σπουδή, μιαιώτατε, τὴν ὑπὸ τῷ πατρὶ σου τῷ διαβόλῳ τεταγμένην ποίμνην διαφυλάξεις ἀμείωτον· ἐμοὶ δὲ ἐλπίς ἐν Θεῷ καὶ πεποιθήσις, ὅτι προσημεύσω ταύτην τῷ ἐμῷ Χριστῷ, καὶ τῇ ἀληθείᾳ πίστει βεβαιώσω, αὐτοῦ τε τὴν Ἐκκλησίαν ἐν μέσῳ τῆσδε τῆς πόλεως καταπήξω. Καὶ ὁ στρατηλάτης μᾶλλον τὴν ψυχὴν διαταραττόμενος, Ἄνοσι σὺ καὶ κακόδαιμον, εἶπεν, ἡ τοῦ θανάτου ψῆφος ἤδη ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἤύρηται· σὺ δὲ Ἐκκλησίαν καὶ νῦν πήξαι διανοεῖς καὶ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων τῷ Θεῷ σου προσάγαγεῖν ; Τοῦτο εἰπὼν, σάκκον ἐνεχθῆναι προστάττει, καὶ τὸν ἅγιον αὐτῷ ἐμβληθῆναι ἀφεθῆναι τε κατὰ τὸ μέσον εὐθύς τῆς θαλάσσης. Αὐτὸς δὲ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν εἰστήκει, οὐδὲν ἄλλω ὅτι μὴ ὀφθαλμοῖς ἰδίους τὸ πρᾶγμα πιστεύων.

Ἁ δὲ σάκκος θείξ τινα προμηθεῖα τῇ τῶν ὕδατων φορᾷ πέτρας ὑφάλου ῥήγματι προσπεσὼν διερρήγα, τοῦ δικαίου καθάπερ ἐν κοιλίᾳ κήτους εἰσω τούτου προσευχομένου. Ἐμελλε δὲ πάντως ὁ τῶν θαυμασιῶν Θεός, ὡσπερ τὸν Ἰωνᾶν πρότερον, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸν διασώσασθαι. Δύο τοιγαροῦν δελφίνες ἐξ ἐπιτάγματος ὡσπερ ὑπονιξάμενοι, κατὰ νότου τε τὸν ἅγιον ὑπολαθόντες, μετεωρίζουσιν, εἶτα τῷ αἰγιαλῷ προσελθόντες, ἄρέμα καὶ λίαν πεφυλαγμένον τῇ γῆ αὐτὸν ἀποτίθενται. Ἐνθα καὶ ὁ ἅγιος μάρτυς τὰ τοῦ Δαυῖδ ἐπικαίρως ψάλλον, Ἔλεγεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης· ἄλλ' οὔτε καταίγεις με κατ-

Γ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως ἐν χεῖρι ἀγαλλιύσεως ὁ ἀθλητῆς ἤδε. Τὸ δὲ τῶν στρατιωτῶν πλήθος, τῷ παραδόξῳ τοῦ γενομένου καταπλαγέντες, προσπεσόντες εὐθύς τῶν τοῦ ἁγίου ποδῶν εἶχοντο (ἐννέα δὲ καὶ τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμὸν ἤσαν), ῥυσθῆναι τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης αἰτούμενοι, καὶ τῷ Χριστῷ προσαχθῆναι. Ἴδου γὰρ, φασίν, ἔγνωμεν ὅτι μέγας ἐν ἀληθείᾳ ὁ σὸς ὑπάρχει Θεός, ὅς σε καὶ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ὑπερφυῶς ἐρρύσατο. Ὁ δὲ μακάριος μάρτυς, Ὁ ἐμὸς, ἔφη, Δεσπότης Χριστὸς, τοὺς αὐτῷ προσιόντας οὐκ ἀπωθεῖται· ἐκείνου γὰρ

¹ Psal. lxxviii, 3, 4. ² Psal. xxx, 23. ³ Psal. xix, 12.

λόγος· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Χαίρετε τοιγαροῦν, ὑμεῖς καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰς χεῖρας διὰρας εἰς οὐρανὸν, Κύριε, εἶπεν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, καὶ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας, ἐπίθεε ἐπὶ τὸ μικρὸν σου ποίμνιον τοῦτο, καὶ πάσης βλάβης ὀρωμένων τε καὶ ἀοράτων θηρῶν συντήρησον· ὅτι μόνον ὑπάρχεις δεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ζ'. Ταῦτα ἐπεὶ γνώριμα κατέστη τῷ στρατηλάτῃ, πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀπιδὼν, Νῆ τὸν λαμπρότατον, εἶπεν, ἥλιον, μεγάλων ἀναπέπλησται γοητειῶν οὐρανόσφι. Τὴν τε γὰρ ὀρμὴν τοῦ ὕδατος ἐπέδησεν, ἀπαθήσῃ κακῶν ἀναδύς, καὶ τούτους, ὡς προέφη, καταγοητεία ἐπεσπάσχετο. Εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸν μάρτυρα, Ἐγὼ σου, ἔφη, τὰς γοητείας διελέγξω, Καλλίστρατε· Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ εἶση τίς μὲν Περσερτίνος ἐστίν, ὁ τῶν μεγάλων θεῶν θεραπευτής· τίς δὲ ὁ ἐσταυρωμένος ὄν αὐτός τε σέβεις, καὶ ἐφ' ᾧ ματαίως ὁ κατάρτος πέποιθας. Καθίσας οὖν ἐπὶ τοῦ βήματος βροπάλῳ καθ' ἕνα κελεύει τύπτεσθαι τοὺς πεπιστευκότας ἅπαντας στρατιώτας· οἱ καὶ τυπτόμενοι χαλεπῶς, τὰ μέλη τε κατακλώμενοι, ὡς περ ἐξ ἐνός στόματος, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἔλεγον, τοῖς σου δούλοις ἐπίστηθι, βοήθει, καὶ δὸς ἡμῖν τὴν μέχρι κελους ὑπομονήν· διὰ σὲ γὰρ καὶ τὴν εἰς σὲ πίστιν οὕτω πάσχειν εἰλίμεθα. Εἶη δὲ παρὰ σοῦ φυλαττόμενος καὶ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλός τε καὶ ποιμὴν Καλλίστρατος, ὡς ἂν τε λειότερον δι' αὐτὸν τῆς ἀσεβείας λόγον κατηγορήντες, βεβαιωτέρην καὶ τὴν σὴν ἐπίγνωσιν λάβωμεν. Νῦν γὰρ ὡς ἀπολωλότα πρόβατα ἐνώπιόν σου ἐσμεν, Κύριε. Ὅψε δὲ ποτε τῆς μανίας κόρον λαθὼν ὁ μανίας πάσης καὶ ὀργῆς ἐμπλεῶς ἀνεθῆναι μὲν αὐτοὺς τῶν μαστιγῶν κελεύει, πρὸς δὲ τὴν φρουράν ἀπαχθῆναι· φυλαχθησομένους αὐτῇ μέχρις ἂν διασκέψηται, πῶς τὰ περὶ τῆς αὐτῶν διάθηται ἀπωλείας. Οὐδὲ γὰρ μετρίως αὐτοῦ καθίκετο τὸ πεντήκοντα στρατιώταις· εὐθύς ἔλαττον γενέσθαι τὸ αὐτοῦ στρατεύμα, καὶ ταῦτα τῇ μεταθέσει καὶ τοῦ σιβάσματος.

Η'. Σὺν ἅμα γοῦν τῷ ἱερῷ Καλλιστράτῳ τὸ δεσποτικόν κατακρίθοντες, τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν ὑπ' ἐκείνου ἐξεπιδεύοντο. Εἰς μέντοι τούτων Δαλμάτος ὄνομα, ἐν μέσοις αὐτοῖς στάς, Δεόμαί σου, διδάσκαλε, τῷ ἀγίῳ φησί, τρανότερόν ἡμᾶς τὰ θεῖα δόγματα διδαχθῆναι, ὥστε τὸν νοῦν ἡμῶν τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει ἐδραιωθῆναι, γινῶναι τε ἡμᾶς τὰς ἐλπίδας τῆς προσδοκωμένης ζωῆς, ἵνα μηκέτι, τὸν λογισμὸν ἀσκήριχτοι ὄντες, εὐεξαπάτητοι γενώμεθα τοῖς διαστρέφειν ἡμᾶς βουλομένοις. Γενέσθω δὲ ἡμῖν γρόριμα καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας μυστήρια, τὰ τῆς ἀναστάσεώς τε καὶ τῆς ἀνταποδόσεως· οὐδὲ γὰρ ἐφθηνεν οὔτε παρὰ τῶν πατέρων ὑμῶν, οὔτε μὴν ὑπό τινος ἄλλου διδαχθέντες τι περὶ τούτων. Ὁ μακάριος Καλλίστρατος, Ἐκαστος ὑμῶν, εἶπε, περὶ οὗ βούλεται πυθθάνεσθαι. « Ὁ δὲ θεὸς ὁ διδάσκων ἄν-

A cit : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ¹⁰. Gaudete ergo et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis ¹¹. » Hæc cum dixisset, et manus ad caelum sustulisset : Domine, dixit, qui in caelis habitas, et humilia respicis ¹², et permanes in sæcula ¹³, aspice ad hunc parvum tuum gregem, et conserva ab omni damno, tam bestiarum, quæ videntur, quam quæ sub aspectum non cadunt. Quoniam solus es glorificatus in sæcula sæculorum. Amen.

VII. Postquam hæc fuerunt cognita duci exercitus : Per lucidissimum, inquit, solem, hic est magnis repletus præstigiis. Nam et aquæ repressit impetum, emergens illæsus a malis : et hos, ut prædixit, altraxit, eorum præstringens oculos. Deinde conversus ad martyrem : Ego tuas, inquit, refellam præstigias, o Callistrate. Brevi autem scies, quisnam sit quidem Persentinus, magnorum deorum cultor : quis autem Crucifixus, quem et ipse colis, et in quo execrandus inaniter confidis. Cum ergo sedisset pro tribunali, jubet clavis verberari omnes qui crediderant, milites : qui etiam dum graviter verberarentur, et membra eorum confringerentur, veluti uno ore dicebant : Domine Jesu Christe, adsis adjutor tuis famulis, et da nobis ad finem usque patientiam. Propter te enim, et quæ est in te fidem, sic pati nostra sponte statuimus. A te autem servetur noster quoque præceptor et pastor Callistratus, ut per eum perfectius instituti in verbo pietatis, accipiamus firmiorem tuam agnitionem. Nunc enim tanquam oves perditæ sumus in conspectu tuo, Domine. Cum vix tandem autem furoris eum cepisset satiety, qui erat plenus omni furore et ira, eos quidem jubet relaxari a flagellis, abduci autem in custodiam, illic taudiu custodiendos, donec consideraverit, quidnam de eorum statuat interitu. Neque enim eum angebat mediocriter, quod quinquaginta militibus protinus esset minuendus exercitus, idque ob mutatam religionem.

VIII. Simul ergo cum sacrosancto Callistrato damnati ad carcerem, didicerunt ab illo veram Dei agnitionem. Unus enim ex iis, Dalmatus nomine, stans in medio eorum : Rogo te, præceptor, dicit sancto, ut nos divina dogmata doceamur apertius, quo mens nostra fide Christi stabiliatur, et cognoscamus spem vitæ, quæ exspectatur, ut non amplius instabiles cogitatione, facile decipi possimus ab iis, qui nos volunt convertere. Nota quoque nobis evadant dispensationis carnis susceptæ mysteria, resurrectionisque et remunerationis. Neque enim a nostris parentibus, neque ab ullo alio de his antea aliquid didicimus. Beatus autem Callistratus : Unusquisque vestrum, inquit, de quo velit, interroget : « Deus autem, qui docet hominem scientiam ¹⁴, » nobis quoque præbebit sermonem, causa

¹⁰ Matth. xi, 28. ¹¹ Matth. v, 12. ¹² Psal. cxii, 5, 6. ¹³ Psal. ci, 15. ¹⁴ Psal. xciii, 10.

vestræ utilitatis, et vobis inspirabit intelligentiam, ut pulchre agnoscatis mysteria pietatis. Cum sic dixisset, alius rursus, nomine Bibrachmus : Opus est, inquit, nobis prius scire, quomodo Christus, cum esset Deus, homo quoque voluit fieri similiter, ludibriaque, et probra quomodo sustinuerit, colaphosque, et contumelias, et flagra, et postremo mortem crucis.

IX. Sanctus autem ab alto iacipiens, fusius eis narravit mysterium Dei cognitionis : Deus, dicens, cum ex nihilo universum constituisset, manu propria fingit hominem ad suam similitudinem¹⁵, et paradysum, quem ille fecerat, illi donat ad delicias, dans ei liberum arbitrium, et faciens dominum omnis rei creatæ, quæ videtur¹⁶. Diabolus ergo ei invidens hoc vitæ genus, et hunc honorem, fraude eum aggreditur, et efficit, ut offendat Creatorem. In primum ergo hominem decernitur mors supplicium, et communis ab illo paradiso et deliciis (hei mihi) expulsio¹⁷. Quod cum factum esset, valde elatum fuit supercilium diabolo, qui eum supplantaverat, ut qui per hanc fraudem hominem sibi subjecerat. Et quid non mali quidem faciebat? Cuiam autem errori, et execrandorum simulacrorum adorationi, serpentiumque et belluarum, non subiciebat, hominumque cædibus ut docebat ad offerendum dæmonibus sacrificium : et præterea eum misere trahebat ad passiones ignominia¹⁸? Sic ergo videns Dominus suum signum dominio teneri a diabolo, non sustinuit id relinquere omnino expers auxilii; sed legem quoque dedit, quæ malorum reprimebat impetus : et misit prophetas, qui docebant, quemnam oporteat adorare¹⁹, et viam indicabant salutis. Postquam autem vidit non sufficere auxilium adversus tantas mali vires, victus a propriis visceribus, propter sui signi interitum, dat illum ipsum suum Filium unigenitum : et efficit ut fiat homo, sicut nos, cum nec ipsum quidem, quod Deus esset, perdidisset : ut pretextu carnis, et humana forma inescaret eum, qui nos decoperat, ut dum putaret se hominem aggredi, in Deum incidet. Quod etiam evenit. Nam cum invadentem inimicum vi vicisset, nobis hanc dedit victoriam per carnem ex nobis assumptam. Sed ne sic quidem abstinuit adversarius ab amica sibi malignitate. Sed cum videret multos attrahi ad agnitionem veritatis, tam iis quæ docebat, quam iis, quæ faciebat, miraculis, tæcos illuminans, et mortuos suscitans, paralyticos confirmans ac corroborans et curans dæmoniacos²⁰, movet in eum genus Judæorum, invidia movens improbas illas animas. Et cruciligunt quidem, cum volentem comprehendissent, sublimiori permittente providentia, et morte afficiunt²¹. Hoc enim factum est potius ad extremum adversarii exitium, et ad perfectam nostram erectionem. Nam

A θρωπον γινῶσιν, ἡ καὶ ἡμῖν λόγον ὀρέξει, τῆς ὑμετέρας ἔνεκεν ὠφελείας, καὶ ὑμῖν ἐμπνεύσει σύνεσιν, ὥστε καλῶς ἐπιγινῶσαι τὰ τῆς θεοσεβείας μυστήρια. Οὕτως εἰπόντος, ἕτερος πάλιν ὀνόματι Βίβραχος, Δεόμεθα μαθεῖν πρότερον, ἔφη, πῶς ἄρα θεὸς ὢν ὁ Χριστὸς καὶ ἀνθρώποις ἴσος ἠξίωσε γενέσθαι, ἐμπαιγμῶν τε καὶ ὀνειδιτμῶν πῶς ἠνέσχετο, ἔτι δὲ βραπίσματα, καὶ ὕβρεις, καὶ μάστιγας, καὶ τελευταῖον τὴν διὰ σταυροῦ θάνατον πῶς κατεδέξατο.

Θ'. Καὶ ὁ ἅγιος, ἀνωθεν ἀρξάμενος, πλατύτερον αὐτοῖς διεξήκει τὸ τῆς θεογνωσίας μυστήριον. Ὁ θεὸς, εἰπὼν, ἐκ μὴ ὄντων τὸ πᾶν συστησάμενος, χειρὶ τὸν ἄνθρωπον ἰδίᾳ κατ' εἰκόνα τὴν ἐκυτοῦ πλάττει, καὶ παράδεισον ὃν ἐκεῖνος ἐποίησεν, εἰς τροφήν αὐτῷ δίδωσιν, αὐτεξούσιον ἀποδείξας, καὶ κύριον πάσης τῆς ὑρωμένης κτίσεως. Ὁ τοίνυν διάβολος, φθονήσας αὐτῷ τῆς διαγωγῆς ταύτης καὶ τῆς τιμῆς, δι' ἀπάτης αὐτὸν ὑπέρχεται, καὶ τῷ πεποιτηκότι προσκροῦσαι παρασκευάζει. Θάνατος οὖν ἡ τιμωρία τῷ πρωτοπλάστῃ, καὶ ἡ τοῦ παραδείσου, οἴμοι! καὶ τῆς τροφῆς ἐκείνης ἀπόπτωσις. Οὐ δὲ γενομένου πολλῆ τῷ πτερνίσαντι διαβολῷ ἡ ὀφρὺς ἤρετο, ἅτε διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης ὑπὸ χεῖρα λαβόντι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τί μὲν οὐ ποιοῦναι κακόν; Ποίη δὲ πλάνη, καὶ εἰδιώλων μισθῶν προσκυνήσει, καὶ ἄλλων ἐρπετῶν καὶ κνωδάλων οὐχ ὑποβάλλοντι σφαγαῖς τε ἀνθρώπων, δαίμοσιν εἰς θυσίαν προσαγομένων, χρῆσθαι διδάσκοντι καὶ πρὸς τοῦτοις, εἰς τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας ἐλευθέρως αὐτὸν ἔλκοντι; Οὕτως οὖν ὑπὸ τοῦ διαβόλου κεκυριευμένον τὸ οἰκεῖον πλάσμα ὁ Δεσπότης ὄρων, οὐκ ἠνέσχετο πρὸς ἄκαν καταλιπεῖν ἀβοήθητον, ἀλλὰ καὶ νόμον ἔδωκε τὰς τῶν φαύλων ἐρμᾶς ἀνακόπτοντα, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, τίνα δεῖ προσκυνεῖν διδάσκοντας, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας ὑποδεικνύοντα ὁδόν. Ἐπεὶ δὲ μὴ ἀρκοῦσαν εὗρεπε τὴν βοήθειαν πρὸς τοσαύτην βύμη κακοῦ, ἠττώμενος τῶν οἰκεῖων σπλάγγων διὰ τὴν τοῦ ἰδίου πλάσματος ἐπὶ πλείστων ἀπώλειαν, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δίδωσι τὸν μονογενῆ· καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτὸν ἄνθρωπον γενέσθαι παρασκευάζει, μηδ' αὐτὸ τὸ εἶναι θεὸς ἀποθεβληκότα· ἵνα τῷ τῆς σαρκὸς προβλήματι καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τὸν ἡμᾶς ἀπατήσαντα δελεάσῃ, καὶ ἀνθρώπῳ οἰόμενος προσβαλεῖν, Θεῷ περιπέσῃ. Ὁ δὲ καὶ γέγονε. Καὶ τὸν ἐχθρὸν προσβαλόντα κατακράτος νενικηκώς τὴν νίκην ταύτην ἡμῖν διὰ τῆς προσληφθείσης ἐξ ἡμῶν σαρκὸς ἔδωκεν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀπειχέτο τῆς φιλῆς αὐτῷ κακίας ὁ ἀντικείμενος· ἀλλ' ἐπεὶ ἔώρα πολλοὺς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἐφελκόμενον, οἷς τε ἐδίδασκε, καὶ οἷς ἐτέλει παραδείξας, τυφλοὺς τε φωτίζων, καὶ νεκροὺς ἀνιστῶν, παραλύτους βρονύων, καὶ δαιμονῶντας ἰώμενος, τὸ τῶν Ἰουδαίων γένος κινεῖ κατ' αὐτοῦ, φθόνῳ τὰς πονηρὰς ἐκεῖνος ψυχὰς βεβληκώς· καὶ σταυροῦσι μὲν ἐκόντα λαβόντες, δι' οἰκονομίαν ὑψηλοτέραν, καὶ θανατοῦσι. Τοῦτο γὰρ μᾶλλον εἰς παντελῆ τε τοῦ ἀν-

¹⁵ Gen. i, 26. ¹⁶ Gen. ii, 15. ¹⁷ Gen. iii, 24. ¹⁸ Rom. i, 26. ¹⁹ Exod. xi, 5. ²⁰ Matth. iv, 24. ²¹ Matth. xxvii, 35; Marc. xv, 25; Luc. xxiii, 33; Joan. xiv, 23.

τικειμένου γέγονεν ἔλεθρον, καὶ εἰς τῶν τελείαν ἀνθρώπων. Εἰς αὐτοῦ γὰρ κατελθὼν, εἶτα τριήμερος ἀναστάς, νεκροὶ μὲν οὕτω τὸν νεκρωτὴν διάβολον, ἡμᾶς δὲ τῆ αὐτοῦ ἐγέρσει συνανίστα, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναφέρει, ὅτε τῷ ἡμετέρῳ συναελθῶν προσλήματι. Πρὸ μὲν οὖν τῆς μετὰ σαρκὸς αὐτοῦ παρουσίας, τάχα καὶ συγγνώμης τινὸς ἐτύγγανον ἄξιοι, καὶ ἀπολογία τις ὑπελείπετο τοῖς τῆ ἀπάτη τῶν εἰδώλων δι' ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας προσετηχόσιν· ἀφ' οὗ δὲ ἐκεῖνος τῆ γῆ ἐπεδήμησε, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς τοῖς πασι φανερόν κατέστησε βούλημα, οὐδεμία συγγνώμη τῷ τὸ ψεῦδος προτιμῶν τῆς ἀληθείας μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν, μετὰ τοῦ φωτὸς ἔλλαμψεν· εὐ τοίνυν καὶ ὑμᾶς πεποιθήκατε καταλιπόντες, ὅπερ ἐστὶν ἡ τῶν εἰδώλων προσκύνησις, καὶ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ προσελθόντες, ἵνα καὶ ζωῆς αἰωνίου διὰ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον καταξιωθῆτε.

Γ. Οὕτω διδάξαντος τοῦ ἀγίου, ἕτερος πάλιν ὄνομα Ἡλιόδωρος ἀναστάς, εἶπέ μοι, ἔφη, κύριέ μου Καλλίστρατε, ποῦ ἡ ἐκάστου ψυχὴ πορεύεται διαζευχθεῖσα τοῦ σώματος, καὶ ποῖα λήξει αὐτὰς ὑποδέχεται, καὶ ποῖα ταύτη κατάστασις διαδέχεται; Πρὸς δὲ ὁ μακάριος, Δύο χῶροι, φησὶν, ἀνεῖνται, ταῖς τοῦ σώματος διαιρουμέναις ψυχαῖς, ὧν ὁ μὲν εἰς ὠραῖός τε ἄγαν καὶ χαρίτων μεστός καὶ πολλὴν τινα φέρων ταῖς λαχούταις αὐτὸν ψυχαῖς ἡδονήν· ἄτερος δὲ ζόφου τε περίπλεός ἐστι, καὶ ἰδεῖν ἀγδῆς καὶ πολλὴν ἐμποιεῖν δυνάμενος τὴν κατήφειαν. Ὅσαι γοῦν ἀγαθαὶ ψυχαί, καὶ ὅσαι φαύλως αὐτῶν ἔχουσαι, ἐκάτεραι τὸν προσήκοντα λαγχάνουσι χῶρον· οὕτω δὲ ἡ τελεία τῶν ἀμοιβῶν ἀντίδοσις οὕτε τοῖς ἀγαθοῖς, οὕτε τοῖς ἐναντίως ἔχουσι γίνεται, μέχρις ἂν ἐκ τάφων διαναστάντα ταῖς ψυχαῖς ταύταις τὰ σώματα συναφθῆ· τότε γὰρ ἐλεύσεται μὲν αὐτοῖς ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς, παραστήσονται δὲ αὐτῷ πάντες ἄνθρωποι, καὶ ἀξίας τῶν βεβιωμένων ἕκαστος τὰς ἀμοιβὰς ἀπολήψεται.

ΙΑ'. Δομιτιανὸς ἐπὶ τούτοις ἐξαναστάς, Ἄρ' ὅς, ἔφη, οἱ πολλὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐξαμαρτάνοντες, οὐκ ἐνταῦθα τὴν δίκην διδοῦσιν, ἀλλ' ἐκεῖ τούτοις ἡ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν ἕκτισις τεταμίζεται; Ὁ μακάριος Καλλίστρατος ἀπεκρίνατο· Ἐκεῖ μὲν ἡ ἐντελής κρίσις, καὶ τῶν ἰδίων ἔργων τελεία τοῖς ἐργαζομένοις ἀντιμισθία τετήρηται· πλὴν ἀλλὰ πολλὰς τῶν πονηρῶν καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκείσε δίκη· μακρόθυμος γὰρ ὢν ὁ Θεός, καὶ διψῶν τὴν ἐκάστου τῶν ἀμαρτανόντων διόρθωσιν, στίλβοι μὲν τὴν μάχαιραν, καὶ τὸ τόξον ἐντείνει, φοβῶν διὰ τῆς παρασκευῆς τῶν ὀπλῶν, καὶ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος. Ἐπειδὴν δὲ ἴδοι μηδὲν ἐνταῦθεν βελτιούμενους, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μᾶλλον ῥαθυμίας ὑπόθεσις γινομένους, εὐθύς τὴν τορῆν ἐπάγει, καὶ τὴν τιμωρίαν εἰσπράττει· τοῖς μὲν ἀναλόγως ὡς ἡμαρτον, τοῖς δὲ καὶ ἐπ' ἕλαττον, ὡς κακῆ πάλιν μενούσης αὐτοῦ; κολάσεως, οἷον ἐπὶ Φαραῶ γέγονε καὶ Σιδόνων. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ πόδας ἐπῆλθε τούτοις ἡ κόλασις, ἀλλ' οὕτω τὸ πᾶν τῆς τιμωρίας ἀνέπληραν.

A cum ad inferos descendisset; deinde tertio die resurrexisset, sic morte quidem afficit diabolum, qui morte affecerat; nos autem sua resurrectione simul facit resurgere, et extollit ad caelos, ut qui simul ascenderit cum nostri assumptione. Atque ante ejus quidem cum carne adventum, forte erant digni aliqua venia, et aliqua relinquebatur excusatio iis, qui propter ignorantiam veritatis adhærebant fraudi simulacrorum: ex quo autem ille venit in terram, et Patris voluntatem reddidit omnibus manifestam, nulla est danda venia iis, qui falsum præferunt veritati post agnitionem veritatis, et tenebras luci, postquam lux illuxit. Ergo vos quoque bene fecistis, qui tenebras reliquistis, qui est cultus simulacrorum, et ad Christum veram lucem accessistis, ut vitam æternam per mortem ab ipso susceptam consequamini.

X. Cum sic docuisset sanctus, surgens rursus alius, cui nomen Heliodorus: Dic mihi, inquit, domine mi Callistrate, quo vadit uniuscujusque anima a corpore separata, et quænam sors eam excipit? Cui beatus: Duo, inquit, loca sunt parata animabus, quæ separantur a corpore: quorum unus quidem est valde pulcher, et plenus gratiis, et magnam afferens voluptatem iis, quæ ipsum sortitæ sunt, animabus; alter vero plenus est caligine, et teter visu, et qui potest magnam afferre tristitiam. Quæcumque ergo sunt bonæ animæ, et quæ contra secus sunt affectæ, utræque sortiuntur locum sibi convenientem. Neque vero sit perfecta remuneratio, neque bonis, neque iis, qui contra se habent, donec e sepulcris surgentia corpora, his animabus rursus conjuncta fuerint. Tunc enim veniet quidem rursus Christus in terram²³; coram eo autem sistentur omnes homines, et recipiet unusquisque dignam vitam, quam egerit, remunerationem²⁴.

XI. Domitianus autem post hos surgens: Qui ergo, inquit, multum in vita præsentis peccant, non hic dant pœnas; sed iis illic est reservatum, quod luant pro factis sceleratis? Respondit autem beatus Callistratus: Illic quidem est perfectum iudicium, et perfecta suorum operum merces iis qui operantur, illic reddenda reservatur; sed tamen hic quoque multos malos Dei persequitur justitia. Nam cum sit Deus lenis et patiens, et uniuscujusque peccatoris sitiit correctionem, gladium quidem suum vibrat et arcum tendit²⁵, terrens apparatus armorum, et evocans ad pœnitentiam. Postquam autem viderit eos nihil hinc effici meliores, sed aliis potius præbere occasionem ignaviæ, statim infert sectionem, et sumit supplicium; aliis quidem convenienter peccatorum magnitudini, aliis autem minus, utpote quod eos rursus illic maneat supplicium: quomodo Pharaoni factum est²⁶ et Sodomis²⁷. Nam etsi eos evestigio supplicium est insecutum, at nondum totam implerunt pœnam. Est au-

²³ Matth. xxv, 31. ²⁴ II Cor. v, 10. ²⁵ Psal. vii, 15. ²⁶ Exod. xiv, 24, 25. ²⁷ Gen. xix, 24.

tem hinc evidens : « Tolerabilius enim erit Sodomis in die iudicii, quam civitati »²¹, inquit, illi, quæ non accipit fidei Christi prædicationem. Sic enim ostenditur, non sufficere Sodomitis, quod est hic supplicium, si eorum, quæ peccaverunt, habeatur ratio; sed adhuc illic reservatur sæx calicis iudicii Dei. Quod si nonnullis quoque justis inferuntur acerba quædam et aspera in præsentia vita, minime est mirandum : ea enim sunt probatio virtutis quam collegerunt, aut etiam delictorum quorundam puniatio, per quæ penitus emundati, mundi omnino transmittuntur ad vitam, quæ illic est. Est ergo vobis quoque studendum ne stetis a partibus eorum qui puniuntur propter peccata; sed ex partibus eorum, qui Deo placent, et æterna consequamini præmia. Effecti enim estis vasa electionis, cum Deo credideritis; efficiemini autem perfecti, divino baptismo illuminati; efficiemini denique perfectiores, si martyrii cursum forti et alacri animo peragatis. Stemus ergo magno et excelso animo, fideque muniti resistamus diabolo, legitime decertemus, fundamusque et vertamus adversarios. Sic enim maxima præmia consequemur a Christo agnotheta.

XII. Hæc et his plura monita diu noctuque eis dans divinus Callistratus, docensque tanquam præceptor puerorum, parabat et animum addebat ad certamen propositum. Die autem sequenti dux exercitus, cum in insigni quodam loco civitatis præsedisset, ejus quoque assistente exercitu, accersit gloriosum viclorem Callistratum, et eos, qui cum illo erant, martyres. Qui cum producti essent: Dic mihi, inquit, Callistrate, tene et hos admonuisti, ut diis sacrificetis, et ab intolerandis tormentis liberemini? an adhuc in priori persistitis inobedientia? Magnus autem Callistratus: De meipso quidem, dixit, do responsum, quod neque sum honestam inficiaturus confessionem, neque mihi persuasi omnino deficere a partibus Christianorum, nec mihi unquam poterit persuaderi, ut non stem pactis conventis cum Christo iudicis. De his autem ipse interroga; ipsi de se tibi enuntiabunt: satis enim sapiunt. Ad eos itaque intuitus dux exercitus: Vos autem, dixit, quid dicitis, qui seducti estis artibus maleficis? Illi autem: Quid, dixerunt, frustra teipsum decipis, putans fore ut nos decipias? Nam si de exercitu quidem vis nos examinare, in quo tibi subieimur, in omnibus tibi cedimus, et nullo modo tibi resistimus. Si autem de fide et religione, a nobis nihil aliud audies, nisi quod Christiani sumus, et Deum unum agnoscimus, effectorem cœli et terræ, in quem etiam credimus, et Filium ejus unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum et Spiritum sanctum, quomodo nos docuit hic sapiens noster præceptor.

XIII. Hæc cum quadraginta et novem martyres tanquam uno ore respondissent, eos verberari jubet

Α Δῆλον δ' ἐντεῦθεν: « Ἀνεκτότερον γὰρ ἔσται Σοδόμοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τῇ πόλει, » φησί, τῇ μὴ δεχομένῃ τὸ τῆς Χριστοῦ πίστεως κήρυγμα. Δείκνυται γὰρ οὕτως ὅτι μὴ ἀρκοῦσα Σοδομίταις ἡ ἐνταῦθα κόλασις πρὸς ἀναλογία: ὧν ἡμαρτήκασι, ἀλλ' ὁ τρυγίας ἔτι τοῦ ποτηρίου τῆς τοῦ Θεοῦ δίκης ἐκεῖ συντηρεῖται. Εἰ δὲ καὶ δικαίως τισὶν ἐπάγονται δυσχερῆ κατὰ τὸν παρόντα βίον, θαυμάζειν οὐ χρή· δοκίμιον γὰρ ἔστι ταῦτα καὶ βάσανος, ἧς συνέλεξαν ἀρετῆς, καὶ σφαλμάτων τινῶν ἔκτισις, δι' ὧν ὄλως ἀπορρυφθέντες, καθαροὶ παντάπασι τῷ ἐκείθεν παραπέμπονται βίῳ. Καὶ ὑμῖν τοιγαροῦν σπουδαστέον μὴ τῶν διὰ ἁμαρτίας κολαζομένων, ἀλλὰ τῆς τῶν εὐαρεστούντων τῷ Θεῷ γενέσθαι μερίδος, καὶ τῶν αἰωνίων ἀξιωθῆναι γερῶν. Σκαυῆ μὲν γὰρ ἐκλογῆς γεγόνατε, πιστεύσαντες τῷ Θεῷ· τέλει δὲ γενήσεσθε, τῷ Θεῷ βαπτίσματι φωτιζόμενοι, εἰ δὲ τελειώτεροι πάλιν ἀναδειχθήσεσθε, τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον εὐψύχως καὶ ἀνδρικῶς διανύοντες. Στῶμεν τοιγαροῦν γενναίως, τῇ πίστει περιφραζάμενοι ἀντιστῶμεν τῷ διαβόλῳ, νομίμως ἀθλήσωμεν, καὶ τοὺς ἐναντίους στρεφόμεθα· οὕτω γὰρ καὶ τῶν μεγίστων ἀθλῶν παρὰ τοῦ ἀγνωσθέντος Χριστοῦ τευξόμεθα.

Β. Ταῦτα καὶ τούτων πλείονα διὰ πάσης ἡμέρας τε καὶ τῆς νυκτὸς ὁ θεῖος Καλλίστρατος νοουθετῶν αὐτοὺς καὶ διδάσκων, οἷά τις παιδοτρίβης, πρὸς τὸν προκείμενον εἴληφεν ἀγῶνα. Τῇ δὲ ἐξῆς ὁ στρατηλάτης, ἐν τινὶ τόπῳ περιφανεῖ τῆς πόλεως προκαθίσας, παρισταμένης αὐτῷ καὶ τῆς στρατιᾶς, τὸν καλλίνικον μεταβάλλεται Καλλίστρατον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μάρτυρας. Ὦν δὴ καὶ παρχστάντων, λέγει μοι, ἔφη, Καλλίστρατε, νενοθέτηκας σαυτὸν τε καὶ τούτους, ὥστε θῦσαι τοῖς θεοῖς, καὶ βασιάνων ἀνυποίστων ἀπαλλαγῆναι, ἢ ἔτι τῆς προτέρας ἔχεσθε ἀπειθείας; Καὶ ὁ μέγας Καλλίστρατος, Περὶ μὲν εμαυτοῦ, εἰρηκε, τὴν ἀπόκρισιν δίδωμι, ὡς οὔτε τὴν κακὴν ὁμολογίαν ἐξήρηνημαι, οὔτε πέπεικα ἐμαυτὸν τὸ παράπαν τῆς μερίδος ἀποστῆναι Χριστοῦ, οὐθ' ὄλως μεταπεισθήσομαι τὰς πρὸς αὐτὸν ἀθετήσαι συνθήκας· περὶ δὲ τούτων αὐτοὺς ἐρώτα· αὐτοὶ τὰ περὶ αὐτῶν ἀπαγγελοῦσιν· ἔπει καὶ φρονήσεως μετέχουσιν ἰκανῶς. Ἀποθλέψας οὖν πρὸς αὐτοὺς, ὁ στρατηλάτης· Ὑμεῖς δὲ τί φάτε, εἶπεν, οἱ γοητικαῖς τέχναις παρακρουσθέντες; Οἱ δὲ, Τί μάτην, ἔφησαν, σεαυτὸν ἀπατᾶς, ἀπατήσειν ἡμᾶς οἰόμενος; Εἰ μὲν γὰρ περὶ τῆς στρατείας ἐξετάζειν βούλει, καθ' ἣν ἄρα καὶ ὑποκείμεθά σοι, ὑπαίκομεν ἐν πᾶσι, καὶ οὐδένα τρόπον ἀντιταττόμεθα· εἰ δὲ περὶ πίστεως καὶ θρησκείας, οὐδὲν ἀκούσῃ παρ' ἡμῶν ἕτερον ἢ ὅτι Χριστιανοὶ ἔσμεν, καὶ Θεὸν ἓνα ἐπιγινώσκουμεν, ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, εἰς ὃν περὶ δὴ καὶ πιστεύομεν, καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ σοφὸς ἡμῶν οὐτοσί διδάσκαλος.

Γ. Ταῦτα τῶν τεσσαρακονταεννέα στρατιωτικῶν ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος ἀποκριναμένων, τύπτεσθαι κε-

²¹ Matth. x. 15.

λεύει τούτους ὁ στρατηλάτης, εἶτα δεθέντας χεῖρας αὐτῶν καὶ πόδας, εἰς τὴν πλησίον ἀπορροήφῃναι· κολυμβήθραν ὠκεανὸν οὕτω καλούμενον. Ἐπεὶ οὖν δεσμῆσαντες ἐπαφείναι τούτους τῷ ὕδατι ἔμελλον, ὁ Καλλίστρατος προσηύξατο λέγων· Δέσποτα Κύριε, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ἐπίθλεψον ἐπὶ τὸ βραχὺ σου τοῦτ' ἐπιποιμνιον, καὶ καταξίωσον αὐτὸ ἐν τοῖς ὕδασι τούτοις λούσασθαι λουτρὸν παλιγγενεσίας τε καὶ υἰοθεσίας· διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ὡς ἂν, δι' αὐτὸν πᾶσαν ἀπορροήφῃναι τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τὴν ματαιότητα, κοινωνοὶ γένωνται τοῦ κλήρου τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων. Ἄμα δὲ τῷ ῥιψῆναι αὐτοὺς τοῖς ὕδασι, πρᾶγμα συνῆλθεν ἀκοῆς τε καὶ θαύματος ἄξιον. Δύονται γὰρ αὐτοῖς τὰ δεσμὰ, καὶ φαιδραῖς ταῖς ὄψεσι, φαιδραῖς ταῖς στολαῖς τοῦ ὕδατος εὐθὺς ἀναδύουσι. Ὁ δὲ γε θεῖος Καλλίστρατος, καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οἷον ἐκπρεπίστατον ἐωράθη φορῶν, καὶ φωνὴ πρὸς αὐτὸν οὐρανῶθεν γίνεται, θάρσει, Καλλίστρατε, λέγουσθ, σὺν τῷ ποιμνίῳ τούτῳ τῷ σῷ· καὶ δεῦτε ἤδη ταῖς αἰωνίαις σκηναῖς ἐπαναπαύσόμενοι. Ἄμα δὲ τῆ φωνῆ, καὶ μέγα ὁ θεὸς ἔσεισεν, ὥστε τὸ πλησίον που ἄγαλμα καταπεσεῖν, καὶ εἰς κόβιν διαλυθῆναι. Ἄπερ ἰδόντες τε καὶ ἀκούσαντες ἕτεροι τῶν στρατιωτῶν ἄνδρες πέντε καὶ τριάκοντα πρὸς τοῖς ἑκατὸν, πιστεύουσι καὶ αὐτοί. Οὐ συλλαμβάνονται δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἑννέα καὶ τεσσαράκοντα· ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι, τεσσαρακονταεννέα φαρμέν, οὕτω τοῦ στρατηλάτου κελεύσαντος, τῆ φρουρᾷ παραδίδονται. Λέγει τοίνυν πρὸς αὐτοὺς ὁ Καλλίστρατος· Ἴδεὺ, ἀδελφοί, τῆ τοῦ Κυρίου χάριτι, τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας κατηξιώθητε. Χρητοίγαρ οὖν τὴν προσήκουσαν αὐτῷ χάριν ὁμολογήσατε· καὶ ἤδη ἀναστάντες προσευξώμεθα. Εἰς τὸν οὐρανὸν γοῦν τὰς χεῖρας διαπετάσας, Κύριε ὁ θεὸς, εἶπεν, ὁ πάντας σωθῆναι θέλων καὶ εἰ; ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ καὶ τοῦτό σου τὸ ποιμνιον τοῦ νοητοῦ λέοντος ἀφαρπάσας, καὶ πρὸς σωτηρίαν καλέσας αἰώνιον, καταξίωσον ἐν τῇ σῇ πίστει τελειωθῆναι πάντας ἡμᾶς, καὶ πρὸς σὲ τὴν Δεσπότην ἀσπίλους φοιτῆσαι καὶ καθαρούς· ὅτι εὐλογητὸς ὑπάρχεις εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΙΔ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τῇ φρουρᾷ τοῖς ἁγίοις ἐπράττετο. Ὁ δὲ στρατηλάτης, δεῖσας μήποτε διὰ τῆς τούτων θαυματουργίας αὐτοῦ τε ἀποστῶσι τινες καὶ ἕτερα γένηται τῷ Χριστῷ μερίς, κοινολογησάμενος τῷ συγκατακλείστῳ τούτου Ἰγνώ Δουκινάρῳ, καὶ κοινῶς αὐτῷ συνῆισκεψάμενος, στρατιώτας πέμπει νυκτὸς, τοῦτο κεκελευσμένους, τὸ μεληδὸν τοὺς ἁγίους ἐν τῇ φρουρᾷ κατακόψαι. Ὁ δὲ καὶ γέγονε κατὰ τὴν ἐβδόμην καὶ εἰκοστὴν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Οἱ δὲ πιστεύσαντες πέντε καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν στρατιῶται παραγενόμενοι τὰ τῶν ἁγίων ἀνεῖλοντο σώματα, ἐντίμως τε ἐθαψαν· καὶ ναὶν αὐτοῖς οὐ πολλοῖς ὅμοιον τῷ καλλεῖ ἀνήγειραν· καὶ οὗτος κατὰ μέσην ἔστηκε Ῥώμην, τὴν βασιλικωτάτην τῶν πόλεων. Εὗρον δὲ καὶ χάρτην ἐν τῇ φρουρᾷ, ἣ διδασκαλία τις καὶ διατύπωσις ἐνεγέγραπτο τοῦ Καλλιστράτου μάρτυρος. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνων τελείωσιν μαρτυρεῖ καὶ Μαρτίνος,

dux exercitus; deinde vinctos pedibus et manibus projici in propinquam piscinam, quæ vocabatur Oceanus. Cum ergo eos vinxissent, et essent in aquam immissuri, precatus est Callistratus, dicens: Domine, qui in altis habitas, et humilia respicis¹⁸, ad hunc minimum tuum gregem oculos dirige, et dignare ipsum in his aquis lavari lavacro regenerationis et adoptionis per adventum sancti tui Spiritus, ut per ipsum emundati ab omni veteris hominis vanitate, fiant socii hæreditatis eorum, qui tibi placuerunt a sæculo. Simul autem atque ipsi fuere in aquas projecti, evenit res digna auditu et admiratione. Eis enim solvantur vincula, et læto vultu et alacri habitu statim emergunt ex aqua. Divinus autem Callistratus visus est in capite ferens coronam longe speciosissimam, et vox ad eum exiit e cœlis, dicens: Esto bono animo, Callistrate, cum tuo grege, et jam venite, in æternis requieturi tabernaculis. Simul autem cum voce magnum quoque Deus excitavit terræ motum, adeo ut, quæ propinqua erat, statua ceciderit, et in pulverem sit resoluta. Quæ cum vidissent et audiissent alii milites, qui erant numero centum et triginta quinque, ipsi quoque credunt. Non comprehenduntur autem cum jam dictis; sed illi soli quadraginta novem, cum sic jussisset dux exercitus, traduntur in custodiam. Dicit eis itaque Callistratus: Ecce, fratres, Christi gratia, dignati estis lavacro regenerationis¹⁹. Oportet ergo, quas par est, ei agere gratias. Itaque surgamus et oremus. Tunc expansis in cœlum manibus: Domine Deus, inquit, qui vis omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem venire veritatis; qui etiam tuum gregem eripuisti ex ore leonis, et vocasti ad salutem æternam, dignare in tua fide nos omnes consummari, et ad te Dominum venire immaculatus et mundos; quomani es benedictus in sæcula.

XIV. Sed hæc quidem fiebant a sanctis in custodia. Timens autem dux exercitus, ne per ea, quæ ab eis fiebant, miracula, multi ab eo deficerent, et alia pars Christo accederet, re communicata cum suo assessore Vero Ducenario, cum communiter cum eo consultasset, noctu mittit milites, quibus hoc imperatum fuerat, ut membratim sanctos conscinderent in custodia. Quod quidem etiam factum est vicesimo septimo Septembris. Qui autem crediderant centum et triginta quinque milites, cum accessissent, sustulerunt sanctorum corpora, et honorifice sepelierunt: et eis templum postea excitaverunt, cui pulchritudine sunt pauca similia: quod stat in media Roma, civitatum omnium maxime regia. Perro autem chartam quoque invenerunt in custodia, in qua erat quædam doctrina et descriptio gloriosi et victoria insignis martyris Callistrati. Post illorum autem consummationem,

¹⁸ Psal. cxii, 5. ¹⁹ Tit. iii, 5.

martyrium quoque suscipit Marinus, vir et gloria clarissimus et doctrina eruditissimus, qui ad finem usque fortitudinem ostendit et constantiam, ad gloriam Domini nostri Jesu Christi, quem decet omnis honor et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

Ἄνθρωπος δόξης τε περιφανέστατος καὶ λόγῳ σοφώτατος ἀνδρικήν τὴν ἔνστασιν ἄχρι τέλους ἐπιδειξάμενος εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΧΑΡΙΤΩΝΟΣ.

VITA ET CONVERSATIO ET CERTAMEN

S. P. N. ET CONFESSORIS

CHARITONIS.

(Græce nunc primum prodit ex cod. ms. Paris. n. 1523; Latine apud Surium ad diem 28 Septembris.)

I. Multa sunt exempla doctrinæ eorum, qui vitam bene, et ut Deo placet, egerunt : ex quibus licet ei, qui velit, servare quidem Christi præcepta totis viribus, effugere autem offensiones, quas inimicus ponit in via. Oportet enim revolvere libros sanctarum Scripturarum, et tanquam ex perenni- bus quibusdam fontibus, virtutum salutare fluentum illinc haurire. Utrumque enim testamentum, doctorumque divinitus inspiratorum et exercitatorum scripta, oratione, veluti quadam tabula, ostendit iis, qui volunt audire, res recte et ex virtute gestas uniuscujusque sancti. Sed licet his plena sint ea, quæ dicta sunt, quoniam tamen sunt plures imbecilli et hebetes, et opus habemus, utpote tardi auribus, magnis et continuis sonis sermonis, ut sic vix tandem auris accipiat quod resonat, oportere existimavi non omnino mandare silentio ea, quæ sunt digna prædicari super domos, de divino, inquam, et pleno gratia Charitone. Nam etsi nos sumus graves corde propter cordis ad terrena inclinationem, diligentes vanitatem, et quærentes mendacium, ut dicit divinus David : verumtamen, sicut quædam petra, densam et assiduam suscipiens verbi guttam, anima hominis tangitur omnino quodam desiderio, et excitatur ad excelso et forti animo ferendum ea, quæ sancti sustinuerunt ab hostibus, tam qui sub adspæctum cadunt, quam qui non cadunt. Hinc ergo incipiam.

II. Fuit quando, veluti quædam vertigo et caligo, impietas effudit tenebras omnibus sanctis Dei ecclesiis, et instar gravissimæ procellæ tumultus per-

A'. Πολλὰ τῆς διδασκαλίας τῶν εὐ καὶ ὡς Θεῷ φίλον βεβιωκότων τὰ ὑποδείγματα, ἐξ ὧν ἐνεστὶ τῷ βουλομένῳ τὰς μὲν ἐντολάς πάσῃ δυνάμει τηρεῖν τοῦ Χριστοῦ, διαφεύγειν δὲ ἅπερ ὁ ἐχθρὸς ἐχόμενα τρίβου σκάνδαλα τίθησι. Δεῖ γὰρ τὰς τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀνελίπτειν βίβλους, καὶ οἷον ἐκ τινῶν πηγῶν ἀενάων σωτήριον ἐκεῖθεν τῶν ἀρετῶν ἀρύεσθαι νῆμα. Ἐκατέρᾳ τε γὰρ διαθήκῃ, καὶ μέντοι καὶ τῶν θεοπνεύστων διδασκάλων τε καὶ ἀσκητῶν αἱ συγγραφαὶ οἷον πίνακί τινι τῷ λόγῳ τὰ ἐκάστου τῶν ἁγίων τοῖς ἐπαῖειν βουλομένοις ὑποδεικνύουσι κατορθώματα. Ἄλλ' εἰ καὶ τούτων πλήρη τὰ εἰρημένα, ὅμως, ἐπεὶπερ ἀσθενεῖς καὶ νωθεῖς οἱ πλείους, καὶ δεόμεθα καθάπερ οἱ βραδεῖς τὰ ἴσα μεγάλων καὶ συναχῶν τῶν τοῦ λόγου ψόφων, ἐν οὗτω μόλις τὸ ἐνηχηθὲν ἢ ἀκοή παραδέξεται, δεῖν νανόμικα μὴ παντελεῖ παραδοῦναι σιωπῇ τὰ ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύττεσθαι ἄξια, τοῦ θεοῦ φημί καὶ μεστοῦ χαρίτων Χαρίτωνος. Εἰ γὰρ καὶ βαρυκάρδιοι ἡμεῖς διὰ τὴν πρὸς τὰ γήϊνα τῆς καρδίας ῥοπὴν ἀγαπῶντες ματαιότητα, καὶ ζητοῦντες ψεῦδος, ὡς ὁ θεὸς λέγει Δαυὶδ, ἀλλ' οὖν, καθάπερ τις πέτρα, τὸν πυκνὸν καὶ ἀδιάπαυστον τοῦ λόγου σταλαγμὸν ἢ τοῦ ἀνθρώπου δεχομένη ψυχὴ πλήττεται πάντως πόθῳ τινί, καὶ τοῦ τὰ αὐτὰ γενναίως ὑπενεγκεῖν διανίσταται, ἅπερ οἱ ἅγιοι πρὸς τῶν ἀοράτων τε καὶ ὁρατῶν ὑπομεμενήκασι πολεμίων. Ἀρξομαι γοῦν ἐντεῦθεν.

B'. Ἦν ὅτε οἷον τις σκοτόμαινα ὁ τῆς ἀσεβείας ζόφος ἀπάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ ἀγίαις ἐπεσκότησεν ἐκκλησίαις, καὶ θυέλλης δεινυτάτης δίκην ὁ

τῶν διωκτῶν θόρυβος, τὰς τῶν πιστῶν ἐτάραξε διανοίας, καὶ καθάπερ τι κῦμα ἡ αὐτῶν ἐπανάστασις οὐκ ὀλίγους τῶν Χριστιανῶν τῷ τῆς ἀσεβείας βυθῷ κατεβάπτισε. Τῆς γὰρ Ῥωμαίων βασιλείας Αὐρηλιανὸς, ὁ τοῦ Σατανᾶ θεράπων κομιδῆ γνήσιος, τὰ σκῆπτρα πεπιστευμένος, τὰ μὲν πρῶτα, εἰ καὶ τῶν εἰδώλων λάτρης θερμότατος ἦν, ἀλλ' οὖν γε Χριστιανούς οὐδὲν ἐκώλυε τὸν ἀληθῆ Θεὸν προσκυνεῖν· εἶτα, ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ θεραπευμένων δαιμόνων ὑποβληθεὶς, ἅπαντας τοὺς τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνομολογούντας, μετὰ τὸ πολλὰς εἶτι μάλιστα καὶ πικραῖς αἰκίσαι ταῖς βασάνοις, χαλεπῶς καὶ τοῦ ζῆν ἀπήλλαττεν, ἢ ξίφει ἀναίρων, ἢ θηρίοις παρὰ διδούς, ἢ πυρὶ, ἢ καὶ βαρυτάτους λίθους αὐτῶν ἐξαρτῶν, καὶ οὕτω θαλασσίῳ παραπέμπων βυθῷ. Ἐντεῦθεν καθ' ἐκάστην πόλιν καὶ χώραν ὑποτελῆ τούτῳ τυγχάνουσιν τὸ ἀσεβὲς ἐπ' ἀγορᾶς προτιθεῖς διάταγμα, σπουδῆ παρῆναι τὰ κεκελευσμένα ποιεῖν. Ἦν οὖν ἰδεῖν καθάπερ λύκων ἔσμου, μεγάλῳ ἐπεισελθόντος ποιμνίῳ, τὰ τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένου τῆδε κακεῖσε διασπειρόμενα θρέμματα. Ὅσοι μὲν γὰρ τὸ ἄθεον ἐκείνο δημοσίᾳ προτεθειμένον προαναγνώκεισαν πρόγραμμα, οἱ μὲν δρασμῷ χρησάμενοι ἔρχοντο, οἱ δὲ, μυχοῖς τὸ πρότερον ἐγκλεισάμενοι, εἴθ' ὑπὸ νύκτα διαδιδράσκουσιν· οἱ δὲ, ἀθρόοις ἐξ αὐτῆς οἰκίας κατασχεθέντες, ἐπὶ τὸ δεσμοτήριον ἔρχοντο· ἕτεροι δὲ, μηδὲ τὰς πρῶτας ὑπομείναντες ἐρωτήσεις, φεῦ ψυχοφθόρου ἀπωλείας! ἑαυτοὺς ἐνεγκόντες τῇ πλάνῃ κατεδουλώσαντο, τὸν νῦν ἀγαπήσαντες κατὰ τὸν Δημῶν αἰῶνα, καὶ Χριστὸν ἄνευ κινδύνων ἐξομολογούμενοι· ἄλλοι, τῷ τῆς ἀσεβείας ζήλῳ τὰς ψυχὰς ἐπιβρώσαντες, ποτὶν αὐτομάτοις προσήρχοντο τῷ δικάζοντι, ἔτοιμοι λέγοντες εἶναι πάσας τε βασάνους ὑπενεγκεῖν καὶ οὕτω τοῦ ζῆν βιαίως ὑπεξελθεῖν, ἢ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐκπεσεῖν.

Γ'. Τότε δὴ τότε καὶ κατὰ τὴν Ἰκονιέων πόλιν τῆς Λυκαόνων ἐπαρχίας τοῦ τοιοῦδε διαγγελθέντος προστάγματος· ἦτις καὶ πατρὸς Χαρίτωνος ἦν, ἐπειδὴ ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἐντολαῖς ὁ μέγας οὗτος περιαιρόμενος, περιδότης ἅπασιν ἐτύχχανεν ὢν, ἀνάρπαστος εὐθύς ἐπὶ τὸ τοῦ ἀσεβοῦς ἄρχοντος ἄγεται βῆμα. Ἀλλὰ ἀκούσωμεν οἷα ἐρωτώμενος ὁ ἅγιος, οἷα μετὰ παρρησίας ἐφθέγγετο. Τί οὖν ὁ ἡγεμῶν; πρότερον τί ὄνομα αὐτῷ διηρώτα καὶ τίς ἡ θρησκεία· ὡς δὲ Χριστιανὸν εἶναι, καὶ τὰ πρῶτα φέρειν τῆς εἰρημένης ἐμάνθανε πύλεως, Τί δὴ ποτε, ὦ οὗτος, ἔφη, ταῖς τοῦ κρατίστου βασιλέως ἀντιφθεγγόμενος ψήφοις, τοῖς ἀθανάτοις θύειν ἤκιστα βούλει θεοῖς; Ἐπειδὴ οὐ θεοὶ, ὦ ὑπατικέ, οἱ θεοὶ ὑμῶν, ὁ γενναῖος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ ἀπεκρίνατο, δαιμόνια δὲ πονηρὰ, ὡς καὶ τὰ θεῖα φησι λόγια, ὅτι Πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, ὁ δὲ Κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε. Καὶ ἐτέρωθε· Θεοὶ, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολείσθησαν. Αὐτοὶ τοίνυν ὑμᾶς, τοὺς μὴ δοκιμάζοντας τὸν Θεόν, ἢ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, πείθουσι θεοὺς τούτους ἡγεῖσθαι δυοῖν χάριν, ἵν' αὐτοὶ μὲν τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ δοξάζονται· ἔδονται γὰρ, ὅτε πλήρεις ἀλαζονείας ὄντες, ὡς θεοὶ τιμώμενοι· ὑμᾶς δὲ, οὓς ἡπα-

A seculorum, mentes conturbavit fidelium, et non secus ac unda quædam, eorum insurrectio, non paucos Christianos obruit profundo impietatis. Cum enim Aurelianus, satanæ valde germanus minister, suscepisset sceptrum imperii Romanorum, primum quidem, etsi ardentissimus esset cultor simulacrorum, Christianos tamen nihil prohibebat verum Deum adorare. Deinde cum id ei suggessissent, qui ab eo colebantur, dæmones, omnes, qui Christum Deum confitebantur, postquam plurimis et acerbissimis affecerat suppliciis, graviter etiam vita privabat, aut ense interimens, aut tradens bestiis, aut igni, aut etiam gravissimos eis appendens lapides, et in maris sic profundum transmittens. Deinde in unaquaque civitate et regione, quæ ejus parebat imperio, in foro impium proponens edictum, hortabatur diligenter exsequi ea, quæ jussa fuerant. Licebat ergo videre, perinde ac si agmen luporum in magnum gregem irruisset, veri pastoris oves huc et illuc dispergi. Quicumque enim illud impium publice propositum edictum prius legerant, alii quidem fuga sibi consulebant: alii autem prius inclusi penetralibus, deinde sub noctem effugiebant: alii vero repente in ipsa domo comprehensi ducebantur in carcerem: alii autem, cum nec primas quidem sustinuissent interrogationes (o, qui animam perdit, interitum), errori seipsos mancipabant, quod nunc est, si ut Demas, sæculum diligentes, et Christum sine periculis abjurantes: alii cum zelo pietatis animas confirmassent, ad judicem sua sponte accedebant, dicentes se esse paratos ad omnia ferenda tormenta, et sic per vim vita excedere potius quam a fide in Christum excidere.

III. Tunc, tunc etiam in civitate Iconiensi provincie Lycaonia hoc annuntiato edicto, quæ quidem erat patria Charitonis, quoniam mandatis Salvatoris hic vir magnus illuminatus, clarus erat apud omnes, arreptus statim ducitur ad tribunal impii præsidis. Sed audiamus, cum quanta interrogatus Sanctus loquebatur fiducia. Quid ergo præses? Prius interrogavit, quod esset ei nomen, et quæ religio. Postquam autem esse Christianum intellexit, et primas obtinere partes in civitate: Quare, inquit, o tu, sententiæ ac decreto repugnans imperatoris, minime vis sacrificare diis immortalibus? Quoniam non sunt dii, o consularis, vestri dii, respondit generosus Christi martyr, sed mala dæmonia, sicut dicunt divina eloquia: Omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Et alibi: Dii, qui cælum et terram non fecerunt, pereant. Ipsi ergo vobis, qui non probatis Deum, ut ait Apostolus, habere in agnitione, persuadent eos deos existimare duabus de causis, nempe ut ipsi quidem glorificentur hac appellatione, (gaudent enim, ut qui sint pleni arrogantia, se tanquam deos honorari), vos autem, quos deceperunt, attrahant in sibi paratum ignem, qui non

extinguitur. Præses dixit : Oporteret quidem indignari, et protinus tibi ultimum inferre supplicium, qui diis omnipotentibus ita insultaveris : sed quoniam ii sunt placidi, et ad iram non propensi, eos ego quoque in præsentia imitans, suggero, ut facias id, quod tibi conducit. Illud autem est, ut, longis relictis orationibus, diis offeras sacrificium. Sic enim tibi licebit laudem parare ex imperatore.

IV. Sin ii quidem sunt hæc surda et inania, respondit Christi servus, non recte facis, o consularis, leviter ferens eas, quibus allicimus ipsos, contumelias. Sin autem non sunt dii, sicut revera non sunt, temere minaris, et te incassum inique geris. Me enim non vincet ullum periculum, neque quidquam persuadebit ex omnibus, Deum quidem relinquere viventem, scelestos autem et invidos venerari dæmones. Nam ipse quoque sum discipulus Theclæ, quæ instar luminaris in hac civitate Iconiensium resplendet splendoribus martyrii : et Pauli magni præconis veritatis, qui ipsam quoque instruxit, et adornavit ad certamina propter Christum suscipienda. Et ideo ego quoque cum ipso hodie dico : Quis me separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an periculum, an gladius, an aliquid aliud ex omnibus? Dixit præses : Si non sunt dii, ut dicis, quos pii adorant imperatores, quomodo nos, qui in ipsos credimus, illinc vite habemus occasionem? Erratis, o præses, dicit magnus Chariton, deos esse dicentes ea, quæ fabricatæ fuerunt manus hominum, et quæ carent omni ratione, sensu et sapientia. De quibus dicit etiam divina nostra Scriptura : Os habent et non loquentur : oculos habent, et non videbunt : aures habent et non audient : neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes eis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Annon vera dicit hæc proferens Scriptura? Admove, si velis, ignem eorum lateribus, aut jube securi frangi eorum tibias, et scies omnino, nisi ipse quoque sis similiter affectus, ea esse nullo sensu prædita, et neque omnino posse moveri, aut loqui.

V. His ad iram motus iniquus consularis, jubet sanctum veste nudari, et in quatuor partes extensum, nervis crudeliter verberari. Deinde cum hoc processisset ad effectum, dicit ei iudex : Sacrificabisne, o Chariton, diis immortalibus, an vis tuo corpori plures inferri plagas? Non, inquit martyr, eis sacrificabo. Si enim fieri posset, ut millies morerer pro meo Salvatore, libenter id susciperem prompto et alacri animo, potius quam ejus negarem divinitatem, et exitiis dæmonibus offerrem sacrificium. Tandiu ergo jussit eum rursus verberari boum nervis, ut qui eum torquebant, viscera propemodum tangerent. Cum ergo multas horas mutus mansisset Sanctus, lictoribus in infligendis plagis minime cedentibus, eos cessare

A τήκασιν, εἰς τὸ ἡτοιμασμένον αὐτοῖς ἀσθεστον ἐλκυσσῶσι πῦρ. Ὁ ἡγεμὼν ἔφη· Ἀσχάλλειν μὲν ἔδει καὶ τὴν ἐσχάτην εὐθύς ἐπάγειν σοι τιμωρίαν, εἰς τοὺς παντοδυνάμους αὐτοῖς ἐμπαραφρονηκῶτι θεοῖς· πλὴν ἐπεὶ μετρίχοι οὗτοι καὶ λίαν ἀόργητοι, τοὺτους ἐν τῷ παρόντι καὶ αὐτὸς μιμησάμενος, τὸ λυσitteλεῖν σοι ποιεῖν ὑπατίθρηι. Ἰὸ δὲ ἐστὶ, τοὺς μακροὺς ἐάσαντα λόγους, τοῖς θεοῖς θυσίαν προσενεγκεῖν· οὕτω γὰρ ἐξέσται σοι κερῶσαι καὶ τὸ τοῦ βασιλέως φιλότιμον.

Δ'. Εἰ μὲν θεοὶ ταυτὶ τὰ κινεῖα τε καὶ ἄψυχα, ὁ θεράπων ἀπεκρίνατο τοῦ Χριστοῦ, οὐκ εὖ γε ποιεῖς, ὑπατικὲ, μακροθυμῶν ἐφ' αἷς περ αὐτοῖς ἐπάγομεν ὕβρεσιν· εἰ δὲ μὴ θεοὶ, ὡπερ οὐδὲ τῆς ἀληθείας θεοὶ, μάτην σπαιλεῖς ἄρα καὶ διακενῆς ἀνομεῖς. Β' Ἐμὲ γὰρ οὐχ αἰρήσει κίνδυνος οὐδέ τις, οὐδὲ πείσει τι τῶν ἀπάντων θεὸν μὲν ἐγκαταλιπεῖν ζῶντα, δαίμοσι δὲ προσέχειν ἐναγέσαι καὶ φθονεροῖς. Ἐπεὶ μαθητὴς εἰμι καὶ αὐτὸς Θεόκλητος, ἧτις φωστῆρος δίκην κατατήκω τὴν Ἰκονιέων τοῖς τοῦ μαρτυρίου λάμπει μαρμαρυγαῖς, Παύλου τε τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος, ὃς καὶ αὐτὴν πρὸς τοὺς διὰ Χριστὸν ἠλειψεν ἀγῶνας. Καὶ διὰ τοῦτο καγὼ φημι μετ' αὐτοῦ σήμερον· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; θλίψις, ἢ στεναχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπάντων; Ὁ ἄρχων ἔφη· Καὶ εἰ μὴ ὅντως θεοὶ, ὡς φῆς, οὓς εὐσεβοῦντες προσκυνοῦσιν οἱ βασιλεῖς, πῶς ἡμεῖς, αὐτοῖς πεπιστωκότες, τὰς τοῦ ζῆν ἐκείθεν ἔχομεν ἀφορμάς; Πλανᾷσθε, ἡγεμῶν (ὁ μέγας ἔφη Χαρίτων), θεοὺς εἶναι λέγοντες τὰ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων δεδημιουργημένα, καὶ λόγου παντὸς, καὶ φρενῶν ὄντα καὶ αἰσθησεως ἔρημα· περὶ ὧν καὶ ἡ θεία ἡμῶν ἔφη Γραφή· ὅτι « Ὅσπερ ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὄφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὁψονται· ὠτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἐνωτισθήσονται· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ πνεῦμα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. » Ἡ οὐκ ἀληθεύει ταῦτα οὕτω λέγουσα ἡ Γραφή; Πρόσθεος γὰρ πῦρ ταῖς αὐτῶν, εἰ βούλει, πλευραῖς, ἢ ἀξίνῃ τὰ αὐτῶν κατεαγῆναι πρόσταξον σκέλη, καὶ εἰση πάντως, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς ἔχεις ὁμοίως, ὡς ἀναίσθητά εἰσι, καὶ οὐδὲ κινεῖσθαι ἢ φθέγγεσθαι τὸ παράπαν δυνάμενα.

Δ' Ε'. Τοῦτοις ὁ παράνομος ὑπατικὸς εἰς ὀργὴν κινηθεῖς, γυμνοῦσθαι τῆς ἐσθῆτος κελεύει τὸν ἅγιον, καὶ τετραχόθεν τεινομενον, νεύροις ἀφειδῶς τύπτεσθαι. Ἐἴτα, ἔργῳ τούτου προβάτων, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ δικάζων· Θύεις, ὁ Χαρίτων, τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς, ἢ πλείονας ἐπενεχθῆναι βούλει τῷ σώματι σου πληγὰς; Οὐ, φησὶν ὁ μάρτυς, οὐ θύσω τούτοις ἐγώ· εἰ γὰρ καὶ μυριάκις δυνατόν ἦν ὑπὲρ τοῦ ἐμοῦ Σωτῆρος ἀποθανεῖν, εἰλόμην ἂν προθύμως, ἢ τὴν αὐτοῦ θεότητα διαρνήσασθαι, καὶ δαίμοσιν ὀλεθροῖς θυσίαν προσενεγκεῖν. Ἐπὶ τοσοῦτον οὖν αὐτὸν τύπτεσθαι πάλιν τοῖς βουνοῦροις ἐκέλευσεν, ὡς μικροῦ καὶ τῶν σπλάγγχνων ἄψασθαι τοὺς αἰκίζοντας. Ἀφωγὸς τοίνυν ἐπὶ πολλὰς ὁ ἅγιος τὰς ὥρας μεμενηκώς, καὶ τῶν δεξιῶν ἀνεκδύτω ἐπαγόντων αὐτῷ τὰς

πληγας, παύσασθαι τούτους ὁ μισθὸς προσέταπεν ἄρχων, οὐ φειδοῦς τινος αὐτὸν ἀξίων, (πόθεν;) ἀλλ' ὥστε μὴ θάπτον ἀποθανόντα τὰ; μακροτέρας ἐκφυγεῖν τιμωρίας. Καὶ δὴ τοῦτον οἱ ὑπηρετοῦντες ἐπωμισάμενοι (οὐδὲ γὰρ οἷός τε ἦν οἰκείαις βαδίζειν ποτὶ), καὶ τῷ δεσμοτηρίῳ ἐναποθέμενοι, δευτέρᾳ ταμιεύουσιν ἐξετάσει, καὶ ἵνα συντόμως εἴπω (χρὴ γὰρ συνελθεῖν), πάλιν κατὰ τὸ δικαστήριον μετὰ τὴν τῶν ἐλκῶν ἄγεται θεραπείαν, καὶ κολακείαις πρότερον, εἶτα καὶ τιμῶν ὑποσχέσεσιν ὥστε θῦσαι τοῖς εἰδώλοις, ὁ δεινότατος ἡγεμῶν ἐπέειρα τούτου τὸ εὐτονον ὑπεκλύειν. Ἐπεὶ δὲ μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ μάρτυς ἰσχυρότερος καὶ βασάνων καὶ θωπειῶν κατεφαίνετο, καὶ τοὺς αὐτοῦ μυκτηρίζων λόγους, μειζόνων ἢ πρότερον καὶ αὐθις κολάσεων πειραθεῖς, καὶ τὰ στέρνα ταῖς λαμπάσι καταφλεχθεῖς, τῇ εἰρκτῇ σιδηρόδετος παραδίδεται.

Γ'. Οὐ πολὺ τὸ μέσον, καὶ ἀξίας ὧν κατὰ Χριστιανῶν ὁ θεομάχος ἐτόλμησε βασιλεὺς δίκας εἰσπραχθεῖς, τὸν ἀνθρώπινον ὁ κακὸς κακῶς ὑπέξεισι βίον. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; Ὁ τὰ σκῆπτρα τῆς Αὐρηλιανοῦ τοῦ δυσσεβοῦς διαδεξάμενος βασιλείας, τῷ τοῦ πραεβασιλευκότος ὑποδείγματι σωφρονίζεται, καὶ δεῖσας μήποτε, τὰ αὐτὰ κατὰ Χριστιανῶν δρῶν, καὶ ταῖς αὐταῖς ὑπόδικος γένηται τιμωρίας, τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν παύσασθαι διωγμὸν κατὰ πάσαν ἐκέλευσεν ἐπαρχίαν. Ἴνα δὲ μὴ τέλει μαρτυρίου τοῦ θείου τούτου τελειωθέντος ἀνδρὸς ζημιωθῶσι πολλοὶ τὴν μεγίστην ζημίαν, διαμαρτόντες ἧς ἀπολαύειν ἔμελλον ὠφελείας, καὶ βίῳ τυπούμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ λόγοις εἰς ἀρετὴν προτρεπόμενοι, οἰκονομεῖται τι παρὰ τῆς καλῶς πάντα διοικούσης Προνοίας κοινωφελέστερον. Καὶ τῶν μὲν δεσμῶν καὶ τῆς φρουρᾶς ὁ μάρτυς ἀνεῖται, βασιλικῷ τούτο συγχωρήσαντος ἐπιτάγματος· ὡσπερ δὲ ἤδη νεκρωθεῖς τῷ βίῳ, καὶ τῷ Χριστῷ ζῆν ἐθέλων, εἰ καὶ τοῦ θανεῖν ἀφείθη διὰ Χριστὸν, τὰ ἐκείνου στίγματα ἐν τῷ σώματι τῷ ἑαυτοῦ περιφέρων, τὴν πρὸς τὴν ἀγίαν πόλιν ὁδεύειν ἄρχεται. Καὶ τῆς μὲν στερῆς εὐθέως ἐπιλαμβάνεται, πειρασμοῖς δὲ κατάτοκον περιβάλλεται· τοιγάρτοι καὶ πλησίον αὐτῆς γινόμενος, ἐτέροις περιπίπτει διώκταις, τῶν προλαβόντων εἰς καλίαν ἐνδέουσι παντελῶς οὐδέν. Ἄνδρες γὰρ πονηροὶ καὶ ἀτίθασσοι καὶ παιδιᾶς μέρος τὸ σφαγιαζέειν ἀνθρώπους τιθέμενοι, καὶ αὐταῖς ὁδοῖς τοὺς παρόντας λιποδοιοῦντες, ἐπεὶ τὸν ἅγιον μόνον ὄντα κατὰ τὴν ὁδὸν ἐθεάσαντο, εἴ τι μὲν ἐφροδίων χάριν ἐπήγετο, τὸ τάχος ἀφείλοντο· ἀμφω δὲ τῷ χεῖρα εἰς τοῦπίσω δεσμήσαντες, καὶ κλοιῷ σιδηρῷ τὸν ἐκείνου περιβαλόντες τράχηλον, ὡσπερ τι θήραμα θῆρας ἄγριοι εἰς τὸ ἑαυτῶν ἀπήγαγον ἄντρον. Πάλαι μὲν οὖν τῶν Ἰουδαίων κατηγορεῖτο πληθὺς, ὡς ληστῶν σπήλαιον τὸν ἱερὸν ἐκείνου πεποιήκυια ναόν· τὸ δὲ νῦν

A jubes scelestus præses, non quod ei censeret parcendum, (quomodo enim?) sed ne citius per mortem longiora effugeret supplicia. Atque eum quidem cum, qui ministrabant, sustulissent humeris (neque enim fieri poterat, ut suis ingrederetur pedibus), et in carcere deposuissent, eum secundæ reservant examinationi: et ut paucis dicam (oportet enim rem in pauca conferre, rursus deducitur ad deos colendos more gentium. Et prius blanditiis, deinde etiam honorum promissis, ut sacrificaret simulacris, conabatur callidissimus præses ejus constantiam dissolvere. Postquam autem et tormentis et blanditiis Christi martyr visus est superior, et ea quæ is dicebat, subsannare, cum majoribus quam prius affectus fuisset suppliciis, et fuissent ejus pectora lampadibus ustulata, ferro vinctus iterum traditur in custodiam.

VI. Non multum intercessit temporis et meritas luens pœnas eorum, quæ ausus fuerat in Christianos, imperator malus e vita excessit humana. (1) Quid deinde consequitur? Qui impii Aureliani sceptrâ suscepit, ejus qui prius imperaverat, exemplo castigatur: et timens ne forte eadem faciens adversus Christianos, fieret etiam obnoxius eisdem suppliciis, jussit persecutionem adversus Christianos cessare per omnes provincias. Ne autem sine martyrii divino hoc viro consummato, multi maximum damnum acciperent privati utilitate, quam erant consecuturi, vita ab eo formata, et verbis incitati ad virtutem, a Providentia, quæ omnia recte dispensat, providetur aliquid utilius. Et a vinculis quidem et custodia martyr relaxatur (2), imperatoris hoc jussu concedente: tanquam autem jam morte affectus esset, et Christo tantum volens vivere, etiamsi a morte subcunda pro Christo sit relaxatus, illiusque stigmata in suo corpore circumferens, incipit iter ingredi ad sanctam civitatem. Et arctam quidem viam prolinus aggreditur: in tentationes autem, quæ scopum impediebant, incidit. Cum enim non procul ab ea abesset, in alios incidit persecutores, qui prioribus nihil omnino cedebant improbitate. Viri enim mali et sævi, et qui vel itinere spoliabant eos, qui accedebant, vel pro ludo ducebant homines interficere, cum vidissent sanctum solum per viam euntem, si quid quidem afferebat viatici, id cito abstulerunt: pene autem vinctum ambabus manibus, et ferreo collari collo ejus injecto, veluti quamdam prædam feræ immanes in suam speluncam abduxerunt. Atque olim quidem fuit accusatus populus Judæorum, quod sacrum illud templum fecisset speluncam latronum: in præsentia autem res contra se habet. Nam hanc latronum speluncam, videbis

(1) An. 278 Aurelianus imp. in Thracia a suis occiditur, et ei succedit Tacitus vii Kal. Octob., ut tradit Eusebius. Vide Baron. hoc anno.

(2) S. Chariton dimittitur e custodia, ex Taciti edicto teste Baronio anno 279.

ab eo fuisse factam Dei ecclesiam : quemadmodum autem, deinceps ostendemus.

VII. Illi autem scelerati, cum sanctum reliquissent vinctum in dicta spelunca, huc et illuc, ut eis mos erat, vias obibant publicas, si forte viatoribus solitum afferre possent exitium. Ille autem primum quidem fudit preces, et Deo egit gratias, molestias lubenter suscipiens propter eam, quæ illinc speratur, remunerationem : deinde etiam malignum dæmonem, qui hæc adversus eum erat machinatus, sic fortissime alloquitur : Tanquam qui mortis periculum formidarem, hisne me tradidisti parricidis, o sceleste : an prohibiturus, ne ad effectum meum veniat propositum? Si primum quidem, ut qui Dei gratiam bonam habeam custodem, mortem omnino despicio : sin autem, ut me prohibeas a meo ex Christo vivendi desiderio, nihil omnino efficies, si ipse velit : vult vero omnino, quoniam gaudet vitæ et animæ videns purgationem, utque habeat occasionem, cum sit bonus, bona præbendi iis, qui sunt studiosi virtutis. Sed cum hæc quidem sic ab eo dicerentur, vipera in vas quoddam proserpens, quod erat vino plenum, impleta est usque ad satietatem : deinde non secus, atque mali homines, pro beneficio malum reddens, et potum veneno remunerans, recessit. Latrones autem cum domum rediissent, ut qui siti laborarent, merum quidem statim hauriunt, et simul moriuntur : et sic mali a malo puniuntur, et pro multis injuria affectis divina justitia de iis meritas sumit pœnas. Dehinc execrandorum illorum latronum habitaculum, sicut sum pollicitus dicere, sit sanctum Dei templum, quod nunc vocatur Antiqua ecclesia, et sita est prope sanctissimam Lauram, quæ Pharus dicitur, condita ab hoc magno Charitone : vide autem hæc quoque quam pulchram et admirabilem invenerunt dispensationem. Quid enim sit, et quo res ejus procedunt?

VIII. Captus improborum manibus, ut jam ante ostendimus, a via, quæ tendebat Hierosolyma utiliter arcetur : instar captivi ducitur in speluncam, adversus parricidas struit aciem, non ense, non clypeum, non telum, non aliqua alia arma inferens, quibus se posset ulcisci : sed sanctis precibus, sicut olim adversus Amalecitas Moses, etiamsi non extensis manibus (erat enim vinctus), sed quæ easdem haberent vires, et ex æquo audiri possent, veluti quibusdam telis sceleratos ferit veneno viperæ. Deinde quid? Sua sponte solvitur ab iis, quibus tenebatur, vinculis : sit autem successor pecuniæ, quæ male collecta fuerat. Ea vero recte distribuitur, sitque ipse divini præcepti administrator, ut qui partem quidem pauperibus, et iis, qui in solitudine agebant, Patribus distribuerit. Erant autem tunc rari et non valde magno numero ; qui ipsi quoque tempore persecutionis,

Ἐμπαλιν πεπραγμένον ἐστὶ· τὸ γὰρ τῶν ληστῶν τοῦτ' ἐσπῆλαιον ἐκκλησίαν Θεοῦ παρ' αὐτοῦ γενόμενον ὄψει· ὅπως δὲ καὶ τίνα τὸν τοῦτον, τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου δηλώσει σαφῶς.

Z'. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὡς περ ἔφημεν, οἱ ἀλάστορες, δέσμιον ἐν τῷ δηλωθέντι ἤδη σπηλαίῳ καταλιπόντες τὸν ἅγιον, καὶ ἄθεο περὶ τὰς λεωφόρους, ὡς ἔθος αὐτοῖς, περιήσαν, εἴ που καὶ ἄλλοις τῶν ὁδοιπόρων τὸ σύνθημα αὐτὰ κακὸν ἔσονται. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν εὐχὰς ἀπεδίδου καὶ ὡμολόγει Θεῷ χάριτας, ἠδέως ὑπομένων τὰ λυπηρὰ, διὰ τὴν ἐκείθεν ἐλπίζομένην ἀντίδοσιν· ἔπειτα καὶ τῷ τοιαῦτα τεχνασαμένῳ κατ' αὐτοῦ πονηρῷ δαίμονι οὕτωςί πως ἀνδρικότατα διελέγετο· Ὡς δειλῶντά με τὴν τοῦ θανάτου πείραν τοῖς ἀνδροφόνοις τοῦτοις φέρων παρέδωκας, ὦ μιὰρὲ, ἢ ὡς τὴν ἐμὴν κωλύσων εἰς ἔργον προελθεῖν πρόθεσιν ; Εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον αὐτὰ σε πείθει τὰ πράγματα ὡς ἐγὼ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἀγαθὴν ἔχων φρουρὸν, παντὸς θανάτου καταφρονῶ· εἰ δὲ τὸ κωλύσαι με τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ζῆσαι κατὰ Χριστὸν, ἀνύσεις τὸ παράπαν οὐδὲν αὐτοῦ βουλομένου· βούλεται δὲ πάντως· ἐπεὶ καὶ χαίρει, βίου καὶ ψυχῆς ὁρῶν κάθαρσιν, ἔν' ἔχει πρόφασιν, ἀγαθὸς ὢν ἀγαθὰ παρέχειν τοῖς φιλαρέτοις· Ἀλλὰ τούτων ὡδε παρ' αὐτοῦ λεγομένων, ἔχισ, τῶν σκευῶν τινη προσερπύσασα, ὅπερ οἴνου μεστὴν ἦν, καὶ εἰς κόρον ἐμφορηθεῖσα· εἶτα κατὰ τοὺς πονηροὺς τῶν ἀνθρώπων, κακῶ τὴν εὐεργεσίαν ἀμειβομένη, καὶ ἰὸν ἀντιδοῦσα τῆς πόσεως, ἀπηλλάττετο. Οἱ λησταὶ δὲ οἴκοι καταλαβόντες, ἅτε διψοὶ κατελιημένοι, σπῶσι μὲν εὐθέως τοῦ ἀκράτου, θνήσκουσι δὲ ὁμοῦ· καὶ οὕτως οἱ κακοὶ τῷ κακῷ τιμωροῦνται, καὶ πολλῶν ἠδικημένων ἐκδίκησιν ἢ θεῖα δίκη ποιεῖ. Ἐντεῦθεν τὸ τῶν μιὰρῶν ἐκείνων ληστῶν καταγώγιον, ὅπερ ἐπηγγειλάμην εἰπεῖν, ναὶς Θεοῦ ἅγιος γίνεται, ὅς ἡ παλαιὰ νῦν Ἐκκλησία κατονομάζεται, καὶ πρὸς τῇ εὐαγεστάτῃ Λαύρᾳ, τῇ λεγομένῃ Φάρῳ, διάκειται, ἢ ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου Χαρίτωνος τὴν σύστασιν ἔσχεν. Ὅρα δὲ καὶ ταῦτα, πῶς καλὴν εὐρε καὶ θαυμαστὴν τὴν οἰκονομίαν. Τί γὰρ γίνεται καὶ ὅποι τὰ κατ' αὐτὸν πρόθεσιν ;

H'. Ἦλω ταῖς ἀνόμοις τῶν κακούργων χερσίν, ὡς ἤδη φθάσαντες ἐδηλώσαμεν, τῆς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα φερούσης λυσιτελῶς εἴργεται αἰχμαλώτου δίκην, ἐπὶ τὸ σπήλαιον ἄγεται, παρατάσσεται τοῖς μαιῶνοις· οὐκ αἰχμὴν, οὐκ ἀσπίδα, οὐ βέλος, οὐχ ἕτερόν τι τῶν ἀμυντηρίων ἐπαγόμενος ὅπλων· εὐχαῖς δὲ ἀγίαις, καθάπερ κατὰ τῶν Ἀμαλκιτῶν Μωϋσῆς, εἰ καὶ μὴ ἐκτάσει χειρῶν οὗτος (ἰδέετο γὰρ), ἰσοδυναμίαις δὲ καὶ τὸ εὐήκοον ἐπίσης ἐχούσαις βάλλει τοὺς παλαμναίους οἷόν τισι βέλεσι τῷ τῆς ἐχίδνης ἰῶ. Εἶτα τί ; Τῶν οἷς μὲν ἐκρατεῖτο δεσμῶν, αὐτομάτως λύεται· διάδοχος δὲ τῶν κακῶς συνειλεγμένων χρημάτων γίνεται. Οἰκονομεῖ ταῦτα καλῶς καὶ ὑπουργὸς θείας ἐντολῆς ; δείκνυται, ἕνια μὲν πτωχοῖς καὶ τοῖς ἐπ' ἐρημίας ἀγίοις διανείμας Πατράσι. Σπάνιοι δὲ οὗτοι καὶ ἀριθμῷ βραχεῖς, καὶ αὐτοὶ δὲ κατὰ τὰς τοῦ διωγμοῦ ἡμέρας τὴν ἐρημον τῆς ἐνεγκαμένης φειδοῖ τῶν διοικόντων ἐλόμενοι, οἳ καὶ

σποράδην ἐν τοῖς τοῦ καλαμῶνος διέτριβον σπηλαί-
οις, ἐγγύς που τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης διακειμένου.
Τοῖς δὲ γε λοιποῖς τῶν χρημάτων τὴν ἤδη μνη-
μονευθεῖσαν ἱερὰν Λαύραν οἰκοδομεῖ· πρὸς δὲ καὶ
τὴν ἀγιωτάτην αὐτῆς ἐκκλησίαν, ἣν ὁ θεὸς ἐγκαι-
νίζει Μακάριος, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τότε Θεοῦ
Ἐκκλησίας διυθύνων τοὺς οἰκίας, ὃς καὶ τοῦ ἐν
Νικαίᾳ συνελθόντος εὐσεβοῦς ἐτύγχανε καταλόγου.

Θ'. Ἐν τῇδε τοιγαροῦν τῷ σπηλαίῳ ἡσυχάζειν
ἐλθόμενος ὁ μακάριος, δῆλός τε πᾶσι διὰ τῶν θαυμά-
των γινόμενος, πλήθος ἀριθμοῦ κρείττον, Ἑλλή-
νων τε καὶ Ἰουδαίων, τὸ σωτήριον δέξασθαι βάπτι-
σμα πειθεῖ, καὶ οὐ μέχρι τούτου στήναι, ἀλλὰ καὶ
τὴν μόνῃ βίον ἐλέσθαι παρασκευάζει. Οὐ θαύμασι
δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ πολλοὺς ἐφείλκετο. Β
Θαῦμα γὰρ ἦν ἐκεῖνον ὄραϊν τοσαύτη πρὸς τὴν κατὰ
θεὸν πολιτείαν χρώμενον τῇ σπουδῇ, καὶ τροφῇ
μὲν ἡγούμενον τὴν ἐγκράτειαν· πλοῦτον δὲ, τὸ μη-
δὲν κεκτηθῆσθαι· χαμηνίαν δὲ καὶ τὸ πάννουχον ἐν
ταῖς ψαλμωδίαις οὕτω στέργοντα, ὡς μηδὲν πλέον
ἔχειν ἡγεῖσθαι τοὺς φιλοζώους οἱ παρ' ἑλὴν νύκτα
στρωματῖς ἀκαλαῖς, ἐπὶ κλινῶν καθεύδουσι τῶν
ἐλεφαντίνων, τῷ τρυγίνοιδε ἐνδύματι τῷ τοῦς ἱεροῦς
αὐτοῦ πιέζοντι μώλωπας ἡδόμενον μᾶλλον, ἢ οἱ
τὰς μαλακὰς ἐσθῆτας ἐνδεδυμένοι· ἡ γὰρ τῆς αἰω-
νίου μακαριότητος ἐλπίς, ἅπαντα πόνον ῥᾶον φέρειν
αὐτὸν ἀνέπειθεν. Ἐλεήμων ἦν, συμπαθὴς, φιλόξε-
νος, ἡπιος, ἡσυχος, εὐπρόσιτος πᾶσι, διδασκαλικῆς,
λόγον ἔχων πολλῶ πλέον οἴνου τὰς τῶν ἀκροατῶν
εὐφραίνοντα καρδίας. Ὅθεν ποταμοῦ δίκην, τοῦ C
λαοῦ παντὸς ὡς αὐτὸν ῥέοντος, καὶ πόλιν ὡσπερ
τῇ πολυαχλίᾳ τὴν ἔρημον ἐπιδεξαμένων, ἐωρακῶς
ἑαυτὸν ὁ μακάριος ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν γινόμενου θορύ-
θου, τῆς φύλης ἀπαγόμενον ἡσυχίας, ἄλλως τε δὲ
καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν φεύγειν ἐσπουδακῶς
(ἤδει γὰρ ὅτι χαλεπὴ αὕτη συγγέαι κόσμον ψυχῆς)
ἐπισκήπτει μὲν περὶ πάντων τοῖς φουιτηταῖς, ὅσα
δὴ καταστάσει προσήκει μοναχικῇ, καιρὸν τε τρο-
φῆς διατάξας, ὅσπερ ἐστὶ λιγούσης ἡμέρας· καὶ
τὸ μὴ πρὸς κόρον ἐσθίειν, ἀλλὰ ζητούσης ἔτι γασ-
τρὸς παύεσθαι, εἶναι δὲ τὴν τροφῆν, ἄρτον μόνον,
καὶ τοὺς ἄλλας ἡδύσματος χώραν ἀποπληροῦντας·
τὸ δὲ ποτὸν ὕδωρ, καὶ αὐτὸ μέτρω καὶ φειδοῖ λαμ-
βανόμενον. Εἶτα καὶ περὶ ψαλμωδίας καὶ προσευ- D
χῆς ἐντειλάμενος ἡμερινῆς ἅμα καὶ τῆς ἐν νυκτὶ
γινόμενης· μισεῖν τε ἀργίαν ὡς πολλῶν αἰτίαν κα-
κῶν ἔργων δὲ ταῖς χερσὶ διδόναι, τοῖς ἱεροῖς ψαλ-
μοῖς καταδόμενον, εἰ δὲ τις λογισμὸς φαῦλος οἴδῃ τι
ζιζάνιον παρὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ ἐν τῇ τῆς
καρδίας ἐνσπαρῆ γῆ, νηστεία τοῦτο καὶ προσευχῆς
ἐπὶ μόνον ξίφει ταύτης ἐκτέμνειν· ἵνα μὴ χώραν
σχοίη τὸν πικρὸν τῆς ἡδουπαθείας γεωργῆται καρ-
πὸν, ὧδε γὰρ ἂν μᾶλλον ἀρμόσει τὸ τοῦ Χριστοῦ·
ὅτι Τοῦτο τὸ γένος οὐδὲν ἕτερον ἢ νηστεία ἐξώτει καὶ
προσευχῇ. Πρὸς τούτοις ἐδίδασκε, μὴ δεῖν τὰς προ-
όδους συνεχεῖς ποιεῖσθαι, ἡσυχία δὲ χαίρειν ὡς τὰ
πολλὰ μετὰ τῶν ἀρετῶν εὐση, καὶ ὀφθαλμῶν ψυ-
χῆς ἡμῆν ἐπιτηδεῖως καθαίρειν ἐχούση. Οὐδὲ

A patriæ præferebant solitudinem, et sparsim versa-
bantur in speluncis arundineti, quod situm est
prope mare mortuum. Reliquis autem pecuniis
ædificat sacram Lauram, cujus prius meminimus.
Præterea autem sanctissimam quoque ejus eccle-
siam, quam divinus dedicat Macarius, clavum te-
nens Dei Ecclesiæ, quæ tunc erat Hierosolymis,
qui etiam fuit unus ex pio catalogo, qui convenit
Nicææ.

IX. Cum in hac ergo spelunca silentium et quietem
agere statuisset Chariton, et omnibus per miracula
evasisset manifestus, efficit, ut innumerabilis
multitudo gentilium et Judæorum sanctum bap-
tismum accipiat, et non illic consistat, sed etiam
vitam eligat monasticam. Non solum autem miraculis
sed etiam vita multos attrahebat. Erat enim miran-
dum videre, illum tantum ponere studium ad vitam
ex Christo agendam, et delicias quidem existimare
continentiam : divitias autem, nihil possidere :
humī vero cubationem et in Psalmodiis pernoctationem
adeo diligere, ut nihilo melius agi existimaret cum
iis, qui vitæ sunt cupidī, si tota nocte dormiant
in mollibus stragulis super lectos eburneos :
cilicioque sacros ejus premente vibices, magis delectari,
quam ii, qui sunt mollibus induti vestibus. Spes enim
æternæ beatitudinis ei facile persuadebat omnem ferre
laborem. Erat clemens, misericors, hospitalis, mansuetus,
quietus, ad quem omnibus facilis patebat aditus,
habens sermonem, qui magis lætificabat corda auditorum,
quam vinum. Quamobrem instar fluvii universo ad cum
confluente populo, et turbæ multitudine quodammodo
civitatem efficiente solitudinem, cum vidisset beatus
se ex eo qui hinc oriebatur, tumultu, a sibi grata
abduci solitudine, et maxime cum studeret fugere
gloriam hominum (sciebat enim eam magnam vim
habere ad confundendum animæ ornatum), de omnibus
quidem, suis mandat discipulis, ea quæ statui monastico
conveniunt, tempus cibi sumendi statuens, quod quidem
est die desinente : et non vesci ad satietatem, sed ventre
adhuc postulante cessare : esse autem alimentum panem
solum et salem, qui impleat locum condimenti : potum
autem aquam, quæ ipsa quoque modice et parce sumatur.
Deinde cum de psalmodia mandasset et oratione, tam
diurna, quam quæ noctu fieret, jubet eos odio habere
otium, ut causam multorum malorum : opus autem
tradere manibus, quod sacris Psalmis irrigetur. Si
qua vero mala cogitatio, veluti quædam zizania, a
communi hoste omnium sata fuerit in terra cordis,
jejunio et assiduæ orationis ense eam excindere, ne
locum occupet ad producendum acerbum fructum
voluptatis. Sic enim impletum iri illud Christi : Hoc
genus dæmoniorum nihil aliud expellet, quam jejunium
et oratio. Præter ea autem docebat non oportere
assidue procedere : silentio vero et quiete gaudere ut
plurimum, quæ est mater virtutum, et apte expurgare
lemam oculorum animæ. Neque vero prætermisit

benignitatis facere mentionem : sed de illa e quoque studio fait dicere quæ conveniebant. Dicebat enim, neminem, si fieri posset, oportere vacuis manibus dimittere ex iis, qui accedunt ad osium, ne forte Christum inscientes despiciant, qui suscipit personam pauperum.

Cum sic dixisset, et elegisset unum ex discipulis, qui et vita præstabat aliis, et aptus erat, ut ejus fidei fratrum crederetur præfectura, ei ex sententia aliorum etiam discipulorum committit rectionem. Ipse autem egreditur e Laura, multas quidem lacrymas ex oculis emittentibus monachis, et ut ipse maneret rogantibus, ipso autem nulli cedente, ut qui aspiceret ad id solum, quod est utile. Si enim, inquit, o filii, hinc migravero, nemine huc ventitante, et quietem conturbante, bene erit utrisque. Facilius enim et ego vester pater spiritu, et vos, quos in Christo genui per Evangelium, veluti in quibusdam alvearium cellis tranquille habitantes, instar apum mel virtutis producemus. Cum omnes ergo sancto impertiisset osculo, benedixissetque et Christo commendasset, iter est ingressus. Et cum peregisset iter unius diei, accedit ad aliam speluncam, quæ sita quidem erat ad partes Hierichuntinas : erat autem deserta, et erat aptissima ad silentium præbendum et quietem. Cum longum autem tempus illic esset versatus, et quæ se offerebant, herbis uteretur ad alimentum, Deo soli, ut erat ei gratum, vivebat perpetuo. Sic autem eum rursus Deus aperit, et denuo manifestum reddit eum, qui erat absconsus. Manifestum autem reddit per ea, quæ faciebat, miracula. Morbi enim per ipsum expellebantur, corporumque simul vitia et animarum. Harum autem magis, quoniam ea sæpe corporis vitia conciliant. Cum multi ergo ab ipso consecuti essent curationem, et statuissent vitam illius imitari, hic quoque ædificat alterum virtutum habitaculum, quod Elpidius quidem postea amplificavit, vir præclarus recte factis in exercitatione. Ducem autem eum appellabant, quod tanquam Dux quidam sacræ illi Lauræ præset, et arceret impetus, qui in eam fiebant, quos quidem Hebræi inferebant, qui habitabant Noeron prædium, quod sic vocabatur, magnum invidiæ sæctum parturientes.

XI. Quoniam ergo hic quoque, multis accedentibus, interrompebatur ei quies ac silentium, cum istis quoque monachis dedisset constitutiones, et præcepisset quomodo oporteat vivere eos, qui curam gerunt animæ, et eum designasset, qui esset præfuturus, hinc rursus recedit, et accedit ad aliam partem solitudinis, quæ quatuordecim stadiis paulo plus aut minus distat a regione Thecoorum. Sic enim Salvator mundi eum mutare fecit habitationes, quid sibi volens, et quo utens consilio? Illum quidem reddens cognitum et clarum omnibus : eos autem, qui ad ipsum ventitabant (erant vero ex iis complures gentiles), partim quidem inducens ad expurgandas baptismo animas, partim autem ad monachismum per illum deducens. Cum autem rursus

A τούς περι φιλανθρωπίαν, λόγους ἀφῆκεν ἀμνημονεύτους· ἀλλὰ καὶ περι αὐτῆς ἐπιμελὲς ἔσχεν, ἃ προσῆκεν εἰπεῖν. Ἐφη γάρ, εἰ δυνατὸν μηδένα τῶν τῆ θύρα προσιόντων κεναῖς ἀποπέμπειν χερσὶ, μήποτε καὶ λάθοιτε Χριστὸν παριδόντες, ἐνὸς τῶν ἐνδεῶν ὄψιν ὑποκριθέντα.

I'. Οὕτως εἰπὼν καὶ ἕνα τῶν μαθητῶν ἐκλεξάμενος, βίω τε τῶν ἄλλων διενεγκόντα, καὶ ἱκανὸν ὄντα προστασίαν ἀδελφῶν πιστευθῆναι, τούτῳ μετὰ καὶ τῆς τῶν ἄλλων φοιτητῶν γνώμης, τὴν ἀρχὴν ἐγγεῖρίζει. Αὐτὸς δὲ τῆς Λαύρας ἐξῆει, πολλὰ μὲν δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν ἀφιέντων τῶν μοναχῶν, καὶ μένειν αὐτὸν ἀξούντων, αὐτοῦ δὲ εἰκοντος οὐδενί· ἅτε πρὸς μόνον τὸ λυσιτελὲς βλέποντος. Εἰ γὰρ ἐνθένδε, φησὶν, ὦ τέκνα, μεταναστεύσω, μηδεὶς ἐνταῦθα φοιτῶντος καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐπιταράττοντος, ἀμφοτέροις ἔξει καλῶς· ῥῆθον γὰρ ἐγὼ τε ὁ ὑμέτερος κατὰ πνεῦμα πατῆρ, καὶ ὑμεῖς οὖς ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγέννησα, οἷόν τισι σιμβλῖσι, ταῖς κέλλαις γαλιτνίως ἐναυλιζόμενοι, μελιττῶν δίκην τὸ τῆς ἀρετῆς μέλι καρποφορήσομεν. Ἀπαντας οὖν ἐν φιλήματι περιελθὼν ἀγίῳ, εὐλογῆσας τε καὶ τῷ Χριστῷ παραθέμενος, ὁδοῦ εἶχετο, καὶ μίᾳς διανύσας ἡμέρας ὁδὸν, ἐτέρῳ προσθάλλει σπηλαίῳ, κατὰ μὲν τὰ Ἱεριχοῦντια μέρη διακειμένῳ, ἐρήμῳ δὲ ὄντι καὶ ἡσυχίαν ὡς μάλιστα παρέχειν ἐπιτηδείῳ. Χρόνον τοίνυν ἐκαῖτε διατρίψας συχρὸν, καὶ βοτανῶν ταῖς ἐπιτυχοῦσαις εἰς τροφήν χρώμενος, Θεῷ μόνῳ, καθὼς Θεῷ φίλον, ζῶν διετέλει. Ταύτη τοι καὶ Θεὸς αὐτὸν φανεροῖ, καὶ δῆλον τὸν κεκρυμμένον αὐθις καθίστησι· φανεροῖ δὲ δι' ὧν ἐτέλει θαυμάτων· νόσοι γὰρ ἀπηλαύνοντο δι' αὐτοῦ, καὶ πάθη σωματῶν ἅμα καὶ τῶν ψυχῶν. Καὶ τούτων δὲ μᾶλλον, ὅσῳ δὴ καὶ πολλάκις τῶν σωματικῶν αὐτὰ καθίστανται πρόξενα. Τοιγαροῦν πολλῶν παρ' αὐτοῦ θεραπείας ἀξιωθέντων, καὶ τὸν ἐκείνου βίον ζυγῶσαι προηρημένων, ἕτερον οἰκοδομεῖ καὶ ὧδε τῶν ἀρετῶν οἰκητήριον, ὅπερ Ἐλπίδιος μὲν ἐπλάτυνεν ὑστερον, ἀνὴρ τοῖς ἀσκητικοῖς μάλα κατορθώμασι διαπρέψας. Δοῦκα δὲ αὐτὸν προσηγόρευον, τῷ δοῦκά τινα τῆς λαῆς τῆσδε Λαύρας προῖστασθαι, καὶ τὰς ἐπηρείας εἶργειν τὰς κατ' αὐτῆς, ἃς Ἑβραῖοι τότε οἱ τὸ νοερὸν οὕτω καλούμενον οἰκοῦντες χωρίον, πολλὴν ὠδίνοντες τὸν φθῶνον, ἐπῆγον.

IIA'. Ἐπεὶ οὖν κἀνταῦθα πολλῶν προσιόντων, τὰ τῆς ἡσυχίας αὐτῷ διεκόπτετο, διαταξάμενος καὶ αὐτοῖς, καὶ εἰπὼν ὡς προσῆκε ζῆν τοὺς ψυχῆς ἐπιμελομένους, γνωρίσας δὲ καὶ τὴν προστησόμενον, αὐτόθεν πάλιν ἀνεχώρει, καὶ εἰς ἕτερον τῆς ἐρήμου μέρος ἐπιφοιτᾷ, τέσσαρσιν ἐπὶ τοῖς δέκα σταδίοις, καὶ μικρῷ πλέον ἢ ἑλαττον τοῦ Θεκῶων οὕτω λεγομένου διεστηκῶς κτήματος· οὕτω γὰρ αὐτὸν τὰς οἰκήσεις ὁ τοῦ κόσμου Σωτὴρ ἀμείθειν ἐποίει, τί βουλόμενος καὶ τί ἄρα θεῖον οἰκονομῶν; Ἐκείνον μὲν γνώριμόν τε καὶ καταφανῆ πᾶσι ποιῶν· τοὺς δὲ γε πρὸς αὐτὸν φοιτῶντας (Ἕλληνας δὲ τούτων οἱ πλείους ἐτύγγανον), τοῦτο μὲν εἰς ψυχῆς κάθαρσιν ἐνάγων, τοῦτο δὲ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν δι' ἐκείνου χειραγωγῶν. Πολλῶν δὲ καὶ αὐθις ἀδελ-

φῶν συναγειρομένων, εἰ τῆ τοῦ κόσμου μὲν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἀπετάττοντο ἀκοσμίᾳ· Θεῷ δὲ καὶ τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν εὐλαβῶς συνετάττοντο (ἤκουσαν γὰρ τοῦ Θεοῦ τούτου καὶ ἱεροῦ ῥήματος· Ἄγαθὸν ἀνδρὶ εἶ τ' ἂν ἄρη ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ), καθίστητε καταμόνας, εἰς ἔργον αὐτοῖς τὸ κατὰ νοῦν ἐξέβαινε. Διὰ ταῦτα καὶ ἐτέραν ἐκείσε κατασκευάζει Λαύραν ὁ θαυμαστὸς οὗτος Χαρίτων, ἥνπερ ἔνοι μὲν τῆ Σύρα γλώττῃ Σουκὰν ὀνομάζουσιν.

IB'. Ἄλλ' ἦκεν ἡμῖν κατὰ βραχὺ βαδίζων ὁ λόγος· ἐπὶ τὸ τελευταῖον μὲν τῆ τάξει, πρῶτον δὲ τῆ δυνάμει, καὶ τῷ μεγαλείῳ τοῦ θαύματος. Ἐπεὶ γὰρ ὡς οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζεν ἡσυχίας, μὴ ἀγνοῶν ὅσα πρὸς ἀρετὴν αὐτῇ δύναται συντελεῖν σπήλαιόν τι καταμαθῶν ἐπὶ τινος ὄρους, κρημνώδους καὶ ἀποτόμου κείμενον, οὐ πόρρω δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης Λαύρας ἀφιστηκὸς, ὃ τὸ Κρεμαστὸν εἰς δεῦρο καλεῖται (βάσιμον γὰρ οὐκ ἄλλως εἰ μὴ κλίμακι τῷ βουλομένῳ γίνεται), τοῦτο ὁ γενναῖος οἰκεῖ. Χρόνου δὲ διελθόντος συχνοῦ, καὶ τοῦτο μὲν γῆρα, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς μακροῖς τῆς ἀσκήσεως πόνοις ἐνδοεωκότος αὐτῷ τοῦ σώματος· καὶ οὐχ οἴου τε ὄντος ἑαυτῷ λειτουργεῖν, καὶ ὕδωρ μετακινεῖν, αὐτὸς μὴ βουλόμενος πάλιν ἐτέρῳ ἐπιτρέψαι τὴν λειτουργίαν· ἀλλὰ τὸ φροστικῶς (sic), δοκεῖν διαφεύγων, τί ποιεῖ; Θεοῦ δεῖται τοῦ τὰ ἀδύνατα δυνατὰ ποιεῖν δυναμένου, καὶ πέτρα πάλιν οὐχὶ ῥάβδῳ, ἀλλ' εὐχῇ παταχθεῖσα, ὕδωρ ἀφίησιν οὐκ ἀπειθεῖ λαῶ καὶ ἀνόρῳ, ἀλλὰ καὶ εὐπειθεῖ λίαν, καὶ Θεοῦ νόμοις εἰκοντι. Ἐκ μιᾶς γὰρ τοῦ ἀντροῦ πλευρᾶς ὕδωρ εὐθὺς ἔβλυσε ψυ-
C

IG'. Τί ἐτι; Τὴν τῆς ἐκδημίας τοῦ σώματος ἡμέραν, μᾶλλον δὲ πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν (οὕτω γὰρ εἰπεῖν οἰκειότερον), ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἐπὶ θύραις εἶναι διεγνωκῶς, ἅπαντας μὲν ὡς αὐτὸν καλεῖ τοὺς τῶν εἰρημένων τριῶν σεμνέων ποιμένας ἅμα καὶ ποιμνία, καὶ ἅπασιν ὁμοῦ τούτοις εἰς τὴν ἱερὰν παραγίνεται Λαύραν Φαράν, ἵνα δὴ τὸ πρῶτον ἀσκητικῶν ἀγώνων ἰδρωτὰς ἔσταξεν. Ὡςπερ δὲ τινα κληρὸν αὐτοῖς ἀφίει τὰς ἱερὰς αὐτοῦ ἐντολάς, οὐ χρήματα καὶ πλοῦτον ἐπίκτηρον προξενούσας, ἀλλ' ὦν αὐτὸς ἦρα καλῶν τοῖς τῶν ὁμοίων ἐρωσιν οὐδέποτε φθίρεισθαι δυνατὸν, λόγων οὕτως ἐχόντων πρὸς αὐτοὺς ἄρχεται· Ἐγὼ μὲν, τέκνα, ἤδη πρὸς Θεὸν ἐπέιγομαι· καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἐφέστηκεν ἀναλύσεως. Χρὴ οὖν ὑμᾶς ἐπιμέλειαν τῶν οἰκειῶν θέσθαι ψυχῶν, ἕως ἐστὶ καιρὸς, εἰδόντας ὅτι μετανοίας μετὰ θάνατον ἰσχύς οὐδεμία· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν τῶν ἀντιδόσεων ὁ καιρὸς, ἐνταῦθα δὲ τῶν πόνων καὶ τῶν ἀγώνων, καὶ ὅτι τῶν παρόντων κἂν τερπνὸν ἦ τι καὶ ὀφθαλμῶν εὐφραῖνον ἢ φάρυγγα, ἀλλὰ ταχέως βεῖ καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν περιίσταται, κἂν τι λυπηρὸν καὶ ἐπίπονον, καὶ τοῦτο ταχὺ λυόμενῃν ἔχει· καὶ πρότταρον τὴν ὁδὸν τῶν μελλόντων δὲ, καὶ τὸ εὐφραῖνον αἰώνιον· καὶ τὸ ἀλγύνον βεῖ ποτε

A multi fratres congregarentur, qui mundi quidem, ut ita dixerim, immunditiæ renuntiabant (audiverant enim divinum hoc et sacrum verbum : Bonum homini, quando tulerit jugum a juventute sua, et sederit seorsum), processit ad opus, quod erat eorum sententia. Propterea aliam quoque illic ædificat Lauram admirabilis hic Chariton : quam nonnulli quidem lingua Syra Sucam nominant, alii autem voce Græca veterem Lauram appellant.

XII. Sed nobis paulatim procedens venit oratio ad id, quod est ultimum quidem ordine, primum autem virtute et miraculi magnitudine. Nam cum curam gereret quietis et silentii ut nullius alterius rei magis, non ignorans quantum posset conferre ad virtutem, cum rescivisset esse quamdam speluncam in præcipiti quidem et prærupto monte sitam, sed non longe distantem ab hac sacra Laura, quæ usque in hodiernum diem appellatur Cremastos, id est, pensilis (non enim potest quis ad ipsam accedere, nisi scalis); eam habitat vir ille egregius. Cum autem multum temporis præterisset, et partim quidem senio, partim autem longis laboribus exercitationis, ei remissum esset corpus : et neque sibi posset ministrare et aquam afferre, ipse nolens alii rursus hoc mandare ministerium, quid facit? Deum rogat, qui, quæ fieri non possunt, facere potest ut fiant : et petra rursus, non virga percussa, sed prece, aquam emittit, non in obedienti contumacique populo, et iniquo, sed valde obedienti, et cedenti Dei legibus. Ex uno enim antri latere protinus scaturit aqua frigidissima et limpidissima, quæ manet usque in hodiernum diem, non solum sitim sedans, sed quæ est etiam perfectum testimonium necessitudinis, quam cum Deo habebat Chariton.

XIII. Quid amplius? Cum suum a corpore excessum, vel potius ad Deum accessum (sic enim magis convenit dicere) ex divina revelatione in foribus adesse cognovisset, omnes quidem dictorum trium monasteriorum pastores simul et greges ad se accersit, et simul cum his omnibus venit ad sacram Lauram Pharam dictam, ubi primum distillavit sudores certaminum exercitationis. Tanquam autem quamdam hæreditatem sacrosancta eis relinquens præcepta, quæ non pecunias et momentaneas opes conciliabant, sed ea, quæ ipse amabat, bona iis, qui similia diligunt, nunquam interitura, sic loqui incipit : Ego quidem, o filii, jam ad Deum contendendo, et venit tempus meæ resolutionis. Oportet ergo vos vestrarum animarum curam gerere, dum est tempus, scientes post mortem nullas esse vires poenitentia, sed illic quidem esse tempus remunerationum, hic autem laborum et certaminum : et præsentium quidem, seu sit aliquid jucundum, et quod delectat oculos aut guttur, id cito fluere et redigi ad nihilum : seu molestum et laboriosum, id quoque habere, qui resolvitur et est ad tempus, dolorem : futurorum autem et quod delectat, esse æternum : et quod molestia allicit, semper perma-

nerc. Atque primum quidem sit vobis recta et firma fides, nullo labascens periculo : deinde vita quoque sit pura, aut expurgetur. Et ante omnia vobis sit curæ corporis sanctificatio, ut in templa impolluta ad vos accedat et inhabitet, qui est purus, et sanctificatione sua et bono odore animam impleat. Res enim mala est ira, et si quid aliud lædere potest fratrum amorem. A vobis autem omnino retineatur ac foveatur pax et mansuetudo. Quod si inter vos aliquando contigerit offensio, ne sol occidat vobis, a luce adeo remotis ex odio. Sed revocandum est, quam diligentissime fieri poterit, bonum charitatis, utpote quod sine eo non liceat videre Solem, qui percipitur intelligentia. Si mala autem cogitatio in vestris sata sit animis, curæ vobis sit eam cito expellere. Sic enim facilius eam ejicietis. Quo enim magis ea sinitur permanere, eo plus exhibebit negotii, et erit expugnata difficilior ei, qui adversus illam voluerit decertare. Sint autem vobis arma ad bellum, jejunium, oratio, lacrymæ, memoria mortis et gehennæ, et quod est omnium validissimum et inimicis maxime terribile, beata humilitas : cautioque, ne unquam vos pravæ occupent cogitationes : ac observatio sensuum, et præ cæteris, oculorum et aurium. Hinc enim est illis adversus nos ingressus, et mors, quæ ad nos ingreditur per fenestras.

XIV. Possessionem omnium pretiosissimam non nil possidere, et hæ sunt veræ divitiæ ei, qui est vere generosus et plane liber, nulla eorum, quæ adsunt, vinctum esse cupiditate. Dimittitur autem divinus Apostolus usum corpori necessarium : Habentes, dicens, alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Res est gravis, elate de se sentire : neque est aliud, quod magis posset evertere. Id autem solet ut plurimum consequi opes recte factorum : et tunc timendum est earum naufragium. Sed stat dexteram porrigens nobis rursus divinus Apostolus, et verbo iis, qui habent aures, magnam præbens securitatem. Qui enim videtur stare, inquit, videat ne cadat. Fratrem judicare, cavendum est pro viribus. Hic est enim foetus animæ, more Pharisæo alios despicientis, et ejus, qui per aliorum condemnationem se vult justificare. Sed tu, eo dimisso, si judicandi teneris desiderio, cum te proxime habeas, ne cesses te quotidie judicare et examinare, et quam optime corrigere. Ad petulantiam ac contumeliam propensa res est venter, qui curatur, qui curantem misere remuneratur. Laboribus autem flectitur, et jejunio domatur, et, ut audax equus, ab immodestis arcetur saltationibus. Non est a vobis oblivioni mandanda hospitalitas. Hospitio autem excipientes, pedes quoque humiliter lavate : hoc est enim Christi præceptum : et quod ipse primus fecit, nos jussit facere similiter. Per id enim non solum geritur cura proximi, sed potest etiam curari gravis animæ morbus, nempe

διαμένον. Πρῶτα μὲν οὖν ὑμῖν τὰ τῆς πίστεως ὑγιῶς ἐχέτωσαν καὶ βεβαίως, κινδύνῳ μηδενὶ σαλευόμενα. Ἐπειτα δὲ καὶ ὁ βίος καθαρὸς ἔστω ἢ καθαιρέσθω. Καὶ πρό γε πάντων ὁ τοῦ σώματος ἁγιασμὸς σπουδαζέσθω, ὥστε ναοὺς ἀμολύντοις οὖσιν, ἐπιφοιτῆσαι τὸ καθαρὸν ὑμῖν πνεῦμα καὶ ἐνοικῆσαι, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐωδίας τὴν ψυχὴν πληρῶσαι. Πονηρὸν ὄργῃ, καὶ θυμῷ, καὶ εἴ τι ἄλλο βλάπτειν τὸ φιλάδελφον δύναται· ὑμῖν δὲ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ περιποιεῖσθω τὸ εἰρηνικὸν τε καὶ ἡμερον. Εἰ δὲ καὶ συμβαίῃ ποτὲ ἀλλήλων μεταξὺ σκάνδαλον· μὴ ἐπιδυέτω ὑμῖν ὁ ἥλιος, οὕτως ἀφεγγῶς ἔχουσιν ἐκ τοῦ μίσους. Ἄλλ' ἀνακλητέον ὡς οἶόν τε σπουδαίως τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν, ὡς μὴ ἐξὸν τούτου χωρὶς, τὸν νοητὸν ἰδεῖν ἥλιον. Φαύλου δὲ λογισμοῦ ταῖς ὑμετέραις ἐνσπαρέντος ψυχαῖς, ἐπιμελὲς ὑμῖν γινέσθω τάχιον αὐτὸν ἐξωθεῖν. Οὕτω γὰρ εὐχερεστέροι πρὸς τὴν ἐκβολὴν χρήσεσθε, καὶ γὰρ ὅσωπερ ἂν πλεον παραμένειν ἐῷτο, τοσούτω καὶ πλείονα παρέξει· τὰ πράγματα καὶ δυσμαχώτερος ἔσται τῷ καταγωνίσασθαι βουλομένῳ. Ὅπλα δὲ ὑμῖν ἔστω πρὸς τὸν αὐτοῦ πόλεμον, νηστεία, προσευχὴ, δάκρυα, μνήμη τε θανάτου καὶ γεέννης, καὶ τὸ πάντων ἰσχυρότατον τε καὶ φοβερώτατον τοῖς ἐχθροῖς, ἡ μακαρία ταπεινώσις, ἀσφάλεια δὲ πρὸς τὸ μηδὲ ὅλως τοῖς τοιούτοις ἀλίσκεσθαι λογισμοῖς, αἰσθήσεων φυλακὴ, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ὀφθαλμῶν καὶ ὠτων. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐκείνοις ἢ καὶ ἡμῶν εἰσοδος, καὶ ὁ διὰ τῶν θυρίδων εἰσιῶν ἡμῖν θάνατος.

ΙΔ'. Κτήμα πάντων τιμιώτατον οἶδα τὴν ἀκτησίαν καὶ τοῦτο πλοῦτος τῷ εὐγενεῖ ὄντως καὶ ἀκριβῶς ἐλευθέρῳ, τὸ μηδεμιᾶ δεδέσθαι τῶν παρόντων ἐπιθυμία. Ἐπιμετρεῖ μέντοι τὴν ἀναγκάϊαν τῷ σώματι χρεῖαν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· Ἐχόντες, λέγων, διατροφῆς καὶ σκεπάσματα τοῦτοις ἀρκεσθησόμεθα· δεινὸν ὑψηλοφροσύνη καὶ ὡς οὐδὲν ἄλλο καθαιρεῖν δυνάμενον, ἢ πέφυκε μὲν ὡς τὰ πολλὰ πλοῦτῳ κατορθωμάτων ἔπεσθαι, εἶτα γίνεσθαι τούτου χαλεπὸν ἐκείνη ναυάγιον. Ἄλλ' ἔστηκε δεξιάν ἡμῖν ὑποστεινῶν ὁ θεῖος πάλιν Ἀπόστολος, καὶ τῷ ῥήματι πολλὴν παρέχων τοῖς ὦτα ἔχουσι τὴν ἀσφάλειαν. Ὁ γὰρ δοκῶν ἐστάναι, φησί, βλεπέτω μὴ πέση. Τὸ κρίνειν τὴν ἀδελφὸν, εὐλαβητέον ὁπόση δύναμις· γένημα γὰρ τοῦτο ψυχῆς ὑπεροπτικῶς ἐχούσης, καὶ φαρισαϊκῶς καὶ δικαιοῦν ἑαυτὸν διὰ τῆς τοῦ πλησίον κατακρίσεως βουλομένου. Ἄλλὰ σὺ τούτου ἀποστάς, εἴ σοι φίλον κρίνειν, ἐγγύτατα σεαυτὸν ἔχων, μὴ διαλίποις ὅσαι ἡμέραι κρίνων τε καὶ ἀνακρίνων, καὶ ὡς ἄριστα διορθούμενος. Πρόχειρον εἰς ὕβριν γαστήρ, καὶ τὸν θεραπευτὴν ἀθλίως ἀμειβομένη· πόνοις δὲ κάμπτεται καὶ νηστεία δαμάζεται, καὶ ὡς θρασὺς ἵππος, τῶν ἀτάκτων εἴργεται σχιρτημάτων. Τῆς φιλοξενίας ὑμῖν οὐκ ἐπιληστέον· ξενίζοντες δὲ, καὶ τοὺς πόδας μετριοπαθῶς νίπτετε· τοῦτο γὰρ ἐντολὴ Χριστοῦ, καὶ πρῶτος αὐτὸς δρᾶσας, ἡμῖν ἔχεσθαι τοῦ ὁμοίου παρεκελεύσατο. Ἔστω γὰρ οὐ θεραπευτικὸν τοῦ πλησίον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπὸν νόσημα τῆς ψυχῆς τὴν οἴησιν, ὡς οὐκ ἄλλο τι θεραπεύειν δυνάμενον. Πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα

τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας καθάρσια, ὁ Ποιητὴς καὶ Σωτὴρ τῶν ἡμετέρων ἐξεῦρε ψυχῶν, οἶον, δάκρυα, στενάγματα, συντριβὴν καρδίας, νηστείαν, προσευχὴν, χαμευλίαν, καὶ εἴ τι ἄλλο φάρμακον τῆς φιλανείας δέδεικται μετανοίας. Ἄλλ' ἐπίπονα καὶ कामατηρὰ ταῦτα, κὰν πολλὴν παρέχῃσι τὴν ὠφέλειαν. Ἐν δὲ οἶδα πάνυ μὲν ἄπονον, πάνυ δὲ καθάραι ῥύπον ψυχῆς ἰσχυρότατον. Τί τοῦτό ἐστι; Τὸ ἀφιέναι τοῖς πεπίσαισι τὸ ἁμάρτημα. Ὅπερ οὐ τῷ Θεῷ μόνον φίλον ἐστὶ, καὶ λύσιν ἀπ' ἐκείνου τῶν ἡμετέρων πρεσβεύει κακῶν, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας πολλάκις σφοδρότερον ἄπτεται τοῦ ἡμαρτηκότου, καὶ δοῦλον ἀντ' ἐλευθέρου τῷ συνεγνωκότι ποιεῖ ἢ δοκεῖ καὶ τοῖς θύραθεν, Συγγνώμη, λέγουσι, τιμωρίας κρείττων.

ΙΕ'. Ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα τοῖς φοιτηταῖς εἰρηκῶς, ἐπευξάμενός τε ψυχῆς σωτηρίαν, καὶ εὐλογήσας αὐτοὺς, οὐδεμίαν νόσου λαθῶν αἰσθησιν, οὐδὲ ἀλγῆσας τι τῶν μορίων τοῦ σώματος, ἀναπεσῶν ἔν τινι τῶν σκιμπέδων ἀνῆκε μὲν τοὺς πόδας, ἀφῆκε δὲ τὴν μοκαρίαν ψυχὴν, χαίρουσι χαίρουσαν τοῖς ἀγαθοῖς αὐτὴν παραδοὺς ἀγγέλοις, χερσὶ τε ἀγίαις, ὡσπερ εἰκὸς ἦν, τῷ τάφῳ παραπεμφθεῖς, εἰς τὴν ἄληκτον μεταβαίνει ζωὴν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός· ἔνθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν, ἢ τῆς θείας Τριάδος ἐμφάνεια γίνεται· ἔνθα παράκλησις καὶ ἀνάπαυσις, τοῖς τῷ καλῷ προσιδρώσασιν ἀμπελῶνι, καὶ τὴν ἐπίπονον καὶ τραχεῖαν τῆς ἀρετῆς ὀδεύσασι. Πλὴν ἀλλὰ τοιοῦτον μὲν ἔσχε Χαρίτων τὸ τῆς ζωῆς τέλος, οὐκ ἄδηλον δὲ, οὐδὲ πρὸ τοῦ θανάτου μηδὲν περὶ τούτου προγνοὺς τε καὶ προφθεγξάμενος, ὡσπερ ἤδη καὶ φθάσαντες ἐγνωρίσαμεν· ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκταράττειν σάλου τὰς ἐκκλησίας προμυθηθεῖς ἀκριβέστατα.

ΙΖ'. Ὅσα τοίνυν, ἀγαπητοί, τῶν ἐκείνου πράξεων καὶ θαυράτων, χρόνον τε καὶ λήθην ἠδυνήθη διαφυγεῖν, ταῦτα φιλοκάλοις ὑμῶν ἀκοαῖς παραδεδώκαμεν. Οὐδὲ γὰρ ὀλίγον τὸ μεταξὺ τῆς Αὐρηλιανοῦ βασιλείας καὶ μέχρι τήμερον τοῦ χρόνου διάστημα. Ἐπεὶ καὶ παρ' οὐδενὸς οὐδὲν ἐγγράφως καταλειφθὲν ἡμεῖς παρελάβομεν, ἐκ τοῦ σπανίζεῖν τὸν τότε χρόνον, οὐ μοναχῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ Χριστιανῶν ἀπλῶς καὶ τῷ φωτὶ σημειωθέντων τῆς ἐπιγνώσεως, πρὸς δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ὄντων κλονουμένων καθεκάστην τοῖς διωγμοῖς. Ἐκεῖνα δὲ εἰσιν, ὧν ἡμεῖς ἐνταῦθα τὴν μνήμην ἐποιήσαμεθα, ἃ θεοφιλεῖς ἄνδρες καὶ φιλαλήθεις, παῖς πατρὸς παραλαμβάνων, σωματικοῦ τε, φημί, καὶ πνευματικοῦ μέχρι· καὶ ἡμῶν διεσώσαντο· εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς καὶ ὁμοουσίου Θεότητος, ἣ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ τε καὶ προσκύνησις νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A nimia de se persuasio. Atque multas quidem etiam alias peccati sordium expiationes invenit Creator et Salvator nostrarum animarum, utpote lacrymas, gemitus, cordis contritionem, jejunium, precationem, humi cubationem, et si quod est aliud medicamentum benignæ pœnitentiæ. Sed difficilia sunt hæc et laboriosa, etiamsi multam præbeant utilitatem. Unum autem novi, quod est admodum quidem expers laboris, ad purgandas autem animæ sordes est validissimum. Quid hoc est? Iis qui delinquant, peccata dimittere. Quod quidem non est solum Deo gratum, et nostrorum malorum ab eo exorat solutionem, sed etiam supplicio sæpe vehementius attingit eum, qui peccavit, et pro libero facit servum ei, qui ignovit: quomodo etiam videtur, externis dicentibus: Est venia supplicio potentior.

XV. Cum hæc et multa alia ejusmodi dixisset discipulis, et precatus esset salutem animæ, et eis benedixisset, nullum autem accepisset morbi sensum, neque partium corporis ullum sensisset dolorem, in quodam lecto accumbens, remisit quidem pedes, emisit autem beatam quoque animam, lætantibus lætam eam tradens angelis; manibusque sanctis, ut par erat, mandatus sepulturæ, transit ad vitam, quæ nunquam desinit. Quo in loco aufugit dolor, molestia et gemitus. Quo in loco facie ad faciem iis, qui sunt mundo corde, cernitur divina Trinitas. Quo in loco est lætitia et exultatio ineffabilis. Quo in loco est consolatio et requies iis, qui in pulchra sudaverunt vinca, et ingressi sunt laboriosum et asperum iter virtutis. Sed talem quidem habuit vitæ exitum Chariton, non qui ante mortem nihil præscivisset, aut prædixisset, sicut prius diximus: sed de ea, et de tempestate, quæ erat vexatura Ecclesias, accuratissime significasset.

XVI. Quæcunque ergo, o dilecti, ex illius factis et miraculis, tempus et oblivionem potuerunt effugere, ea studiosis vestris auribus tradidimus. Neque enim intervallum modicum inter Aureliani imperium et hoc tempus intercedit. Nos enim a nullo scriptis quidquam mandatum accepimus ex hoc, quod eo tempore essent pauci non solum monachi, sed etiam omnino Christiani, et qui essent signati luce cognitionis: ii autem, qui erant, agitabantur quotidianis persecutionibus. Illa autem sunt, quorum hic fecimus mentionem, quæ viri pii et veritatis amatores, filius a patre accipiens, corporali, inquam, et spiritali, conservarunt ad nostra usque tempora: ad gloriam Patris, et Filii et Spiritus sancti, unius et ejusdem essentiae Divinitatis: quam decet omnis gloria, honor, et adoratio nunc, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ⁽¹⁾

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΑΝΑΧΩΡΗΤΟΥ.

VITA ET CONVERSATIO

SANCTI PATRIS NOSTRI

CYRIACI ANACHORETÆ.

(Septembris die 29. — Græce et Latine in *Analectis Montfauconii*, ex interpretatione domni Antonii Pouget, monachi Benedictini Congregationis Sancti Mauri.)

Benedicentes te, inquit Deus Abrahamæ, *benedicam*; *et maledicentes te maledicam*: non eos solum, qui virtutem exercent, hinc remunerans; sed ad eos etiam qui ipsos laudant, trajiciens benedictionem. Hinc fit, ut oporteat beati hujus Cyriaci pro virtute certamina et sudores, non solum ferventissime audire, admirari et laudare; verum etiam ad cum pro viribus imitandum excitari, et ad similem zelum accingi: ut non solum benedictionem consequamur propterea quod laudaverimus; sed et simus cum eo coronarum participes, et præmiorum socii.

Quem tulit quidem quæ est in Græcia, Corinthus: parentibus autem nomen erat, patri quidem Joannes, qui etiam presbyter ecclesiæ quæ est Corinthi, ordinatus fuerat: matri vero Eudoxia. (1) Tempus ejus ortus fuit finis imperii Theodosii, junioris scilicet. Sancto autem avunculus erat Petrus Corinthiorum episcopus. Qui Petrus, beatum Cyriacum in Lectoris gradum ejusdem ecclesiæ in tenera adhuc cooptat ætate.

Ille autem divinis deditus Scripturis, easque assidue percurrens, noctesque in eis totas et dies versans, apud se mirabatur, uti Deus (ab initio) propter salutem humani generis omnia dispensaverit: utque eos qui sibi in unaquaque genera-

Τοὺς εὐλογοῦντάς σε, φησὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεὸς, εὐλογήσω, καὶ τοὺς καταρωμένους καταρίσομαι· οὐ τοὺς ἀρετὴν μετίντα· μόνον ἐντεῦθεν διαμειδόμενος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐπαινοῦντας αὐτοὺς τὴν εὐλογίαν διαβιβάζων. Ἐνθεν τοι χρὴ καὶ τὰ ὑπὲρ ἀρετῆς τοῦ μακαρίου τούτου Κυριακοῦ παλαίσματα καὶ τοὺς ἰδρωτάς, οὐ θερμότατα μόνον ἀκούειν καὶ θαυμάζειν καὶ ἀποδέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς μίμησιν ὅση δύναμις διανίστασθαι, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον ἀποδύεσθαι ζῆλον· ὥστε μὴ εὐλογίας μόνον διὰ τὴν ἀποδοχὴν ἀξιούσθαι, ἀλλὰ καὶ συμμερίζεσθαι τοὺς στεφάνους αὐτῷ καὶ κοινωνεῖν τῶν βραβείων.

Ὅν ἤνεγκε μὲν ἡ πρὸς τῇ Ἑλλάδι Κόρινθος· ὄνομα δὲ τοῖς τεκοῦσι, τῷ μὲν πατρὶ Ἰωάννης, ὅς καὶ πρεσβύτερος τῆς ἐν Κόρινθῳ ἐκκλησίας, χειροτόνητο, τῇ δὲ μητρὶ Εὐδοξία. Ὁ δὲ χρόνος αὐτῷ τῆς γενέσεως τὸ τέλος ἦν τῆς βασιλείας Θεοδοσίου [Θεοδοσίῳ *], δηλαδὴ τοῦ νέου [τῷ νέῳ *]. Καὶ θεὸς δὲ ἦν πρὸς [τῆς *] μητρὸς τῷ ἁγίῳ, Πέτρος ὁ Κόρινθίων ἐπίσκοπος. Οὗτος δὲ ἄρα ὁ Πέτρος τὸν μακάριον Κυριακὸν εἰς τὸν τοῦ ἀναγνώστου βαθμὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἐν ἀπαλῇ ἔτι καταλέγει τῇ ἡλικίᾳ.

Ὁ δὲ ταῖς θελαῖς Γραφαῖς προσκείμενος, καὶ ταύτας συνεχῶς ἐπιών, καὶ νύκτας αὐταῖς ὕλας καὶ ἡμέρας συνών, ἐθαύμαζεν ἐφ' ἑαυτοῦ, ὅπως τε ἄρα τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρωπίου [ἀνθρωπίου *] γένους, ὤκονόμησε πάντα, καὶ ὅπως

(1) Ex duobus MSS. Codicibus bibliothecæ Colb. quorum primus hoc numero 772 indigitatur; secundus vero hunc habet præfixum numerum 1891. Quæ vero in textu his clauduntur notis [] apud eum tantum Codicem leguntur, cujus nota in margine apponitur. Quæ autem in interpretatione Latina his notis [] includuntur, apud Surium desiderantur.

(2) Theodosius junior sine vitæ functus est

an. 450, IV Kal. Aug. ex Baronio et aliis. Verum duobus ante annis natum fuisse Cyriacum, ex eo constat quod annus vitæ ipsius 18 conjungitur infra cum 9^o imperii Leonis magni anno, qui est Christi 465. Unde 1^o Cyriaci annus, est 448, idque saltem ante diem 5 Martii. Ea quippe die, anno 478, Cyriacus jam 27 inchoaverat annum, inf.

τούς κατά γενεάν ἐκάστην εὐηρησθηκότας αὐτῶ, τηλικαύτης ἡξίωσε τῆς τιμῆς, καὶ λαμπροὺς οὕτω καὶ περιδόξους πεποίηκε τὸν μὲν Ἄβελ διὰ θυσίας δοξάσας, τὸν δὲ Ἐνώχ δι' εὐαρεστήσεως τῆ μεταθέσει τιμῆσας· διὰ δικαιοσύνης, σπινθῆρα τοῦ γένους τὸν Νῶε [σπινθῆρα τῷ Νῶε¹] φυλάξας· τὸν Ἀβραάμ, διὰ πίστεως πατέρα πολλῶν ἐθνῶν ἀναδείξας· τὴν εὐσεβῆ τοῦ Μελχισεδέκ ἱερωσύνην ἀποδεξάμενος· ὑπομονῆς τε καὶ σωφροσύνης τὸν Ἰωσήφ εἰκόνα τῷ βίῳ, καὶ τὸν Ἰωβ παρασχόμενος· τὸν Μωσέα νομοθέτην ἀναδείξας· σελήνην καὶ ἡλίῳ ἡνίοχον Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ καταστήσας· προφήτην, καὶ βασιλέα, καὶ φρικτοῦ μυστηρίου πρόγονον τὸν Δαυὶδ ἀποδείξας· τῆς Βαβυλωνίας καμίνου τὴν φλόγα τοῖς παισὶν εἰς δρόσον μεταποιήσας.

Πρὸς τούτοις, ἵππορεῖτο πλέον ἐκεῖνα διανοούμενος, τὸν τόκον τὸν ἄσπορον, τὴν παρθένον αὐτὴν καὶ μητέρα· ὅπως τε Θεὸς Λόγος ὢν, ἄνθρωπος ἀτρέπτως ἐγένετο· καὶ ὅπως διὰ σταυροῦ τὸν ἄδιν σκυλεύσειε [σκυλεύσειεν²], τὸν ἀπατεῶνά τε ὄφιν κατήγγησε, καὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον αὐθις ἐπανήγαγε.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἰς νοῦν βαλλόμενος ὁ Κυριακὸς, διεθερμαίνεται τὴν καρδίαν θεῖῳ ζήλῳ, καὶ τις αὐτὸν ἐννοεῖα εἰσφει, βίῳ καὶ τοῖς ἐν βίῳ χαίρειν εἰπόντα, ἐπὶ τὴν ἀγίαν ἀφικέσθαι πόλιν, καὶ ἀγίως ἐν ἀγίῳ βιώσασθαι τόπω, τῆ ἡσυχίᾳ προσκείμενον. Κατὰ τινὰ γ' οὖν ποτε Κυριακὴν, τῆς θείας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φωνῆς ἀκούσας· Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι· οὐκ ἔδωκέ [ἔδωκεν³] τινι τὸ πρᾶγμα μελλήσει, οὐδὲ βραχὺν ἐπέσχε χρόνον, ἢ διεσκέφατο· ἀλλ' εἰς ἔργον εὐθύς τὴν γνώμην προῆγε· καὶ τῆς ἐκκλησίας σιγῇ ὡς εἶχεν ὑπεξελθὼν, εἰς Κεγχρεὰς ἀφικνεῖται· καὶ πλοίου ἐνταῦθα εἰς Παλαιστίνην καταίροντος ἐπιβάς, πρὸς Ἱεροσόλυμα σπουδῇ παραγίνεται, ὀκτωκαιδέκατον ἤδη γεγονῶς ἔτος, ἐνάτῳ μὲν δὴ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ μεγάλου ἐνιαυτῷ, ὀγδόῳ δὲ Ἀναστασίου τῆς Ἱεροσολύμων ἱεραρχίας.

Ἐκαῖθεν τοῖνον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν ἐλθὼν, παρὰ τῷ μεγάλῳ Εὐστοργίῳ κατάγεται, ἀνδρὶ, φίλῳ τε ἀρετῆς ἄλλως, καὶ τοῖς τοῦ Πνεύματος χάρισμασι διαλάμποντι· ὁ δὲ οἷα φιλόστοργος τῷ ὄντι [παπῆρ⁴], πολλῇ τοῦτον ὡσπερ εἰκὸς δεξιούται τῆ διαθέσει· καὶ πρὸς τῷ ὑπ' ἐκείνου ἤδη συστάντι πλησίον τῆς

lione placuerunt, tanto sit honore dignatus, eosque adeo claros effecerit et gloriosos, ut qui Abel propter sacrificium gloria affecerit; Enoch propterea quod ei placuerit, translatione honorarit: propter justitiam, scintillam generis Noe servarit: Abraham, propter fidem, patrem multarum gentium effecerit: pium Melchisedech sacerdotium acceptum habuerit: patientiæ et castitatis, Joseph imaginem mundo, et Job præbuerit: Mosem legislatorem fecerit: lunæ et soli aurigam Jesum Nave (filium) constituerit: Prophetam, et regem, et stupendi mysterii progenitorem David reddiderit: Babylonicæ fornacis flammam pueris in rorem transmutarit.

Præterea in majori versabatur dubitatione, illa cogitans, partum sine semine, Virginem eandem et matrem: et quomodo Verbum, cum Deus esset, homo sine mutatione factum sit: et quo pacto per crucem inferos spoliaverit, fallacemque serpentem fregerit, et Adamum rursus in paradysum redduxerit.

Hæc et similia mente agitans Cyriacus, divino zelo in corde inflammabatur, eique veniebat in mentem, mundo et iis quæ in mundo sunt valere jussis, in sanctam se conferre civitatem, et sancte in sancto loco et in secessu degere. Quodam itaque die Dominico, cum divinam in Evangelio vocem audiisset: *Si quis vult post me venire, (abneget semetipsum, et) tollat crucem suam, et sequatur me*: rem minime distulit, ac ne brevi quidem tempore moratus, aut deliberans, suum statim propositum ad effectum perduxit. Ithaque ex ecclesia ut potuit clam se subducens, venit Cenchreas: et conscensa ibi nave quæ in Palæstinam solvebatur, celeriter Jerosolymam venit, jam decem et octo annos natus, nono quidem imperii Leonis Magni anno, pontificatus autem Anastasii Jerosolymorum episcopi octavo.

Cum illinc ergo in sanctam civitatem venisset, apud magnum Eustorgium diversatur, virum, qui et alioqui amator virtutis erat, et Spiritus donis splendebat: ille autem ut revera philostorgus (id est, amans) Pater, magno eum, ut par erat, excipit affectu. Cyriacus vero, cum apud insigne

(3) Hinc liquet Anastasium ordinatum fuisse Jerosolymorum episcopum, anno 458. Id vero contigisse initio mensis Julii, habet Vita S. Euthymii a Cyrillo conscripta, in qua legitur, anno 83. vitæ sancti Euthymii, Juvenalem Jerosolymorum archiepiscopum, cum annum 44 in Patriarchatu Implesset, vitam finivisse; Anastasium vero in sedem Jacobi evectum esse initio mensis Julii. Ubi pro 83 legendum esse 81, suadet ex eo quod sive cum Baronio Juvenalem obiisse dicamus anno 457, ex quodam loco Vitæ sancti Sabæ, quæ habetur apud Sarium 5 Dec. ubi dicitur Juvenalem eodem anno, quo Marcianus imperator, mortuum esse, qui Marcianus anno 457 e vita excessit; sive Bollandum sequamur, qui in Vita sancti Euthymii, die 20 Januarii, hæc verba rejicit, atque

non inveniri in antiqua Vita per Cyrillum descripta: utrumvis, inquam, teneamus, cum certum sit annum vitæ Euthymii 81 complecti finem anni 457 et initium anni 458. usque ad Augustum mensem, clarum est ab omnibus legendum esse 81. Similiter pro 44. legendum esse 40. volunt Bollandi continuatores tom. III Maii pag. xxiii. n. 102. Certe non ante mensem Septembrem, vel Octobrem anni 417 collocari posse initium Juvenalis, constat ex epistola Zosimi Papæ, qui hoc eodem anno 417 19. Augusti, summus Pontifex creatus est, in qua epistola, data xi Kal. Oct. ait se accepisse epistolam Jerosolymitani episcopi Praylii, qui ante Juvenalem sedem Jerosolymitanam tenuit.

monasterium, jam ab illo prope sanctam civitatem A Sion constructum, hyemasset, majoris secessus desiderio premitur; utque ipsam nancisceretur solitudinem, illicque consisteret, omne ponebat studium.

Cum de divino itaque Euthymio ab omnibus fere doceretur (eum enim virtus ubique indicabat), vehementer capiebatur amore ejus conveniendi. Itaque magnum Eustorgium obnixè rogat, ut ejus dignatus precibus cum pace dimitteretur.

Quod cum nactus fuisset, ad Lauram mirabilis Euthymii accedens, hospitio excipitur a quodam Anatolio presbytero, et Olympio monacho, fratribus quidem genere, patria autem Corinthiis: cumque multos dies apud eos degisset, deinde etiam magnum B vidit Euthymium, et beatæ illæ manus sacrum ejus caput tetigerunt: una et eum monastico induentes habitu, una et in cum uberiores vocantes Spiritus operationem.

Eum tamen hoc in loco manere non sivit Euthymius, propter ætatem: valde enim cavebat inberbium et adolescentum in sua Laura conversationes, ne ad turpes cogitationes reliquis Fratribus offendiculo essent. Sed cum magnus jam Theoclistus, ad Jesum, quem desiderabat, excessisset, ipse Cyriacum ad sanctum Gerasimum juxta Jordanem mittit. Cum ergo divinum revera munus Cyriacum Gerasimus accepisset, et ea illum ætate vidisset, C cœnobiî ministeriis ipsum destinavit. Sic autem in eo admirabilis ille degebat, ligna findens, aquam comportans, alimenta Fratribus parans, et coquinæ officiis inserviens. Sed quamvis ita se haberet, et in tantis laboribus et fatigationibus totum diem transigeret, in divinis colloquiis et oratione pernoctabat; ferventiusque rursus et acrius post opus manuum sacros hymnos incipiebat: et ut paucis dicam, vitam anachoreticam, in cœnobio et tam multis negotiis, per omnia exhibebat, pane solum et aqua, idque secundo quoque die altus.

ἀναχωρητῶν πολιτείαν, ἐν κοινοδίῳ καὶ πράγμασι μόνους, καὶ ταῦτα παρὰ δύο ἡμέρας τρεφόμενος.

His inductus est Gerasimus, ut eum valde diligeret, et sic vita delectabatur adolescentis, deque illius moribus, et amore in res spirituales, adeo ipsi compertum erat, ut in diebus jejuniorum eum in Rubæ solitudinem assumeret, illicque socium laborum et spiritualis ascensus haberet.

Hic etiam mirabilis Euthymius versari dicebatur, et singulis Dominicis divina illis sacramenta impertire, donec dies Palmarum advenisset.

Interim brevi elapso tempore, pulchro itinere ad

(4) Theoclistus migravit ad Dominum anno vitæ S. Euthymii 90 (ineunte) die 3 Sept. initio

ἀγίας πόλεως Σιών περιφανεῖ μοναστηρίῳ, παραχειμάσαντα τὸν Κυριακὸν πλείονος ἡσυχίας πόθος αἰρεῖ· καὶ ὥστε τὴν ἔρημον αὐτὴν καταλαβεῖν καὶ τῆδε οἰκῆσαι, σπουδὴν ἐτίθετο πᾶσαν.

Τὰ κατὰ τὸν θεῖον τοιγαροῦν Εὐθύμιον παρὰ πάντων σχεδὸν διδασκόμενος, [ἡ ἀρετὴ γὰρ αὐτὸν ἐμήνυε πανταχοῦ] ἔρωτι δεινῶς τῆς τοῦ ἀνδρός συντυχίας ἠλίσκετο· καὶ δεῖται ὡς δυνατὸν τοῦ μεγάλου Εὐστοργίου, εὐχῆς ἀξιωθέντα τῆς παρ' αὐτοῦ μετ' εἰρήνης ἀπολυθῆναι.

Τούτου δὲ ἄρα γενομένου, τῆ τοῦ θαυμαστοῦ Εὐθυμίου Λαύρα διαβαλὼν, Ἀνατολίῳ τιμὴ πρεσβυτέρῳ, καὶ Ὀλυμπίῳ μοναχῷ, ἀδελφοῖς μὲν τὸ γένος, Κορινθίοις δὲ τὴν πατρίδα, ξενίζεται· καὶ συχνὰς παρ' αὐτοῖς ἡμέρας διαγαγὼν, εἶτα καὶ τὸν μέγαν Εὐθύμιον θεασάτο, καὶ αἱ μακάριαι χεῖρες ἐκείναι τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ ἤψαντο κεφαλῆς, ὁμοῦ μὲν τὸ μοναχικὸν ἐνδύμα περιβαλλόμεναι τοῦτον [τούτῳ¹] ὁμοῦ δὲ καὶ δαψιλεστέραν ἐπ' αὐτὸν καλοῦσαι τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν.

Μεῖναι μέντοι ὅμως ὁ Εὐθύμιος τοῦτον ἐνταῦθα οὐκ εἴασε, διὰ τὴν ἡλικίαν· πάνυ γὰρ ἐφυλάττετο τὰς τῶν ἀγενεῶν καὶ μεираκίων ἐν τῇ οἰκείᾳ λαύρᾳ διατριβᾷ, ὅπως μὴ σκάνδαλόν τι πρὸς λογισμοὺς ἀτόπους τῶν ἀδελφῶν τοῖς ὑπολοίποις ὑπάρχειεν· ἀλλὰ τοῦ μεγάλου ἤδη Θεοκτίστου πρὸς τὸν ποθούμενον ἐκδημήσαντος Ἰησοῦν, αὐτὸς τὸν Κυριακὸν πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις Γεράσιμον, παρὰ τὸν Ἰορδάνην ἐκπέμπει. Τὸ θεῖον τοίνυν γέρας ὡς ἀληθῶς ὁ Γεράσιμος δεξάμενος τὸν Κυριακὸν, καὶ ἡλικίας οὕτως ἔχοντα ἰδὼν, ὑπηρετεῖσθαι ἀπέταξεν αὐτὸν ἐν τῷ κοινοδίῳ. Διῆγε μὲν δὲ ὁ θαυμάσιος ἐν αὐτῷ οὗτος, ξύλα τε διακλῶν, καὶ ὕδωρ μετακομίζων, τροφὴν τε τοῖς ἀδελφοῖς ἐτοιμάζων, καὶ πρὸς τὰ τοῦ μαγειρείου διακονούμενος, [ἀλλὰ²] καὶ οὕτως ἔχω, καὶ κόποις τριχούτοις καὶ καμάτοις διημερεύων, ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίᾳ καὶ τῇ δεήσει, τὰς νύκτας ἀνήλισκε, καὶ θερμότερον μᾶλλον καὶ ἀκμαιότερον μετὰ τὸ τῆς χειρὸς ἔργον, τῶν ἱερῶν ὕμνων ἀπήρχετο· καὶ συνελόντα φάναι, τὴν τῶν τοσούτοις, ἐπεδείκνυτο διὰ πάντων, ἄρτι καὶ ὕδατι

D Ἐκ τούτων ὑπερφίλησαι τε αὐτὸν ὁ Γεράσιμος προήχθη, καὶ οὕτω τῆ τοῦ νεωτέρου ἤδετο πολιτεία, καὶ τοιαύτην ἐπὶ τοῖς ἐκείνου τρόποις καὶ τῷ περὶ τὰ πνευματικὰ ἔρωτι τὴν πληροφορίαν εἰλήφει, ὡς καὶ παραλαμβάνειν αὐτὸν ἐν ταῖς τῶν νηστειῶν ἡμέραις εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ῥουβᾶ, καὶ κοινωνῶν ἔχειν τῶν ἐκεῖ καμάτων καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως.

Ἐνταῦθα καὶ ὁ θαυμαστὸς Εὐθύμιος διατρίθειν ἐλέγετο, καὶ μεταδιδόναι τῶν θείων αὐτοῖς μυστηρίων Κυριακῆς ἐκάστης, ἕως ἢ τῶν Βατίων ἀφίκοιτο.

Βραχέος δὲ ὑποβρέυσαντος μεταξὺ χρόνου, ἀπεισι

5 indictionis, ut habetur in Vita S. Euthymii, nempe anno Christi 466.

μὲν τὴν καλὴν πρὸς τὸν Θεὸν πορείαν ὁ μέγας Εὐ-
θύμιος ὁρᾷ δὲ τὴν ἱερὰν ἐκείνου ψυχὴν ὁ Γεράσι-
μος ὑπὸ ἀγγέλων προπεμπομένην, καὶ λαμπρῶς
εἰς οὐρανοὺς ἀνιούσαν, ὄθεν ἐκέκλητο. Αὐτίκα τοί-
νον παραλαβὴν τὸν Κυριακὸν, ἀνεισί τε εἰς τὴν αὐτοῦ
λαύραν, καὶ τὸ ἅγιον [τῷ ἁγίῳ *minus bene*] τούτου
σῶμα χερσὶ ποθούσαις, αἰδοῖ τῆ προσηκούσῃ θάπτει,
καὶ ὅσα νόμος ἐνταῦθα τελέσας, ἀναστρέφει πάλιν.

Ἐνάτω δὲ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ τοῦ Κυριακοῦ
παρουσίας ἔτει, καὶ ὁ θαυμαστὸς Γεράσιμος τελευ-
τᾷ, καὶ τὴν πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην, καὶ οὗτος
ἐστείλατο ἐκδημίαν, πέμπτη Μαρτίου μηνὸς ἱστα-
μένου. Ἐξδόμου δὲ καὶ εἰκοστοῦ ὁ Κυριακὸς ἤπτετο
ἤδη. Καὶ ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν, εἰς τὴν τοῦ Εὐθυ-
μίου λαύραν ἀφίκετο· εἰσδεχθεὶς μέντοι ὑπὸ Ἡλιοῦ·
οὗτος γὰρ τῆνικαδε αὐτῆς προηγεῖτο, καλλίον τε
παρ' αὐτοῦ εἰλήφει, καὶ τῆς ποθουμένης ἀφθόνως
ἀπέλαυεν ἡσυχίας· θερμοτάτην εἰσνεγκάμενος τὴν
σπουδὴν, ὥστε τὴν λαύραν εἰς κοινὸν μετασκευ-
ασθῆναι.

Ἦν δὲ τις ἐν αὐτῇ Θωμᾶς, ἤδιστα τοὺς ὑπὲρ
[αὐτῆς] ἀσπαζόμενος πόνους, καὶ πολλὴν ὄσσην τῆς
ψυχῆς ἐπιδεικνύμενος τὴν φιλοσοφίαν. Τούτῳ συν-
ῆθη ὁ Κυριακὸς τὸν τοῦ πνεύματος σύνδεσμον, καὶ
τῆ αὐτοῦ ἀγωγῇ καὶ τοῖς τρόποις ἐπόμενος, εἰς
τελεωτέραν ἀρετὴν ἐγυμνάζετο, καὶ τὸν ἐκείνου
βίον ἐζήλου, καὶ πρὸς τὴν ὁμοίαν παρεσκευάζετο
μίμησιν.

Οὗτος ἄρα ὁ Θωμᾶς, καὶ εἰς Ἀλεξανδρείαν ὑπὸ
Φεΐδου κατεπέμφθη τοῦ διακόνου, ἐφ' ᾧ πρὸς τὴν
τοῦ κοινοβίου οἰκοδομήν ὠνήσαιτο ἀναλώματα· τὰ
γὰρ τῶν πατέρων Εὐθυμίου καὶ Θεοκτίστου μονα-
στήρια, Περὶ τῶν ὀνομάτων μόνων τῆνικαῦτα
διαίρεσιν ἐγνωρίζετο· κοινὴν τὴν ἀγωγὴν ἔχοντα
καὶ τὸν βίον· καὶ ὑφ' ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ποιμένι
οἰκονομούμενά τε καὶ ποιμαινόμενα, τοῦ μεγάλου

(5) Beatus Euthymius ex hac vita migravit in-
dict. xi, nocte Sabbati, die 20. Janu. anno 473
(ex ipsius Vita a Cyrillo conscripta), cum vixisset
annos 95 cum 5 insuper mensibus. Natus quippe
est iv Gratiani consulatu (hoc est anno 377),
circa mensem Augustum, ut initio ejusdem Vitæ
habetur, ac post V Idus Aug.; nam hac die, qua
certum est Valentem imperatorem incensum esse
anno sequenti, nempe 378, nondum elapsus erat i.
annus ab Euthymii ortu, ut ibidem asseritur. Non
igitur ante mensem Maium, ut existimavit eruditus
vir Daniel Papebrochius tom. III Maii pag. xxii,
n. 98, propterea quod in ejusdem Vita legerit,
anno vitæ Euthymii 52 Juvenalem Patriarcham, 7.
Maii, Indict. xi (quæ anno Christi 428 convenit)
Lauræ ipsius ecclesiam dedicasse. Verum in textu
Græco non simpliciter habetur, anno 52, sed, circa
annum 52. κατὰ τὴν πεντηκοστὴν δεύτερον, etc.
Ex alio certe ejusdem Vitæ S. Euthymii loco, sup.
p. 40, verius concludere possumus, S. Euthymium
non modo post mensem Maium, verum etiam post
mensem Junium natum fuisse. Ait enim idem
Cyrillus, anno 54 vitæ Euthymii, τῷ Σπεντηκοστῷ
τετάρτω, Ephesi primam œcumenicam Synodum
celebratam esse (quæ cœpta est 22 Junii ann. 451).
Nondum igitur cœptus erat annus 55.

(6) Elias a beato Euthymio moriente suæ Lauræ
præficitur. Ex ejusdem Euthymii Vita.

(7) Beatus Euthymius jam moriturus, Eliæ sibi

A Deum abiit magnus Euthymius(5), cujus sacram
animam Gerasimus videt ab angelis deduci, et
splendide ad cœlos unde vocatus fuerat, ascendere.
Statim igitur assumpto Cyriaco, ascendit in ejus
Lauram, et sanctum ejus corpus gratis manibus,
cum ea qua par est reverentia sepelit, omnibusque
ex more peractis, iterum revertitur.

Nono autem Cyriaci in Palestinam adventus anno,
mirabilis quoque Gerasimus vitam finivit, et ad
communem Dominum æque migravit, quinto men-
sis Martii. Septimum autem et vicesimum annum
Cyriacus jam attigerat; inde itaque recedens, venit
in Euthymii Lauram, suscep' usque est ab Elia(6),
(is enim tunc temporis eidem præerat, cellulaque
ab ipso accepta, optata quiete abunde fruebatur)
vehementissimo incensus studio, ut Laura in cœ-
nobium mutaretur(7).

Erat autem in ea quidam Thomas, qui pro vir-
tute labores lubentissime suscipiebat, et maximam
animi philosophiam exhibebat. Huic Cyriacus
vinculo spiritus conjunctus est, ejusque institutum
et mores sectatus, ad perfectiorem virtutem se
exercebat, illiusque vitam æmulabatur, et ad ejus
imitationem se comparabat.

Hic ergo Thomas, Alexandriam a Phido diacono
missus est, ut necessaria ad cœnobii constructio-
nem emeret. Patrum namque Euthymii et Theo-
ctisti monasteria, id temporis, penes solum nomen
diversa esse agnoscebantur: commune namque
habebant institutum, communemque vitæ rationem
sectabantur, et ab uno eodemque pastore rege-
bantur et administrabantur(8), (ut magnus Eu-
thymius in Vita sua præfatur, ut in Vita ipsius Lauræ sufficit
Marini Therebonis avunculum, quo post duos
annos deportato, in ejus locum Euthymius Longi-
nus præfectum constituit anno 468. In fine autem
ejusdem Vitæ, Euthymius vita excedens anno 473,
(quo Longinus in Theoctisti Laura quintum agebat
præfecturæ annum) Lauræ suæ Eliam præficit, qui
Cyriacum excepit supra pag. 107. Itaque eodem
tempore, Longinus Lauræ beati Theoctisti, Elias
Lauræ Sancti Euthymii præerat. Ab uno itaque et
eodem hic regi et administrari dicuntur (ut videntur)
Euthymii et Theoctisti monasteria, quod una
mente, unanimique consensu administrarentur.
Simile quidquam legitur in Vita Sancti Benedicti
Biscopi Abbatis Vuiremuthensis primi, tomo II:
Act. SS. Ord. S. Bened. p. 1005, n. 7 et seqq.
Hic nempe Benedictus eodem tempore Viren-
si Monasterio Sancti Petri Easteruvium, Girviensi
Sancti Pauli Ceolfridum Abbates constituit, ea
duntaxat ratione, ut una utriusque loci pax et con-
cordia, eadem perpetua familiaritas conservaretur
et gratia. Non desunt etiam alia exempla, quibus
idem comprobari potest.

(8) Theoctisto defuncto anno 466, Euthymius
Pater (ut in ejus Vita legitur) ipsius Lauræ sufficit
Marini Therebonis avunculum, quo post duos
annos deportato, in ejus locum Euthymius Longi-
nus præfectum constituit anno 468. In fine autem
ejusdem Vitæ, Euthymius vita excedens anno 473,
(quo Longinus in Theoctisti Laura quintum agebat
præfecturæ annum) Lauræ suæ Eliam præficit, qui
Cyriacum excepit supra pag. 107. Itaque eodem
tempore, Longinus Lauræ beati Theoctisti, Elias
Lauræ Sancti Euthymii præerat. Ab uno itaque et
eodem hic regi et administrari dicuntur (ut videntur)
Euthymii et Theoctisti monasteria, quod una
mente, unanimique consensu administrarentur.
Simile quidquam legitur in Vita Sancti Benedicti
Biscopi Abbatis Vuiremuthensis primi, tomo II:
Act. SS. Ord. S. Bened. p. 1005, n. 7 et seqq.
Hic nempe Benedictus eodem tempore Viren-
si Monasterio Sancti Petri Easteruvium, Girviensi
Sancti Pauli Ceolfridum Abbates constituit, ea
duntaxat ratione, ut una utriusque loci pax et con-
cordia, eadem perpetua familiaritas conservaretur
et gratia. Non desunt etiam alia exempla, quibus
idem comprobari potest.

thymius successoribus suis jusserat). Sed et divinus Thomas (9), (cum præsentem explesset vitam) in æterno habitaculo receptus, et justorum cœli adnumeratus fuerat.

Duodecim autem post ejus decessum advenientibus annis, Longinus etiam, monasterii Theoctisti præfectus, vita functus est. Cui cum Paulus in monasterii præfecturam successisset, Terebon Agarens, qui sacris olim Euthymii manibus baptizatus fuerat, cum esset ipse quoque jam mortis vicinus, magnas ambobus monasteriis reliquerat facultates.

Cum autem Paulus in tractandis pecuniis injustius esset versatus, et in exsequendis mandatis se gessisset iniquius, ipsumque Terebonis corpus cum pecuniis abstulisset, seditio inter monasteria excitatur, et seditionem etiam divisio consequitur: adeo ut Paulus prædia quæ Euthymii Lauræ adjecta fuerant, muro cinxerit, vallum ipsis circumjecerit, et turrim superstruxerit: quin etiam diversorium publicum a Laura Sucæ emerit prope turrem Davidicam, et id etiam Euthymii Lauræ attribuerit.

Beatus ergo Cyriacus, Fratrum divisione offensus, quod quos sol insimul semper videt, amor, non virtutis, neque solitudinis, sed pecuniæ disjunctisset; illinc recedit, et in Sucæ Lauram venit (10). Cumque longo tempore in ea esset versatus, et quatuor his ministeriis, nempe panis ac reliqui Fratrum victus cura, infirmorum curatione, hospitem exceptione, Lauræ administratione, diversis annis esset perfunctus (11): et Fratrum omnium conscientias suæ patientiæ testes invenisset, atque humilitatis, nec non reliquæ perfectionis quam divini Canones a sacerdotibus exigunt, quadragesimo ætatis anno ad presbyteratus honorem provehitur. Sacrorum autem vasorum custodia, et Ecclesiæ cura, decem et octo annos (12) fidei ejus credita est.

Hæc quoque de Cyriaco dicuntur: quod tot annorum spatium, non modo sol non occiderit super ejus iracundiam, sed ne minime omnium ira commotus fuerit, neque eum viderit dies comedentem: quodque divinatorum hymnorum tempus Fratibus significans, non prius umquam pulsatione cessaverit quin pura et immaculata lingua totum immaculatum (id est Psalmum, *Beati immaculati in via*) percurrisset.

Septimo autem et septuagesimo ætatis suæ anno (13), tradita sacra suppellectili, cujus custodia sibi credita fuerat, ad eremum Natupha secedit, se-

(9) Thomas vitam explet anno 474, forte uno aut altero mense post obitum Gerasimi.

(10) Cyriacus in Lauram Sucæ se contulit, anno 484 exeunte.

(11) Nempe incompletis, videlicet ab exeunte 484 ad inchoatum 488.

A τούτο Εὐθυμίου τοῖς μετ' αὐτὸν ἐντειλαμένου. Ἄλλ' εἶχε μὲν ἤδη καὶ τὸν θεῖον Θωμᾶν, ἡ ἐκεῖθεν ἀτίθιος κατοικία· τὸν ἐνταῦθα διανύσαντα βίον· καὶ τῶ τῶν δικαίων καὶ οὗτος χορῶ συνηρήθητο.

Δώδεκα δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν περιελθόντων ἐνιαυτῶν, Λογγίνος ὁ τῆς τοῦ Θεοκτίστου μονῆς ἀφηγούμενος, τελευτᾷ καὶ οὗτος τὸν βίον. Καὶ Παύλου τὴν τῆς μονῆς προστασίαν ἐκδεξαμένου, Τερέβων ὁ Ἀγαρηνός, ὃς ταῖς ἱεραῖς πάλαι τοῦ Εὐθυμίου χερσὶν ἐβαπτίσατο, πρὸς τῇ τελευτῇ καὶ αὐτὸς ὢν, πολλὴν τινα τοῖν μοναστηρίοι ἀμφοῖν οὐσίαν καταλελοίπει.

Τοῦ Παύλου δὲ ἀδικιώτερόν τε περὶ τὰ χρήματα, καὶ ἐκείνον ἀνομώτερον περὶ τὰς ἐντολάς προσενεχθέντος, καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ Τερέβωνος νεκρὸν μετὰ τῶν χρημάτων ἀφελόμενον, στάσις μετὰ τῶν μοναστηρίων ἐγείρεται· καὶ τῇ στάσει, καὶ διαίρεσις ἐπακολουθεῖ, ὡς ἀποτελεῖσαι τε τὸν Παῦλον τὰ προστεθέντα τῇ τοῦ Εὐθυμίου λαύρα χωρία, καὶ φραγμὸν αὐτοῖς περιβαλεῖν, καὶ πύργον ἐποικοδομησάτω, ἀλλὰ μὴν καὶ πανδοχεῖον ἀπὸ τῆς τοῦ Σουκᾶ λαύρας πλησίον τοῦ Δαυιδείου πύργου ὠνήσασθαι, καὶ τῇ τοῦ Εὐθυμίου καὶ αὐτὴ ἀπονεῖμαι.

Ὁ τοίνυν μακάριος Κυριακὸς ἐπὶ τῇ διαιρέσει τῶν ἀδελφῶν προσοχθίσας, ὅπως οὐς ἐν τ' αὐτῶ [ταυτῶ] ἡλῖος εἰς ἀεὶ ἐώρα· ἔρωσ οὐκ ἀρετῆς οὐδὲ ἡσυχίας, ἀλλὰ χρημάτων ἄρτι διέστησεν, ἀναχωρεῖ τε ἐκεῖθεν, καὶ εἰς τὴν τοῦ Σουκᾶ παραγίνεται. Συχνὸν τοίνυν ἐν αὐτῇ διατρίψας χρόνον, καὶ τέσσαρας ταύτας διακονίας, τὴν τῶν ἄρτιων καὶ τῆς λοιπῆς διαίτης τῶν ἀδελφῶν πρόνοιαν, [τὴν τῶν νοσοῦντων ἐπιμέλειαν] τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, τὴν τῆς λαύρας οἰκονομίαν ἐν διαφόροις ἔτεσι διατελέσας, καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν ἀπάντων συνειδήσεις, μάρτυρας τῆς οἰκείας ὑπομονῆς καὶ τῆς ταπεινώσεως εὐρηκίως, τῆς τε ἄλλης ἀκριθείας ἣν οἱ θεῖοι κανόνες τοὺς ἱερεῖς ἀπαιτοῦσιν, ἐν ἔτει τεσσαρακοστῶ τῆς ἡλικίας, εἰς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἀνάγεται. Τὴν γε μὴν τῶν χειμηλίων τῶν ἱερῶν φυλακὴν, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμέλειαν, ἐπὶ δέκκ πρὸς τοῖς ὀκτὼ ἔτεσιν ἐπιστεύθη.

Λέγεται μὲντοι περὶ Κυριακοῦ καὶ ταῦτα, ὡς παρ ὄλους τοὺς τοσοῦτους χρόνους, οὐ μόνον οὐκ [οὐδ'] ἐπιδύσειεν ὁ ἡλῖος τῶ ἐκείνου παροργισμῶ, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὄλως ὀργισθεῖη, οὐδὲ ἐσθίοντα τοῦτον ἡ ἡμέρα ἔδοι· καὶ ὡς οὐ πρότερόν ποτε τὸν καιρὸν τοῖς ἀδελφοῖς τῶν θεῶν ὕμνων σημαίνων, τοῦ κρούματος παύσαιτο, ἕως ὅλον τῇ καθαρᾷ καὶ ἀμώμφ γλώσση διέλθοι τὸν ἄμωμον.

Ἐβδόμῳ μὲντοι πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα ἔτει τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, τὰ χειμηλία ὢν τὴν φυλακὴν πεπίστευτο παραδοῦς, ὁ μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ Νατουφᾶ ἔρη-

(12) Ab anno 506 ad 524.

(13) Cyriacus mansit in laura Sucæ 39 ann. infra, hoc est, ab exeunte 484 ad 524 inchoatum, vitæ 76 expletum, et inchoatum 77. In Natupha mansit 5 annis.

μον ἀναχωρεῖ· τῷ δὲ ἄρα καὶ μαθητῆς εἶπετο. Ἀπορούμενοι τοίνυν τροφῆς, καὶ οὐκ ἔχοντες ὄθεν τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην παραμυθίσονται· οὐδὲ γὰρ [οὐδὲ 1] μελάγρια κατὰ τὴν ἔρημον πεφύκει· ταῦτα γὰρ ἱκανὴ τούτοις ἐστίασις ἦν, εὐχεται ὁ θεὸς Κυριακὸς τῷ Θεῷ, τροφὴν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐνταῦθα δοῦναι σκιλλῶν [σκιλλῶν]· δαψιλῶς γὰρ τούτων ἡ ἔρημος καὶ ἀφθόνως εἶχε. Καὶ πρὸς τὸν μαθητὴν ἐπιστραφεὶς, Συνάγαγε, φησὶ, τέκνον ἐκ τουτωνὶ τῶν σκιλλῶν [σκιλλῶν 1], καὶ ἄλας ἐπιβαλὼν αὐταῖς, ἐν χύτρῳ ἔψησον· καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὅτι ἔσται καὶ ἡμῖν ἐξ αὐτῶν χορτασθῆναι.

Ταῦτα ὁ μὲν τῷ μαθητῇ ἐπισκήπτει, Θεὸς δὲ τῆς εὐχῆς ἀνωθεν ἐπήκουσεν ἦν, ὁ καὶ ὕδωρ ἐκ πέτρας πηγάσας, καὶ τὴν πολλὴν ἐκείνην τῆς Μερβῆς [Μερβῆς 1] πικρίαν εἰς ἀνάλογον ἀμείψας γλυκύτητα. Αἶ τε γὰρ σκίλλαι, τῆς ἐμφύτου καὶ αὐταὶ πικρίας μετέβαλον, καὶ εἰς τέσσαρας ἐξ ἐκείνου χρόνου τροφή τοῖς μακαρίοις ἐγένοντο [ἐγένοντο 1]. Ἄλλ', εὐκαίριως τῷ ἱερῷ Δαυὶδ ἐνταῦθα εἰρήσεται. Ἄνθρωπος γὰρ τις ἀπὸ τῆς κώμης Θεκωῶν [Θεκωῶν 1], πικρὰ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ θρέμματα νεμόντων πωθόμενος τὰ κατὰ τὸν Κυριακόν, ἔρτους θερμούς ἐπὶ τὸν ὄνον [τῶν ὄνων 1] ἐνθήμενος ἔκειτο· καὶ παρ' αὐτῷ καταθεὶς τὸν φόρτον, σπιῶν ἔφρατο· καὶ τούτοις ὁ Κυριακὸς τοῦ λοιποῦ σὺν τῷ μαθητῇ διεζῆ. Ἀλλὰ τότε μὲν ὁ μαθητῆς τὸν συνήθη τρόπον τὰς σκίλλας ἔψησας, μὴ ἐπιστραπὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Κυριακοῦ, ἔθετο δεῖπνον. Εἶτα τὴν αὐτῶν πικρίαν οὐκ ἐνεγκόντι, καὶ ἡ δύναμις αὐτῷ μετὰ τῆς φωνῆς ἐσθέσθη, καὶ ὡσεὶ νεκρὸς ἔκειτο. Συμβαλὼν τοίνυν ὁ θεὸς Κυριακὸς τῆς συμφορᾶς τὴν αἰτίαν, καὶ χεῖρας εἰς προσευχὴν ὑπὲρ τοῦ μαθητοῦ διάρας, ἀνίστασι τούτον, καὶ τῶν θείων αὐτῷ μεταδούς τῆς δειλίας ἠπίως ἀναλαμβάνει.

Ὑλίγω δὲ ὕστερον ἐπιλιπόντων αὐτοῖς [αὐτοῖς 2] τῶν ἄρτων, [χαλεπωτάτῳ λιμῷ συνείχοντο πάλιν. Καὶ πάλιν] ὁ μακάριος οὗτος τὸν μαθητὴν σκίλλας αὐτοῖς δεῖπνον παρασκευάσαι προτρέπεται. Ὁ δὲ τὴν τροφὴν ἐξεργασάμενος, καὶ ταύτην προθεὶς, ὁμοίως ἐδεδοίκει χρῆσασθαι. Εἰσῆει γὰρ αὐτὸν ἡ προλαβοῦσα πικρία· καὶ ὅπως φαγόντα, οὐ τὸ φθῆγεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κινεῖσθαι αὐτὸν ἐπέλιπεν. Εὐλογήσαντος μὲν τοῦ Κυριακοῦ, καὶ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐπιβαλόντος, εἶτα καὶ ἀφαμένου τῶν προκειμένων καὶ πρώτου φαγόντος, ἀναθαρσίσας καὶ ὁ μαθητῆς, εὐθύς ἤπιετο· καὶ ἐφαγόν τε ἠδέως καὶ ἱκανῶς ἀνεκτήσαντο.

Πέμπτος τῆς ἐν τῷ Νατουφᾶ τούτῳ διατριβῆς ἡνυέτο χρόνος· καὶ τινος μὲν υἱὸς τῶν ἐν τῇ Θεκωῶν [Θεκωῶν 1] πονηρῷ συνείχετο πνεύματι· καὶ δυσφόρως εἶχε καὶ χαλεπῶς. Τὰ περὶ τοῦ θεοῦ δὲ Κυριακοῦ μαθὼν ἕκαστα ὁ πατήρ, παρ' αὐτόν τε ἄγει τὸν παῖδα, καὶ θερμῶς ἐδεῖτο, ἀμῦναι τῷ παιδί χαλεπῶς κάμνοντι. Ὁ δὲ καὶ ἀμφοτέρους οἰκτείρας, τὸν μὲν τοῦ πάθους, τὸν δὲ τῆς ἐπὶ τῷ παιδί

A quente discipulo. Cum itaque cibo destituti essent nec haberent unde naturæ necessitatem solarentur (in illa quippe eremo ne melagria quidem nascebantur, quæ certe eis ad convivium sufficissent); Deum rogat divinus Cyriacus, ut cibum ipsis ex illic exstantibus scillis impertiret; iis enim abundabat illa solitudo. Conversusque ad discipulum, Collige, inquit, fili, ex his scillis, et salem illis aspergens, coque in olla: et, Benedictus Deus, quoniam ex illis nobis vesci licebit.

Hæc ille quidem discipulo mandat. Deus autem cœlitus preces audivit, qui et aquam ex petra scaturire fecit, et maximam illam Maræ amaritudinem in congruam dulcedinem commutavit. Scillæ namque innatam amaritudinem deposuere, et exinde per quadriennium beatis illis in cibo fuere. Sed illud, *Non derelinquet Dominus sanctos suos*, opportune a sacro David, hic dicitur. Vir enim quidam ex vico Thecoorum, cum ex iis, qui in eremo pecora pascebant, de Cyriaco audivisset, panibus calidis asino impositis accedit, et onere apud eum deposito, abiit, hisque in reliquum Cyriacus cum discipulo vitam traduxit. Tuncque discipulus, coctis de more scillis, non jussus a beato Cyriaco eas in cœnam apposuit. Deinde cum carum non ferret amaritudinem, una cum voce vires ejus extinctæ sunt, et tanquam mortuus jacebat. Cum itaque divinus Cyriacus infortunii causam intellexisset, et manus ad orandum pro discipulo sustulisset, ipsum erexit; divinaque illi impertiens sacramenta, sanum protinus reddidit, et benigne a timore recreavit.

μυστηρίων, ὕγιῃ τε ἀποκαθίστησιν αὐτίκα, καὶ

Post paulo autem deficientibus panibus, gravissima rursus fame premebantur. Beatus autem ille discipulum iterum ex scillis cœnam parare jubet. Ille vero cum cibum paratum apposuisset, eo tamen uti verebatur. Venerat enim ei in mentem precedens amaritudo, et quemadmodum cum comedisset, non modo vox, verum etiam motus eum defecisset. Cyriacus autem data benedictione, signoque crucis efformato, ex appositis sumpsit, et prior comedit; [discipulus vero resumpta fiducia ex cibo accepit,] amboque jucunde comederunt, et abunde refecti sunt.

Quintus jam explebatur annus (14), ex quo in Natupha isto versabatur: et cujusdam filius ex vico Thecoorum maligno spiritu correptus tenebatur, graviterque ac moleste agebatur. Cum autem de divino Cyriaco singula didicisset pater, filium ad eum adducit, vehementerque rogat ut male laboranti filio opem ferat. Ille autem utriusque misertus, hujus quidem, morbi, illius vero,

doloris, et inconsolabilis super filio ægritudinis, A preces pro adolescentulo adhibet, crucisque unctum oleo amara illa liberat insaniam.

Cum igitur per multos jam pervasisset miraculum, innumerabilis ad eum confluebat multitudo, quietem ejus et orationem interrumpentes.

Hæc vitans præclarus Cyriacus, in interiorem Rubæ solitudinem transit (16). Et quinque in ea transigens annos, radices melagriorum, et arundinum summos ramos in cibos admittebat: eaque amplum illi erant opsonium, nihil quoad voluptatem divitum mensæ cedens.

Sed divinorum Cyriaci charismatum efficacia, hanc quoque solitudinem, advenientium multitudine, civitatem efficiebat. Omnes enim quos vel malus vexabat spiritus, vel alius premebat morbus, prompto et alacri animo, ad virum tamquam ad exploratam sanationem accurrebant: et nemo illinc revertebatur vacuus. Verum accedentium multitudinem iterum pertæsus divinus Cyriacus, in eam se confert solitudinis partem, in qua anachoretarum nullus neque manserat, neque pertransierat aliquando. Nominabatur locus ab accolis Susacim (17); in quo et Sucæ et Novæ Lauræ ambo fluvii, eorum quos novimus maximi et profundissimi, conjunguntur et confluent. Feruntur autem ii esse de quibus Christo dictum est a Davide: *Tu siccasti fluvios Etham*. Sed plane inviam hanc solitudinem aditu omnino facilem hominibus reddebat quam in eum habebant fides, seu potius divinarum illius gratiarum copia; quæ et fidem ferventius excitabat, et in desiderium pias inducebat animas. Cum enim Cyriacus septem illic annos transegisset, (quando quæ ingruerat [pestis] omnia circumcirca affligebat, multosque de medio tollere non intermittebat) timentes qui erant Lauræ Sucæ, in inviam hanc solitudinem ascendunt, rogantque et obsecrant Cyriacum, ut iterum ad Lauram revertatur; quo saltem efficacissimum adversus [pestem] remedium habeant, illius adventum.

Illos itaque miserata bona illa et clemens anima iterum in Lauram descendit (18). Cumque ad beati Charitonis cellulam quintum exegisset annum, strenuissime eos qui cum Origene sentiebant, expugnabat. Tunc quoque admirabilis Cyrillus, qui a magni Euthymii ad beati Sabæ Lauram accesserat, ut Joannem Silentiarium episcopum videret, fit ei minister litterarum ad beatum hunc Cyriacum. Litteræ autem bellum adversus sanctam civitatem suscitatum significabant, eumque obsecrabant, ut Deum impensius oraret, ut qui in Nova Laura cum Nonno et Leontio ex Origenis dogmatis so-

λύπης καὶ τῆς ἀπορακλήτου βαρυθυμίας (15), εὐχῆν τε τῷ νεανίσκῳ ἐπιλέγει, καὶ τῷ [τοῦ] σταυροῦ χρίσας ἐλαίῳ, τῆς πικρῆς ἐκείνης ἀπαλλάττει μαρτίας.

Τοῦ θαύματος τοίνυν εἰς πολλοὺς ἤδη διαφοιτήσαντος, μυρίον παρ' αὐτὸν πλῆθος συνέρχεται, τὴν ἡσυχίαν αὐτοῦ καὶ τὴν προσευχὴν ἐπικόπτοντες.

Ταῦτα ὁ γενναῖος Κυριακὸς ἐκκλίνων ἐπὶ τὴν ἐνδοτέρω [ἐνδοτέραν 1] τοῦ Ῥουβᾶ ἔρημον διαβαίνει. Καὶ πέντε παρ' αὐτῆ διαγαγὼν ἔτη, ῥίζας τε μελαγρίων καὶ ἀκρέμονας [ἀκρεμόνας 2] καλάμων προσίειο· καὶ ταῦτα ἕψον τε ἱκανὸν αὐτῷ ἦσαν, καὶ οὐδὲν εἰς ἡδονὴν τῆς τῶν πλουσίων τραπέζης ἀπολειπόμενον.

Ἄλλ' ἡ τῶν χαρισμάτων τοῦ Κυριακοῦ τῶν θείων ἐνέργεια, πόλιν καὶ τὴν ἔρημον ταύτην τῷ πλήθει τῶν ἐπιδημούντων ἐποίησε. Καὶ πάντες οἷς εἴτε πονηρὸν ἐνοχλοῖη πνεῦμα, εἴτε νόσος ἑτέρα πιέζοι, πρόθυμοι πρὸς τὸν ἄνδρα ὡσπερ ἄν εἰς ὁμολογουμένην ἴαριν ἔσπευον· καὶ κενὸς ἐκείθεν οὐδεὶς ἐπανήσαν. Δυσχεραίνων δὲ τῷ πλήθει τῶν προσιόντων καὶ αὐθις ὁ θεὸς Κυριακὸς, εἰς τοῦτο τῆς ἐρήμου φοιτᾷ, ἐν ᾧ τῶν ἀναχωρητῶν οὐδὲ εἰς οὔτε μείνας ἦν, οὔτε διελθὼν πώποτε· ὁ τόπος δὲ ἄρα Σουσακίμ [Σουσακείμ 2] τοῖς ἐγγχωρίοις ὠνόμαστο. Καὶ ἐν αὐτῷ, ὅ τε τῆς νέας λαύρας καὶ ὁ τῆς τοῦ Σουκᾶ οἱ ποταμοὶ ἄμφω συμβάλλουσι, βαθύτατοι ὦν ἴσμεν καὶ μέγιστοι ῥέοντες. Καὶ τούτους εἶναι, περὶ ὧν πρὸς τὸν Χριστὸν εἴρηται τῷ Δαυΐδ, Σὺ ἐξήρανας ποταμοὺς Ἰσοάμ, λέγεται. Ἄλλ' εὐχερῆ πάντως ἀνθρώποις καὶ βλάδιαν καὶ τὴν ἄβατον δῆπου ταύτην ἔρημον, ἡ περὶ τὸν ἄνδρα· πίστις ἐποίησε· μᾶλλον δὲ ἡ τῶν ἐκείνου θείων χαρίτων ἀφθονία· ἥτις καὶ τὴν πίστιν θερμότερον ἀνεκίνει, καὶ τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς εἰς πόθον ἐπήγατο. Ἐπτὰ γὰρ ἐνταῦθα ἔτη τοῦ Κυριακοῦ διαγαγόντος, ἐπειδὴ λοιμὸς ἐπισκήψας τότε κακῶς τὰ περίεξ πάντα ἐποίησε, καὶ πολλοὺς ἀναιρῶν οὐκ ἀνίει [ἀνήει 2], δεισαντες οἱ τῆς τοῦ Σουκᾶ λαύρας, ἐπιβαίνουσι καὶ τῆς ἀβάτου ταύτης ἐρήμου· καὶ δέονται τοῦ Κυριακοῦ, καὶ τοῦτον ἐκλιπαροῦσι, τῇ λαύρᾳ καὶ αὐθις ἐπιδημῆσαι· ὅπως τοῦτό γ' οὖν [γούν] ἀνυσιμώτατον κατὰ τοῦ λοιμοῦ φάρμακον ἔχοιεν, τὴν ἐκείνου ἐπιδημίαν.

Ἐλεον τοίνυν αὐτῶν [αὐτῶν] ἡ ἀγαθὴ καὶ φιλόανθρωπος ἐκείνη λαθοῦσα ψυχὴ κάτεισι τε εἰς τὴν λαύραν πάλιν· καὶ πρὸς τῷ τοῦ μακαρίου Χαρίτωνος κελλίῳ πέμπτον διατελέσας ἐνιαυτὸν, ἀνδρειότατα τοὺς τὰ Ὀριγένους φρονούντας κατηγωνίζετο. Τότε μὲν δὴ καὶ ὁ θαυμάσιος Κύριλλος, ἀπὸ τῆς τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου λαύρας, τῇ τοῦ μακαρίου Σάββα [Σάββα et ita deinceps] πικραλαβῶν, ἐφ' ᾧ τὸν ἡσυχαστὴν ἐπίσκοπον Ἰωάννην ἴδοι, ὑπηρέτης αὐτῷ γραμμάτων πρὸς τὸν μακάριον τοῦτον Κυριακὸν γίνεται. Τὰ δὲ γράμματα τὸν τε κατὰ τὴν ἀγίαν πόλιν ἀναρβρίπισθέντα ἐδύλου πόλεμον, καὶ ἰκέτευσον

(15) *Lege βαρυθυμίας, παραθυμίας male.*

(16) Anno 529.

(17) Venit in Susacim ann. 534, ubi manet 7

annos.

(18) Anno 541.

αὐτὸν ἐκτενέστερον τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι, ὥστε τοὺς ἐν τῇ νέᾳ λαύρᾳ μετὰ Νόννου [Νόνου 2] καὶ Λεοντίου τὴν ἐκ τῶν Ὀριγένους δογμάτων συμμαχίαν παραλαβόντας, καὶ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου στρατευσαμένους ζουσίαν ἀποβαλεῖν.

Ὁ Κύριλλος μὲν οὖν εἰς τὸν Σουκᾶν ἀφικόμενος, καὶ Ζωσίμῳ καὶ Ἰωάννῃ πρώτοις ἐκείνου τοῖς μαθηταῖς ἐντυχὼν, εἶτα καὶ ὡς τὸν μέγαν σὺν αὐτοῖς Κυριακὸν ἄπεισιν· ἐγχειρίζει τε αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν, καὶ ὅσα πάλιν ἀπὸ γλώττης αὐτῷ εἶρητο, διέξεισι πάντα. Ὁ δὲ θερμὸν τε καὶ οἶον ἀπὸ καρδίας ἐπιδακρύσας, εἶπὲ, φησὶ, τῷ ἀποστειλάντί σε· Μὴ ἀνιώμεθα, Πάτερ· ὀψόμεθα γὰρ θάττον Νόννον μὲν καὶ Λεόντιον, τὴν ζωὴν ἀθλιώτατα καταστρέψαντας· τοὺς δὲ ἐπιχωριάσαντας τῇ λαύρᾳ λύκους ὡς αἰσχίστα ἐκαῖθεν ἀπελαυνομένους· καὶ τὰ λογικὰ πρόβατα πάλιν ἀλύπως αὐτὴν πατοῦντα καὶ ἀδεῶς, καὶ ἐν αὐτῇ νεμόμενά τε καὶ ἐκτρεφόμενα. Πρὸς ταῦτα ἐκείνος· Τίνα δὲ ἐστὶ, Πάτερ, τὰ ὑπ' αὐτῶν προσθεύμενα, ἤρητο· διαθεθαίουνται γὰρ, ἔφη, τὰ περὶ προϋπάρξεως καὶ ἀποκταστάσεως δόγματα, μέγα τε εἶναι καὶ ἀκίνδυνα· ἐκεῖνα πρὸς τοῦτο μαρτυρεῖν αὐτοῖς λέγοντες ἅπερ φησὶ πού τῶν ἑαυτοῦ ἀπολογητικῶν ὁ μέγας Γρηγόριος· « Ἐμοὶ δ' οὖν πρᾶγμα φαίνεται οὐ τῶν φαυλοτάτων, διδόναι κατὰ καιρὸν ἐκάστῳ τοῦ λόγου τὸ σιτομέτριον, καὶ οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ὅσα περὶ κόσμων ἢ κόσμου πεφιλοσόφηται, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ νοῦ, καὶ τῶν νεερῶν φύσεων, βελτιόνων τε καὶ χειρόνων, περὶ τῆς τὰ πάντα συνδεούσης Προνοίας· ὅσα τε κατὰ λόγον ἀπαντᾶν δοκεῖ, καὶ ὅσα παρὰ λόγον τὸν κάτω καὶ τὸν ἀνθρώπινον· ἔτι τε ὅσα περὶ τῆς πρώτης ἡμῶν συστάσεως, τύπων τε καὶ ἀληθείας καὶ διαθηκῶν, καὶ Χριστοῦ παρουσίας πρώτης τε καὶ δευτέρας. Ἐν τούτοις γὰρ φασὶ καὶ τὸ ἐντυγχάνειν οὐκ ἄχρηστον, καὶ τὸ διαμαρτάνειν ἀκίνδυνον.

Ταῦτα τοῦ θαυμαστοῦ Κυρίλλου ἐρομένου, ὁ μακάριος Κυριακὸς, οὐ μὲν οὖν [γρ. οὐ μιν] οὐ μέγα τὰ περὶ προϋπάρξεως δόγματα καὶ ἀκίνδυνα, ἔφη· τοῦναντίον δὲ μᾶλλον, ἀκροσφάλῃ τε καὶ ἐπικίνδυνα. Ὅπως δὲ σοὶ καὶ τὴν πολυσχιδῆ αὐτῶν ἐν βραχεῖ παραστήσω ἀσέβειαν, φασὶ μὴ ἓνα τῆς Τριάδος τὸν Χριστὸν εἶναι. [Λέγουσι τὰ ἐξ ἀναστάσεως ἡμῶν σώματα εἰς ἀπώλειαν ἤξειν παντελῆ, καὶ Χριστοῦ πρώτου 2] λέγουσιν ὅτι οὐκ ἦ [εἶη 2] τοῦ κόσμου δημιουργὸς ἡ Τριάς· ὅτι τε ἐν τῇ ἀποκαταστάσει δυνήσονται πάντα τὰ λογικὰ μέχρι καὶ δαιμόνων, δημιουργεῖν αἰῶνας· καὶ ὅτι αἰθέρια καὶ σφαιροειδῆ ἐγείρονται ἡμῶν τὰ σώματα ἐν τῇ ἀναστάσει· οὕτω γὰρ καὶ τὸ τοῦ Κυρίου φασὶν ἐγηγέρθαι· καὶ ὅτι ἴσοι αὐτῷ ἐν τῇ ἀποκαταστάσει γινόμεθα.

Τοῦ Κυρίλλου δὲ, τί δῆτα, Πάτερ, ἐπανερομένου, μὴ τοὺς τοσοῦτους ὑπὲρ ἀρετῆς ἀνέτλησαν πόνους,

(19) Vide Tertullianum adversus Valentianus.

A cietatem coierant, et adversus orthodoxam fidem bellum sumpserant, vincerentur, et multam illam deponerent arrogantiam.

πίστεως, ἠττηθῆναι, καὶ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἀλα-

Cyrillus itaque cum in Sucam devenisset, et Zosimo ac Joanni, primis illius discipulis, colloctus fuisset, deinde etiam cum ipsis ad magnum proficiscitur Cyriacum, eique epistolam in manibus dat, et rursus omnia quaecunque verbis ipsi mandata fuerant, edisserit. Ille vero ardentem, et velut ex corde illacrymans : Dic, inquit, ei qui te misit : Ne mœrore affigamur, Pater, cito enim videbimus Nonnum quidem et Leontium vitam miserrime cum morte commutare ; lupos autem in Laura versatos quam turpissime illinc abigi, ovesque ratione præditas ipsam rursus sine molestia et sine metu calcare, ac in ea ali et pasci. Ad hæc ille rogavit : Quænam vero sunt, Pater, quæ illi sua tuentur sententia ? namque affirmant, inquit, dogmata de præexistentia et restitutione in pristinum statum, indifferentia esse, et ab omni periculo aliena : illa ad hoc testimonio eis esse dicentes quæ alicubi in suis Apologeticis magnus Gregorius ait : Mihi videtur res non vilis nec contemnenda, dare in tempore unicuique demensum sermonis, et dispensare in iudicio veritatem nostrorum dogmatum, quaecunque de mundis aut de mundo philosophice disputata sunt, de materia, de anima, de mente, et naturis intelligentibus, tam præstantioribus quam deterioribus, de Providentia quæ omnia connectit : quæque secundum rationem evenire videntur, et quaecunque præter rationem inferiorem et humanam : præterea quæ de prima nostra constitutione, figurisque, et veritate, ac testamentis : Christi quoque primo ac secundo adventu. In his enim, inquit, et assequi non est inutile, et non assequi vacat periculo.

Hæc cum admirabilis Cyrillus dixisset : Nequaquam, inquit beatus Cyriacus, nequaquam indifferentia sunt, neque periculo vacant dogmata de præexistentia : imo sunt lubrica potius et periculosa. Ut autem multiplicem eorum impietatem tibi paucis exponam, aiunt Christum non esse unum ex Trinitate. Dicunt corpora quæ ex resurrectione habebimus, esse penitus ad interitum ventura, et Christi primi. Dicunt Trinitatem non fuisse mundi opificem : et quod in restitutione poterunt quaecunque sunt ratione prædita, etiam ad dæmones usque, fabricari æones (19), id est, sæcula : quodque in resurrectione, ætherea surrectura sunt corpora nostra, et sphaerarum speciem referentia ; sic enim et ipsum Domini corpus aiunt surrexisse : nosque futuros ei pares in restitutione.

Cyrillo autem rursus interroganti, Quid ita, Pater, non pro virtute tot subierunt labores, sed

eos in inutili hac, quæ destruitur, sapientia consumpserunt? Respondens beatus Cyriacus, Namque *evanuerunt*, inquit, *in cogitationibus suis, et insipiens cor eorum obscuratum est : dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Nonnus autem horum malorum fuit initium : qui cum non ignavum ad hæc administrum invenisset Leontium Byzantinum, post beati Patris nostri Sabæ excessum, continuo tetrum hunc morbum in compluribus Ecclesiæ locis clam disseminavit. Et primum quidem eos qui in Nova Laura erant doctiores, vel, ut verius dicam, indoctiores, in suam induxit hæresim. Deinde non haecenus constitit : sed ut aliorum quoque solitudinis monasteriorum plurimis hanc pestem communicaret, plurima rem sollicitudine dignam ducebat. Deinde ut me quoque humilem et abjectum suis comprehenderet laqueis, quam non adhibuit contentionem? Sed, ut cum divino David loquar, *seipsam sefellit iniquitas*, et divina mihi apparuit visio, hæresis ejus cœnum accurate ostendens. Neque ego solus ipsius improbitatem vici, sed ii etiam qui erant conventus Sucæ, per nostrum consilium, illius malitiæ fortiter restiterunt, et fraudulentos illos mores, et ingenium ad malum solers superaverunt.

Quoniam autem tam aperte congressus victus est, alia ratione conventum suæ potestati subijcere machinatus est. Et Petrum quemdam Alexandrinum, qui in eum, et in pravi ipsius dogmatis hæresim, jam a principio erat propensus, præficit conventui : si quo modo hac certe ratione eos paulatim ad communionem attraheret. Amant enim ut plurimum principi conformari, qui sub ejus sunt potestate. Sed nesciebat stultus, se deprehensu facilem et apertam escam proponere. Nam cum consueta illius pravitas conventui paululum innotuisset, protinus ille totus commotus Petrum pellit præfectura.

Deinde rursus Nonnus Petrum alium e Græcia oriundum, qui a priore nihil differebat, præfectum eis constituit. conventus autem expressos in eo videns ejus qui præcesserat, malitiæ characteres, protinus eum quoque expellit : et in beati Sabæ Lauram veniens, præfectum accipit Cassianum, genere Scythopolitanum, religione fidelissimum, et virtuti ac doctrinæ innutritum. Sicque vix tandem potuitis multiplicem et exæstantem eorum qui Origenis morbo laborabant, reprimere et arcere impetum. Hæc cum dulcis illa lingua recensisset, ubi intellexit Cyrillum esse monasterii magni Euthymii, cum magno protinus gaudio, Ecce, inquit, Frater, tu ejusdem es atque ego, cœnobii. Cœpitque oratione persequi res gestas sanctorum Euthymii et Sabæ. Ille autem cum eas ab hoc beato Cyriaco perspicue didicisset, conscripsit singula in iis quos de ipis scripsit libris : ut illinc quilibet discere potest, si non perfunctorie, sed accurate ea legat.

A ἀλλ' εἰς τὴν καταργουμένην ταύτην σοφίαν ἀνάλωσαν; Ὁ μακάριος ὑπολαβὼν Κυριακὸς, « Ἐματαιώθησαν γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἡ ἀσύνητος αὐτῶν ἐσκοτίσθη καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν. » Νόννος δὲ τῶν κακῶν ἀπαρχὴ τούτων· ὅς ὑπουργὸν οὐκ ἀγεννῆ τὰ τοιαῦτα, Λεόντιον εὐρηκῶς τὸν ἐκ Βυζαντίου, μετὰ τὴν τοῦ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν [Σάββα 2] τελευτήν, τὸ κακὸν εὐθὺς ἀβρώστημα τοῦτο, πολλαχοῦ τῆς Ἐκκλησίας ὑπέσπειρε. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς ἐν τῇ νέᾳ Λαύρᾳ λογιωτέρους, ἀλογωτέρους δὲ εἰπεῖν ἀληθέστερον, τῇ οἰκείᾳ ὑπηγάγετο αἵρέσει. Εἶτα οὐ μέχρι τούτων ἔστη· ἀλλ' ὅπως καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐρήμου μοναστηρίων πολλοὺς τῆς τοιαύτης μεταδῶ λύμης, πολλῆς ἡξίου τὸ πρῶγμα φροντίδος. Ἐπειτα ὥστε καὶ τὸν ταπεινὸν ἐμὲ τῇ ἑαυτοῦ συλλαβεῖν πάγῃ [πάλη 1], τίνα οὐκ εἰσηνέγκατο τὴν φιλονεικίαν; Ἄλλ' ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἑαυτήν, κατὰ τὸν θεῖον φάνα· Δαυὶδ· καὶ μοι ὄψις ἐφάνη θεία, τὸν ἐκείνου τῆς αἵρέσεως βόρβορον ἀκριθῶς παραδεικνύσα. Καὶ οὐκ ἐγὼ τῆς αὐτοῦ μόνος ἐκράτησα κακουργίας, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τοῦ Σουκᾶ συνοδίας, καὶ οὗτοι διὰ τῆς ἡμετέρας συμβουλίας, γενναίως πρὸς τὴν ἐκείνου πανουργίαν ἔστησαν, καὶ τῶν δολερῶν ἐθῶν ἐκείνων, καὶ τῆς περὶ τὸ κακὸν ἐμμηχανίας περιεγένοντο.

B Ἐπεὶ δὲ οὕτω φανερῶς προσβαλὼν ἠττήθη, ἐτέρως ὑποποιήσασθαι τὴν συνοδίαν ἐμμηχανᾶτο. Καὶ τινα Πέτρον Ἀλεξανδρέα, ἐπιβροπιῶς πρὸς αὐτὸν ἐξ ἀρχαίου καὶ τὴν κακόδοξον αἵρεσιν ἔχοντα, ἐφίστησι τῇ συνοδίᾳ· εἰ πως ἀλλὰ ταύτῃ γ' οὖν ἡρέμα πρὸς κοινωνίαν αὐτοῦς ἐφελκύσεται. Φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῷ ἀρχοντι συμμορφῶσθαι τὸ ὑποχείριον. Ἄλλ' ἠγγύει ὁ μάταιος εὐφώρατον καὶ καταφανὲς προτιθεὶς δέλεαρ. Μικρὸν γὰρ τῆς συνήθους ἐκείνου κακίας τῇ συνοδίᾳ ὑποφανείσης, ἡ δὲ αὐτίκα κινηθεῖσα πᾶσα, τὸν Πέτρον ἀπωθεῖται τῆς προστασίας.

C Εἶτα καὶ πάλιν οἱ περὶ Νόννου, Πέτρον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἕτερον, τῷ προτέρῳ κατὰ μηδὲν ἀδιάφορον, ἠγούμενον αὐτοῖς ἐφίστασιν. Αὕτη δὲ ἀκριβεὶς κᾶν τούτῳ τῆς τοῦ προλαβόντος κακίας ἰδοῦσα [ἐν-ἰδοῦσα 2] τοὺς χαρακτῆρας παραχρημά τε καὶ αὐτὸν ἀποβάλλει· καὶ εἰς τὴν τοῦ μακαρίου Σάββα Λαύραν ἐλθοῦσα, ἠγούμενον λαμβάνει Κασσιανὸν, τὸ γένος Σκυθοπολίτην, τὸ σέβας πιστότατον, ἀρετῇ καὶ λόγῳ, σύντροφον. Καὶ ταύτῃ μόλις ἰσχύσαμεν τὴν [φυγεῖν τὴν, εἰς, 1] πολλὴν τῶν τὰ Ὠριγένους νοσοῦντων ὄρμην [ὄρμην 1], [ἀνακρούσασθαι, καὶ κατασταεῖλαι φλεγμαίνουσαν 2]. Ταῦτα ἡ γλυκεῖα ἐκείνη γλῶσσα διεξείλοῦσα, ὡς καὶ τῆς τοῦ μεγάλου μονῆς Εὐθυμίου μάθει τὸν Κύριλλον εἶναι, μετὰ περιχαρείας εὐθὺς, Ἰδοῦ καὶ συγκοινοδοιώτης εἰ μοι, φησὶν, ἀδελφέ. Καὶ διαλαβὼν τὰ περὶ τῶν ἐν ἀγίοις Εὐθυμίου διηγείτο καὶ Σάββα. Καὶ ταῦτα ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ μακαρίου τούτου Κυριακοῦ σαφῶς διδαχθεὶς, ἐν τοῖς αὐτῶν ἕκαστα λόγοις ἀνεγράφεν· ὡς ἔστιν ἐκαῖθεν μαθεῖν, εἰ τις μὴ παρέργως, ἀλλ' ἀκριθῶς αὐτὰ ἐπιλέγοιτο.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ θεῖος Κυριακός, καὶ ὁμιλίᾳ τοιαύτη καὶ διηγήμασιν ἡδονῆς τὴν ἐκείνου ψυχὴν διαπλῆσας, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τε τῶν Ὀριγένους νόμων ἀκριβῆς φύλαξ αἰσχίστῳ τέλει τὴν ψυχὴν ἀπέβροχσε Νόννος, ἥ τε ἰσχύς αὐτῶν ἅπασα διελύθη· καὶ ὁ πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἐλώφησε πόλεμος· καὶ κατ' ἀλλήλων [καταλλήλων 2] ἐκείνοι τὴν μάχην καὶ τοὺς κινδύνους ἐκίνησαν· καὶ πολλοὶ ἐν τῷ τοῦ Χαρίτωνος φοιτῶντες σπηλαίῳ, οὐκ ὀλίγην τῷ θεῷ Κυριακῷ πρὸς τὴν ὀχλήσιν, τὴν ἡσυχίαν ἐπιταράττοντες, ἐπὶ τὸν Σουσακίμ [τοῦ Σουσακίμ 1 *hic et infra*] ἀναχωρεῖ πάλιν, ἑνατοῦ ἤδη καὶ ἐνενηκοστῆν ἔτος τῆς ἡλικίας ἀνύων. Ἐκείνου μὲν δὴ ὄγδοον ἐν αὐτῷ διαμεμενηκότος χρόνον, λαμβάνει τίς ποτε τὸν Κύριλλον πόθος τῆς τοῦ Κυριακοῦ ὁμιλίας. Καὶ εἰς τὴν λαύραν ἐλθὼν τοῦ Σουσακίμ, καὶ τὸν τοῦτου μαθητὴν Ἰωάννην παραλαβὼν, τὸν Σουσακίμ ἄμφω καταλαμβάνουσιν· οὐκ ἔλαττον, ἢ ἐνενηκοντα σταδίου· τῆς λαύρας ἀπέχοντα. Ὡς οὖν πλησίον ἐγένοντο ἤδη, λέων αὐτοῖς μεγέθει μέγιστος καὶ φοβερώτατος ἰδεῖν ὑπαντήσας, διατάραξέ τε τὸν Κύριλλον, ὡσπερ εἰκὸς, καὶ εἰς δέος ἐνέβαλεν. Οὕτω τοίνυν ὁ μαθητὴς Ἰωάννης ἔχοντα τὸν ἄνδρα ἰδὼν, Μὴ δέδιθε, ἔφη. Καὶ ὁ λέων, ὡς πρὸς τὸν ἅγιον αὐτοῦς ἀπιόντας ἔγνω, ὑπειξέ τε τῆς ὁδοῦ εὐθύς, καὶ αὐτοὶ κακῶν ἀπαθείς διήλθον. Τοῦτους ἡ ἱερά κεφαλὴ ἐκείνη θεασαμένη, ὑπερήσθη τε αὐτίκα, καὶ ἠδὲ αὐτοῦς καὶ οἰκεῖον ἰδοῦσα, πρεσβυτικῶς εὖ μάλα καὶ χαριέντως, Ἰδοῦ, φησὶ, καὶ ὁ συγκοινοβιώτης μοι [μου 1] Κύριλλος. Εἶτα παραμύξας τι καὶ παιδιᾶς ὁ μαθητὴς Ἰωάννης· Ἄλλὰ τοῦτον, εἶπεν, ὁ λέων, Πάτερ, δεινῶς ἐφόβησε, καὶ δειλὸν ἀπέδειξε φανερώς. Ἡ δὲ ἰλαρὰ ψυχὴ ἐκείνη· Σὺ δὲ ἀλλὰ μὴ φοβοῦ, εἶπε, τέκνον· ὁ γὰρ λέων οὗτος ἐνταῦθα μοι παραμένει φύλαξ ἀκριβῆς τῶν λαχάνων· καὶ οὔτε θηρίῳ εἰσφοιτᾶν συγχωρεῖ οὐδενί, οὐδὲ ἀγρίου αἰγὸς ἔφιδον, οἶμαι, τὰ λάχανα δέδιεν, ἐγρηγορότος τοῦ φύλακος.

Εἶτα πολλὰ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἔρημον Πατέρων διεξελθὼν, καὶ ταύτῃ διαναστήσας, καὶ κινητικώτατον, οἶον εἰς ἄρετὴν, αὐτοῖς ἔρωτα ἐμβαλὼν, τράπεζαν παρατίθησιν. Ἐνταῦθα ὁ λέων ἐφίσταται. Ὁ δὲ τῷ θηρίῳ μὲν ἄρτον τε τῇ χειρὶ ὀρέγει, καὶ εἰς φυλακὴν ἀφίησι τῶν λαχάνων. Πρὸς δὲ τοὺς συγκατακεκλιμένους, Ἀγαθόν γε, ὦ τέκνα, εἶπε, τοῦ ἀγροῦ φύλακα κέκτημαι. Οὔτε γὰρ ἄρκτος ἐνταῦθα, οὐδὲ θηρίον ἄλλο τι, ἀλλ' οὐδὲ ληστής, οὐδὲ βάρβαρος τοῖς παριοῦσι τὸν ἀγρὸν ἐπιτίθεται. Κολάζει γὰρ καὶ [in codice 2 *deletum est* καὶ] αὐτοῦς δεινῶς καὶ ἀπόλλυσιν ὁ λέων.

Τοῖς μὲν οὖν ὅλην παρ' αὐτῷ ἡμέραν διαγαγοῦσι, καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνης καὶ τῆς ἐκκεχυμένης ἐν τοῖς χεῖλεσι αὐτοῦ χάριτος ἀπολαύσασιν, εὐλογίας τε εἰς τὴν ἐξῆς μεταδίδωσι, καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀπολείει. Καὶ ὁ λέων ὑπειξέ τε αὐτοῖς αὔθις, καὶ ὑπέπεσεν ἤκοντας [ἤκοντας 2, εἶκουσι 1], καὶ τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα χαίροντες εἶχοντο.

(20) Exeunte 546 vel ineunte 547.

PATROL. GR. CXV.

A Divinus itaque Cyriacus, cum hujusmodi colloquio et narrationibus ita illius animam voluptate complexisset, in pace dimisit. Quando autem, et ipse legum Origenis diligens custos, Nonnus, turpissimo exitu vitam abruptit, fractæque fuerunt omnes eorum vires; et cessavit bellum adversus orthodoxos; et illi inter sese prælia cierunt et pericula; multique in Charitonis spelæum ventitantes, non parvam divino Cyriaco molestiam exhibebant, ejus silentium et quietem inturbantes; ad Susacim rursus recedit (20) cum nonnum jam et nonagesimum ætatis annum expleret. Cum autem ille octo in eo mansisset annos, Cyrillum aliquando incessit desiderium conveniendi Cyriaci. In lauram itaque Sucæ veniens, ac hujus discipulum Joannem assumens, ambo Susacim perveniunt, quæ locus non minus quam nonaginta stadia aberat a laura. Cum autem adventarent et prope jam essent, leo ipsis magnitudine maximus, visuque terribilissimus, occurrens, Cyrillum, ut consentaneum est, conturbavit, et in metum conjecit. Cum igitur discipulus Joannes ita affectum virum vidisset: Ne metue, inquit. Leo autem, ut eos ad sanctum euntes agnovit, via cessit protinus, et ipsi malorum inimunes pertransierunt, Hos cum sacrum illud caput aspexisset, supra modum statim gaudio oblectatus est, eosque blande ac benevole intuens, seniliter bene plane ac venuste, Ecce, inquit, concœnobita meus (21) Cyrillus. Deinde nonnihil quoque joci admiscens discipulus Joannes: Sed eum, inquit, Pater, mirum in modum leo terruit, manifestoque pavore perculit. Hilaris autem illa anima: At tu, noli timere, inquit, filii: Leo enim iste hic mihi manet, diligens custos olerum, qui nullam feram ingredi sinit: quapropter nec agrestis capræ incursum, ut puto, timuerint olera, hoc vigilante custode.

Deinde cum multa de Patribus, qui in eremo degebant, narrasset, ac sic eis animos excitasset, acerrimumque, erga virtutem videlicet, amorem incussisset, mensam apponit. Hic leo supervenit. Ille autem bestię panem manu porrigit, et ad olerum custodiam remittit. Ad accumbentes autem: Habeo, ait, o filii, bonum agri custodem, Neque enim hic ursus, neque alia quæpiam fera, sed neque prædo, neque barbarus eos qui agrum pertranseunt invadit. Illos namque acriter ulciscitur ac perimit leo.

Cum igitur totum apud eum diem transegissent, ac doctrina illa et diffusa in ejus labiis gratia fructi essent, benedictionem imposterum impertit, ac in pace dimittit. Leo autem eis rursus cessit, et blanditus est; sicque ad propria læti remearunt.

(21) Cyrillus in eodem quo Cyriacus manserat

Sanctus autem hic Cyriacus adhuc in Susacim A permanens, cum aquam ex fontibus non haberet (quo cum ipse uteretur, tum etiam olera rigaret), eam quæ in petrarum concavitatibus congregabatur exhauriens, æstate illa ad meridiem irrigabat, nec amplius sitire sinebat. Tempore enim autumnii tempestas ipsa ea satis abundeque irrigabat. Cum autem magna siccitas aliquando per æstatem contigisset, et quæ sunt in petris concavitates ne vestigium quidem haberent aquæ, ille, oculis in cælum sublatis, petit a Deo aquam. Et ecce repentina quædam nubes super caput condensata erupit in pluviam, ejusque hydrias et petrarum concava omnia implevit : eaque et sancti usui, et olerum irrigationi diu multumque sufficit. Hic illud mihi venit in mentem, quod, etsi B narrationi de sancto non cohæret, non mediocrem tamen, si dicatur, asseret utilitatem.

In solitudinem aliquando venienti hujus sancti discipulo, una cum condiscipulo Paramono, apparet circa myricas ægrestes, stans quoddam hominis idolon. Illi, id quod cernebatur ex anachoretis unum esse existimantes (multi enim id temporis solitudinem hanc habitabant), ad eum statim sunt conversi. Cumque jam prope adessent, et nusquam esset quod apparuerat, illi contra, malum arbitrantes esse spiritum, apprecati sunt, et precationi, Amen, subjungentes, huc et illuc spectant, et spelæum quoddam ipsis subterraneum apparet. C Quod signum rursus dexterum judicantes, et quemdam Dei servum esse, eum qui apparuerat, ac in illud se occuluisse, atque in eo delitescere putantes, rogant ut benedictionem ipsis impertiat et pacem.

Tandem aliquando vox intrinsecus sonuit ex spelæo, dicens : Quid me vultis? sum etenim femina. Sed, Quo proficiscimini? Rogavit. Ad anachoretam, inquit, Cyriacum. Sed dic nobis, qui vocere, et qua ratione hic es, et quamobrem huc accessisti? Illa vero, Nunc quidem abite, inquit; redeuntibus autem rursus, dicam. Cum ergo illi impensius instarent, et ne tantillum quidem se abscessuros dicerent, nisi prius quæ beatam illam spectabant, audiissent : Nomen quidem mihi est D Maria, inquit; cum autem essem psalteria, scio me multis scandali occasionem præbuisse. Deum itaque rogavi, eumque suppliciter obsecravi, ut a mali laqueis liberarer. Aliquando autem corde contrita, et anima divino igne succensa, in sanctum Siloe descendi : cumque hoc vas aqua implessem (quod apud me adhuc manet), lupinis in sporta acceptis, huc accessi. Nihil autem horum usque in hodiernum diem est diminutum. Sed neque ex illo tempore hominem vidi : neque

Ὁ δὲ ἅγιος οὗτος Κυριακὸς τῷ Σουσακίμ ἐπι παραμένων, ἐπειδὴ ὕδωρ αὐτῷ ἐκ πηγῶν οὐ παρῆν (ὥστε ὁμοῦ μὲν αὐτὸν χρῆσθαι, ὁμοῦ δὲ καὶ τὰ λάχανα ἄρδεν), τὸ ἐν τοῖς τῶν πετρῶν κοιλώμασιν ἐπισυναγόμενον ἐξαντλῶν, ἐπότιζέ τε θέρους αὐτὰ κατὰ μεσημβρίαν, καὶ οὐκέτι διψᾶν συνεχώρει. Τὸν γὰρ περὶ τὸ μετόκιον χρόνον, ἤρδαν αὐτὰ ἱκανῶς ἡ ὥρα. Αὐχμοῦ δὲ ποτε κατὰ θέρος πολλοῦ γεγονότος, καὶ αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς πέτραις κοιλωμάτων οὐδὲ ἴχνος ἐχόντων ὕδατος, τὰ ἕρματα ἐκεῖνος εἰς οὐρανοῦς ἀνασχῶν, αἰτεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὕδωρ. Καὶ ἀθρόον τι νέφος ὑπὲρ κεφαλῆς παχυνθὲν, εἰς ὑετὸν ἐβρόχη· καὶ τὰς ὑδρίας αὐτοῦ, καὶ τὰ καῖλα τῶν πετρῶν ἐπλήρωσε πάντα· καὶ τῇ τε τοῦ ὁσίου χρεῖα, τῇ τε τῶν λαχάνων ἄρδεια, μέχρι πολλοῦ τοῦτο ἐπῆρκεσεν. Ἐκεῖνο δὲ με [in codice 2 deletum est me] γενόμενον ἐνταῦθα εἰσέρχεται, ὅπερ εἰ καὶ μὴ τῆς τοῦ ἁγίου ἔχεται διηγήσεως, ἀλλ' οὐ μετρίαν οἴσει λεχθὲν καὶ αὐτὸ τὴν ὠφέλειαν.

Παριόντι κατὰ τὴν ἔρημον τῷ μαθητῇ ποτε τοῦ ἁγίου τούτου μετὰ [καὶ 2] τοῦ συμφοιτητοῦ Παραμόνου, ἐπιφαίνεται τι περὶ μυρική ἀγρία ἐστῶς, ἀνθρώπου εἰδωλόν. Οἱ δὲ, τῶν ἀναχωρητῶν [ἀναχωρητῶν 1] ἕνα τὸ φαινόμενον οἰηθέντες (πολλοὶ γὰρ τὴν ἔρημον ταύτην τὸ τηλικαῦτα ἤκουον) πρὸς αὐτὴν εὐθέως ἐτράποντο. Ἐπεὶ δὲ πλησίον ἦσαν ἤδη καὶ τὸ φανὲν οὐδαμοῦ, ἔμπαλιν ἐκεῖνοι πονηρὸν πνεῦμα νομίσαντες εἶναι, προσηύξαντο· καὶ τῇ εὐχῇ τὸ, Ἄμην, ἐπειπόντες, ὁρῶσι τῆδε κάκεισε· καὶ σπηλαιὸν τι αὐτοῖς ὑπόγειον ὑποφαίνεται. Ὅπερ σημειῶν αὐθις κρίναντες δεξιὸν, καὶ τινα δοῦλον τοῦ Θεοῦ τὸν φανέντα εἶναι, καὶ εἰς αὐτὸ καταδύναι ὑπολαθόντες, εὐλογίας αὐτοῖς μεταδοῦναι καὶ εἰρήνης ἠξίου.

Ὅψὲ γοῦν ποτε φωνὴ ἐνδοθεν ὑπηχίθη [ἀπηχίθη 1] ἐκ τοῦ σπηλαίου· Τί θέλετε ἀπ' ἐμοῦ; λέγουσα, γυνή γάρ εἰμι. Ἀλλὰ, Ποῦ πορεύεσθε; ἤρετο. Οἱ δὲ, Πρὸς τὸν ἀναχωρητὴν, εἶπον, Κυριακόν. Ἀλλ' εἰπέ ἡμῖν, ἦτις καλῆ, καὶ ὅπως ἐνταῦθα εἶ, καὶ ἐφ' ᾧ παραγέγονας. Ἡ δὲ, Νῦν μὲν ὑπάγετε, ἔφη· ἐπανήκουσι δὲ αὐθις, ἐρῶ. Ὡς οὖν ἐπέκειντο πλέον ἑὔτοι, καὶ οὐκέτι [οὐκ ἔτι 1] οὐδὲ ἀποστήσεσθαι μικρὸν ἔλεγον μὴ πρότερον τὰ κατὰ τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀκούσαντες, Ὅνομα μὲν ἐγὼ Μαρία· γενομένη δὲ ψάλτρια, ἔφη, πολλοῖς οἶδα σκανδάλου πρόφασιν παρασχοῦσα. Ἐδεόμην τοίνυν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκέλευσεν αὐτόν, ῥυσθῆναί με τῶν τοῦ πονηροῦ παγίδων. Καὶ ποτε τὴν καρδίαν συντριβεῖσα, καὶ πυρὶ θεῖῳ τὴν ψυχὴν διαθερμανθεῖσα, εἰ, τὸν ἅγιον Σιλῶμ κατῆλθον· καὶ τὸ σκεῦος τοῦτο πλήστα ὕδατος (ὃ παρ' ἐμοῦ καὶ εἰς ἔτι μένει), καὶ θερμια ἐν τῇ σφυρίδι λαβοῦσα, ἐνταῦθα παρεγενόμην. Καὶ τούτων οὐδὲν εἰς δεῦρο ἠλαττονήθη. Ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπον ἐξ ἐκεῖνου εἶδον, οὐδὲ εἰς ὁμιλίαν

τινί, οὐδὲ εἰς λόγους ἤλθον. Ἄλλ' ἄπιτε νῦν καὶ ἄ in alicujus congressum colloquiumque veni. Vos ὁμεις, καὶ ἀναστρέφοντες ἐπισκέψασθέ [ἐπισκέψατέ 1] με. igitur nunc abite, et revertentes invisite me.

Τούτων ἐκεῖνοι ἀκούσαντες, ὑποχωρῶσι, καὶ ὡς τὸν μακάριον ἐλθόντες Κυριακὸν, ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ πάντα. Ὁ δὲ ἐθαύμασέ τε, ὡς εἰκός, καὶ ἐπισκέψασθαι πάλιν αὐτὴν ἐπανήκουσι τοῖς μαθηταῖς, καὶ αὐτὸς ἐπισκῆπτει. Τὸ σπήλαιον τοίνυν ἐν τῇ ἐπανόδῳ καταλαβόντες, καὶ τὴν εἴσοδον κατὰ τὸ σύνηδες κόψαντες, ἐπεὶ ἐνδοθεν [ἐνδὸν 1] αὐτοῖς ἀπεκρίνατο οὐδὲ εἷς, παρελθόντες εἴσω, εὐρίσκουσιν αὐτὴν ἤδη τελειωθεῖσαν, καὶ τὸ σῶμα νεκρὸν παρὰ τῷ σπηλαίῳ κείμενον. Ἀνελθόντες οὖν εἰς τὴν τοῦ Σουκά λαύραν, καὶ ὅσων ἦν αὐτοῖς πρὸς τὴν ταφὴν χρεῖα λαβόντες, ἔρχονται πρὸς τὸ σπήλαιον αὐθις· καὶ τελέσαντες ἐπὶ τῇ μακαρίᾳ τὰ εἰωθότα, τὴν οὐκίαν αὐτῇ τάφον ποιοῦσι, πρὸς αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ τὸ λείψανον καταθέμενοι.

Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ἡμᾶς τὸ τοῦ διηγήματος ἐξήνεγκεν, ἡδιστόν τε ὁμοῦ καὶ ὠφέλιμον. Ἐπιαντιέον δὲ πάλιν ὄθεν ἐξέβημεν. Ὅγδοον τοίνυν τοῦτον ἐν τῷ Σουσακίμ ἐνιαυτῶν, ὥσπερ ἔφημεν, τοῦ μακαρίου Κυριακοῦ διηγουκός, εἰ τῆς τοῦ Σουκά λαύρας, μετὰ τὴν τελείαν τῶν τὰ Ὀριγένους δοξαζόντων ἀπαλλαγὴν, ἐκεῖσε καὶ αὐθις γενόμενοι, εἰς τὸ τοῦ μεγάλου Χαρίτωνος σπήλαιον αὐτὸν ἤγαγον. Οὗ δὴ καὶ ὁ θαυμάσιος Κύριλλος παρέβαλλε συνεχῶς, καὶ πολλὴν παρὰ τοῦ ἀγίου τούτου τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπίδοσιν καὶ τὴν ὠφέλειαν ἐκαρπούτο. Ὑπὲρ τὰ ἑπτὰ δὲ ἤδη καὶ τὰ ἑκατὸν ὁ Κυριακὸς ἔτη ἐβίω· ὡς καὶ ἀπ' αὐτῶν δήπου τῶν ἐκείνου περιόδων, καὶ τῶν διατριβῶν μεμαρτύρηται. Ἀφίκετο μὲν γὰρ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀμφὶ τὰ ὀκτωκαίδεκά που μάλιστα ἔτη· ἐννέα δὲ παρὰ τῷ ἐν ἁγίοις Γερασίμῳ διέμεινε· δέκατον τε ἤδη [δέκατον ἤδη 1] πρὸς τῇ τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου μονῇ διετέλεσε χρόνον· καὶ ἐννέα καὶ τριάκοντα ὑπὸ τῇ τοῦ Σουκά λαύρα διηκουεῖτο. Πέμπτον τε αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ Νατουφᾶ ἐρήμῳ σκίλλαις τρεφομένῳ περιῆλθον ἔτος· καὶ τοσαῦτα πάλιν ἐν τῷ τοῦ Ρουβά ἕτερα. Περὶ μὲν οὖν τῷ Σουσακίμ ἑβδόμον ἐνιαυτὸν μείναι ἱστορήται· περὶ δὲ τῷ τοῦ ἐν ἁγίοις Χαρίτωνος σπηλαίῳ, πέμπτον· καὶ αὐ [in codice 2 deletum est αὐ] πάλιν ἐν τῷ [τοῦ 1] Σουσακίμ ἑγδοον. Ἀνέβη μὲντοι πρὸ δύο [δύον 1] τῆς τελευταίας χρόνων, καὶ αὐθις παρὰ τὸ [τῷ 1] τοῦ Χαρίτωνος σπήλαιον [σπηλαίῳ 1]. Εἰς τοῦτο δὲ ὁμῶς ἡλικίας ἐλθὼν, καὶ βαθύτατα οὕτω γηράσας, οὐδὲ βραχὺ τῆς περὶ τοὺς θεῖους ὕμνους στάσεως, καὶ τῆς διακονίας τῶν αὐτῷ παραβαλλόντων ὑφείτο. Ἄλλ' ὅσῳ κατεγήρα τῇ ἡλικίᾳ, τοσοῦτον μᾶλλον ἐσφρίγα καὶ ὑπερήκμαζε τῇ προθυμίᾳ, καὶ θερμότερον τῶν θείων ἀγώνων καὶ γενναϊότερον ἤπτετο.

Ἦν δὲ μελιχίως μὲν ὁ ἀνὴρ καὶ ἱλαρὸς καὶ εὐπρόσιτος, εὐμήκης δὲ ἰδεῖν καὶ ἀνεστηκῶς· τὸν τε αὐχένα ὀρθὸν, ἔτι καὶ ὑπονεάζων, καὶ οὐδὲ τὸ πρᾶπαν τοῦ γήρωος ἠττώμενος, διδασκαλικῶς τὸν τοῦ-

Illi, his auditis, recedunt : et ad beatum Cyriacum venientes omnia ipsi renuntiant. Ille, ut consentaneum erat, miratus est et, revertentibus discipulis, ut eam rursus invisant mandat. Spelæum itaque in reditu nacti, aditumque de more pulsantes, cum intus nemo unus ipsis responderet, introgressi inveniunt eam jam vita functam, et corpus exanime in spelunca jacens. Ascendentes igitur in Sucæ lauram, et omnia quibus ipsis ad sepulturam usus erat assumentes, rursus ad spelæum veniunt : et quæ de more fiunt super beata peragentes, domum ei faciunt sepulcrum, reliquiis in spelunca ipsa depositis.

Sed huc quidem nos narratio deduxit jucundissima juxta atque utilis. Rursus autem redeundum est unde digressi sumus. Cum igitur octavum hunc in Susacim annum, ut diximus, beatus Cyriacus confecisset, qui erant lauræ Sucæ, post perfectam liberationem ab iis qui Origenis sententiam tenebant, cum illuc rursus accessissent, ipsum in magni Charitonis spelæum deduxerunt (22). Quo etiam frequenter accedebat admirabilis Cyrillus, et magnum ab hoc sancto virtutis incrementum et emolumentum percipiebat. Jam autem super centum et septem annos vixerat Cyriacus : cui rei testimonio sunt illæ ipsæ ejus diversis in locis mansiones et obita itinera. Devenit namque in sanctam civitatem, circiter decem et octo annos natus : novem autem apud sanctum Gerasimum permansit : decimumque jam apud Magni Euthymii monasterium confecit annum, et undequadragesima in Sucæ laura ministravit. Quinque anni præterierunt, dum in Natuphæ solitudine scillis aleretur, totidemque rursus alii in Ruba. In Susacim autem septimum mansisse annum jam relatum est : in sancti autem Charitonis spelæo, quintum ; et rursus in Susacim, octavum. Duobus certe ante exitum annis, rursus ad Charitonis spelæum ascendit. Quamvis autem ad id ætatis pervenisset, et summam ita adeptus esset senectutem, nihilominus tamen, ne tantillum quidem de statione ad divinos hymnos, et ministerio eorum qui ad ipsum accedebant, remittebat. Sed quanto erat ætate provecior, tanto magis animo valebat, et vigeabat animi alacritate, acriusque ac fortius divina inibat certamina.

Erat autem vir mitis et hilaris, et facilis ad eum patebat aditus : statura procerus et erectus : colloque adhuc recto, juventutem quodammodo præ se ferens, et nihil omnino senectute fractus aut debilitatus : moribus ad docendum accommodatus ;

religione maxime orthodoxus. Cum itaque in corporis infirmitatem incidisset, naturæ debitum exsolvens, spiritum ipsi Jesu quem desiderabat commisit (23). Et nunc est in quiete justorum, in splendore angelorum, ea videns quæ semper desiderabat, et totum sanctæ Trinitatis fulgorem in se recipiens: in ipso Christo Domino nostro, cum quo Patri principii experti, et sanctifico vivificoque Spiritui gloria, imperium, honor et adoratio nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

(23) Anno 557.

Απον, τὸ σέβας ὀρθοδοξότατος. Ἀσθενεῖα τοίνυν σώματος περιπεσὼν, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἀποτίσας χρέος, τὸ πνεῦμα τῷ ποθουμένῳ Ἰησοῦ παρατίθεται. Καὶ νῦν ἔστιν ἐν τῇ ἀναπαύσει τῶν δικαίων· ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἀγγέλων, ἅπερ εἰς ἀεὶ ἐπόθει ὄρων, καὶ ὄλην τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν ἑλλαμψιν εἰσδεχόμενος· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ.

VITA ET CONVERSATIO ET MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS GREGORII MAGNÆ ARMENIÆ.

(Textus Græcus nunc primum prodit ex duobus codicibus mss. Paris. n. 1489 et 1492 notatis; Latine edidit Surius ad diem 30 Septembris.)

I. Cum Persarum imperium redisset ad Parthos, et Parthorum dominatio ad tantam venisset potentiam, ut non solum imperarent Persis, sed etiam Armeniis et Indis qui in Oriente sunt Persis finitimi, præterea autem Massagetæ quoque in suam redegissent potestatem, cumque tantarum curarum pondus unus non posset sustinere, quatuor fratres, Parthi quidem genere, Arsacidæ autem cognomine, dominatum quatuor gentium ad se transferunt. Et primus quidem ex fratribus, communem appellationem in proprium nomen sibi vindicans, appellabatur Arsacides, et Parthorum tenebat imperium, sicut tempore, ita etiam dotibus et commodis aliis antecellens. Qui autem illum est consecutus, fuit rex Persarum. Tertius autem prædictorum Indorum sortitus est imperium. Quarti autem potestati parebant Massagetæ. Non fuit autem brevi tempore dimensa felicitas Arsacidis. Postea vero cum Artabanus filius Valarsi, qui erat et ipse ex Arsacidis, et in Persas obtinebat imperium, vacaret Chaldæo-

Β Α'. Τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς εἰς Πάρθους διαλυθείσης, καὶ τῆς τῶν Πάρθων ἐπικρατείας εἰς τοῦτο δυνάμει· ἀφιγμένης, ὡς μὴ μόνον Περσῶν ἀρχεῖν, ἀλλὰ καὶ Ἀρμενίων καὶ Ἰνδῶν προσείκων τοῖς ἐπ' Ἀνατολῆς Πέρσαις· ἐτι δὲ καὶ Μασσαγέτας μέρος ποιεῖσθαι τῆς ἐξουσίας, ἐπεὶ τὸ βάρος τῶν τοσούτων φροντίδων εἰς ἀνέχειν οὐχ οἷός τε ἦν, τέσσαρες ἀδελφοὶ Πάρθοι μὲν τὸ γένος, Ἀρσακίδαι δὲ τὴν ἐπωνυμίαν, συµμερίζονται τὰς ἐπικρατείας τῶν τεσσάρων ἐθνῶν εἰς ἑαυτούς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τῶν ἀδελφῶν τὴν κοινὴν κλήσιν εἰς ὄνομα ἐξιδιώσαµενος, Ἀρσακίδης τε ἐκαλεῖτο, καὶ τῆς τῶν Πάρθων ἀρχῆς εἶχε τὸ κράτος, ὡσπερ τῷ χρόνῳ τῶν ἄλλων, οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις προέχων πλεονεκτήμασιν. Ὁ δὲ μετ' ἐκεῖνον Περσῶν ἐβασίλευσεν. Ὁ δὲ τρίτος τῶν προειρηµένων ἀνδρῶν τὴν τῶν Ἰνδῶν ἀρχὴν ἐκλήρουτο. Τῷ δὲ τετάρτῳ Μασσαγέται ἦσαν τὸ ὑποχείριον. Καὶ χρόνος οὐ βραχὺς τὴν εὐδαιµονίαν τοῖς Ἀρσακίδαϊς ἐμέτρει· Ἀρταβάνης δὲ, παῖς Οὐαλάρσου, Ἀρσακίδης τε ὢν καὶ Πάρθων ἔχων

τὴν ἐξουσίαν, περὶ τὴν ἀστρουεάμονα τῶν Χαλδαίων ἄστρολαξο σοφίαν, καὶ τὴν συνιδῶν ἐκεῖθεν, τῇ γυναικὶ κατὰ τὴν σκηνὴν συγκαθεύδων ἄν εἶπεν, ὡς, Ἐξ ὧν μὲ διδάσκουσιν οἱ τῶν ἀστέρων δρόμοι, εἴ τις ἐπανίστασιν κατὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου ἐν τῷ παρόντι καιρῷ μελετήσῃεν, οὐκ, ἔγω γε οἶμαι, τοῦ σκοποῦ ἐκεῖνος καὶ τῆς ὁρμῆς ψευσθήσεται.

Β'. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, εἰς ὕπνον ἐτρέπη. Μία δὲ τῶν ὑπηρετουμένων τῇ βασιλίδι, τῶν κατὰ γένος ἐπιφανῶν αὐτῆ θυγάτηρ οὖσα, συνήθης ἦν ἐπὶ σωμάτων ὁμιλίᾳ τινὶ τῶν τὰς πρώτας ἀρχὰς διοικούντων, ἐξ Ἀσσυρίων μὲν καταγομένη, καλουμένη δὲ Ἀρτασίρας. Ὅς πολλάκις μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀνείλιπτε τὴν τυραννίδα, καὶ τοῖς πιστοτάτοις τῶν φίλων μυστικώτερον ἐκοινοῦτο, ἀγαγεῖν δὲ ταύτην εἰς ἔργον ἀνεβάλλετο, φόβῳ τῷ τῆς ἀποτυχίας· τῆς σκηνῆς οὖν αὐτῆ λαθραίως ὑπεξεληθούσα, μὴνύει τὸν χρησμὸν πάντα τῷ Ἀρτασίρα, παροξύνει τε πρὸς τὸ ἔργον καὶ λόγους ἀπαιτεῖ, ὡς ἂν, εἰ ἐγκρατῆς γένηται τῆς Πάρθων ἀρχῆς, κοινωνὸν αὐτὴν ἐχοῖ βίου καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῇ ὀνόματι τε καὶ πράγματι συμμερίζοιτο. Ὁ δὲ προθύμως ὤμνυ τε τοὺς πατέρας θεοὺς, καὶ πέρας ἐπηγγέλλετο λαθεῖν τὰ ὁμωσομένα, κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτίκα τῆς ἀναρρήσεως. Καὶ ταῦτα αἰτησάμενη καὶ τὰ πιστὰ λαβοῦσα, μετὰ σπουδῆς αὐθις τὴν βασιλικὴν σκηνὴν, πολλὴν τοῦ λαθεῖν ποιουμένη πρόνοιαν ἀποτρέχει· ὄνομα δὲ τῷ γυναικί Ἀρταδοῦκτα. Ὁ οὖν Ἀρτασίρας εἰς νοῦν τῆς γυναικὸς τὴν ἀγγελίαν βαλλόμενος, δεινῶς τῷ τῆς ἀρχῆς ἠλίσκετο ἔρωτι, καὶ συναγαγὼν τοὺς ἐν τέλει Περσῶν τε καὶ Ἀσσυρίων, οἷς μάλιστα ὡς πιστοτάτοις ἐθάρρει, καὶ κατεῖπεν ἐν τοῖς λόγοις τῆς Πάρθων ἀλαζονείας, τὰ ὅμοια συμβουλευόντας καὶ αὐτοὺς εὐρίσκει· καὶ γὰρ ῥύχοντο κάκεινοι, τῆς μὲν Παρθικῆς ἀπκλαγῆναι τυραννίδος, ἐξ αἵματος δὲ οἰκείου τὴν Περσῶν ἰδεῖν ἐξουσίαν ἰθυνομένην. Ψηφίζονται γοῦν ὥσπερ τῆς βουλῆς ἡγεμόνα, οὕτω καὶ τῶν πράξεων αὐταῖς γενέσθαι τὸν Ἀρτασίραν, καὶ πέμπουσιν ἀγγέλους πρὸς Ἀρταβάνην, ἐκστῆναι παραινούντες τῆς βασιλείας χωρὶς κινδύνων καὶ τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ πολέμου συμβαινόντων κακῶν. Ὁ δὲ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀνενεγκῶν μάντευμα, καὶ χρόνον τὴν κεφαλὴν ἐπικλίνας, ἀπράκτους μὲν τοὺς ἀπεσταλμένους ἐκπέμπει, ἐπαπειλεῖ δὲ, ὡς εἰ πάλιν τοιοῦτόν τι ἀπαγγελοῦντες ἐλεύσονται, ἀπ' αὐτῶν πρῶτων τὰς τῆς ὕβρεως λήψεται δίκας. Ζήκας ἦν καὶ Καρίνας αὐτοῖς τὰ ὀνόματα.

Γ'. Καὶ ὑποστρέψαντες ἀπαγγέλλουσιν Ἀρτασίρα καὶ τοῖς λοιποῖς, ὅσα ὁ βασιλεὺς εἶπέ τε καὶ ἠπειλήσατο. Εἶτα συγκροτεῖται καὶ παρ' ἑκατέροις πόλεμος. Πρὶν ἢ δὲ συμβῆναι τοῦτον Ἀρτασίρας πέμψας, ἄγει τὴν Ἀρταδοῦκταν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ταύτην ἐν ἰσχυρωτάτῳ φρουρίῳ μετὰ τῆς αὐσίας αὐτοῦ πάσης καθίστησιν. Ὡς δὲ εἰς χεῖρας τῶν τε Περσῶν καὶ τῶν Πάρθων ἀδυναμίεις συνῆλθον, πίπτουσι μὲν ἑκατέρωθεν πλείστοι· ἀπέβλεψε δὲ πρὸς τὸν Ἀρτασίραν ἡ νίκη. Δευτέρως δὲ συμβολῆς γενομένης, τὸ μὲν Παρθικὸν τῷ πολέμῳ κατακράτος ἀνηλίσκετο ξίφει, εἰς φυγὴν δὲ καὶ αὐτὸς Ἀρταβάνης

rum sapientiæ, quæ versatur in contemplandis astris, et ex illis aliquid animadvertisset, cum uxore dormiens in tabernaculo, ei dixit : Ex iis, quæ me docent cursus astrorum, si quis in præsentî tempore meditetur insurrectionem adversus suum dominum, ille quidem, ut arbitror, non frustrabitur suo scopo et desiderio.

II. Hæc cum dixisset, conversus est ad somnum. Una autem ex iis quæ serviebant reginæ, ex iis nata qui erant illustri genere, corpoream habebat consuetudinem cum quodam ex iis qui primos gerebant magistratus, qui originem quidem ducebat ex Assyriis, vocabatur autem Artasiras. Hic sæpe quidem apud se animo meditabatur tyrannidem, et cum iis qui ex amicis erant fidelissimi illud arcanum communicabat : id autem ad effectum deducere differebat, quod timeret ne res succederet. Ea ergo, clam egressa e tabernaculo, totam rem indicat Artasiræ, et ad opus excitat, promissum ab eo exigens, ut, si Parthorum poliatur imperio, eam et vitæ habeat sociam, et cum ea regnum et nomine et re dividat. Ille autem prompto et alacri animo juravit deos patrios : et quæ juravit pollicitus est finem acceptura, cum primum rex fuerit renuntiat. Cum hæc petiisset, et fidem ab eo accepisset, propere recurrit in regium tabernaculum, ut lateret, diligenter providens. Mulieri autem nomen erat Artaducta. Artasiras ergo, mulieris nuntium animo agitans, captus erat vehementi regnandi desiderio : et cum collegisset ex Persis et Assyriis eos qui gerebant magistratus, quibus, utpote fidelissimis, confidebat maxime, et in sua ad eos oratione in medium adduxisset Parthorum arrogantiam, invenit eos quoque similia consulentes. Etenim illi quoque optabant a Parthica quidem liberari tyrannide : a suo autem sanguine videre regi Persarum imperium. Decernunt itaque, ut quomodo consilii, ita etiam rerum ipsarum gerendarum esset dux et princeps Artasiras : et mittunt nuntios ad Artabanem, rogantes ut e regno excederet sine periculo, et aliis malis, quæ e bello eveniant. Ille autem cum ad suam divinationem et tempus caput inclinasset, eos quidem qui missi fuerant dimittit re infecta : præterea autem minatur, quod, si tale quid venerint ei rursus nuntiaturi, sumet primum pœnas de eorum contumelia. Zecas et Carenas erant eis nomina.

III. Reversi autem renuntiant Artasiræ et reliquis ea quæ rex dixerat et minatus fuerat. Deinde bellum ab illis comparatur. Priusquam vero id erumperet, misit Artasiras, qui ad se duceret Artaductam : et eam in validissimo collocat præsidio cum omnibus suis facultatibus. Cum autem Persarum et Parthorum copiæ manus conseruissent, utrinque quidem cadunt plurimi : ad Artasiram autem aspexit victoria. Secundo autem commisso prælio, Parthi quidem per vim ab hostili ense fuere consumpti, in fugam autem versus fuit ipse Artabanus. Cum se autem rursus collegisset, et ad bel-

lum gerendum rursus coegisset copias, animo confidit. Cæterum totum annum aliquando quidem Persis contra Parthos, aliquando autem Parthis adversus Persas ostendentibus multa audaciæ facinora et belli experientiæ, cum postremo utriusque partis acies prope essent, aiunt Artasiram dixisse Artabani regi, ne temere faceret, et perderet genera Persarum et Parthorum: regnum enim nolle deinceps manere apud Artabanem, sed transire ad Artasiram. Tu autem, inquit, si me audias, vives citra ullam molestiam. Dabo enim tibi regionem, quæ affatim suppeditabit omnia quæ ad usum pertinent. Oportet autem non alio quam teipso uti magistro ejus quod est utile, et meminisse responsi quod aliquando reginæ dixisti in tebernaculo. Sed hæc quidem Artasiras.

IV. Artabanes autem prius aspiciens ad quosdam suos familiares: Quam gravis res est, inquit, femina. Amor conjugii potius læserit, quam juverit. Hæc cum dixisset, jubet transire quemdam ex satellitibus, et interficere reginam. Existimabat enim eam prodidisse secretum. Conversus autem ad Artasiram, respondit esse sibi longe optabilius mori, quam Artasiræ, qui erat servus, regno cedere. Quæ simul atque dixisset, insane et bacchantis more irruit in Persas, et ex eis quidem multos sauciat, plures autem occidit: dirigit vero etiam hastam adversus Artasiram. Ille autem (habebat enim manus sagittandi peritas, et quæ hac in re semper magna cum laude versabantur) fugam quidem simulat. Dum cum autem persequitur, Artabanes immittit telum in pectus propter mammillam ejus qui persequabatur. Quod cum, ob vires ejus qui fuerat jaculatus, sustineri non potuisset, rumpit Artabani thoracem: et trajecto pectore, excidit e dorso, et morte statim afficit Artabanem. Mox autem convenientes inter se Parthi et Persæ, regem renuntiant Artasiram, qui ostendebat se magnam eorum gerere curam, et non parvam esse suam in eos humanitatem. Et ille quidem cum sic se haberet, Artaductam ducit uxorem, quam datum jusjurandum ei prius desponderat: et eam eligit reginam.

V. Cusaro autem Artabanis frater, qui regnum magnæ obtinebat Armeniæ, cum intellexisset ea, quæ evenerant, et quod ad Persas fuit translatum Parthorum imperium, magno dolore est affectus: et valido coacto exercitu ex Albanis et Iberis, et præterea ex Hunnis, toto anno comparavit ea quæ ad bellum pertinebant. Magnam autem manum secum ducens, expeditionem suscipit contra Persas, et ipsum Artasiram. Qui autem Persarum imperium nuper sibi usurparat Artasiras, vel invitatus struit et educit aciem adversus regem Armeniæ. Fit autem in prælio magna cædes Persarum. Fugit autem Artasiras, et hostes insequentes irruunt: et Persidem tegunt corporibus eorum qui interficiebantur: et cum multos cepissent captivos, cum rege suo redeunt in Armeniam, dexteris onustis opibus. Anno autem sequenti rursus Armeniorum regi in Syriam

ἐχώρει. Ἀναλαβὼν δὲ πάλιν ἑαυτὸν, καὶ συναγαγὼν δύναμιν εἰς τὸ πολεμεῖν, ἀνεθάρσυνε καὶ ὄλον ἐνιαυτὸν, πῆ μὲν Περσῶν, πῆ δὲ Πάρθων πολλὰ κατ' ἀλλήλων ἔργα τόλμης τε καὶ ἐμπειρίας ἐπιδεικνυμένων, ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον αἱ παρατάξεις ἐγγύς ἑκατέρου μέρους ἐγένοντο, φασὶν Ἀρτασίραν πρὸς Ἀρταβάνην εἰπεῖν τὸν βασιλέα, μὴ μάτην πονεῖν, καὶ φθείρειν τὰ Περσῶν τε καὶ Πάρθων γένη· τὴν γὰρ βασιλείαν οὐκ Ἀρταβάνη λοιπὸν ἐθέλειν παραμένειν, ἀλλ' εἰς Ἀρτασίραν μεταβαίνειν. Σὺ δὲ βιώσεις ἀλύπως, ἣν ἐμοὶ πέποιθες, δώσω γάρ σοι χώραν, θαψιλῶς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν πάντα παρέχουσαν· δεῖ δὲ μὴ διδάσκαλον ἄλλον, ἀλλὰ σεαυτὸν τοῦ συμφέροντος ποιεῖσθαι, καὶ τοῦ χρησμοῦ μνημονεύειν ὅποτε κατὰ τὴν σκηνὴν ἀνεῖπες τῇ βασιλίδι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἀρτασίρας.

Δ'. Ἀρταβάνης δὲ πρὸς τινὰς τῶν οἰκείων πρότερον ἀποβλέψας· Ὡς χαλεπὸν, ἔφη, γυνή, καὶ τὸ τῆς συζυγίας φίλτρον βλάβειε μᾶλλον ἢ ὠφελήσειε. Ταῦτα εἰπὼν, ἐν ὄργῃ τινὰ τῶν δορυφόρων κελεύει διαβάντα ἀνελεῖν τὴν βασιλίδι· ταύτην γὰρ ὄψετο προδότιν τοῦ χρησμοῦ γεγενῆσθαι. Ἐπιστραφεὶς δὲ πρὸς Ἀρτασίραν, θανεῖν ἀπεκρίνατο πολὺ ἂν αὐτῷ μᾶλλον αἰρετώτερον εἴη, ἢ δούλω γε ὄντι τῷ Ἀρτασίρᾳ τῆς βασιλείας παραχωρῆσαι. Καὶ ἅμα τοῖς λόγοις κατὰ Περσῶν ἐφορμᾷ παράβακχόν τι καὶ μανικόν. Καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν τιτρώσκει, καταβάλλει δὲ πλείους, ἰθύνει δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀρτασίραν τὸ δόρυ. Ὁ δὲ (χεῖρας γὰρ εἶχε τοξοῦν ἀγαθὰς, καὶ περὶ τοῦτο εὖ μάλα φιλοτίμως ἀειπονοούμενος) ὑποκρίναται μὲν τὴν φυγὴν, πέμπει δὲ διωκόμενος τὸ βέλος κατὰ τὰ στέρνα παρὰ τὸν μαζὸν τοῦ διώκοντος, καὶ τῇ ῥώμῃ τοῦ βαλόντος ἀνυπόστατον γεγὼνός, τὸν τε θώρακα ῥήγγυσι τοῦ Ἀρταβάνου, καὶ διελάσαν τὰ στέρνα, τῶν νώτων διεκπίπτει, καὶ νεκρὸν αὐτίκα δεικνύει τὸν Ἀρταβάνην. Εἰς ὁμολογίαν δὲ τὸ Παρθικὸν εὐθύς καὶ Περσικὸν συνελθόντες, Ἀρτασίραν ἀναγορεύουσι βασιλέα, πολὺ τὸ πρὸς αὐτοὺς δεικνύοντα κηδεμονικὸν καὶ φιλόανθρωπον. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἔχων τὴν Ἀρταδοῦκταν ἄγεται γυναῖκα, ἣν αὐτῷ καὶ πρότερον οἱ ὄρκοι κατηγγυήσαντο, καὶ βασιλίδι ταύτην χειροτονεῖ.

Ε'. Κουσαρῶ δὲ ὁ ἀδελφὸς Ἀρταβάνου τὴν βασιλείαν ἔχων τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, τὰ συνανεχθέντα μαθὼν, καὶ ὡς ἡ Πάρθων ἀρχὴ μετέπεσεν εἰς Πέρσας, ἐν μεγάλῃ λύπῃ ταῦτ' ἐποιεῖτο· καὶ στρατείαν ἐξ Ἀλδανῶν τε καὶ Ἰθέρων, πρὸς ἔτι δὲ καὶ διαφόρων Οὐννων ἰσχυρὰν συναγείρας, ἐπ' ἐνιαυτὸν ὄλον τὰ τοῦ πολέμου συνεσκέυάζετο· πολλὴν δὲ χεῖρα μετ' ἑαυτοῦ ἄγων, ἐκστρατεύει κατὰ Περσῶν καὶ αὐτοῦ Ἀρτασίρα. Καὶ ὁ τὴν Περσῶν βασιλείαν ἄρτι περιβεβλημένος Ἀρτασίρας, ἀντιπαρατάσσεται καὶ ἄκων τῷ βασιλεῖ Ἀρμενίας. Καὶ γίνεται κατὰ τὴν μάχην πολὺς τοῦ Περσικοῦ φόνος. Φεύγει δὲ καὶ Ἀρτασίρας, καὶ ἐπελαύνουσιν οἱ πολέμοιοι, καὶ τὴν Περσίδα γῆν τοῖς σώμασι τῶν ἀναιρουμένων κατακαλύπτουσι, καὶ πολλοὺς δορυαλιώτους λαβόντες καὶ λείαν πολλὴν ἐλάσαντες, εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἅμα τῷ βασιλεῖ τῷ ἰδίῳ πλούτῳ βριθούσας δεξιᾶς ἐπαν-

ήκουσι. Τοῦ δὲ ἐπιγενομένου ἐνιαυτοῦ καὶ αὖθις τῷ Ἀρμενίας βασιλεῖ κατατρέχοντι τὴν Συρίαν, τὸ Σαρακηνῶν ἔθνος εἰς συμμαχίαν προστίθενται, καὶ ληϊσάμενος τὴν Περσῶν τε καὶ Ἀσσυρίων γῆν· καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα σκυλεύσας, μετὰ τῆς ἴσης νίκης εἰς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐπανήκει πάλιν, καὶ τούτοις τοῖς κατορθώμασι καὶ ταῖς ἀνδραγαθίαις θαυμαζόμενος μὲν ὑπὸ τῶν συμμάχων, καταπλήττων δὲ τοὺς πολεμίους, ἐπὶ δέκα διετέλεσεν ἔτη. Διὸ καὶ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, λύπη μὲν ἀπαρακλήτῳ ἐχόμενος, ἀπορίᾳ δὲ τοῦ τί ἂν πράξειε τὴν λύπην αὖξων, τοὺς ὑπὸ χεῖρα συναγαγὼν, συμβουλευεῖν ἐδεῖτο πῶς ἂν ἀποδύσωνται μὲν τὴν ἀδοξίαν, ἀπολίπωσι δὲ αὐτοὺς αἱ κοιναὶ καὶ πολύτροποι συμφοραί. Καὶ τῷ γνώμην εἰσενεγκόντι τοιαύτην τὴν δευτέραν μετὰ βασιλέα τιμὴν τίθησιν ἄθλον. Ἄνῃ δὲ τις Κουσαρῶν κατὰ γένος τῷ τῆς Ἀρμενίας βασιλεῖ προσήκων, ἀναστὰς ἐκ τοῦ συλλόγου, γενναῖόν τι δράσειν ὑπέσχετο, δι' οὗ τὰ πράγματα τε πρὸς τὸ ἄμεινον ἀνενεχθήσεται Πέρσαις, καὶ δίκας τοὺς ἐναντίους εἰσπράξονται.

Γ'. Καὶ ὑπολαβὼν Ἀρτασίρας, Ἡ μὴ ταῦτα καταπραξαμένῳ καὶ διάδημα τῇ κεφαλῇ παραχρῆμα περιθήσω σοι, ἔφη, καὶ δεύτερον μὲν τῆς Περσῶν ἀποδείξαιμι βασιλείας, βασιλείαν γε μὴν τὴν Παρθικὴν ἐγχειρίσω σοι. Ὁ δὲ τὰ καθ' ἑαυτὸν μὲν ἐν ἀδῆλῳ κεῖσθαι τῷ πέρατι ἔφη· τέως γε μὴν εἴ τι δὴ καὶ τῶν ἀδοκῆτιον αὐτῷ συμβαίη, τοῖς ὑπολειφθησομένοις τοῦ γένους μὴ ἀχάριστον γενέσθαι τὴν Ἀρτασίραν ἡξίου, ἀλλὰ διαμνημονεύσας μὲν αὐτῷ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ προθυμίας, χάριτας δὲ τούτοις ὑπὲρ αὐτῆς ἀποδοῦναι. Ταῦτα εἰπὼν, τὸν ἀδελφόν τε συνεργὸν παραλαμβάνει, καὶ ἐν αὐτομόλου σχήματι γυναῖξιν ἅμα καὶ παιδίους καὶ ὄλῳ οἴκῳ καὶ τοῖς οἰκείοις πᾶσι τῷ τῆς Ἀρμενίας προσχωρεῖ βασιλεῖ, καὶ ὅς τῇ τε ἄλλῃ αὐτοὺς ὑποδέχεται φιλοτιμίᾳ, καὶ δεξιῶς τὰ μάλιστα κατασπάζεται. Οἱ δὲ θωπεύεις, αὐτὸν ὑπελθόντες ὅλον οἰκιοῦνται, καὶ οὐδὲν ὑποπτον ἐπ' αὐτῆς ἔχειν παρασκευάζουσι, καὶ μάλιστα ὅτι γυναῖξιν ἅμα καὶ τοῖς φιλότατοις ἦσαν παρ' ἐκεῖνον αὐτομολήσαντες· ἀμέλει καὶ τιμὴν ὁ Ἄνῃ δευτέραν τὴν μετὰ βασιλέα λαμβάνει. Ὁ μὲν οὖν χειμῶν ἐν πολλῇ τοὺς Ἀρμενίους διανέπαυε τῇ βασιτόνῃ, καὶ τὸ ἔαρ αὐτοῖς παραπλησίους ἐν τῇ οἰκίᾳ τὰς ἡδονὰς ἐχαρίζετο, τοῦ δὲ θέρους ὁ νότος πνέων θερμὸς, μετοικεῖν τὸν βασιλέα ἐπὶ τὰ Ἀραρὰτ ἀνάγκαζε μετὰ τῶν ἐν τέλει, ὅπου καὶ κατὰ θέρος ὡσπερ ἐν ἔαρινῳ θάλπει καὶ φύχει διηγόν. Ἐνταῦθα διατρίβων ὁ βασιλεὺς κατὰ τῆς Περσίδος ἐκινεῖτο πάλιν. Ὁ δὲ Ἄνῃ τῶν τε τοῦ Ἀρτασίρα ὄρκων εἰς μνήμην ἐλθὼν καὶ τῷ τῶν δωρεῶν ἀναφλεγεῖς ἔρωτι, ἰδιολογίσασθαι τῷ βασιλεῖ Ἀρμενίας ἅμα τῷ ἀδελφῷ προφασισάμενοι, ἀναγκαίων τινῶν πραγμάτων πέρι, καὶ μόνον πρὸς μόνον εἰσελθόντες, μαχαίραις αὐτὸν ἀναίρουσι, καὶ τῆς φήμης τῷ στρατοπέδῳ μηνυούσης τὸν νότον, τοῖς ἵπποις ἐπιθάντες οὗτοι φεύγουσιν ἀνακράτος.

Ζ'. Οἱ γοῦν σατράπαι τῆς Ἀρμενίας λόχοις καὶ λοχαγοῖς τῶν διεξόδων τὰς πλείους διεληφότες, προκαταλαθεῖν αὐτῶν τὴν φυγὴν ἐκ παντὸς τρόπου

A facienti incursiones, gens Saracenorum venit in auxilium: prædisque actis de Perside et Assyriâ, et cunctis quæ erant in eis spoliatis, rex ipse cum pari victoria ad suum regnum revertitur. His autem rebus fortiter et præclare gestis, admirationi quidem sociis, terrori autem hostibus fuit decem annos perpetuos. Quamobrem rex quoque Persarum cum inconsolabili dolore angeretur, cresceret autem dolor, quod nesciret quid ageret, iis congregatis qui erant in ejus potestate, rogavit ut consulerent, quonam quidem modo possent susceptam delere ignominiam, cessarent autem communes et multiplices calamitates. Ei autem qui talem dixisset sententiam, secundum post regem honorem, proponit in præmium. Anac autem quidam, qui genere attinebat ad Cursaro regem Armeniæ, e cœtu surgens, pollicitus est se præclaram quidpiam facturum, per quod et res Persis feliciter succederent, et pœnas sumerent de hostibus.

VI. Excipiens autem Artasiras: Revera, inquit, si hæc feceris, protinus imponam tuo capiti diadema, et te efficiam quidem secundum regni Persarum, tradam autem tibi regnum Parthicum. Ille autem, quod ad se quidem attinet, dicit incertum esse finem: si quid vero interim ei evenerit præter opinionem, rogavit Artasiram, ne esset ingratus iis qui remanserint ex genere: sed memor quidem esset ejus pro ipso prompti et alacris animi: pro eo autem, eis referret gratias. Hæc cum dixisset, fratrem assumit adiutorem: et specie transfugæ, cum mulieribus simul et infantibus, et tota domo, omnibusque domesticis, accedit ad regem Armeniæ. Ille autem et alio eos honore accipit, et benigno admodum eos salutatur. Illi autem, se blanditiis ipsi insinuanes, eum reddunt omnino sibi familiarem, et efficiunt, ut eos nihil haberet suspectos, et maxime quod simul cum uxoribus, et iis quæ sunt charissima, ad illum transfugissent. Itaque Anac secundum honorem post regem accipit. Atque hieme quidem Armenii in summo quieverunt otio: ver quoque eis multas voluptates in sua patria largiebatur: æstate autem auster, calido flatu spirans, coegit regem migrare in Ararat simul cum magistratibus, ubi degebant tanquam in verna temperie. Rex hic versans movebatur rursus adversus Persidem. Anac autem recordatus jurisjurandi, quod dederat Artasiræ, et donorum accensus cupiditate, se regem Armeniæ seorsum velle alioqui simul cum fratre prætexens de rebus necessariis, cum soli ad solum essent ingressi, ipsum tollunt de medio: et fama exercitui cædem annuntiante, isti conscendentes equos, totis viribus fugiunt.

VII. Satrapæ autem Armeniæ cum manipulis et militum ductoribus plurimos occupassent transitus, in animo habebant omnibus modis fugam eorum

prævenire. Quocirca nec eis frustra cessit studium. Cum eos enim fugientes in medio quodam ponte intercepissent, in fluvio submerserunt. Et cum reversi essent persecutores, ipsius Anac et fratris interficitur omnis generatio, cum agens spiritum rex Armeniorum hoc extremum mandasset, ut genus eorum qui ipsum interemerant funditus interiret. Et sic quidem perierunt omnes, præter duos filios Anac eosque valde infantes, et qui erant adhuc involuti fasciis, et lactabant. Quos cum seduxisset quidam ex iis qui ad eum attinebant, unum quidem deposuit in partibus Persidis, alterum autem in Romana ditione. Is fuit Gregorius, cujus præclara proprietate certamina agressa est ab initio dicere oratio. Rege autem Armeniorum eo modo quo diximus interfecto, felici rei successu motus Persa, movet exercitum adversus conturbatos Armenos : et magna acta præda, et multis abductis captivis, præclare rursus in suam revertitur regionem. Cum autem invenisset inter captivos unum ex filiis Cursaro, nomine Teridatem, eum quidem non interfecit propter teneram adhuc ætatem : mittit autem in exsilium in Romanorum regionem. Hic est Teridates, qui regnum Armeniorum posteriori tempore Romano auxilio acquisivit et accepit, et magnum Gregorium tormentis subjecit innumerabilibus : et qui non solum eum abduxit a pietate, sed ipse potius ejus admirabili constantia et plaga desuper immissa a divina Providentia, ad illius fidem fuit conversus. Sed hæc quidem singulatim procedens declarabil oratio.

VIII. Artasiras igitur, qui tunc erat rex Persarum, partem sui imperii ipsam quoque fecit Armeniam. Gregorius autem filius Anac, ut diximus, qui Cursaro interfecerat, degens in civitate Cæsareæ Cappadociæ, et aliam didicit doctrinam, et in rebus Christianis diligenter fuit exercitatus. Teridates proinde, qui erat ex sanguine regio, referebatur in numerum Romanorum magistratuum. Non ignorans autem Gregorius et quæ fecit ejus pater Anac, et quæ ab ipso passus est pater Teridatis, ea tamen secreta apud se tenens, accedit ad Teridatem, se ad voluntarium ejus tradens ministerium, et citra ullam excusationem Teridati in omnibus fidelem suam præbebat operam. Cum autem accepisset Gregorium Christianam tenere religionem, ægre ferebat Teridates, qui, etsi nihil proficeret, non cessabat tamen eum increpare. Gotthi vero illo tempore populabantur et vastabant agros Romanæ regionis. Unde qui tunc Romanum obtinebat imperium surrexit ipse quoque totis viribus : et quæ ad bellum pertinebant parabat, eosque advocat qui ejus parebant ditione, ac se omnino instrucebat ad ulciscendos Gotthos. Cum itaque alter ex adverso alterius castrametati essent, et aciem utrique instruxissent, et manus mox essent conserturi, dux Gotthorum provocavit regem Romanorum ad singulare certamen. Ille autem (neque enim poterat suis ma-

διεννοούντο · ὅθεν οὐδὲ εἰς μάτην αὐτοῖς ἐχώρησεν ἡ σπουδὴ, ἀλλὰ φεύγοντας τούτους κατὰ γέφυράν τινα μέσσην ἀπολαθόντες, ὑποβρυχίους τῷ ποταμῷ ἔδασαν. Καὶ τῶν διωκόντων ὑποστρεφάντων γίνεται τῆς γενεᾶς φόνος ἀπάσης, αὐτοῦ τε τοῦ Ἀνάκ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ, τελευταῖον τοῦτο ἔπος τοῦ Ἀρμενίων βασιλέως ἐν ἐσχάταις πνοαῖς ἐπισκήψαντος, τὴν παντελῆ τοῦ γένους τῶν ἀνελόντων ἀπίωλειαν. Καὶ οὕτω μὲν ἀπώλοντο πάντες, πλὴν δύο τινῶν τοῦ Ἀνάκ παίδων, καὶ τούτων κομιδῇ νηπίων καὶ ἐν σπαργάνοις ἔτι καὶ γάλαξιν ὄντων, οὓς τῶν προσηκόντων τις ὑφελόμενος, τὸν μὲν ἐν τοῖς τῆς Περσίδος μέρεσι, τὸν δὲ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ὑπεξέθετο ἐπικρατεῖα. Γρηγόριος ὁ θεῖος οὗτος ἦν, οὗ τοὺς λαμπροὺς ὑπερ εὐσεβείας ἀγῶνας ὁ λόγος ἀπαρχῆς εἰπεῖν ὤρμηται. Τοῦ δὲ Ἀρμενίων βασιλέως ὃν εἴρηται τρόπον ἀνηρημένου, τῷ εὐτυχίματι ἐπαρθείς ὁ Πέρσης, τεταραγμένοις ἐπιστρατεύει τοῖς Ἀρμενίοις, καὶ πολλὴν περιδαλόμενος λείαν καὶ δορυαλώτους ὅτι πλείστους λαβὼν, εἰς τὴν οἰκείαν λαμπρῶς ἐπανῆκεν αὐθις. Εὐρῶν δὲ ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἕνα τῶν υἱῶν Κουσαρῶ Τηριδάτην ὄνομα, οὐκ ἀναιρεῖ μὲν αὐτὸν διὰ τὸ Ῥωμαίων ἔβη φυγαδεύει. Οὗτός ἐστι Τηριδάτης ὁ καὶ τὴν Ἀρμενίων ἀρχὴν χρόνῳ ὕστερον Ῥωμαϊκῆ συμμάχια καὶ ψήφῳ κατακτησάμενος καὶ ὑπολαβὼν, καὶ τὸν μέγαν Γρηγόριον βισάνοις ἀμυθήτοις ὑπολαβὼν, καὶ μὴ μόνον μὴ ἀποστήσας τοῦτον τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δῆπου τῇ τε τοῦ ἀνδρός ὑπερφυεῖ καρτερίᾳ, καὶ τῇ ἐκθείας προνοίας ἀνωθεν μάστιγι, πρὸς τὴν ἐκείνου πίστιν μεταβαλὼν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ μέρος προΐων ὁ λόγος δηλώσει.

H'. Ἀρτασεύρας δ' οὖν τότε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς μέρος τῆς ἰδίας ἀρχῆς καὶ τὴν Ἀρμενίαν αὐτὴν ἐποίησατο. Ὁ δὲ τοῦ Ἀνάκ παῖς τοῦ τὸν Κουσαρῶ ἀνελόντος ἅμα τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ ἐν πόλει Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας διάγων, παιδείαν τε τὴν ἄλλην ἐμάνθανε, καὶ τὰ Χριστιανῶν φιλοπόνως ἤσχεϊτο. Τηριδάτης τοίνυν οἶα δὴ βασιλικῷ αἵματος ὢν τοῖς ἐν τέλει συνηριθμεῖτο Ῥωμαίων. Οὐκ ἀγνοῶν οὖν ὁ Γρηγόριος ἅ τε ὁ τούτου πατὴρ Ἀνάκ δεπράξατο καὶ ἅ ὁ Τηριδάτου παρ' αὐτοῦ πέπονθεν, ἀνέκφορα δὲ ὅμως παρ' ἑαυτῷ κατέχων, πρόσσει τῷ Τηριδάτῃ εἰς ἐκούσιον ἑαυτὸν ὑπηρεσίαν ἐγγειρίζων, καὶ ἦν ἀπροφάσιστον ἐν πᾶσι τῷ Τηριδάτῃ καὶ πιστὴν ἀποδιδούς ὑπηρεσίαν. Μαθὼν δὲ ἔτι τὰ Χριστιανῶν θρησκείῃ Γρηγόριος, ἐδυσχέραινε τε οὗτος ὁ Τηριδάτης καὶ εἰ μὴδὲν ἤνυσεν, ὅμως ἐπιτιμῶν οὐκ ἀνίει. Γότθοι δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὰ Ῥωμαίων χωρία ἐδήρουν τε καὶ ἠνδραποδίζοντο. Καὶ ὁ Ῥωμαῖος δὲ τότε τὴν βασιλείαν διέπων, διανίστατο καὶ αὐτὸς παντὶ σθένει, καὶ τὰ εἰς τὸν πόλεμον μετὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα τῷ τρεπίετο, καὶ ἀμυνεῖσθαι Γότθους συνεσκευάζετο. Ἐνθεν τοι ἀντὶ στρατοπεδευσαμένων ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀλλήλοις, καὶ τὴν στρατιάν ἑκατέραν διαταξάντων, καὶ εἰς χεῖρας ὅσον ἐδῆπω λόντων, ὁ τῶν Γότθων ἀρχηγὸς εἰς μονομαχίαν προεκαλεῖτο τὸν βασιλέα Ῥωμαίων. Ὁ δὲ (οὗ γὰρ οἶός τε ἦν χερσὶν οἰκείαις καταβαλεῖν

τὸν ἀντίπαλον), τίς ἂν ἐκεῖνον ὑποκριθεὶς τῷ Γότθῳ A προσβάλλοι ἐκ τῶν παρ' ἐαυτῷ ἐπεζήτει.

Θ'. Λικινιανὸς δὲ τις ἀνὴρ τῶν ἐν στρατηγίαις ἐξεταζομένων τὸ τηνικαῦτα θαρβύν ὑποτίθεται τῷ βασιλεῖ· εἶναι γὰρ πάλαι τῶν παρ' αὐτῷ στρατευομένων τινὰ, Τηριδάτην ἐκεῖνον τὸν εἰς τὸ βασιλικὸν τῆς Ἀρμενίας ἀναφέροντα αἷμα, ἀνδρα δυνάμει καὶ χερσὶν ἄμαχον, καὶ πολλὴν ἐν πολλοῖς δεδωκότα πείραν τῆς αὐτοῦ γενναιότητος. Οὗτος καὶ νῦν παρὰ τῷ παλατίῳ διατρίβει φησὶν. "Ἀγεται γοῦν Τηριδάτης εἰς μέσον, καὶ τὴν βασιλικὴν αὐτῷ περιτίθουσιν ὁ βασιλεὺς ἀλουργίδα, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς παράσημα πάντα, ὡς ἂν δοκοῖη καὶ βασιλεὺς εἶναι, ὁ τὴν μονομαχίαν πρὸς τὸν βάρβαρον ἀναιρούμενος. Καταστάντες οὖν εἰς μάχην ὃ τε τὸν βασιλέα Ῥωμαίων ὑποκρινόμενος Τηριδάτης, καὶ αὐτὸς ὁ τῶν Γότθων ἀρχηγός, παρὰ τοσοῦτον Τηριδάτης ἐκράτησε τοῦ βαρβάρου, ὡς μηδὲ ξίφος ἐπ' αὐτὸν σπάσασθαι μηδὲ δόρυ κινῆσαι, ἀλλ' ἀρπάσαι τε τοῦτον ταῖς χερσὶ βῆον, καὶ αὐτῷ βασιλεῖ παραστήσαι ζῶντα. "Ἐνθεν τοι οὐδὲ ἀναξίον παρ' αὐτοῦ τυγχάνει τῶν ἀθλῶν. Χρήμασι τε γὰρ αὐτὸν φιλοφρονεῖται πολλοῖς, καὶ πορφυρίδα περιβάλλει, καὶ βασιλικῶ τὴν κεφαλὴν ἐπικοσμεῖ διαδήματι, καὶ εἰς τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἀποκαθίστησι τὸν Τηριδάτην. Τὸ μέντοι Γότθικόν, παραλόγου τῆς τύχης οὕτω πειραθέντες, καὶ συλληφθέντα τὸν ἀρχηγὸν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἰδόντες, διεσκέδαστό τε ἅπαν καὶ ὀλίγοι πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανῆκον, τῆς συμφορᾶς ἄγγελοι. "Ὁ γὰρ μὲν Ῥωμαίων βασιλεὺς μετὰ λαμπρῶν τροπαίων εὐδαιμονέστατα ἀνεξεύγνυ.

Ι'. Τηριδάτης δὲ τὸ ἐξῆς Ἀρμενίας βασιλεύων τῆς πατρῴας μᾶλλον εἶχετο δεισιδαιμονίας, ἄλλοις τε θύειν εἰδώλοις καὶ δὴ καὶ Ἀρτέμιδι, ἣν ἐτίμα τε διαφερόντως καὶ φίλην ἠγεῖτο θεόν. Ἐβούλετο μὲν οὖν τῆς θυσίας κοινωνεῖν αὐτῷ καὶ τὸν ἱερὸν Γρηγόριον. Τῆδε γὰρ τῷ Τηριδάτῃ καὶ αὐτὸς εἶπετο. "Ὁ δὲ οὐκ ἠνείχετο. Τηριδάτης τοίνυν πολλὴν αὐτῷ τῆς τε ἄλλης ὑπηρεσίας, καὶ δὴ καὶ τῆς τῶν ὀλιγῶν κοινωνίας χάριν ὁμολογῶν. "Ὁ μέντοι θεὸς Γρηγόριος τὰς μὲν σωματικὰς, φησὶ, λειτουργίας, ὅσαι μὴ ψυχὴν διαφθείρουσιν, εὐνοία καὶ φιλία τῶν δεσποτῶν ὁ κοινὸς ἡμᾶς δεσπότης ὑπεραρεῖσθαι διδάσκει, καὶ πρὸς ταύτας οὐ δεσπότης σοι· οὔτε ἀσχολίαν προεφασισάμεθα, οὔτε βραθύμως ὑπηρετήσαμεν, ὅσα δὲ πρὸς αὐτὴν φέρει τὸν κίνδυνον τὴν ψυχὴν, καὶ τοῦ δημιουργοῦ πόρρω ποιεῖ, τούτων οὐκ ἂν ὁ πεπαιδευμένος ἐτέρῳ κοινωνῆσαι ἀνάσχοιτο, κἂν δεσπότης ὁ ἐπὶ ταῦτα παρακαλῶν εἴη, κἂν βασιλεὺς, κἂν εἰ καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς κύριος. Ταῦτα ἐπειδὴ μακρὸν ἀπέτεινε λόγον ὁ ἱερὸς Γρηγόριος, θυμοῦ κε, ὑπερεπέμπλατο Τηριδάτης, καὶ ὀξύτατα κατ' οὐτοῦ ἐκινεῖτο, καὶ δέδεται μὲν εὐθύς ὁ γεννάδας ἐξ αὐτῶν ἀγκώνων· ὀπίσω τῷ χεῖρι. Εἶτα ξύλον τῷ στόματι τούτου ἐμβαλόντες, κατ' ἄκραν ἀπόστασιν τὴν ἄνω τῆς κάτω γένυος διστῶσι, καὶ βίβλους ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῷ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ὄρυκτοῦ ἐπιφορτίζουσιν ἄλατος. Ἐπειτα

nibus prosternere adversarium) quærebat, quisnam ex suis se illum esse simulans cum Gottho congrederetur.

IX. Licinianus autem vir quidam ex iis, qui in ducendis exercitibus tunc erant pulchre versati, jubet imperatorem bono esse animo: esse enim unum ex iis qui apud ipsum militant, Teridatem scilicet illum, qui refert genus ad regium sanguinem Armeniæ, virum, qui viribus et armis est inexpugnabilis, et qui in multis suæ virtutis dedit experientiam. Is nunc quoque, inquit, versatur in exercitu. In medium itaque ducitur Teridates, et eum imperatoria induit imperator purpura, et omnibus insignibus imperii, ut videretur ipse esse imperator, qui adversus barbarum suscipiebat singulare certamen. Cum ad pugnam ergo processissent, et qui Romanorum agebat imperatorem Teridates, et ipse dux Gotthorum, usque adeo superavit Teridates barbarum, ut nec ensen quidem in ipsum strinxerit, neque hastam vibrarit: sed eum manu facile rapuerit, et vivum duxerit ad ipsum imperatorem. Quo facto, non indigna ab eo consequitur præmia. Nam et benigne ei multum largitur pecuniæ et induit eum purpura, et caput ejus regio ornat diademate, et non multo post in paternum imperium restituit Teridatem. Gotthi autem cum sic præter rationem adversam sensissent fortunam, et ducem suum repente vidissent comprehensum, dispersi sunt omnes, et pauci redierunt in domum suam nuntii calamitatis. Imperator autem Romanorum cum præclaris tropæis rediit felicissime.

X. Teridates autem, deinceps regnum in Armenia obtinens, patriæ erat deditus falsæ religioni, cum aliis sacrificans simulacris, tum maxime Dianæ, quam et summo honore afficiebat, et amicam deam existimabat. Atque sacrosanctum quidem volebat Gregorium esse socium sacrificii; nam ipse quoque Teridatem eo erat secutus. Ille autem id minime patiebatur. Teridates ergo qui et pro alio ministerio, et pro universorum communicatione se ei multum debere fatebatur, jubebat ne in religione ab eo discreparet. Divinus autem Gregorius: Corporalia quidem, inquit, ministeria quæ non corrumpunt animum, benevole et amice, dominis a nobis exhiberi docet nos communis Dominus, neque quominus ea exsequeremur, tibi unquam illum prætexuimus negotium neque negligenter inservimus. Quæcumque autem ipsam animam adducunt in periculum, et procul abducunt ab opifice eorum qui est eruditus, nequaquam sustinuerit inire cum alio communionem, etiamsi imperator, etiamsi qui vitam habet in potestate, jubeat. Cum hæc fuisse sacrosanctus dixisset Gregorius, ira supra modum repletus est Teridates, et acerrime in eum fuit commotus: et vinctus quidem fuit statim vir præclarus. Deinde cum lignum ori ejus immisissent, quam maximo possunt spatio, superiorem partem disjungunt ab inferiori, et ejus humeros onerant

glebis salis, qui est apud Armenios fossilis. Deinde funibus sacrosancto corpori alligatis, cum eum sublimine sustulissent, totos septem dies ei hoc acerbum producunt supplicium. Post septimum autem cum rex illum hinc deduxisset, interrogavit, an didicisset id quod est melius, et priorem mutasset opinionem, et diis statuisset offerre sacrificium. Cum autem vidit eum magis zelum spirantem pro pietate, dat eum secundis tormentis, prioribus minime clementioribus. Suspendit eum præcipitem ex altero pede appendens: et nec eo fuit quidem contentus, sed etiam decem lictores, virgas habentes in manibus, circa eum statuit: et summo inferne substrato, ignem in eum immittit, adeo ut martyr simul et virgis verberaretur, et fetidum fumum naribus exciperet: ut densum et continuum anheli- tum, quem effundere cogebatur a plagis, fumus impediret et obstrueret, ne concedens quidem ut spiraret, sed fuliginosum illum limi vaporem in ejus viscera immittens. Scio vel ad solum auditum eos qui adsunt caligasse. Ille autem non solum fortiter ferebat, sed etiam Domino magnas agebat gratias, et cum iis qui aderant multa de Deo loquebatur, et eis ostendebat pietatem, etiamsi non perfecte intelligebant, quod scilicet Deus in principio creavit cælum et terram, formavitque hominem, et posuit eum in paradiso, ex quo postea expulsus fuit propter mandati transgressionem. Deinde meminit molestiarum, quæ postquam ab illis paradisi bonis excidissemus, nos misere (hei mihi!) invaserunt. Post hæc subjunxit Dei in nos benignitatem, quemadmodum videlicet curam gerens nostræ salutis, ad nos misit doctores et prophetas, qui prædicabant Unigeniti carnis susceptionem, et cunctas, quæ pro nobis ingratas ab eo susceptæ fuerunt, perpassiones, colaphus, crucem, lanceam, voluntariam mortem, ejus resurrectionem, nostram correctionem, revocationem ad primum bonum reditum. Postremo docebat, quod dignos excipit regnum cælorum, et quod malis tormentum est paratum, ignis, qui non exstinguitur: tenebræ, quæ non desinunt: vermis immortalis, et quodeunque aliud supplicium sibi recondiderunt, qui sunt servi peccati.

βάσκανον, τὸ μὴ σβεννύμενον πῦρ, τὸ μὴ λήγον τῆς ἀμαρτίας δοῦλοι κόλασιν ἑαυτοῖς ἐβησαύρισαν.

XI. Hæc cum disseruisset, firmamque et immobilem sibi precatus esset confessionem, ille quidem finem imposuit precationi. Quidam autem ex circumstantibus, cum quæ ille dixerat scriptis mandassent, ad regem ea statim referunt. Atque Gregorio quidem pede suspensò, rursus peractus erat septem dierum cursus. Ille cum eum rursus deduxisset, existimabat eum esse persuasum, victum a supplicio. Cum autem vidisset eum promptius et alacrius e vita discessurum, quam a fide in Christum, se graviolem martyri parat adversarium, se confert ad alia excogitanda tormenta, quibus non possit

σχοίνους τοῦ ἱεροῦ ἐκδήσαντες σώματος καὶ τοῦτον μετεωρίσαντες, εἰς ἑπτὰ ὄλας ἡμέρας τὴν πικρὰν ταύτην αὐτῷ παρατείνουσι τιμωρίαν. Μετὰ δὲ τὴν ἑβδόμην καταγαγὼν αὐτὸν ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς, ἐπυθάνετο εἰ τὸ βέλτιον μεταμαθὼν, τῆς προτέρας τε μετέβαλε δόξης, καὶ τοῖς θεοῖς ἔγνω θυσίαν προσενεγκεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ζήλου μᾶλλον ὑπὲρ εὐσεβείας πνέοντα εἶδε, δευτέραις αὐτὸν δίδωσι βατάνοις, μηδὲν τι τῶν προτέραν φιλανθρωποτέραις. Κρεμάνουσι γοῦν αὐτὸν κατὰ κεφαλῆς, θατέρου τοῖν ποδοῖν ἐξαρτήσας· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἴσταται, ἀλλὰ καὶ δέκα δημίους βάρβους διὰ χειρῶν ἄνδρας ἔχοντας αὐτὸν περιίστησι, καὶ κόπρον κάτωθεν ὑποστρώσας, πῦρ κατ' αὐτῆς ἐμβάλλει, ὡς ὁμοῦ τε ταῖς βάρβουσι τὸν μάρτυρα παίσσθαι, καὶ τὸν δυσώδη καπνὸν κατὰ τῶν ῥινῶν ὑποδέχεσθαι, ἵν' εἰ καὶ δασὺ τὸ ἄσθμα καὶ συνεχὲς προχέειν ὑπὸ τῶν πληγῶν ἀναγκάζοιτο, ἀλλ' ὁ καπνὸς ἀποτεριχίζοι τούτο καὶ ἀποφράττοι, μηδὲ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα παρχωρῶν, ἀλλὰ τὸ λιγνυῶδες ἐκείνο τῆς κόπρου, κατὰ τῶν σπλάγγων αὐτῷ καθιέει. Οἶδ' ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἀκοήν οἱ παρόντες ἰλιγγιάσατε. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐ γενναίως ἔφερε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν τῷ Δεσπότῃ τὴν εὐχαριστίαν ἀνέπεμπε, πολλὰ τε περὶ Θεοῦ τοῖς παροῦσιν ἐφθέγγετο, καὶ τὴν εὐσεβείαν αὐτοῖς παρεδείκνυ, εἰ καὶ μὴ τελῶς συνίεσαν, ἐφ' οἷς καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον κατωκίεζετο, διὰ τὴν ἐντολήν, διὰ τὴν παράβασιν, διὰ τὴν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ πλάταντος καταδίκην. Εἶθ' ἐξῆς, τὰ ἀγαθὰ ἀπηριθμεῖτο, ὧν ἀθετήσαντες τὴν ἐντολήν ἑαυτοῖς ἀπεκλείσαμεν, καὶ αὐθις ἐμέμνητο καὶ τῶν λυπηρῶν, ὅσα μετὰ τὴν ἐκείνων ἀποτυχίαν, οἱ μοι! κατέλαβεν ἀθλίως ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐπήγαγεν, ὅπως τῆς ἡμετέρας φροντίζων ὁ Δημιουργὸς σωτηρίας, διδασκάλους ἡμῖν ἀπέστειλε καὶ προφήτας τὴν τοῦ Μονογενοῦς κηρύττοντας σάρκωσιν, ἔπειτα καὶ τὴν ἐκείνου κάθοδον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀχαρίστων παθήματα, τὰ βapίςματα, τὸν σταυρὸν, τὴν λόγχην, τὸν ἐκούσιον θάνατον, τέλος τὴν ἐπανόρθωσιν ἡμῶν, τὴν ἀνάκλησιν, τὴν εἰς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ἐπάνοδον μετὰ ταῦτα τὴν ἐκδεχομένην τοὺς ἀξίους τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὴν ἀποκειμένην τοῖς φαύλοις σκότος, τὸν ἀθάνατον σκώληκα, καὶ ὅσην ἄλλην οἱ

D IA'. Ταῦτα διεξελθὼν, καὶ ἀπερίτρεπτον ἑαυτῷ ἐπευξάμενος καὶ ἀκλινη τὴν ὁμολογίαν, ὁ μὲν τέλος ἐπέθηκε τῇ εὐχῇ· τῶν δὲ περισσώτων τινὲς, γραφῇ τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰρημένα διαλαθόντες, ἀναφέρουσιν εὐθὺς ὡς τὸν βασιλέα. Τῷ μὲν οὖν Γρηγορίῳ τοῦ ποδὸς ἀπηρωρημένῳ, ἑβδομος ἡμερῶν ἀριθμὸς ἠνύετο πάλιν. Ὁ δὲ καὶ αὐθις καταγαγὼν, πεπεισθαι μὲν αὐτὸν ᾔθετο τῆς κολάσεως ἠττηθέντα· ἐπειδὴ δὲ εἶδε πρόθυμον ὄντα τῆς ψυχῆς ἀποστῆναι μᾶλλον ἢ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, βαρύτερον ἀνταγωνιστὴν ἑαυτὸν παρασκευάζει τῷ μάρτυρι, καὶ πρὸς ἐτέρων βασιλῶν ἐπινοίας χωρεῖ, οὐδειάν ὑπερβολὴν ἀπο-

λιπούσας ὠμότητος· καὶ σπλνσι τὰ ἀντικνήμια τούτου A περιλαβῶν, εἶτα σχοίνῳ ταύτας ἰσχυρῶς διασφίγγας οὕτως ἐκπιέζει, ὡς καὶ αὐτῶν δὴ που τῶν ἄκρων τοῦ ποδὸς δακτύλων σταγόνας αἵματος ἀποστάξει. Ὁψὲ τοίνυν τῆς κακώσεως ἐκείνης τοὺς πόδας ἐξαγαγῶν, σιδηροῦς κατὰ τῶν πέλμάτων ἐμπήγνυσιν ἤλους καὶ τρέχειν τὸν ἀθλητὴν ἀναγκάζει, πολλῶ τὸ ὑποκείμενον ἔδαφος αἵματι βάνοντα. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀλγυνόμενος σφόδρα τὴν καρδίαν ὁ μάρτυς (καὶ πῶς γὰρ ἂν μὴ ἀλγοῦντος ὁ πόθος ὁ πρὸς Χριστὸν ἐδείκνυτο;). « Πορευόμενοι ἐπορεύοντο, ἔλεγε καὶ ἔκλαιον βᾶλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν. » Ταῦτα ὁ μὲν ἠδέως ὑπέψαλλεν. Ὁ δὲ Τηριδάτης ὠμότερον αὐτὸν τοῖς περιεστῶσιν ἐκέλευε παίζειν· B Ἔνα, φησὶν, ἐν ὀδύνη πλείονι καὶ κλαυθμῶ ἢ προσδοκωμένη τούτον ἠδονὴ καταλάβοι. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχων ὡς καὶ κορεννύειν τοῖς πάθεσι καὶ μισούντων ψυχὰς ὁμῶς ἀνδρειότατα διὰ Χριστὸν ἔφε- ρεν.

IB'. Ἐπὶ τούτοις ἀπλοῦσιν αὐτὸν ὑπτίον κατὰ τοῦ ἐδάφους, τοῦτο κελεύσαντος τοῦ τυράννου· καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν τεκτονικῶ τινι ἐναπολαβόντες ὄργανῳ, ἰσχυρότατα ἐκπιέζουσι, τῇ ρινὶ δὲ αὐλίσκον ἐναρμολάμενοι, νίτρον καὶ ἄλας ὄξει κεκραμένους, κατ' αὐτοῦς ἠρέμα ἐγχέουσι, καὶ τὴν δριμύτητα πρὸς τε τὰ τῆς κεφαλῆς κοιλώματα, καὶ παρ' αὐτὸν εἰσπέμπουσι τὸν ἐγκέφαλον. Ἐντεῦθεν ἕτερον αὐτῷ κακώσεως τρόπον ἐπινοοῦσι, καὶ τὴν ἐκείνων ὠμότητα, καὶ τὴν τοῦ μάρτυρος ἀνδρίαν ἐπίσης ἀμφο C δεικνύοντα. Θύλακον γὰρ ἐνεγκόντες καμινάιας πληροῦσιν αἰθάλης, καὶ τοῦτο τὴν μαρτυρικὴν ἐκείνην ἐμβάλλουσι κεφαλὴν, καὶ τῷ τοῦ δικαίου τραχήλῳ τὸν θύλακον ἀποδέουσι, καὶ εἰς ἕκτην αὐτὸν ἡμέραν τῇ χαλεπῇ ταύτῃ βρασάνῳ πιέζεσθαι καταλείπουσι. Τῇ ἑβδόμῃ τοίνυν μεταπεμψάμενος αὐτὸν Τηριδάτης μετὰ τοῦ συνήθους μυκτῆρος καὶ τῆς φίλης μωκίας· Πόθεν ἡμῖν, ὦ ὄντος, νῦν ἐπανῆκας, ἔφη, ἀρὰ γε ἀπὸ τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, ἃ πρότερον ὑπὸ πλατεῖ τῷ στόματι διεξήεις, καὶ ὧν ἀπολαύ- σεσθαι προσεδόκας. Καὶ ὁ γενναῖος ἀπαβύρσιάσιως· Οὐπω, φησὶν, ὦ βασιλεῦ, πρὸς τὴν ἀρόρητον ἐκείνην εὐδαιμονίαν ἀποδεδήμηκα. Ἔτι γὰρ τὸ βαρὺ τοῦτο περικείμεναι τοῦ σώματος φορτίον. Ἀλλ' ἐπεὶ τοιούτων ὑπὲρ τοῦ ἐμοῦ Δεσπότης ἠξιώμαι, ἤξω μετὰ τῆς D ἐκείνου ὀδύνης μικρὸν ὕστερον, ὅτε γυμνὰ μὲν καὶ τετραχλησμένα τῷ ἐκείνου βήματι παραστήσεται πάντα, καθιεῖται δὲ αὐτῷ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κρι- τικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, διικνουόμε- νος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ ὀστέων καὶ μυελῶν, καὶ νέρων ἐκάστῳ τὰ κατ' ἀξίαν, ἡνίκα, φεῦ! ὁδὸς σε περιστήσεται κίνδυνος, οἶαν, ἄθλια, τὴν τιμωρίαν κα- τακριθῆσθαι. Ταῦτα ἐπὶ πλέον ἐκμαίνει τὸν βασιλέα, καὶ αὐτίκα θεθεῖς τοὺς πόδας ὁ μάρτυς, κατὰ κεφα- λῆς ἀναρτάται, καὶ ὕδωρ πολὺ διὰ τῆς ἐκείνου ἕδρας ἐνιᾶσιν εἰς τὴν γαστέρα, κόλασιν ἄμα τοῦτο καὶ

esse aliquid crudelius : et cum tabulis anteriores tibiarum partes comprehendisset, et deinde eas fune constrinxisset, sic exprimit, ut ex ipsis etiam sum- mis pedum digitis guttæ sanguinis distillant. Cum ergo vix tandem pedes eduxisset ex illa afflictione, in plantis pedis ferreos infligit clavos, et cogit athletam currere, multo sanguine solum subjectum aspergentem. Quamobrem magnum corde dolorem sentiens martyr (quomodo enim, nisi dolorem sentiret, ostenderetur ejus in Christum deside- rium?) : « Euntes ibant, dicebat, et flebant, mittentes semina sua : venientes autem venient in ex- sultatione, tollentes manipulos suos². » Hæc sanctus quidem psallebat suaviter. Teridates autem jubebat circumstantibus ferire crudelius : Ut, inquit, in majori dolore et fletu ad eum perveniat, quæ ab eo exspectatur, voluptas. Sed licet tot et tanta patere- tur, ut suis perpeccionibus eorum etiam, qui ipsum odio habebant, animos satiaret, fortissime tamen ea ferebat propter Christum.

XII. Post hæc eum humi supinum extendunt, cum hoc jussisset tyrannus : et cum caput quidem fabrili quodam intercepissent instrumento, exprimunt validissime. Cum naso autem fistulam appli- cassent, nitrum et salem mistum aceto, in eam in- fundunt, et acorem ad profunda capitis et ad ipsum transmittunt cerebrum. Deinde ejus vexandi alium quoque modum excogitant, qui et illorum crudelitatem, et martyris animi fortitudinem ex æquo ostendebat. Nam cum calathum attulissent, camini eum implent fuligine, et in eum martyricum illud caput immittunt, et justis collo calathum alligant, et sex dies eum relinquunt premi hoc gravi tormento. Septimo autem die eum eum accersivisset Teridates, cum consueta subsannatione, et ei grata irrisione : Undenam, inquit, nunc ad nos redis? An a regno et a bonis illis, quæ prius pro- lixe persequeris, et quæ exspectabas te esse percepturum? Generosus autem ille libere et magna cum fiducia : Nondum, inquit, o rex, ad illam ineffabilem migravi felicitatem. Sum enim adhuc implicatus gravi hoc onere corporis. Sed quoniam his sum pro Domino meo dignatus, veniam paulo post cum illius gloria, quando nuda quidem et aperta sistentur omnia ante illius tribunal. Se- debit autem ipsum Dei Verbum iudex non tantum factorum, sed et animi conceptionum, et cogitatio- num cordis penetrans usque ad divisionem animæ, et ossium, et medullarum, et unicuique tribuens pro meritis. Quo tempore, heu mihi! quale te cir- cumsistet periculum! quali, o infelix, supplicio damnaberis! Hæc regem cient majori furore, et statim pedibus vinctus martyr, præceps suspendi- tur, et per posteriores partes multum aquæ immit- tunt in ventrem, hoc simul pro supplicio et ludibrio habentes scelerati. Nullus enim pudor talibus

² Psal cxxv, 5.

oculis, quorum animæ erant plenæ libidine et nequitia.

XIII. Cum autem illinc fuisset demissus, rex conabatur rursus persuadere : et, Pare mihi, dicebat ei, et diis maximis sacrificia. Nam alioqui male peribis, mihi charam juro eorum potentiam. Sacrificabo, sed Salvatori meo omnino sacrificium laudis, magnus dixit Gregorius. Quæ autem sensu et mente carent, et sunt omnino inanima et surda, absit, Christe Rex meus, ut honore ullo aut verbo digner, etiamsi plura mihi et graviora inferantur supplicia. His disrumpebatur Teridates, et suffocabatur. Itaque cum sanctum rursus suspendisset, unguis quidem ferreis laniabat ejus latera, qui erat ferro quovis durior, adeo ut ipsa quoque terra inaquinaretur fontibus sanguinis. Cum autem dissecasset, et profundos sulcos in eis incidisset, murices ferreos humi sternit. Deinde nudus is, qui totum Christum induerat, super ipsos trahebatur. Interim autem dum lictorum manus eum pilis trahebant acerbissime, ille quidem proprio irrigatus sanguine, magis florebat et germinabat, non secus atque generosæ plantæ, et fructu fidei abundabat. Ille autem, Ubi est, inquit, Deus tuus, Gregori, in quem sperasti? Veniat nunc et e meis te eripiat manibus. Atque ille quidem cum sic omnia pervassisset supplicia et afflictiones, et eas tulisset facilius, quam alii voluptates, et omnibus evasisset superior : rursus in carcerem conjicitur.

XIV. Sequenti autem die cum eum rursus accersisset Teridates, et vidisset eum astare cum prompto et alacri animo, et cum sano corpore, idque cum caro fuisset antea consumpta tormentis apud se quidem mirabatur, et dubitabat, quin non simul cum carnibus eum defecisset respiratio. Vipera autem non expellebat venenum, neque pardus exuebat varietates : sed adhuc idem manebat Teridates, et in martyrem eandem conservabat sævitiam et inhumanitatem. Cum ergo eum sic vidisset affectum, ne sic quidem desperabat ejus mutationem : sed contendebat stultus vincere animam insuperabilem. Unde etiam cum ferreis tibialibus beata ejus induisset genua, et cuneis, qui ipsi quoque erant ferrei, ea transadegisset ac sibilasset, et martyrem suspendisset, tres totos dies eum tenuit sublimem. Ille autem tantum aberat, ut hoc cruciату secus quam generosum hominem decet afficeretur, aut obloqueretur, ut et ipsa videretur ridere tormenta, et eos qui ipsa afferebant, si sperarent fore, ut illius firmitatem in contrariam mutarent sententiam. Pendenti itaque justo : Non dum sensisti, Gregori inquit Teridates, te frustra in Deo tuo confidisse? aut alioqui nobis ostende, si quid boni ex spe in illum es consecutus. Ille autem : At tu ipse, inquit, es insipiens, et te plane stolide et amenter geris, qui adversus te infers tam grave judicium, et ignem gehennæ in tuum caput conge-

A γελωτα ποιούντες οἱ ἀλιτήριοι. Οὐδεμία γὰρ αἰσχύνη τοιοῦτοις ὀφθαλμοῖς ὧν αἰψυχὰι πλήρεις ἦσαν ἀκολασίας τε καὶ φαυλότητος.

II'. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖθεν κατενεχθεὶς ἦν, πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐπειρᾶτο πείθειν, καὶ, Πεισθητέ μοι, πρὸς αὐτὸν, ἔλεγε, καὶ τοῖς μεγίστοις θύσον θεοῖς. Ἐπεὶ κακῶς ἀπολή, τὴν φίλην αὐτῶν δαμνυμι δύναμιν. Θύσω, ἀλλὰ τῷ θεῷ μου πάντως θυσίαν αἰνέσεως ὁ μέγας ἔφη Γρηγόριος. Αἰσθήσεις δὲ καὶ φρενῶν ἔρημα καὶ τὸ ὄλον ἄψυχα καὶ κωφά, μὴ γένοιτο, Χριστὲ ὁ ἐμὸς βασιλεὺς, μηδὲ τιμῆς τινος μηδὲ ῥήματος ἀξιώσαι, κἄν ἔτι πλείους ἐμοὶ καὶ βαρύτεραι κολάσεις ἐπάγονται. Διεβρόγγυτο τοίνυν πρὸς ταῦτα ὁ Τηριδάτης καὶ ἀπεπνίγετο τῷ θυμῷ. Ἀμέλει καὶ τὴν ἅγιον ἀμαρτήσας πάλιν, ἔνυξι μὲν σιδήρου διεξαινεῖν αὐτοῦ τὰς πλευράς, ὁ σιδήρου παντὸς σκληρότερος, ὡς καὶ αὐτὴν δὴ πού τὴν γῆν τοῖς κρουνοῖς τῶν αἱμάτων μολύνεσθαι. Διαικρόφας δὲ καὶ βαθείας αὐταῖς ἐντεμῶν ἀβλακῆς τριβόλου; σιδηρᾶς ὑποστρώωννυσι κατὰ τοῦ ἐδάφους, εἶτα γυμνὸς ὁ τὸν Χριστὸν ὄλον ἐνδοξυμένους ἐπ' αὐτῶν εἶλκετο. Ἐν ὅσῳ δὲ αὐτὸν αἰ τῶν δημίων χεῖρες πικρότατα κατὰ τῶν τριβόλων εἶλκον, ὁ μὲν τῷ οἰκείῳ ἀρδόμενος αἵματι, ἦνθαι μᾶλλον κατὰ τὰ εὐγενῆ τῶν φυτῶν καὶ ὀνέθαλλε, καὶ τῷ τῆς πίστεως καρπῷ ἐπλεόναζεν. Ὁ δὲ Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς σου, Γρηγόριε, ἐφ' ὃν ἤλπισας; Ἐλθέτω νῦν καὶ τῶν ἐμῶν σε ῥυτάσθω χειρῶν. Ὁ μὲν οὖν οὕτω διὰ πασῶν ἐλθῶν τιμωριῶν καὶ κακώσεων, καὶ ῥᾶον ἐνεγκῶν ταύτας ἦ τὰς ἡδονὰς ἕτεροι, καὶ πάσας ἐλέγξας, αὐθις τῇ εἰρηκτῇ δίδονται.

II'. Τῆς δὲ ἐπιούσης μετὰ κλητὸν αὐτὸν πάλιν ποιησάμενος Τηριδάτης, ὡς σὺν προθυμίᾳ καὶ μετὰ σώματος ὑγιουῶ παραπάντα εἶδε, καὶ ταῦτα ταῖς βασάνοις αὐτῷ τῆς σαρκὸς προαναλωθείσης, ἐθαύμαζε μὲν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ διηπορεῖτο, ὅπως οὐχὶ καὶ τὸ ἀναπνεῖν αὐτὸν μετὰ τῶν σαρκῶν ἐπιλίποι. Ἡ ἔχις δὲ τὸν ἴον οὐκ ἀπωθεῖτο, οὐδὲ ἡ πάρδαλις ἀπεδύετο τὰ ποικίλα ματα : ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἔμενε Τηριδάτης ἔτι, καὶ τὴν αὐτὴν ὠμότητα τῷ μάρτυρι καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν ἐτήρει. Οὕτω τοίνυν αὐτὸν ἔχοντα ἰδὼν, οὐδὲ οὕτω τὴν μεταβολὴν ἀπηγόρευεν, ἀλλ' ἐφιλονεῖκει ὁ μάταιος, κρείττων γενέσθαι τῆς ἀητητήτου ψυχῆς. Ὅθεν καὶ σιδηρᾶς περικνημίδας τοῖς μακαρίοις αὐτοῦ γόνασιν ἐμβαλὼν, καὶ τρηνίσκοις, σιδήρου καὶ αὐτοῖς οὖσι διαπερονήσας ταύτας, καὶ τὸν μάρτυρα κρεμάσας, εἰς τρεῖς ὄλας ἡμέρας μετέωρον αὐτὸν εἶχεν. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἀπέχετο τοῦ τῶν ἀγεννῶν τι πρὸς τὴν τοιαύτην παθεῖν ἐπιβουλήν ἢ καὶ φθέγγασθαι, ὅσῳ καὶ καταγελαῖν ἐφίκει αὐτῶν τε τῶν βαπάνων καὶ τῶν ἐπαγόντων αὐτάς, εἰ τοιοῦτοις ἤλπισαν τὴν ἐκείνου στερότητα μεταπίσειν. Κρεμασμένῳ τοίνυν τῷ γενναίῳ, Οὐπω ἦσθου, Γρηγόριε, φησὶ Τηριδάτης, μάτην ἐπὶ τῷ σῷ Θεῷ πεποιθώς; ἢ ἀλλὰ δεῖξον ἡμῖν εἴτι χρηστὸν τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος ἀπέλαυσας. Ὁ δὲ Μάταιος αὐτὸς εἶ, εὐθύς ἀπεκρίνατο, καὶ πέρα καὶ αὐτῆς ματαιότητος καὶ ἀπουσίας τὰ σὰ κρίμα χαλεπὸν οὕτω κατὰ σοῦ ἐπιφέροντα, καὶ τὸ τῆς γενένης κατὰ τῆς σῆς κεφαλῆς

ἐπισωρεύοντα πῦρ. Ἐγὼ δὲ πέποιθα ἐπὶ τῷ Κυρίῳ μου, ὃς ἀντιλήπτωρ μου ἐστὶ καὶ καταφυγή μου, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἤλπισα. Τῶν δὲ παρὰ σοῦ μοι διασπαρτισσόμενων σαρκῶν ὀλίγη φροντίς. Ὅσῳ γὰρ τὸν ἔξω ἡμῶν φθείρεσθαι ἀνθρώπων, τοσοῦτω τὸν ἔσωθεν ἀνακαινοῦσθαι, καὶ διδασκόμεθα καὶ πιστεύομεν.

ΙΕ'. Θυμὸς ἐπὶ τούτοις λαμβάνει τὸν βασιλέα, καὶ πικρὸν τῷ μάρτυρι ἐνιδῶν· Ἐπειδὴ, φησὶ, σὺ μὲν ἀνακαινίζεσθαι εἶπας, ἡμᾶς δὲ πυρὶ ἀσθέστω δοθῆσθαι ἠπειλήσω, ἀλλ' ἐγὼ σε τέως τῷ σθεννυμένῳ τούτῳ διδάξω μὴ οὕτω φανερώς τοῦ ἡμετέρου κράτους καταυθαδιάζεσθαι. Καὶ αὐτίκα μόλυβδον κελεύει λέβητι ἐμβληθέντα ἰσχυρῶς τε ἄγαν παφλάσαι, καὶ ὄλου καταχυθῆναι τοῦ μάρτυρος. Τὸ μὲν δὴ ὡς ἐκέλευσε γέγονεν. Ὁ δὲ οὕτως εἶχε γενναίως, ὡσπερ ὕδατος αὐτῷ ψυχροῦ καταχεομένου. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν φανερώτατα μὲν τὴν ἐκείνου ἠλεγχε πλάνην παρ' αὐτὸν τὸν τῆς βασάνου καιρὸν πεπαρρησιασμένως δὲ τοῖς παροῦσι τὸν τῆς εὐσεβείας ὑπέτεινε λόγον· οἷς δὴ πού καὶ ὑπερεκπλητόμενος ὁ Ἀρμένιος, ἐσπούδαζεν ἐκ παντὸς τρόπου κερδῆσαι τὸν ἄνδρα, καὶ εἰ τούτου ἀποτύχοι, τὰ ἔσχατα ζημιωθῆναι τὸ ἐλληνικὸν ὤφειτο. Ὑποσκελίσαι τοίνυν αὐτὸς βουλόμενος καὶ τῆς στερότητας ἐκείνης καὶ τῆς προθυμίας ἐλκῦσαι, κολακείαις τε αὐτὸν ὑποδραμεῖν διεσκέψατο, καὶ πλοῦτου, καὶ ἡδονῶν, καὶ τιμῆς, καὶ ἀγαθῶν τῶν ἄλλων ὑποσχέσει δελεᾶσαι. Ἀλλὰ μεταξύ τις τῶν σατραπῶν οὐκ ἔξεστι ζῆν αὐτὸν οὐδὲ τουτονὶ τὸν ἥλιον ὄρᾶν, ὃ βασιλεῦ, λαμπρᾶ καὶ γεγωνοτέρα τῆ φωνῇ ἀναφθέγγεται, παῖδα ὄντα τοῦ Πάρθου Ἀνάκ, ὃς δόλω τε τὸν σὸν πατέρα Κουσιρῶ ἀνεῖλε, καὶ τῷ Περσῶν τυράννῳ αἰχμάλωτον πᾶσαν κατεστήσατο τὴν Ἀρμενίαν.

ΙΓ'. Τούτων ἀκούσαντα Τηριδάτην σφοδρὸς τε ὑπὲρ τοῦ πατρὸς εἰσέδου ζῆλος· καὶ εὐθύς πάντων ὧν ἐφ' ἑαυτοῦ ἐσκοπεῖτο λήθην διὰ τὸ πατρῶον αἷμα λαθὼν, κελεύει δεθέντα τὸν ἅγιον, τράχηλον καὶ χεῖρας ἅμα καὶ πόδας τῷ παρὰ τῆ πόλει Ἀρταξᾶ λάκκῳ δοθῆναι. Ὁ δὲ ἦν ὁ λάκκος οὗτος, πρᾶγμα καὶ ἀκούσαι φόβου μεστὸν, σεσηπὸς βόρβορος τὰ ἐνδον, καὶ ἰοβόλοι ὄφεις καὶ σκώληκες, καὶ πάντων ὅσα κατὰ γῆς ἔρπει, διατριβή, ἐκ πολλοῦ τοῖς Ἀρμενίοις εἰς ἐπίνοιαν φοβερᾶς κολάσεως διορωρυγμένος, καὶ οὐδενὸς πρὸ τοῦ πώποτε τῶν ἐν αὐτῷ βληθέντων, οὐχ ὅπως οὐκ ἀναδύντος ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἡμέραν ὄλην ἀρκέσαντος. Τῷ τοιοῦτῳ τοίνυν λάκκῳ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας καὶ ἀνυπερβλήτους κατάγε τὸν τῆς κακίας λόγον ἐπιβουλάς ὁ ἱερὸς ἐναπορρίφεις Γρηγόριος, ἐπὶ τέσσαρας ὄλους πρὸς τοῖς δέκα χρόνους τῆ ἐντεῦθεν ἐπολιορκεῖτο κακώσει. Γυνὴ δὲ τις συζύγου κεχηρωμένη, παρὰ τῷ Ἀρταξᾶ φρουρίῳ οἰκοῦσα, ὄψεως αὐτῇ θείας ὄναρ ἐπιφανείσης, ἄρτου τι τρύφος ἐκάστης ἡμέρας εἰς τὸν λάκκον ἠφείει· ὅπερ τροφή τῷ μακαρίῳ γινόμενον, ἀνελάμβανέ τε αὐτῷ

ris. Ego autem confido in Domino meo, qui est meus defensor, et refugium meum : et in ipsum speravi. Quæ autem mihi a te laniantur carnes, parum sunt mihi curæ. Quantum enim externus noster corrumpitur homo, tantum internum renovari et docemur³ et credimus.

XV. Ex his ira incessit regem, et acerbe martyrem intuens : Quoniam, inquit, tu quidem dixisti te renovari, nos autem minatus es esse tradendos igni qui non potest exstingui, ego interim hoc, qui exstinguitur, te docebo, ne sis tam aperte insolens in nostram potentiam. Et protinus jubet plumbum in lebetem injectum, valde incendi ac liquefieri, et totum in martyrem injici. Atque hoc quidem sic factum est, ut jussit. Ille autem non minus fuit forti et generoso animo, quam si aqua in eum effunderetur. Hoc autem fuit ex eo evidens, quod ipse apertissime quidem illius arguebat errorem in ipso tempore tormenti : libere autem et confidenter iis qui aderant suggerebat verbum pietatis. Quibus quidem mirandum in modum obstupefactus Armenius, studebat eum omnino lucrifacere ; nam si hoc non posset assequi, putabat gentium religionem magnum esse damnum accepturam. Volens ergo eum supplantare, et abducere ab illa infirmitate et constantia, promptoque et alacri animi studio, cogitavit eum pellicere blanditiis et assentationibus, divitiarumque, voluptatum, honoris et aliorum bonorum promissis inescare. Sed interim quidam ex satrapis : Non licet ei vivere, neque hunc solem aspicere, o rex, clara et alta voce loquitur, cum sit filius Parthi Anac, qui dolo patrem tuum Cursaro interfecit, et Persarum tyranno totam captivam reddidit Armeniam.

XVI. Hæc cum audiisset Teridates, eum pro patre subiit vehemens zelus : et statim omnium, quæ apud se cogitabat, eum cœpit oblivio propter paternum sanguinem. Jubet autem sanctum ligatum collo, simul et manibus et pedibus, dejici in lacum, qui est in civitate Artaxat. Erat autem hic lacus res vel solo auditu terribilis : putrefactum cœnum habebat intrinsecus, et venenatos serpentes et vermes, et erat habitaculum omnium quæ serpunt in terris, jam olim ab Armeniis effossus ad excogitandum terribile supplicium. Quapropter ex iis qui in eum antea injecti fuerant, non modo non illinc ullus emersit, sed nec toto quidem die durare potuit. In hunc ergo lacum, post multos illos et insuperabiles, quod attinet ad vitii rationem, insultus, sacrosanctus injectus Gregorius, quatuordecim totos annos nimia, quæ illinc oriebatur, obsidebatur afflictione. Quædam autem mulier viduata conjuge, quæ habitabat in præsidio Artaxat, cum ei apparuisset visio, aliquod frustum panis quotidie in eum immittebat. Quod quidem cum esset beato alimentum, recreabat ei corpus, quod laboraverat, et non sinebat eum

³ II Cor. XLIX, 16.

omnino deficere. Sed narranda multa reliquit oratio, cum ne tantillum vellet discedere a viri memoria. Nobis igitur revertendum est ad ea quæ deinceps sequuntur in historia.

XVII. Teridates ergo arbitatus se inevitabili morti dedisse justum, cum esset utique hiems et frigus, ipse accedit ad regiam Armenicam. Illinc autem expeditionem suscipit adversus Persas, et eorum populabatur regionem : et trajecit in Assyriam, et vicit pugnans singulari certamine, et celebris erat propter res ab eo gestas recte et feliciter. Verum enim vero Jovi, Dianæ et Herculi attribuebat victoriam. Neque vero in illis colendis suum tantum ponebat studium, sed etiam adversus Christianos ipsos et impietatem vehementer et insane spirabat. Eo autem tempore, quod intercessit, qui Romanam purpuram non feliciter induerat, Diocletianus uxorem ducere volebat, et procurabat sibi matrimonium. Cum autem apud ipsum essent omnes patres qui aiebant virgines, et, ut ei suam desponderet, unusque valde moliretur, ille his omnibus præteritis, postquam in quadam ex iis quæ ejus parebant imperio civitatibus intellexit sanctarum virginum chorum exerceri in monasterio, quibus præerat quidam Gaiana : inter illas autem unam esse, Ripsimem vocatam, et ad ipsa Gaiana, cum ambæ essent Christiani generis et sanguinis, in pietate educatam atque eruditam, quæ sicut specie virtutis, ita etiam pulchritudine corporis erat admodum insignis : vel ipsa ejus imagine imperator accensus, quam ad eum depictam quidam pictor attulerat, ipsam amabat vehementissime, et affectionis æstro concitabatur : eratque ille amor mera insania, et plane rabies. Et ille quidem diu ante parabat nuptias, et festum prædicabat : et eos congregabat, qui erant in nuptiis ei inservituri : et ad Ripsimem misit adulatores, qui de nuptiis ei significarent, et nuntiarent eas jam esse paratas, quod ad ipsum quidem attinebat.

XVIII. Illa autem (quid enim per ipsam virginitatem ad hæc cogitarit aut dixerit virgo, quæ jam olim cohabitantem elegit continentiam, et solis vivit leguminibus, et totas noctes versatur in oratione, et nec interdum desistit ab hymnis in Deum?) : Non te fallam, sponse Christe, dixit : non te probro ac dedecore afficiam, o chara virginitas : non te prodam, mater continentia. Itaque Deo, qui solus poterat ei dare salutem, adjutore invocato, non necessariis, non amicis, non parentibus, neque ullis aliis erat omnino munita. De alio itaque migrando statim consultat et comites bonas alias invenit virgines, quæ erant ei et vitæ et virtutis sociæ, imprimis autem præfectam Gaiam. Et non dubitarunt, etiãmsi præ multa inedia jam defecissent, peregrinationem suscipere, sed sicut passeret, cum ea transmigrant in barbaram Armeniorum regionem. Eas enim incitabat etiam ad migrandum præceptum Dominicum, dicens : « Si persecuti vos

A πεπονηκός τὸ σῶμα, καὶ τέλος ἐκλιπεῖν οὐκ εἶα. Ἄλλὰ προφθάνει τὴν ἀκολουθίαν ὁ λόγος, μὴ ἀποστῆναι μηδὲ βραχὺ τῆς τοῦ ἀνδρός μνήμης ἐθέλων. Ἡμῖν δὲ πρὸς τὰ ἐξῆς ἐπανιτέον τῆς ἱστορίας.

IZ'. Τηριδάτης τοίνυν θανάτῳ παραδοῦναι τὴν δίκαιον ἀφύκτων νομίσας, χειμῶνος δὴ που συνισταμένου καὶ διαφύχοντος αὐτὸς ἐπὶ τῶν Ἀρμενικῶν βασιλείων παρῆει. Ἐκείθεν δὲ ἐπὶ Πέρσας ἐκστρατεύει, καὶ τὴν τε χώραν αὐτῶν κατέτρεχε, καὶ πρὸς τὴν Ἀσσυρίων διέβηκε, καὶ μονομαχῶν ἐκράτει, καὶ πολὺς ἦν τοῖς εὐτυχήμασι καὶ ταῖς ἀνδραγαθίαις. Πλὴν ἀλλὰ Διὶ καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Ἡρακλεῖ τὰ τῆς νίκης ἀνετίθει. Ἀμέλει καὶ οὐδὲ περὶ τὴν ἐκείνων μόνον ἐπονεῖτο θεραπείαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ Χριστιανῶν αὐτῶν καὶ τῆς εὐσεβείας δεινὸν ἐπνευ καὶ μανικόν. Τὸν δὲ μεταξὺ τούτου χρόνον τὴν βασιλικὴν ἀλουργίδα Ῥωμαίων οὐκ εὐτυχῶς περιδολόμενος Διοκλητιανὸς γυναϊκά τε ἀγαγέσθαι ἤθελε, καὶ ἐσπούδαζεν ἑαυτῷ τὸν γάμον. Καὶ δὴ πάντων ὅσοι παρθένους ἔτρεφον πατέρες παρ' αὐτὸν ἰόντων, καὶ ὅπως τούτῳ τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἐγγυήσοι πολλῆς μηχανῆς γενομένης, πάσας ἐκεῖνος παραδραμῶν, ἐπειδὴ παρά τινι τῶν ὑπ' αὐτὸν πόλεων ἀγίων παρθένων χορὸν ἐν μοναστηρίῳ ἀσχεῖσθαι μάθοι, ὧν Γαϊανὴ μὲν προειστήκει, τῇ δὲ ὑπ' αὐτῆς τραφείσῃ καὶ παιδευθείσῃ Ῥιψίμη ἔνομα ἦν, Χριστιανοῦ μὲν αἵματος ἀμφω καὶ γένους, ἡ δὲ Ῥιψίμη, ὡς περ ἀρετῆς ὥρα, οὕτω δὴ καὶ σώματος κάλλει διαβεβόητο. Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ κατὰ τὴν Ῥιψίμην ἐπέθετο, ἄλλος τε καὶ τῶν ζωγράφων τινὸς αὐτῷ διαγράψαντος, τὸ τῆς Ῥιψίμης εἶδος, καὶ γὰρ καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέφλεγε τὸ μέρος αὐτῶν, θερμότατά τε αὐτῆς ἦρα. Καὶ ὑπὸ τοῦ πόθου διοιστροῦτο, καὶ μανία ὁ ἔρωσ καὶ λύσσα ἦν ἀκριβής : καὶ ὁ μὲν δὴ τὰ γαμήλια ἠτύπεζεν ἐκ πολλοῦ καὶ τὴν ἑορτὴν ἐκήρυττε, τοὺς τὸν γάμον τε αὐτῶν διακονησομένους συνῆγε, καὶ πρὸς τὴν Ῥιψίμην τοὺς κόλακας ἐπεμπε, καὶ λόγους αὐτῇ περὶ γάμων προσῆγε, καὶ ὑπετίθετο ἐμπαράσκευον ἤδη τὰ πρὸς αὐτοὺς εἶναι.

II'. Ἡ δὲ (τί γὰρ ἂν πρὸς τῆς παρθενείας αὐτῆς ἐννοήσοι πρὸς ταῦτα ἢ φθέγγαιτο ἢ σύνοικον πάλαι τὴν ἐγκράτειαν ἐλομένη παρθένος, καὶ ὅσπριοις ἀποζῶσα μόνοις, καὶ νύκτας ὅλας τῇ φίλῃ προσευχῇ σύρουσα, καὶ μηδὲ ἡμέρας τῶν εἰς τὸ Θεῖον ὕμνων ἀφισταμένη;) Οὐ ψεύσομαί σε, νυμφίε Χριστέ, εἶπεν : οὐκ αἰσχυρῶ σε, παρθενία φίλη, οὐ προδώσω σε, μητὲρ ἐγκράτεια. Καὶ δῆτα ὅπερ αὐτὴν καὶ μόνον, ἦν σῶσαι δυνάμενον, οὐ γὰρ προσήκουσιν οὐ φίλοις οὐ πατράσιν, οὐκ ἄλλοις τισὶ τὸ παράπαν ὠχύρωτο, μεταναστεῦσαι βουλευέται παραιτίκα, καὶ συνεργοὺς ἀγαθὰς τὰς ἄλλας εὐρίσκει παρθένους, ὅσαι καὶ τῆς διαίτης αὐτῇ καὶ τῆς ἀρετῆς ἐκοινώνουν. Καὶ οὐκ ὠκνησάν γε, καίτοι ἐκλελοιπιῦναι ὑπὸ τῆς πολλῆς ἀσιτίας ἤδη, ἀλλὰ μεταναστεύουσιν ὡς στρουθία ἐπὶ τὴν βάρβαρον τῶν Ἀρμενίων σὺν αὐτῇ χώραν, Παρώρμα γὰρ αὐτὰς καὶ ἡ Δεσποτικὴ ἐντολὴ πρὸς τὴν μετοίκησιν, Ἐὰν διώξωσιν ὑμᾶς ἀπὸ τῆσδε τῆς πόλεως, λέγουσα, φεύγετε εἰς

τὴν ἄλλην. Ἐνθεντοι καὶ ἀπαίρουσιν ἐκεῖθεν σὺν A
προθυμίᾳ, καὶ ἐν Ἀραράτ κατάγονται πόλει. Λη-
νοὶ δὲ ἦσαν αὐταῖς ἡ καταγωγὴ. Ἐπειδὴ δὲ παν-
τάπασιν ἠπόρουσαν τῶν ἀναγκαίων, μία τις αὐτῶν
ἐν ταῖς χερσὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ βίου θεμένη, περὶ τὴν
ταλασιουργόν τε εἶχε τέχνην καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐπονείτο,
καὶ τὸ ἐντεῦθεν αὐτῇ ποριζόμενον, εἰς διατροφὴν
ἀνήλισκε τῶν παρθένων. Διοκλητιανὸς δὲ πονήρως
τε ἤδη τῷ ἔρωτι ἔχων, καὶ οὐκέτι οἶός τε ὦν ἡρεμεῖν,
ἐπειδὴ πάντα λίθον κινήσας ἔμαθεν παρὰ τῇ Ἀρ-
μενίων χιώρα τὴν Ῥιψίμην μεταναστεῦσαι, ὡς εἶχεν,
εὐθὺς γράφει τῷ τῆς Ἀρμενίας βασιλεῖ Τηριδάτῃ,
ἄλλα τε κατὰ Χριστιανῶν οὐκ ὀλίγα, καὶ ὡς τὴν
ἔρωμένην αὐτῷ Ῥιψίμην πανούργω καὶ γόητι
ὀμιλίᾳ ὑποδραμόντες, ἀνέπεισαν τῆς μετ' ἐκείνου
συνουσίας, τὴν ἐπὶ ξένης ἐλέσθαι διατριβὴν, καὶ B
ἄτιμον ἐν αὐτῇ πλανητικὴν περιέμειναι. Εὐκόλον γάρ
γυνὴ πρὸς ἀπάτην καὶ κοῦφον. Δεῖν δὲ αὐτὴν ἐκ
παντὸς τρόπου ἐν τῇ Ἀρμενίων ἀνευρόντα, παρ'
αὐτὸν ἀναπέμπειν. Εἰ δὲ καὶ ἑαυτῷ, φησί, συνοικί-
σαιτο, καὶ τοῦτο αὐτὸν εὐφρανεῖν οὐδὲν ἤττον.

18. Ταῦτα ἐπειδὴ ὡς τὸν Τηριδάτην τὰ γράμ-
ματα ἤκεν, ἀνίχνευσε τὰς παρθένους ἐκεῖνος παρα-
χρημα καὶ ἀνηρέυνα. Ὡς δὲ καὶ ἐν τοῖς ληνοῖς αὐτὰς
κρύπτεσθαι μεμαθήκοι, δείσας μὴ, προαισθόμεναι τὴν
ἔρευναν, ἐκεῖθεν τε διαφύγοιεν καὶ ἐν ἀδήλω ἀποχω-
ρήσωσι, φρουρᾶ τὸ χωρίον διαλαμβάνει. Καὶ μαθὼν
ὑπὸ τῶν ἰδόντων Ῥιψίμην, ὡς εἶη περιττὴ τὸ κάλλος,
καὶ χαρίτων ἀφθονία πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχουσα,
ὑπετύφετο ἤδη τῷ πρὸς αὐτὴν ἔρωτι, καὶ βασιλικὰς C
αὐτῇ στολὰς εὐθὺς καὶ κόσμον ἄλλον ἐκπέμπει, καὶ
κελεύει τὴν Ῥιψίμην, ταῦτα ἐνδύσασθαι, εἰς τὰ βασι-
λεια παρ' αὐτὸν ἐλθεῖν, τὰς δὲ λοιπὰς ὑπὸ τῇ φρουρᾷ
τηρεῖσθαι. Ἐκείνη μέντοι τῷ εἰς Χριστὸν πόθῳ δια-
φλεγόμενη καὶ σφόδρα περικκῶς αὐτοῦ ἔχουσα, ὄν-
δη καὶ μόνον ἤδει νυμφίον, ταῖς παραινέσεσιν τε καὶ
ὑποθήκαις Γαϊανῆς, ἧτις ἀνεθρέψατό γε αὐτὴν ἐκ
βρέφους, καὶ εἰς τὸς προῆγαγεν ἡλικίας, ἐπὶ μάλ-
λον ὑπερζέουσα, τοὺς τε τοῦ μισουμένου ἔραστοῦ
λόγους ἐπίσης, καὶ τὰ πεμφθέντα διέπτευε, καὶ προσ-
ευχῇ μετὰ τῶν σὺν αὐτῇ προσανείχεν. Ἐν ὧσιν δὲ
τὰ τῆς εὐχῆς διηλύετο, καὶ βροντὴ ἀβρόσον ὑπερβράχη
καὶ φωνὴ ἀνωθεν τῇ βροντῇ ἀπηχεῖτο, Ἀνδρίζεσθε,
λέγουσα, καὶ θαρσεῖτε, μεθ' ὑμῶν γὰρ εἰμι· καὶ φυ- D
λαχθήσεσθέ μοι ἀνέπαφοι ταῖς τοῦ ἐχθροῦ ἐπηρείαις,
καὶ εἰσελεύσεσθε μετ' ἐμοῦ εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν ἐμὸν,
καὶ τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ἀπολήψεσθε βασιλείαν.
Ταῦτα ἡ τε φωνὴ ἔλεγε, καὶ ἡ βροντὴ φοβερὸν ἐκτύ-
πει, καὶ ἐπὶ πολὺ ταύτη συμπαρετείνετο, καὶ πολλοὺς
μὲν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τῇ ἀκοῇ προστραγεῖσα, εἰς γῆν κατ-
έλαβε, καὶ τὸ φθέγγεσθαι αὐτῶν ἀφείλετο, πολλοὺς δὲ
ἵππεις καὶ αὐτῶν ἀπέβαλε τῶν ἵππων, καὶ περιδάντες
αὐτοὺς καὶ συμπατήσαντες οἱ ἵπποι, ἀπέκτειναν καὶ
ὄλως ἐθορύθησε τοὺς παρόντας καὶ εἰς ἀμηχανίαν
ἐνέβαλεν. Οἱ μέντοι πρὸς τοῦ βασιλέως Τηριδάτου
σταλέντες ἐφ' ᾧ τὴν Ῥιψίμην μετακαλέσονται,

fuerint in hac civitate, fugite in aliam*. Prompto
itaque et alacri animo illinc proficiscuntur, et ve-
niunt in civitatem Ararat. Torcularia autem erant
eis habitaculum. Cum autem eis omnia deficerent
necessaria, quædam ex eis, spe parandi sibi victus
posita in manibus, versabantur et laborabant in
arte lanificii, et quod hinc sibi parabant, consu-
mebant ad cæteras alendas virgines. Diocletianus
autem cum et amore jam improbe captus esset, et
non posset amplius quiescere. postquam, omni
moto lapide, accepit migrasse Ripsimem in regio-
nem Armeniorum, scribit statim ad regem Arme-
niæ Teridatem, et alia non pauca adversus Chri-
stianos, et quod a se dilectam Ripsimem vafro et
venefico sermone pellicientes, ei persuaserunt, ut
mallet in externa vivere regione, et eam cum
probro et ignominia errantem obire, quam cum
eo habitare. Est enim femina, aiebat, res deceptu
facilis. Rogabat autem, ut cum omnibus modis ip-
sam invenisset in Armenia, ad eum remitteret.
Quod si eam quoque sibi conjungere mallet, id eum
non minori gaudio affecturum.

XIX. Postquam hæ litteræ venerunt ad Terida-
tem, ille statim virgines investigabat et scrutaba-
tur. Cum autem accepisset eas latere in torculari-
bus, timens ne, si præsensissent se quæri, illinc au-
fugerent, et in locum incertum recederent, eum
locum occupat præsidio. Et cum accepisset ex iis,
qui viderant Ripsimem, eam esse insigni pulchritu-
dine, leporisque et gratiæ copia magnas habere ille-
cebras, jam in ejus amorem exarserat: et regias
protinus ad eam vestes, et alium mundum emittit:
et jubet Ripsimem his indutam ad se venire in re-
giam, reliquas autem teneri custodia. Illa autem
Christi incensa desiderio, et ejus amore ardens
quem etiam solum noverat sponsum, suasionibus-
que et monitis Gaianæ, quæ et ipsam aluerat ab
infantia, et ad eam perduxerat ætatem, magis fer-
vens, æque et verba ejus, qui erat ei odio, amato-
ris, et quæ missa fuerant abhorrebat et respuebat,
et cum iis, quæ secum erant, vacabat orationi. In-
terim autem dum peragebatur oratio, tonitru re-
pente erupit, et vox desuper e tonitru resonuit,
dicens: Estote forti animo, et confidite. Sum enim
vobiscum: et conservabimini mihi intactæ ab in-
sultibus inimici, et ingrediemini mecum in meum
thalamum, et accipietis regnum vobis paratum.
Hæc et vox dicebat, et tonitru resonabat horribili-
ter, et una cum ea diu affluit: et multos quidem,
cum repente erupisset ad aures, humi dejecit, et
sermonem eis abstulit: quin etiam multos equites
ejecit ex ipsis equis, quos equi, insultantes et
conculcantes, occiderunt: et ad summum contur-
bavit penitus eos qui aderant, eosque reddidit
animi dubios et perplexos. Qui autem missi fuerant
a rege Teridate, ut accerserent Ripsimem, animo
conterriti, revertuntur ad regem deorsum intuen-

* Matth. x. 23.

tes, et ei renuntiant ea quæ facta fuerant, et quod nec acciperet Ripsime ea quæ missa fuerant, nec omnino ad eum venire in animum induceret. Ille autem valde efferatus, et nihil cogitans eorum quæ renuntiabant illis evenisse (quomodo enim id faceret anima amore ebria?), neque reveritus probro afflicere virginem: Sed vos, inquit, eam vel invitam adducite. Illi ergo cum quam citissime concurrissent ad Ripsimem, et eam alius aliunde prehensissent, et magna vi simul attraxissent, ad regem adducunt. Illa autem, etiamsi sic capta, et ad hoc malum esset redacta, magno et forti animo illud canebat: « Eripe a rhomphæa, dicens, animam meam, et a manu canis unigenitam meam: » et invocabat nomen sponsi desiderabilis.

XX. Postquam autem fuit in ipso cubiculo regio, oculos ad Christum cum mente attollens, revocabat in memoriam mirabilia, quæ facta fuerant in Rubro mari et solitudine: et Jonam adducebat in medium cum naufragio admirabili, ei, quæ fuit præter opinionem, ejus in vitam revocationem: Danielis et trium meminerat puerorum et quemadmodum illi tanquam in herba roscida in flamma incedebant: deinde etiam Susannæ referebat factas insidias, et redemptionem: et sibi similem adesse adiutorem petebat in casu simili. Interim autem in cubiculum ingressum Teridatem invadit gravior dæmon intemperantiæ, amenterque et insane præ amore exclamabat, et ardebat. et eliquabatur: illi-
C eiebatque Ripsimem, et ei blandiebatur, et vaserrime omnibus modis eam aggrediebatur. Illa autem et accedentem aversabatur, et dum eam tangeret, ægre ferebat, et collum extendentem, ut impudicis oscularetur labris, non sustinebat, ut decebat recte institutam virginem: ejusque vultus implebatur pudore, et acerbis verbis insectabatur hominem impudicum, et sponsum vocabat Christum, et illius ferventiori amore incendebatur: et ut paucis absolvam, superavit eum, qui tanta erat magnitudine, et tantis viribus, et puram sponso Christo corporis pulchritudinem et animæ conservavit nobilitatem. Sic nihil est æque inexpugnabile, atque in Christum benevolentia et spes: quibus si te solum armaveris, non accedent ad te mala, neque flagellum appropinquabit tabernaculo tuo *.

XXI. A virgine ergo turpissime victus Teridates, egreditur e cubiculo, et eluere volens ignominiam, aut potius non valens continere intemperantiam, neque vivere sustinens, si non impudenter probrum afferret virgini, jubet collari vinctam adduci Gaianam, et foris stantem ad januam cogi a ministris suadere Ripsimæ, quæ erat intus, ut regi pareret, et nulli rei, quam ille velit, repugnaret. Sciebat enim Gaianam esse illius pædagogam et magistram in iis quæ pertinent ad virtutem: et si illa solum voluerit, Ripsimem nihil esse contradicturam. In-

* Psal. xxi, 21. * Psal. xc, 7, 8.

A φόβου τὰς ψυχὰς ὑποπλησθέντες, ἐπανάσι κάτω νεύοντες πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ αὐτῷ ἀπαγγέλλουσι τὰ γεγενημένα, καὶ ὡς οὕτως ἐέ, οἴτο ἡ Ῥιψίμη τὰ πεμφθέντα, οὐθ' ὄλως παραγενέσθαι ἀνάσχοιτο. Ὁ δὲ, χαλεπῶς ἀγριάνας καὶ μηδὲν μῆτε ὦν ἀπήγγειλαν αὐτῷ, συμβαλὼν (πῶς γὰρ ἔρωτι μεθύουσα ψυχῆ); μὴτ' αἰσχῦναι τὴν παρθένον εὐλαθῆθαι, Ἄλλ' ὑμεῖς ἀγάγετε ταύτην καὶ ἄκουσαν, ἔφη. Οὗτοι γοῦν τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν Ῥιψίμην συβρέυσαντες, καὶ ἄλλος ἄλλοθεν λαβόμενοι ταύτης καὶ βία πολλῇ συνεπισπασάμενοι τῷ βασιλεῖ παριστῶσιν. Ἡ δὲ καὶ οὕτως ἀπολειφθεῖσα, καὶ εἰς τοῦτο κακοῦ περιστάτα, ἀνδρειότατα δ' οὖν ὁμῶς ἐκεῖνο ὑπῆδε, « Ῥῦσαι ἀπὸ ρομφαίας, λέγουσα τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου, » καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποθεινοῦ νυμφίου ἐπεβοᾶτο.

B **K.** Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοῦ ἔνδον ἐγένετο τοῦ βασιλείου κοιτῶνος, τοὺς ὀφθαλμοὺς Χριστῷ μετὰ τῶν φρενῶν ἀνασχούσα, τῶν κατὰ τὴν ἔρημον αὐτὸν ἀνεμίμνησκε θαυμασίων, καὶ τὸν Ἰωάνν εἰς μέσον παρήγαγε μετὰ τοῦ θαυμαστοῦ ναυαγίου καὶ τῆς παραδόξου ἀναβιώσεως· τοῦ Δανιὴλ τε καὶ τῶν τριῶν ἐμέμνητο παιδῶν, καὶ ὅπως ὡς ἐπὶ δροσερᾶς πῶας ἐκεῖνοι τῆς φλογὸς ἔβαινον, εἶτα καὶ τῆς Σωσάννης διεξῆει τὴν ἐπιβουλήν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν, καὶ ὁμοίον αὐτῇ παραστῆναι βοηθὸν ἐν ὁμοίαις ἤτει ταῖς περιστάσεσι. Καὶ μεταξὺ εἰσπηδῆσαντι εἰς τὸν κοιτῶνα τῷ Τηριδάτῃ, βαρύτερος ὁ τῆς ἀκολασίας ἐμπίπτει δαίμων, καὶ παράφορον ὑπὸ τοῦ ἔρωτος καὶ ἐμμανὲς ἀνεθῶα, καὶ διεφθέγγετο, καὶ κατετήκετο· καὶ ὑπέτρεχε τὴν Ῥιψίμην καὶ ἐθώπευε, καὶ πάντα τρόπον πανουργότατα ἐπεχείρει. Ἡ δὲ καὶ ἀπεστρέφετο προσιόντα, καὶ ἀπτομένου ἔδυσχέραινε, καὶ τὸν αὐχένα ἐκτείνοντα ἀκολάστοις φιλήσαι χεῖλεσιν οὐχ ὑπέμενε, παρθετικῶς εὐ μάλα καὶ πεπαιδευμένως· ἐρυθθήματός τε σώφρονος ὑπεπίμπλατο τὴν ὄψιν· καὶ ἐμύζειν τὸν ἀκόλαστον ἔλεγε, καὶ τὸν νυμφίον ἐκάλει Χριστὸν, καὶ θερμότερῳ τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἔρωτι ἀνεφλέγετο· καὶ τι γὰρ ἐν βραχεῖ τοῦ τοσοῦτου τὸν ὄγκον καὶ τηλικούτου τὴν ῥώμην ὑπερέσχε, καὶ καθαρὸν τῷ νυμφίῳ Χριστῷ καὶ τὸ τοῦ σώματος κάλλος καὶ τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν διεσώσατο. Οὕτως οὐδὲν ἄμαχον ὡς ἡ ἐπὶ Χριστὸν εὐνοία καὶ ἐλπίς· καὶ εἰ ταύτη μόνον ὀπλίση, οὐ προσελεύσεται πρὸς σὲ κακὰ, οὐδὲ μάλιστα ἐγγιεῖ τῷ σκηνώματί σου.

D **KA.** Τῆς παρθένου τοίνυν Τηριδάτης αἰσχίστα ἤτηθηθεις, ἐξεῖσι τοῦ κοιτῶνος, καὶ ἀπολύσασθαι τὴν ἀδοξίαν ἐθέλων, μᾶλλον δὲ μὴ στέγων τὴν ἀκολασίαν μὴδὲ ζῆν ἀνεχόμενος εἰ μὴ ἀνέδην εἰς τὴν παρθένον ἐνουθρίσαι, κελεύει ὑπὸ κλιῶν ἀχθεῖ σε Γαϊανὴν καὶ πρὸς τὰς θύρας ἐξωθεν στέταν ἀναγκάζεσθαι παρὰ τῶν ὑπηρετούντων ἔνδον οὕση παραινεῖν τῇ Ῥιψίμῃ, πεισθῆναι τε τῷ βασιλεῖ, καὶ πρὸς οὐδὲν ὦν ἐκεῖνος βούλοιο ἀντιλέγειν. Ἡδεῖ γὰρ παιδαγωγὸν τε Γαϊανὴν οὖσαν Ῥιψίμης καὶ διδάσκαλον τὰ εἰς ἀρετὴν, καὶ εἰ μόνον ἐκεῖνη ἐθέλησσε μὴδὲν ἀντεροῦσαν Ῥιψίμην, ἄθλιος, ἕς γε οὐκ ἤγά-

πα μόνης ήττηθείς τῆς Ῥιψίμης, ἀλλὰ καὶ Γαϊανήν τῆ ἐαυτοῦ κεφαλῇ δεύτερον ἐπῆγε κακόν. Ἦτις ἐπειδὴ καὶ παρέστη, ἐτύπτετο μὲν ὑπὸ τῶν ἐκείνου δορυφόρων διὰ Ῥιψίμην καὶ ἐσπαράττετο ἡ δὲ, καὶ τοιαῦτα πάσχουσα, ὅμως τὸ ἐναντίον ὅπαν ἐποίησε. Ἀνεμίμησε γὰρ τὴν παρθένον τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ὁμολογιῶν ὑπέγραψε τὴν ἐκείθεν τῶν δικαίων λαμπρότητα τῷ λόγῳ τὴν ἠπειλημένην τοῖς φαύλοις γένναν ἀντετίθει πάλιν. Καὶ οἱ δορυφόροι, μεταξὺ αἰσθόμενοι τῶν εἰρημένων, λίθοις τε αὐτῆς ἐκκρούουσι τοὺς ὀδόντας, καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ κατὰ γνώμην ἠνάγκαζον φθέγγεσθαι. Ἢ δὲ ὡσπερ ῥωσθεῖσα ταῖς πληγαῖς μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ ἀλγῆσασα ὄλιος, καὶ ἕτερα προτετίθει. Ἀλλὰ τὴν μὲν οἱ δορυφόροι εὐθὺς ἀρπάσαντες, πόντῳ που ἔθεσαν κελεύσαντες ἀπιέναι πάλιν ὅθεν ἀφίκετο.

illam quidem cum satellites protinus arripuissent, venerat.

ΚΒ'. Τηριδάτης δὲ κἀνταῦθα ἐκφανέστερον ήττηθείς καὶ ὄλιος τοῦ πρὸς Ῥιψίμην ἀποσφαλεῖς ἔρωτος, καταβαλὼν ἑαυτὸν εἰς ἔδαφος ἐκυλίετο. Ἢ μὲντοι νικηφόρος Ῥιψίμη, ἀνακράτος τοῦ ἀντιπάλου κρατήσασα, ἐξείσιν ὡσπερ τις Ὀλυμπιονίκης, (ἐδίδου γὰρ αὐτῇ πολλὴν ἀδειαν καὶ ἡ νύξ ἦδη), καὶ διὰ τῆς πάλειος ἐλθοῦσα μέσης, ἄγγελος ταῖς ἄλλαις παρθένοις τῆς οἰκείας νίκης καὶ τῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ γίνεται τροπαίων, μᾶλλον δὲ αὐτῇ τροπαῖον ἔκει, οὕτω τε τὸν ἀνταγωνιστὴν χαλεπὸν πτόμα καταβαλοῦσα, καὶ ἀκέραιον ἑαυτὴν διασωσάμενη τὴν παρθενίαν. Ἐκείνην μὲν οὖν κλέψαται τὴν νύκτα, καὶ τῆς ληνοῦ ὡς ἐνῆν αὐταῖς θανάτῳ διαλαθεῖν ἐκχωρησασαι, ἐπὶ τινός τε ἀμμώδους πλυσίου ἐγένοντο τόπου, καὶ τῷ νυμφίῳ Χριστῷ εὐχαρίστουν, καὶ αὐτῷ νοητῶς συνῆσαν, καὶ ταύτη παρεμυθοῦντο τὸν ἔρωτα· εἶτα καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀνάλυσιν ἤτουν· φιλοπόνως δὲ τούτων τῆ εὐχῇ ἐγκειμένων, ἐφίσταται προηκούσης ἦδη τῆς νυκτὸς ὁ τοῦ βασιλέως ἀρχιμάγειρος μετὰ δορυφόρων ὑπ' αὐτοῦ ἐσταλμένος, λαμπάδας διὰ χειρὸς ἔχοντες. Καὶ λαθόμενοι τῆς μακαρίας Ῥιψίμης καὶ ὀπίσω τῷ χειρὸς περιαγαγόντες δεσμοῦσι, καὶ τὴν γλῶσσαν προτείνεσθαι κελεύουσι. Τῆς δὲ καὶ τοῦ λόγου θάπτον τὸ κελευσθὲν ποιησάσας, ἐκτέμνουσι ταύτην, εἶτα τὸν χιτωνίσκον οἱ παλαμναῖοι περιβρόηξάμενοι, καὶ τῶν χειρῶν ἀποτείναντες ἑκατέραν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ὀρθίους ἐνδυσάμενοι ξύλοις, ταῖς λαμπάσι κατέκαιον. Ἐξῆς δὲ λίθῳ τὰ περὶ τὴν γαστέρα διατεμόντες ὄξεϊ, κατὰ γῆς τε χέουσι τὰ ἔγκατα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μικρὸν ὑπασπαιρούσης ἐτι ἐκκόπτουσι, καὶ ὄλην εἰς λεπτὰ διασπάσαντο. Ἀλλ' ἡ μὲν οἰά περ' ἄρτι τῶν παρθενικῶν θαλάμων ἐξορμηθεῖσα, οὕτω καλὴ καὶ ἐπίχαρις ἀπολιποῦσα τὸ σῶμα, τῷ νυμφίῳ Χριστῷ παρέστη, καὶ ὀφθαλμῶν τῶν ἐκείνου καὶ παστᾶδων ἀξία, λίθων τε πολυτελῶν μᾶλλον καὶ περιδεδράϊων καὶ ὄρων, καὶ νυμφικῶν περιθλημάτων ἀπάντων, τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ στέγμασι πάντοθεν διακεκοσμημένη. Τοῦ γε μὴν τῆς φυγῆς αὐτῆ κοινωνήσαντος τῶν παρθένων

A felix, qui non satis habuit a sola victum esse Ripsime, sed etiam Gaianam suo capiti secundum invexit malum. Quæ quidem postquam adstitit, verberabatur quidem et lacerabatur ab illius satellitibus propter Ripsimem : illa autem etiamsi hæc pateretur, totum tamen faciebat illorum imperatis contrarium. Virgini enim revocabat in memoriam pacta conventa, quæ cum Deo fecerat. Describebat sermone justorum, qui illic est, splendorem : contra opponebat gebennam, cujus minæ malis sunt intentatæ. Interim autem satellites, cum sensissent ea, quæ dicta fuerant, lapidibus ejus dentes excutiunt, et mandant ea loqui, quæ regi futura erant ex sententia. Illa autem, tanquam verberibus potius confirmata, quam ullum omnino dolorem accepisset, alia quoque primis suasionibus adjiciebat. Sed

B set, alia quoque primis suasionibus adjiciebat. Sed procul removerunt, eam rursus jubentes abire unde

XXII. Teridates autem hic quoque apertius superatus, cum amore Ripsimes omnino esset frustratus, seipsum dejiciens, humi volutabatur. Victrix autem Ripsime, per vim victis adversariis, egreditur, tanquam quidam victor in certamine Olympico, (Nox enim jam ei magnam dabat securitatem) et per mediam veniens civitatem, fit aliis virginibus nuntia suæ victoriæ, et tropæorum adversus inimicum : vel potius ipsa venit tropæum, sic truci prostrato adversario, et sibi conservata integra virginitate. Illam ergo noctem suffuratæ, cum ex illo torculari, dum potuerunt latere, excessissent, appropinquarunt cuidam loco arenoso, et sponso Christo egerunt gratias, et mente cum eo sunt versatæ, et sic amorem suum consolabantur : deinde etiam petebant suam ad ipsum resolutionem. Eis autem orationi diligenter intentis, cum quidam nuntiassent, ubi illæ essent, accedit, procedente jam nocte, regis coquorum princeps ab ipso missus cum satellitibus habentibus in manu lampades. Qui cum beatam Ripsimem accepissent, manibus pone circum actis eam vinciunt, et eam jubent linguam proferre. Cum illa autem verbo citius fecisset, quod jussa fuerat, eam exseindunt. Postea fracta tunica, et extensis utrisque illius manibus et pedibus, cum eam rectis lignis aligassent scelerati, urebant lampadibus. Deinceps autem cum acuto lapide ventrem exsecuissent, in terram effundunt intestina, et ejus adhuc parum palpitantis oculos effodiunt : et totam minutatim disceperunt. Sed illa quidem, ut quæ adeo pulchra et venusta e virginialibus egressa erat thalamis, sponso Christo adstitit, digna illius oculis et thalamis, lapidibusque pretiosis, torquibus et monilibus, et sponsalibus omnibus indumentis, nempe pro eo susceptis stigmatibus omni ex parte exornata. Chori autem virginum, quæ ejus fugæ sociæ fuerant, triginta septem numero, triginta tres (1) ; quæ venerant ad venandas martyris reliquias, cum fuissent deinde deprehense a satellitibus,

(1) 34 Cum Ripsime et Gaiana fuisse habet Menologium Græcorum.

ipsæ quoque, ense mortem subiere, præda longe quæstuosiore invento periculo, ut quæ, cujus studebant solum venari reliquias, totam ipsam vitam et finem acceperint, et ingressæ sint in eundem, in quem ipsa thalamum, eodem sponso dignæ habitæ. Earum autem corpora bestiis diviserunt parricidæ, quarum cum maximam partem illi tormentis exedissent, ea, quæ restabant, edenda apposuerunt bestiis, ne pauca quidem terra ea imperitire studiosos illarum Christianos permittentes. ἐκεῖνοι πρῶτον καταφαγόντες, τὰ ὑπολειπόμενα δειπνῶντες ἔθεντο τοῖς θηρίοις, μηδὲ γῆς αὐταῖς μεταδοῦναι βραχείας τοῖς διψῶντας αὐτὰ Χριστιανοὺς ἀνασχόμενοι.

XXIII. Reverso autem principe coquorum, et rogante, quonam modo interimeret Gaianam. Jam enim, inquit, ut fuit nobis mandatum, de medio sublata est Ripsime : Teridates, ut qui nihil meminisset eorum, quæ jusserrat (miserum enim perdebatur amor, et nec sinebat quidem respirare liberum) Ripsime, dicebat, ubi est? Sed ubi videbo Ripsimem? Postquam autem, tanquam e somno vel ebrietate ad se rediens, omnia plane intellexit, quæ et ipse jusserrat, et quæ fecerant, quibus jussum fuerat, ægre ferebat, ejulabat, vociferabatur, et postremo dicebat, se non esse victurum, nisi esset una cum Ripsime. Et protinus jussit linguam Gaianæ pone tractam per tendinem, avelli e gutture : deinde eam crudeliter simul et inhumane tolli de medio ; nam ne sic quidem dicebat eam meritas pœnas esse daturam. Hæc enim mala, inquit, lingua, mihi meam abstulit Ripsimem, ipsa perdidit meam animæ voluptatem. Cum hæc, quæ interim dicebantur, audivisset princeps coquorum, educit Gaianam cum duabus, quæ erant cum ea, virginibus ad pontem fluvii, super quem solebant maleficos afficere supplicio. Ipse autem ex se quoque plura adjicit tormenta. Existimabat enim se regi maxime gratificaturum, si vehementer et insane spiraret in virgines. Et primum quidem perumpit earum vestes : deinde earum etiam extensis manibus et pedibus, et talis perforatis, illinc per fistulas vento implet inspirato. Ubi autem disjuncta est pellis a sua cum carne coalita conjunctione, virgines miseri excoriant : quod nec adspicere quidem humanus sustinuisset oculus. Illæ autem, etsi ita exuerentur pellibus, tamen divina non nudabantur gratia : a qua etiam adjutæ, requirebant Christum, cujus tenebantur desiderio, dicentes : « Memento nostri, benigne et clemens Domine : quoniam propter te morte allicimur tota die, et tanquam oves occisionis propter te sumus reputatæ². »

XXIV. Princeps autem coquorum cum vidit eas ita exuisse pellem absque ulla molestia, perinde ac si quis vestem exuisset, et simul eas interim audivisset dominum alloquentes, ut jusserrat Teridates, eis fecit linguas eximi. Cum itaque virginibus colam fuisset pone perforatum, eis linguæ excin-

Α χοροῦ εἰς ἑβδομήκοντα ὄσων δύο (μία) πρὸς ταῖς τριάκοντα εἰς ἄγραν τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων ἐρμήσασαι, εἶτα κατάφοροι γενόμενοι τοῖς δορυφόροις τὸ διὰ ξίφους καὶ αὐτὰ τέλος ὑπέστησαν, ἐπικερδέστερον πολλῶ τῆς ἄγρας εὐροῦσαι τὸν κίνδυνον, καὶ ἤς ἔσπευδον καὶ λείψανον θηρᾶσαι μόνον, ὅλην αὐτὴν ζῶσαν ἀπολαθεῦσαι, εἰς τὸν αὐτὸν τε αὐτῆ νομφῶνα εἰσελθεῖσαι, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀξιοθεῖσαι νομφίου. Τὰ μέντοι σώματα τούτων θηρίοις ἐμερίσαντο οἱ μαιφρόνοι, καὶ τὰ πλείω ταῖς βλάταις μεταδοῦναι βραχείας τοῖς διψῶντας αὐτὰ Χριστιανοὺς ἀνασχόμενοι.

ΚΓ'. Τοῦ ἀρχιμαγείρου δὲ ἀναστρέψαντος, καὶ τίνα τὸν τρόπον καὶ τὴν Γαϊανὴν ἀνελεῖ πυνθανομένου, ἠδὲ γὰρ, φησὶ, ἀνήρηται κατὰ τὰ διατεταγμένα ἡμῖν ἡ Ῥιψίμη ὁ Τηριδάτης, οἷα μηδεὶς τῶν εἰρημένων αἰσθόμενος. (ἀπώλλυε γὰρ τὸν ἀθλιὸν ὁ ἔρωσις, καὶ οὐδὲ ἀνασπνῆν ἐλεύθερον συνεχώρει.) Ἡ δὲ Ῥιψίμη, ἔλεγε, ποῦ ; Ἀλλὰ ἂν ἴδω Ῥιψίμην ταῖς ἀφθαλμοῖς ; Ἐπειδὴ δὲ ὡσπερ ἐξ ὑπνοῦ ἡ μέθης ἀνενεγκῶν, πάντα ἀκριβῶς ἐμάνθανεν, ὅσα τε αὐτὸς ἐπέταξε, καὶ ὅσα οἱ κελευσθέντες ἔδρασαν, δευρὰ ἔποιε, καὶ ὠλοφύρετο, καὶ ἐβόα, καὶ τέλος ὡς οὐ βιώσεται ἔλεγε, μὴ οὐχὶ συνὼν τῆ Ῥιψίμη. Καὶ αὐτίκα τὴν τῆς Γαϊανῆς ἐκέλευσε γλώσσαν ὑπισθεν διὰ τοῦ τένοντος ἐκκοθεῖσαι ἀποσπασθῆναι τοῦ φάρυγγος, εἶτα καὶ αὐτὴν ὡμῶς ἄγαν καὶ ἀπανθρώπως ἀναιρεθῆναι : οὐ γὰρ ἂν οὐδὲ οὕτως ἀξίαν ἔλεγε τὴν δίκην ἐκτίσειν. Ἡ γὰρ κακὴ αὐτῆ γλῶσσα, φησὶν, αὐτῆ μου τὴν καλὴν ἀφείλετο Ῥιψίμην, τὴν τῆς ἐμῆς αὐτῆ ψυχῆς ἀπώλεσεν ἡδονὴν : ἤν ἂν οὐσίως ἠγεῖσθε καὶ φονεύετε. Τούτων ἐπειδὴ μεταξὺ ὁ ἀρχιμάγειρος ἤκουσε λεγομένων, ἐξάγει τὴν Γαϊανὴν μετὰ καὶ συμπαρθένων δύο πρὸς τῆ τοῦ καλουμένου βαθυτάτου ποταμοῦ γεφύρα, ἐφ' ἧς τοὺς κακούργους κολάζειν εἰώθεσαν, καὶ τὰς πλείους αὐτὸς εἰσθεν προστίθει τῶν βασάνων. Ἦστο γὰρ τῷ βασιλεῖ τὰ μέγιστα χαρισθῆναι, εἰ σφοδρὸν οὕτω πνεύσειε κατὰ τῶν παρθένων καὶ μακρόν. Καὶ πρῶτα μὲν περιβόρηνουσιν αὐτῶν τὰς ἐσθῆτας, εἶτα καὶ χεῖρας καὶ πόδας αὐτῶν διατείνει, καὶ κατὰ τοὺς ἀστραγάλους διατρήσας, φουσημάτων ἐκεῖθεν ἐμπίπλησι δι' ἀβλίσκων. Ὡς δὲ καὶ τῆς πρὸς τὴν σάρκα συμφύτας τὸ δέρμα διέστη, ἀποδέρουσιν οἱ ἀθλιοὶ τὰς παρθένους : ὁ μὴδὲ φιλόανθρωπος ἂν θεάσασθαι ὑπέμεινεν ὀφθαλμῶς. Αἱ δὲ καὶ οὕτω τὰ δέρματα ἐκδύμεναι, ὅμως τῆς θείας οὐκ ἐγυμνοῦντο χάριτος, ὑφ' ἧς καὶ θαλπόμεναι τὸν ποδούμενον ἐξήτουν Χριστὸν, ἐμνήσθητι καὶ ἡμῶν, φιλόανθρωπε Δέσποτα, λέγουσαι : ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ὡς πρόβατα οφαγῆς διὰ σὲ ἐλογίσθημεν. »

ΚΔ'. Ὁ δὲ ἀρχιμάγειρος, ἐπειδὴ τὴν δορὰν ἀλύπως οὕτως ἀποθεμένος εἶδεν, ὡσπερ ἂν εἰ τις ἰμάτιον ἀπολύσαιτο, καὶ ἄμα καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἤκουσε μεταξὺ διαλεγόμενων, κατὰ τὸ τοῦ Τηριδάτου πρόσταγμα, καὶ τὰς γλώττας ἐκέλευεν ἐξελθεῖν. Καὶ ὅρτα τοὺς ἀρχένας ὑπισθεν αἱ παρθένοι διατοθεῖσαι,

² Psal. XLIII 22.

αὐταῖς ρίζαις, τὰς γλώττας ἐκτέμνονται. Εἶτα καὶ Ἀλίθοις μαχαιρῶν δίχην ἐστομωμένοις καὶ τέμνουσι τὰς γαστέρας ἀνακοπεῖσαι, καὶ τὴν ἐντὸς πᾶσαν διάπλασιν πρὸ τῶν ποδῶν χυθεῖσαν ἰδοῦσαι, οὕτω καὶ τὰς κεφαλὰς ἀφαιροῦνται. Ἐκτη μὲν οὖν καὶ εἰκάδι τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, ἡ γενναία Ῥιψίμη τὸν μαρτυρικὸν ἀνεῖλετο στέφανον. Τὰς ἐπὶ τῇ ἀγρᾷ δὲ τῶν ἐκείνης λειψάνων ὀρμηθεῖσας ἡ αὐτὴ μάρτυρας εἶδεν ἡμέρα. Τῇ ἐπομένη δὲ καὶ ἡ μακαρία Γαϊανὴ μετὰ τῶν συμπαρθένων τὸ τῆς τελεώσεως ἔδραμον στάδιον. Ἐκτη τοίνυν ἐξ ἐκείνου διήλθεν ἡμέρα, καὶ ὑπομαραινόμενης ἤδη τῷ Τηριδάτῃ τῆς τῶν ἐρώτων φλογὸς, μελέτη θήρας αὐτῷ γίνεται καὶ παρασκευή. Καὶ ὁ μὲν ἐπ' ὀχλήματος ἐξῆι τῆς πόλεως· ἡ δίχη δὲ οὐκ ἐβράδυνεν, ἀλλὰ τις αὐτῷ προσπαλαίει μανία. Καὶ δαιμονιώτατα οὗτος ἐμαίνεται, καὶ παράφορος ἦν ὄλος ὑπὸ τῆς νόσου, τῶν ἰδίων τε σαρκῶν παρέτρωγε τοῖς ὀδοῦσι, καὶ εἰς χοῖρον ἤμευσε καὶ τὸ εἶδος, καὶ μετελλάττει Ναβουχοδονόσορ εἰς τὴν μορφήν, μεταλαβὼν γὰρ ταύτην ἠγνόησεν, τοῦτον τὸν μανθανέτω τρόπον καὶ Τηριδάτην, τὴν αὐτὴν ἐκείνῃ μεταβολὴν ὑποστάντα, καὶ ταύτην τὴν ἀκολασίαν εἰσπραττόμενον καὶ τὸ ἄγος καὶ οὕτω πικρῶς. Καὶ ἦν τὰ ἔξω τοῦ Τηριδάτου χοῖρος, τῆς ἐνδον ὀμότητός τε καὶ τοῦ βορβόρου τῶν ἡδονῶν, καὶ τῆς ἄλλης χοιρείας καὶ ψυχῆς καὶ ἀγωγῆς εἰκὼν ἅμα καὶ εἰσπραξις. Οὐχ ὁ Τηριδάτης δὲ μόνος ταῦτα ὁ μιὰρὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν στρατιωτικὸν ἅπαν, καὶ ὅσον ἐν ἄρχουσι, καὶ εἴ τι ἄλλο τοῦ πολιτεύματος τοῖς τετολμημένοις

duntur radicitus. Deinde cum lapidibus instar gladiatorum acutis et secantibus, exsecti fuissent ventres, et universum internum figmentum vidissent fusum pro pedibus, eis capita amputantur. Atque vicesimo quidem sexto mensis Septembris gloriosa Ripsime coronam suscepit martyricam (2). Eas vero, quæ venerant ad venandas illius reliquias, idem dies vidit martyres. Die autem sequenti beata quoque Gaiana cum sociis virginibus percurrebant stadium consummationis. Ab illo ergo tempore transiit sextus dies, et jam flamma amorum Teridatæ sensim marcescente, ille egressus est ad venationem. Non tardavit autem justitia : sed eum quædam invadit insania, qua furebat plane dæmoniace, et præ morbo erat emotæ mentis, et dentibus suas arrodebat carnes : et mutata fuit forma ejus in porcum. Quod si quis sit, qui non ignoret fuisse Nabuchodonosorem mutatum in hanc formam, eodem modo sciat etiam Teridatem eandem, quam ille, subisse mutationem. Sicque de libidine et flagitio sumptæ sunt tam acerbæ pœnæ (3). Et erat Teridates extrinsecus porcus : internæ crudelitatis et cœni voluptatum, et alterius porcinae animæ ac vitæ simul imago et pœna. Non sic autem solus erat affectus execrandus Teridates : sed et omnes, qui erant cum eo milites, et quicumque ex magistratibus et aliis civibus simul latabantur iis, quæ perpetrata fuerant, cum eodem luctabantur dæmone : non quod essent ipsi quoque porcorum induti specie, sed in furorem redacti erant, et a se plane discesserant. Erat igitur iis, quos hæc tenebat affectio, quando resipiscebant, liberationis magnum desiderium : eorumque necessariis non minor hujus rei cura, partim quidem, ne inciderent in similia : partim autem, ut morbo levarentur, qui ad eos at-

ΚΕ'. Ἐν ᾧ δὲ τοιοῦτοις ἐξητάζετο πάθεισιν ἡ Ἀρμενία, ὄνειρος τῇ τοῦ βασιλέως ἀδελφῇ Κουσαροδοῦκτα ἐπιφοιτᾷ. Ὁ δὲ ὄνειρος φῶς ἦν ἀνθρώπων τὴν διάπλασιν εὐικός. Ἐδοκεῖ δὲ λέγειν ὡς, εἰ Γρηγόριον ἐκεῖνον ὄν παρὰ τῇ πόλει Ἀρταξᾶ βαράθρῳ καθῆκαν ἀνιμῆσιντο ἐκεῖθεν, κατὰ πόδας εὐθὺς καὶ λύσις ἀκολουθήσει τῆς συμφορᾶς. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα μηδὲ οὕτω ποιητέον αὐτοῖς, ἀλλὰ μὴ ἑτέραν τοῦ κακοῦ θεραπείαν εὐρήσειν. Ταῦτα τοῦ ὄνειρου εἰπόντος παρελθοῦσα εἰς τὸν δῆμον ἡ Κουσαροδοῦκτα (ἐνῆκα γὰρ τὴν αἰδῶ ἢ ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ λύπη), κοινοῦται τὴν ὄψιν. Οἱ δὲ μαίνεσθαι καὶ αὐτὴν οἰηθέντες, (καὶ γὰρ ἂν καὶ ὅστων ἐτι περιλείπεσθαι Γρηγορίου παρ' αὐτοῖς ὅλως ἠλπίζετο;) ἐν χλευασμῷ τοὺς τῆς Κουσαροδοῦκτας λόγους γέλῳτι ἐποιοῦντο. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν ἐπὶ πλέον ἐτείνετο, καὶ ὁ ὄνειρὸς ἐπιφοιτῶν οὐκ ἀνίει, καὶ ἡ γυνὴ ἐπέκειτο σφοδρότερα ἀναγκάζουσα τὸν δῆμον εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν ὄψιν, στέλλεται τις παρὰ τῷ Ἀρταξᾶ φρουρίῳ τῶν ἐπισήμων. Αὐταῖας ὄνομα

XXV. Interim autem dum in his malis conflictabatur Armenia, apparet somnium regis sorori Cusaroductæ. Somnium autem erat lux homini figura similis. Videbatur autem dicere, quod si Gregorium illum, quem in civitate Artaxat in barathrum demiserunt, illinc hauserint, e vestigio mali sequetur solutio. Sin minus autem hæc sic fiant, nequaquam sunt inventuri aliam curationem. Hæc cum dixisset somnium, ad populum accedens Cusaroducta (vincebat enim pudorem is, quem de fratre accipiebat dolor) communicat visionem. Illi autem eam arbitrati insanire (quomodo enim speraretur apud eos omnino reliquum esse vel os ullum Gregorii?) verba Cusaroductæ subsannabant et irridebant. Cum autem malum intenderetur, nec intermitteret adventare somnium, et mulier instaret vehementius, cogens populum, ut visionem ad effectum deduceret, mittitur quidam vir clarus ad oppidum Artaxat, nomine Autaias. Cum ergo, qui in eo erant, rogassent, cur veniret Autaias, et quæ-

(2) Ripsime, Gaianæ et sociarum martyrum festum apud Græcos 30 Septembris sub una solenni-

tate celebratur. Latini, 29 Septembris.

(3) Dan. 4.

nam esset causa ejus adventus, simulque et riderent et mirarentur, quomodo inter vivos adhuc quærat, quem nec mortuum quidem arbitrabantur conservari ob tempus, quod intercesserat, sed in pulverem jam esse dissolutum, somnium ejus satrapa (hunc enim fuerat honorem consecutus) et responsum recensuit: et accedens ad barathrum, nominatim vocavit Gregorium. Hic autem statim respondet. Cum is autem illius solum audisset responsum, demissis funibus, eum statim rogavit, ut iis captis, sursum traheretur. Dixit enim illius Deum jussisse, ut ascenderet. Funibus itaque illinc extractus sacrosanctus Gregorius, toto quidem corpore a diuturna in cæno et limo afflictione fuerat denigratus: sed cum eum aqua, quoad ejus fieri potuit, abluissent, et pure induissent, solemniter ducunt ad urbem, in qua rex erat.

XXVI. Hic rex Teridates in forma porcina, et a furore vexatus et rabie, satrapæque et omnis alia multitudo non prima quidem sub specie, sed et morbo insanientes ei occurrunt. Procidentes ergo omnes ad beatos illos pedes, ut Deum eis placaret, et a maligni illius dæmonis insaniam et malo liberaret, vehementissime obsecrabant. Ille autem cum ante alia sanctarum martyrum quæsiisset reliquias, et postquam eas illi ostendissent, collegisset (jacuerant enim disjectæ novem dies, et totidem noctes, neque male olentes, et omnino intactæ a canibus, volucris et bestiis) earumque vestibis decore composuisset, licet ipse rex, et qui cum eo erant magistratus, offerrent vestes pretiosissimas, cum ipsis vestibis deponit in torculari, quod etiam vivas prius habuit martyres, et calcatum fuit ab illarum pedibus virginibus. Cum autem tota nocte orasset, et Deum esset precatus, die sequenti ad regem et suos catechetica fusa et prolixè habet orationem. Erant enim hæc ejus ad Deum preces, ut priusquam formam porcina exueret Teridates, sermonis acciperet intelligentiam, et conciperet singula eorum, quæ dicebantur. Sed tunc quidem cum Dei potentiam, et quam nostri gerit curam, sacrosanctus adduxisset Gregorius, et quemadmodum eum conservasset admirabiliter, et præter opinionem (quæ enim ei evenerunt, superant humanam naturam: et nisi divinam gratiam ad eum desuper advolasse dixeris, haud quidem facile est credere), deinde cum eorum in sanctas virgines audaciam et crudelitatem reprehendisset, et docuisset oportere eos prius desistere ab errore simulacrorum, deinde ad verum Deum accedere: et quod si conversi fuerint ab impietate, e vestigio eorum calamitatis consequetur solutio: et cum pauca de ortu mundi, et futuro sæculo, et Novi Testamenti mysterio, et magna erga homines Dei benignitate et clementia disseruisset, et adjecisset etiam, quod desuper ad eum advolans angelus aderat in iacu, eique vires addebat, et conservabat eum illæsum a ralis, qui ne tum quidem volebat abscedere, sed adhuc appa-

A ὁ ἀνὴρ. Τῶν ἐν αὐτῷ τοίνυν ἐφ' ᾧ τε ἦκοι Αὐταῖα; καὶ ἡ τις αὐτῷ ἰχρὴα τῆς ἀφίξεως πυθομένων καὶ γελόντων ἅμα καὶ θαυμαζόντων ὅπως ἐν τοῖς ζῶσιν ἐτι ζητεῖται, ὄν' οὐδὲ νεκρὸν ἂν ὑπὸ τοῦ μεταξὺ χρόνου ᾤοντο σῶον τηρεῖσθαι, ἀλλ' εἰς κόνιν διαλυθῆναι ἦδη, τὸν ὕναιρον αὐτοῖς ὁ σατράπης (τούτῳ γὰρ ἐτετίμητο Αὐταῖα.) καὶ τὸν χρησμὸν διεξήκει, καὶ τῷ βασιλεὶ ἐπιστάς, ὀνομαστὶ τὸν Γρηγόριον ἐκάλεϊ. Ὁ δὲ εὐθὺς ἀποκρίνεται. Καὶ ὡς μόνον ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίσεως ἦθροτο, σχοίνους καθεῖς αὐτίκω, ἔδειτο λαβόμενος αὐτῶν ἀνελκύεσθαι. Τὸν γὰρ ἐκείνου φησὶ Θεὸν προστάξαι τὴν ἀνοδὸν. Ἀνελκυσθεῖς τοίνυν ἐκεῖθεν τοῖς καλωδίσις ὁ ἱερεὺς Γρηγόριος, ὄλον μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς χρονίας περὶ τὸν βόρβορον καὶ τὴν ἰλὸν κακώσεως μεμελάνωτο· ἀλλ' ὕδατι **B** τούτων ὡς οἶόν τε ἀπολούσαντες, καὶ καθαρῶς περιστεύσαντες, ἐντίμως ὁμοῦ καὶ σεβασμῶς εἰς τὴν βασιλείαν ἄγουσι πόλιν.

ΚΓ'. Ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς αὐτῷ Τηριδάτης ὑπὸ χοιρεῖα τῆ μορφῆ καὶ τῆ μανίᾳ δὴ καὶ τῆ λύσση, καὶ οἱ σατράπαι, καὶ ὅσον ἄλλο πλῆθος ἦν, ὑπαντῶσιν, οὐ χοίρων μόντοι περιχέμενοι θέαν καὶ οὗτοι, πλὴν ὑπὸ τῆς νόσου καὶ αὐτοὶ μεμηνότες τε καὶ παράφοροι. Πισόντες οὖν πάντες πρὸς τοὺς μακαρίους ἐκεῖνου πόδας, ἐξελώσασθαι αὐτοῖς τὸ Θεῖον, καὶ τῆς τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐκεῖνου μανίας καὶ τοῦ κακοῦ ἀπαλλάξαι, θερμότερα ἐλιπάρουν. Ὁ δὲ πρὸ τῶν ἄλλων, τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐπιζητεῖ λείψανα, καὶ ὑποδειξάντων ἐκείνων, συλλέξας (ἐκείντο γὰρ ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας καὶ νύκτας ἰσας, **C** μήτε τι ἀγῆδες ἀπόζοντα, καὶ κυσὶν ἄθικτα πανταπασὶ καὶ πετεινοῖς καὶ θηρίοις), ἀνελόμενος τοίνυν αὐτὰ, καὶ ἱρατίοις ἐνθήμενος τοῖς ἰδίοις, καὶ τοῖ γε αὐτοῦ βασιλέως καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀρχόντων τὰ πολυτελέστατα τῶν ἱρατίων προσφερόντων, ἀποτίθεται τῆ σαρῶ μετὰ τῆς ἐσθῆτος ἦτις καὶ ζῶσας πρότερον τὰς μάρτυρας εἶχεν· εὐξάμενος μόντοι παρὰ πᾶσαν τὴν νύκτα καὶ δεηθεῖς τοῦ Θεοῦ. Κατηχητικὸν οὖν τὴν ἐπιούσαν πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀποτείνει λόγον. Καὶ τοῦτο γὰρ εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῷ ἦν, ὥστε καὶ πρὶν ἢ τὴν χοιρεῖαν μορφὴν ἀποθέσθαι Τηριδάτην, λόγου τε λαθεῖν σύνεσιν, καὶ αὐτὰ ἕκαστα τῶν λεγομένων συμβάλλειν. Ἀλλὰ τότε μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν ὁ ξερὸς **D** Γρηγόριος παρίστατο, πέρα γὰρ ἀνθρωπίνης τὰ κατ' αὐτὸν ἐστι φύσεως θεῖαν ἐφίπτεσθαι εἰποις, οὐδὲ πιστεῦσαι τοῦτοις ῥάδιον. Ἐπειτα καὶ τὴν εἰς τὰς ἁγίας παρθένους τόλμαν τε αὐτῶν καὶ ὠρότητα διελέγξας, καὶ διδάξας ὅτι δεῖ πρότερον αὐτοὺς τῆς εἰδωλικῆς ἀποστῆναι πλάνης, εἶτα τῷ ἀληθεῖ Θεῷ προσελθεῖν, καὶ ὡς, εἰ μεταβαλοῦσι τῆς δυσσεθείας, παρὰ πόδας εὐθὺς καὶ ἡ λύσις ἀκολουθήσει τῆς συμφροδῆς βραχέα τε περὶ τῆς κοσμογενείας καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τῆς τε κατὰ τὴν καινὴν δεῖ ἀνθρώπους φιλανθρωπίας διαλεχθεῖς, προσθεῖς δὲ καὶ ὡς ἄγγελος αὐτῷ ἐπικαταπτὰς ἄνωθεν ἐν τῷ λάκκῳ παρῆν, ἐνίσχυέ τε αὐτὸν καὶ κακῶν ἀπιθῆ ἑτήρει, καὶ ὡς οὐδὲ ἀφίστασθαι νῦν ἐθέλει, ἀλλὰ καὶ ἐτι

τοῖς αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς ἐπιφαίνεται, ἤδὲ τι λίαν καὶ ἄναργές ἀπολάμπων· τέλος δὲ καὶ ναοὺς ἐγεῖραι ταῖς μάρτυσιν ἐπισκίψας καὶ πολλὰ ἕτερα διαξελθῶν καὶ τοὺς παρόντας μυσταγωγήσας, ὡς ἤδη πρὸς ἐσπέραν ἦν, τὸν σύλλογον διελύσατο.

KZ'. Τῇ ἐξῆς δὲ νηστείαν μὲν καὶ εἰς ἐξήκοντα ἡμέρας τῷ πλήθει παραγγέλλει, αὐτὸς δὲ τὰ τε προμυσταγωγηθέντα ἐν ταύταις ἀναλαμβάνων, καὶ τὰ λείποντα προστιθεὶς, καὶ τοὺς βίους τῶν ἀρετῇ διενεγκόντων εἰς τὸ μέσον παράγων, πρὸς μίμησιν τε τὰς ἐκείνων ψυχὰς διεθέρμαινε καὶ ζῆλον, καὶ τοιούτων αὐτοῖς τῶν συνάξεων ἀφθόνως ἀπολαύειν παρείχεν. Ἐνταῦθα καὶ τὴν ὀπτασίαν ἧς μόνον ἐκεῖνος ἤξιώτο, εἰς κοινὴν ἀπάντων ἀκρόασιν παρετίθει· ἡ δὲ ἦν οὐδὲ μίαν παραλείπουσα θαύματος ὑπερβολήν, ἀλλ' οἷα ὀραθῆναι μὲν φοβερὰ, ἐνγρηθῆναι δὲ ταῖς ἀκοαῖς σωτήριος. Ἐδόκει γάρ μοι, φησὶν, ὁ οὐρανὸς ἀνεῖχθαι καὶ τὰ ἐν ἀρχῇ ἐναπολειφθέντα τῷ κυρτώματι ὕδατα, ἐνθεν καὶ ἐνθεν διαιρεθέντα, ἐστηριγμένα ἐφ' ἐκστέρου τμήματος μένειν. Μορφὴ δὲ τις ἀνθρωπίαι, λαμπρὰν οἷαν ἀγλήν ἀφείσα, καὶ πολλῶ πάντοθεν φωτὶ περιλαμπομένη, χρυσῆν τῇ χειρὶ κατέχουσα σφύραν, τὴν γῆν παύειν. Φῶς τε ἀνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν πυκνὰ ταῖς ἀκταῖς διᾶπτον, τὰ τῆς γῆς πέματα ἐπλήρου. Καὶ δὴ καὶ ὑπίπτεροι τινες στρατιαί, αὐτὰ ἕκασται φῶς οὖσαι, πρὸς οὐρανοὺς ἐπεδύμουν. Καὶ στῦλος πυρὸς ἐπὶ βάσει χρυσῇ ἰδρυμένος, εἰς ἐκείνους ἀνέτρεχε, καὶ φῶς πάλιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν αὐτοῦ τοῦ φωτὸς σχῆμα σταυροῦ φέρον, τὸ δὲ στῦλιν ὑπερμεγέθει προσεικὸς ἦν. Καὶ τρεῖς ἐλάττονας ἄλλοι στῦλοι, ἐπὶ ὁμοίων τῶν βάσεων βεβηκότες ἦσαν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ μαρτυρικοῦ τῆς τε μακαρίας Ῥιψίμης σταδίου καὶ τῶν τριῶν ἐπὶ ταῖς τριάκοντα παρθένοισι εἰστήκει. Ἄτερον δὲ ὑποικερὴ γενναία Γαϊανὴ μετὰ τῶν δύο καὶ αὕτη συμπαρθένων, τὴν τῆς τελειώσεως ἀνείλοντο στέφανον· ἐπὶ δὲ τῆς ληνοῦ ἄλλος, ἢ πρότερον μὲν πάσας ὁμοῦ φευγούσας ὑπεδέξατο τὰς παρθένους, μιᾶς δὲ ὕστερον καὶ οἴνου παντὸς γλυκύτερον τὸ αἶμα ἐδέξατο· ἧτις ἐπειδὴ νόσφ κατ' αὐτὴν περιπέσοι, οὐκ ἔχουσα ὅπως ταῖς ἄλλαις ἔποιτο συμπαρθένους αὐτοῦ παρὰ τῇ ληνῷ, οἷα βότρυς ὠραῖος ἰλαρόν τι ταῖς ὄψεσι καὶ ἤδὲ προσβάλλουσα, οὐ ποσὶ δικαίων ἐκθλίβεται, ἀλλὰ χερσὶν ἀσεβῶν ἀναιρεῖται. Ἐπὶ τούτοις πολὺ μὲν πλῆθος πυρίνων θυσιαστηρίων ἐδίδου βλέπειν ἢ ὀρασις, καὶ σταυρὸν ὑπερθεὶν ἐφ' ἐκάστου θυσιαστηρίου τῆς αὐτῆς ὕλης διαμορφούμενον. Πηγὴ δὲ τις ἐκ τούτων ἔβρει, διειδὲς τε ἄμα καὶ οὕτω τι ἀρθάνου ἐκδοῦσα, ὡς ἐπικλύζειν ἅπαν τοῦ ὑποκειμένου πεδίου τὸ πρόσωπον. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγέλη μοι καθεωρᾶτο αἰγῶν, ἐν τῷ μέλανι τῶν τριῶν στίλβουσαι. Ἐπεὶ δὲ τὸ ὕδωρ ἐκείνο περάσσειαν, ἡ ἰδέα μὲν αὐταῖς εἰς πρόβατα μεταβάλλετο· τὸ δὲ τῶν τριῶν μέλαν εἰς λευκότερα χιόνος ἡμεῖθετο. Εἰπὶς ἂν ἐν ἀκαρεῖ τὰς μέλανας ὑπόρρεῦσαι, καὶ τὰς ἐτέρας ἀναφῶναι τὰς λευκάς. Τὰ μέντοι πρόβατα τίκτειν ἐφύκταν· καὶ κελιά μὲν καὶ τοῖς νεογνοῖς ἢ ἡρίξ, τὸ δὲ πλῆθος, καὶ ἀριθμὸν καὶ τόπον ὅσον ὀφθαλμῶς ὠρίζετο, ὑπε-

rebatur ejus oculis valde suaviter resplendens et evidenter : postremo autem et templa jussisset extrui martyribus, et multa alia esset oratione persecutus, et eos qui aderant, mysteriis initiasset, cum jam advesperasceret, cœtum dimisit.

XXVII. Sequenti autem die jejunium quidem ad sexaginta usque dies totos universo populo denuntiat : et ipse ea, quæ in mysteriorum initiis prius dicta fuerant, in his repetens, et quæ deerant adjiciens, et vitam eorum, qui in virtute excelluerunt, in medium adducens, ad imitationem et æmulationem illorum animos accendebat, et abunde eis præbebat tales fruendas conciones. Hoc in loco visionem quoque, quam solus ille fuerat assecutus, publice apud aures omnium deposuit. Illa autem est ejusmodi, ut nihil possit esse admirabilius : et quæ visu quidem fuit terribilis : si auribus autem accepta fuerit, salutaris. Videbatur enim mihi, inquit, cœlum esse apertum, et quæ initio incurvitatibus interceptæ erant aquæ, hinc et hinc divisæ, firmæ ac stabiles manere in utraque parte. Forma autem quædam humana, lucidum quoddam jubar emittens, et multa luce omni ex parte refulgens, aureum manu tenens malleum, terram pulsabat. Et lux desuper e cœlis radiis frequenter emicans, implebat lines terræ. Quin etiam quidam alati exercitus, qui erant etiam unusquisque lux, movebantur in cœlis. Et columna aenea basi aureæ imposita, ad illos pertingebat. Sed pars quidem ipsius lucis videbatur ferre figuram crucis, pars autem erat magnæ columnæ similis. Et tres aliæ minores columnæ locatæ erant super bases similes. Sed una quidem stabat super martyricum stadium beatæ Ripsimes, et triginta trium virginum, altera autem, ubi præclara Gaiana cum duabus sociis virginibus, consummationis coronam accepere, Alia autem erat super torcular, quod prius quidem omnes simul fugientes excepit virgines : unius autem postea vel quovis mero aut nectare dulciorem excepit sanguinem. Quæ cum in eo in morbum incidisset, nec posset alias sequi virgines, ibidem apud torcular, tanquam una speciosa oculis hilaritatem afferens, et suavitatem non justorum pedibus exprimitur, sed manibus impiorum de medio tollitur. Post hæc magnam quidem igneorum altarium multitudinem dedit aspiciendam visio, et super unumquodque crucem formatam ex eadem materia : fons autem quidam ex his emanabat, perspicuum quoddam edens fluentum, et adeo copiosum, ut mundaret universam subjecti campi faciem. Quin etiam mihi cernebatur grex caprarum resplendens in nigrore pilorum. Postquam autem aquam transmiserant, species quidem eis mutabatur in oves : nigror autem pilorum, mutabatur in alborem nivis. Divisæ momento temporis efluxisse nigras, et alias exortas esse, nempe albas. Atque oves quidem visæ sunt parere : et cani pili erant etiam recens natis fœtibus. Multitudo autem superabat et numerum, et locum, quantumcunque definiebat oculus. Ex his

autem, quæ nuper natæ erant, videbantur rursus quoque nasci aliæ. Et quidam agni mutati in lupos, malefaciebant ovibus, et eas aggrediebantur comedere ac discerpere. Sed ex his quidem aliæ interim producebant alas, et volabant ad exercitus lucis: aliæ autem capiebantur a lupis. Cum hoc fieret, repente rivi ignis effusi contra lupos, in eos incidebant et exurebant, et non licebat eis amplius effugere. Post hæc omnia aliæ rursus columnæ cernebantur fixæ in nubibus: et caput lucidum supra columnas præbebat quoddam spectaculum admirabile.

XXVIII. His, inquit, et talibus eram ego animo obstupefactus, et maxime quod quasdam res tacite videbatur significare visio admirabilis. Sed qui una mecum aderat, et quæ videbantur, ostendebat (erat angelus Domini omnipotentis) ipse et stuporem convertebat in dulcem admirationem, et explicabat, quid significarent singula eorum, quæ cernebantur. Nam latitudinem quidem cæli apertam in duabus partibus, docebat significare viscera divinæ clementiæ prius quidem suo sigmento fuisse clausa, deinde fuisse aperta. Aquæ autem, quæ firmatæ ac stabilitæ fuerunt super aquas, nullum amplius esse innuunt impedimentum iis, qui e terra volunt ad cælum transire. Gloriosæ enim, inquit, martyres et reliquum concertatorum agmen via tam lata ingressæ sunt cælum absque molestia, cum eam dedicassent, et prius ea iter iniissent. Qui autem manu aureum tenet malleum, et terram ferit, is divinam significat visitationem, per quam error quidem idolorum ab ea fuit expulsus, fuit autem ejus loco introducta veritas. Lux vero, quæ fuit diffusa in universam terram, dilatationem prædicationis Evangelii, et ex eo procedentem fulgorem, qui omnia comprehendit. Angelorum autem congressus cum martyribus concursusque, et cum aliis hominibus ipsorum consuetudinis et conversationis, hujus luminosi et alati exercitus descensus est signum evidens. Columna est basis aurea, ea fidei Christianorum divinitatem significat et puritatem. Doni autem sacerdotii signum est crux lucis. Nam primi quoque Pontificis imaginem fert sacerdos, qui propter nos suscepit mortem crucis. Columna lucis, est imago catholiciæ Ecclesiæ, per quam extollimur ad pietatis simul et salutis lucem, ad quam non patet aditus. Tres autem breviores columnæ, quæ locatæ sunt super bases, describunt infinitum numerum templorum, quorum in unoquoque loco consummationis eorum, qui propter Christum mori elegerint, fundamenta jacentur et excitabuntur. Rursus autem oratorium ædum ædificationis, quæ fit per eam, quæ est circumquaque, regionem, hæc altaria dicebat esse signum. Crux autem ignea super ea, significat, quod igne sanctissimi Spiritus, incruentum, quod in holocaustum offertur, sacrificium adoleatur in memoriam et gloriam ejus, qui pro nobis est crucifixus.

ρίθαινον. Τίχτεςθα: δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἀρτιτόκων τουτωνὶ πάλιν ἕτερα ἐδόκει, καὶ τινες ἄρνες εἰς λύκους μεταβαλόντες, κακῶς τὰ πρόβατα ἐποίουν, καὶ κατ-εσθίειν τε αὐτὰ καὶ διασπᾶν ὤρμηστο, ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῶν πτέρυγας τε ἐν τοσοῦτῳ ἔφυε, καὶ πρὸς τὰς στρατιάς τοῦ φωτὸς διεπέτοντο, τὰ δὲ ἠλίσκοντο ὑπὸ τῶν λύκων. Ἐν τούτῳ πυρὸς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου βύακες κατὰ τῶν λύκων διεκχυθέντες, ἐνέπιπτόν τε αὐτοῖς καὶ ἐπίπρων, καὶ οὐκέτι οὐδὲ ἀποδιδράσκειν τούτοις ἐνῆν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις στῦλοι πεπηγότες ἕτεροι πάλιν ἐκ τῶν νεφῶν ἐωρῶντο· καὶ κεφαλὴς μῆκός τε καὶ πλάτος ὁμοία θαυμαστὴν οἶαν τὴν θεῶν παρείχετο.

ΚΗ'. Τούτοις ἐγὼ καὶ τοιοῦτοις, φησί, τὴν διάνοιαν ἐναποπληττόμενος ἦν, μάλιστα ὅτι καὶ ὑπαινίτ-τεσθαί τινα ἐδόκει τὸ παράδοξον τῆς ὁράσεως. Ἄλλ' ὁ τὴν ἀρχὴν ἐμοὶ συμπάρων καὶ τὰ παρόντα ὑποδεικνύων (ἄγγελος δὲ Κυρίου παντοκράτορος οὗτος ἦν), αὐτὸς καὶ τὴν ἐκπληξιν εἰς γλυκὺ μετεβόθμιζε θαῦμα, καὶ ὡς ἐδήλου τῶν ὀρωμένων ἕκαστα διεσά-φει. Τὸ μὲν γὰρ ἀνεργημένον κατὰ δύο τμήματα τοῦ οὐρανοῦ κύτος τῆς θείας σπλάγγνα φιλανθρωπίας ἐδίδασκεν ὑποφαίνειν, κεκλεισμένα περὶ τὸ οἰκεῖον πλάσμα πρότερον, εἶτα διανοιχθῆναι, τὰ δὲ ὑπὲρ ἄνω τῶν τμημάτων ἐστηριγμένα ὕδατα τὸ μηκέτι τοῖς ἀπὸ γῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν βουλομένοις μηδὲν ἐμπόδιον εἶναι. Αἱ γὰρ καλλίνικοι, φησί, μάρτυρες καὶ ὁ λοιπὸς τῶν συνάθλων χορὸς δι' οὕτω πλατείας τὴν εἰς οὐρανοὺς πορείαν ἀταλαίπωρον ἐποιήσαντο, ἐγκαινίσασαι ταύτην καὶ προαδεύσασαι. Ὁ δὲ τὴν χρυσῆν ἐν τῇ χειρὶ σφύραν ἔχων καὶ πατάσων τὴν γῆν, τὴν ἐπισκοπὴν οὗτος ὑποφαίνει τὴν θεῖαν, δι' ἧς ἡ τῶν εἰδώλων μὲν πλάνη ταύτης ἀπελαθεῖη, ἀντεισενεχθεῖη δὲ ἡ ἀλήθεια. Τὸ δὲ εἰς πᾶσαν δια-χυθὲν τὴν γῆν φῶς τὸν πλατυσμὸν τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ἐκείθεν τὰ σύμπαντα διαλα-βοῦσαν ἀστραπήν. Τῆς δὲ πρὸς τοὺς μάρτυρας συνε-λεύσεως τῶν ἀγγέλων καὶ τῆς συνδρομῆς, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁμιλίας δι' αὐτῶν καὶ ἀναστροφῆς, ἡ τῆς φωτισθεῦσ ταύτης καὶ ὑποπτέ-ρου στρατιάς καθόδος ἐναργὲς ἐστὶ τεκμήριον. Ὁ στῦλος καὶ ἡ χρυσῆ βᾶσις αὕτη τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως τὸ θεοειδὲς ὑποσημαίνει καὶ καθαρὸν. Τοῦ δὲ τῆς ἱερωσύνης χαρίσματος ὁ τοῦ φωτὸς σταυρὸς σύμβολον, ἐπεὶ καὶ τὴν εἰκόνα φέρει τοῦ πρώτου ἀρχιερέως ὁ ἱερεὺς, τοῦ δι' ἡμᾶς καταδεξαμένου τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον. Ὁ τοῦ φωτὸς στῦλος τῆς καθολικῆς εἰκῶν Ἐκκλησίας, δι' ἧς εἰς τὸ ἄδυτον φῶς τῆς εὐσεβείας τε ὁμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας ἀνα-γόμεθα. Οἱ δὲ τρεῖς βραχύτεροι στῦλοι: οἱ ἐπὶ βᾶσεων βεβηκότες τὸν τοσοῦτον ὑπογράφουσι τῶν ναῶν ἀριθμὸν οἱ ἐφ' ἑκάστου τῶν διὰ Χριστὸν ἀποθανεῖν ἐλομένων τῆς τελειώσεως τόπου τὸν θεμέλιον ἐπιθα-λοῦσι καὶ ἀναστήσονται. Τῆς δὲ ἀνὰ πᾶσαν τὴν περίχωρον πάλιν τῶν εὐκτηρίων οἰκδομῆς τὰ θυσιαστήρια ταῦτα ἔλεγε σημαῖον. Ὁ δὲ πύρινος σταυρὸς ὑπερβαν, ὅτι τῷ πυρὶ τοῦ παναγίου Πνεύμα-τος ἡ ἀναίμακτος ὀλοκαυτουμένη θυσία εἰς μνήμην καὶ δόξαν τοῦ δι' ἡμᾶς σταυρωθέντος ἱερουργεῖται.

Ἡ μέντοι τῶν αἰγῶν ἀγέλη καὶ ἡ τοῦ ὕδατος διάβασις, ἢ τε εἰς πρόβατα τούτων μεταβολὴ καὶ ἡ τοῦ μέλανος εἰς τὸ λευκὸν τῶν ἐρίων τροπὴ καὶ ὁ πληθυσμὸς, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἁμαρτωλῶν κάθαρσιν, καὶ τὴν τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσιν, τὴν πρὸς τὴν εὐσεβειάν τε μετάθεσιν, καὶ τὸ γονιμώτατον τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ εὐκαρπον, καὶ τὴν εἰς πλῆθος τῶν εὐσεβῶν ἐπίδοσιν καὶ αὐξήσιν προαγγέλλει. Ὅσον δὲ καὶ εἰς λύκους μετέβαλε, τὴν εἰς ὕστερον τῶν ψευδοχρίστων κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἡμογενῶν ἐπανάστασιν προσημαίνει. Καὶ τοὺς πρὸς ταύτην γενναίως τὴν ἐπήρειαν στησομένους, τούτους φησὶ καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ταχεῖ τῷ τῆς πλατεῖως πτερῷ ἀναπτῆναι καὶ κούφῳ. Οἱ γὰρ μὴν τοῦ πυρὸς βύακας τὴν ἐκδεξομένην τοὺς ἐπαναστησομένους τῇ εὐσεβείᾳ γέενναν ὑπογράφουσι. Τὰ μέντοι θηριάλωτα τῶν προβάτων τοὺς ἀγρευθησομένους ἀθλίως τῇ τοῦ πονηροῦ θήρα δηλοῦν βούλεται· οἱ δὲ ἐπὶ τῶν νεφῶν στῦλοι τὴν ἀπὸ γῆς ἀνοδὸν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἀρρέπῃς γὰρ ἡ ἀνάβασις καὶ κούφῃ. Τὸ δὲ τῶν δικαίων ὄχημα, ἐφ' οὗ εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου ἐν τῇ δευτέρᾳ τούτου ἀρπαγῆσονται παρουσίᾳ, ἢ ἐπὶ τῶν στύλων κεφαλὴς ἐκείνη ἐστίν, ἱκανὸν τῆς ἀναμενούσης λαμπρότητος τούτους τεχμήριον.

ΚΘ'. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἱερεὺς Γρηγόριος τὴν παράδοξον ἐκείνην θεῶν διεξελθὼν, καὶ εἰς ταῦτα ὑπὸ τοῦ παρεστηκότος ἀγγέλου ἀνενεχθῆναι αὐτὴν φήσας, καὶ ταύτη ἐκπλήξας, τὴν τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων μετάθεσιν αὐτοῖς ἐπιτρέπει. Οἱ δὲ πρῶτα μὲν περὶ τὴν τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν οἰκοδομὴν φιλοπόνως πάνυ καὶ φιλεργῶς ἐπονοῦντο, οἱ μὲν λιθοφοροῦντες, οἱ δὲ ξύλα κέδρου, καὶ ταῦτα τῆς εὐώδους κομίζοντες, καὶ πλίνθους ἄλλοι· καὶ οὕτω διεκείτο, ὥστε καὶ πᾶσα χεὶρ μειονεκτεῖν ἐδόκει, εἰ μὴ τὸ ἴδιον ἐκάστη μέρος ὕλης τῆς καλλίστης εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀποφέρει· καὶ πάντες δὲ οὕτως ἂν εὐδαίμονες ὄφοντο γενέσθαι, εἴ τι πρὸς τὴν τῶν ναῶν οἰκοδομὴν ταῖς μάρτυσι χαρίζαιτο· καὶ ἄς πρότερον ἀγριώτατα, οἴμοι, ἀνεῖλον, ταύτας νῦν τὰ μεγάλα ὡς ἐν τιμῶντες, φανεροὶ ἦσαν. Τοσοῦτον αὐτοὺς τὸ γλυκὺ ἐκείνο τοῦ Γρηγορίου στόμα καὶ ἡ ἐκικαθημένη τοῖς χεῖλεσι χάρις εἰς τιμὴν τῶν μαρτύρων ἐπήραν. Ἀλλὰ θεὸς κἀνταῦθα ἦν, τὴν εἰς αὐτὸν εὐνοίαν τῶν παρθένων σὺν πλείονι ἀμειβόμενος, ὁ μὲν ἐν τοῖς δεινοῖς μέσαις μὴδ' ἐν αὐτῷ τῷ λάκκῳ τοῦ οἰκείου διαστάς Γρηγορίου. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ἔν' ἐπὶ τὰ ἐξῆς τὸν λόγον ἀγάγωμεν, σπαρτίῳ τὴν οἰκοδομὴν ὑπέγραψε καὶ προστυποῦτο, οἱ οἰκοδόμοι δὲ εὐθὺς ἔργου εἶχοντο. Καὶ οἱ τέκτονες πάλιν σοροὺς κέδρου ξύλου τοῦ καλλίστου ἐποίησαν. Ἐπειδὴ δὲ ταχὺ τῶν σορῶν ἐκάστη συναρμοσθεῖη, ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ βασιλεῖα ὁ θεὸς Γρηγόριος καὶ τοὺς ἐν τέλει ἀπειργαί τῆς ὑπουργίας, Οὐκ ἐξεστὶν ὑμῖν, εἰπὼν, οὐδὲ χεῖρας τοῖς μαρτυρικοῖς λειψάνοις ἐπιβαλεῖν οὐδὲ πλησιάσαι, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτι μένουσι πάθους, καὶ μὴδὲ τοῦ θεοῦ ἀξιοθεῖσι βαπτίσματος. Ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ, ταῖς ἑμαυτοῦ χερσὶ τῇ καταθέσει διακονήσομαι. Καὶ

A Grex autem caprarum, et aquæ transitus, et nigræ lanæ in albam mutatio et multiplicatio, eam, quæ fit per baptismum, expiationem peccatorum et scelerum, quæ admissa fuerint, remissionem, translationem ad pietatem, virtutumque fertilitatem et fecunditatem, piorumque multitudinis incrementum et augmentum prænuntiant. Quicquid autem in lupos quoque est mutatum, eam, quæ posterius fiet, pseudochristianorum impietatem, et eos, qui illam amplectuntur insurrectionem, præsignificat. Eos autem, qui huic insultui excelso et forti animo resistent, dicit ad cælum ipsum evolasse pernicii et levi ala fidei. Ignis autem rivi significant gehennam, excepturam eos, qui insurrexerint adversus pietatem. Oves vero captæ a feris, volunt eos significare, qui a maligni venatione misere capti fuerint. Columnæ autem, quæ erant in nubibus, e terra ascensum post resurrectionem a mortuis, nusquam enim declinans et levis est ascensus. Currus vero justorum, in quo in occursum Domini in ejus secundo rapiuntur adventu, caput illud, quod est suprâ columnas, est sufficiens indicium, nec non splendoris, qui eos exspectat.

XXIX. Cum sanctus ergo Gregorius illud admirabile recensuisset spectaculum, et dixisset se ad hæc fuisse deductum ab angelo, qui assistebat : et sic simul obstupefecisset et deliniisset eos, qui aderant, jubet ut transferantur, et condantur martyrum reliquiæ. Ipsi autem primum quidem in sepulcris, oratoriarum ædium instar, ædificandis studiose et diligenter laborabant, alii quidem portantes lapides, alii autem ligna cedri odorifera ferentes, et alii lateres : atque ita affecti erant, ut omnium manus cessare viderentur, nisi unaquæque propriam pulcherrimæ materiæ partem ferret ad ædificium : omnesque existimabant se ita demum futuros esse beatos, si quid gratificarentur martyribus ad sepulcrorum ædificationem : et quas prius (heu mihi) crudelissime interemerant, eas se quammaxime fieri poterat, honorare aperte ostendebant. Tantum suave illud os Gregorii, et ejus labris insidens gratia, eos incitavit ad honorem martyrum. Sed hic quoque erat Deus, qui virginum in ipsum obsequium magis remunerabatur, quique nec in mediis malis, nec ipso lacu a suo discessit Gregorio. Itaque divinus quidem Gregorius, ut redeamus ad ea, quæ consequuntur, descripsit formam ædificiorum : ædificandi autem artifices protinus instabant operi, et fabri rursus faciebant capsas ex cedro ligno pulcherrimo. Cum autem cito compacta fuisset unaquæque capsas, tunc regem divinus Gregorius et magistratus arceat a ministerio : Non licet vobis, dicens, ne manus quidem admovere martyrum reliquiis, neque appropinquare, manentibus in eadem affectione, nec adhuc divinum baptismum consecutis. Sed ego, inquit, meis manibus inserviam depositioni. Et ille quidem la-

horabat in sepultura, et ei summo vacabat studio. Teridates autem et conjux et familia eorum, quin etiam magistratus et universa multitudo, pretiosas vestes et indumenta auro variata, aurum quoque et unguenta ferentes, posuerunt ante portas torcularis. Omnium ergo illarum martyrum corpora cum totidem capsis condidisset sacrosanctus Gregorius in torculari, et ea, quæ par erat, propter festum peregisset, postquam fuit in januis, et vidit quæ oblata fuerant, illorum quidem promptitudine animi valde fuit lætatus: sed ea non admisit, dicens, oportere ea conservari apud eos, qui obtulerunt, donec sacra fuerint perfecte ædificata sepulcra, et ipsi per baptismum abluerint inquinamentum impietatis. Atque Teridates quidem porcina adhuc forma indutus, sanctum rogabat ex animo, ut aliqua saltem ex parte homo aperiretur. Etsi, dicens, non sum dignus exuere totam personam dedecoris, et totum Teridatem in priore nunc quoque videre forma: sed manibus, sed pedibus saltem consolare aliqua ex parte calamitatem, ut ipse quoque per me laborem in opere ædificii.

XXX. Misericordia ergo motus magnus Gregorius, et ipse sit Deo supplex, et mittit ad eum martyres, quæ intercedant. Fuitque protinus Teridates homo manibus et pedibus, et meminerat accepti beneficii, et reddebat gratias, ipse quoque laborans in fodiendis fossis in quibus capsas erant deposituri. Atque ille quidem fodiens terram sursum jaciebat, regina autem Asichene (erat enim hoc nomen conjugii) et soror Cusaroducta, cum hoc a divino Gregorio petiisset Teridates, suis tunicis efferebant pulverem. Ut autem fossæ convenirent capsarum magnitudini, rex lapides ea magnitudine, ut nullus alius eos tollere posset, deferebat ad ædificandum. Deinde etiam sepulcrorum postes ostiorum, et superliminaria, non aliorum credens manibus, sed ipse humeris imposita ferebat. Jam autem omnia perfectum acceperant ornatum ædificationis. Itaque accensis lampadibus et cereis, transferunt capsas martyrum: et earum unamquamque proprius accipit locus: et divinus Gregorius signum Dominicæ passionis, venerandam Christi crucem, statuit in unaquaque earum. Non hæc autem solum sepulcra fuere ædificata: sed etiam templum ea magnitudine quod catholicam Ecclesiam vel solus nominabat aspectus et circa id altum ædificarunt parietem, ut passim ad ipsum non pateret aditus. Martyr igitur (4) crucem hic quoque statuit, et jubet multitudinem, quæ illic assidue versabatur, et eo ventitabat, prompto et alacri animi studio Deo cultum offerre per adorationem crucis. Hæc autem omnes faciebant, non jussui solum parentes, sed jam etiam e domo fidem, et jejunia, et preces, tanquam ex

ὁ μὲν περὶ τὴν ταφὴν εἶχε, καὶ ταύτῃ ἐσχόλαζε φιλοτίμως. Τηριδάτης δὲ καὶ ἡ σύζυγος καὶ τὸ γένος, ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ ἐν τέλει καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν, στολὰς τε πολυτελεῖς καὶ κατάστιχτα χρυσῶ περιβλήματα, καὶ χρυσὸν δὲ αὐτὸν καὶ μύρα, πρὸ τῶν θυρῶν τῆς ληνοῦ ἐτίθεσαν φέροντες. Τὰ τῶν τριῶν τοίνυν μαρτύρων λείψανα ταῖς τσοαύταις σοροῖς ὁ ἱερὸς Γρηγόριος παρὰ τῆς ληνοῦ κατακρύψας, καὶ τελεσάμενος ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τὰ εἰκότα, ἐπεὶ δὴ πρὸς ταῖς θύραις γένοιτο καὶ τὰ προσενεχθέντα ἴδοι, ὑπερήσθη μὲν τῆς ἐκείνων γνώμῃ, ταῦτα δὲ οὐ προσήκατο, ἀλλὰ δεῖν αὐτὰ παρὰ τοῖς προσενεγκούσι κείσθαι εἶπεν, ἕως ἂν τὰ τε ἱερὰ τεμένη τέλει οἰκοδομηθῆι, καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸν τῆς ἀσεβείας μολυσμὸν ἀπολούσαιντο. Τηριδάτης μὲν οὖν τὴν χοιρείαν ἐπιμορφὴν περικείμενος ἐδεῖτο ἀπὸ καρδίας τοῦ ἁγίου μέρος γούν τὸν ἐκείνου ἄνθρωπον ἐκικαλυφθῆναι, εἰ καὶ μὴ ὅλον, "Ἄξιός οὐκ εἰμὶ, λέγων, τὸ τῆς αἰσχύνῃς ἀποδύσασθαι προσωπεῖον, καὶ τὸν ἐμὸν σύμπαντα Τηριδάτην ἐπὶ τῆς μορφῆς καὶ νῦν τῆς προτέρας ἰδεῖν, ἀλλὰ τοὺς πόδας, ἀλλὰ τὰς χεῖρας, παραμύθησαί τι τῆς συμφορᾶς, ὅπως αὐτουργὸς εἶην καὶ αὐτὸς τῆς οἰκοδομίας.

Α'. Ἐλεον τοίνυν αὐτοῦ λαθῶν ὁ μέγας Γρηγόριος αὐτὸς τε ἱκέτης τοῦ Θεοῦ γίνεται, καὶ προσθεῖλαν αὐτῷ τὰς μάρτυρας πέμπει. Καὶ τὰς χεῖρας εὐθύς ὁ Τηριδάτης καὶ τοὺς πόδας ἄνθρωπος ἦν, καὶ τῆς εὐεργεσίας ἐμέμνητο, καὶ χάριτας ἀπεδίδου, αὐτουργὸς ὢν τοῦ ὀρύγματος ἐν ᾧ τὰς σορούς ἐμελλε καταθεῖναι. Ὁ μὲν οὖν ὀρύττων, ἀνέβαλλε τὴν γῆν πρὸς τὰ ἄνω, ἡ βασιλὶς δὲ Ἀσιχὴνη (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῆς συζύγου), καὶ ἡ ἀδελφὴ Κουσαροδούκτα, αἰτηθὲν πρὸς τὸν θεῖον Γρηγόριον ὑπὸ Τηριδάτου, τοῖς ἰδίους χιτῶσι τὸν γούν ἐξαφόρουν. Ὡς δὲ καὶ τῶν τῶν σορῶν μεγέθει ἀνάλογον τὸ δρυγμα γένοιτο, λίθους ὁ βασιλεὺς μέγεθος ὄσον οὐκ ἂν ἕτερος ἄροισιν, ἀπέφερε πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν. Εἶτα καὶ τὰ θυρώματα τῶν ναῶν καὶ τὰς παραστάδας, καὶ τὰ ὑπέρθυρα, οὐχ ἑτέρων χειρῶν πιστεύων, ἀλλ' αὐτὸς διανατιθέμενος ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμιζεν· ἤδη γὰρ τὸν τέλειον τῆς οἰκοδομῆς καὶ οὗτοι ἀπειλήφεσαν κίσμον. Ἐξῆς δὲ λαμπάδας ἀναψάμενοι καὶ κηρούς, τὰς τρεῖς μεταφέρουσι τῶν μαρτύρων σορούς· καὶ ταύτας ὁ ἴδιος ἐκάστην ὑποδέχεται τόπος· καὶ ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος τὸ τοῦ δεσποτικοῦ πάθους σύμβολον, τὸν σεβάσμιον τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν, ἐκάστη τούτων ἐφίστησιν. Οὐχ οἱ τρεῖς δὲ οὗτοι ὀικοδομήντο ναοὶ μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὁ τούτων τὸ μέγεθος ὑπερανεστηκώς, ὃν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ θεὰ μόνον ὠνόμαζε, καὶ τούτῳ ὑψηλὸν περιωκοδομήσαντο τειχίον, καὶ ἄβατον τοῖς πολλοῖς· καὶ αὐτὸν δὴ ποὺ τὸν πηρσίον θέμενοι τόπον. Κάνταῦθα τοίνυν τὸν σωτήριον ὁ μάρτυς σταυρὸν ἵστησι, καὶ κελεύει τὸ πλῆθος ἐκεῖ συνεχῆς ἐπιχωριάζοντας καὶ ἀπαντῶντας σὺν προθυμίᾳ προσάγειν τῷ Θεῷ τὸ σεβας διὰ τῆς τοῦ Σταυραῦ προσκυνήσεως. Καὶ

(4) Citat hunc locum Euthymius ex Actis his, seu Armeniorum libris, ut ipse vocat in Panoplia, part. iii. titul. 20, ut notat Baronius ad an. 311.

ταῦτα ἐπραττον οὐ προστάγματι μόνον ὑπηρε-
τούμενοι, ἀλλὰ καὶ πίστιν εἰκοθεν ἤδη καὶ νηστείας
καὶ προσευχῆς, ὡσπερ ἀπὸ καλῶν σπερμάτων τῶν
τοῦ Γρηγορίου λόγων καὶ αὐτοὶ φύοντες. Ὁ δὲ εἰς
μέτους τότε παρελθὼν τοὺς συνειλεγμένους ἐκτε-
νεστέρα δίδωσιν ἑαυτὸν μετὰ τοῦ πλήθους εὐχῆ, καὶ
πάντων τὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν Τηριδάτην ἐπάνοδον
τῷ βασιλεῖ Ἀρμενίας αἰτούντων, ὃ τοὺς φοβουμέ-
νους αὐτὸν ὡσπερ τέκνα πατρὸς οἰκτεῖρων Θεὸς
κραταιοὶ κἀνταῦθα τὸν ἔλεον. Καὶ αὐτὸν τε τὸν
ἐξωθεν ἐπικείμενον τῷ Τηριδάτῃ ἀφαιρεῖ χοῖρον,
καὶ τὸν πονηρὸν σύνοικον ἐνδοθεν ἀπελαύνει.

ΛΑ'. Καὶ οὐ μέχρι τούτου τὸν ἔλεον ἴστησιν,
ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τέλει ἰκαὶ τὸ στρατιωτι-
κὸν διαβαίνει, καὶ βαθείας καὶ αὐτοῖς γαλήνης ἀπέ-
λαυσεν ἡ ψυχὴ, τῆς τοῦ μισροῦ δαίμονος ἐπιρρείας
ἀπαλλαγεῖτα. Ἐνταῦθα καὶ μυρὸν ἄλλο πλήθος
τὴν σωτηρίαν εὐρίσκει, καὶ λεπροὶ καὶ παρειμένοι
καὶ ὑδεριῶντες καὶ λελωθημένοι, καὶ ὄσους ἄλλο τι
κακὸν ἐπίεζε, πάντα ἐκείθεν ἀποτίθενται, καὶ τὰ
ἐπὶ τῶν ψυχῶν οὐδὲν ἤττον στίγματα καὶ τὰς κηλῖδας
συναποβάλλουσι, καὶ μετὰ πολλοῦ κέρδους μετὰ
πολλῆς ἐπανήκουσι τῆς ἡδονῆς, οὐ σωματίων μόνον,
ἀλλὰ καὶ ψυχῶν θεραπείαν τρυγήσαντες. Ἐνθεν τοι
καὶ συνέβρει πρὸς τὸν ἅγιον πανταχόθεν τὰ πλήθη,
μυηθῆναί τε τὴν εὐσέβειαν ὑπ' αὐτοῦ ζητοῦντες,
καὶ τῶν οἰκείων τοῖς κάμνουσιν ἀκίνητον δρέψασθαι
καὶ ἀσφαλῆ τὴν παραμυθίαν. Ὁ μέντοι βασιλεὺς
Τηριδάτης καὶ ὄσον ἐν τέλει οἱ ἐν στρατιᾷ τε καὶ
ὄσον ἄλλο τὴν Ἀρμενίαν ὄκει, τὰς τῆς εὐσεβείας
ἀκτίνης ἐν τῷ τῆς καρδίας προθύμῳ ὑποδεξάμενοι
βάθει, καὶ ὑγιεῖ τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι καὶ καθαρῶ
βλέψαντες, οὐκ ἤνεγκαν τὸ μὴ καὶ τὰ ἀπάτης κατ-
αγώγια ἐξ αὐτῶν ἀνασπᾶσαι κρηπίδων, ἀλλ' ὄφθαλ-
μοῖς ταῦτα ὄραν οἷς καὶ τὴν ἀλήθειαν εἶδον. Ἀμέλει
καὶ σὺν Γρηγορίῳ τοὺς τῶν Ἑλλήνων θεοὺς καὶ
ναοὺς καὶ τοὺς βωμοὺς περιστάντες, ἐπολιόρκουν,
κατέσειον, ἀνώρυττον τὸ ἔδαφος, ἐξεκάλυπτον τοὺς
θεμελίους, πρὸς αὐτὰ ἐνδοξὸν ἐβάδιζον τῶν χρημάτων
τὰ ταμειῖα ἀφηροῦντο τὸν πλοῦτον, ἐξεφόρουσαν τοὺς
θησαυροὺς· πάντα διηρευνῶντο μὴ λάθῃ τούτους
μηδὲ βραχὺ λείψανον τῆς ἀσεβείας καταλείψθην. Εἶτα
ἱερὰ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ μάρτυσι τεμένη ἀντ-
ιφωκοδόμουν, καὶ τειχίαις ἐξωθεν περιέλαβανον, καὶ
τὸν ἐκείνων πλοῦτον αὐτοῖς καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐπ-
θῆτας, καὶ τὰ κτήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς ἀνετί-
θεσαν, καὶ τὴν ἀειμον πρότερον ὕλην καὶ περιστήν,
ἐνεργὸν ἐντεῦθεν καὶ ὠφέλιμον ἐποιοῦντο. Οὕτω
μὲν οὖν οὐδὲ οἱ παρὰ τοὺς βωμοὺς ἐκείνους καὶ
τοὺς ναοὺς διατρέθοντες μισροὶ δαίμονες, ἀγαθόν τι
ἀπέλαυσαν τῆς συνοικίας, ἀλλὰ διωγμῷ καὶ αὐτοὶ
χαλεπωτάτῳ ἠλαύνοντο, καὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν θεοειδέες σφόδρα καὶ
ὑποτρέμοντες, ἐβόων.

ΛΒ'. Οὐχ ἡ Ἀρμενία δὲ ταύτη μόνον θερμότερον
πρὸς τὴν εὐσέβειαν διεκινεῖτο καὶ ἠρεθίζετο,
ἀλλὰ πολλὰ καὶ τῶν προσείκων ἐθνῶν ἐπὶ τῶν

bonis seminibus Gregorii sermonum, ipsi quoque
producentes. Ille autem cum accessisset in medios
eos, qui tunc erant congregati, dat se intensiori
cum populo precationi : et, omnibus Teridati regi
Armeniae petentibus in antiquam formam restitu-
tionem, qui eorum, qui ipsum timent, tanquam
pater filiorum, miseretur, Deus hic quoque con-
firmat et corroborat misericordiam : et aufert ip-
sam purci speciem (5), quæ erat Teridati imposita
extrinsecus, et expellit malignum, qui intus coha-
bitabat.

XXXI. Neque vero hactenus restrinxit miseri-
cordiam, sed ea quoque transit ad magistratus, et
ad milites : et profundam tranquillitatem sunt
eorum quoque animæ consecutæ, ab insultu scele-
rati et execrandi dæmonis liberatæ. Tunc quoque
salutem invenit innumerabilis alia multitudo : et
leprosi, et paralytici, et hydropici, et qui membris
erant manci et mutili, et quoscunque premebat
aliquod aliud malum, illic deponunt omnia, et ni-
hilominus exiunt etiam iniustas animæ notas et
maculas : et cum magno lucro, et cum magna re-
deunt lætitia, ut qui non solum corporum, sed
etiam animarum perceperint curationem. Hinc
factum est, ut ad sanctum omni ex parte conflu-
ret populus, quærens ab eo initiari mysteriis pie-
tatis, et eorum, qui variis morbis laborabant, sta-
bilem et immobilem colligere curationem. Rex au-
tem Teridates et omnes magistratus, militesque et
quicumque alii habitabant in Armenia, cum radios
pietatis prompto animi studio in corde accepissent,
et sano mundoque animæ oculo aspexissent, non
sustinuerunt, qui minus fraudis et erroris habita-
cula ab ipsis evellerent fundamentis, ne viderent
ea iis oculis, quibus videbant pietatem. Itaque cum
Gregorio gentium templa et altaria circumstantes
obsidebant, demoliebantur, solum effodiebant, fun-
damenta aperiebant, ingrediebantur in ipsa pecuniæ
æraria, opes auferebant, thesauros efferebant, et om-
nia faciebant, ne eos laterent vel minimæ impietatis
relictiæ reliquia. Deinde Deo sacra, et ejus martyribus
templa contra ædificabant : et ea extrinsecus
cingebant parietibus : et eis illorum opes et pre-
tiosas vestes, possessionesque et thesauros dedi-
cabant, materiamque, quæ prius in nullo erat
honore, et plane erat superflua, ut usui esset,
effecerunt, et converterunt ad utilitatem. Sic ergo
qui in illis altaribus et templis versabantur dæmo-
nes execrandi, nullius commodi participes facti,
gravissima expellebantur persecutione, et inex-
pugnabilem Dei nostri potentiam formidolosi et
valde trementes declarabant.

XXXII. Non sola autem Armenia certatim move-
batur et incitabatur ad pietatem, sed multæ etiam
gentes limitimæ ad similem deducebantur æmula-

(5) Vide Niceph., c. 35 lib. viii. Menolog. Græcorum 30 Septembris.

tionem. Ad pietatem vero plurimum contulit ipse quoque rex, qui omnibus videntibus et audientibus suam priorem referebat impietatem, et accusabat suam in magnum Gregorium crudelitatem, et in gloriosas virgines immanitatem et caedem, et agrestis illius amoris faciens mentionem, et dicens quales pro eo pœnas luerit, Deo ei irascente, et qualem rursus benignitatem, et quantum acceperit beneficium admirabilis Gregorii intercessionibus. Hæc rex singulatim persequens, erat bonum multis exemplum, multosque accendebat et inflammabat ad eandem sententiam. Res enim ejusmodi est potestas, ut sibi conformes semper reddat eos, qui parent ejus imperio : eademque ii solent amare, et illa exercere, quibus senserint ipsum lætari principem. Hinc mirandum in modum eis crescebat pietas. Unde etiam statuerunt magnum Gregorium creare præsullem suæ Ecclesiæ, ut quem prius invenerunt dispensatorem salutis, eundem etiam de cætero haberent gubernatorem, et eos ipse deduceret ad Dei portum. Ille autem et præfecturæ altitudinem, et sollicitudinem cogitans gravitatem, et quod cum sit tenera planta fidei, magna opus habet diligentia, et copiosa irrigatione. dubitabat et differebat suspicere præfecturam Ecclesiæ, donec visio angeli Domini, quæ et ipsi regi Teridati, et magno Gregorio apparuit, illi quidem persequi institutum, huic autem jussit suscipere pontificatum. Rex autem, quoniam habebat annuentem eum, qui prius non parebat, cum ex iis, qui gerebant magistratum sexdecim viros elegeret præstantissimos, eos in Cæsaream Cappadociæ mittit una cum Gregorio, ut a Leontio (is enim tunc in ea erat pontifex) acciperet donum pontificatus, scripta quoque ad eum epistola, quæ sic habet : τότε περί αὐτὴν οὗτος ἦν), τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης χάρισμα

XXXIII. Profundæ tenebræ, cum aliorum peccatorum, tum impietatis maxime nos diu operuerunt. Hinc factum est, ut nec ad veritatem aspiceret, nec communem omnium Opificem potuerimus olim intelligere. Cum enim et alium nobis solem in terra magnum misisset Gregorium, et sanctas ostendisset virgines, ut per ipsas nos quoque agnosceremus illius bonitatem et humanitatem, eos immanissime præ furore punivimus : et ipse quidem miserabiliter (proh dolor !) a nobis interfectæ fuerunt : hic autem Dei invicta confirmatus virtute, sævitix nostræ et insidiis semper superfuit. Verum ne sic quidem abyssus illius miserationum, et infinitum pelagus clementiæ nos despexit pereuntes : sed hujus divini Gregorii doctrina et precibus et gloriosarum illarum virginum et martyrum intercessionibus, crassam illam caliginem abstulit a nostris animæ oculis, et ad lucem veritatis deduxit, illiusque agnitionem et fidem. Eum ergo, qui fuit nobis auctor tot bonorum, nostræque salutis dux certus et dispensator,

ὁμοιον ἔχειραγωγοῦντο ζῆλον. Μέγα δὲ μέρος πρὸς τὴν εὐσέθειαν ἐγένετο καὶ ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τῆ πάντων ἕψει καὶ ἀκρίτη τὴν τε προτέραν ἀσέθειαν διεξελεύων, τὴν οἰκείαν τε κατὰ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου ὁμότητα καὶ μαιφονίαν ἐλέγξας, τῆς κατὰ τῶν καλλινίκων τε παρθένων ἀπηνείας καὶ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἀγρίου ἐκείνου μνησθεὶς ἔρωτος, ὅσας τε τούτων ἔτι σε δίκας εἰπὼν, μνησίαντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡλίχης πάλιν ταῖς τοῦ θαυραστοῦ Γρηγορίου πρεσβείαις ἀπολελεύκει. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐπὶ μέρους ἕκαστα διεξιὼν, ἀγαθὸν πολλοῖς ὑπόδειγμα τῆν, καὶ πολλοὺς ἐπὶ τὴν οἰκείαν γνώμην ἀνέφλεγε καὶ ἐξῆπτε. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐξουσία, συμμορφοῦται ἀεὶ ταύτῃ τὸ ὑποχείριον, τῶν αὐτῶν τε φιλεῖ ἔρῶν, κάκεινα ἐπιτηδεύειν οἷς περ ἂν τὸν ἄρχοντα αἰσθηταὶ χαίροντα. Ἐντεῦθεν καὶ κατὰ πῆχυν αὐτοῖς, ὃ ὧ λέγεται, ἡ εὐσέθεια ἠὲξανέ τε καὶ ἐπεδίδου. Ὅθεν καὶ τὸν μέγαν Γρηγόριον προστάτην τῆς παρ' αὐτοῖς Ἐκκλησίας ἐσκέψαντο ἀναδείξαι, ὅπως ὄν πρότερον εὖρον τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτῶν οἰκονόμον, τὸν αὐτὸν καὶ κυβερνήτην ἔχοιεν τοῦ λοιποῦ, καὶ οὗτος αὐτοὺς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Θεοῦ κατορμίσειεν. Ὁ δὲ τό τε τῆς ἀρχῆς ὕψος, τό τε τῶν φροντίδων βάρος ἐννοῶν, καὶ ὅτι ἀπαλὸν ἔτι τὸ φυτὸν τῆς πίστεως ὄν, πολλῆς μάλιστα τῆς ἐπιμελείας καὶ ἀφθονωτέρας δεῖται τῆς ἀρδείας, ὥκειν τε τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνεβάλλετο, ἕως ἕψης ἄγγελον Κυρίου αὐτῷ τε τῷ βασιλεῖ Τηριδάτη καὶ τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ δεικνῦσα, τῷ μὲν ἔχουσθαι τοῦ σκοποῦ, τῷ δὲ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀναδείξασθαι παρηγγύα. Καὶ δῆτα ὁ βασιλεὺς ἐπειδὴ κατανεύοντα εἶχε τὸν πρότερον ἀπειθουντα ἐκκαίσεκα τῶν ἐν τέλει τοῦς ἀξιολογωτάτους ἀπολεξάμενος, εἰς Καισάρειαν τὴν ἐν Καππαδοκίᾳ τῷ Γρηγορίῳ συναποστέλλει, ἐφ' ᾧ παρὰ Λεοντίου (ἀρχιερατεύων γὰρ

ΑΓ'. Σκότος ἡμᾶς ἐκ πολλοῦ βαθύς, καὶ ἀμαρτιῶν τε τῶν ἄλλων ἐκάλυπτε καὶ ἀσεθείας. Ἐντεῦθεν οὐδὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν διαθλέψαι καὶ τὸν κοινὸν πάντων Δημιουργὸν καταμαθεῖν ἐδυνάμεθα. Ἄλλὰ καὶ ἄλλον ἡμῖν ἐπὶ τῆς γῆς ἥλιον τὸν μέγαν Γρηγόριον ἀποστείλαντος καὶ παρθένους ἀναδείξαντος ἁγίας, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ ἡμᾶς τὴν ἐκείνου χρηστότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιγνώναί, ἡμεῖς καὶ τὸν ἱερὸν, οἱ μοι, τοῦτον Γρηγόριον, καὶ τὰς τιμίας ἐκεῖνας παρθένους ἀγριώτατα ὑπὸ μανίας ἐτιμωρησάμεθα καὶ τὰς μὲν ἐλεεινῶς φεῦ ἀνείλομεν. Οὗτος δὲ τῆ ἀμάχῳ τοῦ Θεοῦ δυναμούμενος ἰσχύϊ, διὰ τέλους πρὸς τὴν ἡμετέραν ὁμότητα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ὑπερέσχεν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἡ ἐκείνου τῶν οἰκτιρομῶν ἄβυσσος καὶ τὸ ἄπειρον τῆς εὐσπλαγγνίας πέλαγος, ἀπολλυμένους ἡμᾶς περιεῖδεν, ἀλλὰ ταῖς τοῦ Θεοῦ τούτου Γρηγορίου διδασκαλίαις, καὶ προσευχαῖς, καὶ ταῖς τῶν καλλινίκων ἐκείνων παρθένων καὶ μαρτύρων πρεσβείαις, τὴν παχεῖάν τε ἀγλὸν ἐκείνην τῶν ἡμετέρων τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν περιεῖλε, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος καὶ τὴν ἐκείνου ἐπίχλωσιν καὶ

τὴν πίστιν ἐχειραγώγησε. Τὸν γοῦν τηλικούτου ἡμῖν **A** ἀγαθοῦ ὑπάρξαντα αἴτιον, καὶ ὁδηγὸν ἀπλανῆ καὶ οἰκονόμον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας γεγεννημένον, τοῦτον διδάτκαλόν τε καὶ ποιμένα τοῦ λοιποῦ βίου καὶ τῆς ἀρετῆς, οὐχ ἡμεῖς εἰλόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ θεῖα ὄψις τὴν τοιαύτην ψῆφον ἐπεσφραγίσαστο ἀνωθεν, δι' ἧς ἐπινεύσαντα καὶ αὐτὸν τῇ ὑμετέρᾳ ἐπέμφαμεν ὁσιότητι, ὥστε παρὰ τῆς σῆς καὶ χειρὸς καὶ γλώττης, τελεσθῆναί τε αὐτὸν τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, καὶ θάττον ἡμῖν τῷ ποιμνίῳ ἀποδοθῆναι.

ΑΔ'. Ταύτην ὁ Λεόντιος δεξάμενος τὴν ἐπιστολὴν φιλοτίμως τὸν μέγαν Γρηγόριον ὑποδέχεται καὶ τοὺς πρέσβεις, καὶ σὺν ἅμα ἐπισκόποις τοῖς παροῦσι χειροτονήσας αὐτὸν, μετὰ τῆς ἰσῆς φιλοφροσύνης τε καὶ τιμῆς ἀποπέμπει. Ἐπανίων τοίνυν ἐκεῖθεν ὁ μέγας Γρηγόριος, οὗς ἂν κατὰ τὰς παρακειμένας **B** τῇ ὁδῷ πόλεις ἴδοι, ἱερωθῆναί τε ἱκανοὺς, καὶ τὸν τῆς διδασκαλίας πιστευθῆναι λόγον ἐπιτηδείους, τὰ δέοντά τε αὐτοῖς παρῆνει, καὶ παραλαμβάνων ἐπήγετο τούτους, συλληφόμενους τε αὐτῷ τὰ τῆς εὐσεθείας καὶ ἱεουργοὺς αὐτῆς τε Ἀρμενίας καὶ τῶν προσοίκων πόλεων ἑσομένους. Ἄρτι δὲ τῶν τῆς Ἀρμενίας ἐπιδάντι ὄριων, ναὸς τις αὐτῷ ἐν γειτόνων ὑπολειπεῖσθαι ἀγγέλλεται Ἡρακλέους, τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου ὑπερκείμενος, καὶ βωμὸς τε παρ' αὐτῷ εἶναι, ἐνθα καὶ θυσίας δαίμοσι καὶ Ἡρακλεῖ τελεῖσθαι συνέβαινε. Τοῦτον τοίνυν καταλαβὼν τὸν ναὸν, εὐχῆ μόνῃ, (οὐ γὰρ ἀνθρωπίαις τις αὐτῷ ἐπέβαλε χεῖρας, τῶν ἐν αὐτῷ δαιμονίων μηχανῇ τῇ πάσῃ καὶ φάσμασι πρὸς τὴν καταστροφὴν ἀπορροχόμενων) αὐτοῖς ἀνατρέπει θεμελίαις, καὶ ἕτερον ἀντίρροπον τῷ **C** Κυρίῳ ἐγείρει, καὶ λείψανά τε αὐτῷ τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ καὶ τοῦ μάρτυρος ἐναποτίθησιν Ἀθηνογένους· ταῦτα γὰρ ἐπεφέρειτο. Εἶτα καὶ θυσιαστήριον ἱεουργεῖ, τὰς ἀναιμάκτους τε θυσίας ἐν αὐτῷ προσφέρει Θεῷ. Καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ σατράπας βαπτίζει πρώτους. Ἐξῆς δὲ εἴκοσιν ἡμέρας ἐκεῖ διατρέψας, εἰς πλείους τῆς μιᾶς πρὸς ταῖς δέκα μυριάσι τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀξιῶσι. Ἐβδόμη τοῦ Ὀκτωβρίου ἐορτὴν ἄγειν κελεύσας (ἐν αὐτῇ γὰρ πού καὶ θυσιαστήριον τοῦτο πρῶτον ἱερώσατο τῷ Θεῷ), ἱερεῖς τε καθίστησι καὶ Λευίτας· καὶ τὴν περίχωρον πᾶσαν ἐκκλησίαις, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις διαλαμβάνει.

ΑΕ'. Ὁ δὲ τῶν Ἀρμενίων βασιλεὺς Τηριδάτης, πλησιάζειν ἤδη τὸν ἀρχιερέα μαθὼν, σὺν ταῖς πα- **D** ρούσαις δυνάμεσι, καὶ τῇ συζύγῳ, καὶ τῇ ἀδελφῇ, προὔπαντοῖσι παρὰ τὴν τοῦ Εὐφράτου ὄχθην, καὶ τῶν τε ἀλλήλους ὀρώσι, καὶ σὺν ἡδονῇ ἀσπάζονται καὶ μεστοὶ εὐφροσύνης ἦσαν. Ἄλλ' ὁ μὲν τὴν τῶν ἀποστόλων ἐπεδείκνυτο διδασκαλίαν, οἱ δὲ σπουδαίως τε ἤκουον, καὶ θερμώτατα περὶ τὴν ἀκρόασιν εἶχον. Εἰς τριάκοντα τοίνυν ἡμέρας ἡμετέραν αὐτοῖς καὶ προσευχὴν ἐπιτρέψας, ἀπ' αὐτοῦ τε ἀρχεται βασιλείως, τῆς βασιλίδος τε καὶ τῆς ἀδελφῆς, καὶ διὰ τῶν ἐν τέλει καὶ διὰ πάντων ἐλθόντων, ἐν τῷ Εὐφράτῃ βαπτίζει πάντας, καὶ φωτὸς οὐκὸς ἀνα-

doctorem et pastorem reliquæ vitæ et virtutis non nos solum elegimus, sed divina quoque visio talem sententiam e superis obsignavit. Per quam ipsum quoque annuentem ad vestram misimus sanctitatem, ut ab ejus manu et lingua ipse consecratur in pontificatu, et cito nobis, qui grex ejus sumus, reddatur.

XXXIV. Hac accepta epistola, Leontius magnum Gregorium et legatos accepit honorifice, et cum eum, simul adhibitis aliis, qui aderant, episcopis, consecrasset (7), cum pari humanitate dimittit et honore. Illinc ergo reversus divinus Gregorius, quos in prope viam sitis civitatibus vidisset dignos, qui fierent sacerdotes, et aptos, quorum fidei crederetur verbum doctrinæ, eis ea suasit, quibus erat opus: et illos assumens, adduxit in pietate sibi opem laturus, futurosque sacerdotes ipsius Armeniæ et propin quarum urbium. Cum autem jam ingressus esset fines Armeniæ, nuntiatur ei relictum esse quoddam templum Herculis, situm super flumen Euphratem, et in eo esse aram, in qua dæmonibus et Hereuli fiunt sacrificia. Cum ergo ad hoc templum venisset, sola oratione (neque enim ei humanas quispiam admovit manus: qui in eo erant dæmonibus, machinis omnibus et spectris depugnantibus adversus eversionem) ab ipsis evertit fundamentis, et alterum excitat Domino, quod ei ex adverso responderet, et in eo deponit reliquias Præcursoris et Baptistæ, et martyris Athenogenis: eæ enim inferebantur. Postmodum etiam aram consecrat, et in ea Deo incruenta offert sacrificia. Tum eos quidem, qui secum erant, primos baptizat satrapas. Deinde autem cum viginti dies illie esset moratus, plures quam undecim myriades divino impertit baptismate. Cum igitur septimo Octobris eis jussisset festum agere (in eo enim die aram illam Deo consecraverat), sacerdotes constituit et Levitas: et universam, quæ est circumcirca, regionem ornat munitque ecclesiis, presbyteris, et diaconis.

XXXV. Armeniorum autem rex Teridates, cum jam accepisset appropinquare pontificem, cum iis, quæ aderant, et conjuge, et sorore, procedunt ei obviam propter ripam fluvii Euphratis: et se jucunde invicem intuentur, et cum gaudio complectuntur: et erant pleni lætitia. Sed ille quidem apostolorum ostendebat doctrinam: ipsi autem diligenter audiebant, et in auscultando erant attentissimi. Cum totos ergo triginta dies eis jejunium imperasset et orationem, ab ipso rege incipiens, et regina, et sorore, et per eos postea, qui magistratus gerebant, et per cæteros demum pervadens, baptizat omnes in Euphrate, redditque fi-

(7) Hujus consecrationis meminit S Nicon in Epist. ad Enclystium, quæ exstat tom. 1. Biblioth. SS. PP. Vide Baronium ad an. 311.

lios lucis et diei. Deinde aliud templum excitat propter Euphratem, et in eo divina celebrat mysteria, atque ut par est, sacrificat. Deus vero ne hic quidem in eos suorum obliviscitur miraculorum. Sed illi quidem baptizabantur in Euphrate (8), ejus autem retinebatur fluentum: et videbatur columna lucis, tanquam super basim, posita super aquas, ipsos solis radios, quod ad splendoris attinet rationem, longo intervallo superans. Simul autem cum ea crux quoque orichatur in capite. Et erat id quidem visu mirabile. Toto autem illo die cernebatur oculis eorum, qui fuerant baptizati. Ipsius autem multitudinis plenus et perfectus numerus, erat qui decim myriades. Cum septem vero dies pontifex esset cum eis versatus, et aliam multitudinem baptizasset innumerabilem (si autem credendum est lamæ, quæ in vulgus manavit, quadringentas myriadas), octavo die illinc recedens, et ecclesias ædificavit per universam Armeniam, et sacerdotes in eis constituit.

XXXVI. Communibus autem nsibus ecclesiarum rex etiam inservit Teridates, non parce nec socorditer, sed et sufficientes eis providit redditus, et latissimas possessiones larga et liberali manu eis præbuit. Non haec autem sistit pontifex suum studium et diligentiam, sed etiam ludos litterarios construxit per omnes civitates, eisque doctores et magistros constituit, rege ita jubente, et ad hæc adjuvante, et pontificis animo magnam opem ferente, publice quidem per civitates prædicatum fuit a pontifice, ut filii Armeniorum undique ad eos ventitarent, et sacras docerentur Litteras. De hinc non solam Armeniam complexus est prædicatione Evangelii: sed etiam Persarum, et Assyriorum, et Hunnorum, et Medorum non paucos benigno et facili Christi jugo subjunxit. Sed enim ut ad agnitionem quidem veritatis homines deduceret, erat adeo velox, ut a nulla eorum, quæ accidebant, difficultate prohiberetur: ut autem iis, qui male patiebantur, opem ferret, minime socors erat et otiosus, et minorem adhibebat curam et diligentiam, imo omnibus qui laborabant corporibus, promptum suppeditabat auxilium: et medebatur iis quoque, qui laborabant animis, eorumque intestinas sedabat seditiones, et ad prius dandam curationem erat celerior, quam ad petendam infirmi ut acciperent, et illo ipso erat pastor ille bonus, qui nec ipsi quidem, si opus esset, animæ suæ parceret pro ovibus. Exinaniebantur certe carceres. debitorum vero rumpebantur schedulae, et profunda pace fruebatur Armenia. Sic ergo citra offensionem et æquabiliter procedente pietate, et universa virtute, et gratia circa eos choros ducente, multi quidem vitam eligebant monasticam, et in diversis locis exstruebant monasteria, et amplectebantur quietem.

A δείκνυσι καὶ ἡμέρας, εἴθ' ἐξῆς, ναὸν παρὰ τῷ Εὐφράτῃ ἄλλον ἐγείρει, καὶ τὰ μυστήρια ἐπ' αὐτῷ τελεῖται τὰ θεῖα, καὶ τὰ εἰκότα ἱερουργεῖ. Θεὸς δὲ, οὐδὲ ἐνταῦθα τῶν οἰκείων περὶ αὐτοὺς ἡμέλει θαυμάτων. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Εὐφράτῃ, τὸ βεῖθρον δὲ αὐτῷ ἐπέχετο, καὶ φωτὸς βεβηκέναι στήλας ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐδόκει, αὐτὴν τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα κατὰ γὰρ τὸν τῆς λαμπρότητος λόγον, πολλῶν τῷ μεταξὺ παριῶν. Συνανέτελλε δὲ αὐτῷ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ σταυρὸς, καὶ ὅσα μὲν οὗτος εἶδε, θαῦμα ἦν. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τοῖς τῶν βαπτισαμένων ὀφθαλμοῖς ἑώρατο, τὸ δὲ πλῆθος αὐτῶ, πέντε πρὸς ταῖς δέκα μυριάδας ὁ ἀκριβὴς εἶναι λόγος ἔχει. Ἐπὶ δὲ διατρέψας ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ τοῦ τόπου ἡμέρας καὶ πλῆθος ἄλλο βαπτίσας ἀριθμοῦ κρείττον, (εἰ δὲ χρὴ πιστεῦσαι τῷ εἰς πολλοὺς διαφοιτήσαντι λόγῳ, εἰς μυριάδας τετρακοσίας ἕντας), τῇ ὁγδόῃ ἐκεῖθεν ἀπάρας, ἐκκλησίας τε ἀνὰ πᾶσαν ὑποκόσμησεν τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ἱερεῖς ἐν αὐταῖς καθίστα.

ΔΖ'. Ὑπηρετεῖτο δὲ ταῖς κοιναῖς τῶν ἐκκλησιῶν χρείαις, καὶ ὁ βασιλεὺς Τηριδάτης, οὐδὲ μικρολόγως οὐδὲ ῥαθύμως, ἀλλὰ προσόδους τε αὐταῖς διαρκεῖς ἐπένει, καὶ κτήματα τῶν ὀνομαστοτάτων δωρεῖται τῇ χειρὶ καὶ φιλοτιμότερα παρέχετο. Οὐ μέχρι δὲ τούτων ἴσθησι τὴν ἐπιμέλειαν ὁ ἀρχιερεὺς: ἀλλὰ καὶ μουσεῖα, καὶ παιδευτήρια, ἀνὰ πᾶσαν κατασκευάσατο τὴν πόλιν, καὶ παιδευτὰς αὐτοῖς κατεστήσατο καὶ διδασκάλους, τοῦ βασιλέως καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος συλλαβημένου, καὶ τῇ τοῦ ἀρχιερέως γνώμῃ συντελέσαντος τὰ μεγάλα, κεκέρυκτό γὰρ μὴν ἀνὰ τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, τοὺς τῶν Ἀρμενίων παῖδας ἐκάστοτε παρ' αὐτοῖς φοιτᾶν, καὶ τὰ ἱερὰ παιδεύεσθαι Γράμματα. Ἐνταῦθεν οὐ τὴν Ἀρμενίαν μόνον τῷ τοῦ Εὐαγγελίου κηρύγματι περιέλαθεν, ἀλλὰ καὶ Περσῶν καὶ Ἀσσυρίων καὶ Οὐννων καὶ Μήδων οὐκ ὀλίγους, τῷ χρηστῷ τοῦ Χριστοῦ ζυγῷ προθύμως ὑπέταξαν. Ἄλλὰ γὰρ οὐχ ὥστε μὲν πρὸς ἐπίγνωσιν ἀγαγεῖν, οὕτω ταχὺς ἦν, καὶ οὐδενὶ τῶν ὡς εἰκὸς συμβαινόντων δυσχερῶν κωλύμενος, ὥστε δὲ κακῶς πάσχουσι ἀμῦναι, ῥαθυμον ἔβλεπε καὶ ἀργὸν καὶ ἥτιονα τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν σπουδὴν εἰσεφέρετο, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα κάμνουσιν, ἔτοιμον τὴν ἰατρειάν ἐπήρηκε, καὶ τὰς ψυχὰς νοσοῦντας, ἴατο καὶ τὰς ἐμφυλίους αὐτοῖς ἐκοίμιζε στάσεις, καὶ ἦν τοῦ αἰτῆσαι λαθεῖν, τὸ φθάσαι δοῦναι τὴν θεραπείαν ὀξύτερος, καὶ τοῦτο ἐκεῖνο, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὑπῆρχε, μηδὲ αὐτῆς εἰ εἰ δέοι τῆς ψυχῆς ὑπὲρ τῶν προβάτων φειδόμενος. Ἀμέλει καὶ δεσμοκτήρια μὲν ἐκονοῦντο, γραῶν δεδιερόγγυτο γραμματεῖα, καὶ εἰρήνης ἀπέλαυσεν ἡ Ἀρμενία βαθείας. Καὶ ἡμερώτατα ἔζων οὕτω τοὶ γαροῦν ἀπταιστος καὶ ὁμαλῶς ὀδουούσης τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀρετῆς ἀπάσης καὶ χάριτος περὶ αὐτοὺς χορευούσης, πολλοὶ μὲν τὸν μονότροπον ἐπανηροῦντο βίον, καὶ ἀσκητήρια κατὰ διαφόρους ἰδρύοντα τόπους, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἠπρέζοντο.

(8) Citantur hæc ibidem apud Euthymium.

ΑΖ'. Καὶ παῖδας δὲ αὐτῶν πρότερον ἀπίστων πα-
ραλαβὼν ὁ ἱερός Γρηγόριος, καὶ ἀγωγῆς ἀρεινόνος
καὶ παιδείας ἐμμελεστέρως ἀξιῶσας, καὶ τοῦ πνευ-
ματικοῦ βίου καὶ τῆς χάριτος μεταδοῦς, εἰς τοῦτο
τελειότητος καὶ ἀρετῶν ἤγαγεν, ὡς καὶ εἰς αὐτοὺς
ὅη που τοὺς μεγάλους τῶν ἐπισκόπων ἀναθεῖναι
θρόνους, καὶ τῷ μὲν τὰ παρὰ τὴν Εὐφράτην ἐγγει-
ρίσαι· Ἀλκίνος ὄνομα ἦν, τῷ δὲ (Εὐθάλιος οὗτος
ἐκκληῖται) τὴν Βασινῶν περιχώρου. Καὶ τρίτος δὲ
ὑπῆρχε Βάσσος, καὶ μέχρι τοῦ δεκάτου προήλθεν ὁ
ἀριθμός. Πολλοὺς μὲντοι καὶ ἄλλοις γένους ἐτέρου
Ἐκκλησιῶν ἐπισκοπὴν ἀνέθετο. Καὶ πάντας εἰς τε-
τρακοσίους ἐν βραχεὶ τῷ χρόνῳ γενέσθαι λέγεται.
Τὸν γε μὴν Ἀλκίνον ὅσα πρὸς ἀρετῆς ἀσκήσιν ἀκρον
ἦντα, καὶ ἄλλως ἐπειτικῆ καὶ μέτριον, ἵνικα ὁ μέγας
οὗτος ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν Ἀρμενικῶν ὄρων ἀπαί-
ρειν ἐμελλε τῆ φίλῃ συνεσόμενος ἐρήμῳ, τοῖς βασιλείοις
αὐτὸν δὴ τὸν Ἀλκίνον ἐφίστη, ἐκεῖνα ποιεῖν ἐντελ-
λόμενος, ἅπερ ἂν καὶ αὐτὸς εἰ παρῆν, καὶ τοι γε
πολύς ἦν ἐν τῇ ἐκδημίᾳ μετὰ τοῦ ποιμνίου ὁ βασι-
λεὺς τῷ Γρηγορίῳ προσκείμενος, μηδαμῶς αὐτῶν
μηδὲ τὸ βραχὺ διαστῆναι, ἀλλ' ἐνίκα ὅμως ὁ τῆς ἡ-
συχίας ἔρωσ τὴν δέησιν, καὶ ἀπιέναι ὅσον οὐδέπω
ἐθούλετο. σὺν ὀλίγοις τῶν μαθητῶν πέτραις
ὑπογείοις αἰκήσαι χρήσαιτο, καὶ κατιδίαν ὀμιλήσαι
τῷ παρούμένῳ, μηδὲ ὀλίγα τῆ τοῦ σώματος θερα-
πείᾳ προσκολλώμενος. Ἄρτου γὰρ ἦ τῶν ἄλλων
εἰς βρώσιν ἐπιτηδεῖων παρ' ὅλας τεσσαράκοντα ἡμέ-
ρας ἅπαξ ἐγεύετο.

ΑΗ'. Βασιλεὺς δὲ Τεριδάτης ὀλίγον ὕστερον, ἐπειδὴ
τῷ Γρηγορίου χωρισμῷ ἤχθετο, καὶ βαρύτερα τὴν
ἐκείνου διάστασιν καὶ τὴν ἀποδημίαν ἐπένοι, ἀνα-
μαθῶν δύο παῖδας ἐξ αὐτοῦ τε καὶ γυναικὸς γνησίας
ἐπὶ τῆς ἐκείνου νεότητος ἔτι καὶ ἀκμῆς γεγεννησθαι,
ὧν τῷ μὲν Ὀρθάνης ὄνομα ἦν, τῷ δευτέρῳ δὲ Ἀρω-
στάνης φίλους ἀρετῆς ἀμφω καὶ φύλακας εὐσεβείας·
ἀλλὰ τοῦτον γε τοῖν δυοῖν παῖδων τὸν μὲν καὶ εἰς
πρεσβυτέρου καταλεγῆναι βαθμῶν, (Ὀρθάνης οὗτος ὁ
πρότερος ἦν,) Ἀρωστάνην δὲ τὸν ἐρημικὸν βίον καὶ
ἀκοινωνητὸν ἐξ αὐτοῦ γάλακτος ἔτι κομιδῇ παῖδα ἐλέ-
σθαι. Μονοχίτωνά τε γὰρ ἐπὶ τῆς ἐρημίας διατρέθειν
εἰλέγετο φύγει καὶ θάλπει παλαιόντα, καὶ λάχνα
σιτεῖσθαι μόνον, παννύχους δὲ στάσεις καὶ ἀγρυπνίας
καὶ μεθημερινὰς προσευχὰς, καὶ Γραφῶν θείων ὀμι-
λίαν, ἐκ παιδὸς καὶ ταῦτα τῷ Ἀρωστάνῃ συντηρεῖ-
σθαι. Μαθῶν οὖν ταῦτα ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἀρετὴν
τε ἔδῃ καὶ οὗτος ἐτίμα, μεταμελειᾶ τε αὐτὸν ἐπὶ
τοῖς προτέροις κακοῖς εἶχε, καὶ δόλος ἦν ἀποτίψα-
σθαι ταῦτα τοῖς τελευταίοις φιλοτιμούμενος, πρεῖς
τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν κατὰ ζήτησιν τῶν τοῦ
Γρηγορίου παιδῶν πρὸς Καισάρειαν ἀποπέμπει. Πα-
ραγενόμενοι τοίνυν οὗτοι, καὶ τὸν μὲν ἐκκλησιάζοντα
καταλαβόντες, τὸν δὲ ἀνὰ τὴν ἐρημίαν φιλοσοφούντα,
μόλις καὶ σὺν μόχθῳ τὸν Ἀρωστάνην πείσαντες
ἀγούσι παρὰ τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ, χαριέστατα τούτους
καὶ σὺν ἡδονῇ ἀποδεξάμενος, ἐκλιπαρεῖ τὸν ἱερὸν
Γρηγόριον μετὰ τοῦ πληθους, καθάπερ τινὰ εἰκόνα
καὶ ἀρχέτυπον ἐκείνου, τὸν Ἀρωστάνην τούτους κα-
ταλαπεῖν, καὶ ἀναθεῖναι τε αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον,

XXXVII. Porro autem cum nonnullos quoque filios
illorum, qui prius erant infideles, sacrosanctus
assumpsisset Gregorius, meliusque educandos cu-
rasset et erudiendos, vitaque spiritali et gratia eos
imperiisisset, eo perfectionis deduxit et virtutis,
ut etiam in ipsas magnas episcoporum sedes eos
provexerit : et uni quidem eam tradiderit regionem,
quæ est ad Euphratem : ei autem nomen erat
Alcinus : alteri vero (vocabatur is Euthalios) Basi-
norum, quæ est circumcirca, regionem. Porro
autem tertius quoque fuit Bassus : et ad decimum
usque processit numerus. Jam vero multis quoque
aliis alterius generis, Ecclesiarum mandavit episco-
patus. Dicunturque brevi tempore fuisse omnes
quadringenti. Alcinum autem, qui pervenerat ad
summam virtutis exercitationem, et erat alioqui
mitis et moderatus, quando magnus hic Gregorius
erat ad altissimos montes Armeniæ profecturus, ut in
chara degeret solitudine, ipsum, inquam, Alcinum
præficit regiæ, jubens ut illa faceret, quæ ipse, si ad-
esset. Quanquam vero dum esset recessurus, rex cum
grege a Gregorio vehementer contendit, ut ab eis ne-
quaquam discederet : vicit tamen eorum preces amor
quietis et silentii : et mox eo voluit abire, ubi cum
paucis discipulis in petris subterraneis uteretur ha-
bitatione, et cum eo, quem desiderabat, seorsum ha-
beret consuetudinem, ne minimum quidem vacans
curando corpori. Panem enim aut alia esculenta,
quadragesimo quoque die semel gustabat.

XXXVIII. Rex autem Teridates paulo post, qui Gre-
gorii ægre ferebat separationem, illiusque disjunctio-
nem et absentiam lugebat gravissime, cum rescivisset
duos filios ex ipso et legitima conjuge in flore illius
juventutis esse natos, quorum uni quidem nomen
erat Orthæes, secundo autem Arostanus, ambos
amicos et custodes pietatis : sed ex his quidem
duobus filiis alterum fuisse relatum in numerum
gradus presbyteratus (Erat autem is Orthanes ma-
jor natu), Arostanem autem vitam solitariam, et cui
cum nullo intercedit congressio, ab ipso lacte et
adhuc plane infantem elegisse : nam et unica in-
dutus tunica, dicebatur versari in solitudine,
cum algore et calore decertans, et solis vesci ole-
ribus, nocturnas autem stationes et vigiliis et diar-
nas preces, et cum divinis Scripturis fami-
liaritatem ab inuente ætate ei coaluisse. Cum hæc,
inquam, rex rescivisset, quoniam is jam et virtutem
habebat in honorem, et priorum malorum ducebatur
pœnitentia, et aperte ostendebat se contendere,
ut prima ultimis factis elucet, tres viros maxime
insignes mittit Cæsaream ad quærendos filios
Gregorii. Cum ii ergo profecti essent, et alterum
quidem invenissent concionantem, alterum autem
philosophantem in solitudine, cum vix et non sine
magno labore persuasissent Arostanti, eos ducunt
ad regem. Ille autem cum eos gratissime et cum
voluptate accepisset, sacrosanctum per nuntios
obsecrat Gregorium simul cum populo, ut sui ve-
luti quamdam imaginem et exemplar archetypum,

Arostanem eis relinqueret, et eum in sedem pro-
veheret, et ei pontificalem traderet rectionem.
Ille autem non leviter et temere hoc facit: sed
quoniam sciebat omnem virtutem plantatam in
anima illius, cito sacras illi manus imponit. Cum-
que eum consecrasset, et universam circumcirea
regionem cum eo obivisset, et verbo fidei eos am-
plius confirmasset, in eam, quam jam olim partu-
rierat, revertitur solitudinem.

XXXIX. Ejus autem tempore Constantinus quo-
que Constantii filius, renuntiatur imperator Roma-
norum: qui cum virtute crucis, et in Christum pie-
tate tyrannos dejecisset, ipse solus obtinet imperium
Romanorum. Eum inter imperatores dixerim etiam
Christi discipulum, et ipsius præconem pietatis,
ut qui execranda dæmonum templa et altaria di-
ruerit: et sacras ædes Deo extruxerit, et puram
in Christum confessionem, et rectum dogma litteris
regiis et edictis, universæ, quæ ejus ditioni pare-
bat, regioni exposuerit: et pro pietate tantum
studium posuerit, ut trecentos decem et octo Pa-
tres convocaverit, et sacrum illud concilium con-
gregaverit, ut et quæ exorta erant zizania excin-
deret, et a frumento rectæ fidei segregaret. Erant
autem hi, Constantinus, inquam, et Teridates,
tanquam lucidæ stellæ, alter quidem Occidentem,
Constantinus scilicet, alter autem Orientem lustran-
tes, honesteque et suaviter resplendentes. Evaserat
que Teridates jam in pietate ferventissimus, et
nulli jejuniis cedens et oratione, ne monachis qui-
dem, qui se in his exercent in monasteriis. In hac
ergo sacra synodo, et alter alterum juverunt reges,
et cum alio honore se invicem affecerunt, tum
etiam per litteras collælati sunt sententiæ com-
munionem in vera pietate. Porro autem accessit etiam
Armenię episcopus Arostanus, cum imperator Con-
stantinus eum accersisset, qui ipse quoque fuit
pars sacri cœtus. Et cum quæ communi sententia
fuerant scripta, dogmata accepisset, reversus est
in suam civitatem, jucundissime et libentissime
visus a suis post peregrinationem: religiosissi-
mumque regem Teridatem, et omnem Armeniorum
regionem gaudio implevit propter dogmatum con-
sensionem. Quæ etiam longo tempore sic manse-
runt, semper pietate in populo crescente, et per
omnia Deo pacis glorificato, in Christo Jesu Domino
nostro: cum quo Patri simul cum sancto Spiritu
gloria, potentia, et honor nunc, et in sæcula sæ-
culorum. Amen.

δοξαζομένου, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ,
κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ τοῦτο τὴν ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν ἐγχειρίσαι. Ὁ δὲ
οὐ παρέργως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσαν ἤδει
τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς πεφυτευμένην
ταχέως ἐπ' αὐτῷ τὰς ἱερὰς ἐπιτίθει χειρας. Καὶ
χειροτονήσας τοῦτον, καὶ τὴν περιχώρον αὐτῷ συμ-
περιελθῶν, καὶ τῷ λόγῳ τῆς πίστεως ἐπιπλέον τού-
τους στηρίζας, εἰς τὴν ἐκ πολλοῦ ὤδινεν ἐρημίαν,
καὶ αὐθις ἀναχωρεῖ.

ΛΘ. Ὑπὸ δὲ τοῦς αὐτοῦς χρόνους καὶ Κωνσταν-
τῖνος ὁ Κωνσταντίου παῖς βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνα-
γορεύεται, καὶ τῇ τοῦ Σταυροῦ δυνάμει, καὶ τῇ ἐπὶ
Χριστὸν εὐσεβείᾳ, τοὺς τυράννους καταβαλὼν, αὐτὸς
μόνος τὴν Ῥωμαίων ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν περι-
βάλλεται. Τοῦτον ἐν βασιλεῦσι καὶ Χριστοῦ μαθη-
τὴν εἶποιμι ἂν ἐγώ γε, καὶ αὐτῆς κήρυκα εὐσε-
βείας, τὰ τε μιὰ τῶν δαιμόνων τεμένη καὶ τοὺς
βωμοὺς καθελόντα, ἱεροῦ τε τῷ Θεῷ ἀναστήσαντα
οἴκου, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν καθάραν ὁμολογίαν καὶ
τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ γράμμασι βασιλικοῖς καὶ
προσταγμασι τῇ ὑπὸ χεῖρα πάσῃ ἐκθέμενον καὶ
τοιαύτην ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας εἰσενεγκόντα σπου-
δὴν, ὡς καὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπὶ τοῖς τριακασίαις
συγκαλέσαι θεῖους Πατέρας, καὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνην
σύνοδον συγκροτῆσαι, ἐφ' ᾗ τὰ ὑπαναφυέντα τε
ζιζάνια ἐκτεμεῖν, καὶ τοῦ τῆς ὀρθῆς πίστεως δια-
κρίνα σίτου. Καὶ ἦσαν γε οὗτοι, Κωνσταντῖνος καὶ
Τηριδάτης, κατὰ τοὺς διαφανεῖς ἀστέρας, ὁ μὲν τὰ
Ἑσπέρια, ὁ Κωνσταντῖνος, φημὶ, ὁ δὲ τὰ πρὸς Ἐω
περιπολοῦντες καὶ καλὸν καὶ ἥδύ λάμποντες. Θερ-
μότατός τε γὰρ ἦν καὶ Τηριδάτης τὴν εὐσέβειαν ἤδη,
καὶ οὐδενὸς τὰ γε εἰς νηστείαν καὶ προσευχὰς ἀπο-
λειπόμενος, οὐδὲ αὐτῶν τῶν ἕξ τοιαῦτα ἐν φροντι-
στηρίοις μοναχῶν ἀσκουμένων. Ἐν τῇ ἱερᾷ κοίτιν
ταύτῃ συνόδῳ ὤνθησαντο ἀλλήλους οἱ βασιλεῖς, καὶ
τῇ τε λοιπῇ τιμῇ τὸν ἕτερον ἕκαστος ἐδεξιοῦντο, καὶ
οἷ καὶ τῇ περὶ τὴν εὐσέβειαν κοινωνίᾳ τῆς γνώμης
συνήδοντο. Παραγίνεται μὲντοι καὶ ὁ Ἀρμενίας ἀρ-
χιεπίσκοπος Ἀρωστάνης, τοῦ βασιλέως Κωνσταντί-
νου τοῦτον μεταπεμφαμένου, καὶ μέρος τοῦ ἱεροῦ
συλλόγου καὶ οὗτος γενόμενος. Τὰ κοινῇ ψήφῳ κρα-
τήσαντα δόγματα γεγραμμένα λαβὼν, εἰς τὴν ἰδίαν
ἐπανήκει πόλιν, γλυκεῖά τις ὕψις καὶ ἡδιστον ἀπὸ
τῆς ἀποδημίας τῇ ποιμνῇ ἐπιφανείς· καὶ αὐτὸν τε
τὸν φιλοθεώτατον βασιλέα Τηριδάτην, καὶ πᾶσαν
τὴν Ἀρμενίαν εὐφροσύνης ἐπὶ τῇ τῶν δογμάτων
συμφωνίᾳ πληρώσας. Ἄ δὲ καὶ διέμεινεν οὕτω χρό-
νον ἐπὶ μακρὸν, τῆς εὐσεβείας ἐκάστοτε εἰς πλήθος
ἐπιδιδούσης, καὶ τοῦ τῆς εἰρήνης Θεοῦ διὰ πάντων

οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ,
κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.